TRACTATUS

DE INDULGENTIIS.

PRÆLECTIONES
THEOLOGICÆ,

QUAS

IN COLLEGIO ROMANO S. J.

HABEBAT

JOANNES PERRONE

E SOCIETATE JESU,

IN EOD. COLL. THEOL. PROF.

EDITIO LOVANIENSIS, DILIGENTER EMENDATA, ET VARIIS ACCESSIONIBUS AB AUCTORE LOCUPLETATA.

VOL. VII

CONTINET TRACTATUS DE INDULGENTIIS, DE EXTREMA UNCTIONE, DE ORDINE ET DE MATRIMONIO.

LOVANII,

TYPIS ET SUMPTIBUS VANLINTHOUT ET VANDENZANDE,
UNIVERSITATIS CATHOLICÆ TYPOGRAPHORUM.

MOGUNTIÆ,

APUD KIRCHHEIM, SCHOTT ET THIELMANN.

1842.

TRACTATUS

DE INDULGENTIIS.

PROOEMIUM.

1. Per Pœnitentiæ Sacramentum culpam nobis ac pœnam æternam remitti, nec tamen semper condonari totam pœnam temporalem peccatis nostris debitam, in superiori tractatu ostendimus. Verum enim vero cum satisfactiones, quas Deo persolvimus, adeo exiguæ sint atque a gravitate noxarum adæquanda longissime distent, Deus, qui est misericordiarum pater, huic insufficientiæ providit, facta Ecclesiæ potestate Indulgentias largiendi in supplementum ac subsidium pœnitentiæ nostræ.

De his Indulgentiis dicere in præsentia aggredimur tum adversus Montanistas, Waldenses ac Wicleffitas, tum adversus Protestantes. Notum est istorum parentem, Lutherum, ex harum in Germania publicatione insurgendi adversus Ecclesiam occasionem nactum esse; hujus furorem Calvinus imitatus, mirum est, quot in Indulgentias dicteria evomuerit (1). Hi porro ipsam facultatem concedendi Indulgentias earumque utilitatem inficiati sunt una cum asseclis suis. Jansenistæ autem ac neoterici non pauci germanam earum notionem temerarunt. Adversus utrosque propterea catholicæ ac sinceræ doctrinæ de Indulgentis vindicias sumere cogimur, ut absoluta evadat hæc commentatio.

2. Est autem indulgentia *Remissio pœnæ temporalis adhuc post absolutionem sacramentalem peccatis debitæ, in foro interno coram Deo valida, facta per applicationem thesauri Ecclesiæ a*

(1) *Inst.* lib. III, cap. 5, § 2, parum ei fuit vocare Indulgentias *sordes, imposturas, furta, rapacitates*, aliisque probris ac contumeliis eas afficere, sed præterea eas describere contendens: *Sunt autem illæ* (Indulgentiæ), inquit, *Sanguinis Christi profanatio, Satanæque ludibrium, quo christianum populum a Dei gratia, a vita, quæ est in Christo, abducant, et a vera salutis via avertant.*

Superiore legitimo. Cujus definitionis si verba perpendantur singula, patebit, 1° quænam sit vera ac præcipua Indulgentiæ natura ac notio, quæ versatur solum circa pœnam temporalem peccatis nostris debitam extra forum conscientiæ remittendam, suppositis debitis dispositionibus in subjecto, et debita auctoritate in conferente; 2° ejusmodi pœnæ remissionem non excludere satisfactiones nostras, sed eas supponere, ideoque Indulgentiam spectari debere veluti supplementum satisfactionum nostrarum, saltem sacramentalium, earumque ad quas nos excitat ipsa interior animi dispositio, quæ inest sinceræ conversioni (1); 3° non esse Indul-

(1) Talem esse Ecclesiæ mentem in Indulgentiarum largitione, constat ex lib. I, Epist. XXXIV S. Gregorii VII, qui Remigio Episcopo plenariam Indulgentiam exposcenti rescripsit : *Absolutionem peccatorum tuorum, sicut rogasti, auctoritate Principis Apostolorum fulti tibi mittere dignum duximus; si tamen, bonis operibus inhærendo, commissos excessus plangendo, quantum valueris, corporis tui habitaculum Deo mundum templum exhibueris.* Card. Baronius ad annum 1073, n. 71, postquam eam sententiam exposuit : *Ut appareat*, inquit, *Sedis Apostolicæ Indulgentias illis communicari, qui, quantum suppetunt vires, bene operari non prætermittunt; non autem ignavis, otiosis ac negligentia torpescentibus.* Nec vacat alias ad id conficiendum congerere auctoritates, cum unanimes Theologi in ea sententia sint. Ne tamen præstitutos limites prætergrediamur, juverit hic exscribere, quæ habet Bened. XIV, *Instit.* LIII : *Card. Cajetanus ad obtinendam Indulgentiam censuit non modo præscriptis operibus satisfaciendum, sed etiam necessario deliberandum, salutari pœnitentia criminum labes peculiariter expiare. Card. Cajetanum Navarrus quoque sequitur; licet alii plures eam sententiam nequaquam probent; et nos ipsi, quibus opinionum novitas displicet, illam pariter omittamus. Nullum quippe diploma Pontificium pro concedendis Indulgentiis unquam vidimus, in quo ea singularis conditio præferatur. Singulis tamen Card. Bellarmini doctrinam proponendam ducimus : Accipiunt prudentes Christiani indulgentias, ut simul etiam studeant dignos pœnitentiæ fructus facere.* Illam Card. Pallavicinus, cum de usu Indulgentiarum sermonem habet, his verbis explicat : *Neque sane fideles indulgentiarum causa negligentes fiunt, ut pro expurgandis criminibus alia pietatis opera Deo minime persolvant. Cum enim ancipites sint, utrum reipsa Indulgentiam sibi meruerint, stimulo quodam incitantur, ut pro cœlesti hoc thesauro tutius comparando varias salutaris pœnitentiæ rationes aggrediantur; ex alia parte injuncta pietatis opera, si fiant, studium religionis adaugent.*

gentiam simplicem canonicæ pœnitentiæ relaxationem in foro duntaxat externo validam, verum etiam in foro interno et coram Deo, seu esse remissionem partialem aut totalem illius satisfactionis, quam ob patratas culpas sive in hac sive in altera vita persolvere divinæ justitiæ tenemur; 4° non solum turpiter errasse Waldenses, Wicleffitas, Lutheranos et Calvinistas, aliosque qui ab istis orti sunt, facultatem Ecclesiæ a Christo datam esse concedendi Indulgentias denegantes, sed et cum iisdem hæreticis graviter lapsos esse Jansenistas, Pistorienses, nonnullosque scriptores neotericos, tum circa Indulgentiarum notionem, dum eas coarctant ad solam pœnitentiæ canonicæ relaxationem, tum circa thesaurum Ecclesiæ, quem veluti scholasticorum commentum traducunt, tum circa Indulgentiarum valorem quoad animas defunctorum, quem nullum esse autumant; 5° denique ex eadem definitione patebit, quo loco haberi debeant tot illi hæreticorum atque incredulorum calumniæ et scommata, quibus etiamnum Indulgentias earumque dispensationem insectantur tanquam omnis *moralitatis*, ut aiunt, eversivas, quæque omnem peccandi licentiam tribuant; quidque sentiendum sit de Indulgentiis illis, quas passim pleno ore Protestantes *per anticipationem* dari in Ecclesia Romana adhuc effutiunt (1).

3. Hæc summa doctrinæ catholicæ est circa Indulgentias, cui vincidandæ operam navare constituimus. Ne tamen in hac satis

(1) Ut specimen aliquod exhibeam de anticipatis judiciis, quibus plerique Protestantes laborant circa doctrinam catholicam de Indulgentiis, non equidem alienum aliquem, sed hominem protestantem testem dabo, qui in *Revisione Britannica,* anno 1829, tom. III, pag. 101 et seq. scribit: *Angli etiam doctiores in deploranda versantur ignorantia dogmatum chistianæ religionis; ex. gr. nemo fere unus invenitur, incipiendo a poëta laureato (Southey) usque ad infimum parœciæ clericum, qui fidem non præstet Indulgentiis per anticipationem. Attamen non solum non conceduntur ejusmodi Indulgentiæ, sed vetitæ præterea sunt et proscriptæ veluti contrariæ principiis fundamentalibus Ecclesiæ Romanæ.* Qui deinde ibidem aubjicit anecdoton quoddam suum de colloquio circa Confessionem cum matrona romana habito, cum Romæ versaretur, ut ostendat nullam a Catholicis, imo et sacrilegam eam Confessionem censeri, quæ absque *sinceræ conversionis* proposito peragatur.

difficili discussione ea quæ fidei sunt permisceamus aut cum iis, quæ tantum sunt fidei proxima, aut cum iis, quæ libere in scholis catholicis agitantur, juverit alia ab aliis accurate secernere.

4. Duo itaque in iis, quæ ad Indulgentias pertinent, de fide sunt : 1° potestatem esse in Ecclesia concedendi Indulgentias divinitus ei traditam; 2° Indulgentiarum usum Christiano populo maxime salutarem esse.

5. Fidei vero proximum est : 1° fidelibus per Indulgentias relaxari pœnas pro peccatis remissis Deo debitas; 2° has item Indulgentias applicari posse animabus in Purgatorio detentis, seu valere per modum suffragii quoad animas defunctorum; 3° dari præterea in Ecclesia thesaurum, seu collectionem meritorum seu satisfactionum Christi, Sanctorum ac electorum omnium, cujus dispensatio ad eamdem Ecclesiam et Romanum Pontificem nec non ad Episcopos singulos pro diversa ratione pertineat (1).

6. Quod vero spectat ad interiores animi dispositiones suscipientium, ad Indulgentias speciales earumque fructum, ad applicationis modum, aliaque non pauca, intra scholarum septa continentur hæc omnia, quæ unusquisque majori minorive probabilitate tuetur.

7. Nostrum igitur erit *primo* adversus heterodoxos fidei dogmata propugnare; *deinde* germanam doctrinam catholicam vindicare adversus Jansenistas eorumque asseclas; *tertio* demum nonnulla adjicere scholia, ad ea quæ adhuc circa Indulgentias illustranda supersunt juxta verisimiliores probatissimorum scriptorum sententias.

(1) Cfr. Veronius, *Regula fidei*, cap. 2, § 4; Bossuet, *Exposition de la doctrine de l'Eglise cath.* § 8; Petrus Ballerinius, *Prælectio* III in I part. *Summæ theologicæ* S. Antonini, quæ est *De Indulgentiis*, cap. I, § 2, opp. S. Antonini edit. Veron. 1740, part. I.

PROPOSITIO I.

Est in Ecclesia potestas a Christo concessa conferendi Indulgentias, earumque usus est Christiano populo maxime salutaris.

8. Utraque propositionis pars, uti innuimus, de fide est; expresse enim Concilium Tridentinum, sess. XXV, in decreto de Indulgentiis hæc habet : *Cum potestas conferendi Indulgentias a Christo Ecclesiæ concessa sit, atque hujusmodi potestate, divinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit, sacrosancta Synodus Indulgentiarum usum Christiano populo maxime salutarem, et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet et præcipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant.* Atque in fidei catholicæ professione a Pio IV edita, fidelis quilibet profiteri tenetur, *Indulgentiarum potestatem a Christo in Ecclesia relictam esse, illarumque usum Christiano populo maxime salutarem esse...*

9. Atque ut a priori propositionis parte exordiamur, Christum hanc facultatem Ecclesiæ reliquisse relaxandi pœnas temporales peccatis nostris debitas, tum Sacræ Litteræ, tum perpetua et constans ejusdem Ecclesiæ praxis luculentissime evincunt. Matth. enim XVI, 19, ait Christus Petro : *Tibi dabo claves regni cœlorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis.* Rursum ibid. XVIII, 18, ita Apostolos omnes affatur : *Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo.* Unde sic ratiocinamur : si Christi verba in amplissima sua significatione accipiantur, non solum solutionem a culpa et pœna æterna significant, verum etiam a pœna temporali, quæ, culpa et pœna æterna dimissis, luenda superest. Jam vero ad solam culpæ ac pœnæ æternæ solutionem coarctari debere Christi verba nunquam evincent adversarii. Nam hæc circumscriptio sive coarctatio neque ex verbis ipsis, neque ex orationis serie, neque ex aliis Scripturæ locis colligi potest; cum verba et contextus cuilibet restrictioni

repugnent, neque ulla queant loca Scripturarum proferri, quæ limitationem potestatis inducant. Sed neque ex traditione aut sensu Ecclesiæ ejusmodi limitatio erui potest, cujus potius auctoritas et praxis contrarium evincunt, ut mox ostendemus; neque denique ex ratione, quæ nullam in hac concessione invenit repugnantiam, cum a sola Dei voluntate ea pendeat. Quin imo omnes juris regulæ clamant, etiamsi verba dubia essent, cum agatur de favore, in amplissima significatione ea esse intelligenda, multo vero magis, si clarissima verba illa sint, prout sunt verba Christi. Ergo.

10. Addimus : Qui ab alio domus claves accepit eo fine, ut in domum quempiam admittat, hoc ipso facultatem accepit citius aut serius eum in domum introducendi, obstacula si quæ sint tollendo, quæ ejus ingressum impediunt. Talis porro est potestas, quam per clavium metaphoram Apostolis contulit Christus. Ast inter cetera impedimenta, quæ fidelibus moram injiciunt ingrediendi regnum cœlorum, est etiam pœnæ temporalis reatus; ergo et hunc tollendi facultatem per clavium traditionem Christus Apostolis contulit.

11. Demum : Tam late patet significatio vocis *solvendi*, quam patet vox *ligandi* in adductis Christi verbis; sed vox *ligandi* sese extendit etiam ad pœnas temporales satisfactorias injungendas; ergo et vox *solvendi*, ut perfecta antithesis subsistat, protendi debet ad harum pœnarum remissionem.

12. Quare Apostolus, ejusmodi amplissima facultate præditus, tum incestuosum Corinthium, I Cor. V, 4 et 5, judicavit *cum virtute Domini nostri Jesu tradere Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini N. J. C.*; tum anno vix expleto, impositam pœnitentiam, quæcumque demum ea fuerit (1), eidem relaxavit, rescribens, II Cor. II, 6 : *Sufficit illi objurgatio hæc, quæ fit a pluribus, ita ut e contrario magis*

(1) Alii enim verba Apostoli: *Tradere Satanæ in interitum carnis*, exponunt de dæmonis vexatione, aut morbi afflictione, ut veteres græci plerique; alii de excommunicatione, ut fere omnes Latini. Cfr. Estius, *Comment.* in hunc loc. et Bernard. a Piconio.

donetis et consolemini... Nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi. De pœnitentiæ sane condonatione hunc locum intellexerunt S. Joan. Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus et OEcumenius ex Græcis, et S. Ambrosius ac S. Pacianus inter Latinos (1).

13. Hac eadem facultate instructa Ecclesia perpetuo ea usa est ac in praxim eam deduxit; ac 1° quidem cum ab Episcopis aut presbyteris in capite quadragesimæ sacramentaliter absolutos, feria V in Cœna Domini ab ulteriori pœna Episcopi absolvebant; quem usum per decem circiter priora Ecclesiæ secula viguisse certissimis documentis constat (2). Sane ad hunc alludunt S. Ambrosius (3), S. Leo M. (4), nec non Concilia Carthaginiense IV (5) et Agathense (6), ac de eo expresse loquitur Ordo Romanus (7), ut plura alia indubia monumenta præteream, ex quibus præterea constat a Sacerdotibus manus impositas fuisse pœnitentibus quovis alio tempore.

14. 2° Deinde hac eadem potestate antiquitus Ecclesia usa est, cum ad preces Martyrum Episcopi in idololatriam lapsis aliisque publicis peccatoribus constitutam pœnam seu satisfactionem vel ex toto vel ex parte relaxabant, ita ut hæc relaxatio seu remissio

(1) Apud citt. auct. in utrumque Apostoli locum, nec non Morinus, *De Pœnitent.* lib. VI, cap. 11, § 2 et seqq. ubi copiose ostendit, quid sit *tradi Satanæ in interitum carnis*, ex antiqua et continua Ecclesiæ traditione.

(2) Cfr. Euseb. Amort can. regul. *De origine, progressu, valore ac fructu Indulgentiarum*, Augustæ Vindel. 1735, part. 1, *Dissert. Prælim. Apologetica pro Indulgentiis*, § 2.

(3) *De Pœnit.* lib. I, cap. 15 et 16 Cfr. adnotatt. edit. Maur. in hæc capita.

(4) Serm. X *De quadrag.* cap. 4; item Serm. XI, cap. 4, et alibi passim, edit. Ballerin.

(5) Can. LXXX. Apud Harduin. *Acta Concil.* tom. I, col. 983. Celebratum est hoc Concil. anno 398.

(6) Celebrat. anno 506. can. XV. Apud Hard. tom. II, col. 999.

(7) *Biblioth. maxima Patrum*, Lugdun. 1677, tom. XIII, pag. 699, ubi sub. tit. *Ordo in quarta feria quadragesimæ, quæ est in capite jejunii*, legitur : *In primis præmonere debet Sacerdos omnes Christianos... quatenus in capite jejunii ad veram confessionem veramque pœnitentiam festinantitius accedant. Denique admonendi sunt ut in Cœna Domini redeant ad reconciliationem.* Præscribitur ibidem discretio servanda in pœnitentiis injungendis, et methodus exhibetur confessionis faciendæ, atque absolutionis formula.

valeret coram Deo. De hac praxi testis est Tertullianus (1), nec non S. Cyprianus, tum in libro *De lapsis*, tum in pluribus epistolis, in quibus nimiam interdum facilitatem hasce pœnas condonandi acriter insectatur (2).

15. 3° Denique hac usa est Ecclesia facultate, cum in Concilio Nicæno I potestatem Episcopis fecit benignius agendi cum pœnitentibus, atque ita Can. XII statuit : *Licebit Episcopo de his aliquid humanius cogitare* (3). Ante Concilium Nicænum idipsum jam constituerat Concilium Ancyranum, can. V (4), et paulo post Nicænum Conc. Laodicense, can. II (5), ut subsequentia alia Concilia omittamus. Seculis enim, quæ inde secuta sunt, praxim hanc obtinuisse adversarii nostri fatentur.

16. Tum igitur ex Scriptura et Patribus, tum ex perpetuo et constanti Ecclesiæ sensu ac praxi constat, Indulgentias concedendi potestatem a Christo Ecclesiæ fuisse relictam.

17. Utiles porro ac maxime salutares populo Christiano ejusmodi pœnæ relaxationes seu Indulgentias esse ex dictis consequens est. Nequit enim non esse utile ac maxime salutare populo

(1) In lib. *Ad Martyres*, cap. I, adhuc catholicus scribebat : *Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes, a Martyribus in carcere exorare consueverunt.* Edit. Rig. Cfr. adnot. in hunc loc. Hanc porro consuetudinem, ut mox videbimus, idem Tertullianus Montanista effectus vehementer damnat.

(2) Sic enim inter cetera scribit S. Cypr. *Epist.* x, *Ad Martyres et Confessores* : *Intelligentes et comprimentes eos, qui personas accipientes in beneficiis vestris, aut gratificantur, aut illicitæ negotiationis nundinas aucupantur* (En quam mature irrepserint in Ecclesia circa Indulgentias abusus !)... *Sed et illud ad diligentiam vestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos, quibus dari pacem desideratis... Peto, ut eos, quos ipsi videtis, quos nostis, quorum pœnitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello, et sic ad nos fidei et disciplinæ congruentes literas dirigatis.* Eadem ferme scribit *Epist.* XI, et alibi passim.

(3) Ex versione Dionysii Exigui, apud Hard. *Acta Conc.* tom. I, col. 330.

(4) Sic enim dicitur : Τοὺς δὲ ἐπισκόπους ἐξουσίαν ἔχειν τὸν τρόπον τῆς ἐπιστροφῆς δοκιμάσαντας φιλανθρωπεύεσθαι, ἢ πλείονα προστιθέναι χρόνον. Id est : *Penes autem Episcopos erit potestas, modum conversationis eorum* (pœnitentium) *probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adjicere.* Ibid. col. 274.

(5) Ibid. col. 774.

christiano id, quod Christus Ecclesiæ suæ dispensandum commisit, et Ecclesia juxta traditam sibi a Christo potestatem quovis tempore in fidelium commodum dispensavit, quodque valde confert ad excitandum veræ pœnitentiæ spiritum, omniumque virtutum studium, atque ingens pro altera præsertim vita solamen animo ingerit; atqui tales sunt Indulgentiæ, quæ non conceduntur nisi vere pœnitentibus et plene contritis, quæque propterea non parum conferunt ad fidei, spei, charitatis, devotionis omnisque pietatis augmentum (1), uti experientia aperte ostendit, nec pauci adversarii ac increduli non semel fassi sunt (2), quæ demum, quod debitorum nostrorum reliquum est post sacramentales satisfactiones nostras, vel ex toto vel magna ex parte expungunt.

DIFFICULTATES.

18. Obj. prima adversus priorem propositionis partem. 1° Verba Christi : *Quodcumque solveris*, *Quæcumque solveritis*, referuntur ad Sacramentum Pœnitentiæ, 2° per quod solum uti et per alia Sacramenta gratia conferri ab Ecclesia potest; nulla proinde ratione extendi possunt ea Christi effata ad potestatem largiendi Indulgentias extra Sacramentum. 3° Neque id melius conficitur ex facto incestuosi Corinthii, cui nullam Apostolus pœnitentiam imposuerat, quam propterea ei posset relaxare, sed cum ipsum excommunicasset, in communionem postea recepit. 4° Non enim ignorabat Apostolus se non posse dispensare a jure divino, cujusmodi in Catholicorum hypothesi sunt satisfactiones temporales

(1) Ita siquidem loquitur Clemens VI in Bulla Jubilæi, quod indixit anno 1349, dum profitetur, se Indulgentias ad Romanorum preces concedere : *Ut istius populi et cunctorum fidelium augeatur devotio, fides splendeat, spes vigeat, charitas vehementius incalescat.* Apud Raynald. ad annum 1349, n. 11.

(2) Pluribus id ostendi posset incredulorum confessionibus. Verum satis hic nobis sit commemorare D'Alembert et Voltaire, qui ita in furorem sunt acti ex religiosa commotione, quam in Parisiensibus excitavit jubilæum, quod concessum est Lutetiæ anno 1776, ut D'Alembert illi maledixerit, eo quod rebellionem, quam pseudo-philosophi machinati fuerant, protraxerit ad annos 20, Voltaire vero professus sit, a tum esse de rebellione, si unum adhuc jubilæum celebratum esset.

post culpæ remissionem debitæ, 5° juxta illud Deut. XXV, 2: *Pro mensura peccati erit et plagarum modus.* 6° Et sane qua ratione posset Romanus Pontifex vel Episcopus solvere per Indulgentias extra Sacramentum, quod Sacerdos jure divino, in quo nullum agnoscit superiorem, vi Sacramenti ligasset? Ergo.

19. Resp. Ad 1m, *Dist.* Ea Christi verba referuntur etiam ad Sacramentum Pœnitentiæ, *conc.;* solum, *neg.* Respiciunt enim collationem potestatis clavium quacumque demum ratione exercendæ sive per Sacramentum sive extra Sacramentum, prout reipsa Ecclesia quovis tempore eam exercuit tum in ferendis censuris, tum in injungendis pœnitentiis, tum in absolutione ac relaxatione ab iisdem. Nihil proinde vetat, quominus dicamus, clavium potestatem et usum non solum ad culpæ, verum etiam ad pœnæ remissionem sese porrigere (1).

20. Ad 2m, *Dist.* Quam proinde gratiam Ecclesia per Indulgentiarum largitionem non confert, *conc.;* confert, *neg.* E Catholicis nemo unus id unquam docuit (2).

21. Ad 3m, *Neg.* Ad prob. *Dist.* Id est, nulla determinata pœnitentiæ opera imposuerat, *trans.* vel *conc.;* nullam omnino pœnitentiam, seu pœnitentiæ opera, quibus se exerceret, donec absolveretur ab excommunicatione cum pœnitentia conjuncta cui eum Apostolus subjecerat, *neg.* Contrarium enim affirmat Apostolus, scribens, I Cor. V, 14, se eum tradidisse *Satanæ in interitum carnis*, quæ sane minima pœnitentia non erat (3). Ne au-

(1) Cfr. Bellarm. *De indulgentiis*, lib. II, cap. 11, n. 2 et seqq.

(2) Cfr. Bellarm. ibid. cap. 12.

(3) Cfr. Christ. Lupus. qui in dissert. *De peccatorum et satisfactionum Indulgentiis* opp., edit. Ven. 1726, tom. VI, cap. 5, auctoritate S. Cypriani fretus, censet, hanc pœnitentiam præscriptam ac determinatam fuisse non a solo Episcopo et clero, verum etiam a cunctis laicis, cum agatur de pœnitentia publica; verum id intelligi debet, ut vulgo dicitur, in sensu accommodo, ita ut Episcopus et clerus ex auctoritate seu potestate a Christo accepta per illa verba: *Quæcumque ligaveritis*, etc. eam pœnitentiam indixerint, laici vero ex quadam conniventia pastorum, seu etiam ex eorum consensu cum pastoribus. Eadem ratione Apostolus laicos etiam comprehendit, II Cor. II, cum agit de condonatione, ita tamen ut pastores ex potestate sibi a Christo collata condonaverint pœnitentiam, ceteri vero fideles una cum præfectis pariter condonaverint, ast suo modo, nempe

tem *abundantiori absorberetur tristitia,* hujus publicæ pœnitentiæ tempus, commiseratione commotus ac divina auctoritate fretus, *in persona Christi* per Indulgentiam contraxit (1).

22. Ad 4^m^, *Dist.* Non ignorabat Apostolus, se non posse dispensare a jure divino, non accepta ad id a Christo facultate, *conc.;* hac facultate obtenta, *neg.* Eadem enim ratione potuit Apostolus dispensare a satisfactionibus jure divino debitis, qua, facultate a Christo accepta, culpas remisit; sicut etiam quotidie remittit Ecclesia ipsas culpas seu peccata, quæ nemo *potest dimittere nisi unus Deus,* uti dicitur Marci II, 7.

23. Ad 5^m^, *Dist.* In foro politico seu civili, pro quo lex illa lata est, *conc.;* in foro ecclesiastico, *subd.* nisi facultate divinitus collata hæ plagæ remittantur, *conc.;* secus, *neg.*

24. Ad 6^m^, Resp. id posse *indirecte,* tollendo videlicet debitum seu pœnæ reatum, non autem *directe* irritando sententiam Sacerdotis. Addo, saltem juxta præsentem praxim, neque Rom. Pontificem, neque Episcoporum quempiam per Indulgentias a satisfactione sacramentali peccatorem eximere (2), ideoque falso laborare supposito hanc expostulationem.

consensu, desiderio, commiseratione et precibus ad Deum fusis pro fratre peccatore.

(1) Apposite Estius, *Comment.* in 1 ep. ad Cor. v, 11 : *Fit autem illud* (relaxatio pœnitentiæ), inquit, *dum per Indulgentiam matris Ecclesiæ, post aliquantam satisfactionem, pœnitentibus relaxatur ac remittitur, quod reliquum erat pœnæ debitæ. Quam pœnæ relaxationem manifestius etiam declarat illud præcedens* sufficit illi; *quasi dicat : satis jam pœnarum dedit, reliquum ei condonetur. Hoc enim est quod sequitur :* ita ut e contrario magis donetis; *veluti si sonte quopiam per sententiam judicis ad quadraginta plagas condemnato, post tricesimam dicat judex : sufficit, aut, satis est; non quod sententiæ sit satisfactum, sed quia vult uti clementia, reliquum plagarum numerum ei gratiose remittens.*

(2) Dixi : *Saltem juxta præsentem praxim;* interdum enim morem obtinuisse, ut Indulgentia etiam conferretur ad relaxandam pœnitentiam sacramentalem colligitur ex iis, quæ scribit Morinus, *De pœnitent.* lib. x, cap. 22, § 10 et 11. Certe, adversariis fatentibus, satisfactiones, quas olim fideles exhibebant, antequam absolverentur, quasque ipsis vel Episcopi vel Presbyteri injungebant, cum eis pœnitentiam dabant, erant sacramentales; attamen has ipsas satisfactiones per Indulgen-

25. Obj. secunda, adversus alteram propos. partem. 1° Indulgentiarum existentia conciliari nequit cum ullo sanæ ethices seu, ut aiunt, moralitatis principio. 2° Quamvis enim ut minimum abusivæ spectatæ fuerint Indulgentiæ, quæ conceduntur per alicujus injuncti pii operis executionem, quis in animum inducat suum, quod aliquis levissimis actibus exterioribus, ex. gr. osculo impresso cruci, quæ in amphitheatro Flavio erecta est, possit lucrari singulis vicibus dies ducentos Indulgentiæ? aut lucrari quispiam possit tanta facilitate Indulgentias plenarias, quibus Ecclesiæ in Italia passim redundant? 3° Quomodo hæc conciliari queunt cum Dei justitia vel cum ipsius misericordia, relate præsertim ad eos, quibus adeo acerba punitio reservata est, eo quod ratione aut loci aut temporis aliorumque adjunctorum mediis adeo facilibus ad eas lucrandas destituti fuerint (1)? Ergo.

26. Resp. Ad 1m, *Neg.* Siquidem apprime conciliatur cum omnibus sanæ ethices principiis Indulgentiarum existentia, dummodo vera ac germana teneatur Indulgentiæ notio, quam ab initio dedimus. Hæc enim in primis supponit obligationem satisfactionis sacramentalis in eo, qui eam lucrari intendit, peccatorum contritionem, pœnitentiæ omniumque virtutum studium, et statum gratiæ seu sanctitatis. Nisi proinde vera præcesserit cordis conversio, quæ involvit desiderium, saltem ex pœnitentiæ virtute, satisfaciendi quantum in se est divinæ justitiæ ob scelera admissa, frustra quis indulgentiam se adeptum esse existimaret (2).

tiam Episcopi relaxabant. Hæc animadversio peculiarem vim habet adversus Jansenistas, qui contendunt, olim *semper* satisfactionem præire consuevisse absolutioni. Ex quo etiam colligitur ratione prorsus ineluctabili, Indulgentiam esse remissionem pœnæ temporalis coram Deo validæ, uti sequenti propositione ostendemus, ita tamen ut hæc relaxatio coram Deo effectum non obtineret nisi post remissam culpam per sacramentalem absolutionem.

(1) Ita Sismondi, *Histoire des Républ. Ital.* tom. XVI, chap. 127, pag. 417,

(2) Optime Massillon, *Mandement pour la publication du Jubilé*, 15 *Nov.* 1724 : *Ne nous flattons point*, inquit, *que nos fautes soient expiées, si elles n'ont pas été détestées ; ne croyons pas que les grâces de l'Eglise nous aient purifiés ; si elles ne nous ont pas changés ; ne comptons sur son indulgence qu'autant que nous*

27. Ad 2^m, *Dist.* Spectatis illis actibus in se absque interioribus necessariis dispositionibus, quas recensuimus, *trans.* vel *conc.;* una cum illis dispositionibus, *neg.* Ejusmodi enim actus, quos exteriores adversarii vocant, nunquam sejungi possunt aut debent ab interioribus dispositionibus quas ipsa Indulgentiarum natura postulat, et expresse exigunt qui Indulgentias largiuntur. His autem positis, levitas seu potius facilitas operis injuncti est tandem quædam quasi illecebra, qua fideles adducantur ad eas dispositiones sibi comparandas, ut ipsa experientia ostendit.

28. Ceterum hic obiter observamus : 1° adversarios, qui nobis exprobrant Indulgentiarum excessum veluti contrarium principiis moralitatis, splendidum præbere testimonium doctrinæ catholicæ circa necessitatem satisfactionis, cujus Indulgentia non est nisi diminutio quædam; 2° non posse eosdem nobis hunc excessum objicere, quin totum evertant protestantismi seu reformationis principium de sola fide justificante absque bonorum operum necessitate; 3° vel amplissimam Indulgentiam concessam ob injunctum vel minimum pietatis opus optime conciliari cum moralitatis principiis; Dei enim justitia conciliatur cum pœnarum remissione obtenta sub conditionibus a nobis recensitis. 4° Animadvertimus demum, Indulgentiarum excessum, si forte sit aliquis, non rem ipsam impetere, sed modum tantum seu facilitatem eas concedendi, qua fit ut disciplina enervetur (1). Omissis

pouvons compter sur un sincère repentir. Et Bossuet pariter, *Instructions nécessaires pour le Jubilé*, art. I : *Mais il se faut bien garder*, scribit, *de s'imaginer que l'intention de l'Eglise soit de nous décharger par l'Indulgence de l'obligation de satisfaire à Dieu; au contraire l'esprit de l'Eglise est de n'accorder l'Indulgence qu'à ceux qui se mettent en devoir de satisfaire de leur côté à la justice divine, autant que l'infirmité humaine le permet; et l'Indulgence ne laisse pas de nous être fort nécessaire en cet état, puisqu'ayant, comme nous avons, tant sujet de croire que nous sommes bien éloignés d'avoir satisfait selon nos obligations, nous serions trop ennemis de nous-mêmes, si nous n'avions recours aux grâces et à l'indulgence de l'Eglise.* Hæc tamen intelligi debent juxta ea, quæ ex Benedicto XIV paulo ante attulimus

(1) Sismondi est protestans seu potius calvinianus genevensis, qui propterea profitetur dogma proprium suæ sectæ de inutilitate bonorum operum, præsertim vero satisfactionis peccatis

porro veterum Patrum, Cypriani præsertim, testimoniis, quibus in nimiam facilitatem invehebant, Conciliorum œcumenicorum et Romanorum Pontificum sanctionibus, quibus eam coercuerunt, ita loquitur Concilium Tridentinum, sess. XXV, in Decreto de Indulgentiis : *Sacrosancta Synodus... in his* (Indulgentiis) *tamen concedendis moderationem, juxta veterem et probatam in Ecclesia consuetudinem*, *adhiberi cupit ; ne nimia facilitate ecclesiastica disciplina enervetur.*

29. Ad 3m, Resp. facillime illa omnia conciliari, si observetur: 1° vix quemquam reperiri, qui mediis omnibus destitutus sit ad sacras Indulgentias lucrandas ; 2° posse divinam bonitatem supplere mediis interioribus extraordinariis defectui mediorum ordinariorum, cum aliquis sincero desiderio flagrat bonum aliquod adipiscendi supernaturale. Quis enim dubitat quin Deum possit, aut uberiorem charitatem aut intensiorem dolorem et contritionem his, qui ita animo comparati sunt ac mediis externis sunt destituti, communicare ?

30. Inst. Negari non potest, Indulgentias cedere in destructionem, non autem in ædificationem fidelium; 1° quia eos avertunt

debitæ. Hoc vero principio admisso, non solum via sternitur ad omnigenam impietatem, ut suo loco ostendimus, cum ageremus de justificatione in tract. *De Gratia*, sed præterea os obstruitur omnibus Protestantibus, dum adversus Indulgentias debacchantur. Quo enim jure ipsi insurgunt in Ecclesiam, eo quod sub quibusdam conditionibus quæ complectuntur interiores animi dispositiones et pia opera externa, remittat partem vel etiam totum, quod reliquum superest illius pœnæ temporalis, cujus debitum ipsi omnino eliminant? Si logici esse amant, debent potius commendare miram hanc catholicæ doctrinæ œconomiam, qua fit ut retrahatur Christi fidelis ab excessibus, in quos facile rueret absque pœnæ temporalis satisfactione, deinde alliciatur ad resipiscentiam per veram conversionem, si forte deliquerit. Hinc recte comes de Maistre, *Soirées de Saint-Pétersbourg*, tom. II, dixième entretien, scribit : *Et quelle belle loi encore que celle qui a mis deux conditions indispensables à toute indulgence ou rédemption secondaire : mérite surabondant d'un côté, bonnes œuvres prescrites et pureté de conscience de l'autre ! Sans l'œuvre méritoire, sans l'état de grâce, point de rémission par les mérites de l'innocence. Quelle noble émulation pour la vertu ! Quel avertissement et quel encouragement pour le coupable !*

a pœnis consectandis contra exemplum Christi et Sanctorum ; 2° quia eos inducunt ad satisfactionem alienam quærendam ut non amplius solliciti sint piis operibus satisfacere ex propriis, quod est contra perfectionem; 3° quia eos revocant ab eleemosynis, jejuniis, orationibus frequentandis, in quibus pœnitentiæ ac satisfactionis opera consistunt; 4° quia in ipsis negligentiam fovent in propriis peccatis expiandis, peccati horrorem minuunt, spiritum pœnitentiæ extinguunt, facilemque ad peccatum reditum efficiunt. 5° Quis itaque sobrius Indulgentiarum dispensationem non execretur tanquam indignam Christi Sanguinis profanationem , 6° tanquam medium a Romanis Pontificibus ad emungendas pecunias inventum , quæ in scorta , ut Calvinus loquitur, in lenones, in comessationes turpiter absumerentur (1), 7° tanquam petram scandali, quæ innumeris abusibus latissimum aditum aperuit, perinde ac si per eas absolutio plena concederetur *a culpa et pœna*, sicut non ita pridem Indulgentiæ evulgabantur, 8° veluti demum totius redemptionis penitus eversivam (2)? 9° Sane constat Indulgentiarum spe esse patrata delicta (3). Ergo.

31. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m prob. *Dist.* Fideles avertunt a pœnis consectandis, seu potius fideles liberant a pœnarum illarum debito, quod ipsos retardet a consecutione summi boni, *conc.;* a pœnis consectandis, quibus citius ac uberius ejusmodi bonum consequantur, *neg.* Porro Indulgentiæ, positis necessariis conditionibus ad eas lucrandas, fideles tantum liberant a pœnis peccato debitis et quidem ex parte, uti exposuimus, non autem ab iis, in quibus Christi patientis et Sanctorum debent sectari vestigia.

32. Ad 2m, *Dist.* In supplementum propriæ satisfactionis, præsertim sacramentalis, *conc.;* ad propriæ exclusionem, *neg.* Hoc enim nunquam docuit Ecclesia ; nostrum itaque non secus

(1) *Instit.* lib. III, cap. 5, § 1 et seqq.

(2) Ita passim plenis buccis Protestantes.

(3) Sic Melchior Gioja, *Nuovo Galateo*, lib. III, art. II, cap. 9, ubi scribere non dubitavit : *Si commisero dei delitti per la speranza delle promesse Indulgenze*. Idest, *Delicta plurima commissa sunt spe indulgentiarum obtinendarum*.

ac perfectorum omnium est unum facere et aliud non omittere. Certe optimum esset illis non indigere (1).

33. Ad 3m, *Neg.* Juxta dicta; imo mirifice ad eas frequentandas nos provocant. Sane nunquam magis quam jubilæi tempore publicæ supplicationes, orationes, eleemosynæ, visitationes ad carceribus aut triremibus mancipatos, ad nosocomia, etc. frequentari solent (2).

34. Ad 4m, *Neg.* Iterum juxta præmissa. Valde siquidem Indulgentiarum largitio nos provocat ad propria peccata detestanda, ut possimus tantum bonum nobis comparare. Sublimem prorsus divinæ justitiæ ideam in nobis Indulgentiæ excitant, utpote quæ, remissa jam culpa, pœnas adhuc exposcat, quæ expiari non pos-

(1) Hinc legitur in vita S. Catharinæ Genuensis, cap. 20, quod, quamvis ipsa summo in pretio habuerit Indulgentias plenarias, minus tamen videretur sollicita de iis lucrandis, eo quod mallet per se divinæ justitiæ satisfacere. Contra vero S. Angela Mericia Romam se contulit sub Clemente VII ad lucrandam Indulgentiam jubilæi.

(2) Sic testis oculatus describit mirabiles effectus, quos Mediolani jubilæum a Pio VI concessum produxit: *Era veramente uno spettacolo edificante e tenerissimo il vedere affollate le chiese nel tempo degli esercizj; assediati i tribunali di penitenza pressochè tutti i dì; frequentate le vie, che mettevano alle quattro chiese tra se distanti, da visitarsi quindici volte, e frequentate sulle ore prime del giorno; e non solamente dagli artieri, e dalla plebea gente, ma da persone signorili, e da cavalieri, e dame di primo rango, a piedi: in abito dimesso, e tutti composti a modestia; il sacerdote in somma ed il popolo, il vecchio e il giovine, il povero ed il ricco, le persone private e i corpi pubblici erano compresi da una santa gare di distinguersi in opere di pietà e penitenza, e spiranti compunzione e fervore. Trionfò proprio a quell' epoca avventurata in Milano la fede, la speranza e la carità; sembravano tornati i santi giorni di Carlo; ed il libertinaggio e l'incredulità, che pur trovò modo e verso di contaminare quelle già monde contrade, si morse per rabbia le labbra e si nascose.* Vid. versio latina hujus loci ad calcem voluminis. Cfr. *Sermoni instruttivi di un vecchio parroco della Toscana*, Serm. IX. Nec dissimile spectaculum, imo longe sublimius Roma præbuit, attenta urbis majestate et amplitudine, in jubilæo, quod sub Leone XII S. M. in ea celebratum est, cujus ipse testis fui. Si hæc porro cum orgiis conferantur, quæ superioribus annis exhibuerunt Protestantes in celebratione jubilæi, seu centeni cujusque anni reformationis, id est, defectionis a vera Christi Ecclesia, patebit, ea tanquam inter se pugnantia plane differre.

sunt nisi ingentibus laboribus, quibus omnibus persolvendis cum impares præ infirmitate sæpe in hac vita nos esse contingat, comitem sibi misericordiam adsciscit indulgendo nobis, ut aliorum satisfactionibus debitum nostrum facilius extinguamus. Ad virtutis pietatisque æmulationem nos excitant, cum nemo possit alienarum ejusmodi satisfactionum particeps fieri, nisi in statu gratiæ sit, et alterius sanctitatis, quoad ejus fieri potest, imitator (1).

35. Ad 5m, *Neg.* Tantum enim abest ut Indulgentiæ traduci possint ut indigna Christi Sanguinis profanatio, ut nihil sit quod ejusdem virtutem magis commendet. Ex his enim edocemur, Sanguinis pro nobis effusi vim sese porrigere usque ad pœnas per peccatum promeritas eluendas, ita tamen ut omni virtutum exercitio, sinceræ præsertim conversionis ope, ejusmodi vim satisfactoriam nobis applicemus.

36. Ad 6m, *Neg.* Indulgentias medium esse a Romanis Pontificibus excogitatum absurda hæreticorum calumnia est, quam etsi ea sæpe refutata sit, nihilominus semper usque ad nauseam ipsi obtrudunt ad incautos decipiendos. Si qua enim olim pecunia exsolvebatur ad Indulgentias lucrandas, hæc non exigebatur ut Indulgentiarum pretium, sed tanquam conditio, perinde ac cetera pia opera, cum nonnisi in pios usus converteretur (2).

(1) Recte Petrus Ballerinius, op. cit. cap. 2, § 15: *Tantum abest*, scribit, *ut pœnitentiæ spiritum relaxent hodiernæ Indulgentiæ, quin promovent potius; hocque sane consilio, ut illum promoveant, a Pontificibus impertiuntur, ut liquet ex Bullis ipsis jubilæi, in quibus digni pœnitentiæ fructus ex evangelico præcepto commendantur, et ad eos edendos invitantur fideles; atque ut hos salutares pœnitentiæ fructus promptius proferant, plenariam indulgentiam concedimus, inquit S. Pius* v *in Bulla anni* 1566, *quibus similia alii Pontifices ingerunt. Itaque si semper quidam Indulgentiarum usus utilis et salutaris fuit, nunc certe, quum pœnitentiam adeo promoveant, utilissimus et maxime salutaris haberi debet.*

(2) Nunquam ostendent Ecclesiæ catholicæ hostes, datas fuisse Indulgentias a Romanis Pontificibus, ut inde lucrum referrent, seu exactam fuisse pecuniam tanquam Indulgentiarum pretium. Pecunia, quæ interdum erogabatur a fidelibus ad obtinendas Indulgentias, ad usus pios convertebatur. Medio præsertim ævo ingentem utilitatem pepererunt ejusmodi elargitiones, ad bellum nempe in Turcas, qui perpetuo Europæ et

Haud inficiamur, nec paucos nec leves abusus ex parte quæstuariorum irrepsisse; verum hi abusus istis, non autem Romanis Pontificibus, qui perpetuo eos acerrime damnarunt (1), adscribendi sunt. Cum denique ex Tridentino quæstorum officium abolitum sit, ac turpes omnes quæstus sublati, in quem finem has querelas adhuc movent hæretici et increduli, nonne hoc est umbras consectari?

37. Ad 7m, *Dist.* Quoad eos, qui seipsos decipientes hanc petram scandali quærunt, quam sibi ipsi confingunt, *conc.*; quoad reliquos omnes, *neg.* Sibi propterea iniqui imputare debent, si scandalum inveniunt in eo, quod ædificationem parit. Ceterum veritatis vi compulsi non pauci adversarii hanc difficultatem jam deseruerunt (2). Quod vero dicitur de formula *a culpa et pœna*, uti ostendit Benedictus XIV, non Romanis Pontificibus, qui eam improbarunt atque aperte rejecerunt, sed *præteritorum seculorum quæstoribus tribui debet* (3).

Italiæ præsertim cervicibus jugum minabantur; ad pontium, viarum, etc. refectionem ac constructionem; ad templorum, hospitalium, orphanotrophiorum, etc. erectionem et dotationem; ad puellarum maleque nuptarum subventionem, etc. etc. de quibus cfr. Amort. op. cit. dist. I, sect. 6, 7; adeo ut merito concludat eruditus Scotti, *Problemi di Politica cristiana*, Napoli 1830, vol. I, part. II, teorema 2, ipsam politicam societatem innumeras prope utilitates exinde percepisse. Nec omittendum, nonnisi paucas admodum fuisse Indulgentias sub hac conditione concessas, si comparentur cum aliis, quæ ob ópera seu exercitia mere spiritualia conferebantur. Attamen, ut hæretici et increduli invidiam conflent in Indulgentiarum largitionem ingeminare apud imperitos adhuc pergunt, in Ecclesia Romana vendi Indulgentias! *Sinite illos, cæci sunt et duces cæcorum.*

(1) Cfr. Christ. Lupus, diss. cit. cap. 3 et 4; nec non Amort. part. II, sect. I.

(2) Ut patet ex verbis, quæ adduximus ex Sismondi.

(3) *De Synodo diœces.* lib. XIII, cap. 18, § 7, ubi plura scitu digna reperiuntur. Audiendus proinde non est Morinus, dum, *De Pœnit.* lib. X, cap. 22, contrarium suadere nititur. Nec sane, quod sibi proposuit, argumenta, quæ affert, evincunt. Cum *peccati* nomen passim usurpetur ad significandum pœnæ reatum, hoc sensu intelligi debent illæ formulæ, quibus dicitur, per Indulgentias *remitti peccata*, aut *tertiam partem peccatorum*, tum etiam quæ Romæ interdum antiquæ invisuntur formulæ, ex. gr. concedi *remissionem omnium peccatorum* visitantibus talem Ecclesiam, uti legitur in Ecclesia

38. Ad 8^{m}, *Neg.* Sed jure potius affirmamus, juxta ea quæ diximus, esse Indulgentias redemptionis extensivas.

39. Ad 9^{m}, *Neg.* Hæc iterum calumnia est, quæ ex experientia dissolvitur. Certe qui hæc nobis objicit, quique propterea a lucrandis Indulgentiis alienus erat, non se præbuit omnium virtutum exemplar. Ast aliud est stilum oratorium acuere, aliud vero virtutem consectari (1).

PROPOSITIO II.

Indulgentiæ hominem liberant a pœnæ reatu, non solum coram Ecclesia, sed etiam coram Deo.

40. Fidei proximam esse hanc propositionem, constat ex diversis propositionibus censura notatis; ac 1° ex art. XIX Lutheri a Leone X confixo : *Indulgentiæ his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem pœnæ pro peccatis actualibus debitæ apud divinam justitiam* (2); 2° ex propos. XL synodi Pistoriensis asserente : *Indulgentiam secundum suam præcisam notionem aliud non esse quam remissionem partis ejus pœnitentiæ, quæ per canones statuta erat peccanti;* quæ propositio sic intellecta : *quasi Indulgentia, præter nudam remissionem pœnæ canonicæ, non etiam valeat ad remissionem pœnæ temporalis pro peccatis actualibus debitæ apud divinam justitiam,* a Pio VI, in Const. *Auctorem fidei,* declaratur et proscribitur ut *falsa, temeraria, Christi meritis injuriosa ac dudum in art.* XIX *Lutheri damnata.* Hanc eamdem doctrinam pseudosynodi nonnulli Theologi Ecclesiæ perturbatores suam fecerunt (3).

S. Laurentii extra muros, etc. nempe *pœnam peccatis debitam* rite dispositis, uti exposuimus.

(1) Quam levem, mendacem ac pessimæ fidei sese exhibuerit Gioja adeo ab incredulis commendatus in novo suo Galateo quisque intelliget qui vecors omnino non sit. Soli stulti his libellis decipiuntur.

(2) Apud Harduin. *Acta Conc.* tom. IX, col. 1894, ubi tamen hic articulus ponitur sub n. XV.

(3) Inter hos eminet Vincentius Palmieri, qui præivit synodo Pistoriensi in *Trattato storico-dogmatico-critico delle Indulgenze*, Prato 1787. Hic tractatus, ex decreto Congreg. sub die 31 Martii 1788 approbato a Pio VI, in

41. Apertam doctrinæ catholicæ veritatem ita invictissime ostendimus : Indulgentiæ vere hominem liberant a reatu pœnæ, non solum in foro externo coram Ecclesia , sed etiam in foro interno coram Deo, si divinitus in eum finem Ecclesiæ concessa sit eas dispensandi facultas, si talis perpetuus fuit Patrum et Ecclesiæ catholicæ sensus in iis dispensandis, si denique ipsa Indulgentiarum natura id exposcat. Atqui...

42. Jam vero facultatem concedendi Indulgentias divinitus Ecclesiæ datam esse ad remittendas coram Deo pœnas temporales peccatis actualibus debitas pronum est inferre ex iis, quæ superiori propositione attulimus. Descendit enim hæc facultas, ut vidimus, ex potestate clavium et quidem illimitata tollendi impedimenta ingressus regni cœlorum, cujusmodi pœnæ reatus est; ex potestate ligandi et solvendi coram Deo, ita ut ratum habeatur *in cœlis*, quod ejusdem potestatis vi ligatum aut solutum fuerit *in terris*. Rursum Apostolus profitetur, se donasse Corinthio incestuoso pœnitentiæ partem *in persona Christi*, ac propterea auctoritate divina , et præcise illius pœnitentiæ partem donasse, qua obstrictus erga Deum tenebatur : *Ut spiritus salvus sit in die D. N. J. C.* (1).

indicem librorum prohibitorum relatus est. Verum, *quem Roma proscripsit*, ut cum S. Hieronymo loquar, *et probarunt solemniter Pistorienses.* Scripsit adversus Palmieri P. Joan. Joseph Ferrari min. convent. *Instruzione sopra le Indulgenze ;* præcipue vero Alf. Muzzarelli , *Il buon uso della logica*, *opusc. trigesimo*, *Valore delle Indulgenze.* Pereira de Figueiredo in opere lusitanice conscripto, *Analysis professionis fidei sancti Patris Pii* IV, Ulyssipone anno 1791 , quod anno sequenti Neapoli italice prodiit , catholicam pariter doctrinam de Indulgentiis impugnavit ; proscriptum autem est decr. 26 Jan. 1795. Adversus Pereira cfr. *Lettera di un Teologo ad un suo amico ,* Bologna 1793 , nec non *Supplemento al giornale ecclesiastico di Roma*, quint. v per i mesi di Settembre ed Ottobre 1792.

(1) Illud *in persona Christi*, *gr.* ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, Erasmus nullo exemplo innixus vertit *in conspectu Christi.* At certum est, tantumdem valere *in persona Christi* ac in nomine, vice et auctoritate Christi, cujus scilicet personam Paulus gerebat; ut sicut *in nomine Domini Jesu Christi* tradiderat hunc incestum hominem Satanæ, quemadmodum dicit in priori epist. cap. v, sic in ejusdem Christi nomine ac persona nunc eum absolveret. Quare non

43. Talem præterea perpetuum fuisse Patrum et Ecclesiæ catholicæ sensum in concedendis Indulgentiis, luculenter patet, 1° ex formula qua feria V *in Cœna Domini* ab Episcopo fidelibus pœnitentia relaxabatur, quæque adhuc legitur in Ordine Romano : *Deus humani generis conditor et reformator... agnosce oves tuæ redemptionis, constrictas vinculis peccatorum Ecclesiæ tuæ precibus exoratus absolve* (1). Id patet 2° ex persuasione catholicæ Ecclesiæ, meritis Christi et satisfactionibus Sanctorum MM. remitti peccata, seu pœnas peccatis debitas, ob quam Tertullianus jam Montanista Ecclesiam acriter arguit lib. *De pudicitia*, cap. ult. quod mœchis nempe tribueret veniam; sic enim scribit : *At tu jam et in Martyres tuos effundis hanc potestatem. Quis permittit homini donare, quæ Deo reservanda sunt? Sufficiat Martyri propria delicta purgasse... Quis alienam mortem solvit, nisi solus Filius Dei?* Hujus pariter totius populi Carthaginiensis persuasionis, de obtenta scilicet per libellos Martyrum pace *in cœlis*, testis est locupletissimus clerus Romanus in epistola XXX ad S. Cyprianum (2). Illud 3° demum constat ex apertis S. Cypriani testimoniis, in quibus S. Martyr affirmat, relaxationem pœnitentiæ publicæ, quæ ad preces Martyrum concedebatur, apud Deum valere; sic enim loquitur, epist. XII : *Occurendum puto fratribus nostris, ut qui libellos a Martyribus acceperunt, et prærogativa eorum apud Deum juvari possunt...*; et alibi passim (3). Et hæc de

modo hunc locum ita legunt atque exponunt veteres omnes latini Patres et expositores, adductis in hujus expositionis confirmationem Christi verbis : *Quæcumque solveritis*, etc. verum etiam Patres et expositores græci Theodoretus, S. Joan Chrysostomus, Theophylactus et Oecumenius. Cfr. Estius, in cap. 2 Epist. II ad Cor.

(1) Alias ejusmodi orationes cfr. ibid. loc. cit. pag. 684 et seq.

(2) Lapsi enim, qui intempestivam Indulgentiam exposcebant ex communi receptaque persuasione, jactabant se pacem consecutos non tam ab hominibus quam a Deo ipso, nam *pacem sibi*, legitur, *non tam peterent quam vindicarent, imo jam et in cœlis habere se dicerent*. Cfr. Lupus, diss. cit. cap. I, nec non Eus. Amort, op. cit. tum part I, dissert. prælim. § 3, tum ibid. sect. I, *Indulgentia*, II et seqq. Cfr. præterea Petr. Ballerinius, Prælect. cit. § 2, n. 10 et seqq. a quibus luculentissima testimonia congeruntur, quæ hanc veritatem adstruunt.

(3) Apud citt. auctores.

Patrum et Ecclesiæ sensu quoad priora secula; ad subsequentia enim quod attinet, neque ipsi adversarii eum talem fuisse diffitentur.

44. Ipsam denique Indulgentiæ naturam id exposcere constat ex eo quod, cum Ecclesia quempiam ob peccata ligat pœnitentiis, quas ei juxta potestatem sibi a Christo traditam injungit, liget ipsum reipsa coram Deo; ergo et coram Deo eum solvit, cum eidem vel omnem vel partem saltem hujus pœnitentiæ relaxat. Ut enim ostendit Sirmondus, omnis pœnitentia propositam sibi habet veniam; publica vero pœnitentia veniam simul et exemplum. Si igitur omnis pœnitentia hoc proprium habet, expiationem scilicet abolitionemque peccatorum, necessario sequitur, ut non possit Indulgentia conferri, quin coram Deo valida sit (1). Huc accedit ineluctabile S. Thomæ argumentum, quod, si vera esset adversariorum sententia : *Ecclesia hujusmodi Indulgentias faciens, magis damnificaret, quam adjuvaret ; quia remitteret ad graviores pœnas, scilicet purgatorii, absolvendo a pœnitentiis injunctis* (2). Attamen tum ex Concilio Tridentino tum ex fidei professione credere tenemur, *Indulgentiarum usum esse Christiano populo maxime salutarem.*

DIFFICULTATES.

45. Obj. 1° Indulgentiæ hodiernæ subrogatæ sunt relaxationi veteris pœnitentiæ canonicæ persolvendæ a publicis pœnitentibus, priusquam absolutionis sacramentalis beneficium obtinerent. Jam vero pœnitentia vetus canonica non remittebat pœnam in foro interno, sed instituta tantum fuit ad publicam dandam tribunali ecclesiastico satisfactionem; ergo neque Indulgentiæ hodiernæ remittunt pœnam in foro interno coram Deo, sed solum in foro externo et coram Ecclesia. 2° Quare Concilium Tridentinum docet, Ecclesiam etiam *antiquissimis temporibus* usam fuisse potestate conferendi Indulgentias ; atqui Indulgentia antiquitus erat moderata condonatio pœnæ canonicæ, quam adhuc vigere credendum est, cum nunquam fuerit abrogata. 3° Hæc autem confir-

(1) Cfr. *Historia pœnitentiæ publicæ,* cap. 10.

(2) *Supplem*, q. 25, art. 1.

mantur ex formula in jure passim usurpata, juxta quam Indulgentia conceditur *de pœnitentiis injunctis*, nempe a jure, ut plures nec ignobiles Theologi et Canonistæ exponunt; evidens porro id fit ex Indulgentiis partialibus, quibus relaxatur pœnitentia *septem* ex. gr. *annorum et totidem quadragenarum*, qua formula aperte alluditur ad pœnitentiam canonicam, cujus pars remittebatur. 4° Id demum conficitur ex ratione, quam adducit Tridentinum, ne nimia sit has Indulgentias concedendi facilitas, ne scilicet *enervetur disciplina*. Quæ porro disciplinæ enervatio fingi aut concipi posset, si Indulgentiæ non essent mera pœnitentiæ canonicæ relaxatio? Ergo.

46. Resp. ad 1^m^, 1° *Trans. maj. neg. min.* Pœnitentia enim vetus canonica vere etiam dimittebat pœnam in foro interno et coram Deo, ut patet ex ipsa pœnitentiæ natura, quæ ordinata est ad pœnæ expiationem, uti animadvertimus; ideo vero publicæ pœnæ indicebantur, ut pro illato scandalo satisfieret. Id ipsum patet præterea ex eo, quod illa publica pœnitentia constitueret satisfactionem illam, quæ pars erat integralis Sacramenti Pœnitentiæ, saltem quatenus Sacerdos per absolutionem eam applicabat Sacramento, et ei vim *operis operati* tribuebat. Canones porro numero et gravitati criminum parem pœnam irrogabant (1).

47. Resp. 2° *Neg. maj.* Constat enim ex facto Corinthii incestuosi datam esse Indulgentiam ante pœnitentiæ canonicæ institutionem juxta potestatem, quam Apostolus a Christo acceperat. Sane si Ecclesia per Indulgentiam non remitteret nisi pœnitentiam canonicam in foro externo, nulla esset ratio, cur applicarentur nobis in Indulgentiarum concessione Christi et Sanctorum

(1) Ab initio institutionis pœnitentiæ canonicæ mœchis, in idololatriam lapsis et homicidis per canones pœna constituta fuit; postea tamen alii canones adjecti sunt, vi quorum pœnæ pariter subjiciebantur aliorum criminum rei, præsertim quoad peccata publica. Hæ autem regulæ imponendarum satisfactionum pro peccatis publicis inserviebant etiam Sacerdotibus ad easdem satisfactiones injungendas iis, qui se occultis tantum culpis commaculaverant. Cfr. Morinus, op. cit. tab. VII, cap. 21 et seqq. tum etiam *Descriptio et enarratio codicum mss. pœnitentialium*, etc. ad calcem operis *De Pœnitentia*.

satisfactiones, prout facere Ecclesia consuevit; sed satis ei esset potestate sua uti, quia sicuti canones pœnitentiales instituit, sic eos relaxare potest. Accedit, quod in adversariorum hypothesi Indulgentiæ forent nulli emolumento illis, qui nulla crimina canonica vel saltem *publica* perpetrassent. Siquidem exploratum est apud eruditos, pro solis peccatis canonicis et publicis canones publicæ pœnitentiæ fuisse constitutos, neque unquam peccata occulta publica pœnitentia, lata saltem lege, fuisse expianda. Quapropter, si admitteretur adversariorum principium, sequeretur, nullas plane Indulgentias esse pro innocentibus, nullas pro peccatoribus occultis, sed solum pro idololatris, sceleratis ac publice facinorosis; quæ omnia falsa et absurda sunt.

48. Ad 2m, *Neg. min.* ut patet ex modo dictis. Insaniunt profecto Jansenistæ, qui canonicas pœnas etiamnum vigere autumant. Licet enim pœnitentia canonica abrogata non fuerit positivo aliquo decreto, abolita tamen est contraria tot seculorum consuetudine (1). Inde enim potius novum exurgit argumentum pro Indulgentiarum vi ex Concilio Tridentino, quod declaravit, Indulgentiarum usum esse Christiano populo *maxime salutarem et retinendum* juxta communem tunc temporis sensum. Quinque porro et amplius seculis ante Tridentini ætatem jam cessaverat pœnitentia canonica; expresse tamen profitebatur Ecclesia, Indulgentiam esse veram pœnæ temporalis Deo debitæ in foro interno remissionem. Nec illud omittendum, quod Concilium loquatur de Indulgentiis, quas cum Luthero Protestantes rejiciebant. Atqui Lutherus cum suis asseclis, uti exposuimus, nunquam negavit, Ecclesiam posse concedere Indulgentiam in foro externo, imo id expresse professus est; sed solum inficiatus est, valere Indulgentias in foro interno ad remittendam pœnam temporalem coram Deo.

49. Ad 3m, *Dist.* Indulgentia in jure passim conceditur *de pœnis injunctis*, id est, de pœnis, quibus obstrictus est peccator

(1) Cfr. Morinus, *De Pœnit.* lib. x, cap. 16 et seqq. præsertim cap. 25. Cfr. etiam Cl. Marchetti, *Critica della storia ecclesiast. e dei discorsi del sig. ab. Fleury*, part. 1, art. 1, § 6 et 7.

coram Deo, quæque remittuntur juxta formulas, quæ olim in Ecclesia obtinebant, cum adhuc vigeret pœnitentia canonica, *conc.;* de pœnis injunctis pro solo foro ecclesiastico, *neg.* Recepta utique passim erat formula, ut Indulgentia concederetur de pœnis injunctis per canonicas sanctiones; licet vero hæ canonicæ pœnitentiæ, ut diximus, in desuetudinem abierint, retenta tamen est formula illa ad significandam remissionem illius pœnitentiæ, quæ illis sanctionibus responderet (1). Cum vero ostenderimus, pœnitentias illas fuisse vere satisfactorias non solum coram Ecclesia, sed etiam, imo præcipue, coram Deo, nihil ex illa formula extundi potest, quod Jansenistarum systemati faveat. Exinde etiam responsio patet ad id, quod subdunt adversarii de Indulgentia *septem annorum et quadragenarum*, cum nemo inficias eat, Indulgentias, etiam abolita pœnitentia canonica, concessas fuisse juxta formulas, quibus antiquitus pœnæ illæ relaxabantur. Cardo controversiæ in eo consistit, utrum, cum pœnæ illæ remit-

(1) Huc revocandum est, quod paulo ante adnotavimus de canonibus pœnitentialibus, qui temporis decursu constituti sunt, quibus unicuique peccato peculiaris pœna decernebatur. Hi canones in unum collecti libris, qui pœnitentiales dicti sunt, originem dederunt. Usui autem erant ejusmodi libri non solum in definiendis pœnis publicis publice peccantibus, verum etiam in injungendis pœnis seu satisfactionibus pro peccatis occultis. Porro ejusmodi pœnæ nec leves nec breves admodum erant, prout crimina ferebant. Interdum ad plures annos jejuniorum, chameuniarum, peregrinationum, etc. protendebantur. Seculo IX et duobus sequentibus cœperunt graves illæ corporis afflictationes redimi per pecunias pauperibus alendis erogandas, certas preces, Sacrificia Missæ, etc. aut etiam per flagellationes. Hinc celebres evaserunt eo tempore pœnitentiæ *redemptiones*, aut commutationes. Donec tandem, redemptionibus successere Indulgentiarum largitiones per leviorem adhuc pii alicujus operis commutationem, seculo præsertim XII, quando cœperunt expeditiones in terram sanctam. Cfr. Morinus, *De Pœnit.* lib. X, cap. 17 et seq. Ex his facile explicantur formulæ ex ea potissimum ætate receptæ, quibus Concilia et Pontifices passim usi sunt in largitione Indulgentiarum, quibus alludebant apertissime ad pœnas illas injunctas in libris pœnitentialibus, quæ Sacerdotibus confessiones excipientibus legem seu normam præbebant ad pœnas injungendas etiam peccatoribus occultis. Patet præterea ex dictis, qua ratione etiam post abolitum pœnitentiæ canonicæ usum adhuc tamen perseveraverint formulæ illæ in Indulgentiarum concessione.

tebantur, ejusmodi remissio esset etiam in foro interno coram Deo valida, nec ne. Validam porro in foro interno eam relaxationem fuisse, ineluctabilibus argumentis nos evicisse confidimus (1).

50. Ad 4m, *Dist.* Conc. Tridentinum moderationem in largiendis Indulgentiis adhiberi cupit, ne nimia facilitate ecclesiastica enervetur disciplina, quia ex nimia facilitate Indulgentiæ vilescerent ac ardor refrigesceret ad eas comparandas, *conc.;* in ordine ad pœnitentiam canonicam, quæ nuspiam existit, *neg.* Posterius enim hoc affirmare est plane ridiculum ac sensum absurdum tribuere verbis Tridentini, quasi serio Concilium potuerit asserere, enervari disciplinam ecclesiasticam illarum sanctionum, quarum a pluribus seculis nullum supererat vestigium, per nimiam facilitatem Indulgentiarum. Restat propterea, ut Concilium moderationem cuperet, ne ex nimia facilitate tepesceret fervor fidelium in Indulgentiis lucrandis, in operibus exequendis, quæ imponi solent in Indulgentiarum concessione, in spiritu pœnitentiæ fovendo, aliisque ejusmodi juxta hodiernam Ecclesiæ disciplinam.

51. Inst. 1°. Lapsi olim rogabant Martyres, ut antistites flecterent ad rigorem mitigandum canonicæ pœnitentiæ; 2° et S. Cyprianus aperte declarat, peccata solis pœnitentiæ laboribus lui posse, Sacerdotes vero, qui pacem dabant iis, qui satisfactionem nondum persolverant, vocat *dæmones, lupos devastatoresque gregis, qui per pacem didicerunt facere bellum* (2). Ergo.

(1) Hinc assentiri nequeo Petro Ballerinio, qui cit. *Prælec.* III, *De Indulgentiis*, cap. 2, § 1, autumat, etiamnum, cum ab Episcopis sive a Romanis Pontificibus conferuntur Indulgentiæ, nil aliud fieri quam relaxari graviores pœnas canonicas levioribus multo operibus injunctis, in quod commutatio partim cadit, partim absolutio. Quomodo enim Indulgentiæ hodiernæ haberi possunt veluti pœnarum canonicarum relaxationes, si earumdem vis nulla prorsus est, seu nullatenus vigent pœnæ canonicæ? Non inficiatur tamen Ballerinius, hanc pœnarum relaxationem valere coram Deo, imo illud contendit ac propugnat.

(2) *Epistola* præsertim IX et seqq. usque ad XV, et alibi passim.

52. Resp. Ad 1^m^, *Dist.* Per mitigationem coram Deo validam juxta dicta, *conc.*; validam tantum in foro ecclesiastico, *neg.* Eadem enim chorda semper oberrant adversarii.

53. Ad 2^m^, *Dist.* Juxta disciplinam tunc temporis vigentem, *conc.*; absolute, *neg.* Etenim cum S. Cypriani ætate maxime vigeret in Ecclesia disciplina pœnitentiæ publicæ, præsertim quoad tria illa crimina quæ superius recensuimus, merito S. Martyr invehitur in eos factiosos, Novatianos scilicet, qui per nimiam facilitatem homines desides faciebant in operibus pœnitentiæ persolvendis, quod est contra Ecclesiæ mentem (1).

54. Inst. 2°. Saltem Episcopi juxta veterem disciplinam non concedebant Indulgentiam nisi intuitu fervoris, quem pœnitentes præ se ferebant, quo propterea pro peccatis eos Deo satisfecisse jure præsumerent; reliquam igitur, quam eis indulgebant, pœnitentiam in solo foro externo indulgebant. Ergo.

55. Resp. *Dist.* Intuitu fervoris, quem Episcopi in pœnitentibus conspiciebant, movebantur ad remittendam reliquam pœnitentiæ partem, *trans.* dabant Indulgentiam, eo quod præsumerent nihil ipsis superesse coram Deo luendum et expiandum ulteriori satisfactione, *neg.* Contrarium enim colligitur, ex Patrum effatis

(1) Quæ ut intelligantur, consuli debet historia ecclesiastica illius ætatis, ex qua discimus, quinque presbyteros, qui adversati fuerant episcopatui S. Cypriani, eidem semper postea infensos extitisse; inter hos autem recensetur etiam Novatus, qui una cum Fortunato, Donato, Gordio et Gajo Diddensi auctor præcipuus fuit schismatis, quod anno 251 ineunte Felicissimus excitavit in Africa adversus S. Cyprianum. Porro Novatus addidit se socium Novatiano, qui pariter Romæ schisma fecerat adversus S. Cornelium. Ad confirmandum utrumque schisma contrarias omnino semitas alter Romæ, alter vero Carthagine iniverunt pro diversis rerum adjunctis; etenim Novatianus accusabat S. Cornelium de nimia indulgentia erga lapsos; Novatus cum suis accusabat S. Cyprianum de nimia severitate erga eosdem lapsos. Quare ut Novatus abstraheret plebem a suo Episcopo, omnes absque delectu lapsos ad pacem admittebat *ante actam pœnitentiam, ante exomologesim gravissimi atque extremi delicti factam, ante manum ab Episcopo et clero in pœnitentiam impositam,* ut sæpe S. Cyprianus conqueritur. Merito idcirco S. Martyr in hos tanquam in dæmones, lupos devastatoresque gregis invehitur, qui per pacem didicerunt facere bellum. Cfr. Vita S. Cypriani, edit. Maurin. § 11 et seqq.

quibus significant, se vere et quidem coram Deo aliquam satisfactionis partem, quandoque etiam totam remittere ad preces Martyrum, ingruente præsertim persecutione (1).

PROPOSITIO III.

Datur in Ecclesia Indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi et Sanctorum.

56. Hanc pariter propositionem doctrinam catholicam exhibere ac fidei proximam esse constat ex propositionibus contradictoriis, quæ a Romanis Pontificibus confixæ sunt. Sane a Pio VI propositio XLI[a] synodi Pistoriensis damnata est, quæ asserit : *Scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum, et claræ notioni absolutionis a pœna canonica substituisse confusam et falsam applicationis meritorum ; quasi thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat Indulgentias non sint merita Christi et Sanctorum, falsa, temeraria, Christi et Sanctorum meritis injuriosa, dudum in art. XVII Lutheri damnata* (2) Hujus autem thesauri ex Romanis Pontificibus omnium primus meminit Clemens VI, in Const. *Unigenitus,* his verbis : *Unigenitus Dei Filius... thesaurum militanti Ecclesiæ acquisivit... ad cujus quidem thesauri cumulum B. Dei Genitricis et omnium electorum, a primo justo usque ad ultimum, merita adminiculum præstare noscuntur* (3). Huic constitutioni calculum suum adjecerunt subsequentes Pontifices Leo X, S. Pius V et Gregorius XIII, ex quibus postremi duo hanc

(1) Hic obiter moneo, non obesse iis, quæ diximus, praxim, quæ olim obtinuit, ut, cum data esset pax ægrotis in extremis constitutis, iterum subjicerentur pœnitentiæ, si isti postea convaluerint ; siquidem ejusmodi ægrotantibus non fuit præcise data Indulgentia, eo sensu quo eam vocem hic accipimus, seu remissio plena ulterioris satisfactionis, quam persolvere debuissent, sed tantum absolutio sacramentalis cum onere satisfaciendi, si convaluissent. Nam Indulgentia semel data irrevocabilis est.

(2) Hic Lutheri artic. qui apud Hard. est n. XIV ita se habet : *Thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat Indulgentias, non sunt merita Christi et Sanctorum.*

(3) Apud Raynaldum ad annum 1349, n. 11.

Baji propositionem n. XL proscripserunt : *Per passiones Sanctorum in Indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta; sed per communionem charitatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus, qui pretio Sanguinis Christi a pœnis pro peccatis debitis liberemur* (1).

57. Mirum est, quo insano furore adversus hunc thesaurum insurrexerint Lutherus atque Calvinus cum agminibus suis; verum illud magis mirari subest, his hæreticis socios se adjecisse nuperos aliquot Theologos, qui se tamen catholicos profitentur. Ne itaque ejusmodi doctores hoc thesauri nomine offendantur, et facilius catholicam tueamur doctrinam, juverit nonnulla majoris perspicuitatis gratia præmittere.

58. 1º Animadverto, thesaurum istum Indulgentiarum fontem eatenus constare ex meritis Christi et Sanctorum, quatenus hæc *satisfactoria* sunt; norunt enim Theologi omnes, opera bona esse meritoria, impetratoria et satisfactoria. *Meritoria* sibi, *impetratoria* et sibi et aliis, *satisfactoria*, si de Sanctis sermo sit, pro suis et aliorum debitis : pro suis in eo, quod ob proprias culpas Deo debent; pro aliorum debitis, ex superabundanti sibi ad compensationem seu debiti solutionem. Quare, cum dicimus thesaurum constare ex *meritis*, meritorum nomen latiori sensu usurpatur, nempe pro *satisfactionibus*, atque ut nonnullis placet, etiam pro *impetrationibus*.

59. 2º Animadverto, ad essentiam Indulgentiæ, ac proinde etiam ad thesauri applicationem non requiri merita Sanctorum, quæ non adduntur nisi instar cujusdam *adminiculi* seu *cumuli*, ut loquitur Clemens VI, ut inde honor et gloria Christi meritis proveniat, et ne satisfactiones Sanctorum superabundantes otiosæ maneant.

(1) Apud Harduin. *Acta Concil.* tom. x, col. 1209. Huic altera affinis est ejusdem Baji proposit. n. LIX : *Quando per eleemosynas aliaque pietatis opera Deo satisfacimus pro pœnis temporalibus, non dignum pretium Deo pro peccatis nostris offerimus, sicut quidam errantes autumant; nam alioquin essemus saltem aliqua ex parte redemptores; sed aliquid facimus, cujus intuitu Christi satisfactio nobis applicatur et communicatur.* Quo sensu hæ propositiones proscriptæ fuerint, paulo post dicemus.

60. 3° Adnoto, hujusmodi thesaurum non solum exurgere ex meritis Sanctorum in cœlis degentium, sed etiam adhuc in his terris viventium, qui certe satisfacere possunt divinæ justitiæ tum pro suis tum pro aliorum debitis, prout docet Catechismus Romanus (1).

61. 4° Animadverto denique, applicari nobis ab Ecclesia, per Indulgentiarum concessionem, merita Sanctorum eadem plane ratione, qua ab eadem nobis applicantur extra Sacramentum merita Christi, qui dignitatem communicat Sanctorum meritis gratia sanctificante, per quam Sancti Christo uniuntur. Quo fit ut Deus intuitu meritorum Christi et Sanctorum, per Ecclesiæ ministerium et conditiones ab eadem indictas, remittat pœnas temporales seu satisfactiones, quas peccata nostra exposcerent (2).

(1) Part. II, cap. 5, n. 61, cujus verba hæc sunt : *In eo summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus et gratiarum actionibus prædicanda est, qui humanæ imbecillitati hoc condonavit, ut unus posset pro altero satisfacere.*

(2) Quo sensu perbelle scripsit comes De Maistre loc. cit. *Maintenant je vous fais apercevoir ce dogme universel* (de la réversibilité) *dans la doctrine de l'Eglise sur un point qui excita tant de rumeur dans le* XVIe *siècle, et qui fut le premier prétexte de l'un des plus grands crimes que les hommes aient commis contre Dieu. Il n'y a cependant pas de père de famille protestant qui n'ait accordé des indulgences chez lui, qui n'ait pardonné à un enfant punissable par l'intercession et par les mérites d'un autre enfant dont il a lieu d'être content. Il n'y a pas de souverain protestant qui n'ait signé cinquante indulgences pendant son règne, en accordant un emploi, en remettant ou commuant une peine, etc. par les mérites des pères, des frères, des fils, des parens, ou des ancêtres. Ce principe est si général et si naturel qu'il se montre à tout moment dans les moindres actes de la justice humaine. Vous avez ri mille fois de la sotte balance qu'Homère a mise dans les mains de son Jupiter, apparemment pour le rendre ridicule. Le Christianisme nous montre bien une autre balance. D'un côté tous les crimes, de l'autre toutes les satisfactions ; de ce côté les bonnes œuvres de tous les hommes, le sang des martyrs, les sacrifices et les larmes de l'innocence s'accumulant sans relâche pour faire équilibre au mal qui, depuis l'origine des choses, verse dans l'autre bassin ses flots empoisonnés. Il faut qu'à la fin le côté du salut l'emporte, et pour accélérer cette œuvre universelle, dont l'attente fait gémir tous les êtres* (Rom. VIII, 22), *il suffit que l'homme veuille.*

62. Quibus ita expositis, pronum est assertam adstruere propositionem. Etenim juxta dicta, Indulgentiarum thesaurus sunt ipsa merita Christi et Sanctorum, quatenus sunt satisfactoria, aut etiam impetratoria ac superabundantia, et quorum applicatio ab Ecclesiæ ministerio pendet; atqui dantur in Ecclesia hæc Christi et Sanctorum merita, quarum applicatio Ecclesiæ ministerio et auctoritati commissa est. Datur igitur in Ecclesia Indulgentiarum thesaurus constans ex meritis Christi et Sanctorum.

63. Dari porro hæc merita Christi satisfactoria et superabundantia, nemo absque impietate inficiari potest, et nisi ipsam redemptionem neget. Sane neque adversarii ipsi, præsertim Protestantes, qui contendunt injuriam cruci Christi irrogari satisfactionibus nostris, eo quod Christus tum quoad culpam tum quoad pœnam omnem cumulatissime divinæ justitiæ satisfecerit. Verum dari præterea merita satisfactoria ét quidem superabundantia Sanctorum, a nemine pariter cordato negari potest; ut de B. Virgine constat et de S. Joanne Baptista, quorum vita sanctissima fuit, et nihilominus tot pœnas perpessi sunt, ut nihil amplius, si tamen quidpiam, si sermo præsertim sit de B. Virgine, luendum haberent. Quod autem de his dictum est, de innumeris pariter Martyribus et sanctissimis Viris, qui quovis tempore in Ecclesia floruerunt, cum debita proportione pronum est credere. Sane tum S. Ambrosius tum S Joan. Chrysostomus id affirmare de Martyribus aliisque sanctitate conspicuis non dubitarunt; qui præterea luculentissime exponunt, quanti valeant apud Deum Sanctorum merita ad peccatorum remissionem, et doctrinam, quam propugnamus, aptissime evolvunt, ipsa adhibita *thesauri* voce in ea, qua nos eam accipimus, significatione (1).

Non-seulement il jouit de ses propres mérites, mais les satisfactions étrangères lui sont imputées par la justice éternelle, pourvu qu'il ait voulu, et qu'il se soit rendu digne de cette réversibilité. Nos frères séparés nous ont contesté ce principe, comme si la rédemption qu'ils adorent avec nous était autre chose qu'une grande Indulgence accordée au genre humain par les mérites infinis de l'Innocence par excellence, volontairemont immolée pour lui !

(1) Sic enim scribit S. Ambrosius, *De Pœnitentia*, lib. I, cap. 15, n. 80, loquens de incesto illo Corinthio, cui

64. Superest igitur, ut ostendamus, horum meritorum applicationem sive thesauri dispensationem Ecclesiæ ministerio et auctoritati Christum commisisse. Jam vero Apostolus, II Cor. V, 18, scribit : *Dedit* (Deus) *nobis ministerium reconciliationis.* Quæ verba cum generalissima sint, complectuntur ministerium reconciliationis, quod exhibetur tum per prædicationem, tum per Sacramenta, tum extra Sacramenta. Docet præterea, I Cor. IV, Apostolos esse *ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei*, quavis demum ratione hæc dispensentur. Hinc, quemadmodum Christus Ecclesiæ concessit applicationem meritorum suorum per Sacramentorum administrationem, eamdem illi commisit applicationem faciendam virtute clavium, quas ei tradidit.

65. Hæc confirmantur ex dogmate de communione Sanctorum, cui innixus idem Apostolus, II Cor. VIII, 14, divitibus Corinthiis scribebat : *In præsenti tempore vestra abundantia eorum* (pauperum Hierosolymitanorum) *inopiam suppleat*, *ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas* (1). Hæc autem æqualitas profecto in *meritis*, quæ propria uniuscujusque sunt, fieri non potest ; ergo in *satisfactionibus* ista *æquatio* fieri debet, ut quod uni superabundat, in bonum cedat aliis, qui deficiunt. Ergo (2).

Apostolus Indulgentiam dedit : *Jam tunc igitur Apostolus reddendum Sacramentis judicavit cœlestibus, si purgari se ipse vellet. Et bene ait expurgate; velut enim operibus quibusdam totius populi purgatur, et plebis lacrymis abluitur, qui orationibus et fletibus complebis redimitur a peccato et in homine mundatur interiore. Donavit enim Christus Ecclesiæ suæ, ut unum per omnes redimeret, quæ Domini Jesu meruit adventum, ut per unum omnes redimerentur.* Et n. 81. *Consideremus ipsum Apostoli sermonem : expurgate*, inquit, *vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Sive quod tota Ecclesia suscipiat onus peccatoris, cui compatiendum et fletu et oratione et dolore est, et quasi fermento ejus se totam conspergat, ut per universos ea, quæ superflua sunt in aliquo pœnitentiam agente virilis misericordiæ aut compassionis velut collativa quadam admixtione purgentur.* Cfr. in hæc loca adnot. edit. Maurini. Alia documenta cfr. apud Ch. Lupum, diss. cit cap. 7. Testimonia S. Joan Chrysostomi paulo infra afferemus.

(1) In Gr. text. v. 13. Cfr. in hunc loc. Bernard. a Piconio.

(2) Placet hic afferre, quæ iterum ap-

DIFFICULTATES.

66. Obj. 1° Christus cumulatissime meritorum suorum præmium retulit in sui corporis glorificatione ac nominis exaltatione, 2° quemadmodum et Sancti plenam pariter operum suorum mercedem receperunt, 3° qui præterea nimis humiles erant, ne pro aliis putarent se satisfacere posse, et non pro debitis suis tantum; deficiente propterea in ipsis hac satisfaciendi pro alienis debitis intentione, quomodo putandum est eos pro nobis satisfecisse? 4° Accedit, Sanctorum satisfactiones esse Christi satisfactionibus injuriosas, vel saltem superfluas : *injuriosas* quidem, eo quod supponant, tum Christi merita non sufficere, si tali *adminiculo* indigeant, tum Sanctos hac ratione tot evadere redemptores; *superfluas*, quia, cum Christi merita superabundent, utpote infiniti valoris, jam supervacanea erunt merita Sanctorum. 5° Rejiciendum igitur ejusmodi thesauri commentum *barbaris temporibus* pia lucrandi fraude excogitatum. 6° Præclare, inquit Calvinus, adversus hæc sacrilegia Leo Romanus Episcopus ad Palæstinos scripsit : *Quamvis multorum Sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio propitiatio fuit mundi. Accepere justi, non dederunt coronas; et de fortitudine fidelium nata sunt exempla patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe eorum mortes fuere, nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit; quum unus extiterit Dominus Christus, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, sepulti, suscitati* (1). 7° Sane prodigiosa hæc blasphemia est, Martyres plus morte sua præstitisse ac meritos esse, quam sibi opus esset, et

posite scribit comes De Maistre loc. cit. *Quel superbe tableau que celui de cette immense cité des esprits avec ses trois ordres toujours en rapport! Le monde qui combat présente une main au monde qui souffre, et saisit de l'autre celle du monde qui triomphe. L'action de grâces, la prière, les satisfactions, les secours, les inspirations, la foi, l'espérance et l'amour circulent de l'un à l'autre comme des fleuves bienfaisans. Rien n'est isolé, et les esprits, comme les lames d'un faisceaus aimanté, jouissent de leurs propres forces et de celle de tous les autres.*

(1) *Epist.* CXXIV, edit. Ball. col. 97; adducitur vero a Calvino sub n. 81. In nonnullis differunt verba, prout referuntur a Calvino ab iis, quæ leguntur in cit. edit.

commisceri eorum sanguinem Sanguini Christi, et ex utroque thesaurum Ecclesiæ confici, ad remissionem et satisfactionem peccatorum (1). Ergo.

67. Resp. Ad 1m; *Dist.* Quatenus ipsius opera meritoria fuerunt, *trans.* (2); quatenus fuerunt satisfactoria, *neg.* Alioquin neque per Sacramenta, Sacrificium et pia opera applicari possent Christi merita.

68. Ad 2m, Eadem esto distinctio.

69. Ad 3m. *Dist.* Speciali hac intentione, *trans.*; generali saltem, quæ ex charitate proveniret, *neg.* Qui enim charitate flagrant, ita dispositi sunt, ut ea præstent, quibus ceteri juvari possint juxta mentem et intentionem Ecclesiæ, cujus membra et filii sunt (3), et dogma de communione Sanctorum, quod ipsi profitebantur.

70. Ad 4m, *Neg.* Etenim satisfactiones Sanctorum in primis *injuriosæ* Christi meritis non sunt, quum non addantur meritis Christi, ut eorum *augeant valorem*, sed potius ut valorem acquirant ex meritis Christi. Ex dignitate porro, quam satisfactiones Sanctorum acquirunt ex Christi meritis, fit ut satisfactionum numerus et quantitas augeatur, et per modum *cumuli* adjiciantur satisfactionibus Christi istis nulla ratione derogando. Eodem scilicet modo, quo non supponuntur insufficientes interpellationes Christi pro nobis, si apud Deum Sanctorum, saltem viventium, preces et orationes interponantur. Sed neque præterea Sanctorum satisfactiones censeri possunt *superfluæ*, quia, etsi Christi merita superabundent, utpote infiniti valoris, nobis tamen non applicantur nisi modo finito; cui propterea non repugnat merita San-

(1) *Instit.* lib. III, cap. 5, § 3.

(2) Ideo transmisimus primum antecedentis membrum, quia Theologi passim negant, integrum posse constitui præmium meritorum Christi, quæ infiniti valoris fuerunt, sola corporis gloria et nominis exaltatione. Cfr. Bellarm. *De Indulg.* lib. I, cap. 4, n. 2, tum Card. Pallavicini, *Storia del Concilio di Trento*, lib. II, cap, 5.

(3) Quo sensu S. Thomas docet, opera naturaliter honesta in Deum tanquam totius honestatis ac bonitatis auctorem natura sua virtualiter referri, quamvis qui ea operantur non habeant explicitam intentionem ea ad Deum referendi. Cfr. quæ scripsimus in tract. *De gratia*, n. 138 et seqq.

ctorum superaddi in gloriam ipsius Christi, ex quo, ut diximus, valorem suum hauriunt, et ne præterea otiosa permaneant. Ex his denique patet, Sanctos non propterea evadere totidem redemptores, tum quia proprie redemptor ille solus est, qui captivum soluto pretio in libertatem asserit, quod non præstitit nec præstare potuit nisi unus Christus; tum quia satisfactiones Sanctorum perinde ac nostræ non habent nisi rationem medii, quo Christi pretium nobis applicatur (1); tum quia a Christi meritis solum totam vim suam mutuantur (2).

71. Ad 5m, *Neg.* novum esse commentum *barbaris temporibus* excogitatum Indulgentiarum thesaurum; sive enim doctrinam, rem nempe in se spectemus, sive nomen ipsum, antiquissima sunt. Sane ad rem quod spectat, tot ejus suppetunt testes, quot Episcopi, imo et Concilia ad Martyrum intercessionem et ad intuitum ipsorum meritorum Indulgentiam concesserunt, quot Patres docuerunt piorum ac Sanctorum lacrymas et labores ad aliorum peccatorum expiationem conferre (3). Quod vero attinet ad

(1) Recte Bossuet, *Exposition de la doctrine de l'Eglise cath.* chap. 8: *Ce que nous appelons satisfaction après toute l'Eglise ancienne, n'est, après tout, qu'une application de la satisfaction de Jésus-Christ.* Quod quidem principium alte semper in mente repostum tenendum est, cum inde lux non modica affulgeat iis, quæ de satisfactionibus Sanctorum et Indulgentiarum dispensatione traduntur. Hoc tamen non impedit, quominus merita Sanctorum vere satisfactionis et impetrationis vim habeant, ut fert communis sententia; cum sint medium, quo nobis applicantur merita et satisfactiones Christi, uti fit per opera satisfactoria justorum in hac vita degentium.

(2) Cfr. Bellarm. *De Indulg.* lib. 1, cap. 4, n. 17.

(3) Cfr. Christ. Lupus, diss. cit. *De peccatorum et satisfactionum Indulgentiis*, cap. 7; Amort. op. cit. *Hist. Indulg. a temporibus Apostolicis usque ad nostra tempora*, part. 1, diss. prælim. § 2 et 3; Theodor. a Spiritu S. Ord. Carm. *Tractatus dogmatico-moralis de Indulgentiis,* Romæ 1743, part. 1, diss. prælim. § 2, 3 et 4; Petr. Ballerinius, cit. *Prælect.* III, § 2 et seqq. Hi porro auctores ostendunt, ejusdem esse naturæ Indulgentias, quæ ab apostolica ætate ad nos usque concessæ sunt, licet diversa ratione quoad formam, ut ita loquar, exteriorem fuerint distributæ. Hinc mirum cuilibet videri poterit, Suarez in 3 part. S. Thom. q. 90, diss. 49, sect. 2, n. 10, scripsisse: *Nullo sufficienti fundamento affirmare possumus, illam remissionem, quæ tunc fiebat a prælatis, fuisse ejusdem rationis*

thesauri nomen ea significatione, qua hic accipitur, testis est locupletissimus S. Joan. Chrysostomus, qui docet, spiritualem Ecclesiæ thesaurum componi ex cunctis simul in unum coalescentibus Martyrum meritis, horum nullum temporis lapsu exhaurire, ideoque thesaurum istum nunquam minui, sed quotidie augeri. En ejus verba ex *Homil. in SS. MM. Juventinum et Maximinum* : *Ejusmodi est thesaurus Ecclesiæ, novas et veteres habet margaritas; sed una omnium est pulchritudo. Eorum* (Martyrum) *flos neque marcescit, neque defluit tempore. Nescit vetustatis rubiginem splendoris istius natura. Temporis diuturnitate opes, quæ ad corpora spectant, facile intereunt... at non sic se res habet in spiritualibus thesauris, de Martyribus, inquam, qui semper in eodem manent vigore, semper in eodem juventutis flore sunt, semper suæ gloriæ fulgorem emittunt et radios* (1). Alibi id ipsum inculcat (2). Non est igitur thesauri doctrina novum commentum pia lucrandi causa excogitatum, ut Jansenistæ autumant.

cum illo usu Indulgentiarum, quem nunc inquirimus, aut processisse ex potestate liberaliter remittendi pœnas peccatis debitas apud Deum, sed debitas tantum apud Ecclesiam. Nam potestas solvendi et ligandi cum proportione sibi respondent; illa autem pœna solum imponebatur per potestatem ligandi ad ecclesiasticam pœnam; similis ergo seu proportionata erat illa remissio. In quo profecto vir doctus lapsus est, cum ei adversentur omnia antiquitatis documenta. Attamen eidem adstipulatus est Muzzarelli in cit. dissert. qui propterea initio seculi XI indulgentiæ primum authenticum documentum se reperisse affirmat; in quo et ipse refellitur ex iis, quæ hucusque adduximus, et ex iis omnibus, quæ a citt. auctoribus referuntur. Cfr. Bellarm. *De Indulg.* lib. I cap. 7. prop. 4, qui longe solidius de his agit, ac *minus recte sentientes* vocat eos Theologos catholicos, qui docuerunt, apud veteres non fuisse Indulgentiam nisi relaxationem pœnitentiæ in foro Ecclesiæ luendæ.

(1) Τοιοῦτος τῆς ἐκκλησίας ὁ θησαυρὸς νέους καὶ παλαιοὺς ἔχων μαργαρίτας· ἀλλ' ἓν ἁπάντων τὸ κάλλος. Οὐκ ἀμαυροῦται τὸ ἄνθος αὐτῶν, οὐ καταῤῥεῖ τῷ χρόνῳ· οὐ δέχεται παλαιότητος ἰὸν τῆς λαμπρότητος ταύτης ἡ φύσις· ἡ μὲν γὰρ σωματικὴ περιουσία εἴκει καὶ παραχωρεῖ τῷ μήκει τοῦ χρόνου..... Ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν θησαυρῶν, οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἀεὶ καὶ διαπαντὸς ἐν ἴσῃ μένουσιν ἀκμῇ καὶ νεότητι λάμποντες καὶ ἀποστίλβοντες τὴν τῆς οἰκείας λαμπρότητος δόξαν οἱ μάρτυρες. Opp. edit. Maur. tom. II, p. 578 et seq.

(2) Cfr. apud Christ. Lupum loc. cit.

72. Ad 6[m], *Neg.* S. Leonem in objectis verbis doctrinæ catholicæ, quam propugnamus, aliqua ratione adversari, si rite intelligantur. Etenim non aliud docuit S. Leo, quam solum Christum nos redemisse, ac *de condigno* pro debitis nostris satisfecisse. Quod nemo catholicus est qui non doceat. Dum propterea Catholici tenent, satisfactiones Sanctorum persolvere debita temporalis pœnæ a nobis promeritæ, eo sensu id asserunt, quod *de congruo* nobis prosint, quatenus eorum intercessionibus ac solutionibus nobis applicantur merita Christi. Superius enim adnotavimus, Sanctorum satisfactiones nobis applicari, quemadmodum applicantur nobis satisfactiones viventium, quæ certo nonnisi de congruo vim habent apud divinam justitiam. Exinde patet, furiosam Calvini declamationem consutam esse ex præpostera doctrinæ catholicæ expositione et calumniis, uti jamdiu ostenderat Bellarminus (1).

(1) *De Indulg.* lib. II, cap. 4, ubi præterea nonnullas alias solvit difficultates, quas ex S. Augustino urget Calvinus. Sapienter porro admonet, lib. I, cap. 4, n. 4 : Quomodo autem concurrant in hac applicatione satisfactiones Christi cum passionibus Sanctorum, id est, an applicetur pars una satisfactionis ex passionibus Christi, pars alia ex passionibus Sanctorum, an vero integra satisfactio accipiatur semper ex passionibus Christi, et superaddantur ad cumulum passiones Sanctorum, non videtur nimis curiose investigandum. Ita quidem pius ac doctus Cardinalis. Verum Christ. Lupus, diss. cit. cap. 7, addit, nos cogi Calvini calumniis id investigare. Statuit propterea, certum esse non sic misceri Sanguinem Christi cum sanguine Martyrum, seu satisfactiones Christi cum satisfactionibus Sanctorum, ut ex ambabus applicetur sua portio, et sic fiat una integra Indulgentia. Hanc enim mixturam Calvinus impugnat; et, ut præfatus auctor loquitur, ex firmo fundamento. Ejusmodi deviæ quorumdam scholasticorum sententiæ frequenter dederunt ansam hæreticis in Ecclesiam calumniis. Istorum nugas, semper idem auctor pergit, hi suis venditant ut fidem totius catholicæ communionis. Cum vero ostenderit auctoritate Concilii Ephesini et SS. Patrum, satisfacere pro aliis de condigno proprium esse solius Christi, concludit : ***Proinde Sanctorum passiones nonnisi impetrando, seu nonnisi de congruo possunt prodesse. Nec aliam virtutem habent in Ecclesiæ thesauro.*** Demum patefacit, quo sensu fuerint proscriptæ Baji propositiones, quas superius retulimus, nempe : 1° quia Bajus visus est Sanctorum MM. passionibus omnem nobis merendi et pro nobis satisfaciendi virtutem auferre. 2° Quia visus est denegare passionibus Sancto-

73. Ad 7m, *Neg.* Siquidem nunquam docuerunt Catholici, Martyres plus morte sua præstitisse ac *meritos esse*, quam sibi opus esset; sed solum plus interdum *satisfecisse* seu solvisse, quam eorum peccata quoad pœnam temporalem exposcerent. Nunquam præterea docuerunt, eorum sanguinem *commisceri* Sanguini Christi, et ex *utroque* thesaurum Ecclesiæ confici, sed eorum satisfactiones ex Christi meritis vim haurire, tum ut vere solverent pro debitis propriis et alienis, tum ut nobis obtineant applicationem satisfactionum Christi, perinde ac nostræ satisfactiones ex Christi gratia eam vim habent, ut vere satisfaciamus, atque ut nobis applicemus ejusdem Christi merita; imo minori adhuc vi pollent satisfactiones Sanctorum, quam nostræ. Nostræ siquidem *de condigno* id efficiunt, si justi simus, seu pro nobis *de condigno* vere meremur et satisfacimus; contra vero satisfactiones Sanctorum nonnisi *de congruo* pro nobis id præstant. Patet igitur, ejusmodi difficultates hæreticorum, si ad germanam catholicæ doctrinæ notionem exigantur, prorsus evanescere. Mirum propterea est, auctores catholicos easdem obtrudere ac urgere, ita ut non vereantur cum hæreticis causam communem agere (1).

rum vim obtinendi nobis applicationem meritorum Christi. Bajus enim in eo erravit, quod omnem, ut vocant, *condignitatem* in satisfactionibus Sanctorum denegaverit, ortam tum ex *natura* operis, tum ex acceptatione divina. Cfr. idem auctor ibid. Attamen addi debet, satisfactiones Sanctorum ex meritis Christi præterea vim habere *solutionis* debiti, cum talis sit mens Rom. Pontificum in applicatione thesauri, et non *impetrationis* tantum.

(1) Adversus Pereira cfr. Aloysius Cuccagni in suppl. ad ephemerid. ecclesiasticas Rom. an. 1790, obs. 2, n. 9 et 10. Morinus, *De Pœnit.* lib. x, cap. 21, affirmat, primam thesauri mentionem offendi apud Alexandrum Halens. et Albertum M. Verum nos contrarium ostendimus. Quod primum invenitur apud scholasticos, est applicatio juridica explicita thesauri per claves Ecclesiæ, quæ potissimum eo tempore obtinuit, quo pœnitentiæ canonicæ, quibus fideles debitum suum Deo persolvebant, cessare cœperunt. Si enim Ecclesia liberasset fideles a penso persolvendo pœnitentiæ canonicæ, non subrogando ex thesauro satisfactionum eam partem quæ responderet relaxatæ pœnitentiæ, ejusmodi relaxatio cessisset in damnum eorumdem fidelium, qui debuissent pœnas peccatis suis debitas rependere in altera vita. Cfr Petrus Ballerinius, *Prælect.*, III cit. cap. 5, n. 28 et seqq. Ceterum si rem spectemus, certum est

PROPOSITIO IV.

Indulgentiæ applicari etiam possunt per modum suffragii animabus in Purgatorio degentibus.

74. Certa hæc est propositio, nec sine temeritatis nota in dubium revocari potest; Summus enim Pontifex Pius VI, in sæpe laudata constit. *Auctorem fidei*, sequentes propositiones synodi Pistoriensis proscripsit, scilicet XLII: *Item in eo quod superaddit* (Synodus), *luctuosius adhuc esse, quod chimerica isthæc applicatio transferri volita sit in defunctos;* quæ declaratur *falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices, et in praxim et sensum universalis Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem hæreticali nota in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in art. XXII Lutheri*; et XLIII[am]: *In eo demum, quod impudentissime invehitur in tabellas Indulgentiarum, altaria privilegiata, etc. temeraria, piarum aurium offensiva, scandalosa, in Summos Pontifices atque in praxim tota Ecclesia frequentatam contumeliosa.*

75. Diximus autem, *per modum suffragii* applicari posse Indulgentias animabus in Purgatorio degentibus, quia Ecclesia nulla jurisdictione in has animas gaudet; adeoque Indulgentiæ, etiam prout ab Ecclesia conceduntur, quoad has pias animas non habent nisi vim impetrationis seu orationis, quatenus nempe Ecclesia Deo offert merita Christi et membrorum ipsius tam regnantium

semper in Ecclesia eam obtinuisse, ut constat ex allatis documentis SS. Ambrosii et Joannis Chrysostomi, imo et ex Tertulliano, Cypriano, Ecclesia Lugdunensi, *Epist. ad Episcopos Asiæ*, aliisque, quæ longum esset recensere, ex quibus constat doctrinam hanc duobus principiis inniti, satisfactionibus Christi et Sanctorum, et in potestate clavium quoad earum applicationem. Huc etiam refertur celebre factum, quod memoriæ prodidit Clemens Alex. apud Eusebium, *Hist. eccl.* lib. III, cap. 23, de illo latrone et homicida, cui jam pœnitenti S. Joannes Evangelista satisfactiones suas se communicaturum spoponderat illis verbis: *Ego pro te satisfaciam Christo;* et orationes pro illo jam pœnitente fudisse, *et continuis jejuniis una cum eo se macerasse*, in promissam satisfactionum communicationem.

in cœlis quam militantium in terris, ut eorum intuitu, quæ per modum solutionis ab ipsa offeruntur, Deus pro sua misericordia dignetur vel totam vel partem illius pœnæ, quæ ad plenam et integram satisfactionem pro culpis admissis requiritur, condonare (1).

76. Jam vero, hoc sensu exposita Indulgentiarum vi respectu defunctorum, nihil habet enunciata propositio, quod cordato viro non probetur. Ejus enim veritatem 1° illa omnia argumenta evincunt, quibus Catholici evincunt, suffragia viventium defunctis prodesse; 2° eam evincit præsertim dogma *de communione Sanctorum : Neque enim*, scribebat S. Augustinus, *piorum animæ mortuorum separantur ab Ecclesia.... Cur enim fiunt ista, nisi quia fideles etiam defuncti membra ejus sunt* (2)? Hinc S. Thomas subdit : *Non est aliqua ratio, quare Ecclesia transferre possit communia merita, quibus Indulgentiæ innituntur, in vivos et non in mortuos* (3). 3° Eam evincit auctoritas Romanorum Pontificum, inter quos Joannes VIII, an. 878, et Joannes IX, an. 900, Indulgentias in suffragium defunctorum concesserunt (4). Reliquis

(1) Nec tamen putandum est, minime differre ejusmodi Indulgentiarum, quæ per modum suffragii conferuntur, concessionem a nuda oratione et prece, siquidem præter rationem impetrationis complectitur illa largitio oblationem pretii seu satisfactionum, quam Deo ex thesauro Ecclesia tribuit. Sane aliter præstaret officium suum apud judicem, qui eum tantummodo deprecaretur, ut dimitteret carcere detentum ob æs alienum, quo gravatus est; aliter vero, qui præterea tantum offerret, quantum requiritur ad debitum solvendum; præsertim si is, qui pecuniam offert, in dignitate sit constitutus, et ad hoc officium præstandum a Principe ipso sit electus, qualis in casu nostro Ecclesia est. Cfr. Fume, *Difesa delle dottrine del Concilio di Trento.*

(2) *De civit. Dei*, lib. xx, cap. 9, n. 2.

(3) *Suppl.* quæst. 71, art. 10.

(4) Apud Mabillon. *Præfat. ad secul. Benedictin.* His Pontificibus adjici possunt Paschalis I, electus anno 817, qui, ut refert Bellarminus, *De Indulg.* lib. I, cap. 14, n. 2, concessit Indulgentiam pro defunctis, quæ habetur in Ecclesia S. Praxedis in introitu ædium sancti Zenonis; et Gelasius II, qui anno 1118 dedicavit Ecclesiam metropolitanam Genuensem, prout testatur Cl. Lambruschini, antea theologiæ professor, postea vero evectus a Pio VII ad episcopatum Urbevetanum, in thesibus, quas Januæ evulgavit anno 1790, pag. 198, n. 43, ac dedit Indulgentiam plenariam *omnibus defunctis masculis et fœminis, qui mortui sunt in*

porro subsequentibus omissis, Sixtus IV, in const. *Licet ea*, hanc proscripsit Petri de Osma propositionem : *Romanus Pontifex Purgatorii pœnam remittere non potest* (1) ; Leo X hunc item Lutheri art. XXII damnavit : *Indulgentiæ nec sunt necessariæ nec utiles mortuis* (2). 4° Eam evincit demum universalis Ecclesiæ sensus et praxis ubique recepta Indulgentias pro defunctis elargiendi atque appendendi tabellas, quibus hæ concessæ indicantur. At vero juxta auream S. Augustini regulam : *Si quid universa per orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit, disputare intolerantissimæ insaniæ est* (3). Ergo.

DIFFICULTATES.

77. Obj. 1° Concilium Tridentinum non memorat Indulgentias pro defunctis, quamvis Leo X velut erroneam proscripserit Lutheri sententiam negantem, *mortuis utiles esse Indulgentias*. 2° Et sane, si nemo potest meritum suum alteri communicare, nec suas poterit pro aliis satisfactiones offerre. 3° Accedit, incertum semper esse, utrum Deus acceptet Indulgentias pro defunctis concessas. 4° Mirum proinde est, datas interdum a Rom. Pontificibus Indulgentias plenarias altaribus privilegiatis, in quibus ad unius Sacri celebrationem alicujus defuncti anima a Purgatorii pœna liberetur. Ergo.

78. Resp. Ad 1m, *Dist.* Non memorat Tridentinum Indulgentias pro defunctis expresse seu explicite, *trans.;* implicite, *neg.*

vera confessione, et sunt sepulti in cœmeterio ejusdem Ecclesiæ, et sepelientur usque ad finem sæculi. Ex his documentis patet, quam sibi fidem mereatur L. Ranke, qui in sua *Histoire de la Papauté*, traduite de l'allem. par M. I. R. Haiber. Paris. 1838, tom. 1, liv. 1, cap. 2, § 2, pag. 93, scribit : *C'étaient eux* (les Franciscains) *qui entr'autres vendaient les Indulgences auxquelles on donna une extension si extraordinaire. A cette époque Alexandre* VI *le premier déclara officiellement qu'il délivrait du purgatoire.* Mirum est, quot calumnias auctor hic protestans struat in Romanos Pontifices et Ecclesiam catholicam. Quem tamen nonnulli tanquam protestantem moderatum nobis obtrudere vellent.

(1) Apud Harduin. *Acta Concil.* tom. IX, col. 1499.

(2) Ibid. col. 1894, ibi tamen est articulus XVII.

(3) *Epist.* LIV *ad Januar.* n. 6.

Apposite Card. Gerdilius huic difficultati respondit : Qui hæc objicit, vultne suadere, Tridentinum Concilium vel dubitasse vel potuisse dubitare, an præfata Lutheri opinio fuerit erronea? Ut oppositum evincatur, levissima sufficit animadversio circa rationem decreti, in quo declaratur, *Indulgentiarum usum populo christiano maxime salutarem esse.* Constabat profecto Tridentinis Patribus inveteratus usus vigensque in universa Ecclesia, perinde ac in iis, quas ipsi regebant Ecclesiis, promulgandi Indulgentias pro defunctis. Recentia erant exempla Clementis VII et Julii III, sub quo celebrabatur Concilium, antiquum Joannis VIII, vetustius Paschalis I, atque in universo dominabatur SS. Thomæ et Bonaventuræ doctrina quoad Indulgentias pro defunctis. Sed et illud maxime observandum, manifestam fuisse proscriptionem ab Archiepiscopo Toletano factam et a Sixto IV confirmatam, qua Petri de Osma error sub hæreticali nota confixus erat, et item a Leone X in art. XXII Lutheri... Si Concilium agnoscit in Pontifice auctoritatem statuendi, quod magis expedire judicaverit circa dispensationem Indulgentiarum in Ecclesia universa; et si in hac dispensatione, qualis et antiquitus et sequiori ætate exercebatur a Rom. Pontifice, usus obtinebat concedendi Indulgentias pro defunctis, clare apparet, Indulgentiam pro defunctis comprehendi in eo usu, quem Concilium declarat retinendum esse veluti salutarem, eos damnans sub anathematis pœna, *qui aut inutiles Indulgentias esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant* (1).

79. Ad 2^{m}, *Neg.* paritatem. Meritum enim personale est, ideoque incommunicabile; non item vero satisfactio, quæ per modum solutionis debiti exhibetur; quapropter satisfactio alteri etiam prodesse potest, in cujus gratiam fit, præsertim si a creditore acceptetur; alioquin neque Christus pro peccatis nostris satisfacere potuisset.

80. Ad 3^{m}, *Dist.* Relate ad istas vel illas peculiares animas,

(1) *Esame de' motivi della opposizione fatta da Mons. Vescovo di Noli alla publicazione della Bolla* AUCTOREM FIDEI, part. II, lezione II, art. II. Opp. edit. Rom. tom. XIV.

vel ad remissionis quantitatem, *trans.*; in genere, *neg.* Etenim citra dubium est, Indulgentias generatim salutares esse defunctis, nisi velimus errasse Ecclesiam, dum Indulgentias defunctis concessas saltem facto ipso probavit.

81. Ad 4^{m}, *Dist.* Si perperam concessio hæc intelligatur, *conc.*; si rite, prout intelligit Ecclesia, *neg.* *Hoc fundamento innititur Summus Pontifex,* inquit Benedictus XIV, *cum privilegiatas aras declarat, ac pro Missæ celebratione, quæ in illis indicitur ad expiandam defuncti alicujus animam, thesauri Ecclesiastici eam partem tribuit per modum suffragii, quæ satis est ut eadem anima, si Deo placitum sit, e Purgatorii cruciatibus eripiatur, uti Gregorius XIII explicat, cum privilegiatum altare metropolitanæ Bononiensi largitus est* (1). Non pauca extant antiqua et recentia monumenta, quibus ejusmodi altaria in Ecclesia fuisse comprobatur (2).

IN INDULGENTIARUM DOCTRINAM SCHOLIA.

82. Quæ de Indulgentiis dicenda supersunt, revocantur ad Indulgentias ipsas, ad earum ministrum et subjectum. Pauca, prout instituti nostri ratio fert, de singulis delibabimus.

83. I. Quæri itaque in primis solet, utrum Indulgentia sit *absolutio*, an vero *solutio*. Verum, responsio in promptu est, eam nempe esse absolutionem et solutionem respectu viventium, et solutionem tantum respectu defunctorum; absolutionem quidem quoad dantes, solutionem quoad recipientes (3).

84. Indulgentia alia est *plenaria*, alia *partialis*. Plenaria est, si ex natura sua integram pœnam temporalem remittat, quæ vi clavium relaxari potest. Ad hanc porro plenariam Indulgentiam revocatur *jubilæum*, quod præter pœnæ relaxationem adnexa habet nonnulla privilegia absolvendi ex. gr. a casibus reservatis et

(1) *Institut.* LVI, n. 15, opp. edit. Rom. 1750, tom. XI.

(2) Cfr. De Berlendis, *De oblation. ad altare*, part. II, § 10, n. 4 et seq., § 12, n. 15 et seq.

(3) Cfr. Theodor. a Spiritu S. op. cit. cap. 6, art. 50.

censuris, commutandi vota, etc. (1). Primus Jubilæi institutor perhibetur Bonifacius VIII anno 1300. Zaccaria haud infirmis ductus conjecturis censet primam, jubilæi originem repetendam esse ab anno 1000 sub Silvestro II (2). Nonnulli vestigia sibi deprehendisse visi sunt in longe antiquioribus monumentis (3). Bonifacius VIII constituit jubilæum esse celebrandum centesimo quoque anno redeunte. Clemens VI jubilæi celebrationem ad annum quinquagesimum, Gregorius XI ad annos triginta tres, donec tandem Paulus II et Sixtus IV ad annos viginti quinque tempus illud coarctarunt, qui mos adhuc servatur.

85. *Partialis* Indulgentia ea dicitur, quæ partem dumtaxat pœnæ temporalis remittit, et certo dierum vel annorum numero definitur. Alludit scilicet forma illa Indulgentiarum tot dierum vel annorum ad veterem disciplinam, quando vi canonum pœniten-

(1) Cfr. Andreas Andreucci S. J. *Conclusiones canonico-theolog.* pro anno Jubil. 1750, ad calcem dissert. *De cultu Sanctorum*, Romæ 1750.

(2) In opere, cui tit. *Trattato dell' anno Santo*, Romæ 1775.

(3) Cl. Camillus Rossi Episcopus S. Severi, *Instruct. Pastorali*, typis edita Neapoli anno 1824, refert se reperisse in opere inscripto : *Thesaurus temporum Eusebii Pamphili Cæsareæ Palestinæ Episcopi*, etc. *opera et studio Josephi Scaligeri*, Amstelodami apud Janssonium 1658, fol. MMCCXX, pag. 172 : *In hoc anno jobeleum a majoribus invenimus observatum, id est, duodecimo anno Severi, et CCLII Antiochenæ urbis*, cum animadversionibus Scaligeri, pag. 229 : *Majores nostri intelliguntur Christiani. Sed ii nullum Jobel eo anno celebrarunt*, et ibid. pag. 236, idem Scaliger scribit : *Numero* MMCCXX. *Sub Servero aliud Jobeleum a majoribus celebratum referebat.... Præterea dixit* (Eusebius) *juxta majores nostros, id est, non juxta Judæos, sed secundum Christianos.... Jobelei modus Ecclesiæ est L annorum solidorum, Hebræi undequinquaginta.* In Eusebii Chronico, interprete. S. Hieronymo, nihil ejusmodi occurrit; imo Vallarsius rejicit, quod Joseph Scaliger retinet de Jobeleo in utroque loco, quum Mss. codices melioris notæ eam lectionem non habeant; censet propterea, ea verba adscititia esse, seu aliena manu inserta tanquam alicujus studiosi glossema. Attamen in accuratiori editione ejusdem Chronici, quam ex Mss. vaticanis adornavit Card. Majus, adducti textus reperiuntur suis locis inserti, videlicet tum ad annum Christi 206, tum ad annum 204. Cfr. *Scriptorum vet. nova collect.* tom. VIII, Romæ 1833. Quidquid porro de hoc sentiendum sit, videtur nihil exinde colligi posse, quod trahi queat ad rem nostram.

tialium agenda erat pœnitentia per tot dies vel annos vel quadragenas. Ex his autem quadragenis nonnullæ dicebantur *carenæ*, ita nuncupatæ a *carendo*, eo quod illis addicti omnibus carerent præter panem et aquam. Harum carenarum formam exhibet Eusebius Amort (1).

86. II. Ad Indulgentiarum ministrum quod attinet, nullum dubium est, quin Summus Pontifex, utpote totius Ecclesiæ caput, qui in universa Ecclesia primatum tenet veræ jurisdictionis, omnibus Christi fidelibus Indulgentias plenarias valeat elargiri. Quocirca Martinus V, in Constitutione edita in Concilio Constantiensi, præscripsit, interrogandos esse, qui de erroribus Wicleffi et Huss suspecti erant, utrum credant, *quod Papa omnibus Christianis vere contritis et confessis ex causa pia et justa possit concedere Indulgentias*; item, *Utrum credant, quod singuli Episcopi suis subditis secundum limitationem sacrorum canonum hujusmodi Indulgentias concedere possint* (2). Hæc autem limitatio facta fuit a generali Conc. Lateranensi IV sub Innocentio III, ut nempe in dedicatione Ecclesiæ non extendatur Episcopi Indulgentia ultra annum, et ultra quadraginta dies in aliis casibus (3). Quo decreto plane refutatur, ait Pius VI in Brevi Super soliditate, *error Eybel, dum perperam disserens de Indulgentiis scribere ausus est, quemlibet Episcopum pari modo atque Papam posse Indulgentias concedere* (4); quam erroneam consecutionem ex iisdem principiis deduxit Palmierius, qui scribere veritus non est, Pontificem episcopalia jura sibi assumere, dum plenarias Indulgentias a se solo dare posse contendit; stulte autem Theologos et Canonistas, ut Romanæ curiæ litent, id una voce docere (5).

(1) Op. cit. part. I; dissert. prælim. n. 5, qui tamen eas vocat *Karrenas.*

(2) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. VIII, col. 915.

(3) Tit. LXII, ibid. tom. VII, col. 66.

(4) Apud Gerdil. opp. Rom. tom. XII, pag. 9.

(5) In cit. *Tractatu dogmatico-critico de Indulgentiis.* Tam Eybel quam Palmieri docuerunt, singulos Episcopos posse Indulgentiam plenariam saltem suis subditis conferre ex tribus principiis antea a se constitutis : 1° quod Indulgentia non aliud sit quam remissio pœnitentiæ canonicæ in foro externo; 2° quod Romanus Pontifex, utpote Episcopus peculiaris Ecclesiæ Romanæ;

87. III. Circa Indulgentiarum subjectum et conditiones, quæ ad eas lucrandas exiguntur, pauca dicenda supersunt. Tam vivos quam defunctos Christi fideles esse subjectum capax Indulgentiarum, abunde constat ex dictis. Dispar tamen est utrorumque ratio in ordine ad illas. Etenim respectu viventium, si nihil obstet vel ex parte dantis, vel ex parte recipientis, vel etiam ex parte causæ, certus est ac infallibilis Indulgentiarum effectus, cum sint vere *juridicæ absolutiones, relaxationes* et *donationes* ex potestate clavium provenientes, plane ut in absolutione sacramentali, quæ ex eadem clavium potestate confertur. Respectu autem defunctorum, quoniam ipsi in Ecclesiæ juribus non sunt, sed solius Dei dominio subsint, non ita certus est earumdem Indulgentiarum effectus. Nam Indulgentiæ, quæ pro ipsis conceduntur, uti jam paulo ante adnotavimus, solam habent rationem *suffragii, precationis*, *oblationis* vel *solutionis*; quam propterea Deus absolute respuere potest, cum non teneatur ex fidelitate eas acceptare. Imo, prout observat S. Thomas (1), Indulgentiæ non possunt prodesse defunctis nisi *secundario* et *indirecte*, eo quod præstare ipsi non possint id, cujus causa Indulgentia conceditur, uti præstare possunt viventes, qui propterea soli *primario* et *directe* eas lucrari queunt. Non desunt tamen, qui contrarium sentiant (2).

pariter solum valeat eam tribuere suis subditis immediatis, uti ceteri Episcopi in suis diœcesibus; 3° quod nequeat Romanus Pontifex coarctare facultatem Episcoporum, quin eorum jura invadat. Verum hos auctores, longe antequam prodirent, jam refellerat S. Thomas, *Supplem.* q. 26, art. 1, 2 et 3. Cfr. etiam adversus Eybel Card. Gerdil, *Confutazione di due libelli diretti contro il breve* SUPER SOLIDITATE. Adversus Palmieri cfr. Muzzarelli, diss. cit. Cfr. etiam, quæ scribit Beatus Cardin. Thomasius, opp. edit. Vezzosi, Romæ 1754, tom. VII, opusc. XV, dub. 3.

(1) *Supplem.* q. 71, art. 10.

(2) Uti Theodorus a Spir. S. op. cit. part. 1, cap. 14, art. 6. Atque hic obiter adnoto, ex doctrina, quam juxta communem Theologorum sententiam adstruximus circa Indulgentias pro defunctis concessas, penitus evanescere incredulorum difficultatem, dum asserunt, spectato Indulgentiarum numero pro defunctis, arithmetice ostendi, nullam animam in Purgatorio detineri. Risu hæc excipienda sunt; siquidem, cum juxta doctrinam catholicam Indulgentiæ pro defunctis infallibilem effectum non habeant, atque ex Dei

88. Ut suus constet Indulgentiis valor, non eæ tantum conditiones sufficiunt, quæ earum largitorem respiciunt, sed aliæ insuper requiruntur, tum quæ suscipientem tum quæ elargitionis causam attingunt. Ita expresse docet S. Thomas, scribens : *Indulgentiæ tantum valent, quantum prædicantur, dummodo ex parte dantis sit auctoritas, et ex parte recipientis charitas, et ex parte causæ pietas, quæ comprehendit honorem Dei et proximi utilitatem* (1).

89. Requiri auctoritatem ex parte dantis, abunde constat ex modo dictis. Ex parte suscipientis duæ conditiones concurrant necesse est ad Indulgentias lucrandas. Prima est status gratiæ; quamdiu enim aliquis debitor est pœnæ æternæ, a temporali pœna peccatis debita absolvi nequit. Id ipsum dicatur de immunitate a culpa etiam levi quoad condonationem illius pœnæ temporalis, quæ eidem respondet; ad hoc autem, nisi aliud præscribatur, sufficit contritio. Hinc est quod Pontifices Indulgentias non concedant nisi *vere pœnitentibus et contritis*. Altera conditio est positio operum, quæ a Pontifice vel Episcopo assignantur, ut per se patet. Non desunt qui doceant, præter duas recensitas conditiones requiri in suscipiente *eximiam charitatem* ad Indulgentias plenarias lucrandas. Verum si ita esset, nihil superesset Indulgentiæ, cum ejusmodi charitas omnia deleat. Porro Ecclesia per Indulgentias magnum aliquid dare intendit, quod non a charitate, sed *a potestate clavium* pendeat (2).

90. Exposci demum ad Indulgentiæ valorem aliquam causam, patet ex iis, quæ habet Conc. Lateranense IV, dum ait : *Per indiscretas et superfluas Indulgentias claves Ecclesiæ contemnuntur, et pœnitentialis satisfactio enervatur* (3). A S. Cypriano ejusmodi inconsulta Indulgentiæ largitio dicitur *irrita et falsa pax, periculosa dantibus, et nihil accipientibus profutura* (4).

beneplacito pendeat ipsarum acceptatio, mathesis nullam potest supputationem instituere, nec problema solvere.

(1) *Suppl.* q. 25, art. 2.

(2) Cfr. Andreucci, *De requisitis et non requisitis ad lucrandas Indulgentias*, Romæ, 1759.

(3) Loc. cit.

(4) Lib. *De lapsis*, pag. 186, edit.

Ast illud adjicere debemus, accipientium non esse judicium ferre, utrum causa intersit, cum conceditur Indulgentia, necne; sed eorum est grato lubentique animo beneficia, quæ a superioribus legitimis conferuntur, exosculari. Atque hæc de Indulgentiis sufficiant.

Maur. Cfr. tamen Muzzarelli, *Il buon uso della logica*, opusculo x, *Istoria Ecclesiastica*, § 12, *Natura ed uso delle Indulgenze*, tom. III, opp. edit. Florent. 1822.

TRACTATUS

DE SACRAMENTO EXTREMÆ UNCTIONIS.

PROOEMIUM.

1. Quemadmodum Confirmatio Baptismi perfectio ac veluti consummatio a Patribus spectata est et nuncupata, sic Extremæ Unctionis Sacramentum non modo Pœnitentiæ, sed et totius christianæ vitæ, quæ perpetua pœnitentia esse debet, ut loquitur Tridentinum, ab iisdem Patribus consummativum existimatum est. Variis autem nominibus tum a Græcis tum a Latinis pro ratione aut materiæ, aut formæ, aut subjecti insignitum fuit hoc Sacramentum. Etenim vel *Oleum sanctum*, vel *Oratio olei*, seu *Oratio cum unctione conjuncta*, vel *Oleum infirmorum* passim est nuncupatum (1); donec ratione temporis, quo conferri solet, post seculum XII, ut Mabillonius observat (2), maxime obtinuit appellatio *Unctionis Extremæ*. Definiri porro solet Extrema Unctio *Sacramentum Novæ Legis a Christo Domino institutum, quo per unctionem olei benedicti et orationem, seu formam præscriptam, Sacerdotum ministerio baptizatis graviter ægrotantibus gratia confertur, qua peccata et eorum reliquiæ absterguntur, vires augentur ad dæmonis insidias vitandas, atque ad morbi incommoda patienter ferenda, et, si animæ saluti expediverit, valetudo corporis restituitur.*

(1) Græci vocare solent hoc Sacramentum ἅγιον ἔλαιον, *oleum sanctum*, et frequentius εὐχέλαιον *oleum cum oratione conjunctum*; Orientales passim appellant *kendil*, id est, *lampadam*, ob rationem, quam postea afferemus.

(2) *Præf. in secul.* 1 *Benedict.* n. 98. Interdum etiam vocatum fuit *Sacramentum exeuntium*.

2. Hæc autem definitio, quæ omnes complectitur hujus Sacramenti partes, veritatem nempe ejusdem Sacramenti, subjectum, materiam, formam et effectum, quatuor his Concilii Tridentini canonibus editis sess. XIV continetur. Can. I : *Si quis dixerit, Extremam Unctionem non esse vere et proprie Sacramentum a Christo Domino Nostro institutum et a B. Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum receptum a Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit.* Can. II : *Si quis dixerit, sacram infirmorum Unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed jam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum, anathema sit.* Can. III : *Si quis dixerit, Extremæ Unctionis ritum et usum, quem observat Sancta Romana Ecclesia, repugnare sententiæ B. Jacobi Apostoli, ideoque eum mutandum, posseque a Christianis absque peccato contemni, anathema. sit.* Can. IV : *Si quis dixerit, Presbyteros Ecclesiæ, quos B. Jacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse Sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed ætate seniores, ob idque proprium Extremæ Unctionis ministrum non esse solum Sacerdotem, anathema sit.*

3. Cum vero, Sacramenti veritate semel constituta, cetera sponte fluant, quæ ad ipsum spectant, hanc unam directe propugnare sic proposuimus, ut reliqua doctrinæ capita, quæ in ea includuntur, nonnullis scholiis illustremus.

CAPUT I.

DE VERITATE SACRAMENTI EXTREMÆ UNCTIONIS.

4. Quinam primi fuerint insectatores veritatis, quam adstruimus, hujus Sacramenti difficile prorsus est definire. Viri enim eruditi Waldenses, Wicleffitas et Hussitas ab hac criminatione vindicarunt (1). Citra omne dubium est, Lutherum et Calvinum

(1) Bellarminus accusat Waldenses, Albigenses et Wicleffitas, quod rejecerint Sacramentum Extremæ Unctionis. At Bossuet ostendit, illos hæreticos perinde ac Hussitas nihil innovasse circa septenarium Sacramentorum numerum, inter quæ recensebant Extremam Unctionem. Cfr. *Hist. des variations*, liv. XI, §§ 108, 109 et § 180.

cum suis asseclis sectarumque ceterarum fragmentis Extremam Unctionem e Sacramentorum albo expunxisse. Lutherus enim etsi non plane rejiciat hunc ritum, inficiatur tamen Sacramentum esse proprie dictum, additque, *nusquam insignius esse deliratum a Theologis quam in hoc Sacramento administrando* (1). Calvinus vero tanquam Sacramentum fictitium et histrionicam hypocrisim traducit Extremam Unctionem (2). Reliqui eos secuti sunt; ast perperam.

PROPOSITIO.

Extrema unctio est vere et proprie Sacramentum a Christo D. N. institutum, et a B. Jacobo Apostolo promulgatum.

5. De fide hanc esse propositionem ex paulo ante adducto Can. I Concilii Tridentini constat. Ad eam porro evincendam ex Sacris Litteris illud unum urgemus, quod scribit Apostolus Jacobus in *Epistola* sua cap. V, 14, 15: *Infirmatur quis in vobis? Inducat Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus, et si in peccatis sit, remittentur ei* (3). Quibus verbis tum ritus sensibilis, tum divina institutio, tum denique divinæ gratiæ promissio significantur, quæ, adversariis ipsis fatentibus, ad verum ac proprium Sacramentum constituendum requiruntur ac sufficiunt. Ac primo quidem ritus externus significatur in ipsa olei unctione, quæ a Jacobo præscribitur et cui adnexa est Sacerdotis oratio; divina vero institutio et gratiæ

(1) Nempe ex Jacobi epistola, ut ipse scribit lib. *De Captivit. Babylonica*, ubi agit de Extrema Unctione. tom. II, Opp. edit. Jenens. 1600. Ostendit tamen Serarius S. J. *Disputat. de Extrema Unct.* cap. 3, Lutherum, ut in ceteris, sic et in hoc articulo inconstantem se præbuisse.

(2) *Institut.* lib. IV, cap. 19, § 18.

(3) Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται (in var. ἀφεθήσονται) αὐτῷ.

promissio ex ipsa rei, de qua agitur, natura illi ritui inesse intelliguntur, cum Dei solius sit rei creatæ atque sensibili vim gratiæ conferendæ tribuere. Atqui Extremam Unctionem gratiam conferre demonstrant ea verba : *Et si in peccatis sit, remittentur ei;* neque enim peccata remitti possunt absque divinæ gratiæ collatione. Ergo.

6. Sensus autem traditionalis perpetuus et constans adducti Jacobæi testimonii rem plane conficit. Origenes enim, *Hom. II in Levit.* postquam egit de Sacramento Pœnitentiæ, hæc de Extrema Unctione tanquam de re notissima et ab omnibus accepta subjicit : *In quo impletur et illud, quod Jacobus Apostolus dicit : Si quis autem infirmatur, vocet Presbyteros Ecclesiæ, et imponant ei manus, ungentes eum oleo in nomine Domini, et oratio fidei salvabit infirmum, et si in peccatis fuerit, remittentur ei* (1). Victor Antiochenus, qui circa Juliani imperatoris ætatem vixisse creditur (2), in caput VI Marci scribit : *Interim, quæ Apostolus Jacobus in sua canonica narrat, ab his non dissentiunt, scribit enim : Infirmatur quis in vobis, etc.* (3). S. Joan. Chrysostomus, *De Sacerdotio*, lib. III, aperte scribit : *Neque enim tantum cum nos regenerant* (Sacerdotes), *sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt. Nam infirmatur, inquit* (Apostolus), *quis in vobis? Advocet Presbyteros Ecclesiæ, et orent super eo, ungentes* (4). Loqui porro

(1) *Homil.* II *in Levit.* n. 4 edit. Maur. Claruit porro Origenes usque ad annum 230.

(2) Obiit anno 441. Cfr. Præfat. Theodori Peltani S. J. in suam versionem Victoris Antiocheni et Titi Bostrensis, Ingolstadii 1580.

(3) Edit. cit. pag. 91. Eo pluris facienda est auctoritas Victoris presbyteri Antiocheni, quod ipse profitcatur, se in unum collegisse in hoc suo commentario in Evangelium S. Marci quæ ab anterioribus scriptoribus scripta reperit. En ejus verba, pag. 1 : *Quandoquidem permulti in Matthæi et Joannis, pauci vero in Lucæ, nulli autem omnino, ut equidem arbitror, in Marci Evangelium scripserunt... visum est mihi, quæ Ecclesiæ doctores sparsim et per partes in præsentem Evangelistam annotarunt, in unum quasi corpus redigere, succinctamque in hoc ipsum quoque Evangelium explanationem conscribere.*

(4) Οὐ γὰρ ὅταν ἡμᾶς ἀναγεννῶσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα συγ-

S. Doctorem de Extrema Unctione, non autem de Pœnitentia, plura sunt quæ suadeant. 1° Paulo ante locutus erat de remissione peccatorum per Pœnitentiam, in quam rem profert sententias Matth. XVIII et Joan. XX; deinde de altera loquitur; hanc igitur a prima distinguit. 2° Pronunciat hanc nonnisi ægrotis dandam esse, idque confirmat ex Jacobi testimonio; Pœnitentiæ autem Sacramentum omnibus datur. Atque ut omittamus Possidium (1), Cyrillum Alexandr. (2), qui hac de causa nititur fideles avertere a superstitionibus ethnicorum ad valetudinem recuperandam, Gregorium M. qui in suo *Sacramentario* fuse prosequitur quæ ad hujus Sacramenti administrationem pertinent (3), Bedam (4), Bonifacium Moguntinum (5), Bernardum e Patribus postremum (6), aliaque prope innumera fere monumenta, quæ in medium proferri possent (7), res plane conficitur testimonio Innocentii I, qui seculo V ineunte ab Eugubino Episcopo Decentio

χωρεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἁμαρτήματα. Ἀσθενεῖ γάρ τις, φησὶν, ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες, κ. τ. λ. Opp. tom. I, p. 384, edit. Maur.

(1) In vita S. Augustini cap. 27, ubi de S. Doctore scribit: *In visitationibus modum tenebat ab Apostolo definitum, ut nonnisi pupillos et viduas in tribulationibus constitutas visitaret. Et si forte ab ægrotantibus ob hoc peteretur, ut pro eis in præsenti Dominum rogaret eisque manus imponeret, sine mora pergebat.* Quibus verbis alludit ad Marci VI et Jacobi V. Verba porro, quæ vulgo afferri solent ex *Serm.* CCXV S. Augustini *De tempore*, ex sermone spurio deprompta sunt, quique S. Cæsarii creditur. Mirum est, Launojum, qui in aliis criticum intemperantem agit, hoc non vidisse.

(2) *De adorat. in spiritu et veritate*, lib. VI, opp. edit. Paris. 1638, tom. I, pag. 211.

(3) *In libro Sacramentorum*, ex edit. Hugonis Menardi apud Maur. edit. opp. S. Gregorii M. tom. III, pag. 235 et seq.

(4) In cap. V *Epist. Jacobi*. Opp. edit. Basileæ tom. V, col. 959.

(5) In capit. seu statutis apud Dacherium in *Veter. script. Spicilegio*, Paris. 1669, tom. IX, cap. 29.

(6) In *vita S. Malachiæ*, cap. 24, ubi refert miraculum a Deo patratum ad preces et lacrymas S. Malachiæ, de muliere defuncta ad vitam excitata, ut hoc Sacramento muniretur.

(7) Cfr. citata a Serario op. cit. et adducta a Launojo in lib. *De Sacramento Unctionis infirmorum*, cap. I, tom. I, part. I, opp. edit. Colon. Allobrog. 1731. Ceterum nunquam absque delectu hic auctor legi debet.

interrogatus, an Jacobi verba de infirmis oleo inungendis a Sacerdotibus intelligi deberent, atque an hæc Unctio pœnitentibus esset concedenda, respondet : *Non est dubium* (verba Jacobi) *de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quo ab Episcopo confecto non solum Sacerdotibus, sed et omnibus uti christianis licet, in sua aut suorum necessitate inungendo... pœnitentibus istud infundi non potest, quia genus est Sacramenti. Nam quibus reliqua Sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi* (1)? Quibus verbis non solum innuit sanctissimus Pontifex agi de re notissima, inquiens : *non est dubium;* sed præterea ne dubitat quidem, imo pro certo atque explorato principio ponit, Unctionem illam adnumerandam esse Sacramentis, cum nulla alia de causa publicis pœnitentibus eam denegandam esse affirmet.

7. Ex his igitur patet, constantem ad nos usque circa hunc articulum utriusque Ecclesiæ orientalis atque occidentalis fidem fuisse. Ad hæc accedit utriusque pariter Ecclesiæ perpetua praxis in hujus Sacramenti administratione, quæ et ex Ritualibus utriusque Ecclesiæ libris, et ex certissimis monumentis orientalium omnium sectarum antiquarum a Renaudotio collectis luculentissime constat (2), ita ut mirum esse possit, post tam aperta ac illustria in vetustioribus seculis ac omnibus Ecclesiis hujus Sacramenti monumenta velle adhuc heterodoxos in clarissima luce prudentes scientesque cæcutire (3).

8. Nonnulli tamen ex recentioribus Protestantibus visi sunt a cæco illo furore, quo perciti sunt eorum antesignani, recedere, ac summis jam laudibus pium hunc ritum extollunt, imo nec ab-

(1) *Epist.* xxv, cap. 8, apud Coustant. *Epist. Rom. Pont.* tom. I, qui tamen nonnullas diversas lectiones affert, ex. gr. *quod ab Episcopo confectum... necessitate ungendum.*

(2) *Perpét. de la foi*, tom. v, liv. v, chap. I et suiv. Cfr. item Martenius, *De antiquis Eccl. ritib.* lib. I, part. II, cap. 7, art. I et seq.

(3) Inter hos eminet Sam. Deylingius, qui in *Observationibus sacris*, part. III, n. 8, Lips. 1739, affirmare non dubitavit, Sacramentum Extremæ Unctionis monstrum et informe enatum esse in Ecclesia Romana sub barbarie superiorum seculorum, nullumque in tota antiquitate Unctionis nostræ deprehendi vestigium!

nuunt illum inter Sacramenta connumerare (1). Tanta scilicet vis est veritatis, ut vel ab invitis assensum extorqueat.

DIFFICULTATES.

9. Obj. prima. 1° Incertum in primis est, utrum Jacobi epistola canonica sit; verum et hoc dato, frustra Catholici ex verbis Jacobi inferre nituntur unctionem, de qua loquitur Apostolus, vere sacramentalem esse, 2° quia, ut observat Lutherus, non licebat Apo-

(1) Inter hos non infimum locum sibivindicat Leibnitius, qui sic scribit, *System. Theol.* pag. 280 et seq. *De Unctione infirmorum non est cur multa disputemus; verba habet Scripturæ Sacræ, interpretationem Ecclesiæ, cui pii et catholici homines tuto fidunt; nec video, quid in eo more, quem recipit Ecclesia, reprehendi a quoquam possit. Videmus, olim et donum curationis sæpe affuisse; cujus usus nunc cum aliis extraordinariis beneficiis, stabilita Ecclesia, infrequentior factus est; semper tamen ne tunc quidem sanatos fuisse credendum est, qui ungebantur. Superest igitur saltem hodieque efficacia illa sanitatis perpetua et nunquam fallens, quæ ad animam ipsam bene dispositam pertinet, atque a Jacobo Apostolo additur, quando hujus Sacramenti usum describit, et in peccatorum remissione ac fidei virtutisque munimento collocatur, quò nunquam magis opus est, quam in vitæ periculo atque terroribus mortis ad ignea tela Satanæ, tum maxime ingruentia, repellendo.* Plures alios Protestantes antiquiores, qui eamdem veritatem professi sunt, profert Serarius op. cit. toto cap. 3. Sic etiam Esslinger in cit. *Apologie de la Religion Catholique par des auteurs protestans*, § 6, adducit testimonia præcipuorum auctorum protestantium recentiorum, inter quos eminent Ammon, Augusti, collaboratores Ephemeridis Evangelicæ Berolinensis; nos unius Augusti verba proferre contenti erimus. Sic porro Augusti, recitato textu Bellarmini ex cap. 5: *Quia in exitu de hoc mundo existunt speciales difficultates, instituit Dominus speciale præsidium; quia sæpe accidit, ut qui in extremis agunt, nec possint audire verbum exhortationis, nec Eucharistiam percipere, nimirum morbo gravati et usu sensuum privati; inungi autem et Sacramenti hujus fructum percipere semper possunt*; his, inquam, prolatis, ita prosequitur: *Nemo qui bonæ fidei sit contradicet veritati et bonitati horum verborum Bellarmini, quibus Goethe, Chateaubriand aliique moderni auctores sunt debitores primæ ideæ illarum tabularum poëticarum, ubi ipsi nobis ostendunt religionem, quæ suorum Sacramentorum ope ducit hominem manu auxiliatrice a primo ortu suo usque ad interitum.*

stolo Sacramentum instituere, quod ad solum Christum pertinet; 3° quia ipsemet Card. Cajetanus in Commentariis in hanc epistolam expresse negat, illam Jacobi sententiam ad Unctionem sacramentalem transferri posse; 4° quia de eadem unctione loquitur Jacobus, de qua Marcus, VI, 13, ubi scribit, quod Apostoli *ungebant oleo multos œgros et sanabant.* Quæ profecto unctio non pertinebat nisi ad miraculorum donum. 5° Certe ipse Jacobus, suæ unctionis effectus enumerans, primo nominat illos, qui ad corpus spectant : *Et alleviabit eum Dominus,* deinde illos qui ad animam : *Et si in peccatis sit, remittentur ei.* 6° Quem posteriorem effectum hypotheticum tantum esse evincit particula *si,* quod argumento est unctionem hanc sacramentalem esse non posse; 7° si tamen de effectu spirituali hic sermo sit, non vero potius de morbis ipsis, qui spectabantur velut peccatorum effectus; hinc morbo curato, etiam peccatum ipsum condonatum dicebatur (1). Ergo.

10. Resp. Ad 1m, *Dist.* Incertum est Luthero ac paucis ejus asseclis, utrum Jacobi epistola canonica sit, *conc.;* Catholicis, imo et Protestantibus ipsis recentioribus, *neg.* Quare Lutherus rejecerit tanquam *stramineam* Jacobi epistolam, nota res est, eo quod nempe viderit hujus epistolæ auctoritate totum suum de justificatione sine operibus principium plane everti. Ceterum *injustum falsumque*, ut Wetstenius vocat, Lutheri de hac epistola judicium recentiores omnes Protestantes explodunt (2), quin hac de re solliciti simus.

11. Ad 2m, *Dist.* Ac propterea juxta Tridentinum Apostolus solum *promulgavit,* quod Christus instituit, *conc.;* instituit ipse hoc Sacramentum, saltem auctoritate propria, *neg.*

12. Ad 3m, *Dist.* Immerito et contra veterum expositionem, *conc.;* merito ac juxta catholicæ exegeseos regulas, *neg.* Hæc Cardinalis Cajetanus scripsit ante Concilium Tridentinum, quare

(1) Ita Rosenmüller in cap. 5, *Ep. Jac.* v. 15.

(2) Cfr. J. Georg. Rosenmülleri, præf. in hanc Epist. Cellerier, *Essai d'une introduction critique au Nouveau Testament.* Genêve 1823, divis. troisième, *Epîtres catholiques*, section prem. *Epître de S. Jacques.*

aliqua venia dignus videri potest, si incaute, sicut alia non pauca, quæ in ejus operum editione romana jussu S. Pii V expuncta sunt, et hoc excidit illi. Hujus Cardinalis commentaria in Sacram Scripturam pertinent ad illos pedes pavonios, quos ei quidam exprobarunt (1). Porro nunquam dubitavit Cajetanus de Sacramenti Extremæ Unctionis veritate.

13. Ad 4m, *Dist.* Loquitur Jacobus de eadem unctione materiali, de qua Marcus, *conc.;* de eadem formali, *neg.* Unaquæque enim ministrum, subjectum et effectus habuit plane diversos. Cum tamen unctio, de qua fit mentio apud S. Marcum, fuerit figura illius, quam memorat S. Jacobus, ideo a Tridentino dicitur hoc Sacramentum apud Marcum fuisse a Christo Domino *insinuatum* (2).

14. Ad 5m, *Dist.* Primo nominat Jacobus effectus, qui spectant ad corpus, utpote magis notos, et quia id quodammodo poscebat orationis series, *conc.;* ut insinuet, corporis sanitatem primarium esse hujus Sacramenti effectum, *neg.* Insolens porro non est in Scripturis postremo loco primarium effectum recenseri; sic Matth. XIX, 29, legitur: *Centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit.* Ideo autem a Jacobo primo loco ponitur corporis sanitas, tum quia effectus ejusmodi notior est, utpote qui sub sensus cadat, tum quia orationis series postulare videbatur, ut post commemoratam infirmitatem corporis continuo describeretur ejusdem sanatio (3).

15. Ad 6m, Vel *Neg.* Quia, ut productis exemplis ostendit Estius (4), in Scripturis particula *si* sæpe non tam rei incertæ conditionem, quam rei certæ confirmationem significat, ut apud ipsum Jacobum, I, 5: *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet*

(1) Cfr. Card. Pallavicini, *Istoria del Concilio di Trento*, ubi lib. VI, cap. 17, § 2: *Quanto appartiene*, inquit, *al Gaëtano, il parlar de' suoi Commenti sopra la Scrittura è un parlare, non delle penne, ma de' piedi di un bellissimo paone.* Id est, *Quod Cajetanum adtinet, loqui de commentariis ejus in S. Scripturam, idem est ac loqui non de plumis sed de pedibus pulcherrimi pavonis.*

(2) Sess. XIV, *De Extr. Unct.* cap. I.

(3) Cfr. Bellarm. lib. *De Extr. Unct.* cap. 16, qui contendit, verba *salvabit* et *alleviabit* spectare præcipue ad animam.

(4) In *Comment.* in hunc loc.

a Deo (1); vel *Dist.* Ex parte suscipientis, *conc.*; ex parte Sacramenti, *neg.* Quamobrem, etsi nullum in ægroto peccatum sit, attamen non caret Sacramentum effectu suo; semper enim gratiam confert, quæ si peccata non tollit, quia nulla sunt, ægroti animum alleviat atque erigit, efficitque, ut morbi incommoda et labores levius ferat, et quod præcipuum est, ut dæmonis tentationibus facilius resistat.

16. Ad 7m, *Neg.* Hic enim nonnullorum Protestantium sensus est absurdus. Etenim, si morbus peccati effectus est, et peccatorum nomine per synecdochen morbi significantur, cum dicat Jacobus : *Infirmatur quis in vobis... et si in peccatis sit, remittentur ei,* hic sensus ex interpretatione adversariorum exurgeret: *Est aliquis vestrum in morbis?... Si in morbis sit, remittentur ei;* seu etiam : *Est aliquis in vobis infirmus?.. Si infirmus sit, sanabitur.* Egregium sane exegeseos specimen (2).

17. Inst. Saltem unctio, quæ in usu est in Ecclesia Romana, toto, ut aiunt, cœlo distat ab ea, de qua loquitur S. Jacobus. Etenim 1° S. Apostolus loquitur de omnibus infirmis indiscriminatim; in Ecclesia autem Romana non inunguntur nisi extremo morbo laborantes. 2° Commemoratur in adductis verbis adjumentum sanitatis, non præsidium et adjumentum pacatius moriendi(3). 3° Juxta Apostolum a pluribus Sacerdotibus fieri debet hæc unctio; nunc vero ab uno tantum fit. 4° Unctio, de qua Jacobus loquitur, non erat nisi olei vulgaris ac communioris; nunc vero non adhibetur ad ejusmodi unctionem nisi oleum ab Episcopo consecratum (4).

(1) *Εἰ τίς ὑμῶν λείπεται σοφίας αἰτείτω παρὰ* (in variant. *Θεοῦ*) *τοῦ διδόντος.*

(2) Non inficiamur, passim in Scripturis morbos perinde ac calamitates reliquas ut effectus peccatorum perhiberi; verum aliud est dicere morbos esse effectus peccati, aliud vero peccatorum nomine solos morbos significari. Cfr. Estius, loc. cit.

(3) Sic Georg. Rosenmüller in hunc locum.

(4) Ita Calvinus, *Instit.* lib. IV, cap. 19, § 21, qui, ne parcat scommatibus : *Jacobus*, scribit, *dum simpliciter ungi infirmos jubet, non aliam unctionem inibi significat quam vulgaris olei... Isti* (Catholici) *oleum non dignantur nisi ab Episcopo consecratum, hoc est, multo halitu calefactum, multo murmure incantatum, et novies flexo genu salutatum : ter, Ave sanctum oleum : ter, Ave sanctum chrisma :*

5° Neque unctio, quæ nunc in Ecclesia adhibetur, morbos depellit, sicut depellebat Jacobæa. 6° Denique Unctio Sacramentalis, prout docent Catholici, effectum producit ex *opere operato;* unctio autem, de qua Jacobus agit, vim omnem suam acceptam refert orationi et fidei : *Et oratio fidei,* inquit, *salvabit infirmum,* in quem finem v. 16 commendat S. Apostolus orationis efficaciam, dicens : *Et orate pro invicem, ut salvemini; multum enim valet deprecatio justi assidua.* Ergo.

18. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m prob. *Neg.* Apostolus siquidem iis vocibus utitur, ut graviter decumbentem significet. Talis est vis vocis ἀσθενεῖ, quæ de eo accipitur qui viribus et robore privatus est (1), et vocis κάμνοντα, quæ valde et graviter laborantem designat (2). Quod jam et adversarii fatentur. Sane de iis infirmis loquitur Jacobus, qui per se accedere ad Ecclesiæ Presbyteros nequeunt, ac propterea eos accersendos jubet, ut ad ægrotos ungendos se conferant.

19. Ad 2m, *Dist.* Commemoratur etiam adjumentum sanitatis, *conc.;* solum, *neg.* Tria enim dicit Apostolus de unctione, quod *salvet, alleviet et peccata remittat;* hæc porro tria in unum refundi nequeunt, uti adversarii faciunt. Præterea, cum, ipsis fatentibus, corporis sanitas sit effectus secundarius ac subordinatus animæ saluti, plane consequitur quando unctio non

ter, *Ave sanctum balsamum.* At minus accurate hoc officium exponit, ut ridiculum exhibeat.

(1) Cfr. Serarius, op. cit. cap. 8, ubi inter cetera observat, a S. Luca in Actis Apostolicis eos vacari ἀσθένουντας, ad quos deferebantur semicinctia Pauli, ut convalescerent, imo ipsos Lutheranos exponere hanc vocem de iis, *qui periculose decumbunt.* Nec abnuit Scapula, qui in suo lexico ad vocem Σθένω agens de compositis, verbum ἀσθενέω vertit *infirmis viribus sum, langueo,* etc. Accedit, sensum verborum magna ex parte, imo potissimum ab usu pendere; porro certum est, S. Joan. Chrysostomum in I ad Cor. cap. XI (*Hom.* XXVII, n. I), quæ dicit Apostolus Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι exponere de graviter decumbentibus; uti etiam Theophylactum in Epist. Jacobi, in hunc locum.

(2) Ex hac voce, circa cujus significationem nulla dubitatio suboriri potest, magis determinatur sensus, quo priorem S. Apostolus usurpaverit. Cfr. Serarius loc. cit. nec non Estius.

confert sanitatem corporis, eo quod animæ saluti non expediat, eam adhiberi in animæ subsidium ad pacatius moriendum (1).

20. Ad 3m, *Dist.* Si Apostolus voluisset *numerum* ministrorum significare, *trans.*; si *qualitatem*, *neg.* Perinde enim valet hæc loquendi ratio: *Inducat Pesbyteros Ecclesiæ*, ac aliquem de Ecclesiæ Presbyteris (2), uti cum dicimus: Qui male se habet, medicos accersat, vel ut Christus leprosis dixit: *Ite, ostendite vos Sacerdotibus* (3), cum tamen ex legis præscripto satis foret, si se vel uni tantum ostendissent (4). Itaque per enallagen ait Jacobus: *Vocet Presbyteros Ecclesiæ;* alioquin omnes simul vocandi essent. Quod si insistant adversarii in plurali numero, reponimus, optimum quidem esse, ut plures adsint Sacerdotes in hujus Sacramenti administratione (5), minime tamen ex Sacramenti necessitate; alias in pagis ac villis, in quibus sæpissime nonnisi unus Sacerdos seu parochus invenitur, plures tam salutari remedio carere deberent.

21. Ad 4m, Resp. 1° Unde sciunt adversarii, oleum, de quo loquitur Jacobus, non fuisse benedictum? Certum est, ab immemorabili tempore usum olei benedicti ad infirmos ungendos obtinuisse, ut patet ex Innocentio I atque ex antiquissima ipsa *olei sancti* appellatione, quæ in utraque Ecclesia orientali et occidentali recepta est.

(1) Ipsemet Rosenmüller id fatetur, scribens in scholiis ad hunc loc. *Notum est in Novo Test. ut in vita communi sæpe universe euuntiari, quod cum restrictione intelligendum est. Juvabunt preces ægrotantem, si ei expediat ad salutem æternam, omnes ægrotantes Presbyterum ope et precibus valetudinem recuperasse, ex his verbis non sequitur.* Cfr. Serarius, op. cit. cap. 10, § 104 et seqq.

(2) Cfr. Estius in hunc locum.

(3) Luc. xvii, 14.

(4) Levit xiv, 2. Negari tamen nequit, olim receptum fuisse etiam in Ecclesia latina, ut Sacramentum hoc a pluribus Sacerdotibus administraretur, quamvis, ut postea ostendemus, non desint exempla de administrata Extrema Unctione ab uno Sacerdote.

(5) Dixi *adsint* sive *intersint*, non autem ut *administrent;* siquidem, ut observat Bened. xiv, nunc in Ecclesia latina vetitum est ab alio quam ab uno Sacerdote, nempe parocho, Sacramentum istud administrari ob justissimas causas, quas adducit. Hortatur tamen Ecclesia, ut, quoad ejus fieri potest, alii intersint Sacerdotes aut clerici, aut etiam pii laici, ut orationibus infirmum

22. Resp. 2° Benedictionem longe probabilius non afficere ipsam materiæ essentiam, ut ex dicendis patefiet.

23. Ad 5m, *Dist.* Hoc Sacramentum non semper morbos depellit, *conc.;* nunquam, *neg.* Nam, cum corporis sanitas sit effectus conditionatus ac secundarius, tunc solum effectum hunc producit, cum Deus animæ saluti ita expedire novit (1).

24. Ad 6m, *Dist.* Vim unctionis acceptam fert Jacobus orationi et fidei tanquam formæ ipsius Sacramenti, *conc.;* tanquam nudæ orationi, *neg.* Jam vero semper hoc sensu verba Apostoli intellexit Ecclesia, quæ ab ætate apostolica ea in praxim deduxit. Porro vim Sacramenti formæ tribuere, perinde est ac asserere ritum illum, cui adnexa est, per se et ex opere operato effectum producere. Ideo vero dicitur *oratio fidei,* quia fidem excitat in suscipiente, eamque tanquam necessariam dispositionem exigit, aut etiam quia fidei Ecclesiæ innititur, atque ut nonnullis placet, quia, initio saltem, hujus Sacramenti administrationi adnexum erat donum curationum, quod a fide potissimum pendet (2).

25. Ad confirmationem vero petitam ex orationis commendatione, quam ibid. B. Jacobus adjicit, respondeo, Apostolum ex peccatorum ac orationis mentione, quam injecerat, nactum esse occasionem disserendi de confessione et oratione, ad quas hortatur fideles, ut Deum sibi propitium efficiant. Nihil porro hæc commune habent cum Sacramento, de quo disseruerat in commate antecedenti (3).

Deo commendent, dum ei administratur Sacra Unctio.

(1) Recte observat Estius loc. cit. sub hac sanatione corporali quamlibet etiam modicam morbi relevationem comprehendi, velut motum aliquem ad sanitatem. Unde, licet rarius contingat hominem periculose ægrotantem, Sacra hac Unctione adhibita, integræ restitui sanitati; sæpenumero tamen evenit, ut morbi levamen aliquod sentiat. Id quod variis de causis ad salutem animæ potest conducere. Schleusnerus ab hac interpretatione alienus non est, dum se non repugnaturum ait, si quis τῷ ἐγείρειν hoc loco notionem *erigendi animum* subjicere mallet. Cfr. *Novum Testamentum græcum perpetua annotatione illustratum* editionis Koppianæ, Gottingæ 1799, vol. IX, *Epistolæ cathol. illustratæ* a Jul. Dav. Pott, fasc. I.

(2) Cf. Estius loc. cit. Bellarm. et Nic. Serarius locis citt.

(3) Ipse Carpzovius aliique apud Pott, loc. cit. contendunt hic B. Jacobum

26. Obj. secunda. 1° Istius Sacramenti mentio nulla occurrit apud scriptores primi ac secundi Ecclesiæ seculi; illud non commemorant Patres sec. IV, etiam cum ex instituto de Sacramentis agunt. Auctores ipsi, qui a V ad IX seculum usque floruerunt; perceptam quidem ab infirmis morituris Eucharistiam referunt; nuspiam vero de percepta ab iis Extrema Unctione loquuntur. 2° Accedit, Origenem in adducto testimonio non agere de Extrema Unctione, sed de pœnitentia; 3° Irenæum præterea Valentinianis (1), Epiphanium vero (2) et Augustinum (3) unctionem infirmorum adscribere Heracleonitis, Theodoretum autem inter Archonticorum errores recensere (4); 4° Decentium de hoc dogmate dubitasse, atque ad dubitationem suam depellendam Innocentium Pontificem consuluisse. 5° Cum Urbanus III, in cap. *Vir de secundis nuptiis*, respondisset viri et mulieris iterum nubentium

novam cohortationem incipere. Verum, quidquid de hoc sit, juverit hic adnotare Protestantium agendi rationem. Interdum enim omnem unctionis effectum soli oleo tribuunt, cujus singularem vim in orientalibus regionibus extollunt, ita ut, si ipsis credas, nullo ferme alio remedio olim medici uterentur ad morbos sanandos; hinc referunt, quod, Josepho teste, *De Bello Judaico*, medici jusserint Herodem in supremo morbo olei balneum ingredi; quod veteres ampullam oleariam secum in itinere detulerint, ut constat ex Luc. x, 34; quod Apostoli usi fuerint oleo tanquam medicamento ad morbos sanandos, quasi scilicet Christus Dominus velut alter Hippocrates discipulos ad artem medicam exercendam miserit. Hæc aliaque ejusmodi passim nugantur Wetstenius ad Luc. x, 34; Lightfootus, *Horæ Hebr. et Thalmudicæ*, ad Matth. vi, 17, et Marci vi, 14; Kuinoel, *Comment. in lib. hist. Novi Test.* ad Marc. vi; Rosenmüller in schol. ad Jacob. v. Imo Pott et illud addit, Apostolum Jacobum in textu, de quo agimus, jussisse, ut fideles advocarent Presbyteros utpote omnino prudentissimos, sic forte etiam artis medicæ peritissimos. Contra vero hic toti in eo sunt, ut omnia, ipsamque adeo sanitatem solis precibus adscribant, contenduntque, oleum non aliud fuisse nisi symbolum sanationis, quam Deus exoratus tribuit. Et hi sunt, quos nonnulli in exponendis Scripturis adeo suspiciunt! Experimento comperi, si partem philologicam excipias, in qua tamen sæpissime decipiuntur, nihil inveniri in ejusmodi interpretibus, quod comparari possit cum expositionibus Catholicorum interpretum.

(1) *Cont. Hæres.* lib. I, cap. 21, n. 5. edit. Massueti.

(2) *Hæres.* xxxvi, n. 2, edit. Petav.

(3) Lib. *De hæresib.* n. 16.

(4) *Hæret. fabul.* lib. I, n. 11.

benedictionem iterari non debere, istius responsionis rationem hanc attulit glossa: *Sacramenta enim iterari non debent... tamen Pœnitentia bene iteratur... fallit autem secundum quosdam regula in Extrema Unctione; quid enim impediret hanc iterari, cum non sit sacramentum, sed oratio super hominem* (1)? Ergo.

27. Ad 1m, Resp. 1o, *Dist.* Istius Sacramenti priorum seculorum scriptores non meminerunt ob peculiares causas illius ætatis proprias, *trans.* quasi illud ignoraverint, *neg.* Non desunt gravissimæ causæ silentii a nonnullis Patribus et Scriptoribus servati: ac 1o Arcani disciplina tunc temporis vigens; 2o quia forte etiam rem usitatam, nec proinde ignotam, quam lectores facile supplere poterant, satius duxerunt silentio præterire, quemadmodum perceptæ etiam a sanctis Viris Eucharistiæ sæpenumero apud antiquos nulla fit mentio; 3o quia, cum veluti consummativum Pœnitentiæ spectaretur hoc Sacramentum a veteribus, ideo ejus implicite meminerunt cum de peracta ab infirmis exomologesi scripserunt; 4o ob multiplices causas ob quas antiquitus infrequentior erat hujus Sacramenti usus, quia nempe juxta Innocentium I sanctum oleum omnibus stadia pœnitentiæ percurrentibus denegabatur; quia multi in fine tantum vitæ Baptismi gratiam petebant; quia per ea tempora innumerabiles sine ulla unctione ad martyrium convolabant; tandem quia nec iis administrare hoc Sacramentum Ecclesia solebat, qui innocentem vitam duxissent, uti ex Adelhardi abbatis Corbejensis vita colligitur, quam Paschasius Radbertus edidit (2).

(1) Ita Dallæus *De duobus Latinorum in Unctione sacramentis Confirmatione et Extrema, ut vocant, Unctione*, Genevæ 1659, *De Extrema Unctione*, lib. II, cap. I et seqq. Ex hoc solo titulo aut mala fides, aut stultitia apparet hujus scriptoris perinde ac si sola Ecclesia latina duo hæc habeat Sacramenta, non autem Ecclesia Græca, Russiaca, omnesque, eæque antiquissimæ, Orientalium sectæ!

(2) Sic enim legitur: *Interim, cum cœpisset idem Episcopus a nobis percontari, utrum benedictionis oleo, sicut a B. Jacobo sancitum est, deberet perungi, interrogavimus eum, utrumne vellet, quem proculdubio scieramus, peccatorum oneribus non detineri.* Opp. S. Paschasii ex edit. Sirmondi, col. 1681. Stulta porro et inanis fuisset hæc interrogatio, si tunc temporis obtinuisset mos Ecclesiæ, ut, qui

28. Resp. 2° *Neg.* nullum Extremæ Unctionis meminisse ex scriptoribus IV priorum seculorum, vel de collata Extrema Unctione Sanctorum biographos prorsus siluisse usque ad secul. IX. Etenim ex Græcis recensuimus III seculi Origenem, IV et V sec. Victorem Antiochenum, Chrysostomum, Cyrillum; ex latinis Innocentium, Possidium, qui omnes de hoc Sacramento tanquam de re vulgatissima et ab Apostolis ac Patribus recepta locuti sunt. Præterea vel a primis ipsis Ecclesiæ gallicanæ incunabulis a S. Nepotiano cuidam Artemio administratam Extremam Unctionem refert Gregorius Turonensis (1); susceptam a S. Eugendo abbate, qui circa annum 510 vita functus est, testem habemus coæqualem ejus biographum (2), ut taceam de S. Regina Chlotilde, quæ, ut legitur in ejus actis, prius *inuncta est a Sacerdotibus oleo sancto,* deinde Eucharistia refecta; aliisque non paucis, qui omnes ante secul. IX floruerunt (3).

29. Ad 2m, *Neg.* Etenim agit Origenes loc. cit. tum de Pœnitentia tum de Extrema Unctione; duplex porro assignat inter utrumque Sacramentum discrimen: *primum* quod Extrema Unctio per oleum, et quidem solis infirmis administretur, non item vero Pœnitentia; *alterum,* quod per Pœnitentiam et Confessionem graviora peccata, per Unctionem vero leviora remittantur.

30. Ad 3m, *Dist.* Adscribunt adducti Patres hæreticis unctionem superstitiosam ignotis barbarisque vocibus collatam ad nescio quam redemptionem obtinendam, *conc.;* prout in Ecclesia catholica administrari consuevit, *neg.* Scilicet, quemadmodum Baptisma, Eucharistiam aliaque Sacramenta hæretici illi fœde temerarunt, ita et Sacramentum Extremæ Unctionis simularunt.

credebantur peccatorum oneribus non detineri, infirmorum unctionem acciperent. Cfr. Launoj. op. cit. cap. 2, observ. 2. Pergit autem Radbertus post recitata verba: *Quod ille audiens, erectis oculis in cœlum cominus obsecrabat, ut fieret.*

(1) *Histor. eccles. Francorum*, lib. 1, cap. 41. Scribit enim: *Apud Avernos sanctus Nepotianus quartus habebatur Episcopus... A sancto autem Nepotiano visitatus* (Artemius infirmus) *atque oleo sancto perunctus, tribuente Domino redditur sanitati.*

(2) Cfr. Mabillon. *Actor. SS. Ordinis S. Benedicti*, pag. 576.

(3) Cfr. Chardon, *Hist. de l'Extrême Onction*, pag. 400 et seq.

Hæresis enim quæ veritatem retinere detrectat, eam saltem velut æmula imitatur. Ex superstitiosa porro illorum hæreticorum agendi ratione circa morientes ineluctabile praxis ac fidei Ecclesiæ catholicæ documentum eruimus; neque enim illum ritum retinuissent ac temerassent hæretici illi, nisi in Ecclesia, a qua discesserunt, obtinuisset (1).

31. Ad 4m, *Dist.* Dubitavit Decentius de hujus Sacramenti ministro ac subjecto, *conc.;* de Sacramenti veritate, *neg.* Id constat ex Innocentii verbis, seu responsione ad Decentium data.

32. Ad 5m, *Dist.* Juxta glossam Extrema Unctio ex iis Sacramentis non est, quæ imprimunt characterem, adeoque reiterari non possunt, *conc.;* non est Sacramentum simpliciter, *neg.* Alioquin eam non contulisset cum Pœnitentia, quæ licet iterari possit, est tamen Sacramentum.

33. Inst. Quis prudens Extremam Unctionem inter Sacramenta recenseat, de cujus institutione, materia, forma, ministro, subjecto et effectibus Romani ipsi præcipui Theologi acerrime inter se digladiantur?

34. Resp. *Dist.* Ita ut hæ disputationes ipsam substantiam non attingant, *conc.;* ita ut attingant substantiam ipsam, *neg.* Omnes enim Theologi unanimi consensu Extremam Unctionem uti vere ac proprie Sacramentum habent. Hac præcipua veritate constituta, in cetera deinde subtilius inquirunt, uti fit circa veritates reliquas ab ipsis Protestantibus. Ejusmodi autem quæstiones cum dogma non attingant, ejus veritati obesse nequeunt.

(1) Satis est oculos conjicere in citatos auctores, ut quisque intelligat, ritum superstitiosum illos hæreticos usurpasse. Sufficiat nobis afferre, quæ de Valentinianis scribit S. Irenæus loc. cit. ex versione Billii : *Sunt alii*, inquit, *qui jam jamque ex hac vita excessuros rediment, oleum aquæ immixtum in eorum capita injicientes, una cum iis invocationibus, quas superius commemoravimus. Quod quidem eo faciunt, ut a superioribus principatibus et potestatibus apprehendi et teneri nequeant, atque ut internus eorum homo invisibili modo ulterius ascendat, perinde nimirum ac corpora eorum inter res conditas relinquantur.* Invocationes vero, quas a se commemoratas scribit S. Irenæus, hæ sunt: *Basema, Chamassi, Bacænœora, Mystadia, Ruada, Cusia, Babephor, Calathi.* Quid porro istis commune est cum Extremæ Unctionis ritu? Cfr. Feuardentius in cap. 17 hujus libri.

Quid porro de his singillatim verisimilius censendum sit, ex scholiis, quæ jam subjicimus, patebit.

CAPUT II.

IN SINGULAS SACRAMENTI EXTREMÆ UNCTIONIS PARTES SCHOLIA.

35. I. Circa istius Sacramenti institutionem apud veteres nulla quæstio; cum satis illis fuerit olei sancti unctionem ab Apostolo repetere, donec sequentibus seculis scholastici inquirere cœperunt, utrum Christus, an vero Apostolus, accepta a Christo ad id speciali auctoritate, vel interius Spiritu Sancto docente, hoc Sacramentum instituerit (1), seu utrum Christus immediate aut mediate instituerit Extremam Unctionem. In varias autem abierunt sententias. Post Tridentinum vix dubitari posse videtur, quin Christus immediate hoc instituerit Sacramentum, quod B. Jacobus postea promulgavit (2).

36. II. In comperto est, materiam, quam remotam vocant, juxta S. Jacobi verba oleum esse ex olivis expressum; hoc enim solum olei nomine, absque ullo addito, significatur. Sane olei olivarum meminerunt Græcorum euchologia (3), rituales latinorum libri (4) et veteres Patres. Quod si *chrismatis* vox interdum apud veteres occurrit, cum sermo est de hoc Sacramento, hæc non est referenda nisi ad unctionem, quæ a Græcis *chrisma* dici-

(1) Ita inter ceteros sensisse videntur S. Bonaventura, Bruliferus, Perezius aliique non pauci scholastici.

(2) Amolo Lugdunensis Episcopus, qui ante nongentos et amplius annos floruit in *Epist. ad Theodboldum Episc. Lingonensem* utrumque conjunxit, scribens : *Si autem et languores aliqui ac debilitates accidunt, juxta Evangelicum et apostolicum præceptum, præsto habet unusquisque ut inducat Presbyteros*, etc.

(3) Cfr. Goarius in *Euchologio*, pag. 435 et pag, 436, not. 25; Arcudius, *De concordia*, etc. lib. v, cap. I, ubi scribit : *Materia est purum oleum, quod non sit permixtum cum aliis aromatibus instar unguenti Confirmationis.* Sic reliqui scriptores Græci.

(4) Cfr. Martenius, *De antiquis Ecclesiæ ritib.* lib. I, part. II, cap. 7, art. 4.

tur (1). Ast non minima viget controversia circa benedictionem huic oleo adnexam. De hac Tridentini Patres docuerunt : *Ex apostolica traditione per manus accepta... intellexit Ecclesia, materiam esse oleum ab Episcopo benedictum* (2). Certe hujus benedictionis, ut vidimus, jam meminit S. Innocentius I. Sed utrum hæc Episcopi benedictio necessaria sit necessitate præcepti divini seu Sacramenti, an solum ecclesiastici, ut graves Theologi sentiunt, qui propterea negant hanc benedictionem ad essentiam Sacramenti pertinere, nihil certi statui posse videtur (3). In praxi tamen tutiorem partem tenendam esse in administratione hujus Sacramenti, nemo est qui ambigat. Illud autem certum est, prout observat Benedictus XIV, oleum infirmorum ex expressa vel tacita summi Pontificis concessione a simplici Presbytero confici posse. Certum præterea est, orientales Presbyteros passim oleum infirmorum benedicere ab omni retro ætate, quin tamen hac de causa objurgati unquam fuerint (4).

(1) Non videtur tamen improbabilis Suarezii conjectura, dum scribit, tom. IV in III part. S. Thom. disp. 40, sect. 1, n. 10 : *Imo aliquando videtur Ecclesia usa hac materia* (mixtione olei et balsami) *etiam ad ungendum infirmos*. Hac ratione explicantur, quæ opponit Basnagius ex S. Joan. Damasc. in orat. *De iis qui in fide dormierunt*, n. 8 : *Velut enim, qui unguento* (gr. μύρῳ) *aliove sancto oleo ægrotum cupit ungere*, et ex *Ord. Rom.* tom. X *Bibl. Patrum*, pag. 70, ubi Extremæ Unctionis materia *unguentum compositionis* atque *permixtionis* vocatur (quem tamen textum in nullo Ordine Romano ex iis, quos consului, reperire potui. Quin tamen necesse sit asserere cum Basnagio mutatam fuisse hujus unctionis materiam, cum fieri potuerit ut parva quantitas alterius liquoris oleo permisceretur ; quam commixtionem veræ materiæ minime officere recte observat ibid. Suarez.

(2) Sess. XIV, *De Extrema Unct.* cap. 1.

(3) Cfr. Benedictus XIV, *De Synod. diœces.* lib. VIII, cap. 7, §. 4.

(4) Ibidem. Attamen Suarez loc. cit. n. 8, contendit, benedictionem Episcopi ita ex Christi institutione necessariam esse, ut neque a Rom. Pontifice possit ea committi simplici Presbytero. Videtur eximius hic doctor nunquam legisse Euchologia Græcorum, ex quibus constat, a tempore immemorabili, Rom. Pontificibus annuentibus, Sacerdotes oleum ad inungendos infirmos benedicere. Hunc morem, ut observat Benedictus XIV, Armeni etiam retinent, uti et reliquæ orientales communiones, quem probavit Innocentius VIII, ac iterum Benedictus ipse XIV.

37. III. Quod attinet ad partes corporis ungendas, seu ad materiam proximam, illud solum dici potest, unumquemque debere ritum sequi, qui viget in Ecclesia, in qua Sacramentum istud administratur. Mira siquidem semper viguit hac in parte varietas. Alicubi enim plures, alicubi pauciores partes inungebantur et adhuc inunguntur (1). Aliquando nonnisi una pars inuncta fuit, ut patet ex vita S. Eugendi, cujus tantum fuit inunctum pectus (2). Imo vel in ipsa Ecclesia Romana, si instet mortis periculum, sub generali formula frons solum inungitur.

38. IV. Eadem ferme varietas viguit circa formam, quæ ad longum tempus in Ecclesia latina indicativa fuit; sic enim Ambrosiana se habebat ætate S. Bonaventuræ : *Ungo te oleo sanctificato, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, ut more militis uncti præparatus ad certamen, aëreas possis superare potestates* (3). In *Sacramentario* Gregoriano hæc similiter forma occurrit : *Ungo te de oleo sancto*, etc. (4). Huic plures paucioresve adjiciebantur preces, lectio Epistolarum S. Pauli et S. Jacobi, Psalmi qui a pœnitentia vocantur, etc. (5). Ex his porro formis, quas per plura secula in Ecclesia viguisse novimus, pronum est inferre, formam deprecativam ad essentiam non pertinere,

(1) Cfr. Martenius loc. cit. § 8, Launojus op. cit. *Explicata Ecclesiæ traditio circa partes corporis*, etc. cap. I.

(2) In ejus vita apud Mabillon. loc. cit. legitur : *Cum ultra sexagenariam ætatem fere sex mensibus prædictus Pater inæqualitate corporea laboraret, vocato uno ad se de fratribus, cui cum libertate peculiari olim etiam perungendi infirmos opus injunxerat, secretissime quoque sibi pectusculum petiit, ut moris est, perungi.* In libro vero *Sacramentorum* S. Gregorii M. post recitatas tres ad ungendum infirmum orationes dicitur : *Postea faciat ei signum crucis in capite de oleo benedicto.*

(3) Cfr. S. Bonavent. in IV, dist. 25, q. 4. Cfr. etiam Martenius loc. cit. ubi plures eosque antiquissimos Ordines profert, qui non aliam formam exhibent quam indicativam : *Ungo te de oleo sanctificato*, aut *Ungo oculos, ungo pedes*, etc.

(4) Opp. S. Greg. M. edit. Maurin. tom. III, pag. 236, ubi etiam cfr. not. 912 Hugonis Menardi, qui plures etiam alias formas colligit verbis indicativis expressas, easque mordicus vindicat.

(5) Cfr. citt. auctores.

ut nonnulli scholastici autumarunt (1); imo colligimus, nec necesse esse, ut omnes effectus per formam significentur; quemadmodum enim antiquitus nulla remissionis peccatorum mentio expresse fiebat, sic neque in forma, quæ nunc temporis in usu est, ulla fit expressa mentio roboris ac fortitudinis, quæ per hoc Sacramentum confertur ad superandas diaboli tentationes ac insidias. Consistit hæc enim in illis verbis : *Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus, quidquid per visum, etc. deliquisti.*

39. V. Ambigendum autem non est, quin solus Sacerdos idoneus sit hujus Sacramenti minister, ut liquet ex verbis Jacobi ab universa traditione expositis (2). Audiendi propterea non sunt hæreticus Basnagius (3) et Launojus (4), dum contendunt, interdum a diaconis, imo vel ab ipsis laicis in necessitatis casu hoc Sacra-

(1) Inter hos non infimum locum obtinet Simonnet, qui eadem ratione, qua, ut vidimus, contra omnium antiquorum documentorum fidem constituit, nullam esse absolutionem forma deprecativa prolatam, sic in tract. XVI, *De Extr. Unct.* disp. I, art. 3, resp. 3, adstruit, repugnantibus antiquis documentis, nullam esse formam Extremæ Unctionis verbis indicativis conceptam. Veteres scholastici venia digni erant, cum nondum reperta fuissent documenta, quæ postea detecta sunt. Nimis propterea acerbe perstringuntur a Menardo ac Martenio, qui inter cetera scribit loc. cit. art. 3, § 9 : *Hæc* (verba) *in quibusdam ritualibus modo absoluto, in aliis deprecativo, in nonnullis partim absoluto partim deprecativo enuntiantur. Qua de re frustra disputant scholastici, cum parvi referat, quovis modo proferantur, dummodo in nomine Domini, quod solum requirit Apostolus, proferantur. Nec omnibus argumentationum suarum cavillationibus formas absolutas convellere poterunt, quas omnis approbavit antiquitas, nec respuerunt insigniores Theologi.*

(2) Veteres Protestantes *Presbyterorum* nomine *ætate seniores* exposuerunt; Carpzovius intelligit viros peritos, pios, cordatos, etc.; alii, ut paulo ante vidimus, exponunt etiam de viris medicinæ peritissimis; nunc vero nobis dant, ea voce hic significari Ecclesiæ ministros. Hinc Rosenmüller cum Noesselt, fasc. II, pag. 238, observat, Presbyterorum *Ecclesiæ* nomen in Novi Test. libris *semper* de viris in Ecclesia primariis, iisque vel magistris vel præsidibus usurpari.

(3) In *Annalibus politico-eccles.* ad annum. 58, n. 10.

(4) Op. cit. *Explicata Ecclesiæ traditio circa ministrum*, etc. observ. 2 et 3.

mentum fuisse administratum. Profecto rationum momenta, quæ ad hoc persuadendum proferunt, levia prorsus sunt ac futilia. Etenim id non evincunt in primis verba Innocentii I: *Sancto oleo chrismatis ab Episcopo confecto, non solum Sacerdotibus, sed et omnibus christianis uti licet in sua, aut suorum necessitate inungendo;* illud enim *inungendo* non de *activa* unctione, sed de *passiva,* hoc est, non de collatione, sed de receptione hujus Sacramenti accipiendum est, ut patet 1° ex toto contextu et ex argumentatione S. Pontificis, 2° ex absurdo, quod alioquin sequeretur, nisi eo sensu, quem indicavimus, verba Innocentii acciperentur, posse nempe quempiam sive presbyterum sive semetipsum laicum sacramentaliter inungere. Grammaticis porro onus relinquimus ostendendi ejusmodi gerundia ab auctoribus aureæ latinitatis in significatione passiva sæpissime fuisse usurpata. Sane Virgilius, *Georgic. III,* v. 454, scripsit:

> ... *Alitur vitium vivitque tegendo;*

id est, dum tegitur (1).

40. Nec deinde id evincunt verba Ven. Bedæ, qui in cap. V Epistolæ S. Jacobi infirmos adhortatur, ut seniorum adjutorio se curari meminerint, neque ad juniores minusve doctos causas suæ imbecillitatis deferant. Nam, ut ex orationis serie liquet, Beda Jacobi verba : *Infirmatur quis in vobis*, non solum litterali sensu de infirmitate corporea, sed etiam metaphorice de spirituali ægritudine exposuerat; hinc jure merito ipse monebat, ut in Sacra-

(1) Cfr. Coustant in adnotat. ad hunc loc. ubi ostendit, ab Innocentii mente aberrare eos, qui eum hoc loco omnibus Christianis tum se tum suos oleo sancto ungendi jus attribuere, et fideles omnes hujus Sacramenti ministros prædicare arbitrantur; præ sertim cum S. Pontifex nondum hic de unc tionis ministro, sed de eo tantum, cui conferri possit, sermonem habeat. Inde enim ad alteram progreditur quæstionem, an scilicet Presbyterorum ita proprium sit hoc Sacramentum administrare, ut illud conferre Episcopis non liceat, falsam nonnullorum ea de re opinionem, de qua illum Decentius consulendum duxerat, confutat. Et hæc quidem Decentii interrogatio, quantum abhorreret ab illorum temporum fide, ut Christiani quique infirmos sacro oleo ungere posse crederentur, aperte indicat. Ex quibus liquet, quam parum se acutos exhibuerint Launojus et Basnagius.

mento Pœnitentiæ, vel ubi de salute animi sempiterna agitur, ad Sacerdotes seniores confugiamus, si auctoritate, experientia, doctrina junioribus præstent.

41. Neque denique id evincunt ecclesiastica monumenta, quæ Basnagius et Launojus collegerunt, vel Thomæ Waldensis auctoritas. Illa siquidem monumenta non respiciunt nisi unctionem ceremonialem (1). Thomæ porro Waldensis auctoritas tanta non est, ut eam Tridentini auctoritati præferamus.

42. Perinde autem est, ad essentiam hujus Sacramenti quod spectat, sive ab uno sive a pluribus Sacerdotibus conferatur. Etsi enim antiquitus in utraque Ecclesia Orientali et Occidentali a pluribus Sacerdotibus hoc Sacramentum passim administraretur (2), non desunt tamen exempla de administrata Extrema Unctione ab uno tantum Sacerdote (3). Hoc ergo definire Ecclesiæ est, penes quam disciplinæ moderandæ jus est. Quapropter non

(1) Sane singula expendi documenta, quæ illi auctores proferunt, nec ullum reperi, quod non spectet ad unctionem ceremonialem, quæ olim in usu erat ad implorandam a Domino sanitatem. Nonnulla vero ad rem præsentem nullo modo spectant, cujusmodi sunt, quæ refert Basnagius ex Sulpicio Severo, *Dial.* III, cap. 3, et ex S. August. *De Civit. Dei*, lib. XXII, cap. 8. Nec magis proficit ex textu *Sermonis S. Eligi*, in quo legitur: *Æger Eucharistiam cum fide et devotione suscipiat, oleumque benedictum fideliter ab Ecclesia petat eoque ungat.* Nam, etiamsi retineatur hæc lectio, siquidem in aliis exemplaribus legitur *ungatur*, attamen clarum est, ægrotum, debere ungi ab eo qui Eucharistiam deferebat et ipsum oleum benedictum, præsertim cum S. Eligius immediate subjiciat: *Ut illud, quod scriptum est, impleatur in eo: Infirmatur aliquis, inducat Presbyteros, et orent super eum, unguentes eum oleo*, etc.; quibus determinatur sensus vocis *ungat*, seu *unguat*, id est, efficiat seu satagat ut ungatur; quod etiam ex sequentibus verbis liquet. Verum hæc omnia dissimulat Basnagius. Cfr. Bened. XIV, *De Synodo*, lib. VIII, cap. 4, § I et seq.

(2) Cfr. Marten. loc. cit. art. 3 et 4.

(3) Id apertissime constat ex iis, quæ attulimus de S. Eugendo inuncto ab unico Sacerdote, ac de Artemio oleo peruncto ab uno S. Nepotiano. Alia exempla profert Martenius loc. cit., ex quibus refellitur error Græcorum, ac nominatim Simeonis Thessalonicensis, qui irritum habent Sacramentum hoc administratum ab unico Sacerdote. Contendunt enim, ad minus tres Sacerdotes requiri ad valide conferendam infirmorum unctionem. Sed cfr. adversus eos, quæ scribit Arcudius op. cit. lib. V, cap. 6.

est cur miremur, in Ecclesia saltem latina ob nonnullos, qui irrepserunt abusus sancitum fuisse, ut ab unico Sacerdote, Parocho scilicet, ungeretur infirmus (1).

43. VI. Subjectum extremæ unctionis esse solos adultos baptizatos gravique morbo laborantes inter omnes catholicos Theologos nunc convenit adversus Dallæum, qui contendit, etiam infantes ac optima valetudine utentes inungi quovis tempore consuevisse. Contrarium enim evincunt, 1° ipsa Jacobi Apostoli verba, ut paulo ante ostendimus, 2° constans Ecclesiæ praxis (2), 3° omnes Patres et rituales libri. Si quæ monumenta aliud præ se ferre videntur, vel ex speciali divino instinctu id repetendum (3), vel ex ignorantia, vel demum ex eodem principio, quo senes interdum inungi consueverunt (4). Ceterum ad Græcorum aliorumque Orientalium praxim quod attinet inungendi sanos ac bene valentes, ostendit Renaudotius, eos per illum ritum minime sibi proponere administrationem Sacramenti, sed ceremonialem unctionem, quam devotionis causa frequentant (5). Dum vero dixi-

(1) Cfr. Benedict. XIV, loc. cit. § 6.

(2) Cfr. Marten. loc. cit. art. I.

(3) Unicum exemplum, quod profert Martenius loc. cit. de Extrema Unctione sanis collata, est de Odilia comitis Herimanni et Mathildis, quæ cum feria IV ante pascha, ut legitur in *Chronico Virdunensi*, pag. 167, ad S. Vitoni monasterium sana et integra accessisset, a Richardo Abbate præmonita de futura sequenti die ejus morte, ab eodem Abbate liquore sancti olei inuncta, postea, ut prædictum fuerat, vita functa est. Ast quis non videat, factum istud esse prorsus extraordinarium, nec in exemplum trahendum? Dici etiam non incongrue potest, eos, qui sunt divinitus admoniti de instante sibi interitu, jam tum cœpisse interiori morbo laborare, quod sæpe accidere solet, etsi in specie valerent, ideoque perunctos fuisse eodem prorsus jure, quo senes inungendos mox dicemus in decrepita ætate jam constitutos. Alia exempla profert Bened. XIV, loc. cit. cap. 5, § 2, quibus eadem debet aptari responsio.

(4) Ipsa enim senectus est morbus, idemque eo gravior et insanabilior, quo magis mortem propediem allaturus. Senes enim identidem moriuntur, *sicut sua sponte nulla adhibita vi consumptus ignis extinguitur*, ut loquitur Tullius, *De Senect.* cap. 20, *et quasi poma ex arboribus... si sunt matura et cocta, decidunt, sic senibus vitam aufert maturitas.* His propterea salutari Unctione consulendum esse jure optimo rituales libri, et in his Romanus, § 7, et vir sanctissimus Carolus Borromæus, in Conc. Mediolan. IV, tit. VI, de Extr. Unct. constituunt.

(5) *Perpétuité de la foi*, tom. V,

mus, subjectum hujus Sacramenti esse infirmos gravi morbo laborantes, non ita hæc accipienda sunt, ut in extremis, ut aiunt, constitutis debeat hoc Sacramentum administrari. Hæc enim agendi ratio est contra Ecclesiæ mentem (1) et contra finem secundarium ejusdem Sacramenti, conferendi scilicet sanitatem, si animæ saluti expediat; cum enim Sacramentum non producat hunc effectum per modum miraculi, non ita debet differri, donec miraculum necessarium sit. Est præterea hæc praxis perniciosa, cum ex ejusmodi dilatione fiat, ut absque hoc salutari Sacramento infirmus e vivis non semel excedat, aut Sacramentum recipiat, cum sensibus destitutus est, ac proinde sine contritionis actibus; demum ansam præbet hæreticis Ecclesiam calumniandi, perinde ac si ipsa pinguedine sua, ut loquitur Calvinus, semicadavera inficiat (2).

44. Hic observare juverit, non semper eumdem ordinem in Ecclesia viguisse circa hujus Sacramenti administrationem. Ut plurimum enim antiquitus ante viaticum conferebatur, ut allata a nobis documenta ostendunt; interdum etiam post viaticum, ut in præsentia gravissimis de causis usus obtinet (3).

45. VII. Demum effectum hujus Sacramenti docet Tridentinum

liv. v, chap. 3, ubi præterea observat, Presbyteros orientales super ægrotos tantum recitare orationes, quibus Unctio sacramentalis adhibetur; minime vero easdem recitare, cum sanos inungunt. Cfr. etiam Goarius, *Eucholog.* pag. 432 et 728.

(1) Hæc congruunt cum iis, quæ docet Catechismus Rom. part. II, cap. 6, § 9: *In quo gravissime peccant, qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cum jam omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere incipiat; constat enim ad uberiorum Sacramenti gratiam percipiendam plurimum valere, si ægrotus, cum in eo adhuc integra mens et ratio viget, fidemque et religiosam animi voluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur.*

(2) Sic enim loquitur, *Instit.* lib. IV, cap. 19, § 21: *Isti* (Catholici) *non infirmos, sed semimortua cadavera sua pinguedine inficiunt, quum jamjam anima in primoribus labris laborat, vel (ut ipsi loquuntur) in extremis.* Ceterum ex antiquis documentis prolatis a Menardo et Martenio locis citt. constat, Ecclesiam consuevisse Sacramentum hoc administrare, cum fideles in gravem morbum incidissent. Cfr. Bened. XIV, loc. cit. cap. 7, § 1 et seq.

(3) Cfr. Bened. XIV, loc. cit. cap. 8, qui de hoc copiosissime disputat; neque necesse est plura congerere. Bellarm. quoque, *De arte bene moriendi*, lib. II, cap. 7, varias disciplinæ, quæ nunc obtinet, rationes affert.

esse gratiam Spiritus Sancti, *cujus unctio delicta, si quæ sint adhuc expianda* (1), *ac peccati reliquias* (2) *abstergit; et ægroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando; qua infirmus sublevatus, et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus dæmonis calcaneo insidiantis facilius resistit, et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animæ expedierit, consequitur* (3). Quos quidem effectus fuse et eleganter exponit Catechismus Romanus (4), ac breviter complexus est hoc distico haud ignobilis poëta :

Ungor in extremis, ut fiat gratia major,
Et morbus levior, et mea culpa minor.

(1) Hinc passim Theologi docent, per Sacramentum Extremæ Unctionis dimitti peccata venialia *per se*, exitialia vero atque mortifera remitti *secundario* seu *per accidens. Neque enim*, inquit *Catechismus Rom.* loc. cit. n. 14, *hoc Sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est; sed Baptismus tantum et Pœnitentia vi sua hoc efficiunt.* Qui ergo cum Sambovio existimant, effectum istius Unctionis per se non esse solam remissionem venialium, sed etiam mortalium, ii pugnant cum doctrina Catechismi Romani, imo cum sensu universæ Ecclesiæ, quæ duo solum semper agnovit sacramenta *mortuorum*, Baptismum nempe et Pœnitentiam; tertium autem addi oporteret, si Extrema Unctio ad delenda per se etiam lethalia fuisset instituta. Posset tamen dici, ordinatum esse hoc Sacramentum etiam directe ad delenda peccata lethalia, sed ea solum quorum, pœnitens conscientiam non habet, quacumque demum ex causa id proveniat. Hæc omnia copiose declarat Nic. Serarius, op. cit. cap. 9, num. 113 et seqq. Cfr. etiam S. Th. in *Suppl.* q. 30, art. 1, et *Cont. Gent.* lib. 4, cap. 73; hac porro ratione, quæ sibi invicem adversari videntur, componuntur. Ex hoc colligunt Theologi, fieri posse ut is per hoc Sacramentum salvetur, qui alioquin esset damnandus.

(2) Hoc nomine intelligitur languor ille et infirmitas virium, qua a recte factis atque a studio virtutis avocamur, tum perversa illa atque præpostera voluntatis inclinatio, qua propensi sumus ad vitia, atque ad explendas cupiditates quodam veluti pondere impellimur. Ut autem hæc duplex animi affectio, quæ multitudine peccatorum contrahitur, ita opportuno remedio sanari debet, eo præsertim tempore, quo nobis gravi morbo afflictatis impendet periculum amittendæ vitæ. Mortem enim pertimescimus; timorem vero auget tum anteactæ vitæ conscientia, tum illa cura et cogitatio de formidando Dei judicio paulo post subeundo. Ne igitur animus his timoribus opprimatur, sed potius mortem tranquille expectet, excitari et erigi debet, pio quodam sanctoque gaudio repleri et a peccati reliquiis liberari.

(3) Sess. XIV, *De Extr. Unct.* cap. 2.

(4) Loc. cit.

TRACTATUS

DE ORDINE.

PROOEMIUM.

1. Si qua est in re theologica disputatio quæ *ad nos*, qui in sortem Domini vocati sumus, et facti Ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei, maxime spectet, ea profecto est, quam ordimur. Agendum est enim de Ordine, de eo scilicet ritu, quo segregati a fidelium cœtu constituimur in ecclesiastica hierarchia et ad ecclesiastica munia obeunda, ut totius Ecclesiæ utilitati atque æternæ animarum saluti pro parte virili inserviamus.

2. Ordinis nomen bifariam a Patribus accipitur, vel pro ipsa sacra Ordinatione seu ritu, quo Ecclesiæ Ministri inaugurantur, vel pro ecclesiastica hierarchia sive Ecclesiæ Ministrorum gradu ac dispositione juxta nativam hujus vocis significationem (1). Primo sensu proprie a Latinis *Ordinatio* vocatur, seu *sacra Ordinatio;* a Græcis Χειροτονία seu *Manuum extensio* aut *porrectio*, interdum vero Χειροθεσία seu *Manuum impositio* dicitur (2).

3. De Ordine priori sensu accepto agere nobis propositum est. Hinc, quatenus Ordo sacram inaugurationem significat, nos ducit ad statuendam Sacramenti veritatem, atque ad investigandum, quibus potissimum ritibus et gradibus tanta hæc dignitas competat, et quænam sit uniuscujusque materia, forma, subje-

(1) Juxta hanc significationem S. Augustinus, *De civit. Dei*, lib. XIX, cap. 13, n. 1: *Ordo*, inquit, *est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio...*

(2) Cfr. Witasse, tract. *De Sacram. Ordinis*, part. 1, q. 1, art. 1. Notandum porro est cum Petavio, *De Eccles. hierarchia*, lib. I, cap. 8, n. 10, vocem χειροτονίας ambigue usurpari, ac sæpe Ordinationis Sacramentum, id est, consecrationem significare, interdum vero nudam electionem, quæ popularibus suffragiis olim fiebat. Hac autem vocis ambiguitate, ut inferius videbimus, novatores sæpe abusi sunt

ctum et minister. Quibus aliud caput subnectimus ad præcipuum ecclesiastici Ordinis decus vindicandum, quod in continentiæ professione consistit.

CAPUT I.

DE SACRAMENTI ORDINIS VERITATE.

4. Ordo seu sacra Ordinatio definiri consuevit : *Ritus sacer seu Sacramentum Novæ Legis a Christo institutum, quo spiritualis potestas confertur Sacramenta conficiendi et ministrandi, ceteraque ecclesiastica munia pro jure obeundi.* Prout Ordo dicitur *ritus sacer*, omnes omnino gradus seu ordines complectitur, etiam eos, in quibus ex plurimorum sententia Sacramenti ratio desideratur; prout vero dicitur Sacramentum, ad eos tantum gradus atque ordines refertur, in quibus vera Sacramenti ratio dignoscitur.

5. Omnium primi seculi XVI novatores hujus Sacramenti veritatem convellere ausi sunt, licet verbis ad fallendum compositis, cum de eo disserunt, interdum utantur (1). Quamobrem, etsi pastoribus suis a regibus aut magistratibus electis ac approbatis manus imponant, negant tamen, si Anglicanos excipias, sacram ejusmodi actionem veri nominis Sacramentum esse, quod conferendæ gratiæ vim habeat, quo spiritualis nota imprimatur atque indelebilis character, quo denique potestas tribuatur docendi, conficiendi atque administrandi Sacramenta; sed eam veluti nudam ceremoniam habent, qua delecto pastori sacrum munus committi declaratur, assignarique stipendium. Ex istorum enim placitis fideles omnes vi Baptismi sunt Sacerdotio instructi, nec egent nisi publica deputatione, ut Sacerdotii munere fungantur. Adversus quem errorem sit

(1) Cfr. Witasse, loc. cit. art 2.

PROPOSITIO.

Ordo sive sacra Ordinatio est vere et proprie Sacramentum a Christo Domino institutum.

6. De fide est nostra propositio, quam his verbis Tridentina Synodus, sess. XXIII, can. III, definivit : *Si quis dixerit, Ordinem sive sacram Ordinationem non esse vere et proprie Sacramentum, a Christo Domino institutum, vel esse figmentum quoddam humanum, excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quemdam eligendi Ministros verbi Dei et Sacramentorum, anathema sit.*

7. Hæc autem veritas tum ex verbo Dei scripto tum ex verbo Dei tradito luculentissime constat. Scribens enim Apostolus de Timothei Ordinatione in priori ad ipsum data Epistola, IV, 14 : *Noli*, inquit, *negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterii.* Ac iterum in posteriori ad eumdem Epistola, I, 6, scribit : *Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.* Exponens porro cujusmodi hæc gratia sit, ita ibidem immediate subdit : *Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.* Ex his autem tria illa habemus, quæ, adversariis ipsis fatentibus, requiruntur ac sufficiunt ad vere ac proprie Sacramentum constituendum : ritum nempe externum in manuum impositione, gratiæ promissionem ritui illi adnexam, ac propterea Dei mandatum seu divinam institutionem, quæ ex ipsa gratiæ promissione profluit. Solius enim Dei est ejusmodi ritum externum instituere, qui gratiæ non solum significandæ, sed et conferendæ vim habeat.

8. Id ipsum præterea constat ex perpetua Ecclesiæ traditione, cujus testes locupletissimi sunt; Patres ex quibus alii sacram Ordinationem *Sacramentum* appellant, ut Leo M. (1) et Gregorius

(1) *Epist.* XII *ad Episc. Provinciæ Mauritaniæ Cæsar.* cap. 3, edit. Baller. *Quis ergo*, dicens, *dissimulare audeat, quod in tanti Sacramenti perpetratur injuriam?* Loquitur autem de Ordinationibus per tumultum factis.

M. (1); alii etiam *invisibilem gratiam* a Deo concedi in hoc Sacramento docent, ut Ambrosius (2) et Gregorius Nyssenus (3); alii denique non dubitarunt Ordinem cum Baptismo ita conferre, ut explorati principii loco sumerent, utrumque esse veri nominis Sacramentum, eamdemque esse utriusque rationem. In his Hieronymus in *Dialogo adversus Luciferianos* contendit, iterum ordinandos non esse, quos hæretici jam ordinaverant, quia baptizati ab hæreticis non rebaptizantur; sic enim disputat : *Si in fide sua baptizato baptizans nocere non potuit, et in fide sua Sacerdotem constitutum constituens non inquinavit* (4). Similia habet S. Augustinus, *Cont. epist. Parmeniani*, lib. II, ubi ita invicte Donatistas perstringit : *Nulla ostenditur causa, cur ille, qui ipsum Baptismum amittere non potest, jus dandi potest amittere. Utrumque enim Sacramentum est; et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur* (5).

9. Testes insuper hujus traditionis sunt œcumenicæ Synodi Chalcedonensis et Nicæna II (6), tum Synodi particulares, cujusmodi sunt Constantinopolitina, anno 459 a Gennadio coacta (7), Bracharensis I (8) et Toletana VIII (9), quæ omnes declarant,

(1) *In prim. Regum*, lib. IV, cap. 5, n. 1 : *Is*, inquit, *qui promovetur, bene foris ungitur, si intus virtute Sacramenti roboretur.*

(2) *De Spiritu Sancto*, lib. I, cap. 5, n. 71, et *Serm.* X, *in Ps.* CXVII, n. 17.

(3) *Orat. in Baptismum Christi*, opp. edit. Paris. 1615, tom. II, pag. 802. *Eadem Verbi* (Christi) *vis*, scribit, *Sacerdotem augustum ac honorandum facit, novitate benedictionis a communitate vulgi segregatum. Quum enim heri ac tempore superiori unus e multitudine ac plebe esset, repente redditur præceptor, præses, doctor pietatis, mysteriorum latentium præsul; eaque contingunt ei, cum nihil vel corpore vel forma mutatus, sed quod ad speciem externam attinet, ille sit qui erat, invisibili quadam vi ac gratia invisibilem animam in melius transformatam gerens.* Ἀοράτῳ τινὶ δυνάμει, καὶ χάριτι τὴν ἀόρατον ψυχὴν μεταμορφωθεὶς πρὸς τὸ βέλτιον.

(4) N. 11. Edit. Vallarsii.

(5) N. 28. Alia testimonia Patrum cfr. apud Bellarm. *De Sacram. Ord.* cap. 3, et apud Witasse loc. cit. q. 1, art. 2.

(6) Synod. Chalced. can. II, apud Hard. *Acta Conc.* tom. IV, col. 601; Nicæna, can. V, ib. tom. IV, col. 490.

(7) Ibid. tom. II, col. 783.

(8) Can. III. ibid. tom. III, col. 386.

(9) Cap. 3. ibid. col. 961.

gratiam esse Ordinationis effectum, atque adeo Ordinationis ritum in Sacramentorum loco et numero habitum fuisse. Sic enim inter ceteras loquitur œcumenica Synodus Chalcedonensis : *Si quis Episcopus propter pecunias Ordinationem fecerit, et non venalem gratiam vendiderit... de proprio gradu in periculum veniat.*

10. Luculentissimum denique divinæ hujus traditionis testimonium est eadem Ecclesiarum omnium et ipsorummet hæreticorum, de quorum societate et origine heterodoxi nostri gloriantur, consensio. Morinus, toto suo commentario *De sacris Ordinationibus*, et Renaudotius, tom. V operis, quod inscribitur *Perpetuitas fidei catholicæ*, omni monumentorum genere ostenderunt, septenarium Sacramentorum numerum a Græcis et Orientalibus semper agnitum et propugnatum fuisse, atque Ordinationem in septenario illo numero constantissime recensitam fuisse (1). Bossuetius autem in *Historia variationum* demonstravit, nec Waldenses nec Wicleffitas nec Hussitas in hoc doctrinæ articulo a fide Catholicorum recessisse. Est igitur perpetua et constans omnium Ecclesiarum omniumque temporum, atque ab hæreticis ipsis confirmata traditio, Ordinationem esse veri nominis Sacramentum.

11. Ad probationum vero cumulum jam accedit recentiorum Protestantium confessio, qui non dubitarunt sacro huic Ordinationis ritui gratiæ divinæ collationem adscribere (2). Tanta scilicet est veritatis vis, ut ab adversariis ipsis consensum extorqueat.

(1) Cfr. etiam Joseph. Simon. Assemanus, *Biblioth. Orient.* tom. III, part. I, pag. 356 et 373.

(2) Id aperte ex recentioribus fatentur D. Marheineke in *Systemate Catholico*, vol. III; Kaiser in *Theologia Biblica, seu Judaismo et Catholicismo*, Erlangen 1814; Fessler, qui in suo *Manuali liturgico* hanc proponit ordinationis formulam : *Ordinans una cum omnibus adsistentibus ambas manus extendens super caput ordinandi, dicat : Accipe Spiritum Sanctum ad Ministerium operis seu officii Sacerdotii, quem nos manuum impositione tibi conferimus ; quorum remiseris peccata remittentur ei, et quorum retinueris, retenta erunt. Vi potestatis mihi Dei nomine traditæ mediante et in Ecclesia ego te consecro et ordino Sacerdotem Ecclesiæ evangelicæ, præconem Evangelii J. C. et dispensatorem sanctorum Sacramentorum suorum, in nomine Patris*, etc. Apud Esslinger, *Apologie de la religion catholique*, etc. 1832.

DIFFICULTATES.

12. Obj. 1° Impositio manuum, quam allata Scripturarum loca commemorant, familiaris erat veterum Hebræorum ritus, quo Apostoli modo ad morbos curandos, modo ad preces Deo fundendas, modo in alios etiam fines deinceps uti cœperunt. Ergo nulla ratione traduci potest ad peculiare aliquod Sacramentum; 2° præsertim cum nuspiam in Scripturis appareat hanc manuum impositionem adhibitam fuisse a Christo, cum Apostolos suos Sacerdotes instituit aut Ecclesiæ præfecit. 3° Gratia vero, quam Apostolus narrat se contulisse Timotheo per impositionem manuum suarum, non est gratia sanctificans, sed gratia miraculorum et prophetiæ, quæ *gratis data* vulgo appellatur, quam propterea χάρισμα vocavit ad discrimen alterius gratiæ sanctificantis, quæ ab eodem Apostolo plerumque designari consuevit vocabulo χάρις. 4° Hoc sane expresse affirmat ibidem Apostolus, dum ait, gratiam Timotheo datam fuisse *per prophetiam*, quæ est donum gratis datum. 5° Quamobrem recte Ecclesiæ Patres utrumque Pauli testimonium explicarunt vel de gratia miraculorum, vel prophetiæ, vel de facultate docendi. 6° Denique utcumque Apostoli Pauli testimonia accipiantur, Ordinis tamen Sacramentum minime probant. Ille enim loquitur de impositione manuum *presbyterii;* Catholicorum autem constans sententia est, non Presbyteros, sed Episcopos tantum Ordinis Sacramentum administrare posse. 7° Accedit, quod Sacramentum novæ legis christianis omnibus debet esse commune; Ordo autem peculiaris est clericorum. Ergo.

13. Resp. Ad 1m, *Dist.* Ritus materialis, *trans.* vel *conc.;* prout a Christo instructus est gratia sacramentali, seu prout Christus eidem ritui alligavit gratiæ collationem, *neg.* Alioquin et ipsum Baptisma ex albo Sacramentorum esset expungendum, cum non minus hic baptizandi ritus apud veteres Hebræos obtinuerit (1).

(1) Cfr. Lightfoot, *Harmonia quat. Evangel.* part. III, in Joan. III, v. 23, opp. edit. Ultrajecti 1692, vol. I, pag. 446 et seqq.

14. Ad 2m, *Neg. cons.* Potuit enim Christus pro suprema, qua pollebat, auctoritate absque peculiari ritu sacerdotalem dignitatem Apostolis conferre, et ipsis interea præcipere, ut ad inaugurandos Sacerdotes impositione manuum uterentur. Nec enim tantum ex iis, quæ Christus fecit, sed ex iis, quæ ipse facienda mandavit, thesim nostram adstruimus.

15. Ad 3m, *Neg.* Est enim gratia *virtutis* et *dilectionis*, ut ipsemet exposuit. Id porro, quod additur de voce χάρισμα collata cum voce χάρις, nullius prorsus ponderis esse reponimus; tum quia idem Apostolus, Rom. V, 15, hac eadem voce utitur ad gratiam sanctificantem significandam, dum ait : *Non sicut delictum, ita et donum* (1), græce χάρισμα; tum quia vetustissimi Græcorum Patres gratiam, qua Filii Dei nominamur et sumus, χάρισμα appellant, ut Clemens Alex. (2), Gregorius Nazianz. (3) atque Theodoretus (4). Hinc etiam Pauli interpres Joannes Chrysost. quod Paulus in objecto loco χάρισμα vocaverat, ipse χάριν exposuit (5). Ideo autem Paulus impertitam gratiam Timotheo dicere maluit χάρισμα, quam χάριν, quia scilicet Ordo tum gratia sanctificante initiatos auget et cumulat, tum eosdem multis præterea donis exornat ad aliorum utilitatem et salutem. Apposite Chrysostomus ita verba posterioris epistolæ ad Timotheum enarrat : *Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, hoc est, gratiam spiritus, quam accepisti, ut præsis Ecclesiæ, ut signa edas et cultum omnem exhibeas. Penes nos enim est illam vel extinguere vel accendere* (6). Quibus verbis *gratiam gratis datam* S. Doctor ita commemorat, ut gratiam sanctificantem minime excludat. Atque hoc modo explicandi sunt ceteri Ecclesiæ Patres, qui Pauli verba vel de gratia mira-

(1) Οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα.

(2) *Pædagogi*, lib. I, cap. 6, pag. 931.

(3) Orat. XL, pag. 638.

(4) Epist. Græcor. decretorum cap. 28, tom. IV, pag. 316. Hæc aliaque exempla cfr. apud Suicerum in *Thesauro Eccles.* tom. II, ad vocem Χάρισμα, § 3.

(5) *Hom.* I, *in* II *Epist. ad Timoth.* cap. I, n. 2.

(6) Τουτέστι, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἣν ἔλαβες εἰς προστασίαν τῆς ἐκκλησίας, εἰς σημεῖα, εἰς τὴν λατρείαν ἅπασαν· ἐν ἡμῖν γὰρ ἐστὶ καὶ σβέσαι, καὶ ἀνάψαι τοῦτο. Loc. cit. opp. tom. XI, pag. 661, edit. Maur.

culorum, vel prophetiæ, vel de facultate docendi quoquomodo explicasse videntur. Ab hac autem expositione nec ipsi recentiores Protestantes abhorrere videntur (1).

16. Ad 4m, *Dist. Per prophetiam* de futura Timothei Ordinatione, *conc.;* per donum prophetiæ, vel *neg.* vel *subd.* præter gratiam sanctificantem, *trans.;* ad hujus exclusionem, *neg.* Illorum porro expositio nobis verisimilior videtur, qui ea Pauli verba non de effectu manuum impositionis interpretantur, sed de prophetia sive revelatione, qua admonitus Paulus Timotheo manus imposuerat et Episcopum consecraverat, cohærenter ad ea, quæ I Epist. ad eumdem Timotheum I, 18, ipse Apostolus scripserat: *Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias* (2).

17. Ad 5m, Responsio patet ex iis, quæ dicta sunt ad 3m.

18. Ad 6m, *Dist.* Id est, Episcopi, *conc.;* simplicis presbyteri, *neg.* Vox enim *presbyteri* seu *presbyterii* ab initio, ut suo loco ostendemus, æquivoca fuit, atque usurpabatur ad designandos Sacerdotes sive primi sive secundi ordinis, id est, tum Episcopos tum Presbyteros proprie dictos. Hic porro eam ab Apostolo adhibitam esse ad significandos Episcopos patet tum ex S. Joan. Chrys. qui declarat, Apostolum id dicere: *Non de Presbyteris,* inquit *hic loquitur, sed de Episcopis; neque enim Presbyteri Episcopum ordinabant* (3); tum ex antiquissimis versionibus,

(1) Cfr. Rosenmüller, *Schol.* in hunc loc.

(2) Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας. Hanc expositionem sequitur ipse Calvinus *Comment. in* I *ad Timoth.* IV, 14, ubi scribit: *Dicit* (Apostolus) *gratiam illi datam esse per prophetiam. Quomodo? Quia scilicet Spiritus Sanctus oraculo Timotheum destinaverat, ut in ordinem pastorum cooptarent. Neque enim delectus tantum fuerat hominum judicio, ut fieri solet; sed præcesserat Spiritus Sancti nuncupatio... Itaque sensus est, Timotheum, quum prophetarum voce adscitus fuit in ministerium, et deinde solemni ritu ordinatus, simul gratia Spiritus Sancti instructum fuisse ad functionem suam exequendam. Unde colligimus, non inanem fuisse ritum; quia consecrationem, quam homines impositione manuum figurabant, Deus Spiritu suo implevit.* Quid clarius?

(3) Hom. XIII in I ad Timoth. n. I. Οὐ περὶ πρεσβυτέρων φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων· οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν. loc. cit. p. 618.

quæ verba illa reddunt : *Per impositionem manuum Episcopi* (1); tum denique ex Apostolo ipso, qui II ad eumdem Timoth. Epistola scribit : *Per impositionem manuum mearum.* Non desunt qui contendunt, vocem illam *presbyterii* non ad Ordinis ministrum, sed ad subjectum, seu ad ordinatum ipsum referri, atque adeo significare officium Presbyteri vel Episcopi, ut sensus sit : *Per impositionem manuum, qua creatus es presbyter.* Hæc autem interpretatio quam Calvinus ipse probavit (2), difficultatem omnem de medio tollit.

19. Ad 7m, *Dist.* Quoad utilitatem, *trans.* vel *conc.;* quoad perceptionem, *neg.*

CAPUT II.

DE MULTIPLICI ORDINUM NUMERO ET DIGNITATE.

20. Loquens Tridentina Synodus, sess. XXIII, cap. II, de sacris Ordinibus, hæc habet : *Cum divina res sit tam sancti Sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiæ ordinatissima dispositione plures et diversi essent ministrorum Ordines, qui Sacerdotio ex officio deservirent, ita distributi, ut, qui jam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad majores ascenderent. Nam non solum de Sacerdotibus, sed et de Diaconis sacræ Litteræ apertam mentionem faciunt; et quæ maxime in illorum Ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent, et ab ipso Ecclesiæ initio sequentium Ordinum nomina, atque uniuscujusque eorum propria ministeria, subdiaconi scilicet, acolyti, exorcistæ, lectoris et ostiarii in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu. Nam subdiaconatus ad majores Ordines a Patribus et sacris Conciliis refertur, in quibus et de aliis frequentissime legimus.* Can. autem II sic eamdem doctrinam

(1) Sane versio æthiopica ita reddit Apostoli verba : *Cum impositione manuum Episcopor.*Cfr. Polygl.Waltonii.

(2) Tum in *Comment.* in hunc loc. tum *Instit.* lib. IV, cap. 3, § 16.

sanxit : *Si quis dixerit, præter Sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios Ordines et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in Sacerdotium tendatur, anathema sit.*

21. Quæ verba singula mira sapientia referta si quis attente perpendat, intelliget, ita Tridentinum doctrinam catholicam tradidisse, ut nec Ecclesiæ græcæ, nec diversis scholarum placitis quidpiam detraxerit, nec uni potius quam alteri sententiæ adhærere videatur. Hoc enim unum definivit de fide esse, in Ecclesia catholica præter Sacerdotium alios esse Ordines et majores et minores, minime vero 1° quot sint et quinam sint, 2° an omnes divinitus fuerint instituti necne, 3° an omnibus et singulis ratio competat Sacramenti vel quibus in particulari, 4° an omnes æque imprimant characterem, 5° an iidem semper viguerint, an alii præterea.

22. Porro omnes Catholici consentiunt: 1° præter Sacerdotium alios esse Ordines et majores et minores, quod fides docet; 2° ex his Episcopatum, Presbyteratum et Diaconatum divinitus institutos esse; 3° Presbyteratus Ordinationem veri nominis esse Sacramentum.

23. Dissentiunt autem Græci a Latinis 1° circa Ordinum numerum; Latini enim septem ad minimum Ordines agnoscunt: Sacerdotium, Diaconatum, Subdiaconatum, Acolythatum, Exorcistatum et Ostiariatum; Græci vero nonnisi quatuor numerant: Sacerdotium videlicet, Diaconatum, Hypodiaconatum et Lectoratum. 2° Dissentiunt iterum Græci a Latinis in eo, quod hi Subdiaconatum inter Ordines majores, saltem a pluribus seculis recenseant, illi vero inter Ordines minores, quem propterea extra sanctuarium conferunt, perinde ac lectoratum.

24. Ast neque inter se conveniunt Latini 1° circa Ordinum numerum; canonistæ enim plerique, præsertim ex antiquioribus, novem esse contendunt, eo quod in his recenseant et Episcopatum et clericalem tonsuram, quam quidem tanquam nudam ceremoniam ac dispositionem ad Ordines Theologi communiter habent. Præterea 2° inter se disceptant utrum Episcopatus sit Ordo specie distinctus a Presbyteratu, an vero ejusdem Presbyteratus ejusque characteris extensio. 3° Disputant, utrum omnes

Ordines tam majores quam minores divinitus fuerint instituti, an vero tres hierarchici tantum, Episcopatus videlicet, Presbyteratus et Diaconatus. Propterea 4° dissentiunt, utrum omnibus ex æquo Ordinibus dignitas Sacramenti competat nec ne.

25. Nos methodo, quam sectari cœpimus, insistentes, prius quæ ad fidem pertinent vindicabimus; postea adstruemus, quæ nunc apud Theologos certa ac rata sunt; demum nonnulla adjiciemus scholia ad ea illustranda, de quibus adhuc Theologi inter se decertant.

PROPOSITIO I.

Est in Novo Test. Sacerdotium visibile et externum a Christo Domino institutum, quod non est omnibus commune, sed Apostolorum proprium, externo ritu in Ecclesia propagandum, cui competit vera Sacramenti ratio.

26. Quatuor partes complectitur propositio: institutum nempe a Christo fuisse in Nova Lege externum ac visibile Sacerdotium; hoc vero Sacerdotium non esse commune omnibus christianis; idem Sacerdotium externo ritu esse propagandum in Ecclesia; et demum huic ritui competere dignitatem Sacramenti.

27. Prima pars de fide est a Conc. Tridentino, sess. XXIII, hoc can. I definita: *Si quis dixerit, non esse in Novo Testamento Sacerdotium visibile et externum, vel non esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum Corpus et Sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi, sed officium tantum et nudum ministerium prædicandi Evangelium, vel eos, qui non prædicant, prorsus non esse Sacerdotes, anathema sit.* Reliquæ autem partes etiam ad fidem pertinent, utpote totidem corollaria, quæ arctissimo nexu cum prima connectuntur, et ex ea necessario profluunt.

28. I. Sic vero primam partem evincimus cum Tridentinis Patribus, qui in cit. sess. cap. I, hæc præclare habent: *Sacrificium et Sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege extiterit... Hoc autem ab eodem Divino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis eorumque suc-*

cessoribus in Sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi et ministrandi Corpus et Sanguinem ejus, necnon et peccata dimittendi et retinendi, Sacræ Litteræ ostendunt, et catholicæ Ecclesiæ traditio semper docuit. Unde sic ratiocinamur: Christus instituit verum et proprie dictum Sacerdotium, visibile nempe atque externum, si verum et proprie dictum instituit Sacrificium. Atqui Christus, ut constat ex iis omnibus, quæ suo loco disseruimus, instituit Eucharistiam tanquam verum et proprie dictum Sacrificium (1). Ergo.

29. Major porro propositi argumenti propositio facile ostenditur ex intima ac necessaria connexione ac relatione, quæ intercedit inter Sacerdotium et Sacrificium, quæ tanta est, ut alterum sine altero nunquam extiterit; unde Apostolus Hebr. V, 1, principii loco ponit : *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et Sacrificia pro peccatis* Et sane sui erant in lege naturæ Sacerdotes, familiarum nempe principes et filii natu majores, qui Sacrificia facerent; in lege etiam Moysis Sacrificiis offerendis sacerdotalem Ordinem designavit ipsemet Deus ex familia Aaron; ergo cum Christus in Nova Lege Eucharistiam instituerit tanquam verum ac proprie dictum Sacrificium, consequens est verum pariter ac proprie dictum Sacerdotium ab ipso fuisse institutum.

30. II. Istud porro verum ac proprium Sacerdotium externum atque visibile non esse omnibus fidelibus commune, secus ac cum suis Lutherus contenderit, sed Apostolorum proprium, a Christo fuisse institutum, quæ est altera propositionis pars, quam purimis canonibus sancivit Tridentina Synodus (2), luculentissime ex his quæ sequuntur ostenditur.

31. Eos enim tantum Sacerdotes Christus instituit, ad quos ea verba pertinent: *Hoc facite in meam commemorationem.* Atqui hæc ad solos præsentes certissime pertinent, nempe ad Apostolos, quos Eucharisticæ mensæ voluit esse participes, ut Mat-

(1) In Tract. *de Eucharist.* n. 244 et seqq.

(2) Can. I et can. III sess. XXIII; et can. II, sess. XXII; can. IV, sess. XIV.

thæus XXVI, Marcus XIV, Lucas XXII unanimiter et accurate describunt. Ergo solos Apostolos Sacerdotes Christus instituit. Et vero : si imperfecta et egena elementa, cujusmodi ex Apostolo erant legis naturæ ac mosaicæ Sacrificia, a proprio et peculiari Ministro oblata fuerunt, consentaneum etiam videbatur, ut Sacrificium eucharisticum omnium præstantissimum Deoque plenum non ab omnibus indiscriminatim offerretur, sed ab iis tantum, quibus id muneris peculiariter tributum fuisset. Id ipsum conficitur ex potestate altera christiani Sacerdotii propria, dimittendi scilicet ac retinendi peccata, quam Christus nonnisi Apostolis contulit, Joan. XX, illis verbis : *Accipite Spiritum S. quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt*, ut suo loco ostendimus (1).

32. Accedit Ecclesiæ totius auctoritas, quæ universali et publico usu semper tam constanter ostendit, Sacerdotium a Christo tributum Apostolis solis fuisse, et ab ipsis deinceps in eos tantum descendisse, qui ab iisdem Apostolis certo ordine et ritu initiati fuissent, ut nunquam, ne sæviente quidem tyrannorum persecutione, permiserit, ut, qui Sacerdotes non essent, jura et officia Sacerdotii propria sibi arrogarent. Ex Patribus integri exscribendi essent tractatus, qui hanc veritatem confirmant. Nobis propterea satis sit describere, quæ S. Joan. Chrysostomus, *De Sacerdotio* lib. III, habet: *Sacerdotium enim in terra quidem peragitur, sed cœlestium ordinum classem obtinet, et jure quidem merito. Non enim homo, non Angelus, non Archangelus, non alia quæpiam creata potestas ; sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit, qui manentibus in carne auctor fuit, ut Angelorum Ministerium animo conciperent* (2). Qui exinde concludit, Sacerdotes Angelis ipsis, nedum principibus ac regibus dignitate præstare.

(1) Tract. *De Pœnit.* n. 4 et seqq.

(2) Ἡ γὰρ ἱερωσύνη τελεῖται μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τάξιν δὲ ἐπουρανίων ἔχει ταγμάτων· καὶ μάλα γε εἰκότως· οὐ γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, οὐκ ἄλλη τις κτιστὴ δυνάμις, ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ παράκλητος ταύτην διετάξατο τὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἔτι μένοντας ἐν σαρκὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ἔπεισε φαντάζεσθαι διακονίαν. Edit. Maur. tom. I, pag. 382.

33. III. Nec minus luculenter adstruitur tertia propositionis pars. Sacerdotium enim ex dictis ad Sacrificium refertur; atqui Sacrificium, quod Christus instituit, voluit in Ecclesia esse perpetuum, ergo et Sacerdotium. Cum rursum Christus Sacerdotibus facultatem commiserit remittendi aut retinendi peccata, tamdiu debet hæc facultas perdurare, quamdiu peccata erunt in mundo remittenda aut retinenda, nempe usque ad consummationem sæculi, ideoque et Sacerdotes qui eamdem exerceant. Voluisse insuper Christum, ut ritu externo a se instituto Sacerdotium propagaretur, id facto suo ostenderunt Apostoli. Act. enim XIII, 2, legimus, eos, qui Antiochiæ commorabantur, jussos a Spiritu Sancto fuisse, ut segregarent Saulum et Barnabam in opus Ministerii, ad quod eos assumpserat: *Tunc jejunantes et orantes, imponentesque eis manus, dimiserunt illos* (1). Sic ibid. XIV iterum legimus, a Saulo et Barnaba per singulas Lystriensium, Antiochenorum aliarumque gentium Ecclesias creatos fuisse Presbyteros per manuum impositionem, ut habet gr. textus v. 23, ubi illi perhibentur χειροτονήσαντες, seu *extendentes manus* ad creandos Presbyteros. Præterea idem Apostolus Paulus Cretensibus Titum præfecit Episcopum, Ephesiis autem Timotheum; Tito insuper præcepit, ut constitueret per civitates Presbyteros; Timotheo autem, ne cito cuique manus imponeret. Qui ergo a Christo instituti Sacerdotes fuerant Apostoli, iidem Sacerdotium in alios propagarunt; quod perpetua deinceps successione eodemque ritu ad nos usque propagatum est, ut omnia publica ecclesiastica documenta demonstrant, omnia Græcorum et Orientalium euchologia omnesque rituales Latinorum libri testantur.

34. IV. Denique ex modo dictis facile colligitur, quod probandum ultimo loco assumpsimus, competere scilicet huic ritui externo, quo propagatum est Sacerdotium, Sacramenti dignitatem, prout aperte docet Tridentina Synodus, laudata sess. can. IV: *Si quis dixerit, per sacram Ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra Episcopos dicere: Accipe Spiri-*

(1) V. 3. Τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυσαν.

tum S., aut per eam non imprimi characterem, vel eum qui Sacerdos semel fuit, laicum rursum fieri posse; anathema sit. Etenim, quod Christus ipse in Apostolis primum instituit, quod voluit in Ecclesia sua esse perpetuum, atque ab Apostolis in alios propagari certo aliquo et constanti ritu divinitus instituto atque præcepto, qui non modo significandæ, verum etiam efficiendæ justitiæ et sanctitatis vim habet, illud profecto veri nominis Sacramentum appellari et esse debet; atqui tale est Sacerdotium, seu si placet, ritus ille, quo Sacerdotium confertur; ergo...

35. Et sane, si de fide est, aliquam Ordinationem esse Sacramentum, vel dicendum Sacerdotium, omnium ordinum nobilissimum ac præstantissimum, et ad quem tanquam ad commune principium et finem reliqui omnes Ordines referuntur, Sacramenti dignitate gaudere, vel nutare istud fidei nostræ dogma. Atque hinc factum est, ut nullus unquam Catholicus hanc veritatem in disputationem vocaverit, imo nec ullus hæreticus; hæretici enim aut negant Ordinationem esse Sacramentum aut, si illam Sacramentum esse tenent, in Sacerdotio eam inveniri concedunt.

36. Ex his porro sequitur, optime Sacerdotium definiri posse *Ordo sacer et Sacramentum divinitus institutum, quo tribuitur potestas consecrandi Corpus et Sanguinem Domini, nec non remittendi ac retinendi peccata* (1).

(1) In Pontificali Romano additur : *Sacerdotem oportet offerre, benedicere, præesse, prædicare et baptizare...* In quibus singulis profecto tanta nobilitas est atque excellentia, ut Sacerdotes in Scripturis et Patribus non modo Dei interpretes, internuncii atque legati, sed Angeli, sed Dii etiam appellentur, propterea quod Dei personam in terris gerant, et Dei vim et numen apud nos teneant. Quare S. Joan. Chrysostomus loc. cit. concludebat : *Idcirco Sacerdotium obeuntem ita purum esse decet, ac si in cœlis inter potestates illas collocatus esset. Cum enim videris Dominum immolatum et jacentem, et Sacerdotem Sacrificio incumbentem ac precantem, omnesque pretioso illo Sanguine rubentes, an putas te adhuc cum hominibus et in terra esse? Annon potius in cœlos translatus, omnique carnali cogitatione eliminata, modo animo menteque pura, quæ in cœlis sunt, circumspicis?— Quapropter cum magno timore* (ita sermonem ad initiandos convertit consecrans antistes) *ad tantum gradum ascendendum est, ac providendum, ut cœlestis sapientia, probi mores et diuturna justitia ad id electos commendent:.. Nempe tales esse*

DIFFICULTATES.

37. Obj. prima, adversus primam partem. 1° Nullibi in Evangelio aut scriptis Apostolorum, Sacerdotum mentio fit, vel nomen occurrit Sacerdotii proprie dicti. 2° Apostolus, Heb. VII, 24, eos aperte excludit, cum nullum alium Sacerdotem in Novo Test. admittat præter Christum, qui, *eo quod maneat in æternum, sempiternum habet Sacerdotium.* 3° Quod quidem ex ipsis Catholicorum principiis plane conficitur. Cujusmodi enim est Sacrificium, ejusmodi est Sacerdotium; cum mutuo ad sese hæc referantur. Atqui in conficienda Eucharistia non verum, sed mysticum tantum Sacrificium offertur atque repræsentativum; siquidem non vere separatur Sanguis a Corpore in Christo. Ergo nonnisi mysticum et repræsentativum esse potest in Nova Lege Sacerdotium.

38. Resp. Ad 1m, *Dist.* Si vocem spectes, *conc.;* si rem per illam vocem significatam, *neg.* Jam vero controversia nostra non est de nomine, sed de re; quoniam vero adversarii nostri non rejiciunt *Trinitatem*, aut Filii seu Verbi cum Patre *consubstantialitatem*, aliaque religionis nostræ dogmata, licet hæc nomina

studere debent, ut in adjutorium Moysis et duodecim Apostolorum, Episcoporum videlicet, qui per Moysem et Apostolos figurantur, digne per gratiam Dei eligi valeant. Atque hæc quidem ferventissima vota sunt Ecclesiæ catholicæ, quæ propterea in Conc. Tridentino, sess. XXIII, cap. 14, *De reform.* decrevit, ut ad Presbyteratus Ordinem assumantur, qui *ad populum docendum et administranda Sacramenta, diligenti examine præcedente, idonei comprobentur, atque ita pietate ac castis moribus conspicui, ut præclarum bonorum operum exemplum, et vitæ monita ab eis possint exspectari.* Atque hæc quidem sapientissime a Tridentina Synodo constituta sunt, quæ tamen ulterius progressa non est. Verum intra hos fines minime se continuere Pistorienses; eo enim temeritatis devenerunt, ut prop. LIII Ecclesiasticæ disciplinæ corruptelam, qua vetus ecclesiastici ordinis decus propemodum, ut ii quidem aiunt, extinctum est, cum aliis causis, tum illi etiam tribuant, *quod recessum sit a veteri instituto, quo* (ut ait synodus, § 3.) *Ecclesia insistens Apostoli vestigiis neminem ad Sacerdotium admittendum statuerat, nisi qui conservasset innocentiam baptismalem.* Quæ propositio merito a Pio VI, in Const. *Auctorem fidei*, damnatur ut *falsa, temeraria*, etc.

in Scripturis minime reperiantur, sic neque rejicere possunt Sacerdotium, licet Sacerdotii nomen in Novo Testamento non reperiatur, quando aliunde ex rebus ipsis necessario colligitur, Sacerdotii dignitatem a Christo fuisse institutam atque Apostolis collatam. Ceterum ratio, cur altaris Ministri ab initio Sacerdotum nomine insigniti non fuerint, hæc esse potuit, prout observat Card. Roffensis, ne confunderentur cum Sacerdotibus mosaicis (1).

39. Ad 2m, *Dist.* Excludit Apostolus alios Sacerdotes, qui Christo in Sacerdotio succedant, uti alii aliis succedebant Sacerdotes Aaronici, *conc.;* qui ejus vices gerant, seu ministerium ei præstent in Sacrificio offerendo, *neg.* (2).

40. Ad 3m, *Dist.* Sacrificium eucharisticum est mysticum et repræsentativum ratione modi, quo offertur, *conc.;* ratione rei, quæ offertur, seu in se, *neg.* Verum enim et reale quoad essentiam est Sacrificium, quod in altari offertur; cum in Eucharistia vere offeratur Corpus et Sanguis Christi, et non in figura, ut suo loco ostendimus (3); ideoque verum quoque ac reale debet esse Sacerdotium, et non mysticum tantum ac repræsentativum.

41. Obj. secunda, adversus alteram prop. partem. 1° Scripturæ passim Christianos omnes Sacerdotio insignitos exhibent; Apostolus enim Petrus, I Epist. II, 5, Christianos vocat *Sacerdotium sanctum*, et ibid. v. 9, eosdem dicit *regale Sacerdotium*, et Joannes, Apoc. I, 5 et 6, refert Christum ipsum nobis omnibus hanc prærogativam contulisse, dum *lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum et Sacerdotes Deo et Patri suo.* 2° Patres propterea idem Sacerdotium fidelibus indiscriminatim omnibus pariter tribuunt, inter quos S. Hieronymus, qui memorat *Sacerdotium laici* (4), 3° præcipue vero Tertullianus, qui in lib. *De exhortatione castitatis*, cap. 7, hoc Sacerdotio proprie dicto omnibus communi tanquam principii

(1) *Sacri Sacerdotii defensio contra Lutherum*, Colon. 1525, *Congressus tertius*, n. 15. Cfr. etiam Nat. Alexand. diss. XIII in *Hist. Eccl.* sec. XIII et XIV, § 35.

(2) Cfr. quæ scripsimus tract. *De Eucharist.* n. 260 et seqq. quæ huc pariter referuntur.

(3) Ibid. n. 253 et seqq.

(4) *Dial. advers. Luciferian.* n. 4.

loco constituto, recte infert, secundas nuptias vetitas esse omnibus indiscriminatim Christianis, eo quod vetitæ sint Sacerdotibus; ait enim: *Vani erimus, si putaverimus, quod Sacerdotibus non licet, laicis licere. Nonne et laici Sacerdotes sumus? Scriptum est: Regnum quoque nos et Sacerdotes Deo et Patri suo fecit. Differentiam inter Ordinem et plebem constituit Ecclesiæ auctoritas, et honor per Ordinis consessum sanctificatus a Deo* (seu ut alii legunt *adeo*). *Ubi ecclesiastici Ordinis non est consessus, et offers et tinguis et Sacerdos es tibi solus... Igitur, si habes jus Sacerdotis in temetipso... digamus tinguis, digamus offers* (1)? 4° Nec facta desiderantur ex historia ecclesiastica, ex quibus discimus, laicos in necessitatis casu munia sacerdotalia obiisse. Refert enim Theodoretus, S. Frumentium, hominem laicum, auctorem fuisse iis, quos ad Christi fidem apud Indos seu Æthiopes converterat, ut, quemadmodum sub Romano imperio fieri solebat, et convenirent et *sacra celebrarent* (2); at nemo ibi tunc Episcopus erat, nemo Presbyter, cum S. Athanasius Frumentium Alexandriam reversum primum illarum gentium Episcopum renuntiaverit (3). Ergo.

42. Resp. Ad 1m, *Dist.* Exhibent Scripturæ commune Christianis omnibus sacerdotium internum, mysticum et improprie dictum, *conc.;* externum, reale et proprie dictum, *neg.* Aliud enim est Sacerdotium externum, visibile et proprie dictum, quod videlicet refertur ad Sacrificium Eucharistiæ atque ad potestatem remittendi vel retinendi peccata, de quo nos loquimur; aliud autem Sacerdotium internum, mysticum ac improprie dictum, quod refertur ad potestatem offerendi *spirituales hostias*, ut loquitur Petrus loc. cit., seu *hostiam laudis Deo,* ut inquit Paulus ad Hebr. XIII, 15, cujusmodi sunt orationes et omnia opera bona, quæ justi præsertim charitate inflammati in altari mentis suæ Deo immolant. Hoc quidem commune est omnibus

(1) Edit. Rigaltii; paulo autem aliter hunc textum præ se ferunt editio Pamelii et edit. B. Rhenani.

(2) *Hist. eccl.* lib. I, cap. 23. *Τὰς θείας ἐπιτελεῖν λειτουργίας προέτρεπον.*

(3) Ita Grotius apud Petav. *De potestate consecrandi*, cap. 3.

Christianis, qui abluti aqua salutari Sacerdotes dicuntur, quia, ut inquit S. Augustinus, *membra sunt unius Sacerdotis* (1). Ast Sacerdotium proprie dictum nullibi Scripturæ omnibus promiscue fidelibus tribuunt; cum nullibi fidelibus vel potestatem conficiendi et consecrandi vel remittendi ac retinendi peccata tradant; atque exinde responsio patet ad singula testimonia ex Scripturis prolata, ita ut non diutius in his immorari debeamus (2).

43. Dices : Illis omnibus Christus facultatem dedit conficiendi Eucharistiam, quibus dixit : *Hoc facite in meam commemorationem.* Jam vero non solis Apostolis hæc Christus dixit, sed omnibus fidelibus, quos Apostoli repræsentabant, quum et ipsi debeant Christi passionem commemorare. Ergo.

44. Resp. *Neg.* Apostolos omnes fideles repræsentasse, quum ad eos Christus ea verba protulit. Apostoli enim multiplicem personam gerebant; interdum enim omnes fideles, interdum Presbyteros, interdum Episcopos referebant. Quando autem unam aut alteram personam referrent, ex subjecta materia atque ex sensu traditionali dignosci debet. Cum igitur constet tum ex

(1) Ut magis pateat, quo sensu veteres objecta Scripturarum loca acceperint, juverit integrum textum S. Augustini in medium afferre. Cum enim S. Doctor, *De Civit.* lib. XX, cap. 10, adduxisset verba Joannis ex Apoc. XX, 20: *Sed erunt Sacerdotes Dei et Christi, et regnabunt cum eo mille annis*, addit: *Non utique de solis Episcopis et Presbyteris dictum est, qui proprie jam vocantur in Ecclesia Sacerdotes; sed sicut omnes christianos dicimus propter mysticum chrisma, sic omnes Sacerdotes, quoniam membra sunt unius Sacerdotis. De quibus Apostolus Petrus : plebs, inquit, sancta, regale Sacerdotium.*

(2) Nec illud omittendum est, quod observat cit. Joan. Roffensis strenuus catholicæ doctrinæ propugnator adversus Lutheranos op. et loc. cit. Apostolum nempe Petrum usurpasse verba Exodi XIX, 6, ad universum populum dicta: *Vos eritis mihi in regnum sacerdotale et gens sancta*, eaque applicasse populo Christiano. Itaque, cum nec Hebræa gens unquam singulos de populo vere Sacerdotes aut reges fuisse censuerit, nec cuipiam in mentem venerit, omne Sacerdotium peculiare, visibile atque externum a Deo ipso in familia Aaron constitutum esse excludendum, sic nemo sanus secum animo reputaverit, omnes Christianos ita Sacerdotes nuncupari, *ut excludatur* Sacerdotium externum ac proprie dictum a Christo in Apostolis eorumque successoribus constitutum.

facto ipso Apostolorum tum ex constanti Ecclesiæ praxi, nunquam alios, quam ad id ordinatos, Eucharistiam confecisse, evidenter constat, Apostolos in illa actione non omnes promiscue fideles, sed solos in sibi collato Sacerdotio successores repræsentasse. Neque obstat, quod etiam fideles debeant Christi passionem commemorare; alia enim in ea re Sacerdotum, alia fidelium est ratio; siquidem fideles laici commemorant passionem Christi Eucharistiam sumendo, Sacerdotes vero eam commemorant præterea conficiendo (1).

45. Ad 2m, *Dist.* Patres tribuunt fidelibus omnibus Sacerdotium *internum,* de quo paulo ante diximus, *conc.;* externum et proprie dictum, *neg.* Quodnam autem sit *Sacerdotium laici,* de quo loquitur S. Hieronymus, alias exposuimus (2); nempe de Sacerdotio agit, quod vi Baptismi fideles consequuntur, scilicet spirituale ac mysticum.

46. Ad 3m, *Neg.* Plura enim sunt, quæ Tertullianum de Sacerdotio sensisse evincunt, quod ceteri Patres cum universa Ecclesia sensere. In ipso enim objecto loco sæpius agnoscit, ejusdem generis nunc apud nos, ac olim fuerit apud Hebræos, Sacerdotium reperiri, verum nempe et externum (3). In libro autem *De præscriptionibus hæreticorum* ideo eorum Ordinationes temerarias, leves et inconstantes dicebat, quia apud illos *alius hodie Episcopus, cras alius; hodie Diaconus, qui cras lector; hodie Presbyter, qui cras laicus* (4). At si omnes indiscriminatim Chri-

(1) Cfr. Petav. *Diatriba de potest. consecrandi*, cap. 2.

(2) In Tract. *de Euchar.* n. 369 et seqq. ubi alia præterea refelluntur, quæ huc spectare possunt. Consulto omisi, quæ ex actis S. Petronillæ objici solent, quasi ipsa consecraverit Eucharistiam. Etenim totam hanc narrationem fabulosam esse ostendit Henricus Dodwellus, *Dissert. de jure laicorum sacerdotali et sententia Tertulliani*, cap. 5, pag. 312. Quoad reliquas difficultates minoris momenti cfr. Petavius, *Diatriba* cit. cap. 3.

(3) Ibid. cap. 7, et lib. *De Baptismo*, cap. 13.

(4) Cap. 41. Quam bene hæc Tertulliani exprobratio in hæreticos protestantes quadrat! Nam et ipsi non solum hanc inconstantiam produnt in suis ministris, sed præterea *et laicis sacerdotalia munia injungunt.* Ut de hæreticis sui temporis immediate subdit Tertullianus.

stiani veri nominis Sacerdotio fruuntur, inepta sane est Episcopi, Diaconi, lectoris, Presbyteri et laici differentia. In libro denique *de Monogamia* hæc de laicis hominibus habet : *Quum extollimur et inflamur adversus clerum, tunc unum omnes sumus, tunc omnes Sacerdotes, quia Sacerdotes nos Deo et Patri fecit; quum ad perœquationem disciplinœ sacerdotalis provocamur, deponimus infulas et impares sumus* (1), id est, alios laicos, alios Sacerdotes esse palam confitemur. De Sacerdotio itaque interno ac improprie dicto Tertulliani sententia in cit. loc. exponi debet. Ideo enim probat laicos Sacerdotes esse, quia scriptum est : *Regnum quoque nos et Sacerdotes Deo et Patri suo fecit.* Tale igitur Sacerdotium designat, quale designat regnum. Atqui nemo dicet, Tertullianum concessisse Christianis omnibus verum regnum ; ergo nec Sacerdotium. Sed jam directe ad singulas adducti testimonii partes.

47. *Nonne et laici Sacerdotes sumus? Dist.* Lato sensu, juxta dicta, *conc.;* stricto sensu seu proprie, *neg.*

48. *Differentiam inter Ordinem et plebem constituit Ecclesiœ auctoritas. Dist.* Differentiam externam, qualis oritur, prout ipse ibid. subdit, *per Ordinis consessum, conc.;* internam et proprie dictam, *neg.* (2).

49. *Ubi Ordinis non est consessus et offers. Dist.* Domi Eucharistiam jam consecratam, prout disciplina illius temporis ferebat, *conc.;* conficis, *neg.* (3). Sic etiam : *Et tinguis. Dist.*

(1) Cap. 12.

(2) Animadvertendum hic est, differentiam inter Ordinem et plebem aliam *internam* esse, aliam *externam*. Interna est illa, quæ oritur ex Ordinis charactere ; externa illa est, quæ in specie quadam dignitatis consistit, vi cujus stabant olim in templo laici, sedebant Episcopi et Sacerdotes. Priorem illam callide Tertullianus dissimulat, ut assequatur, quod maxime contendit, atque posteriorem tantum commemorat. De externa autem hujusmodi differentia loqui Tertullianum ipsius verba demonstrant : *Et honor per ordinis consessum sanctificatus.* Notandum est etiam in hoc loco verbum *constituit* idem valere atque *exigit*, *requirit*, *postulat* ; cum reipsa Ecclesiæ auctoritas postulat, ut Ordo a plebe jure divino secernatur.

(3) Alludit nempe Tertullianus ad usum, qui tunc temporis obtinebat, ut Christiani, qui in cryptis et carceribus

In necessitatis casu, *conc.;* ex officio, *neg.* Et sic de ceteris muniis sacerdotalibus dicatur, quatenus ea laici obire possunt.

50. *Igitur si habes jus Sacerdotis in temetipso. Dist.* In potentia nempe ad Ordinationem, *conc.;* in actu (1), *neg.* vel *dist* : jus Sacerdotii improprie dicti, *conc.;* proprie dicti, *neg.* Et hæc de insigni hoc Tertulliani loco dicta sufficiant. Neque vero prætermittendum est, totam Tertulliani argumentationem juxta consilium, quod ipse Montanista factus sibi ipsi proposuerat, deterrendi Christianos a secundis nuptiis, esse plane sophisticam (2).

51. Ad 4^{m}, *Neg.* Nam nulla ejusmodi exempla proferri possunt. Theodoretus vero loquitur de conventibus, in quibus Romanorum more preces Deo fundebant gentes illæ recens Christi fidem amplexæ et mercatores illuc appulsi. Nec obstat vox *liturgiæ;* cum constet, vocem hanc interdum minus presse usurpari, perinde ac sæpenumero usurpatur vox *synaxis.* Mens Theodoreti melius colligitur ex Ruffino, *Hist. Eccl.* lib. I, cap. 9, ex quo hanc historiam Theodoretus et Socrates mutuati sunt (3).

sæviente persecutione detinebantur, Eucharistiam jam consecratam, quam secum detulerant, absente Sacerdote, Deo offerrent certis ad id precibus adhibitis, quas in synaxibus audire consueverant, ac inter se distribuerent. Cfr. Petav. *De ecclesiast. hierarchia* lib. III, cap. 3.

(1) Hic sensus aperte colligitur ex ipsa orationis serie; subdit enim ibid. *Omnes nos Deus ita vult dispositos esse, ut ubique Sacramentis ejus obeundis apti simus... Usque adeo nisi et laici ea observent, per quæ Presbyteri adleguntur, quomodo erunt Presbyteri. qui de laicis adleguntur? Ergo pugnare debemus ante laicum justum, a secundo matrimonio abstinere, dum Presbyter esse non alius potest quam laicus, qui semel fuerit maritus.*

(2) Cfr. de hoc Tertulliani testimonio præter Petavium loc. cit. Harduinus, *De potest. consecrandi*, cap. 2, qui tamen censet contra communem sententiam, librum hunc a Tertulliano adhuc juniore, ideoque catholico et laico, fuisse conscriptum, *Operibus selectis* Amstelod. 1709. Cfr. etiam Georg. Matth. Leopoldus Durckeim in *Dissert.* Jenæ edita 1747, *De sacra Cœna a laicis administranda*, in qua pag. 8 et seqq. exponit non levem contentionem, quæ de hoc testimonio orta est inter Rigaltium et Albaspinæum. Cfr. præterea Zornius, *Opusc. sacr.* tom. 1, pag. 734.

(3) Cfr. Petav. *Diatrib.* cit. cap. 3, ubi etiam exponit canones Nicænum, Laodicenum et Ancyranum, qui objici solent.

52. Obj. tertia adversus tertiam propos. partem. 1° Nuspiam legimus in Scripturis, Christum externum manuum impositionis ritum ad Sacerdotii propagationem instituisse aut præcepisse. 2° Accedit, quod Apostolus ad Heb. V, 1, scribat : *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron. Quanam igitur ratione,* inquit Calvinus, *qui apud nos sunt, Sacerdotes dici possunt, cum eorum neminem Deus tanquam Aaron vocaverit* (1)? Ergo.

53. Resp. Ad 1m, *Dist.* Explicite, *conc.;* implicite, *neg.* Nam eo ipso, quod Christus huic ritui gratiam conferendi vim tribuit, ut paulo ante ostendimus, etiam servandum præcepit; nec ideo necesse est ut nos adjuncta, in quibus id præceperit, assignemus, cum non omnia fuerint litteris consignata, quæ ipse fecit. Potuit igitur hunc ritum instituere atque præcipere eo tempore, quod inter resurrectionem atque ascensum ejus in cœlos medium intercessit; potuit etiam alio tempore.

54. Ad 2m, *Dist.* Nisi vocetur a Deo sive immediate sive mediate, *conc.;* immediate semper, *neg.* Alioquin solus Aaron verus fuisset Sacerdos in Vet. Test. Itaque illi omnes censentur a Deo vocati, qui a legitimo Ministro Ordinationem accipiunt. Si enim Christus præcepit Apostolis, ut per manuum impositionem propagarent Sacerdotium, illos certe vocat, quos Apostoli eorumque legitimi successores dignos tali dignitate judicaverint.

PROPOSITIO II.

Præter Sacerdotium sunt in Ecclesia catholica alii Ordines et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in Sacerdotium tenditur.

55. Est de fide hæc propositio, totidem verbis a Tridentino definita can. II superius descripto : *Si quis dixerit, præter Sacerdotium,* etc. (2).

(1) *Instit.* lib. IV, cap. 18, § 9.

(2) Non semel monuimus, canonem esse dogmaticum, etiamsi ejusdem directum objectum sit de re ab Ecclesia instituta, quia agitur de facto cum jure conjuncto, ac propterea agitur indirecte de potestate a Christo Ecclesiæ collata. Quamvis proinde Ordines Diaconatu in-

56. Præter Sacerdotium, de quo hucusque egimus, enumerat Ecclesia Diaconatum, Subdiaconatum ac reliquos minores Ordines superius recensitos. Ad mentem Concilii Tridentini ostendendum nobis est, de Diaconatu, præter traditionem, Sacras Litteras mentionem facere; de reliquis autem antiquissima exstare ecclesiastica documenta, quæ eos Ordines veluti totidem gradus exhibent, per quos ascenderetur ad Sacerdotium.

57. Ac primo quidem ad Diaconatum quod spectat, nota sunt, quæ Act. VI, 1 et seqq. leguntur de institutione Diaconorum ex occasione, qua excitatum est murmur Græcorum adversus Hebræos; Apostoli enim convocata multitudine dixerunt : *Non est æquum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu Sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus... Et elegerunt Stephanum virum plenum fide et Spiritu Sancto, et Philippum... Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum, et orantes imposuerunt eis manus.* Hos porro juxta Christi institutionem electos et ordinatos esse, patet tum ex ipso Ordinationis ritu, tum ex ordinatorum virtutibus, tum denique ex ipsorum officiis ; uti ex adductis verbis palam fit. Ac 1° quidem manuum impositione initiati sunt, non secus ac Episcopi et Presbyteri : *Orantes* (Apostoli) *imposuerunt eis manus.* 2° Ad virtutes quod spectat, electi sunt ex universa multitudine viri septem *boni testimonii, pleni Spiritu Sancto et sapientia.* Certe Apostolus, I ad Timoth. III, easdem fere in Diaconis virtutes requirit ac in Episcopis, et cum iisdem præterea conjungit in Epist. ad Philipp. I. Quorsum vero tot eximiæ virtutes, tanta Spiritus S. plenitudo, nisi ad Ordinem sacrum electi fuissent ? 3° Id clarius adhuc constat ex officiis, quæ mox ab ipsorum Ordinatione Diaconi exercuerunt ; Stephanus enim in Actis apostolicis exhibetur plenus gratia et

feriores ab Ecclesia instituti fuerint, jure potuit Tridentinum anathema iis dicere, qui præter Sacerdotium negant alios esse in Ecclesia Ordines et majores et minores, per quos velut per gradus quosdam in Sacerdotium tendatur. Hos enim Ordines Ecclesia instituit juxta datam sibi a Christò potestatem; quapropter, si quis negaret hosce Ordines in Ecclesia esse, perinde faceret ac si talem facultatem Ecclesiæ fuisse a Christo attributam denegaret.

fortitudine faciens prodigia et signa magna in populo, Evangelium prædicans, disputans in synagoga, ita ut Hebræi resistere non possent sapientiæ et spiritui, qui loquebatur; quod et fecisse perhibetur Diaconorum alter Philippus, a quo præterea (Act. VIII) multi sunt baptizati.

58. Hinc factum est, ut Patres antiquissimi et apostolici, cujusmodi fuerunt S. Polycarpus et S. Ignatius M., affirment, Diaconos esse ministros Christi et Ecclesiæ Dei, non hominum, non ciborum, non potuum; ille in *Epist. ad Philippenses* (1), iste in *Epistolis ad Trallianos et ad Magnesianos* (2). Item Clemens Romanus in *Ep. I ad Corinth.* (3) non obscure indicat, ex Christi ordinatione ab Apostolis diaconos fuisse constitutos; quod confirmat etiam S. Ignatius, scribens ad Smyrnæos, cap. VIII : *Omnes Episcopum sequimini, ut Jesus Christus Patrem, et Presbyterium ut Apostolos; Diaconos autem revereamini ut Dei mandatum* (4). Factum præterea est, ut a Conciliis passim Diaconi vocentur manus, oculi, pedes Episcoporum, quorum munus perpetuo fuit assistere Episcopis vel Sacerdotibus rem sacram ad altare facientibus, et Eucharistiam ad absentes deferre, ut ex omnibus veteribus monumentis constat.

59. Quare vel doctiores ipsi inter Protestantes veritatis luce compulsi manus victas dare coacti sunt. Pearsonius enim Cestriensis in Anglia calvinianorum Episcopus (5), Guillelmus Be-

(1) Cap. 5.

(2) *Epist. ad Trall.* cap. 2; *Epist. ad Magn.* cap. 6.

(3) Cap. 42. Scribit enim S. Pontifex : Καὶ τοῦτο οὐ καινῶς· ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγέγραπτο περὶ ἐπισκόπων καὶ διακόνων. Οὕτως γάρ που λέγει ἡ γραφή. Καταστήσω τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς διακόνους ἐν αὐτῶν πίστει. *Neque hoc nove; a multis enim temporibus illud de Episcopis et Diaconis scriptum fuerat. Sic enim alicubi dicit Scriptura : Constituam Episcopos eorum in justitia, et Diaconos eorum in fide.* De quo textu Scripturæ cfr. Cotelerius in h. loc. Millius suspicatur, ad locum istum Clementis respexisse Irenæum, dum scriberet, lib. IV, cap. 44 (in edit. Massueti cap. 26, n. 5) : *Tales Presbyteros novit Ecclesia, de quibus et propheta ait : Et dabo principes tuos in pace et Episcopos tuos in justitia.*

(4) Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ Πατρί· καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς θεοῦ ἐντολήν. Edit. Cotel.

(5) *Lection. in Acta Apostol.* p. 53.

veregius (1), Grotius tum ex Actorum historia, tum ex Patrum auctoritate atque universæ Ecclesiæ consensione fassi sunt, *primos Diaconos,* ut inter ceteros loquitur Beveregius, *per apostolicam Ordinationem non mensarum tantummodo, sed totius Ecclesiæ ministros constitutos esse;* atque, ut subdit Pearsonius, *et ad sacrum officium fuisse electos et ordinatos, cum mensæ discipulorum tunc temporis communes et sacræ etiam essent, eo quod Eucharistiam in communi convictu celebrarent* (2).

60. Quod spectat ad reliquos Ordines, antiquissima ecclesiastica monumenta de iis loqui tanquam de re jam communiter accepta, nullo negotio evincitur. Etenim Cornelius Romanus Pontifex, *Epist. ad Fabium Antiochenum*, anno circiter 252, de Novatiano sic loquitur : *Ergo ille Evangelii vindex ignorabat, unum Episcopum esse oportere in Ecclesia catholica, in qua tamen sciebat Presbyteros esse quatuor et quadraginta, septem autem Diaconos totidemque Subdiaconos, acolythos duos et quadraginta, exorcistas et lectores cum ostiariis quinquaginta duos* (3)? Refert præterea Anastasius Bibliothecarius, cautum fuisse a Cajo Rom. Pontifice, anno circiter 283, ne quis constitueretur Episcopus, qui non antea fuisset *Ostiarius, Lector, Exorcista, Sequens* (acolythus), *Subdiaconus, Diaconus, Presbyter* (4). Accedunt antiquissimi Patres, Tertullianus, Cyprianus, Firmilianus, Hieronymus, Augustinus et alii passim, qui modo conjunctim, modo divisim de majoribus minoribusque Ordinibus ita loquuntur, ut idem septenarius numerus, eadem deprehendatur antiquitas, quod inter ceteros eruditus ostendit Witassius (5).

61. Cum vero laudati Pontifices et sancti Patres nec non Synodus Carthaginiensis IV aliaque antiqua Concilia sive particularia sive generalia de his Ordinibus loquantur tanquam de re omnibus cognita et explorata, propterea non defuerunt Theologi, qui

(1) In *Canon Apostol.* in can. II, apud Coteler. *Patr. Apost.* tom. I, pag. 456.

(2) Loc. cit.

(3) Apud Euseb. *Hist. eccl.* lib. VI, cap. 43.

(4) *De vitis Rom. Pontificum cum notis varior.* edit. Blanchinii Romæ 1723, tom. II, pag. 249 et seqq.

(5) Tract. *De Ord.* part. I, quæst. II, art. I.

censuerint, omnium Ordinum sive majorum sive minorum institutionem a Christo, vel saltem ab Apostolis repetendam esse juxta notissimam Augustini regulam : *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur* (1). Quidquid porro sit de hac sententia, quam paulo post expendemus, non est omittendum, in Ecclesia Græca aliisque orientalibus non eosdem ac apud Ecclesiam occidentalem viguisse ordines minores, neque vigere. Græci enim, ut patet ex eorum Euchologiis et Pontificalibus libris, non videntur agnoscere nisi solum lectoratum; cum insuper VIII generale Concilium, anno 869 adversus Photium coactum, declarasset, act. X, can. V, Episcopos creari non posse, qui cunctis aliis Ordinibus initiati non fuissent, ibidem tamen quatuor tantum gradus enumerat, lectoratum scilicet, subdiaconatum, Diaconatum et Sacerdotium (2). Ostendit autem Renaudotius, nec Jacobitas Ægyptios, nec Nestorianos Syros a Græcis in Ordinum numero definiendo dissentire (3).

62. Ex iis igitur, quæ sive ex Scriptura sive ex traditione attulimus, constat, quod ostendere nobis proposuimus, præter Sacerdotium esse in Ecclesia ordines et majores et minores, per quos veluti per gradus quosdam in Sacerdotium tenditur.

DIFFICULTATES.

63. Obj. prima. Ex Catholicorum doctrina, sicut in Episcopatu habetur plenitudo Sacerdotii, ita in Diaconatu habetur plenitudo ministerii, in quo proinde Ordines reliqui includuntur. Jam vero 1° Diaconatus non est Ordo proprie dictus, sed mera deputatio ad aliquod ministerium et quidem profanum; primi enim Diaconi, ut legitur in Actis Apostolicis, ideo creati sunt, quia æquum non erat Apostolos *derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis;* 2° constituti præterea ibidem dicuntur super illud opus, ob quod antea factum fuerat murmur Græcorum ad-

(1) *De Baptismo,* lib. v, cap. 24.

(2) Apud Harduin. *Acta Concil.* tom. v, col. 904.

(3) *Perpétuité de la foi*, tom. v, liv. v, chap. 6.

versus Hebræos; at istud opus erat *ministerium quotidianum*, ideoque profanum. 3° Quare S. Hieronymus in *Epist. ad Evangelum* : *Quid patitur,* scribebat, *mensarum et viduarum minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi Corpus Sanguisque conficitur?... Sciant, quare Diaconi constituti sint, legant Acta Apostolorum, recordentur conditionis suæ* (1). 4° Neque hæc fuit singularis Hieronymi opinio; idem namque tradiderunt Chrysostomus, Theophylactus, OEcumenius (2) et Neocæsariense Concilium (3), 5° quorum auctoritate permoti Trullani Concilii Patres eumdem Actorum locum de profano tantum munere Diaconis imposito explicarunt, can. XVI (4). Quanquam, etsi daretur Diaconos ad spirituale munus obeundum electos esse, non tamen inde sequitur, Ordinatione proprie dicta eos esse consecratos; 6° cum manuum illa impositio, qua initiati sunt, non fuerit nisi nuda ceremonia, quæ et in consecratione diaconissarum in usu erat, quam tamen Catholici non concedunt fuisse Ordinationem proprie dictam. Ergo.

64. Resp. Ad 1m, *Neg.* Nec obest, primos Diaconos institutos dici ad mensarum ministerium; illic enim S. Lucas sibi tantum proposuit exponere occasionem vel causam, qua permoti sunt Apostoli, ut Ordinationem divina jam voluntate sancitam accelerarent, uti ex dictis in probationibus patet; præsertim si addatur, causam illam non fuisse nisi temporariam ac peculiarem Ecclesiæ Hierosolymitanæ, et Diaconatus tamen institutio deberet esse in Ecclesia universali, et quidem perpetua, ut constat ex facto.

65. Ad 2m, *Dist.* Quod tamen ministerium quotidianum civile simul et sacrum erat, *conc.;* civile tantum et profanum, *neg.* Id enim, ut vidimus, fatentur ipsimet Protestantes.

66. Ad 3m, *Dist.* Hæc scribit Hieronymus occasione sumpta ex Diaconorum institutione, *conc.;* ad exclusionem ministerii sacri et quidem primarii, *neg.* Idem enim S. Doctor in hac ipsa

(1) Epist. CXLVI, edit. Vallars.

(2) *In Homil.* vel *Comment. in cap.* 6 *Act. Apost.*

(3) Can. XIV, apud Hard. *Acta Conc.* tom. I, col. 286.

(4) Ibid. tom. III, col. 1667.

epistola affirmat, Diaconos vindicare sibi in Ecclesia id, quod Levitæ fuerant in templo (1); in *Epistola* vero *ad Heliodorum* Diaconatum appellat *tertium Sacerdotii Ordinem* (2). Dum igitur S. Hieronymus in objecto loco Diaconos vocat mensarum viduarumque ministros, ad cohibendam quorumdam Diaconorum audaciam atque impudentiam tendit, minime vero ad ipsum Diaconatus Ordinem deprimendum. Nonnulli enim Diaconorum propter suam paucitatem, Episcoporum favorem et gratiam, qua plurimum valebant, potissimum vero propter bonorum temporalium dispensationem sibi concreditam, eo arrogantiæ ac superbiæ devenerunt, ut suæ conditionis atque gradus immemores Presbyteros posthaberent, seque illis anteferrent. Hinc S. Doctor consulto eos mensarum viduarumque ministros vocavit, ut vilioris officii (quod Diaconos instituendi occasio fuit) admoniti, desinerent se comparare cum Presbyteris, ad quorum preces Christi Corpus Sanguisque conficitur.

67. Ad 4m, *Neg.* Atque in primis non id tradidit Chrysostomus; cujus mens, ut patet ex orationis serie, est, quod nonnisi serius *nomen* Diaconorum sicut et Presbyterorum et Episcoporum in Ecclesia introductum fuerit, licet ad id quod per nomen significatur, *fuerint ordinati*, ut ipse loquitur in loco, qui objicitur; nec alia mens fuit Theophylacto et OEcumenio Chrysostomi epitomatoribus (3). Neocæsariense autem Concilium hoc unum affir-

(1) En ejus verba, quibus concludit epistolam : *Et ut sciamus traditiones Apostolorum sumptas de Veteri Testamento, quod Aaron et filii ejus atque Levitæ in templo fuerunt, hoc sibi Episcopi et Presbyteri et Diaconi vindicent in Ecclesia.* Cfr. in hanc Epist. adnotationes Vallarsii. Scripta est autem hæc Epistola a S. Doctore adversus quemdam Falcidium, qui Diaconos Presbyteris coæquabat aut etiam anteferebat, atque ambitionem Diaconorum Romanæ Ecclesiæ tuebatur.

(2) *Epist.* XVI, n. 8, edit. Vallars. Alia similia ejusdem S. Doctoris cfr. in *Epist* LII *ad Nepotianum*, XXII *ad Eustochium*, et in alia *ad Theophilum;* item in *Comm.* in cap. VII Micheæ, et cap. 60 Isaiæ.

(3) *Hom.* XIV *in Acta Apost.* n. 3. En ejus verba : *Unde puto, nec Diaconorum nec Presbyterorum tunc fuisse nomen admissum nec manifestum. Sed jam ad hoc ordinati sunt. Nec simpliciter hoc munus illis concreditum est; sed precati sunt, ut potestas illis concederetur.* Et paulo ante jam scripserat, referre S. Lucam, quod *ordinati sint per orationem. Hoc enim est Or-*

mat can. XIV : *Diaconi septem esse debent ex canone, etiamsi sit magna civitas; ejus autem fidem facit liber Actorum* (1). In quibus verbis nihil est quod adversariis patrocinetur.

68. Ad 5m, *Dist.* Ita tamen ut non excluderent Diaconos ad sacra ministeria destinatos, *conc.;* ad illorum exclusionem, *neg.* Singularis enim fuit Patrum Synodi Trullanæ sententia toti antiquitati contraria, ideoque commentitia, de duplici Diaconorum classe, quorum alii vulgarium mensarum tantum ministri essent et bonorum temporalium œconomi, ut septem priores illi a S. Luca memorati, alii Mysteriis servientes, de quibus loquitur Paulus ad Timotheum. Agnoscunt igitur Trullani Patres quosdam ab Apostolis Diaconos ordinatos fuisse, ut operarentur sacris, quod nobis satis est (2). Ceterum concilium istud illegitimum est atque ab Ecclesia minime receptum.

69. Ad 6m, *Neg.* Cum adhibita fuerit et adhuc usurpetur, uti ostendimus, ad veram conferendam potestatem, et quidem ex institutione divina ut certum videtur saltem ex traditione. Nec obest, quod eadem manuum impositio adhibita fuerit in diaconissarum inauguratione; nam eadem quidem fuit, si materialiter, ut dicitur, spectetur, non autem eadem formaliter; cum ex mente Ecclesiæ ea non fuerit nisi mera ceremonia, qua suis officiis diaconissæ addicebantur (3). Hæ autem diaconissæ licet anti-

dinatio. Manus viro superponitur; totum vero Deus operatur, ejusque manus est quæ tangit caput ordinati. Quibus certe nihil luculentius ad rem nostram dici poterat.

(1) Cfr. loc. cit.

(2) Cfr. Christ. Lupus, schol. in hunc can. tom. III, pag. 73, opp. edit. Venet.

(3) De diaconissarum inauguratione agit Morinus in comment. *De Sacris Ordinationibus*, part. III, exercit. 10. Postquam vero cap. 1, n. 1, scripserat: *Tres illi antiquissimi Rituales Græci uno consensu et eodem tenore nobis tradunt, diaconissæ ordinationem et similibus prope ritibus et verbis, quibus diaconi, administratam. Utraque enim ordinatio* Χειροτονία *et* Χειροθεσία *dicitur. Utraque ad altare a Pontifice celebratur, et eodem liturgiæ loco; in utraque manus imponitur, dum adprecatur Pontifex; in utraque stola collo apponitur, in altari ordinatus et ordinata communicantur. Calix Sanguine Christi plenus, ut ex eo degustent, in manus traditur.* Postquam, inquam, hæc retulisset, in Theologos insurgit qui negant, Ordinationem ullam

quissimæ institutionis, nempe apostolicæ, ut patet ex Apostolo ad Rom. XVI, 1, et ex I ad Timoth. V, 9, quas ipse Plinius memorat in celebri sua ad Trajanum epistola, sive ob gliscentia in dies earum vitia, sive etiam ob antiquatam consuetudinem conferendi Baptisma per immersionem, sensim sine sensu desierunt in universa Ecclesia, adeo ut sec. X labente vix ullibi earum vestigium supersit (1).

70. Obj. secunda. 1° Saltem, quos Catholici minores Ordines vocant, non fuerunt ab initio nisi officia seu ministeria, quæ delectis hominibus committebantur absque ulla initiatione ab Episcopo vel Sacerdote, prout 2° non obscure colligitur ex S. Ambrosio, lib. I *De Officiis*, scribente : *Alius distinguendæ lectioni aptior, alius psalmo gratior, alius exorcizandis, qui malo laborant spiritu, sollicitior, alius sacrario opportunior habetur. Hæc omnia spectet Sacerdos, et quid cuique congruat, id officii*

mulieribus competere posse. At vero in hoc latet æquivocatio; si enim sermo sit de Ordinatione proprie dicta, qua initiati velut per gradum in Sacerdotium tendant, rectissime Theologi ac jure negant, Ordinationem mulieribus competere posse, ut nos ipsi paulo post ostendemus; si vero sit sermo de quadam inauguratione seu ritu, quo ad officia, quæ diaconissis committebantur, deputarentur, certe nihil obstat, quominus feminis conferatur; sed hic ritus totus ceremonialis est, qualis censetur ille, quo sanctimonialibus velum confertur, seu virgines consecrantur. Cfr. Baronius ad annum Christi 34, n. 283. Hinc in laicorum censu diaconissæ habebantur, quidquid asserat Morinus.

(1) Cfr. Card. Bona, *Rerum liturg.* lib. 1, cap. 25, § 15, cum notis Roberti Sala. Præcipua diaconissarum officia erant : 1° Episcopo vel Presbytero feminas baptizanti adesse, ut universa actio, qua par erat honestate et decentia, perageretur; 2° easdem inungere oleo sacro ante Baptismum, quæ nonnisi in fronte a Diacono inungebantur; 3° easdem præterea adhuc catechumenas privatim instituere in necessariis doctrinæ christianæ capitibus; 4° ægrotantes feminas invisere, et martyribus et confessoribus in carcere detentis ministrare; 5° in ecclesiis, in quibus peculiaris ac propria erat feminarum janua, assistere ad introitum mulierum custodiendum; 6° in ecclesia ipsa suum cuique locum feminis assignare; 7° tandem reliquis viduis præesse, et earum necessitatibus, ubi opus esset, subvenire; quare in quibusdam canonibus *præsidentes* et *gubernantes* vocabantur. Cfr. Goarius in *Euchologio*, in not. ad earum ordinationem; nec non Theoph. Raynaudus S. J. *De sobria alterius sexus frequentia*, cap 8, ubi plura de diaconissis earumque officiis disserit.

deputet (1). 3° Hæc autem officia prout ad Episcopi vel Sacerdotis nutum delecti exercebant, sic ad eorumdem nutum ab iisdem exercendis hi ipsi removebantur, uti de cantoribus seu psalmistis atque fossariis contigisse novimus. 4° Accedit, hos Ordines perinde ac subdiaconatum primitivæ Ecclesiæ incognitos prorsus fuisse, adeo ut 5° recte Calvinus de Catholicis scripserit : *Quæcumque de minutulis suis Ordinibus balbutiunt* (Catholici), *conflata esse ex inscitis insulsisque mendaciis, doctrinamque de Ordinibus ecclesiasticis novitium esse inventum, de quo nunquam alibi quam apud ineptos canonistas legitur* (2); qui deinde pergit ostendere, *a*) quam novæ, ineptæ et nugatoriæ sint ceremoniæ, quæ in Ordinatione clericorum a Romana Ecclesia adhibentur; *b*) quam insulse Catholici in scholis et canonibus minores istos Ordines Sacramenta faciant; *c*) quod in singulorum Ordinum officiis Christum sibi collegam scholastici efficiant; *d*) quod acolythum alio etiam nomine vocent *ceroferarium*, verbo, ut ipse arbitratur, magico, certe inaudito gentibus et linguis omnibus, quum acolythus Græcis pedissequum simpliciter significet. Addit præterea, creari apud nos eximia pompa et solemnitate lectores, ostiarios, acolythos ad ea ministeria exequenda, quibus vel pueros laicos præficimus. *Quis enim*, inquit, *cereos ut plurimum accendit, quis urceolo vinum et aquam infundit, nisi puer aut ex laicis sordidulus aliquis, qui ex ea re questum facit? Nonne iidem canunt, nonne templorum januas claudunt et aperiunt? Quis enim in eorum templis unquam vidit vel acolythum vel ostiarium suis partibus fungentem?.. Exorcistas vero in quem tandem finem consecrant?... Fingitur illis potestas data imponendi manus super dæmoniacos; sed tali se potestate præditos dæmonibus persuadere non possunt, quia eorum imperiis non cedunt dæmones. Ergo fateantur*, concludit, *nullum hodie esse in Ecclesia usum nec fructum sacrorum suorum Ordinum, totamque Ecclesiam suam anathemate plenam* (3). 6° Hoc tandem agnovisse visa est Synodus Pistoriensis, quæ in prop. LV

(1) Tom. II, cap. 44, edit. Maur.
(2) *Instit.* lib. IV, cap. 19, § 24.
(3) Ibid. §§ 23, 24.

Vehementer optare se profitetur, ut aliqua ratio inveniretur minutuli cleri (quo nomine inferiorum ordinum clericos designat) *a cathedralibus et collegiatis submovendi, providendo aliter, nempe per probos et provectioris ætatis laicos, congruo assignato stipendio, ministerio inserviendi Missis et aliis officiis velut acolythi, etc. ut olim*, inquit, *fieri solebat, quando ejus generis officia non ad meram speciem pro majoribus Ordinibus suscipiendis reducta erant.* Ergo.

71. Resp. Ad 1m, *Neg.* Si enim Ordinis nomine, prout hic ad minores Ordines restringitur, venit ritus sacer, quo spiritualis potestas traditur ad ecclesiastica munia pro jure obeunda, quemadmodum ab initio tradidimus, relate præsertim ad Sacerdotium, cum recensiti Ordines præter Subdiaconatum a laudatis Pontificibus Cornelio et Cajo recenseantur tanquam gradus quidam ad Sacerdotium, cum præterea Concilium Carthag. IV, anno 398 celebratum, singulorum tradendorum ritus et munia singillatim describat atque declaret, eorumque omnium collationem Episcopo tribuat, jure concludimus, eos non ut nuda ministeria et officia, sed tanquam totidem Ordines vere et proprie a veteribus habitos fuisse.

72. Ad 2m, *Neg.* Ad prob. autem *Dist.* Ex S. Ambrosio debet Episcopus cuique officium deputare per legitimam Ordinationem, *conc.;* absque ordinatione, *subd.* committendo aliquod ex illis officiis uni vel alteri ex jam ordinatis, *conc.;* secus, *neg.* Aliquam enim Ordinationem S. Ambrosius in objecto loco supponit, cum loquatur de clericis. Sacerdotis autem nomine Episcopum ab ipso designari ostendunt Maurini editores (1).

73. Ad 3m, *Dist.* Id est, officia seu ministeria peculiaria, ad quæ per Ordinationem deputati erant, ad nutum Episcopi vel Sacerdotis exercebant vel non exercebant, *conc.;* Ordines ipsi ex nutu Episcopi pendebant, *neg.* Ad cantores autem seu psalmistas et fossarios aut alio nomine *Copiatas* aut *Laborantes* nuncupatos quod attinet, dicimus, eos aut Ordines non fuisse proprie dictos, sed

(1) In adnot. in loc. cit.

nuda officia ac ministeria, quæ aliquibus clericis committebantur, aut saltem non fuisse Ordines in universa Ecclesia receptos (1).

74. Ad 4m, *Dist.* Ita ut ad summum ex his colligatur, horum Ordinum institutionem non posse ab Apostolis repeti, *trans.;* Ecclesiam ab antiquissimis temporibus crescente Christianorum multitudine hos Ordines non constituisse, *neg.* Hoc porro nobis in præsentiarum sufficit.

75. Ad 5m, Resp. perperam Calvinum in minores Ordines insurgere, cum partim falsa sint et calumniosa, quæ ipse affirmat, partim a scopo prorsus aliena; etenim ex dictis mala ejus fides patet, dum *a*) affirmat, de minoribus Ordinibus non legi nisi apud ineptos canonistas, uti ex adductis probationibus abunde liquet. Dum *b*) appellat novas, nugatorias, etc. ceremonias illas majestatis plenissimas, quas ad nos usque transmisit antiquitas. Eas enim describunt non solum Ordo Romanus, Isidorus, Rabanus Maurus, sed et Concilium Carthaginiense IV et Carthagin. III. Dum *c*) omnibus indiscriminatim Catholicis tribuit sententiam illam, quæ non est nisi peculiaris opinio privatorum Theologorum, Ordines minores esse Sacramenta; quæ opinio sicut libere ab his defenditur, sic ab aliis tuto rejici potest. Dum *d*) pariter omnibus scholasticis adscribit, quod non est nisi paucorum, qui etiam impropria ratione seu latiore sensu docent, Christum exercuisse officia illa, quæ minoribus Ordinibus insigniti exercent. Dum *e*) Ecclesiam Romanam carpit, quod *ceroferarii* vocem adhibere cœperit; quam quidem antiquissimam esse constat ex Concilio Carthag. IV, quod eam jam usurpaverat (2). Dum *f*) Ecclesiæ crimini vertit, quod ex ministrorum incuria repeti debet; nunquam enim Ecclesia officii sui clericos admonere desiit, quæ solemni decreto sanxit in Tridentino Concilio, sess. XXIII, *De Reformat.* cap. XI, ut minores Ordines per temporum interstitia, nisi aliud Episcopo expedire magis videatur, conferan-

(1) Cfr. Morinus op. cit. exercit. XI, cap. 2. Verum de hoc paulo infra.

(2) Capitulo VI, cfr. apud Harduin. *Acta Concil.* tom. I, col. 979, ubi invenientur cetera capitula, in quibus singulorum Ordinum majorum et minorum tradendorum ritus describuntur.

tur, ut eo accuratius in unoquoque munere juxta præscriptum Episcopi se exerceant. Postmodum vero in eadem sess. cap. XVII decrevit, ut sanctorum Ordinum a Diaconatu ad ostiariatum functiones ab Apostolorum temporibus in Ecclesia laudabiliter receptæ et pluribus in locis aliquamdiu intermissæ in usum juxta sacros canones revocentur, utque in posterum hujusmodi ministeria nonnisi per constitutos in dictis Ordinibus exerceantur; uti reipsa pluribus in locis ejusmodi disciplina viget, nisi necessitas quandoque exigat, ut ab aliis quam a clericis hæc ministeria exerceantur (1). Dum *g*) exorcistarum potestati tribuit defectus, qui aut ab infirma ipsorum vel energumenorum fide tantum oriuntur. Sæpe enim tum antiquis tum recentioribus temporibus exorcistarum imperio dæmones cessisse, innumeris prope exemplis ostendit Martenius (2).

76. Ad 6^{m}, *Dist.* Hoc agnovisse visa est Pistoriensis synodus temerario ac hæretico spiritu ducta, *conc.;* catholico, *neg.* Illa propterea propositio a Pio VI, in Constit. *Auctorem fidei*, proscripta fuit tanquam *suggestio temeraria, piarum aurium offensiva, ecclesiastici ministerii perturbativa, servandæ, quoad fieri potest, in celebrandis mysteriis decentiæ imminutiva, in minorum ordinum munera et functiones, tum in disciplinam per canones, et speciatim per Tridentinum probatam injuriosa, favens hæreticorum in eam conviciis et calumniis.*

(1) Nec enim omittendum est, in Ecclesiis, quæ in oppidis ac villulis reperiuntur, paucos admodum, quandoque vero nullos clericos inveniri; quo fit ut officia, quæ essent clericorum propria, laicis demandentur. Ceterum minus caute recens quidam auctor absolute pronunciat: *Hodie ab omnibus quidem suscipiuntur Ordines illi; sed vix unquam ab iis, qui eos suscipiunt, exercentur. Nemo jam ostiarii officiis fungitur nisi viles personæ mercede conductæ; nulla est lectoris functio, nullus exorcistarum in Ecclesia usus. Acolythi functio manet quidem; sed eam exercent laici aut simplices clerici*, etc. Quæ quidem universim sumpta sunt falsa. Conferantur hæc cum iis, quæ ex Calvino attulimus et ex synodo Pistoriensi. Hic ipse affirmat, *minores ordines in veteri Ecclesia magis officia fuisse quam Ordines.*

(2) *De Antiq. Eccles. ritib.* lib. III, cap. 9.

IN DOCTRINAM CAPITIS SUPERIORIS SCHOLIA.

77. Horum scholiorum seu animadversionum objectum sunt : 1° sacramentalis dignitas, quatenus nempe et quibus ex recensitis Ordinibus competat; 2° Ordinum numerus, institutio, munia; 3° gradus, varietas, vicissitudo. De his enim singillatim controversia aliqua viget inter Theologos et eruditos homines. Cum nobis proposuerimus nullam domesticam quæstionem agitare, idcirco, deposito omni contentionis studio, quid verisimilius juxta communiorem doctrinam de illis sentiendum nobis videatur, qua fieri poterit, brevitate et perspicuitate aperiemus.

78. I. Circa dignitatem sacramentalem prima, quæ se se offert, controversia est de Episcopatu, utrum nempe spectari debeat, prout a Presbyteratu distinguitur, tanquam ordo ac Sacramentum nec ne. Si Ordinis nomine significetur *gradus*, nulla potest esse contentio; cum de fide sit definitum, dari *in Ecclesia catholica hierarchiam divina Ordinatione institutam, quæ constat ex Episcopis, Presbyteris et ministris* (1). Controversia itaque viget, seu potius viguit de Episcopatu, quatenus nomine ordinis significatur ipse ritus consecrationis. Veteres plerique scholastici censuerunt, Episcopatum neque Ordinem esse proprie dictum, neque proinde Sacramentum, sed solam extensionem Presbyteratus (2)

(1) Sess. XXIII, can. VI.

(2) S. Thom. in 4 sent. dist. 24; q. 2, art. 2, ad quæstionem, utrum Episcopatus sit Ordo, resp. *Episcopatus non est Ordo.* Sic etiam S. Bonaventura in eamdem dist. q. 3, concludit : *Episcopatus proprie non est Ordo*, et in corp. artic. *Episcopatus,* inquit, *prout distinguitur contra Sacerdotium, dicit dignitatem quamdam vel officium Episcopi annexum, et non est proprie nomen Ordinis, nec novus character imprimitur, nec nova potestas datur, sed potestas data ampliatur.* Opp. edit. Rom. 1596, tom. V, pag. 369. Card. autem Raymundus Capisucchius Ord. Pr. in *Controvers. Theolog. selectis*, Romæ 1670, controvers. XXVIII, *De Episcopatu*, § 2, affert *octoginta* auctores, quos ipse profitetur fere omnes vidisse, qui negant Episcopatum esse Ordinem, et singulorum loca distincte apponit. Hoc ipsum argumentum fuse prosequitur. Adeo verum est, quod scripsit Canus, Theologorum numerum obruere neminem debere! Adderem et pondus. Siquidem præter Magistrum Sententiarum, S. Thomas, ut vidimus, S. Bonaventura, Scotus, Innocentius V, Estius, etc.

seu, ut alii loquuntur, simplicem deputationem extrinsecam ad aliquas functiones seu ministeria, quibus peragendis non erat idoneus Presbyter (1). Verum sententia, nunc temporis communis et omnino tenenda, hæc est, Episcopatum et Ordinem esse specie distinctum a Presbyteratu, et Sacramentum. Si enim res ad Scripturam exigatur, nullum dubium superesse posse videtur. Nam, si ad Ordinem et ad Sacramentum constituendum requiruntur ritus externus, gratiæ collatio et divina institutio, cum hæc omnia, ut ex dictis patet, in Episcopatum concurrant, dubitari profecto nequit, quin Episcopatus sit Ordo et Sacramentum. Rursum, si ubi distincta habetur materia, forma peculiaris, distincta item ac peculiaris confertur potestas, distinctus habetur Ordo sacramentalis; cum Episcopatus distinctam habeat materiam, formam ac potestatem a Presbyteratu, recte colligitur, ipsum distinctum Ordinem esse et Sacramentum (2). Hinc definiri potest Episcopatus *Ordo supremus et Sacramentum, quo Presbytero potestas tribuitur conferendi Sacramenta Confirmationis et Ordinis, regendique Ecclesiam sibi commissam*. Ex qua definitione patet, Presbyteratum esse fundamentum et initium Sacerdotii, Episcopatum vero ipsius apicem et complementum, atque in Ordinatione episcopali perfici, quod in ipsa presbyterali Ordinatione jam fuerat inchoatum, atque adeo ita se habere Episcopatum ad Presbyteratum, ut fastigium domus ad fundamentum.

79. Verum quid dicendum de Chorepiscopis, seu Episcopis agrorum et pagorum, quique interdum alio nomine vocabantur *Episcopi villani* seu *vicani* aut *oppidani?* Respondemus, satis im-

sententiam negativam tuentur. In hoc etiam nostro Collegio Romano paulo ante Societatis extinctionem adhuc eadem sententia publice propugnabatur, ut constat ex thesibus per id temporis evulgatis; adhuc adstruitur in Thesibus, circa quas examen instituitur iis, qui cooptari cupiunt in Collegium S. Bonaventuræ in Urbe ex Fratribus Ord. Min. Conv. denuo recusis anno 1833, diss. XIX, thes. 4. Attamen nedum probabilis nunc hæc sententia censetur, sed jam a nonnullis censura notatur.

(1) Confer. Morinus op. cit. *Exercit.* III, cap. I et seqq.

(2) In *Constit. Apostol.* quas nemo inficiabtur antiquissimas esse, sermo fit de Ordinatione Episcoporum, præterea peculiaris forma seu oratio præscribitur recitanda in ipsorum consecratione.

plicatam hanc esse quæstionem. Illud certum videtur: 1° jam inde a seculi IV initio in Oriente eos viguisse, ut patet ex can. XIII Concilii Neocæsariensis (1) et ex can. XII Concilii Ancyrani (2); in Occidente vero sec. V, ut constat ex Conc. Regensi in Galliis anno 439 celebrato (3). 2° Certum pariter videtur, quandoque Chorepiscopos fuisse dignitate episcopali insignitos, ut plurimum autem solo Presbyteratu (4). Nobis videntur Chorepiscopi ordinario jure non fuisse nisi Episcoporum adjutores, ministri atque vicarii, ea fere ratione, qua vicarii foranei apud nos sunt (5).

80. Diaconatum Sacramentum esse, communis et certa est Theologorum sententia (6); quia in ipsum conveniunt divina institutio, gratiæ promissio et ritus externus, uti ex paulo ante disputatis aperte liquet. In ordinatione enim Diaconorum dicitur : *Accipe Spiritum Sanctum;* quod non frustra proferri definivit Tridentina Synodus, can. IV. Ipsis in Ordinatione manus imponitur. De divina demum institutione Diaconatus Patres antiquissimi superius adducti nos docuerunt; quod et Tridentinum non obscure tradit in cit. can. VI. Quare Diaconatus definiri potest *Ordo sacer et Sacramentum, quo potestas tribuitur proxime inserviendi Presbytero rem sacram facienti.* Neque obest septenario Sacramentorum numero, si dignitas sacramentalis tribuatur etiam Episcopatui ac Diaconatui; omnes enim norunt, hos Ordines non esse

(1) Apud Hard. *Acta Conc.* tom. I, col. 186; celebratum porro est hoc Concilium anno 314.

(2) Ibid. col. 275, ex vers. Dionysii Exigui; nam in collect. Isidori est n. XIII. Eodem anno hoc Concilium celebratum est ac Neocæsariense.

(3) Can. III. Ibid. col. 1749.

(4) Cfr. Morinus op. cit. *Exercit.* IV, cap. 2; Nat. Alexand. in *Appendice* ad diss. XLIV. in secul. IV; Witasse, *De Sacram. Ordin.* part. II, in *Append.* ad quæst. I, art. 3; Joan. Assemanus, *Bibl. Orient.* tom. III, part, II, pag. 826 et seqq.

(5) Præter citt. auctores cfr. Thomassinus, *De vetere et nova discipl.* part. I, lib. II, cap. I, § 10; Aloysius Nardi in excellenti op. *Dei parrochi*, Pesaro 1829, tom. I, cap. 16; qui invicte præterea insurgit in Juveninum, Van Espenium aliosque, qui contendunt, Parochos juris esse divini, ac successores septuaginta discipulorum; ac multa corrigit ex iis, quæ Morinus scripsit de Chorepiscopis.

(6) Negant, Diaconatum esse Sacramentum, Durandus in 4, dist. 24, quæst. 2, n. 6, et Cajetanus tom. I *Opusculorum*, aliique pauci.

nisi Sacramenta partialia, seu partes unius ejusdemque Sacramenti, quod est Ordo (1).

81. At competitne eadem Sacramenti dignitas Subdiaconatui ac reliquis minoribus Ordinibus? Graves Theologi affirmant; sed alii æque docti et majores etiam numero negant. Quatuor porro argumenta, seu potius argumentorum classes, quas affert Morinus, nos inclinant, imo et trahunt in sententiam negantem. Hic enim eruditus auctor productis antiquorum testimoniis et veteribus documentis ostendit, neque Subdiaconatum, neque minores Ordines esse divinitus institutos, sed ab Ecclesia adjectos; idque evincit 1° ex illorum veterum testimoniis, qui expresse affirmant, crescente fidelium multitudine, ab Ecclesia pro opportunitate præfatos Ordines institutos esse (2). 2° Ex istorum Ordinum modo unius, modo alterius, aut etiam plurium cessatione, additione, imminutione, abrogatione et instauratione, quæ certe in rem divinitus institutam cadere non possunt (3). 3° Ex monumentis et testimoniis, quæ probant istorum Ordinum respectivam subordinationem in altiorum Ordinum promotione sæpe non fuisse servatam, ita ut lectores ex. gr. creati fuerint qui prius non fuerant ostiarii, acolythi qui nunquam fuerant ostiarii, lectores, exorcistæ; diaconi qui non prius fuerant subdiaconi (4); quæ rursum pro arbitrio non fecisset Ecclesia, nisi censuisset, ad divinam institutionem hos Ordines minime pertinere. 4° Demum ex fine, quem juxta Romanorum Pontificum et Conciliorum testimonia sibi potissimum præstituit Ecclesia in his Ordinibus instituendis et conferendis, ne scilicet neophyti sacrorum rudes et tyrones statim Presbyterio inaugurarentur, antequam fidei dogmata et Sacramentorum ceremonias didicissent (5). Jam vero, si deest his Ordinibus divina institutio, evidens est, ipsis nulla ratione dignita-

(1) Exinde patet Calvini inscitia, dum, *Instit.* lib. IV, cap. 19, § 22, scribit: *Est vero istud perquam ridiculum, quod affirment* (Catholici), *septem esse Sacramenta, dum recensere ipsa volunt, tredecim enumerant.*

(2) Op. cit. *Exercit.* XI, cap. I, § 4 et seqq.

(3) Ibid. § 7 et seqq.

(4) Ibid. cap. 2, § I et seqq.

(5) Ibid. cap. 3.

tem sacramentalem et collationem gratiæ ex opere operato posse competere.

82. II. Ex his porro quatuor argumentorum classibus pronum est inferre, quid sentiendum sit de Ordinum numero atque institutione. Si enim Ecclesia lapsu temporis instituit sibi Ordines diaconatu inferiores, mirum esse non debet, si neque constans neque universalis sit horum Ordinum numerus. Duos siquidem tantum agnoscit Ecclesia Græca, uti superius vidimus, subdiaconatum nempe et lectoratum; Syri et Maronitæ habent præterea *cantoratum* seu *psalmistatum*, qui apud ipsos requiritur tanquam gradus ad lectoratum suscipiendum (1). Sed neque constans ipse Ordinum numerus fuit in utraque Ecclesia, occidentali nempe ac orientali. Etenim olim in Ecclesia Latina, ut ex certis documentis constat, in usu pariter erat cantoratus, uti patet ex Conc. Carthaginiensi III(2). Quinimo in nonnullis Ecclesiis particularibus videntur viguisse aliqui Ordines, qui nunc desierunt; contra vero nonnulli, qui in quibusdam Ecclesiis obtinebant, in usu apud alias non erant, ut fidem facit auctor epistolæ S. Hieronymi nomine vulgatæ ad Rusticum Narbonensem, in qua legitur: *Primus in clericis Fossariorum ordo est* (3); ceteros autem Ordines recensens, exorcistatum et acolythatum omnino præterit. Idem fossariorum Ordo, ut jam adnotavimus, viguit apud Syros, a quibus *laborantes* dicebantur, et alicubi *copiatæ;* ut liquet ex epistola ad Antiochenos S. Ignatii nomine inscripta (4), ut alia documenta prætermittam. Ceterum in Ecclesia Romana constans ac perpetuus fuit septenarius Ordinum numerus, qui ab initio in ea viguit atque ad nos usque pervenit.

(1) Cfr. ibid. cap. I, § 8, Joseph. Sim. Assemanus, *Biblioth. Orient.* tom. III, part. I, pag. 575; alii tamen contendunt, eum non esse nisi officium, non autem gradum peculiarem ad Sacerdotium.

(2) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. I, col. 963. Attamen in *Conc.* X statuitur: *Psalmista, id est, cantor potest absque scientia Episcopi, sola jussione Presbyteri, officium suscipere cantandi, dicente sibi Presbytero: Vide, ut quod ore cantas, corde credas: et quod corde credis, operibus comprobes.* Sed cfr. Martinius, *De antiq. Eccles. ritib.* lib. I, part. II, cap. 8, art. I, § I.

(3) Apud Morin. loc. cit. § 9.

(4) Apud Coteler. *Patr. Apost.* tom. II, pag. 112. Cfr. ejusdem adnotationes.

83. Longa res esset omnia singulorum Ordinum munia recensere; præcipua tamen ac magis uniuscujusque Ordinis propria ex illorum definitione, quam jam subjicimus, colligi possunt.

84. Subdiaconatus itaque ex dictis definiri potest *Ordo seu ritus sacer, quo potestas tribuitur ministrandi Diacono et Sacerdoti in Missæ Sacrificio.* In Græca Ecclesia manuum impositione et extra sanctuarium conferri solet; in Ecclesia Latina per traditionem calicis vacui cum patena vacua superposita cum forma adnexa.

85. Acolythatus est *Ordo, quo traditur potestas ministrandi Subdiacono et Diacono in Missæ Sacrificio.* Confertur autem per traditionem ceroferarii cum cereo, nec non et urceoli vacui cum respectiva forma eam comitante.

86. Exorcistatus est *Ordo, quo potestas traditur nomen Domini invocandi super eos, qui ab immundis spiritibus obsessi energumeni seu arreptitii dicuntur.* Quare Episcopus in exorcistarum inauguratione librum illis porrigit, in quo exorcismi continentur, aut missale vel pontificale, et ea utitur forma, quæ exprimit ejusmodi potestatis collationem.

87. Lectoratus autem est *Ordo, quo confertur potestas divinos utriusque fœderis libros et sanctorum Patrum scripta publice in Ecclesia legendi;* qui Ordo apud Græcos per manuum pariter impositionem et adjunctam precem, apud Latinos vero per sacri codicis traditionem cum prece adnexa confertur.

88. Ostiariatus denique definiri solet *Ordo, quo clericus tum templo et sacris rebus asservandis præficitur, tum ut divinis Mysteriis, quæ in eo peraguntur, reverentiam conciliet.* Hujus materia ex Concilio Carthagin. IV et Pontificali Romano sunt claves Ecclesiæ, quæ ab Episcopo clerico initiando traduntur, forma vero verba, quæ clavium traditionem comitantur.

89. Posuimus autem in postremi hujus Ordinis definitione verba *quo clericus;* quia receptus in Ecclesia mos est, ut nemo ad Ordines promoveatur, quin prius fuerit clericali tonsura insignitus, per quam in clerum quisque cooptatur. Definiri enim passim tonsura solet *Ceremonia ab Ecclesia instituta, qua laicus baptizatus et Sacramento Confirmationis consignatus sacro ritu in*

clerum instituitur. Dixi ita passim definiri tonsuram clericalem, quia non defuerunt ex veteribus scholasticis et canonistis, qui pluribus argumentis persuadere conati sunt, clericalem tonsuram et Ordinem esse, et Sacramenti quoque dignitatem obtinere, quæ quisque expendere poterit apud Prosperum Fagnanum, qui ea collegit (1).

90. Nobis satis sit adnotare 1° adversus Calvinum, qui tonsuræ ritum ludibrio habet velut superstitionis ac vanitatis plenum, eum antiquissimum esse. Ex vetustissimis enim Ecclesiæ Divionensis Actis refert Martenius, S. Benignum Presbyterum, sancti Polycarpi discipulum, tonsuræ clericalis indicio deprehensum et a Terentio comite seculo II labente morte mulctatum (2). Impius Christianorum irrisor Lucianus, seu quisquis est auctor dialogi inscripti *Philopatris*, Trajano coævus, clericum describit e montibus ad Ecclesiam venientem detonsa coma (3). Sic etiam Ammianus Marcellinus scribit, Diodorum quemdam ab ethnicis Alexandriæ sub Juliano apostata, qui sec. IV imperabat, extremo supplicio fuisse addictum, quod puerulos tondens illos clericatu initiaret (4). Prudentius quoque, egregius sec. IV poëta, S. Cypriani attonsionem in clericum describebat his verbis : *Deflua cæsaries compescitur ad breves capillos* (5). Et hæc sufficiant,

(1) *Commentaria in secund. part. primi libri Decretalium*, Romæ 1661, tit. *De ætate et qualitate*, cap. *Cum contingat*, n. 44 et seqq. ubi viginti duo pro sua sententia argumenta urget; deinde se expedire nititur ab argumentis Theologorum, qui contrario placito adhærent.

(2) Op. cit. sec. part. libri I, cap. 8, art. 7, § 2. Si tamen fides hujus S. Martyris Actis adhibenda est.

(3) Cfr. editio Frid. Reitzii, Amstelod. 1743, tom. III, pag. 608, seg. 21. Ὡς ἐπεδείξατο μοί τις κακοείμων, ἐξ ὀρέων παραγενόμενος, κεκαρμένος τὴν κόμην ἐν τῷ θεάτρῳ ἀναγεγραμμένον ὄνομα ἱερογλυφικοῖς γράμμασιν ὡς οὗτος τῷ χρυσῷ ἐπαλύσει τὸν λεωφόρον. *Ostendit mihi male vestitus aliquis e montibus hunc adveniens, comam detonsus, insculptam in theatro hieroglyphicis litteris illius nomen : hunc auro viam inundaturum.*

(4) Lib. XXII, cap. 11, pag. 326, edit. Henr. Valesii, Paris. 1681, ubi cfr. nota editoris. Cfr. etiam Sirmondus in notis ad Sidonium, pag. 52, ad verba Sidonii : *Coma brevis, barba prolixa.*

(5) *Hymn.* XIII *Peristephan.* v. 30, edit. Faustini Arevali S. J. tom. II, pag. 1206, ad quem locum cfr. adnot. Arevali viri doctissimi.

omissis Concilio Carthag. IV et Toletano II (1), aliisque non paucis monumentis antiquissimis (2), ad ostendendum adversus Calvinum clericalis tonsuræ ritum priori Ecclesiæ ævo obtinuisse, ideoque vacare illum vanitate omni atque superstitione ex ipsius Calvini principiis. 2° Adnotare præterea juverit, variam pro diversis Ecclesiis et temporibus fuisse clericalis tonsuræ formam atque figuram, ut videre est apud citt. Martenium (3) et Morinum (4).

91. III. Ad Ordinum demum gradum quod spectat, certum est, uti jam innuimus, Subdiaconatum a Græcis et olim atque nunc etiam inter minores Ordines recenseri; a Latinis vero nonnisi seculo XII cœpisse inter Ordines majores seu sacros connumerari. Insigne hujus rei documentum habemus ex Synodo Beneventana anno 1091 celebrata sub Urbano II, quæ can. 1 decrevit, ut nullus in Episcopum eligatur, nisi in sacris Ordinibus religiose vivens fuerit inventus: *Sacros autem Ordines dicimus Diaconatum et Presbyteratum; hos siquidem solos primitiva legitur Ecclesia habuisse* (5). De gradu autem Episcopatus relate ad Presbyteratum sequenti capite ob rei gravitatem jam agere aggredimur.

(1) Conc. Carthag. apud Hard. *Acta Concil.* tom. I, col. 982, can. XLIV, statuit: *Clericus nec comam nutriat, nec barbam.* Nonnulli codices addunt: nec barbam *radat*, aut *tondeat*. Cfr. ibid. Conc. Toletan. can. I, apud Hard. tom. II, col. 1139.

(2) Cfr. apud Pelliciam, op. cit. *De christianæ Ecclesiæ primæ, mediæ et novissimæ politia*, lib. VI, Venet. 1782, ubi prudenter observat hic auctor, putandum propterea non esse, eam tonsuræ formam primis sæculis obtinuisse, quæ postea inducta est, sed eo referri, ut coma tonderetur, neve cirri diffluerent, adeo ut qui clero accensebantur, tenerentur breviores deferre capillos, uti reipsa ostendunt allata documenta, aliaque similia quæ afferri possent. Aliud præterea cogitare, vigentibus persecutionibus, esset absurdum.

(3) *De antiq. Eccl. ritib.* lib. I, part. II, cap. 8, art. 7, § 4 et seqq.

(4) Op. cit. *Exercit.* XV. Cfr. etiam Thomassinus, *De vet. et nova discipl.* part. I, lib. II, cap. 37 et seqq. et Hallierius, *De sacris ordinationibus et election.* Paris. 1636. In append. ad sect. VIII, art. 2 et seqq.

(5) Apud Hard. tom. VI, part. II, col. 1695.

CAPUT III.

DE EPISCOPORUM PRAESTANTIA SUPRA PRESBYTEROS.

92. Magni momenti controversia est, quam adversus presbyterianos suscipimus, qui Aërii, IV seculi novatoris, et Wicleffitarum ac Waldensium hæresim renovarunt de omnimoda Episcoporum cum Presbyteris æqualitate, sive quoad potestatem Ordinis, sive quoad potestatem jurisdictionis. Cum vero de potestate Ordinis, seu Ordinem conferendi peculiaris disputatio instituenda sit, hic de præstantia tantum agemus, quæ Episcopis competit super Presbyteros quoad dignitatem, gradum ac potestatem, quæ omnia sub generali jurisdictionis nomine comprehendi solent. Sit igitur

PROPOSITIO.

Episcopi sunt Presbyteris superiores jure divino.

93. Prior propositionis pars est de fide, utpote his verbis definita a Tridentina Synodo, sess. XXIII, can. VII: *Si quis dixerit, Episcopos non esse Presbyteris superiores... anathema sit.* Pars vero posterior, qua hæc præstantia *jure divino* asseritur, licet de fide non sit, cum Tridentinum id noluerit expresse definire (1),

(1) Cfr. Card. Pallavicini, *Storia del Concilio di Trento*, lib. XVIII, cap. 14, ubi refert contraria aut diversa Patrum Tridentinorum suffragia circa hunc doctrinæ articulum, et plerosque Patres censuisse, superioritatem Episcoporum, quæ consistit in potestate jurisdictionis, non esse a Deo *immediate*, sed solum *mediate*; deinde, cap. 15, refert prolixam P. Lainez orationem ad hanc ipsam sententiam strenue propugnandam, ubi notanda sunt verba Pallavicini, quibus, § 14, cap. 15, exponit responsionem Lainez duabus adversariorum difficultatibus, alteram petitam ab hæresi Aërii, alteram vero a Constit. Martini v. *La risposta fù*, scribit, *che l'eresia di Aërio era il dire, tutti i Preti secondo la ragion divina esser uguali, onde vi comprendeva il sommo Pontefice, il quale di ragion divina è superiore a tutti. Quanto era alla bolla di Martino, osservò: condannarsi per eretici dalla Chiesa ancora quelli, che dicono o fanno alcuna cosa contro al diritto ecclesiastico, qualora con ciò si mostra sentimento contrario ad alcuna verità la qual sia di ragione*

attamen certa ac rata est apud Catholicos adversus Lutheranos; atque, ut videbimus, ex iisdem fontibus, quibus adstruitur Episcoporum præstantia supra Presbyteros, evincitur, ex divino jure eam descendere.

94. Sic igitur adversus Blondellum, Salmasium ac presbyterianos reliquos assertam propositionem adstruimus. Vix IV Ecclesiæ sæculo Aërius *dogma supra hominis captum furiosum*, ut illud vocat S. Epiphanius (1), in Ecclesiam invexit illis verbis : *Quanam in re Presbyteros Episcopus antecellit? Nullum inter utrumque discrimen est. Est enim amborum unus ordo, par et idem honor ac dignitas* (2); vix, inquam, hæc protulit Aërius, cum ab universa Ecclesia, testibus Epiphanio et Augustino, uti hæreticus habitus est (3), eo quod novitatem Ecclesiæ Catholicæ fidei contrariam invexerit.

95. Sane adversus hanc Aërii novitatem stat 1° Sacrarum Litterarum auctoritas, ex quibus discimus, a Christo duodecim Apostolos electos fuisse ac discipulis prælatos. Supremam enim Apostolis Christus contulit potestatem in Ecclesia, iisque promisit sessionem super sedes duodecim ad judicandas duodecim tribus Israel. Ne vero deesset duodenarius hic numerus, in locum Judæ proditoris suffectus est divina dispositione S. Matthias. Porro unanimis pene est Patrum sententia Episcopos successores esse Apostolorum, quemadmodum Presbyteri dicti ab iisdem sunt successores septuaginta duorum discipulorum, qui in inferiori gradu a Christo constituti fuerunt.

96. Adversus eamdem novitatem stant 2° Patres apostolici,

divina, e s'inchiuda in quella che è di legge ecclesiastica : e così dannarsi per eretici gli schernitori delle immagini ; perchè in tale scherno si contiene il disprezzo di Dio e de' Santi. Esser pertanto eresia il negar la giurisdizione superiore ne' Vescovi in rispetto a' Preti, perchè ciò é un negare l'autorità che di ragion divina ha il Pontefice, il quale disagguaglia nella giurisdizione i primi da' secondi. Vide trad. hujus loci ad calcem vol. Cfr. item lib. XIX, cap. 6.

(1) *Hæres.* LXXV, cap. 3, edit. Petav.

(2) Τὶ ἐστὶν ἐπίσκοπος πρὸς πρεσβύτερον; οὐδὲν διαλλάττει οὗτος τούτου· μία γὰρ ἐστὶ τάξις, καὶ μία τιμὴ, καὶ ἓν ἀξίωμα. Ibid.

(3) S. Epiph. loc. cit. S. Augustinus, lib. *De hæres.* cap. 53.

qui I et II Ecclesiæ seculo floruerunt. S. Clemens Romanus, *Epist.* 1 *ad Corinth. Summo quippe Sacerdoti,* inquit, *sua munia tributa sunt, et Sacerdotibus locus proprius assignatus est, et Levitis sua munia incumbunt* (1). S. Ignatius, qui sub finem ejusdem seculi et sub secundi initium floruit, utpote martyrio coronatus anno 107, plura in rem nostram habet, ac primo quidem insignis est locus in *Epistola ad Smyrnenses*: *Omnes Episcopum sequimini, ut Jesus Christus Patrem, et Presbyterium ut Apostolos, Diaconos autem revereamini ut Dei mandatum* (2). Quibus verbis apertissime ecclesiasticam hierarchiam exhibet in tres diversos gradus distributam. In *Epist.* vero *ad Trallianos* scribit : *Decet singulos vestrum, et præcipue Presbyteros, refocillare Episcopum in honorem Patris Jesu Christi et Apostolorum* (3). Denique in *Epist. ad Magnesianos* : *Hortor,* inquit, *ut hoc sit vestrum studium, in Dei concordia omnia agere, Episcopo præsidente Dei loco, et Presbyteris loco senatus apostolici, et Diaconis mihi suavissimis, quibus commissum est ministerium Jesu Christi* (4). Non aliter autem potuerunt Blondellus ac Salmasius vim horum testimoniorum declinare, quam negando contra omnium criticorum consensum, has epistolas genuinum esse S. Martyris fœtum, in quo ab ipsis Calvinianis refelluntur (5).

97. Stant 3° adversus Aërii novitatem ex III seculo Clemens

(1) Cap. 40. Τῷ γὰρ ἀρχιερεῖ ἰδίαι λειτουργίαι δεδομέναι εἰσὶ, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται, καὶ λευΐταις ἰδίαι διακονίαι ἐπίκεινται. In quem locum cfr. adn. Cotelerii.

(2) Cap. 8. Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησους Χριστὸς τῷ Πατρί· καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ, ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς θεοῦ ἐντολήν.

(3) Cap. 12. Πρέπει ὑμῖν τοῖς καθ' ἕνα, ἐξαιρέτως, καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀναψύχειν τὸν ἐπίσκοπον, εἰς τιμὴν Πατρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων.

(4) Cap. 6. Παραινῶ ἐν ὁμονοίᾳ θεοῦ σπουδάζετε πάντα πράσσειν, προκαθημενου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστίλων, καὶ τῶν διακόνων, τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(5) Cfr. præter præfationes Jacobi Usserii et Isaaci Vossii in epistolas S. Ignatii, dissertationes ejusdem Jacobi Usserii Armachani, *De epistolis SS. Ignatii et Polycarpi*, nec non *Vindiciæ epistolarum S. Ignatii scriptæ* a Joanne Pearsonio, apud Cotelerium tom. II, *Patr. Apost.*

Alexandr. et Origenes ex Græcis, Tertullianus et Cyprianus ex Latinis. Nam Clemens, *Stromatum* lib. VI, scribit: *In Ecclesia sunt progressiones Episcoporum, Presbyterorum et Diaconorum* (1). Origenes vero, *Hom. XI in Jerem.* scribit: *Plus a me* (presbytero) *exigitur quam a Diacono, plus a Diacono quam a laico. Qui vero totius Ecclesiæ arcem obtinet, pro omni Ecclesia reddet rationem* (2). Demum S. Cyprianus, *Epist. XXVI: Dominus noster,* scribit, *cujus præcepta et monita observare debemus, Episcopi honorem et Ecclesiæ suæ rationem disponens, in Evangelio loquitur et dicit Petro... Ego dico tibi, quia tu es Petrus, etc. Inde per temporum et successionum vices Episcoporum ordinatio et Ecclesiæ ratio decurrit, ut Ecclesia super Episcopos constituatur, et omnis actus Ecclesiæ per eosdem præpositos gubernetur. Cum hoc itaque divina lege fundatum sit,* etc. (3).

98. Testimonium adversus Aërium 4° perhibent successiones Episcoporum, ad quas antiquissimi Patres hæreticos sui temporis constanter provocant. Harum primum documentum exhibet Hegesippus apud Eusebium, ubi recenset successiones Ecclesiæ Corinthiacæ, item Romanæ et Hierosolymitanæ (4). Secundum exhibet S. Irenæus, qui lib. III, cap. 3, *Habemus,* inquit, *numerare eos, qui ab Apostolis instituti sunt Episcopi in Ecclesiis, et successores eorum usque ad nos;* atque immediate subjicit Romanorum Pontificum successionem a Petro usque ad Eleutherium, qui tunc temporis (sub finem sec. II) duodecimo loco Episcopatum a S. Petro habebat. Tertium exhibet Tertullianus in lib. *De Præscript.* sic hæreticos lacessens: *Edant ergo origines ecclesiarum suarum, evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per suc-*

(1) *Strom.* lib. VI, cap. 13, edit. Potteri, Venet. 1757, vol. 2, pag. 793. Κατὰ τὴν ἐκκλησίαν προκοπαὶ ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων, διακόνων (εἰσὶ).

(2) Πλεῖον ἐγὼ ἀπαιτοῦμαι παρὰ τὸν διάκονον, πλεῖον ὁ διάκονος παρὰ τὸν λαϊκόν· ὁ δὲ τῶν πάντων ἡμῶν ἐγκεχειρισμένος ἀρχὴν αὐτὴν τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἐπὶ πλεῖον ἀπαιτεῖται. n. 3 edit. Maur. opp. tom. III pag. 189. Cfr. in hunc loc. adnotat. De la Rue.

(3) Alia innumera prope documenta cfr. apud Natalem Alex. *Dissert.* XLIV *in sec.* IV, et apud Witasse, tract. cit. p. II, sect. III, art. I, cap. I et seqq.

(4) *Hist. eccl.* lib. IV, cap. 5 et 22.

cessiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis vel apostolicis viris, qui tamen cum Apostolis perseveraverit, habuerit auctorem et antecessorem. Hoc enim modo Ecclesiæ Apostolicæ census suos deferunt; sicut Smyrnæorum Ecclesia habet Polycarpum ab Joanne collocatum; sicut Romanorum, Clementem a Petro ordinatum ibidem; perinde utique et ceteræ exhibent quos ab Apostolis in Episcopatum constitutos apostolici seminis traduces habeant (1). Quartum exhibet Eusebius passim quoad nobiliores Ecclesias. Episcoporum igitur successio, quam a primis usque temporibus diligentissima sedulitate contexebant Ecclesiæ Patres, tum Episcoporum a Presbyteris distinctionem, tum illorum super istos præstantiam ostendit; neque enim Presbyteri, sed Episcopi tantum Apostolorum successoribus inseruntur.

99. Testimonium dicunt 5° utriusque Ecclesiæ orientalis et occidentalis antiquissimi quique rituales libri a Martenio (2) et Goario (3) prolati, in quibus et hæc inter Episcopos et Presbyteros perpetua reperitur distinctio, et ad *Auctorem Christum* refertur; quod pariter efficiunt Constitutiones apostolicæ (4).

100. Stant 6° adversus Aërii novitatem omnes prorsus Christiani nominis communiones, ut pluribus authenticisque monumentis ostendit Renaudotius (5). Stat denique præscriptio; cum nulla epocha assignari possit ab adversariis, in qua induci cœperit hæc distinctio, contra quam statim non exurgant ineluctabilia monumenta anteriora, quæ illam jam non supponant, prout contigit Salmasio atque Blondello; ille enim eam circa initium aut medium II seculi, iste post annum a Christo 136 primum introductam autumarunt; ast Clemens Rom., Hermas, primi atque apostolici seculi Patres, tum Ignatius et Polycarpus, qui initio sec. II florebant, jam commemorant Episcopos a Presbyteris distinctos, atque Presbyteris superiores exhibent.

(1) Cap. 32, edit. Rigalt.

(2) Loc. cit. art. 11.

(3) In *Euchologio*, pag. 307 et seqq. cfr. pag. 311. *Notæ* Goarii *in ordinem observari solitum in Episcopi consecratione*. Cfr. etiam Jos. Assemanus, locis citt.

(4) Lib. VIII, capp. 4 et 5.

(5) *Perpétuité de la foi*, tom. V. liv. V, chap. 10.

101. Cum itaque tanta testium et monumentorum vis, cum publica utriusque Ecclesiæ, imo communionum omnium seu sectarum documenta certissima, cum præscriptio adversus profanam Aërii ejusque sectatorum novitatem pro catholico dogmate pugnent, concludendum est, quod ad initio proposuimus, Episcopos vere Presbyteris superiores esse, idque jure divino, prout allata documenta testantur.

DIFFICULTATES.

102. Obj. prima. Apostolorum ætate nulla erat inter Episcopos et Presbyteros sive nominis, sive gradus sive potestatis differentia. Nam 1° Apostolus cum in Epist. ad Titum I, 5, præmisisset : *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut constituas per civitates Presbyteros*, pergit v. 6 demonstrare, quales essent Presbyteri oppidatim constituendi, et describit Episcopum, dicens, v. 7 : *Oportet enim Episcopum sine crimine esse*, etc. 2° Verum quod omnem dubitationem tollit illud est, quod legitur, Act. XX, 17 : Paulus, *a Mileto mittens Ephesum, vocavit majores natu* (græc. *presbyteros*) *Ecclesiæ; qui cum venissent ad eum et simul essent, dixit eis... Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Quo in loco iidem plane sunt Presbyteri simul et Episcopi, qui cum in una civitate essent, omnes indiscriminatim a Paulo ad illius Ecclesiæ curam regimenque vocantur. 3° Atque hinc ratio patet, quare idem Apostolus in Epist. ad Philipp. I, 1, Episcopis tantum et Diaconibus salutem dicat, nulla Presbyterorum mentione facta; quare rursum in I ad Timoth. III, virtutes explicuerit, quæ in Episcopis et Diaconis requiruntur, sileat vero de virtutibus Presbyterorum, quia nempe Episcopi et Presbyteri in nulla re differebant. Ergo.

103. Resp. *Dist. ant.* Apostolorum ætate nulla erat inter Presbyteros et Episcopos differentia nominis, *trans.;* gradus et potestatis, *subd.* relate ad personas, quæ tunc temporis ut plurimum utrumque Presbyteratus et Episcopatus gradum obtinebant, *conc.;* nulla erat differentia inter Presbyteratum et Episcopatum, *neg.* Observo itaque in primis, difficilia hæc Scripturarum

loca difficiliora adhuc evasissise ob diversas eorumdem explanationes, quas tum veteres tum recentiores dederunt. Sunt enim qui censent, Episcopi et Presbyteri denominationem primi ac secundi ordinis Sacerdotibus olim communem fuisse, ut S. Joan. Chrysostomus (1). Theodoretus arbitratur, nomen Episcopi vel Presbyteri tributum tunc temporis fuisse solum Sacerdotibus secundi ordinis; eos vero, quos modo Episcopos vel Antistites nuncupamus, non Episcopos, sed Apostolos nominatos esse (2). Contra vero S. Epiphanio placuit, Episcopi nomen semper summis, numquam vero secundi ordinis Sacerdotibus tributum esse (3). Recentiores vero sive Catholici sive Protestantes scriptores non magis inter se consentiunt, et alii in unam, alii in aliam sententiam concedunt. Expositio S. Joan. Chrysostomi aptior et commodior nobis videtur.

104. Verum his sententiis dimissis, quæ minus idoneæ videntur omnibus objectis locis explanandis, aptissima via ad id obtinendum ea nobis visa est, quam tenuit Petavius. Doctissimus hic vir existimat, primis illis Ecclesiæ temporibus, quæ, quod ad formam et disciplinam attinet, quædam illius infantia dici possunt, Presbyteros vel omnes vel eorum plerosque sic ordinatos esse, ut Episcopi pariter ac Presbyteri gradum obtinerent; id quodammodo exposcentibus illius ætatis adjunctis ob incrementum religionis christianæ, ut, quæ soli Episcopi præstare possent, cujusmodi essent Sacramenta Confirmationis et Ordinis conferre, ab omnibus administrarentur. Sic porro plures Episcopi in una eademque civitate seu Ecclesia communi consilio res ecclesiasticas administrabant, Apostolis tanquam majoris gradus pontificibus obsequentes, donec, refrigescente pristina illa charitate, et imitandi Christi amplectendæque modestiæ et humilitatis amore, ad tollendas simultates, et *in schismatis remedium,* ut Hieronymus loquitur, unum aliquem e turba Presbyterorum eligi placuit, qui

(1) *Hom.* I *in Epist. ad Philipp.* n. I.

(2) *Comment. in cap.* III *Epist.* I *ad Timoth.* v. I. Idipsum scripserat in *Comm. in Epist. ad Philippenses*, cap. I, v. I; de qua interpretatione cfr. Petav. lib. II, *De eccles. Hierarch.* cap. I.

(3) *Hæres.* LXXV, cap. 5.

præponeretur ceteris. Atque ita desiere pari non solum dignitate, sed etiam ordine ac potestate plures creari, translata in unum tam honoris quam jurisdictionis prærogativa, et Episcoporum successio cœpit (1). Ex hoc autem systemate, quod Mamachio (2) aliisque doctissimis viris valde probatur, non modo consequitur, nunquam in Ecclesia non fuisse potestatum graduumque discrimen, Episcopatus nempe et Presbyteratus, licet ambo hi fuerint passim in eadem capita collati, sed præterea omnes propositas difficultates facile disjici, ut cuilibet consideranti patebit.

105. Obj. secunda. Ex Patribus antiquissimis 1° alii universum clerum in duos tantum ordines seu classes distribuunt, Presbyterorum scilicet et Diaconorum, non commemoratis Episcopis, aut Episcoporum et Diaconorum, non commemoratis Presbyteris (3); 2° alii vocant Presbyteros Apostolorum successores (4); 3° Episcopi ordinationem *novellam* dicunt (5); 4° alii denique veteres Episcopi Presbyteros passim appellant *collegas* suos, *compresbyteros*, *fratres* aut vicissim (6). Quæ totidem argumenta sunt perfectæ Episcoporum et Presbytororum æqualitatis. Ergo.

106. Resp. Ad 1m, *Dist.* Patres aliqui clerum in duas classes universim distribuunt peculiares ob causas, *conc.;* ad exclusionem vel Episcopatus vel Presbyteratus, aut etiam ob istorum identitatem, *neg.* Causæ autem, ob quas hæc distributio ab illis Patribus facta est, repeti possunt 1° ex unitate Sacerdotii; 2° ex eo quod, spectata illius ætatis ecclesiasticæ infantia, alicubi soli

(1) Ita Petav. passim, præsertim vero *Dissertatt. Ecclesiast.* lib. I, cap. I et 2; et *de eccl. Hierarchia*, lib. I, cap. 4.

(2) *Origin. et antiquit. christian.* tom. IV, pag. 337 et seqq. monetque ejusmodi Episcopos secundo et tertio seculo *Episcopos nationum* fuisse appellatos, qua de re Photius cod. XLVIII. Cfr. etiam Thomassinus, *De vet. et nova Eccles. disciplina*, tom. I, lib. I, cap. 54.

(3) Ita Clemens Rom. in *I Epist. ad Corinth.* n. seu cap. 42; S. Polycarpus in *Epist. ad Philipp.* Justinus *Apol.* I; Clemens. Alex. *Strom.* lib. VII; Cyprianus, *Epist.* LXII; Hilarius, *In Ps.* CXXIV, aliique apud Witassium et Nat. Alex. locis citt.

(4) Ut rursum Clem. Rom. in I *ad Cor.* cap. I; Papias, apud Euseb. loc. cit. Irenæus, lib. III, cap. 2 ibid.

(5) In *Epist. ad Magnes.* cap. 3.

(6) Cfr. apud citt. auctores.

Episcopi cum Diaconis, aut Presbyteri cum Diaconis Ecclesias regerent; 3° ex communione nominis juxta dicta. Hæc autem majus robur acquirunt, si primo observetur, eosdem Patres sæpe alibi, sæpe etiam in iisdem quæ objiciuntur locis, Presbyteros vel Episcopos commemorasse (1); si observetur præterea, Polycarpum, Justinum, Clementem Alex., Cyprianum, Hilarium, quos nobis adversarii opponunt, omnes, si unum excipias Polycarpum, post annum 136 floruisse; postquam scilicet, fatente ipso Blondello, inducta jam fuerat inter Episcopos et Presbyteros distinctio; ideoque argumentum contra presbyterianos ipsos probare.

107. Ad 2m, *Dist.* Vocant alii Presbyteros Apostolorum successores, id est, Episcopos, *conc.;* simplices presbyteros, *subd.* in Sacerdotio et sacerdotalibus officiis, *conc.;* in Episcopatu, *neg.*

108. Ad 3m, *Dist.* Vocant nonnulli Episcopi Ordinationem *novellam* respectu subjecti, Damæ scilicet junioris adhuc Magnesianorum Episcopi nuper creati, *conc.;* respectu Ordinationis episcopalis, *neg.* ut ex ipsa epistolæ, quam S. Ignatius ad Magnesianos scripsit, lectione patefit (2).

109. Ad 4m, *Dist.* Alii vocant Presbyteros *collegas, compresbyteros, fratres,* in Sacerdotio vel in ministerio, ad quod ab Episcopis in partem sollicitudinis vocati erant, *conc.;* in Episcopatu, *neg.* Alioquin, cum Apostolus in epistola ad Philemonem vocat Archippum, Aristarchum ac Demam *coadjutores, cooperatores* et *commilitones* suos, ac fideles generatim omnes dicit *fratres* suos, sicut et Christus Apostolos *amicos* et *fratres* vocavit, omnes fideles, etiam laici, Apostolo, imo et Christo æquales forent; quod nemo dixerit (3).

(1) Id aperte constat ex testimoniis in probationibus allatis.

(2) Hinc merito Cotelerius verba S. Ignatii M. νεωτερικὴν τάξιν vertit *juvenilem ordinationem.* Integer porro textus hic est: *Sed et vos decet non familiarius ac superbe uti ætate Episcopi, sed secundum virtutem Dei Patris omnem impertiri illi reverentiam; quemadmodum novi sanctos facere presbyteros* (en distinctionem inter Episcopum et Presbyteros), *non respicientes ad apparentem juvenilem ordinationem, sed ut prudentes in Deo credentes ipsi; non ipsi autem, sed Patri Jesu Christi, omnium Episcopo.*

(3) Optime S. Joan. Chrysostomus, *Hom.* cit. *in cap.* I *ad Philip. An-*

110. Inst. S. Hieronymus perfectam ejusmodi Episcoporum et Presbyterorum æqualitatem ex professo propugnat. Etenim ipse passim docet, eumdem esse Episcopum et Presbyterum, præsertim vero in *Commentariis in epist. ad Titum*, ubi scribit : *Idem est ergo Presbyter qui et Episcopus, et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis : Ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Caphæ,* 2° *communi Presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi,* 3° *in toto orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiæ cura pertineret, et schismatum semina tollerentur* (1). Quapropter ibidem 4° monet Episcopos, ut *noverint se magis consuetudine, quam dispositionis dominicæ veritate, Presbyteris esse majores, et in communi debere Ecclesiam regere* (2). Quod et confirmat in *Epist. ad Evangelum*, in qua congestis Scripturarum testimoniis, ut suadeat eumdem esse Presbyterum ac Episcopum, 5° pergit : *Nam et Alexandriæ, a Marco Evangelista usque ad Heraclam et Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant, quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de se, quem industrium noverint et archidiaconum vocent.* 6° *Quid enim facit, excepta Ordinatione, Episcopus, quod Presbyter non faciat* (3)? Quæ quidem omnia aperta sunt adeo, ut commentario non indigeant. 7° Merito idcirco Blondellus adversus Catholicos apologiam scripsit tanti doctoris. Ergo.

111. Resp. *Neg. ant.* Nemo enim fortasse ex veteribus, si omnia rite perpendas, heterodoxis adversatur magis quam Hieronymus. Ille siquidem dignitatis et potestatis præstantiam in

tiquitus, inquit, *ipsi etiam Presbyteri vocabantur Episcopi et diaconi Christi, et Episcopi Presbyteri. Quocirca vel hodie multi Episcopi ita scribunt : Compresbytero et condiacono. Procedente vero tempore proprium cuique distributum est nomen, ut hic quidem Episcopus, ille vero Presbyter appelletur.* Cfr. Nat. Alex. diss. cit. §27.

(1) *Comm.* in cap. I, v. 5.

(2) Ibid.

(3) *Epist.* CXLVI, n. I, edit. Vallars.

Episcopis super Presbyteros agnoscit, qui Episcopos vocat successores Apostolorum, ceteros vero secundi ordinis Sacerdotes in LXX discipulorum locum successisse affirmat; qui vituperat, eosque in portu naufragium facere ait, quicumque docent, nihil inter Episcopum et Presbyterum interesse. Atqui primum sæpe constituit Hieronymus, ac præsertim in *Epistola ad Fabiolam* (1), alterum vero in libro adversus Joannem Hierosolymitanum Episcopum (2). Rursus, qui negat, in una Ecclesia plures Episcopos fuisse; qui solis Episcopis jus facit Ordinationis; qui eodem discrimine ait Sacerdotibus Episcopos antecellere, quo Aaron inter filios eminebat, imo quo Moyses populo Israel præstabat, is profecto Episcopos a Sacerdotibus gradu et auctoritate, et quidem jure divino, secernit. Atqui quatuor hæc docet Hieronymus in eadem illa ad Evangelum epistola, ex qua potissimum sibi Hieronymum adversarii vindicant, et suum esse confirmant. Ergo.

112. Ad 1m itaque prob. *Dist.* Docet Hieronymus, eumdem esse Episcopum et Presbyterum nomine, *conc.;* re, *neg.* Quod patet ex probationibus ipsis, quas adducit; nisi præterea dicere velimus, ipsum alludere ad illa Ecclesiæ incunabula, in quibus, juxta Petavium aliosque doctos viros paulo ante commemoratos, utraque dignitas in unam eamdemque personam concurrebat.

113. Ad 2m, *Dist.* communi Presbyterorum Ecclesiæ gubernabantur *consilio, conc.; potestate* seu auctoritate, *neg.* Nisi dicamus, Presbyterorum nomine eos a S. Doctore designari, qui

(1) *Epist.* LXXVIII. edit. cit. Ubi agens de Mansione sexta Israelitarum in deserto in Elim, exponit, nomine XII fontium significari duodecim Apostolos, et per LXX palmas LXX discipulos, scribens: *Nec dubium, quin de duodecim Apostolis sermo sit, de quorum fontibus derivatæ aquæ totius mundi siccitatem rigant. Juxta has aquas septuaginta creverunt palmæ, quos et ipsos secundi ordinis Sacerdotes intelligimus præceptores.* In *Epistola* vero XLI *ad Marcellam*, edit. cit. n. 3: *Apud nos*, scribit, *Apostolorum locum Episcopi tenent.* Et alibi passim, ut in *Comment. in cap.* I *Michææ*, in *Epist. ad Heliodorum*, etc.

(2) N. 37. *Nihil interest*, scribit, *inter Presbyterum et Episcopum; eadem dignitas mittentis* (*Episcopi*) *et missi* (*Presbyteri*); *hoc satis imperite; in portu, ut dicitur, naufragium.* Opp. edit. Vallars. tom. II, col. 447.

præterea dignitate episcopali pollebant juxta allatam animadversionem.

114. Ad 3m, *Dist.* In toto orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electis superponeretur ceteris eo tempore, quo, ut diximus, utraque potestas uni eidemque personæ adhuc conferebatur, *conc.;* post id temporis, *neg.* Id enim, auctore ipso Hieronymo, contigit, cum dictum est : *Ego sum Pauli,* etc. anno scilicet Christi 55, id est, longe ante epocham a Blondello assignatam, ante annum scilicet 136, in qua juxta ipsum Episcoporum distinctio a Presbyteris induci cœpit. Ex occasione porro schismatis Corinthiaci altera potestas ab altera divulsa est, ac sua unicuique collata, ratione diversæ Ordinationis (1).

115. Ad 4m, *Dist.* Quoad regiminis ecclesiastici formam et exercitium, *conc.;* quoad jus ipsum regiminis, *neg.* Ut patet ex verbis immediate sequentibus: *Imitantes Moysen, qui, cum haberet in potestate solus præesse populo Israel, LXX elegit, cum quibus populum judicaret*(2). Jam vero, si Mosis instar possunt Episcopi soli per se Ecclesiam regere, tantum abest ut Episcopos Hieronymus adæquet cum Presbyteris, ut eos his superiores in regenda Ecclesia et jure quidem et lege divina apertissime faciat.

116. Ad 5m, *Dist.* Quoad electionem et electionis modum Ecclesiæ Alexandrinæ proprium, non exclusa legitima consecratione, *conc.;* ad hujus legitimæ consecrationis exclusionem, *neg.* De sola enim electione Episcopi ejusque suffectione immediata in locum Episcopi defuncti loquitur S. Hieronymus. Hæc autem electio ex solo Presbyterorum collegio fieri consueverat ad turbas vitandas, et ab ipsis Presbyteris, secus ac consuetudo obtinebat in aliis Ecclesiis per eam ætatem. Porro Episcopus electus et Episcopi appellationem et jurisdictionem statim ab electione adipiscebatur, deinde statuto tempore consecrabatur, ut ex certissimis documentis constat, quæ collegit Witasse (3). Atque ex his etiam solutio patet difficultatis, quæ petitur ex duplici similitu-

(1) Cfr. Petav. locis citt.

(2) Loc. cit. col. 666.

(3) *De Ord.* part. II, q. 2, art. 2, ad 5 inst. Cfr. etiam Nat. Alex. diss. cit. § 24.

dine a S. Doctore desumpta ex militibus, qui eligunt imperatorem, et ex Diaconis, qui sibi præficiunt archidiaconum. Referuntur enim hæ similitudines ad electionis modum (1).

117. Ad 6^m^, Resp. 1° : Ergo saltem Ordinatio, qua præcipue juxta S. Hieronymum Episcopi præstant Presbyteris, excipienda est ab hac æqualitate.

118. Resp. 2°, *Dist.* Quod Presbyter non faciat, id est, *facere non possit* ex delegatione Episcopi vel summi Pontificis, *conc.*; jure suo, *neg.* Ut patet ex ipso S. Hieronymo, qui id aperte fatetur (2).

119. Ad 7^m^, Resp. Nonnisi per summam injuriam Blondellum apologiam tanti Doctoris texuisse, qui profecto hæretico ejusmodi defensore non eget; præsertim cum, quæ paulo asperius minusque limate, ex animi fervore et disputationis impetu, adversus Flacidium diaconum ipse scripserat, modeste corrigat atque alibi emolliat. Sane apertissime sententiam suam declaravit Hieronymus, dum, catholicæ doctrinæ summam complectens, gravissimis verbis epistolam suam ad Evangelum absolvit : *Et ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de Vet. Test. quod Aaron et filii ejus atque Levitæ in Templo fuerunt, hoc sibi Episcopi et Presbyteri et Diaconi vindicent in Ecclesia.* Quis porro neget, Aaron divino jure Sacerdotibus præcelluisse? Similiter ergo de Episcopis statuendum est, auctore Hieronymo. Sensit vero argumenti vim Blondellus, qui, cum ad hunc nodum pervenisset, alio distulit ejus solutionem, quam nunquam dedit; sensit Salmasius, qui propterea, cum presbyterianorum causam sub ementito Wallonis Messalini nomine peroraret, eo confugit, ut scriberet, hujus nodi dissolutionem a Salmasio expectandam esse (quasi vero alius esset larvatus ille Messalinus, alius autem Claudius ipse

(1) Cfr. Petav. *De eccles. Hierarch.* lib. I cap. 9.

(2) *Dial. adv. Lucifer.* n. 9, ubi scribit S. Doctor : *Ecclesiæ salus in summi Sacerdotis dignitate pendet; cui si non exsors quædam et ab omnibus eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot Sacerdotes. Inde venit, ut sine chrismate et Episcopi jussione neque Presbyter neque Diaconus jus habeant baptizandi.*

Salmasius), adhuc illam expectamus (1). Quæ cum ita sint, necesse non est aut eximium doctrina et sanctitate virum aëriani dogmatis insimulare, uti fecit Michäel Medina (2), aut gratis cum Cellotio asserere, objecta ejus loca ab hæreticis fuisse vitiata (3).

120. Et hæc ad S. Hieronymum vindicandum sufficiant. Ad cetera autem ex Sanctis Patribus et scriptoribus ecclesiasticis argumenta deducta dissolvenda, tria hæc præ oculis habenda sunt: 1° eos, qui Sacerdotii gradum supremum dixerunt, vel unam Episcopi et Presbyteri affirmarunt esse ordinationem, respectum habuisse ad Sacerdotium, prout refertur ad potestatem conficiendi Corpus Christi, qua utique nulla excelsior datur; 2° sæpe antiquos Patres atque scriptores de Sacerdotio in genere loqui, cujus, ut vidimus, bipartitus est gradus; alter quo potestas tribuitur conficiendæ Eucharistiæ, alter quo auctoritas conceditur illos consecrandi, qui Eucharistiam conficiunt; 3° denique inter eos, qui nobis objiciuntur, multos esse scriptores obscuros, ignotos, sæpe in errorem abreptos, adeoque nullius auctoritatis; cujusmodi sunt Ambrosiaster (4), Auctor quæstionum in Novum et Vetus Testamentum (5), atque etiam Eutychius Patriarcha Alexan-

(1) Cfr. Witasse, loc. cit.

(2) *De sacrorum hominum origine et eorum continentia*, lib. I, cap. 5, qui præterea eamdem labem Ambrosio, Chrysostomo, Augustino, Theodoreto, Primasio et Sedulio adspergit; hinc graviter vapulat a Petavio.

(3) *De Hierarchia eccles.* cap. 15. Durandus vero in 4, dist. 14, q. 35; Alphonsus a Castro, lib. *Adv. hæres.* verbo *Episcopus;* Domin. Soto in 4, dist. 24, art. 1; Vasquez, disp. 140, aliique arbitrantur Hieronymum quidem admisisse magnum Episcopos inter et Presbyteros discrimen, illudque optimis de causis institutum; putasse tamen, id humano dumtaxat jure, id est, ecclesiastico, fuisse inductum. Quod pariter probabile existimat Scotus in 4, dist. 5. In hoc porro S. Doctor juxta hos auctores longe distat ab errore Aerii et Wicleffitarum. Cfr. quæ superius retulimus ex Card. Pallavicini. Ceterum cfr. Card. Baronius ad annum LVIII, a num. 1 ad 14, qui copiosissime de hoc egit argumento, ac S. Hieronymum egregie ab omni vindicavit calumnia.

(4) *Comment. in cap.* IV *Epist. ad Ephes.* item *in cap.* 3 *Epist.* I *ad Timoth.* ad calcem opp. S. Ambrosii.

(5) *Quæst.* CI, in append. ad tom. III opp. S. Augustini. Auctor harum quæstionum a Blondello idem censetur ac auctor citt. commentariorum in Epist. S. Pauli, nempe Hilarius Sardus.

drinus (1), quem latinum fecit Seldenus, quem tamen linguarum orientalium pene rudem in Eutychii testimonio interpretando turpissime lapsum esse animadvertit Renaudotius (2).

CAPUT IV.

DE SACRÆ ORDINATIONIS MATERIA, FORMA, SUBJECTO ET MINISTRO.

121. Ut ea, qua par est, perspicuitate de singulis, quæ hoc capite complexi sumus, agamus, diligenter in primis quæ in controversiam a Theologis vocantur, ab iis quæ catholicam doctrinam vel fidem attingunt, secernamus oportet.

122. I. Cum nomen Ordinationis late pateat, omnesque tam hierarchicos quam inferiores ordines complectatur, diversa proinde ratione de materia et forma Ordinum hierarchicorum a materia et forma inferiorum Ordinum disserendum est. Etenim circa inferiores hos Ordines unanimis Theologorum sententia est, illorum materiam apud Latinos esse instrumentorum traditionem seu porrectionem; formam vero orationem seu verba, quæ in ea instrumentorum porrectione proferuntur; apud Græcos vero manuum impositionem cum oratione adnexa.

(1) In *Chronico seu lib. de origine Eccles. Alexandr.* arabice conscripto.

(2) *De la perpétuité de la foi*, tom. v, liv. v, ch. 10, ubi loquens de Eutychii historia scribit : *C'est un paradoxe que Selden entreprit de soutenir pendant les troubles d'Angleterre en faveur du parti presbytérien, dont il était un des principaux acteurs. Il n'avait aucune preuve que celle qu'il prétendît tirer d'un passage d'Eutychius, patriarche d'Alexandrie, qui n'était pas alors imprimé, et qu'il n'entendait pas, rapportant à l'ordination ce qui avait rapport à l'élection du patriarche. C'est ce qu'Abraham Echellensis a prouvé très-clairement dans le livre qui a pour titre* Eutychius vindicatus, *auquel les Protestans n'ont fait de réponse solide.* Cfr. etiam idem auctor in *Histor. Patriarch. Alexandr.* Sollerius, *Acta Sanct.* tom. v, mens. Junii, ubi de Patriarchis Alexandrinis; Morinus, *De sacris Ordination.* part. III, exercit. VII, cap. 7, et Mamachius, *Origin. et antiquit. christian.* tom. IV, pag. 508 et seqq. Petavius *de eccl. Hier.* lib. I, cap. 13, § 19, monet., ab hoc auctore lectorem satis credulum requiri.

123. Sed magna lis viget circa materiam et formam essentialem Ordinum hierarchicorum. Veteres enim scholastici fere omnes non ambigunt, eam in instrumentorum pariter porrectione et comitantibus eam verbis constituendam esse; at, postquam sanior critica rimas omnes antiquitatis perscrutata est, communior jam evasit sententia, quæ in sola manuum impositione et oratione sitam esse materiam et formam horum ordinum tuetur.

124. Sane pro hac pugnant 1° Scripturarum testimonia, quæ adduximus ad adstruendam Sacramenti Ordinis veritatem; 2° pugnant ritualia omnia et sacramentaria ante nongentos ad minimum annos conscripta, magna diligentia a Menardo (1), Martenio (2) et Morino (3) perquisita et prolata; 3° pugnant Constitutiones apostolicæ (4), Concilium Carthaginiense IV (5), Nicænum I (6), Antiochenum celebratum anno 341 (7), Ancyranum (8), aliaque permulta antiquioris Ecclesiæ monumenta, in quibus de instrumentorum porrectione nec verbum occurrit; imo Concilium Carthag. can. V, in eo constituit discrimen subdiaconatum inter et hierarchicos Ordines, quod isti manuum impositione, ille instrumentorum traditione conferrentur (9).

(1) *In notis et observatt. in librum Sacramentorum S. Gregorii Papæ*, edit. Maur. tom. III, nota 757.

(2) Op. et loc. citt. cap. 8, art. 9 et art. 11.

(3) Op. cit. tota parte II.

(4) Lib. VIII, cap. 16, ubi inter cetera hæc leguntur: *Διατάσσομαι ὑμῖν τοις ἐπισκόποις· Πρεσβύτερον χειροτονῶν, ὦ ἐπίσκοπε, τὰ χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπίτιθει αὐτὸς. Constituo vobis Episcopis: Cum Presbyterum ordinas, Episcope, manum super caput ejus ipse impone.* Eadem fere occurrunt cap. 17, ubi agitur de Ordinatione Diaconorum.

(5) Can. III.

(6) Can. XIX.

(7) Can. X.

(8) Can. IX, ex versione Dionysii Exigui, aut X ex versione Isidori.

(9) En canonis verba: *Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de Episcopi manu accipiat vacuam et calicem vacuum.* Quibus verbis excluditur Arcudii aliorumque opinio, qui censent, manuum impositionem in instrumentorum porrectione contineri, ut omittam exinde sequi, etiam Ordines minores conferri pariter manuum impositione, qui et in illorum collatione, dum Episcopus porrigit instrumenta, manus imponit. Id ipsum dic de collatione Baptismi, Extremæ Unctionis, etc.

4º Pugnant antiqui Patres, qui, de ordinatione loquentes, non aliam materiam memorant quam manuum impositionem, imo nec Isidorus, qui VII (1), nec Alcuinus, qui VIII (2), nec Amalarius (3), neque Rabanus Maurus (4), neque Walafridus Strabo (5), qui IX seculo de ritibus conferendi sacros Ordines ex instituto pertractarunt, instrumentorum porrectionis meminerunt. 5º Denique pugnant pro eadem sententia omnes orientales Ecclesiæ; Græci enim, Syri, Ægyptii, Maronitæ, etc. nunquam aliam agnoverunt vel agnoscunt præter hanc unam manuum impositionem. Quod si in sola manuum impositione essentialis et adæquata materia Ordinationis constituenda est, jam prono alveo fluit, formam pariter essentialem et adæquatam constituendam esse in oratione, quæ eam comitatur; adeoque, quod pariter exinde sequitur, respectu Sacerdotii secundam præcise manuum impositionem esse materiam essentialem; prima enim nulla verborum forma determinatur; tertia vero, præterquam quod iis adhibetur, qui jam cum Episcopo Eucharistiam consecrarunt, apud Græcos et Orientales in usu plane non est, prout nec apud Latinos ante seculum XIII, ut ex vetustis monumentis evincunt Martenius (6)

(1) *De officiis*, lib. II, cap. 5.

(2) Lib. *De divinis officiis*, cap. 34 et seqq.

(3) *De ecclesiast. officiis*, lib. II, cap. 12 et seqq. Extat in *Biblioth. Patr. De la Bigne*, Colon. Agripp. 1618, tom. IX.

(4) *De institut. Clericorum*, lib. I, a cap. 5 ad 9.

(5) *De Rebus ecclesiast.* cap. 24 et seqq. Horum scriptorum collectionem exhibet Melchior Hittorpius, *De catholicæ Ecclesiæ divinis officiis ac ministeriis varii vetustorum fere omnium Ecclesiæ Patrum et Scriptorum libri.* vol, I, in fol. Coloniæ 1568, iterum Romæ 1591.

(6) Loc. cit. art. 9, § 12, ubi hæc scribit : *Præter hanc manuum impositionem, aliam describit editum Pontificale Romanum ab Episcopo post communionem faciendam hæc proferente verba : Accipite Spiritum Sanctum, quorum, etc. quæ quidem ita essentialis Ordinationi Presbyterorum videtur nonnullis scholasticis, ea ut omissa, perfecti dici nequeant Presbyteri; nam, etsi jam acceperint potestatem offerendi Sacrificii, necdum tamen acceperunt dimittendi peccata. Verum toto aberrare cælo inficias nullus ierit, qui antiquos Ordinationum sacrarum ritus vel levi perlustrarit oculo; utpote qui nullam prorsus illius mentionem fecerint.* Quod deinde fuse prosequitur. Eadem ferme habet

et Morinus (1). Ex his propterea etiam sequitur, antiquitus in Ordinatione non adhibitam fuisse illam formulam : *Accipe Spiritum Sanctum*, qua passim scholastici, quos plures etiam recentiores Theologi secuti sunt, tradunt conferri potestatem in Corpus Christi mysticum seu potestatem remittendi peccata.

125. Qui tuentur manuum impositionem esse essentialem et adæquatam materiam Ordinationis hierarchicæ, docent, instrumentorum porrectionem processu temporis ab Ecclesia Latina fuisse adscitam ad majorem declarationem potestatis, quæ per manuum impositionem confertur (2).

126. Præcipuum fundamentum illorum Theologorum, qui adhuc adstruunt, materiam essentialem Ordinationis vel esse solam traditionem instrumentorum vel saltem partialem, est decretum Eugenii IV pro instructione Armenorum, ubi ait : *Sextum Sacramentum est Ordinis, cujus materia est illud, per cujus traditionem confertur Ordo ; sicut Presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenæ cum pane porrectionem* (3). Ast, nisi velimus in absurda incidere, admitti debet responsio Bellarmini aliorumque, qui dicunt, scopum summi Pontificis fuisse inducendi

Hugo Menardus, loc. cit. n. 757, circa finem. Non inde tamen sequitur, frustra ab Episcopo proferri verba illa : *Accipe Spiritum S.*, siquidem declarant magis ac magis potestatem a Sacerdote in essentiali manuum impositione acceptam, ut adnotat Morinus, loco mox citando.

(1) Op. cit. *Exercit.* VII, cap. 5.

(2) Sane veteres, qui primi locuti sunt de instrumentorum porrectione, hanc explicationem suppeditant, ita ex. gr. Hugo Victorinus, *De Sacrament.* lib. II, part. III, cap. 12, scribit : *Accipiunt calicem cum vino et patenam cum hostiis de manu Episcopi, quatenus his instrumentis potestatem se accepisse agnoscant placabiles Deo hostias offerendi.* Et Petrus Lombardus, lib. IV, dist. 24 : *Accipiunt etiam*, inquit, *calicem cum hostiis, ut per hoc sciant, se accepisse potestatem placabiles Deo hostias offerendi.* Eadem habet Durandus, lib. II *Rationalis*, cap. 10 et seqq. Ex quibus infert Martenius, loc. cit. § 17, verba, quæ proferuntur ab Episcopo in traditione calicis et patenæ : *Accipe potestatem offerendi Sacrificium Deo Missasque celebrare*, etc. non pertinere ad essentiam, sed ad majorem collatæ potestatis declarationem, præsertim cum incognita illa formula videatur omni Ecclesiæ annis minimum nongentis.

(3) Apud Harduin. *Acta Conc.* tom. IX, col. 440.

Armenos ad uniformitatem cum Ecclesia Romana in collatione Ordinum, ideoque hanc solam recensuisse, quam Armeni non adhibebant (1).

127. Et hæc quidem disseruimus, spectantes quæstionem hanc in abstracto, ut dicitur, seu speculative; ceterum cum in praxi tutior pars in administratione Sacramentorum teneri debeat, ac optimæ notæ Theologi diversas sententias tueantur, hinc absque piaculo, alterutra non posset omitti scilicet aut manuum impositio aut instrumentorum porrectio, ex quibus juxta plures Theologos in Ecclesia Latina materia totalis et adæquata sacræ Ordinationis coalescit. Quod si traditio instrumentorum omissa esset, deberet omnino suppleri, imo tota esset sub conditione Ordinatio iteranda, prout a sacra Congregatione sancitum est, apud Benedictum XIV, *De Synodo* (2).

128. II. De subjecto Ordinationis pauca a nobis dicenda sunt. Ratum quippe et exploratum est apud omnes, ad valorem Ordinationis 1° requiri masculinum sexum. Ecclesia enim semper execrata est Marcosianos, Montanistas et Collyridianos sacram Ordinationem mulieribus conferentes. Nunquam aut in lege naturæ aut in lege Mosaica femina ulla sacris altaribus admota est; nec Christus neque Apostoli vel ipsam Deiparam Virginem Sacerdotio exornarunt. Imo Apostolus Paulus, I ad Cor. XIV, 34,

(1) Jam alias monuimus, quæ retulit Eugenius IV in Instruct. Armenorum, desumpta esse ad verbum ex opusculo V S. Thomæ, *De Sacramentis*. Ceterum cum pleraque allata documenta non ex sola Ecclesia orientali et ex orientalibus scriptoribus, verum etiam ex Ecclesia et scriptoribus Latinis desumpta sint, exinde refellitur Harduini sententia, qui censuit, aliam materiam pro sacris Ordinationibus S. Paulum Orientalibus, aliam S. Petrum Occidentalibus tradidisse; tum etiam illorum placitum excluditur, qui vellent materiam adæquatam pro Græcis esse solam manuum impositionem, pro Latinis præterea esse instrumentorum traditionem. Qui enim ita censent, parum se versatos ostendunt in antiquitatis monumentis. Licet vero in Ordine Romano et Rom. Pontificali instrumentorum porrectio præscribatur in collatione ordinum hierarchicorum, attamen cum vetustiora documenta eam non habeant, imo, ut vidimus, excludant, ambigendum non est, progressu temporis illam fuisse adjectam.

(2) Lib. VIII, cap. 10, § 13.

præcipit, ut mulieres in ecclesiis taceant, nec iis docere permittit, nec dominari in virum, sed in silentio esse.

129. Nec refert, passim in monumentis ecclesiasticis recenseri diaconissas, presbyteras aut episcopas; nec magni præterea faciendum est, quod aliqui addunt, non repugnare mulieribus politicum regimen; vel abbatissas præesse mulieribus; vel denique ethnïcos indiscriminatim mulieres æque ac viros ad aras admisisse. Etenim diaconissarum inauguratio, ut vidimus, nullam relationem ad Sacerdotium habebat; presbyteræ vero aut episcopæ non erant nisi uxores presbyterorum vel episcoporum, quas isti ante Ordinationem duxerant. Ad id vero, quod adjicitur de regimine politico, reponimus, aliam esse rationem regiminis politici, aliam ecclesiastici longe sublimioris a Christo instituti. Quod vero spectat ad abbatissas, dicimus, illarum potestatem non esse veræ jurisdictionis, quæ videlicet ex auctoritate clavium descendat Ecclesiæ concessa, sed earum munus ad vigilantiam referri, ad curam quamdam domesticam, maternam et œconomicam. Quod si ethnici ad aras admittebant etiam mulieres, ex insanis ethnicorum ritibus perperam colligitur, etiam admitti eas posse in religione christiana, cum id unice a Christi voluntate pendeat. Et hæc dicta sufficiant adversus mulierosos sive veteres sive recentiores hæreticos.

130. Exploratum pariter est 2° apud omnes, solum baptizatum idoneum esse Ordinationis subjectum; hinc non est cur pluribus id confirmare nitamur. Baptisma enim est omnium Sacramentorum fundamentum et totius spiritualis vitæ janua. Nullum denique dubium est, quin ad valorem Ordinationis in adultis requiratur consensus, ita ut nulla sæpius ac irrita a Romanis Pontificibus declarata sit Ordinatio obluctanti ac invito collata. Si quæ porro monumenta ecclesiastica contrarium suadere videntur, explicari debent de reluctantia quadam animi, non autem de omnimoda et absoluta (1).

(1) Hæc enim antiquitus invaluerat consuetudo, ut passim insignes monachi aut in populo cœlibes ad clericatum raperentur, et inviti ac reclamantes ab Episcopis consecrarentur, dum Diaconi eos firmiter tenerent, interdum etiam os comprimerent, ne reclamarent. Sic enim olim factum fuit S. Epiphanio,

131. Et hæc quidem requiruntur, ut valida sit ordinatio; ut vero sit præterea legitima, plures aliæ conditiones requiruntur, de quibus consuli possunt Canonistæ ac Theologi, qui morales tradunt institutiones.

132. III. Reliquum est, ut nonnulla attingamus de ministro Ordinationis. Hic potest esse vel ordinarius vel extraordinarius sive ex delegatione, rursum vel legitimus est vel illegitimus.

133. Totius sacræ Ordinationis, quæ nempe omnes omnino Ordines complectatur sive majores sive minores, ministrum ordinarium ac proprium esse solum Episcopum, ut ex dicendis constabit, de fide est. Tota igitur quæstio versatur circa ministrum extraordinarium, utrum scilicet possit Presbyter ex concessione seu delegatione Romani Pontificis Ordines conferre.

134. Nunc inter omnes Catholicos Theologos convenit, posse Presbyterum a Romano Pontifice delegari ad Ordines minores ac Subdiaconatum conferendos (1); quod vero spectat ad Ordines hierarchicos, una jam pariter sententia est Theologorum, hos conferri non posse nisi a solo Episcopo. Si qui fuerunt ex veteribus scholasticis et canonistis qui docuerint, posse Romanum Pontificem delegare Presbyterum ad inaugurandos Diaconos et Presbyteros (2), jamdiu istorum paucorum sententia obsoleta est, nec

germano fratri S. Hieronymi, Pauliniano, S. Paulino, S. Augustino, aliisque multis. Cfr. Lupus, diss. cit. *De Latinorum continentia*, cap. I, nec non Morinus, op. cit. part. III, exercit. XI, cap. 2, qui longe plura allia exempla profert.

(1) Cfr. Benedictus XIV, *De Synodo*, lib. II, cap. 11, § 19. Cfr. etiam Marten. op. et loc. cit. cap. 8, art. 5, § 1.

(2) Ita censuerunt auctores Glossæ in can. *Manus quoque impositionis*, De consecr. dist. 5. Innocentius IV, in caput *Quinto*, *de consuetudine*, qui eamdem sententiam tribuit etiam Sylvestro antiquo canonistæ: *Sylvester*, inquiens, *dixit*, *quod ex delegatione Domini Papæ*, *et adminiculo Sacramenti habiti*, *quilibet clericus potest*, *quidquid habet*, *ipse conferre*. Item Angelus de Clavasio in *Summa*, nec non Hugo et Hugolinus antiqui canonistæ, aliique pauci apud Morinum exercit. IV, cap. 3. Hinc Natalis Alex. diss. XLIV, in append. de Chorepiscopis scribit: *Non improbabile visum est doctis quibusdam viris*, *simplices Sacerdotes Summi Pontificis delegatione posse alios ordinare.* Recensitis deinde hujus sententiæ patronis, quos nominavimus, ac præterea Bernardo in I Decretalium, Guilielmo Altisiodorensi, Petro Aureolo, Nicolao de Orbellis, et

ullum patronum jam sibi vindicat, adeo ut non opus sit pluribus eam refellere. Ad Diaconatum enim quod attinet, de quo potissime controversia viguit, qui tenuerunt, eum posse ex delegatione Romani Pontificis a Presbytero conferri, innituntur, tanquam fundamento præcipuo, privilegio abbatibus Cisterciensibus ab Innocentio VIII concesso, ut possent monachis sibi subjectis, præter minores Ordines et Subdiaconatum, etiam Diaconatum conferre (1). Verum plerique negant, ejusmodi privilegium unquam fuisse concessum; plures vero non immerito suspicantur, diploma pontificium depravatum fuisse; cum nutet propterea singulare ac fortasse unicum fundamentum hujus sententiæ, nutat sententia ipsa eidem innixa.

135. Et hæc quidem de Ordinationis ministro ordinario et extraordinario. Si sermo sit de ministro legitimo et illegitimo, haud exigua existit disceptatio inter doctos et eruditos viros. Legitimus porro minister Ordinationis vocatur ille, qui non modo catholicus est, canonice electus et proprius Episcopus, sed cujus

ex recentioribus Vasquezio, Præposito, Maratio, qui eam probabilem autumant, merito concludit : *Hæc tamen sententia, quæ traditioni repugnat, sequenda non est.*

(1) Hæc sunt verba privilegii, ut fertur, dati ab Innocentio VIII, anno 1489, v Idus April., Abbati Cisterciensi et quatuor primis sui ordinis coabbatibus : *Ac ne monachi dicti Ordinis, pro suscipiendis subdiaconatus et diaconatus Ordinibus, extra claustrum discurrere cogantur, tibi et successoribus tuis, ut quibuscumque dicti Ordinis monachis ; aliis vero quatuor abbatibus præfatis ac eorum successoribus, ut suorum monasteriorum prædictorum religiosis, quos ad id idoneos repereritis, subdiaconatus et diaconatus Ordines hujusmodi alias rite conferre... auctoritate apostolica et ex certa scientia tenore præsentium de speciali dono gratiæ indulgemus.* Ita apud Martenium, loc. cit. art. 5, § 1, qui illud diploma pro genuino habet. Verum hic auctor ulterius nimis progreditur ; pro certo enim sumit, a Chorepiscopis omnibus indiscriminatim olim administratos fuisse sacros Presbyteratus et Diaconatus Ordines. Quod attinet ad auctores, qui censent, posse Sacerdotem ex delegatione Romani Pontificis Diaconatum conferre, cfr. apud Morium loc. cit. Henriquez, *Summa, in additionibus ad lib.* x, *De Ordine*, affirmat, simile privilegium indultum esse præsulibus Franciscanis in India degentibus. Ast cfr. Hallierius, op. cit. ubi de ministro Ordinationis, art. 2, sec. 3 ; Witasse, *De Ordine*, part. 1, q. 5, art. 2, sect. 3.

præterea Ordinatio omnibus Ecclesiæ legibus plane consentit; contra vero illegitimus cui horum vel aliquid deest, vel qui in conferendis Ordinibus easdem Ecclesiæ leges infringit.

136. Ordinationes ab illegitimo ministro peractas illicitas esse nemo unquam Theologorum dubitavit; utrum vero præterea irritæ, inanes ac nulla habendæ sint, implicatissima olim quæstio fuit, adeo ut Magister Sententiarum scribat : *Hanc quæstionem perplexam ac pœne insolubilem faciunt Doctorum verba, quæ plurimum dissentire videntur* (1); deinde profert quatuor sententias, quin ulli adhæreat. Monumenta ecclesiastica prope innumera pro utraque sententia, sive affirmante irritas esse ejusmodi Ordinationes, sive negante, stare videntur (2), cum res nondum eliquata esset. Nunc jam a pluribus seculis sola viget S. Thomæ doctrina, cui accessit universæ Ecclesiæ suffragium, Ordinationis ab hæreticis, schismaticis ac simoniacis factas validas omnino esse habendas. Irrito prorsus conatu Hyacinthus Sbaralea post Morinum contrarium suadere tentavit in *Disput. de Sacris pravorum Ordinationibus* (3).

137. Quod si invalidæ censentur Ordinationes anglicanæ, non ideo est, quia ab Episcopis hæreticis et schismaticis conferuntur, sed tum ob defectum successionis Episcoporum (4), tum ob vi-

(1) Lib. 4, dist. 25.

(2) Hæc expendunt inter ceteros Morinus, exercit. v, cap. 1 et seqq. Christian. Lupus, in diss. *De Simoniæ crimine*, cap. 16 et 17 opp. edit. Ven. 1735, tom. iv; Hyacinthus Sbaralea Ord. Min. Conventual. in op. mox citando.

(3) Vol. 1, in-4, Florentiæ 1750, qui sub finem cap. 12, nempe postremi suæ disputationis, communem Theologorum sententiam, quæ stat pro valore Ordinationis ab hæreticis, simoniacis, intrusis, etc. factæ, vocat inveteratum errorem; his enim verbis disputationem suam absolvit : *Atque hæc quidem satis pro hac de sacris quorumdam Ordinationibus disputatione : utinam autem et ad inveteratum errorem exstirpandum satis!* Quod nescio an modeste dictum sit. Ceterum non est permiscenda, ut nonnulli incaute faciunt, sententia Morini atque Sbaraleæ, ceterorumque qui eis adstipulantur, cum errore Donatistarum, Waldensium, Albigensium, Wicleffitarum et Hussitarum, qui valorem Baptismi et Ordinis a probitate vel improbitate ministri repetebant; longe enim alio ex fonte hæc Catholicorum hominum disceptatio promanat.

(4) Tradunt enim scriptores coævi,

tiatam essentialiter formam (1), prout adversus Courayerium ostenderunt Harduinus (2), Le Quien (3) aliique passim.

His itaque per partes declaratis, jam accedimus ad propugnandum dogma catholicum de sacræ Ordinationis ministro adversus Protestantes.

Matthæum Parckerum, a quo reliqui Episcopi anglicani hæretici originem trahunt, fuisse Londini in diversorio a Joan. Scoræo Episcopo Roffensi inauguratum, una cum tribus aliis, absque legitima materia ac forma. Siquidem Scoræus super eorum capita impositis sacris bibliis hæc verba tantum adjecit : *Accipite potestatem prædicandi verbum Dei in sua puritate.* Per annos plurimos factum istud, ab oculatis testibus traditum, pro certo habitum est, quin ullus reclamaverit. Postea tamen Protestantes eidem opposuerunt Acta Lambethana eruta, ut affirmabant, ex archivio palatii archiepiscopalis Lambethensis, quæ exhibent Parkeri aliorumque Ordinationem solemniter factam esse in sacello ejusdem palatii a Guil. Barlowio electo Episcopo Cestriensi 17 Dec. 1559. Prodierunt autem primo ejusmodi Acta post medium seculum, nempe anno 1613. Hinc tanquam supposititia aut saltem suspecta Catholici scriptores ea non immerito traduxerunt. Hæc disceptatio finem suum attigisse videbatur, donec his annis denuo mota est, ex occasione qua doctor Lingard pugnavit pro veritate Actorum Lambethanorum, adversus quem insurrexit Thomas Hodgson. Protestatus tamen est Lingard, se non propterea propugnare voluisse valorem anglicanarum Ordinationem. Cfr. *The Cathol. Magazin*, vol. VI, Febr. 1835, n. 40, pag. 70.

(1) Anglicani sub Eduardo VI anno 1549, abolito Rituali Romano, novum condiderunt; in hoc porro Rituali hæc forma præscribitur ad consecrandum Episcopum. Consecrans minister in primis Deum orat, ut servum suum ad ministerium *Episcopatus vocatum, doctrinæ suæ veritate instruat, vitæ innocentia adornet, eamque largiatur gratiam, ut semper ad Evangelium promulgandum paratus sit.* Deinde, manus ordinando imponens, pergit : *Accipe Spiritum Sanctum, et excitare memineris gratiam, quæ in te est per manuum impositionem*, etc. Demum, sacra Biblia porrigens, concludit : *Attende lectioni, exhortationi, serio meditare omnia, quæ in hoc libro continentur*, etc. Ex quibus patet, nullam in ejusmodi formula consecrandi, offerendi et ordinandi mentionem occurrere, secus ac universa traditio semper et tenuit et docuit; præterquam quod per illam *doctrinæ veritatem et Evangelii promulgationem* significent Anglicani doctrinam calvinisticam ac reformatam.

(2) *La défense des Ordinations anglicanes réfutée*, vol. 2, Paris 1727.

(3) *Nullité des Ordinations anglicanes*, 2 vol. Paris 1725. Tum in alio opere : *La même nullité de nouveau démontrée contre le P. Courayer*,

PROPOSITIO.

Episcopi habent potestatem ordinandi, quæ non est illis cum Presbyteris communis.

138. De fide est nostra propositio. Eam enim definierunt Tridentini Patres, sess. XXIII, can. VII, his verbis : *Si quis dixerit, Episcopos... non habere potestatem... ordinandi, vel eam, quam habent, illis esse cum Presbyteris communem, anathema sit.* Duas partes habet propositio, quarum altera est Episcopos habere potestatem ordinandi, altera vero est illam, quam habent potestatem, non esse illis cum Presbyteris communem. Utramque porro simul adstruimus, cum probationes utrique communes sint.

139. Scriptura, traditio, perpetua Ecclesiæ praxis et omnium antiquarum communionum seu sectarum consensus pro assertionis nostræ veritate ineluctabile prorsus suppeditant argumentum. Christus enim in primis Sacerdos summus Apostolos suos Sacerdotes instituit. Deinde septem diaconi a multitudine electi a solis Apostolis ordinantur, Act. VI. Saulus et Barnabas, ibid. XIV, Presbyteros per Ecclesias constituunt. Idem præterea Paulus, I ad Timoth. IV et II ad eumdem I, testatur, impositione manuum suarum Timotheum ordinatum fuisse. Denique vero et Timotheo, I epist. III, et Tito, I, 5, idem Apostolus mandat, quibus debeant imponere manus et Ordines conferre.

140. Non minus certa sunt, quæ ex traditione habentur. Constitutiones, Apostolicæ nuncupatæ, præcipiunt, ut Episcopus a duobus vel tribus Episcopis ordinetur, presbyter vero ab uno tantum Episcopo, ut diaconus et reliqui clerici (1). Hinc S. Athanasius accusatorem suum, Ischiram, ideo Sacerdotem non fuisse probabat, quia non ab Episcopo, sed a simplici Sacerdote Col-

1 vol. Paris 1730. Cfr. præterea Theodoric de S. René, *Justification de l'Eglise romaine sur la réordination des anglais Épiscopaux*, 2 vol. Paris 1728. Hi quidem adversus Courayerium ; hos plures antiquiores præcesserunt, uti Hardinyus, Holivood, Fitz-Simon, etc.

(1) *Constit. Apost.* lib. VIII, cap. 16 et seqq.

lutho ordinatus fuerat (1). Cum propterea Novatus romanum Episcopatum ambiret, maxime sollicitus erat, Eusebio teste (2), ut Episcopos aliquos circumveniret, a quibus episcopalem Ordinationem acciperet. Adeo vel ipsis hæreticis tunc temporis, nempe sec. III, persuasum erat, nonnisi ab Episcopo Episcopum institui posse. Quare S. Epiphanius, *Hæres. LXXV*, sic adversus Aërium scribebat : *Ordo siquidem Episcoporum ad gignendos patres præcipue pertinet; hujus enim est patrum in Ecclesia propagatio; alter* (Presbyterorum), *cum patres non possit, filios Ecclesiæ lotionis regeneratione producit* (3). Celebre est paulo ante relatum Hieronymi dictum : *Quid facit, excepta ordinatione, Episcopus, quod Presbyter non faciat? Sola namque Ordinatione*, subdit S. Joan. Chrysostomus, *superiores* (Episcopi) *sunt, atque hinc tantum videntur Presbyteris præstare* (4).

141. Ecclesiæ perpetua praxis melius colligi non potest quam ex antiquissimis ritualibus libris Græcorum et Latinorum, in quibus constanter solus Episcopus exhibetur sacræ Ordinationis minister (5). Eadem rursum ex perpetua ipsius agendi ratione evincitur, ex qua patet, vel dirissimæ persecutionis tempore, nunquam a Presbytero aut Episcopos aut Presbyteros aut Diaconos initiatos fuisse.

142. Omnes demum Orientis Ecclesias, licet e quavis communione, unanimes in hunc articulum consentire, luce clarius evincunt indubia monumenta a Renaudotio collecta (6). Hic præterea cum narrasset, Ethiopas, diu carentes metropolitano, Pres-

(1) Cfr. S. Athanasii *Apologia contra Arian.* n. 12, opp. edit. Maur. tom. I, part. I, pag. 134; nec non Fragment. II ex opere hist. S. Hilarii n. 5 et n. 16, ad calcem opp. S. Hilarii Pictav. edit. Maur. tom. II.

(2) *Hist. eccles.* lib. VI, cap. 43.

(3) Cap. 4. Ἡ μὲν γὰρ ἐστὶ πατέρων γεννητικὴ τάξις· πατέρας γὰρ γεννᾷ τῇ ἐκκλησίᾳ· ἡ δὲ πατέρας μὴ δυναμένη γεννᾷν, διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας τέκνα γεννᾷ.

(4) *Hom.* XI *in* I *epist. ad Timoth.* n. I. Τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνῃ ὑπερβεβήκασι, καὶ τούτῳ μόνον δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους.

(5) Cfr. Marten. *De antiquis Eccl. ritib.* lib. I, part. II, art. II.

(6) *Perpétuité de la foi.* tom. V, liv. 5, ch. 8.

byterum ad episcopalia munia obeunda coëgisse, sapienter addit, ausum hunc uti sacrilegum et omni vi destitutum ab Alexandrinis Patriarchis habitum fuisse. At exinde factum est, ut alius apud eos irreperet abusus, evehendi scilicet ad Sacerdotium quo plures possent, nulla adhibita diligentia, ne diu sede metropolitana præsule viduata Sacerdotibus destituerentur (1).

DIFFICULTATES.

143. Obj. 1° Apostolus, 1 ad Timoth. IV, 14 : *Noli, inquit, negligere gratiam... quæ data est tibi... cum impositione manuum Presbyterii.* Non igitur soli Episcopi, sed et Presbyteri potestate pollent manus imponendi. 2° Quapropter in Conc. Carthag. IV statutum fuit, ut, *cum Presbyter ordinatur, Episcopo eum benedicente et manum super eum tenente, etiam omnes Presbyteri, qui præsentes sunt, manus suas juxta manum Episcopi super caput illius teneant* (2), quod et adhuc servatur. 3° Nec desunt exempla in historia ecclesiastica quod, Presbyteri alios Presbyteros ordinaverint. Concilium enim Ancyranum, anno 314 celebratum, constituit can. XIII, *Vicariis Episcoporum, quos Græci chorepiscopos vocant, non licere vel Presbyteros vel Diaconos ordinare... sine præcepto Episcopi* (3). Quod confirmat Concilium Antiochenum, celebratum anno 341, can. X (4). Idipsum constat ex Concilio Meldensi, an. 845, can. LXIV (5), docetque S. Isidorus, *De officiis Ecclesiasticis*, lib. II, cap. 6, et apertissime summus Pontifex Zacharias, ad Pipinum scribens : *Chorepiscopi ordinent etiam lectores et subdiaconos atque exorcistas, quibus promotiones istæ sufficiant. Nec Presbyterum vero nec Diaconum audeant ordinare præter civitatis Episcopum, cui ipse cum possessione subjectus est* (6). Jam vero chorepiscopi ex communiori sententia Presbyteri tantum erant. Ergo.

(1) Ibid. ch. 10.

(2) Can. III, apud Harduin. *Acta Conc.* tom. I, col. 679.

(3) Ex vers. Isidori, apud Hard. *Acta*, etc. ibid. col. 276.

(4) Ibid. col. 598.

(5) Ibid. tom. IV, col. 1491.

(6) Epist. VII, cap. I, apud Harduin. tom. III, col. 1901.

144. Resp. Ad 1m, *Dist.* Id est, Episcopi, *conc.;* Presbyteri seu Presbyterii, *subd.* in Ordinatione passiva, *conc.;* activa, *neg.* Jam superius ostendimus, nomina Episcopi et Presbyteri promiscue ab initio usurpata fuisse; hic vero sumi ad significandum Episcopum, declarat idem Apostolus, dum in II ad eumdem Timotheum testatur, se eum ordinasse. Adnotavimus præterea, ex Calvini ipsius interpretatione posse objecta verba de Ordinatione passiva seu de subjecto Ordinationis intelligi.

145. Ad 2m, *Dist.* Impositione manuum ceremoniali, *conc.;* sacramentali, *neg.* Nec enim in tali manuum impositione Presbyteri formam aliquam pronunciant, sed solus Episcopus.

146. Ad 3m, *Neg.* Ad allatas vero probatt. reponimus, agi in citatis documentis de illis chorepiscopis, qui charactere episcopali præditi erant, cujusmodi ex antiquitate plures fuisse novimus (1), quamvis per se chorepiscopatus hunc gradum non exposceret. Nisi enim de solis in episcopali gradu constitutis adducta documenta deberent intelligi, profecto neque S. Epiphanius, neque S. Joannes Chrysostomus, aut S. Hieronymus aliique passim, tanta fiducia affirmassent, Ordinationis munus ita Episcopis competere, ut hoc solo distinguerentur a Presbyteris; neque Aërius siluisset, si de contraria praxi tunc constitisset, prout in adversariorum hypothesi debuisset certe constare, cum ea potissimum ætate chorepiscopi florerent tum in orientalibus tum in occidentalibus provinciis.

147. Ne tamen solis conjecturis inniti videamur, placet id ex ipsis, quæ objiciuntur, Conciliis confirmare. Concilium enim Ancyranum statuit: *Si qui Episcopi ordinati sunt, nec recepti ab illa parochia, in qua fuerant denominati, voluerintque alias occupare parochias et vim præsulibus earum inferre... eos abjici placuit. Quod si voluerint in Presbyterii ordine, ubi prius fuerant, ut Presbyteri residere, non abjiciantur propria dignitate* (2); et Conc. Antiochenum: *Qui in vicis vel possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem Epi-*

(1) Cfr. Nat. Alex. dissert. cit.

(2) Can. XVII, ex vers. Dionysii Exigui, apud Harduinum, tom. I, col. 278.

scoporum perceperint, et ut Episcopi consecrati sint, tamen S. Synodo placuit, ut modum proprium recognoscant... nec Presbyterum vero nec Diaconum audeant ordinare præter civitatis Episcopum (1).

148. Inst. 1º S. Leo M. ratas habuit Ordinationes a *pseudo-episcopis* factas (2). 2º Theodoreto et Socrate testibus (3), a Conc. Nicæno facta est potestas Presbyteris catholicis *manus imponendi* (προχειρίζεσθαι), *et proponendi nomina eorum, qui in clerum eligi meruerint.* 3º Novatus presbyter, prout refert S. Cyprianus, sibi *Felicissimum Diaconum constituit* (4). Cassianus vero narrat, Danielem a B. Paphnutio prius ad Diaconatum, ac postea ad Presbyteratum evectum fuisse (5). Ergo.

149. Resp. Ad 1m, *Dist.* Ratas habuit S. Leo Ordinationes factas a pseudo-episcopis, id est, Episcopis illegitimis, *conc.;* episcopali dignitate destitutis, *neg.* Id enim constat ex orationis serie, in qua loquitur de iis Episcopis, qui contra ecclesiasticam regulam, *nec a clericis erant electi, nec a plebibus expetiti, nec a provincialibus Episcopis cum Metropolitani judicio consecrati.*

150. Ad 2m, *Dist.* Facta est a Conc. Nicæno Presbyteris catholicis potestas *manus imponendi,* id est, *eligendi, conc.;* consecrandi, *neg.* Sic enim textum Theodoreti vertit ac vertendum ostendit Valesius (6).

(1) Ibid. col. 597. Multo minus favent adversariis Conc. Meldense, Isidorus et Zacharias, qui locis citt. non modo non tribuunt chorepiscopis facultatem ordinandi Diaconos et Presbyteros, sed plane contrarium adstruunt. Verba, quæ adducuntur ex Zacharia, sunt Concilii Antiocheni, cujus auctoritatem urget S. Pontifex, ut statuat, non competere chorepiscopis ullam ordinandi facultatem.

(2) *Epist.* CLXVII, edit. Ballerini, Resp. ad inquisit. I.

(3) Apud utrumque historicum, lib. I, cap. 9.

(4) *Epist.* XLIX.

(5) *Collat.* IV, cap. I.

(6) In *Adnotation.* in caput 9, libri I, *Hist. eccl.* Socratis, ubi aperte ostendit, pluribus adductis locis parallelis, προχειρίζεσθαι idem esse quod proponere nomina ordinandorum. Hinc verba synodica Conc. Nicæni sic vertit: *Illi vero, qui, Dei juvante gratia vestrisque precationibus, nullo unquam in schismate deprehensi sunt, sed in catholica et apostolica Ecclesia absque labe ulla perseverant, potestatem habeant eligendi et proponendi nomina eorum, qui in clerum adlegi meruerint.*

151. Ad 3m, *Dist.* Referunt citati auctores, Novatum et Danielem constituisse et promovisse ad Diaconatum et Presbyteratum mediate, *conc.;* immediate seu per se, *neg.* Contrarium enim eruitur ex contextu. Idem enim S. Cyprianus, qui scripsit de Novato : *Qui isthic adversus Ecclesiam Diaconum fecerat,* pergit dicens : *Illic* (Romæ) *Episcopum fecit,* id est, curavit, ut Novatianus a tribus temulentis Episcopis consecraretur, uti novimus ex historia (1). Sic etiam cum Paphnutius perspectam haberet Danielis sanctitatem, ipsum destinavit ad sacros Ordines (2).

CAPUT V.

DE CÆLIBATU ECCLESIASTICO SEU DE CONTINENTIÆ LEGE SACRIS MINISTRIS IMPOSITA.

152. Vix dici potest, quo insano furore sacrum cælibatum insectati fuerint sec. XVI, *sacrorum emendatores,* quos vere Deus ultionum Dominus tradidit in desideria cordis eorum et in passiones ignominiæ, de quibus propterea Erasmus scripsit : *Omnis tragœdia exit in catastrophen comicam... Unde tanta carnis rebellio in his, qui se jactant agi spiritu Christi* (3)? Hac ratione non paucos asseclas seu cœnosos homines invenerunt, qui reformationi promovendæ operam navarent, quorum hic unicus scopus est et objectum attributionis, sacrilego nempe fœdere se conjungere. His veluti auxiliares copiæ accessere pseudo-politici ac libertini, qui argumentis undique corrogatis vel ex physica ipsa hominis constitutione, vel a societatis indigentia, vel ex therapeutica, in aciem prodierunt, ut tot miserorum superstitionis

(1) Cfr. Euseb. *Hist. eccl.* lib. VI, cap. 43.

(2) Cfr. *Adnotation.* D. Alardi Gazæi, Ord. Bened. in loc. cit., qui observat, Cassianum minime scripsisse, quod Paphnutius *ordinaverit*, sed quod ad ordinem seu officium hujusmodi *provexerit*, ordinandum ad Episcopos destinando, seu eis commendando vel offerendo, ut solent Abbates, et alii prælati Episcopis inferiores, religiosos sibi subjectos ad Episcopum cum litteris commendatiis mittere, quemadmodum S. Benedictus statuit, cap. 6 *Regulæ.*

(3) Epist. ad *Fratr. infer. German.*

mancipiorum, ut ipsi loquuntur, patrocinium susciperent. Nostrarum partium itaque erit, importunum ejusmodi patrocinium repellere, ac vindicare præcipuum hoc catholici cleri decus, ostendendo adversus Protestantes istius continentiæ legis antiquitatem et æquitatem, contra omnes autem, nec juri divino aut naturali neque reipublicæ emolumentis legem hanc adversari.

PROPOSITIO I.

Continentiæ lex sacris ministris imposita certissimum habet in antiquissima Ecclesiæ traditione fundamentum.

153. Talis enim ea lex censenda est, quæ fundatur in exemplo Apostolorum, in consuetudine ab ipsis apostolicis temporibus universaliter fere recepta, atque in antiquissimis Conciliorum ac Pontificum sanctionibus. Ejusmodi porro est lex continentiæ sacris ministris imposita.

154. Ac primo quidem eam in exemplo Apostolorum fundari, evincunt Tertulliani verba : *Petrum solum invenio maritum per socrum... Ceteros cum maritos non invenio, aut spadones intelligam necesse est, aut continentes* (1); et clariora etiam S. Hieronymi, dum adversus Jovinianum ac Vigilantium novatorum nostrorum antesignanos scripsit : *Christus virgo, virgo Maria utriusque sexus virginitatis dedicavere principia; Apostoli vel virgines vel post nuptias continentes* (2). Quamobrem vel ab ipsis primis Ecclesiæ seculis, etsi continentia nondum clericis, saltem in Ecclesia universali, imposita fuisset certa aliqua ac declarata lege, consuetudine tamen moribusque jam obtinebat, ut sacris Ordinibus initiati ab uxoribus abstinerent, quas ante Ordinationem duxerant. Testes hujus consuetudinis in Ecclesiis orientalibus sunt Origenes (3), Hieronymus (4), Eusebius (5) et

(1) Lib. *De monogam.* cap. 8, edit. Rigalt.

(2) In *Apologetico pro libris contra Jovinian.* seu Epist. XLVIII ad Pammachium, n. 21, edit. Vallars.

(3) *Homil.* XXIII, *in Num.* n. 3, circa finem, et *Contra Celsum*, lib. III, n. 48, ubi etiam cfr. adnotat. editor. Maurin.

(4) Lib. *Cont. Vigil.* n. 2.

(5) *Demonstrat. evangel.* lib. I, cap. 9.

Epiphanius (1); qui præterea non uno in loco affirmavit, illius consuetudinis originem ab apostolico ævo atque instituto esse repetendam (2).

155. Dixi : *saltem in Ecclesia universali* certa aliqua lege nondum clericis continentiam impositam fuisse; quia, licet in Ecclesia orientali consuetudo ab Apostolis usque viguerit, ut citati auctores aliaque monumenta testantur, attamen non desunt exempla Presbyterorum et Episcoporum in antiqua historia ecclesiastica, qui matrimonio in illis regionibus juncti fuerint ac liberos etiam ex conjugio susceperint (3). In Ecclesia tamen latina res aliter se habuit; contendunt enim satis validis innixi fundamentis eruditi viri, B. Petrum Apostolum omnes prorsus Episcopos, Presbyteros et Diaconos continentiæ legi subjecisse. Loquens enim Tertullianus de clero Africano : *Quanti*, inquit, *in ecclesiasticis Ordinibus de continentia censentur, qui Deo nubere maluerunt, qui carnis suæ honorem* (in primævum paradisi statum) *restituerunt, quique se jam illius ævi filios dicaverunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis, et totum illud quod intra paradisum non potuit admitti* (4)? Vox porro *dicaverunt* aperte hic votum ac professionem significat. Hinc alibi clericos vocat *viros virgines ac voluntarios spadones* (5). Cum vero ipsemet Tertullianus in majorem Carthaginiensis Ecclesiæ clerum cooptatus fuisset, se a conjuge separavit (6). Volens propterea Aurelius Africanæ diœceseos Primas pristinam in Episcopis, Presbyteris et Diaconis castitatem restituere, dixit in secunda Synodo Carthaginiensi : *Quod Apostoli docuerunt et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus* (7). Cum vero Africa perinde ac reliquæ occidentales provinciæ sive immediate

(1) *Exposit. Fidei*, n. 21, edit. Petav.

(2) *Hæres.* XLVIII, n. 9, et *Hæres.* LIX, n. 4, ibid.

(3) Cfr. Christ. Lupus, *Dissert. prima procemial. De latinorum Episcop. et clericorum continentia*, cap. I et seqq. tom. IV, pag. 3 et seq. edit. Ven.

(4) In lib. *De exort. castit.* cap. II.

(5) In lib. *De veland. virgin.* cap. 10.

(6) Ut patet ex duobus ejus libris *Ad Uxorem*.

(7) Cfr. *Codex can. Eccles. African.* can. III, apud Hard. *Acta Concil.* tom. I, col. 867.

a Petro sive ab iis, quos vel ipse aut ejus successores Romani Pontifices ad evangelium in eas regiones inferendum miserunt, fidei primordia acceperint (1), plane consequitur, a B. Petro Apostolorum principe continentiæ legem clericis tum in Romana Ecclesia tum in aliis ab ejus successoribus fundatis impositum fuisse.

156. Atque hinc factum est, ut S. Siricius, qui anno 385 floruit, ejus legis meminerit tanquam ab Apostolo institutæ, ejusque observantiam urgeat, atque in transgressores tanquam in violatæ legis reos animadvertat (2). Eamdem legem supponunt Innocentius I (3) et Leo M. (4). Eadem ratione sese gesserunt Concilia, quæ aut IV ineunte seculo celebrata sunt, ut Illiberitanum (5), aut eodem exeunte, ut Taurinense (6), Carthaginiense II (7), Carthaginiense V (8), aut V sec. incipiente, ut Toletanum I (9), aliaque permulta (10), quæ nunquam innuunt, se novam legem condere, sed ab apostolica sanctione profectam urgere aut instaurare profitentur. Exinde patet, quare nullum in Latina Ecclesia possit inveniri exemplum Episcopi, Presbyteri, aut etiam diaconi impune continentiæ legem transgredientis (11), prout reperimus in Ecclesiis orientalibus.

157. Paulatim vero ex Ecclesia Latina lex hæc ad alias Orientis Ecclesias pervenit, præsertim ad eas quæ ad Patriarchatum occidentalem spectabant; ut constat ex Pynito Gnossiorum antis-

(1) Sic enim expresse testatur S. Innocentius I, in *Epist.* XXV, *ad Decent.* n. 2, apud Coustant.

(2) *Epist* I, *ad Himerium Episc. Tarracon.* n. 10, ubi cfr. adnot. Coustantii. Cfr. etiam ejusdem S. Pontificis *Epist.* V *ad Afros*, et monitum eidem præfixum a Coustantio, n. 6.

(3) *Epist.* II *ad Victricium*, cap. 9, ibid.

(4) *Epist.* CLXVII *ad Rusticum Narbon.* edit. Ballerin. in Responso ad inquisit. tertiam.

(5) Can. XXIII, apud Hard. loc. cit. col. 253; celebratum est autem an. 313.

(6) Celebrat. anno 395, can. VIII, apud Hard. ibid. col. 960.

(7) Loc. cit.

(8) Ibid. in *Cod. canon Ecclesiæ. Afric.* can. LXX, apud Hard. loc. cit. col. 903; est celebratum hoc concilium anno 400.

(9) Can. I, ib. col. 990.

(10) Cfr. Ludov. Thomassinus, *De veteri et nova disciplina*, part. I, lib. II, cap. 60 et 61.

(11) Cfr. Coustant. in adnot. (f) in *Epist.* I *Siricii ad Himerium*, n. 10, col. 631.

tite, qui clero suo legem castitatis imposuit (1), frustra eum dehortante S. Dionysio Corinthiorum Episcopo. Constat præterea ex Conciliis Neocæsariensi et Ancyrano, eamdem legem in Pontica diœcesi constitutam fuisse (2), nec non per Thessalonicam, Macedoniam et Achajam, ut refert Socrates (3). Quod vero spectat ad Ecclesiam Alexandrinam, illud certum est, S. Marcum continentiæ legem suis successoribus veluti hæreditariam reliquisse (4). Eadem viguit lex in Antiocheno patriarchatu, atque ætate S. Epiphanii per universam Cyprum recepta fuit (5). Postea vero factum est, ut clerici in illis provinciis a primævæ disciplinæ puritate disciverint, atque ad solum Episcopatum cælibes vel continentes, ut plurimum e monachis electi, promoverentur. At vero reliquis clericis majoribus integrum fuit uxores, quas ante initam Ordinationem duxerant, retinere, uti postea sancitum est per canones Trullanos. Ad Ordines vero Diaconatu inferiores quod spectat, varia primum fuit ecclesiarum disciplina (6), deinde vero in Ecclesia Latina subdiaconi tantum continentiæ lege obligati sunt.

158. Ex iis igitur, quæ hucusque disseruimus, constat luculentissime, continentiæ legem, sacris ministris impositam, in

(1) Cfr. Lupus, diss. cit. cap. I.

(2) Apud Lupum, loc. cit.

(3) Ibid.

(4) Ibid.

(5) *Hæres.* LIX, cap. 4, edit. Petav. Post tot documenta, quæ invicte ostendunt, semper viguisse in Ecclesia occidentali legem continentiæ quoad clericos majores, quis unquam suspicatus esset, hominem, qui criticæ studet, potuisse affirmare ætate hac nostra, nonnisi sec. XI a Gregorio VII legem hanc primum fuisse inductam? Attamen Ranke, in op. cit. tom. I, lib. I, § 3, pag. 52, ubi loquitur de Gregorio VII, scribit : *En introduisant le célibat, ils* (Pontifices Benedictini) *changèrent tout le clergé séculier en une espèce d'ordre monacal.* At hoc non est unicum splendidum imperitiæ hujus auctoris protestantis Berolinensis in ecclesiastica historia testimonum. Plura alia facile afferri possent, quæ hominem produnt versutum, fraudulentum et apertum fere calumniatorem Romanorum Pontificum. Scopus hujus scriptoris est texere apologiam protestantismi, quem ut obtineat, nullis artibus parcit, atque ubi opus est, apertis utitur mendaciis. Ast hæc effugia seculum nostrum non amplius admittit, et texere apologiam absurdi protestantismi est laterem lavare.

(6) Cfr. Thomassinus, loc. cit. cap. 61, n. I.

antiquissima Ecclesiæ traditione certissimum habere fundamentum, prout in propositione nostra enunciatum est.

DIFFICULTATES.

159. Obj. Perperam Pontificii exemplum jactant Apostolorum ad cælibatus legem cohonestandam; 1° certum enim est, non solum Apostolos uxores retinuisse, sed secum eas insuper circumduxisse, teste Paulo, I ad Cor. IX, 5, scribente: *Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et ceteri Apostoli, et fratres Domini, et Cephas* (1)? 2° Sane vel ipse Paulus uxorem habuit, quam compellat, ad Philipp. IV, 3: *Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas... cum Clemente* (2); Græce enim est σύζυγε γνήσιε, quæ vox proprie conjugem significat. Aperte autem id testatur Clemens Alex. (3). 3° Sic perperam obtrudunt antiquæ Ecclesiæ traditionem; cum enim ageretur in Concilio Nicæno de inducenda *nova lege*, ut qui essent *Sacris initiati non uterentur uxoribus legitime sibi ante Ordinationem consociatis*, Paphnutius Episcopus Ægyptius ac singulari castimonia commendatissimus vehementer vociferatus est, grave hoc jugum clericis et Sacerdotibus non esse imponendum, ac satis esse, ut, qui in clerum fuissent adscripti, juxta veterem Ecclesiæ traditionem jam non amplius uxorem ducerent, ut referunt Socrates (4) atque Sozomenus (5); qui addunt in Paphnutii sententiam concedentibus universi Concilii Patribus, controversiam sedatam esse, et potestatem *permissam cuique pro arbitratu ab uxorum consuetudine abstinendi.* 4° Hinc tot illa exempla sanctorum Episcoporum et Sacerdotum, qui matrimonio juncti fuisse, atque in Episcopatu et Sacerdotio liberos suscepisse feruntur. Hos inter eminent S. Gregorius Nazianzenus, qui ab Episcopo patre suo progenitus est, una cum fratribus et sororibus ejus natu minoribus. Hinc Synodus Ancyrana anno 314, can. IX, permisit, ut in officio

(1) Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ Κεφᾶς.

(2) Καὶ ἐρωτῶ καί σε σύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς.... μετὰ καὶ Κλήμεντος.

(3) Apud Euseb. *Hist. eccl.* lib. III, cap. 30.

(4) *Hist. eccl.* lib. I, cap. 11.

(5) Ibid. cap. 23.

manerent illi Diaconi, qui in sua Ordinatione protestati essent, velle se nuptias inire, dein vero uxores duxissent (1). Hinc denique in græcis et orientalibus Ecclesiis jamdiu post Trullanam Synodum ea disciplina viget, ut soli Episcopi continentiæ lege adstringantur, Presbyteri autem et Diaconi ductis ante Ordinationem uxoribus legitime uti valeant. Ergo.

160. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m prob. *Dist.* Id est, pias feminas, quæ juxta Hebræorum morem sacros operarios comitabantur, ut ipsis ministrarent, prout de Christo ipso legitur, Matth. XXVII, 55, Marci XV, 41, Luc. VIII, 2, *conc.;* uxores vel *neg.* vel *subd.* Quæ haberentur ab ipsis ut sorores, *trans.* secus, *neg.* Quomodo enim hæc conciliarentur cum iis, quæ suo et aliorum nomine protestatus est Petrus, Matth. XIX, 27 : *Ecce, nos reliquimus omnia et secuti sumus te?* Hæc autem expositio traditur etiam a Clemente Alex. qui nobis opponitur ; scribit enim : *Non ut uxores, sed ut sorores circumducebant* (Apostoli) *mulieres, quæ una ministraturæ essent apud mulieres, quæ domos custodiebant : per quas etiam in gynæceum, absque ulla reprehensione malave suspicione, ingredi posset doctrina Domini* (2).

161. Ad 2m, *Neg.* innixus tum auctoritati omnium fere antiquorum, Tertulliani, Ambrosii, Hieronymi, Epiphanii, Theodoreti, etc. qui id expresse inficiantur, tum potissimum auctoritati ipsius Apostoli, qui I ad Cor. VII, 7 et 8, apertissime scribit : *Volo enim omnes vos esse sicut me ipsum... dico non nuptis et viduis; bonum est illis, si sic permaneant sicut et ego.*

162. Nec obstat quod opponitur ex Epist. ad Philipp. Nemo siquidem est qui ignoret, Σύζυγον non tantum dici de eo qui matrimonio junctus foret, verum etiam de *collega, sodali, cooperatore* (3). Sane veteres versiones omnes, cohærenter ad græcum

(1) Ex vers. Dionys. Exigui, apud Harduinum, *Acta Conc.* tom. I, col. 275.

(2) *Stromat.* lib. III, edit. Potterii, Venet. 1757, tom. I, pag. 536. Οὐχ ὡς γαμετὰς ἀλλ' ὡς ἀδελφὰς περιῆγον τὰς γυναῖκας συνδιακόνους ἐσομένας πρὸς τὰς οἰκουροὺς γυναῖκας, δι' ὧν καὶ εἰς τὴν γυναικωνῖτιν ἀδιαβλήτως παρεισεδύετο ἡ τοῦ κυρίου διδασκαλία. Cfr. etiam *Constit. Apost.* lib. III, cap. 15, edit. Coteler.

(3) Cfr. Bernard. a Piconio in Comment. in hunc loc. Sane Nonnus Pale-

textum, in genere masculino reddunt hanc vocem. Syriaca : *Mi vere sodalis*; Æthiopica : *Frater mi et socie mi*; Arabica: *O candide Syzyga* (1). Nec alio sensu eamdem vocem exponunt Patres omnes Græci et Latini. Atque hic sermonem esse de *conjuge*, *falsum* dicit S. Joan. Chrysostomus, Theodoretus *stultum*. Ipsi Calvinus et Beza eodem sensu hanc vocem acceperunt (2); nec abnuunt, imo ita esse vertendam contendunt recentiores Protestantes (3); nec desunt, qui Σύζυγον existiment fuisse nomen proprium, ut patet ex versione arabica (4).

163. Clemens porro deceptus est ex vocis æquivocatione; nec tantæ præterea auctoritatis est Clemens, ut ipsi præferre non debeamus communem Patrum consensum, consensum antiquarum versionum, et quod caput est, auctoritatem ipsius Apostoli (5).

164. Ad 3m, *Neg.* juxta dicta. In Concilio autem Nicæno, agentibus potissimum Sedis Apostolicæ legatis, ut verisimile videtur, propositum erat Ecclesiæ Romanæ disciplinam extendere ad Ecclesiam universalem. Restitit Paphnutius quoad illos tantum, qui matrimonio juncti ad sacros Ordines Presbyteratus et Diaconatus ascendissent; quoad reliquos vero, qui cælibes sacris Ordinibus initiati essent, servandam censuit *antiquam Ecclesiæ traditionem* de non ineundis nuptiis. Consilio Paphnutii sacer Patrum consessus acquievit. Ex his patet, Nicænam Synodum Protestantibus minime patrocinari; cum ipsi contendant, posse, ad emendatorum suorum exemplum, sacris jam Ordinibus initiatos

politanus vocat Christum σύζυγον Patris, et Aristophanes in *Pluto* eadem voce utitur ad significandum consodalem, cooperatorem.

(1) In *Polyglott. Walton.* tom. v.

(2) Cfr. Estius in hunc locum.

(3) Sic enim in hunc versum scribit Rosenmüller : *Σύζυγος non tantum dicitur de matrimonio junctis, verum etiam de collegis, ut sit pro συνεργὸς. Intelligit igitur* (Apostolus) *episcopum, vel primum inter presbyteros Philippenses. Epaphroditum nonnulli fuisse existimant, ad quem per apostrophen se vertat oratio, tamquam præsentem futurum, ubi epistola hæc in Philippensium Ecclesia legeretur.* Cfr. etiam Koppe in Epist. S. Pauli.

(4) Ibid.

(5) Cfr. Anot. Potterii in loc. cit. Clem. Alexandrini; nec non Cotelerius in not. 44 ad epistolam interpolatam S. Ignatii M. ad Philadelphenos. Nam et hic interpolator inter Apostolos conjugatos recenset Paulum.

inire conjugium (1); in Concilio autem statutum tantum est, conjugia jam contracta ante Ordinationem non esse dissolvenda (2). Ex veteri insuper traditione descendit, clericos cælibes novas non posse celebrare nuptias, posteaquam sacris fuerint Ordinibus initiati; hanc autem legem œcumenicum sanxit Concilium. Patet denique, *novam* vocari legem, de qua proponenda agebatur, non *absolute*, sed *relative*, nempe ad Ecclesias orientales; cum ea jamdiu vigeret in Ecclesia Romana, imo in tota Ecclesia occidentali, quæ in suo instituto permansit. Ceterum licet universalis lex de perfecta continentia non fuerit a Synodo Nicæna sancita, plures tamen Episcopi ad suas diœceses ex Concilio reduces edixerunt, ut clerici majores vitam perfecte continentem agerent. Hanc legem tulit servarique jussit in universo suo Antiocheno patriarchatu S. Eustatius; ita quoque se gessit S. Alexander patriarcha Alexandrinus quoad universum Ægyptum, quamvis contrariam tulisset sententiam Paphnutius in Nicæna Synodo (3).

165. Ad 4m, *Dist.* In Ecclesia Latina seu occidentali, *neg.;* in Orientali, *subd.* Antequam peculiari sanctione integræ continentiæ lex constituta fuisset, *trans.;* hac lege constituta, *neg.* Nullum exemplum, ut paulo ante adnotavimus, suppetit in Ecclesia Latina

(1) Nam Lutherus, Sacerdos et voto præterea obstrictus, sanctimonialem in uxorem duxit; Calvinus pariter et ipse, licet diaconus, conjugio copulatus est.

(2) Idque juxta Can. apostolicum VI, qui sic se habet: *Episcopus aut presbyter propriam uxorem nequaquam sub religionis* (seu servandæ castitatis) *prætextu abjiciat; si vero ejecerit, excommunicetur.* Verum, ut animadvertit Lupus, diss. cit. cap. 2, hic canon viguit pro solis Ecclesiis orientalibus, nunquam vero vim habuit in Ecclesia occidentali, quæ ex lege a S. Petro lata semper plenam servavit continentiam, cui legi certe refragari noluit Synodus Nicæna. Sed cfr. idem auctor.

(3) Cfr. Lupus loc. cit. Nonnulli in dubium revocarunt hanc historiam. Ast perperam; etenim præter auctoritatem Socratis et Sozomeni, ejus meminit S. Ambrosius, *Epist.* LXIII *ad Ecclesiam Vercell.* n. 64, edit. Maur. nec non Synodus Gangrensis, quæ ad eam aperte alludit, can. IV. Sententia Paphnutii postea lege etiam imperiali confirmata est, quæ extat lib. XVI, *Cod. Theodosiani*, leg. XLIV, *De Episcopis et Presbyteris.* Cfr. tamen Valesius in cap. 11, lib. I Socratis; Zaccaria, *Storia polemica del celibato sacro,* lib. I, cap. 5, Roma 1774.

Episcoporum, Presbyterorum et Diaconorum, qui impune conjugio ante Ordinationem inito usi fuerint, vel nuptias, Ordinatione jam suscepta, inierint. In Ecclesiis orientalibus, antequam in particularibus diœcesibus lex continentiæ constitueretur, juxta ea de quibus in superiori responsione egimus, occurrunt nonnulla exempla ab adversariis allata, quæ propterea tuto omitti possunt, perinde ac reliqua quæ subdunt, cum ad rem præsentem non faciant (1).

166. Quod speciatim attinet ad S. Gregorium Nazianzenum seniorem, Stiltingus omni argumentorum genere invicte ostendit adversus Tillemontium, illum nonnisi ante Episcopatum filios ex S. Nonna progenuisse, ideoque et S. Gregorium cognomento theologum ejus natu maximum (2).

167. Synodus Ancyrana de iis Diaconis loquitur, qui inviti ad Ordinationem rapiebantur, prout non semel ea ætate contingebat, quæ res plena aleæ erat (3).

168. Trullana demum Synodus, ut antea monuimus, permisit contra majorum instituta, ut Diaconi et Presbyteri licite convenire possent cum uxoribus, quas ante Ordinationem duxerant; qua in

(1) Cfr. Renaudot. *Perpétuité de la foi*, tom. v, liv. vi, ch. 8.

(2) Dissertat. *De tempore natali S. Gregorii Nazianz.* præmissa tom. iii mensis Septembris.

(3) Fuit enim frequenti in usu positum, ut vitæ sanctimonia et rerum sacrarum scientia insignes monachi aut in populo cælibes ad clericatum raperentur, et licet inviti ac reclamantes, ab Episcopis consecrarentur. Sic enim contigit, ut diximus, S. Epiphanio, Pauliniano fratri germano S. Hieronymi, S. Paulino, S. Augustino, aliisque permultis. Reclamantes vero solebant quandoque vere, quandoque autem subdole, ut elaberentur, affirmare, sibi haud profecto possibilem perfectæ castitatis custodiam. Sic enim protestatus est S. Synesius, quamvis non raptus, sed dumtaxat invitus ad Pentapolitanæ Ptolemaidis Episcopatum evectus. Propter hos mota fuit quæstio, an vere et ex corde protestantes per manuum impositionem adstricti essent ad plenam castimoniam, et a conjugio in perpetuum exclusi. Ea res asperior visa est ac plena periculi, cum præsertim nonnulla prava exempla in oculos incurrerent. Hinc factum est, ut Ancyrana Synodus tali ratione ordinatis veniam fecerit, ut matrimonium inirent. Quod attinet ad Presbyteros, cum isti non eligerentur nisi anno ætatis trigesimo, nullius momenti censebatur illorum protestatio.

re licet a puriori disciplina deflexerit, nulla tamen ratione Protestantibus suffragatur (1).

PROPOSITIO II.

Continentiæ lex sacris ministris imposita clericali statui convenientissima est.

169. Illa enim lex apprime conveniens clericali statui censenda est, quæ tum vitæ sanctimoniam præfert, tum sacris muneribus rite obeundis conducit, tum illa arcet impedimenta, quæ cum ecclesiasticæ vitæ instituto nequeunt consociari. Talis porro est lex continentiæ sacris ministris imposita.

170. Ac primo quidem sanctam esse continentiæ legem ratione objecti sui, nemo inficias iverit, qui meminerit, continentiam et semel et iterum a Christo Servatore nostro et ab Apostolis et factis et verbis, summopere commendatam fuisse. Hanc enim vero Christus sanctificavit in se ipso, et commendavit, dum, Matth. XIX, 11, Apostolis mirantibus ea, quæ ipse dixerat de statu conjugali, et dicentibus : *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere,* respondit : *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est... Sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum cœlorum. Qui potest capere, capiat.* Hanc quoque suo exemplo confirmavit Apostolus, ceterisque ut eam complecterentur auctor fuit; I ad Cor. VII, 7, imo et toto fere integro capite. Hanc servaverunt et ceteri Apostoli, ut ex Tertulliano ac Hieronymo ostendimus, a quorum instituto cœpit istius legis origo; si vero sermo sit de Ecclesia Latina, ab ipso Apostolorum Principe lex hæc imposita fuit. Hac schola edocti Patres apostolici et qui eos secuti sunt continentiam sunt professi. Quapropter hoc institutum jam viguit ea ætate Ecclesiæ florentissima, quam adeo Protestantes extollunt.

(1) Elenchum scriptorum catholicorum, qui vindicias egerunt clericalis cælibatus usque ad suam ætatem, exhibet Zaccaria in præfat. ad opus cit. *Storia polemica del celibato sacro.*

171. Magis autem consentaneam esse legem istam statui illorum quibus imponitur, ostendere operosum non est. Jam vero tum rei ipsius natura, tum unanimis Patrum, imo et populorum omnium consensio, prout ipsimet adversarii non diffitentur, aperte satis evincit, statum hunc, quo homines in sortem Domini vocantur, et ad sacra munera obeunda eliguntur, et veluti inter Deum et homines medii collocantur, reliquos et sanctitate et præstantia longe superare. Jam vero, quo status aliquis sublimior et sanctior est, eo sanctius et sublimius vitæ genus postulat; esse autem ejusmodi cælibatus conditionem, allata tum Christi et Apostolorum exempla et instituta, tum etiam instituta et sensa omnium gentium, ut paulo post ostendemus, plane demonstrant.

172. Præterea hanc legem plurimum conferre ad rite obeunda officia clericorum statui adnexa, non minus evidenter constat. Præcipua enim clericalis militiæ officia sunt Sacrificium offerre, orare, præesse, docere, Sacramenta administrare, infirmorum et pauperum curam gerere, atque id genus alia religionis et charitatis officia præstare, quæ virum postulant alienis curis minime distractum, qui possit esse omnium consiliarius, judex, pater, imo et eorum, quorum commodis et saluti prospicere veluti suo jure debet, famulus et administer. Jam vero quis neget, magis conferre ad ejusmodi munia præstanda cælibatum quam conjugium (1)? Quapropter si Apostolus declarat : *Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est* (2), minus profecto confert ad præstanda, quæ Domini sunt, status conjugii quam cælibatus; quod vel ipse Calvinus fateri debuit in commentariis ad citatum Pauli locum his verbis : *Ergo sic intelligemus, divisum esse hominem conjugatum, quia partim Deo, partim conjugi se addicat, non sit autem Dei in solidum... Summa totius disputationis* (Pauli) *huc redit, meliorem esse cælibatum conjugio, quia in illo major sit libertas, ut expeditius serviant homines Deo* (3). Huc accedit

(1) Cfr. Zaccaria, op. cit. lib. III, cap. I.

(2) I ad Cor. VII, 32 et 33.

(3) In v. 33 et v. 38, opp. edit.

quod cælibatus præ conjugio ministris, qui Ecclesiæ præsunt, populorum obsequia et venerationem conciliet; ipsique ministri ad Sacramenta majori assiduitate administranda et ad pauperum ac infirmorum curam gerendam sint paratiores, ut quotidiana experientia evincit. Etenim Sacerdotis Christiani munus nihil mortale refert, eumque velut viventem divinitatis imaginem hominibus exhibet. Sane, effice Sacerdotem simul et conjugem, eique mariti et patris nomen adjunge, illum veluti e cœlo deturbasti, nec quidquam, quod ab aliis secernat hominibus, in ejus moribus et vita invenies (1).

173. Per cælibatum denique illos removeri obices, qui sacerdotalibus muniis rite obeundis in conjugali statu quam maxime obsistunt, compertum est. Si quis enim conferre velit clericorum et conjugatorum munera et partes, hujus rei veritatem nullo negotio deprehendet. Conjugatus enim œconomicis et domesticis innumeris prope curis obstrictus est, conjugis et liberorum sustentationi providere debet, istorum institutioni seu educationi prospicere, futuræ ipsorum sorti consulere, aliaque non pauca

Amstelodam. 1667, tom. VII. Consentit etiam in hanc interpretationem Rosenmüller, qui in v. 32 scribit : *Minus enim curarum habet, qui se, non totam familiam curat;* et affert illud Terentii *Adelph.* v. 4, 13 : *Duxi uxorem; quam ibi miseriam vidi! nati filii, alia cura.* Attamen post hæc ausus est hic rationalista inficiari, unquam Apostolum dedisse de virginitate aut cælibatu consilium, dum Apostolus dicit : *Concilium do;* nec inficiatus est Calvinus.

(1) Apposite auctor articuli *Du célibat des prêtres dans les circonstances présentes* in rem nostram scribit : *Ah! s'il m'était permis de parler ici d'autre langage que celui de la raison, je tracerai aux yeux de tous le portrait d'un prêtre devenu époux et père. On le verrait préférer sa maison à l'église, sa femme à la beauté toujours ancienne et toujours nouvelle qui doit remplir son âme, ses propres enfans au troupeau de Jésus-Christ; on verrait l'égoïsme des sentimens vulgaires remplacer dans son cœur cette charité ardente qui le rendait sensible à toutes les douleurs. Enfin le caractère du prêtre chrétien, ce caractère sublime, qui l'élève au-dessus de l'humanité, qui nous le représente comme l'image vivante de la Divinité sur la terre, serait effacé par un caractère plus terrestre, moins relevé, celui de père et d'époux. En un mot, le prêtre ne serait plus qu'un homme ordinaire.* Cfr. *Annales de Philosophie chrétienne*, 1re année, sec. édit. Paris 1833, pag. 293.

matrimonii onera ferre, quibus absterrita ingens hominum turba a matrimonio contrahendo ultro se retrahit. Porro si Apostolo teste, II ad Timoth. II, 4 : *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus*, ut nempe magis expeditus sit in officiis suis exequendis, nemo est qui non videat, ab his omnibus oneribus liberum esse cælibem Ecclesiæ ministrum, qui propterea non debet negotiationibus vacare et quæstibus, bona ecclesiastica in propinquos dissipare, ac dignitates ecclesiasticas constituere hæreditarias non sine ingenti Ecclesiæ detrimento (1). Illa vero quæ possidet poterit in pauperes erogare, lue aliove contagioso morbo laborantes invisere, dignitatem digniori dimittere, aliaque præstare, quæ matrimonio junctus vix ac ne vix quidem præstare potest. Quid si parœciæ præesset in vicis aut pagis constitutæ, quæ vix præbeat victui parochi necessaria? Quid si vellet ad silvestres ac barbaras gentes christianæ fidei lucem afferre (2)?

174. Hæc itaque si tecum ipse reputes, et sanctitatem clericalis status ejusque munerum præstantiam expendas, ac denique gravissima incommoda et difficultates, quas lex continentiæ adimit, nullo negotio deprehendes, quam justas ob causas eadem castimoniæ lex sacris ministris imponatur.

(1) Si clerici non tenerentur ad cælibatum, instituerentur *castæ*, ut vocant, sacerdotales; Episcopatus aliaque beneficia ecclesiastica ex patribus in filios pervenirent, sive hi vocarentur ad ineundum statum sacerdotalem sive non. Principes, optimates facile invaderent Pontificatum, ingenti, ut patet, ecclesiastici status jactura. Vitia et abusus omnia pervaderent. Qui quidem abusus ex magna parte, medio præsertim ævo, gliscere cœperunt; exinde illa scandala, quæ tantopere magnificant Protestantes et increduli, orta sunt. Ulterius in dies ejusmodi abusus progressi essent, nisi eis fortiter restitisset vere immortalis Pontifex S. Gregorius VII, cujus famam licet prius dilaceraverint Protestantes, nunc demum apologiam contexuerunt, inter quos eminent Müller et Voigt, Cfr. *Annales de Philosophie chrétienne*, cinquième année, tom. X, Paris 1835, in art. *Examen de l'histoire de France par M. Michelet*, art. 3, *Le Moyen-âge*, pag. 286 et seqq.

(2) Ut melius intelligatur utilitas cælibatus respectu missionariorum, satis est oculos conjicere in missiones Catholicorum et Protestantium, ut quisque intelligat, quam impari exitu illæ suscipiantur. Sed cfr. quæ de hoc argumento scripsimus, tom. I, *De vera religione*, part. II.

DIFFICULTATES.

175. Obj. 1° Non juvat cælibes Catholicos origo istius legis, cum Apostolus commendaverit continentiam non absolute, sed *propter instantem necessitatem,* ut ipse loquitur, seu propter ingruentes persecutiones, quibus factum est, ut per tria subsequentia secula vix esset, vel ex ipsis laicis, qui uxorem ducere vellet; cessantibus igitur persecutionibus ac peculiaribus adjunctis, et ipsa lex consuetudine inducta cessare debuit. 2° Ceterum, ut bene adnotat Calvinus, vetare, quod Dominus liberum reliquit, nulla ratione hominibus licet; cum præsertim nihil iniquius sit, quam conjugio interdicere, et necessitate ac vi ad continentiam eos adigere, qui non essent ad eam servandam idonei. 3° Sed nec possunt clerici eamdem legem in se suscipere, et continentiam polliceri; cum nemo possit in se suscipere ac polliceri, quod non est in sua potestate. Atqui talis est continentia, quæ donum Dei est, quod omnibus desiderantibus nullibi Deus se concessurum spopondit. 4° Hinc tot illa scandala et mala ex imposita clericis continentiæ lege tanquam ex fœcundissima parente extiterunt, quot ex ulla unquam vel humana institutione vel lege profecta sunt; 5° quibus per honestum conjugium provisum fuisset, et cum quo æque, imo et melius forsan sacerdotalia officia consistere possunt. 6° Primi enim Christiani licet, matrimonio juncti essent, quotidie communicabant et vacabant orationi. 7° Illa porro divisio et sollicitudo, de qua loquitur Apostolus, non retrahit ab amore Dei, cui recte satisfit per dilectionem proximi, cujusmodi uxor est. 8° Ad pauperes vero quod attinet, experientia compertum est, longe liberaliores laicos esse præ clericis; qui si divites fuerint, facultates suas, imo et Ecclesiæ, in pretiosis suppellectilibus comparandis impendunt, in equis, in curribus, denique in propinquis et cognatis ditandis. 9° Certe Job et Tobias uxorem habebant; primus tamen erat pater pauperum, alter vero et in paupertate sua, quod poterat, indigentibus tribuebat. Ergo.

176. Resp. Ad 1m, *Neg.* Plura porro hic congerunt adversarii, quæ falsa sunt; ac primo, perinde valere ex mente Apostoli *propter instantem necessitatem* ac *propter ingruentes persecutiones;* quæ expositio non solum gratuita est, sed plane aliena

ab Apostoli mente, qui per instantem necessitatem vel existentem in conjugio molestiam significat vel temporis angustias et vitæ brevitatem, ut ipsemet v. 29 exponit, dicens : *Tempus breve est; reliquum est, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint.* Quæ cum omnium ætatum sint, non ad persecutionis tempora coarctatur, sed ad omnem ætatem se se porrigit apostolica continentiæ commendatio et consilium, prout intellexerunt objecta verba Ecclesiæ Patres et Concilia (1). Deinde pro certo sumunt adversarii, sola consuetudine legem hanc introductam esse; quum juxta dicta in Ecclesia occidentali B. Petri auctoritate fuerit constituta. Tertio denique factum ipsum falsam ostendit adversariorum theoriam, tum ex eo quod exempla, quæ adduci solent de Episcopis et Presbyteris conjugio junctis, ut plurimum spectent ad persecutionis tempora, tum etiam ex eo quod cessantibus persecutionibus maxime viguerit etiam in orientalibus Ecclesiis continentiæ institutum.

177. Ad 2m, *Dist.* Nulla justa causa interveniente, *conc.;* justis de causis, *neg.* Omnis enim potestas Ecclesiæ data est in ædificationem, ideoque et facultas condendi leges in Ecclesiæ ipsius bonum; cujusmodi ea est, quam in superioribus probationibus

(1) Cfr. Zaccaria, op. cit. lib. III, cap. I, § 8. Verum quod magis confirmat interpretationem nostram, est expositio acerrimi cælibatus sacri impugnatoris, nempe Calvini, qui in hunc locum ita scribit : *Sensus est, ergo expedire arbitror propter necessitatem, qua sancti in hac vita urgentur semper, ut libertate ac commoditate cælibatus fruantur omnes, quoniam hoc illis conduceret. Porro sunt qui necessitatem referunt ad Apostoli seculum, quod certe piis turbulentissimum fuit; sed mihi videtur designare potius voluisse inquietudinem, qua sancti perpetuo in præsenti vita jactantur. Itaque ad omnia secula extendo; atque ita accipio, sanctos susque deque versari sæpius in terra, et multis variisque procellis esse obnoxios, ut minime ad conjugium apposita esse videatur eorum conditio.* Attamen vix est ex recentioribus Protestantibus qui objectum locum non exponat de persecutionis tempore; quodque deterius est, non verentur huic expositioni, prius a Joviniano invectæ, nonnulli Catholici subscribere, cujusmodi inter ceteros est anonymus etruscus, quem impugnat Zaccaria. Professores Friburgenses, de quibus postea dicemus, eamdem expositionem obtrudunt, nec advertunt eam sibimet turpiter contradicere.

evicimus. Certe non inficiabitur ipse Calvinus, divino ac naturæ jure permissam esse venationem, aleam et mercaturam; atqui tamen Ecclesiæ decreta summopere ipse commendat, quibus venatione, alea et mercatura clerici interdicuntur (1); ergo, Calvino ipso auctore, potuit Ecclesia hominibus vetare id, quod Dominus liberum reliquisset. Quanquam non absolute nuptias hominibus interdicit Ecclesia, sed ea tantum conditione posita, si quis initiari sacris Ordinibus velit; quod quidem cum sit unicuique liberum, neminem idcirco per vim ad continentiam Ecclesia cogit. Ipsi igitur sibi clerici vinculum cælibatus scientes ac volentes injiciunt; qui cum probe norint, quæ altaris ministerio sit adnexa conditio, nubendi facultate sponte se abdicant (2).

178. Ad 3m, *Dist.* Non possunt clerici in se legem continentiæ suscipere propriis viribus confisi, *conc.;* divinæ gratiæ auxilio innixi, *neg.* Hoc porro gratiæ auxilium Deus recte petentibus nunquam denegat, qui non patitur nos tentari supra id quod possumus, ut ex I ad Cor. X, 13, docet Tridentina Synodus (3). Quis enim patiatur, impossibilem dici continentiam, quam Christus ejusque Apostolus et commendarunt et consuluerunt, et cujus exempla illustria et innumera omni ætate historia suppeditat? Quod si nuptias clericis permittendas esse adversarii contendunt, quia continentia non est in nostra potestate, cur eadem de causa aliæ nuptiæ non permittantur illi, qui vel absente vel diuturno morbo implicata uxore uti non potest (4)?

179. Ad 4m, *Dist.* Quot nempe adversarii fingunt et amplificant, *neg.;* aliquot, *subd.* ex hominum vitio, *conc.;* ex vitio legis, *neg.* Quamvis enim fateamur cum S. Augustino, *quamlibet*

(1) *Instit.* lib. IV, cap. 12, § 22.

(2) Cfr. Zaccaria, op. cit. lib. III, cap. 5, § 6.

(3) Sess. XXIV, can. 9.

(4) Nulla fere difficultas urgeri potest adversus continentiæ professionem, quæ intorqueri nequeat in pluribus casibus adversus monogamiam, aut quæ saltem non faveat licentiæ. Sane Salvador, *Hist. des Institutions de Moïse*, liv. VII, ch. 2, affirmat, monogamiam interdum sanæ ethicæ adversari. Robertus Owen in Statibus fœderatis Americæ septentrionalis non ita pridem inter causas malorum, quæ societatem premunt, recenset primo loco proprietatem uxorum seu vinculum conjugale; et ita porro homines progrediuntur.

professionem habere suos fictos, et continentiæ legem nonnunquam infringi, cum homines esse non desinant Ecclesiæ ministri; negamus tamen in primis, tot tantaque extitisse scandala, quot amplificant novatores ac libertini passim. Hi enim omnes Vigilantium et Jovinianum imitantur, qui, teste Hieronymo, *nulli cælibi credebant pudicitiam* (1), cunctosque sibi pares arbitrantur. Quod si anteactis temporibus, medio præsertim ævo, ejusmodi multiplicata scandala sunt, totum id acceptum referendum est constitutioni politicæ illius ætatis, qua fiebat, ut statui clericali manciparentur, qui nullam ad eum vocationem præ se ferebant (2), aliisque causis extrinsecis, quas longum esset singillatim recensere. Ceterum fassus est ipse Voltairius, quovis tempore laicos homines deteriores ecclesiasticis fuisse (3). Inficiamur denique, ex negligentia legis recte contra legem concludi posse. Ecclesia enim in ejus infractores semper insurrexit, et abusus ac vitia corrigere ac tollere nisa est (4). An matrimonium improbant adversarii, quia sanctam conjugii fidem longe plures turpiter violant?

180. Ad 5m, *Neg.* Nec enim sublata continentiæ lege simul tollerentur ejus generis vitia atque peccata. Etenim apud eas gentes, ubi Ecclesiæ cælibatus despicitur, ibi ea magis eveniunt, quorum insimulantur Catholici; illic enim mores corruptissimi, fœdissima vitiorum colluvies, cujusque ordinis hominum effrænata libido, flagitiorum ac scelerum genus omne maxime occurrunt. Satis est oculos conjicere in Angliam aliasque regiones, in quibus *Reformatio,*

(1) *Lib. advers. Vigilant.* n. 2.

(2) Cfr. Michelet, op. cit. tom. I, pag. 437 et seqq.

(3) *La vie séculière*, scribit, *a toujours été plus vicieuse que celle des prêtres; mais les désordres de ceux-ci ont toujours été plus remarquables par leur contraste avec la règle.* Apud Com. de Maistre, *Du Pape*, liv. III, ch. 3.

(4) Vere scripsit auctor art. cit. *Du célibat des prêtres* : *Le clergé lui-même s'empresse toujours de faire justice de ses membres corrompus, et les rejette loin de son sein. Les autorités ecclésiastiques seraient encore plus sévères, si elles avaient plus de pouvoir sur leurs membres. Faut-il pour quelques crimes abolir une institution qui fait des Saints?* Cfr. Feller, *Catéchisme philosophique*, artic. *Célibat*, n. 525, ubi præclaras et accuratas invenies observationes.

ut vocant, dominatur, atque in auctores, qui de illis scripserunt, ut quilibet persuasum habeat, frœnum, quod adversarii proponunt, omnino impar esse iis malis præcavendis (1).

181. Ad 6m, Resp. 1° *Trans.* Quis enim scit, an illa Christiani præstarent, de quibus Apostolus eos monitos voluit, juxta ea quæ in probationibus retulimus?

182. Resp, 2° *Dist.* Non melius seu perfectius communicaturi et oraturi, si cælibes fuissent, *neg.;* secus, *trans.* Nec enim inficiamur, hæc aliaque id genus plura absolute consistere posse cum conjugio; sed affirmamus, juxta dicta longe sanctius et perfectius hæc a cælibe præstari, seu, ut loquitur S. Joan. Chrysostomus : *Per continentiam* (oratio) *fit exactior* (2). Quod autem de ora-

(1) Possem hujus assertionis vades minime suspectos dare, Gueneum, *De provinciis fœderatis;* Clericum in pluribus articulis *Veteris et novæ Bibliothecæ*; Bodwardum, serm. VI, ex collect. Burneti, tom. IV; Leibnitium in collect. opusculorum philosophic.; Bercklejum in orat. ad Reipublicæ moderatores; auctorem libri gallice inscripti *Lettres sur les Anglais ;* Anglicanum episcopum Gisbertum in pastoralibus suis epistolis; Bayle in *Dict. critico* art. *Vayer* (*De la Mothe*) not. (H); Cobbet in *Historia reformationis*, aliosque non paucos; ast necesse non est, cum agatur de re satis aperta ac publica. Non ita pridem in publicis ephemeridibus census institutus est delictorum, quæ in Anglia deducta sunt ad tribunalia; ex quibus eruitur tertia parte superare ea, quæ in Galliis patrata exhibentur, licet in hac regione tot classes societatis incredulitas infecerit. Bene hic aptari possunt verba Hieronymi, *Advers. Jovin.* lib. I, n. 36 : *Quotidie mœchorum sanguis effunditur, adulteria damnantur, et inter ipsas leges et secures ac tribunalia flagrans libido dominatur.* Certe Bayle loc. cit. loquens de Vayer aliisque scriptoribus : *Ils nous représentent*, inquit, *l'impudicité comme un déluge de Deucalion, qui couvre toute la terre, et comme un mal que le mariage facilite au lieu de le refréner.*

(2) *Hom.* XIX *in I ad Cor.* n. 2. Ἐγκρατείᾳ ἀκριβεστέρα γίνεται αὕτη. Deinde, ut bene advertit Zaccaria, aliud est loqui de oratione, aliud vero de *studio* orationis; hoc vero nonnisi ægre cum oneribus matrimonii componitur. Cfr. op. cit. lib. III, cap. I, § 3. Sed præstat, homini catholico opponere testimonium auctoris protestantis, Leibnitii, qui in *Systemate Theol.* hæc præclare scribit. *Etsi Matrimonium sit Sacramentum, et irreprehensibile censeri debeat, fatendum tamen est, ob manifestas rationes et consensum populorum et verba expressa Scripturæ sacræ, plus laudis habere cælibatum caste servatum; nam et mens solutior*

tione dicitur, de ceteris a fortiori est intelligendum. Magna præterea disparitas intercedit inter hæc, quæ a laicis præstantur, et officia sacerdotalia.

183. Ad 7m, *Dist.* Non retrahit talis divisio et sollicitudo ab amore Dei quoad ejus substantiam, *conc.;* quoad ejus perfectionem, *neg.* Id enim, ut vidimus, fatetur ipse Calvinus.

184. Ad 8m, Vel *neg.* vel *dist.* Relate ad eos, qui immemores propriæ conditionis et obligationis vitam degunt, *conc.;* quoad alios, *neg.* Satis est fastos ecclesiasticos evolvere, ut quisque intelligat, innumeros quovis tempore in Ecclesia Dei sanctissimos ecclesiasticos floruisse, qui omnia sua, imo et seipsos impenderunt in proximi, pauperum præsertim, levamen. Ut autem vetera exempla prætermittamus, legant inter cetera adversarii vitam S. Caroli Borromæi, S. Francisci Salesii, V. Bellarmini, S. Alphonsi Mariæ de Ligorio, ac pudore suffundantur. Quod si aliqui sunt qui secus faciant, ipsi viderint.

185. Ad 9m, *Dist.* Si ecclesiastici conjugati totidem forent Job et Tobias, *trans.;* si ex experientia contrarium constet, *neg.* Nota est liberalitas præsulum anglicanorum; si hæc porro conferatur cum vera monachorum et cleri Anglici prius catholici liberalitate et hospitalitate, reperiemus hos Jobos et Tobias apud cælibes clericos fere exclusive inveniri (1).

186. Inst. Sacerdotes Mosaici ac ministri protestantes, quamvis

est ad cœlestium rerum contemplationem, et animo ac corpore integro atque mundo a libidine et carnali affectu purius digniusque sacra tractantur (pag. 329).

(1) Cfr. Zaccaria, ibid. § 5; Cobbet, qui in op. *Storia della riforma* trad. dell' ingl. part. II, pag. 20, inter cetera scribit: *I vescovi* (cattolici) *fondarono* XI *collegi in Oxford. Prima non vi erano poveri. Dalla Riforma in poi sbucciarono come gl'insetti nell'Egitto a coprire la faccia dell' Inghilterra. Dopo 50 anni di prigionie, bollì roventi, impiccature, etc. Si fece la legge della tassa de' poveri, finche pochi anni addietro un certo Malchus parroco protestante fece un progetto di legge, che a tutti quelli che nasceranno dopo un certo giorno ed a tutti i genitori eziandio di tali persone, venga ordinato che si nieghi soccorso e sieno abbandonati alla punizione della natura.* En præclarum specimen charitatis clericorum conjugatorum!

conjugati, recte proprii ministerii officiis fungebantur atque funguntur. Ergo.

187. Resp. *Neg.* paritatem. Ad Sacerdotes enim judaicos quod attinet, peculiares illius populi constitutiones exposcebant, ne ipsi cælibes essent. Deus enim constituerat Sacerdotium hæreditarium, et alia ratione propterea providit tum Sacerdotum tum populi utilitati. Hæ autem causæ religionem ac politicum publicum regimen spectantes cessarunt in religione Christiana (1). Indoles præterea illius legis carnalis eam non præ se ferebat perfectionem, quæ requiritur in lege christiana. Attamen, etiam quoad potuit, continentia exigebatur a Sacerdotibus judaicis, dum statui sui muniis fungi deberent (2).

188. Quod vero spectat ad ministros protestantes, dico, ipsorum officium longe angustius esse, quam ut comparari possit cum officiis cleri catholici. Illis enim ut plurimum nullum aliud onus incumbit, quam semel in hebdomada ad populum verba facere. Ipsorum ministerium eam non postulat venerationem, quam requirit Sacerdotium catholicum. Nullam aut fere nullam ministri protestantes in populum exercent auctoritatem, secus ac evenit in Sacerdotibus catholicis (3). Catholici enim Sacerdotes non solum tenentur ad pensum quotidianum divini officii persolvendum, sed præterea tenentur ad Sacramenta administranda tum bene tum male valentibus. Sæpius concionari debent, pupillorum ac viduarum, indigentium cujusque generis necessitatibus prospicere, aliaque pene innumera præstare, a quibus omnibus feriati sunt ministri protestantes (4).

(1) Cfr. *Annales de Philos. chrét.* art. cit. *Du célibat des prêtres*, p. 289.

(2) Exod. XIX, 42; Levit. XXIV, 9, coll. Luc. I, 23. Hic ritus adeo religiose servabatur, ut, teste Flavio Josepho, quodam anno solemne Sacrificium omissum fuerit, eo quod summus sacerdos nocte præcedenti illusionem passus fuerat. Cfr. S. Hieron. lib. I, *Advers. Jovin.*

(3) Id aperte testatur Abb. De Pradt, qui in op. *Du Jésuitisme ancien et moderne*, chap. 6, 3e edit. Paris 1828, loquens de provinciis Europæ meridionalibus et catholicis, scribit : *Aussi l'influence du prêtre y est-elle fort grande, tandis qu'au nord* (in provinciis protestantibus) *elle est insensible.*

(4) Rubichon testis ocularis in op. *De l'action du clergé sur les sociétés modernes*, Paris 1829, ch. I, de clero

PROPOSITIO III.

Continentiæ lex neque juri divino neque juri naturali adversatur.

189. Non adversari continentiæ legem juri divino, ex iis facile colligitur, quæ in superiori propositione ex Christi et Apostolorum exemplo et adhortationibus attulimus; nec non ex exemplo tot virorum, qui a remotissima antiquitate singulari sanctitatis ac doctrinæ laude in Ecclesia catholica floruerunt, qui cælibes omnes fuerunt; cujusmodi sunt Clemens Romanus, Hermas, Ignatius, Justinus, Cyprianus, Ambrosius, Basilius, uterque Gregorius Nazianzenus atque Nyssenus, Hieronymus, Augustinus aliique plurimi, qui cælibem vitam egerunt. Nemo porro nisi per summum nefas eos omnes tanquam violati juris divini reos traducet. Summis præterea laudibus continentiæ ac virginitatis professionem iidem extulerunt, ita ut Berbeyracus calvinianus homo, in sanctos Patres acerbe inimicus, identidem scripserit, eos finem modumque in prosequendis ejus virtutis laudibus excessisse (1); Gibbonius vero protestans pariter et incredulus asserere non dubitaverit, immodica esse, magnifica ac illustria nimis præconia, quibus Patres eamdem virtutem prosecuti sunt, in cujus commendationem, ut profanus homo loquitur, ipsi turbidum suæ eloquentiæ flumen effuderunt (2).

Anglicano hæc habet : *Sur dix-huit mille Ecclésiastiques il en est dix à onze mille seulement qui exercent le Sacerdoce, mais qui, chargés de famille, font du Sacerdoce une des industries qui les alimentent. Ils n'ont à s'occuper ni du catéchisme, ni de la confession, ni des malades, ni des pauvres, ni du bréviaire, ni de la Messe. Le dimanche matin ils quittent leurs affaires pendant deux heures, pour faire leur service; ce service fini, ils reviennent à ces mêmes affaires jusqu'au dimanche suivant. Les autres huit mille Ecclésiastiques vivent dans le monde, où ils dépensent au-delà des revenus que la loi destinait à un Sacerdoce actif.* Ex authenticis censibus ostendit, ex 10,801 parochis vix 4490 residere in propriis parœciis, dum 6311 non resident.

(1) In Præf. ad opud Puffendorfii, *De jure naturæ et gentium.*

(2) *De casu imperii Rom.* cap. 15. Cfr. Baronius ad annum LVII, n. 63 et seqq.; Nat. Alex. diss. XIX in sec. IV; Lessius, *De justitia et jure*, lib. IV, cap. 2 et seqq.; Buzius, *De signis*

190. Sed neque juri naturali sacram continentiæ legem adversari vel exinde evincitur, quod si adversaretur, hoc ideo esset, quia existeret aliqua naturæ lex, quæ omnibus et singulis humani generis individuis injungeret matrimonium; atqui ejusmodi lex non existit; 1° quia alioquin omnes et singuli tum masculi tum fœminæ, sive pauperes fuerint sive divites, sive sani sive infirmi, sive pares sustinendis matrimonii oneribus sive impares, sive servi sive liberi, omnes omnino, inquam, et singuli prorsus hac lege obligarentur ad nuptias contrahendas, quod nemo sane dixerit, neque adversarii nostri contendunt, utpote absurdum pluribusque in casibus impossibile; 2° quia si existeret ejusmodi lex, populi eam cognovissent, agnovissent legislatores, sapientes et juris naturalis periti. Jam vero tantum abest, ut populi et legislatores, sapientes cujuscumque ætatis, hanc legem agnoverint, reosque propterea ac legis naturalis infractores traduxerint cælibatus sacri cultores, ut eos potius, vel ipso naturæ lumine ducti, summo semper in pretio habuerint et honoribus cumulaverint; prout de Ægyptiis, Indis, Persis, Græcis atque Romanis erudite ostendit Henricus Morini (1). Hoc demum fassi sunt non pauci

Ecclesiæ; Canisius in *Catechismo*, quæst. 4 et 5; Zaccaria, op. cit. lib. III, cap. 2.

(1) Cum hæc notissima sint, nec in dubium revocentur ab adversariis nostris, qui præterea exinde colligunt originem cælibatus in religione christiana, ne nimii essemus, silentio prætermisimus innumera prope documenta, quæ eruditi viri collegerunt, ut ostenderent, summo semper in pretio apud omnes gentes habitos eos fuisse, qui sacris muneribus obeundis addicti cælibem vitam profiterentur. Cfr. Henri Morin, *Histoire critique du célibat*, quæ inserta est vol. IV *Academiæ inscriptionum*, p. 308 et seqq. Hanc dissertationem magna ex parte refert et in compendio exhibet Zaccaria, op. cit. *Dissertazione previa sul celibato trà le nazioni prima di G. C.* Cfr. etiam Albertus Fabricius, in *Bibliographia antiquaria* p. 388 et seqq. Hamburgi 1760; Com. De Maistre, *Du Pape*, lib. III, ch. 3, § 1, *Traditions antiques.* Verum quod magis mireris, ipse infensissimus hostis ecclesiastici cælibatus Dr. Frank, in op. *Sistema completo di polizia medica*, trad. dal Tedesco, Milano 1803, vol. I, sez. I, art. 2, § 5, et ipse adducit pleraque documenta, ut ostendat, quod *il celibato ecclesiastico è comune a quasi tutte le religioni*, scilicet, *cælibatum fere omnibus religionibus esse communem.*

ex adversariis ipsis, qui cælibatus originem in religione christiana ex ideali mysticismo repetunt, qui sub initium religionis christianæ invaluerat circa cælibatum et continentiam (1). Cum igitur naturæ lex, quæ omnes ad nuptias cogat, non existat, merito concludimus, continentiæ legem sacris ministris impositam juri naturæ minime adversari.

DIFFICULTATES.

191. Obj. prima, adversus priorem propositionis partem. 1° Deus omnibus matrimonium imperavit, Genes. I, 28, dicens : *Crescite et multiplicamini, et replete terram;* 2° tum etiam apud Matth. XIX, 4, ubi ait Christus : *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et fœminam fecit eos, et dixit : propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una?... Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* 3° Hinc Apostolus, ad Hebr. XIII, 4, sine ulla exceptione pronunciat : *Honorabile connubium in omnibus et thorus immaculatus.* 4° Quare idem Apostolus, I ad Timoth. IV, 1, ex Spiritu Sancto denunciat : *Fore novissimis temporibus homines impios, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, prohibentes nubere.* 5° Ac denique, I ad Corinth. VII, 2, generatim ait : *Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat.* 6° Cujus quidem jussionis vers. 9 rationem reddit, dicens : *Melius est enim nubere quam uri.* 7° Speciatim vero in I ad Timoth. III, 2, atque in epist. ad Titum I, 6, constituit, ut Episcopus sit *unius uxoris vir, filios habens subditos cum omni castitate.* 8° Verum quid clarius illis Pauli verbis in eadem ad Timoth. epistola V, 14, quibus absolute præcipit, ut omnes juniores nubant? *Volo,* inquit, *juniores nubere, filios procreare.* Ergo.

(1) Ita professores Friburgenses in supplici libello, quem gubernio obtulerunt, anno 1828, pro abolitione cælibatus ecclesiastici ; qui ab ideis paganis, judaicis et philosophicis Orientis repetunt legem de ecclesiastico cælibatu ! Verum de hoc postea.

192. Resp. Ad 1m, *Dist.* Et adducta verba exprimunt benedictionem et fœcunditatem, quam Deus hominibus contulit, *conc.;* præceptum nuptiarum, *subd.* temporarium et respectu totius multitudinis, *trans.;* perpetuum et respectu singulorum, *neg.* Jam vero citata verba significare potius benedictionem et collatam hominibus fœcunditatem, non obscure colligitur ex iis, quæ ibidem leguntur. Postquam enim Deus creavit cete grandia, et omnem animam viventem, et omne volatile, benedixit eis similiter, dicens v. 22 : *Crescite et multiplicamini, et replete aquas maris; avesque multiplicentur super terram;* quæ profecto verba non puto adversarios nostros velle exponere de mandato nubendi : quare ergo similiter de fœcunditate intelligere recusant quæ nobis objiciunt (1)? Verum esto, non benedictionem, sed præceptum importent, an ad omne tempus et singula humanæ speciei individua præceptum ejusmodi pertinebit? Hoc porro est, quod nunquam ipsi evincent. Imo contrarium aperte colligitur ex illis verbis: *Et replete terram;* quibus satis exprimitur, illud præceptum, si quod est, non respicere nisi primordia vel restaurationem generis humani, quod cessat post sufficientem propagationem; alioquin nec Christus nec Apostolus consilium continentiæ dedissent.

193. Ad 2m, *Dist.* Relate ad indissolubilitatem matrimonii jam contracti, de qua hic loquitur Christus, *conc.;* ad matrimonium contrahendum, *neg.*

194. Ad 3m, *Dist.* Apostolus pronunciat, honorabile connubium in omnibus nuptis esse debere, *conc.;* in non nuptis, *subd.* quoad eos, qui nulla vel lege vel voto prohibentur a nuptiis, *trans.;* quoad istos, *neg.* Apostolus enim hic loquitur de nuptis, et eos hortatur, ut connubium et thorum servent honorabile et absque macula; quia, ut immediate subdit, *fornicatores et adulteros judicabit Deus* (2).

(1) Cfr. Ant. Bianchi in op. *Il libertinaggio esaminato*, etc. cap. 2, p. 27 et seqq., Milano 1818.

(2) Cfr. Bernard. a Pic. in hunc loc., nec abnuit Rosenmüller, qui hunc textum ita exponit : *Ab omnibus conjugio suus servetur honos... Ἀμίαντον, intemeratum, quod inquinari scortatione et adulterio non debet.*

195. Ad 4^{m}, *Dist.* Denunciat Apostolus, fore hæreticos damnantes nuptias ut simpliciter malas, *conc.;* Ecclesiam, quæ definivit eas esse bonas, *neg.* Significat enim futuros hæreticos, qui damnaturi essent nuptias utpote in se malas et a malo principio invectas; quales reipsa fuerunt Simoniani, Saturniani, Ebionitæ, Marcionitæ, Encratitæ, Manichæi, quos omnes Ecclesia Catholica perinde ac novatores reliquos damnavit ut hæreticos (1). Nulla autem ratione potuit significare Ecclesiam, quam ipse vocat columnam et firmamentum veritatis, quæ definivit nuptias bonas esse, nec cælibatum iis, qui in clerum sunt adscribendi, injungit, nisi quatenus melior est, et ipsorum statui magis conveniens.

196. Ad 5^{m}, *Dist.* Uxorem habeat, quam unusquisque duxerat, *conc.;* quam ducere debeat, *neg.* Ut patet ex orationis serie. Vere spiritus immundus excæcavit hæreticos, qui talia obtrudunt, ut adstruant divinum conjugii mandatum; præsertim cum ibidem Apostolus aperte declaret, se loqui *secundum indulgentiam, non secundum imperium* (2).

197. Ad 6^{m}, *Dist.* Melius est nubere quam uri, id est, quam fornicari, iis scilicet qui liberi sint, *conc.;* quam tentari, præsertim si castitatis vel lege vel voto sint obstricti, *neg.* Nec enim uritur, qui tentationem patitur quidem, sed eidem viriliter resistit, eamque vincit; sed potius coronatur; sicut non uritur, qui calefit, sed qui ab igne reapse aduritur et læditur (3). Huc accedit, quod Apostolus hic loquatur de iis, qui liberi sunt, non vero de aliis, qui ad vincendas tentationes, non ad conjugium, sed ad

(1) A nonnullis observatum fuit, antiquos illos hæreticos in ejusmodi errorem incidisse ex sublimi idea, quam de virginitate et continentia Christus et Apostoli Ecclesiæ tradiderunt; atque, ut moris stultorum est, in oppositum scopulum inciderunt.

(2) *Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμεν, οὐ κατ' ἐπιταγήν.* Perinde ac si diceret : non præcipio, sed permitto : non jubeo, sed indulgeo; quod optime expressit Syriaca versio : *Hoc autem dico tanquam infirmis, nonex præcepto.* Corinthii, ut notat Baronius, *Annal.* tom. I, erant genio suo salacissimi, et præ ceteris Græcis Veneris studio deditissimi. Cfr. Cornel. a Lapide in fine cap. 6, et in cap. 11, 3; Tirinus in fine cap. 6; Fromondus in præfat.

(3) Cfr. Bernard. a Pic. in hunc loc. et Estius.

orationem, jejunium, sensuum custodiam, corporis macerationem confugere debent; a quibus tamen subsidiis atque remediis pejus quam a cane et angue abhorrent adversarii nostri.

198. Ad 7m, *Dist.* Debet ex Apostolo Episcopus esse unius uxoris vir, id est, non bigamus, *conc.;* maritus esse, *neg.* Alioquin neque Timotheus, imo neque ipse Apostolus idonei fuissent ad Episcopatum. Sane hoc sensu verba Apostoli universa intellexit antiquitas (1).

199. Ad 8m, *Dist.* Volo, id est, malo viduas juniores, et quidem fornicarias, nubere et matres familias esse quam incontinenter vivere, *conc.;* id est, præcipio omnes prorsus nubere, et veto viduas esse ac permanere, *neg.* Nempe eodem sensu hic loquitur Apostolus, ac postea scripsit Hieronymus ad Ageruchiam : *Quia multo tolerabilius est digamam esse quam scortum* (2). Quid porro hoc commune habet cum cælibatu ecclesiastico (3)?

200. Obj. secunda, adversus alteram propos. partem. Cælibatus matrimonio adversatur, quod est a naturæ jure omnibus ac singulis imparatum; adversatur igitur ejus professio juri naturali. 1° Natura enim hominem ad matrimonium inclinat, 2° et in eum finem sexuum diversitas ab eadem natura est ordinata. 3° Quod veteres philosophi docuerunt his ducti principiis : *a*) Natura homini indidit immortalitatis desiderium; hoc autem homo explere nequit nisi per sui ipsius reproductionem in filiorum procreatione, in quibus pater vivere pergit. *b*) Perinde est non dare alicui individuo existentiam, cum fieri potest, ac individuo jam nato vitam auferre, quod gravissimum scelus est. *c*) Quilibet tenetur naturæ restituere, quod ab eadem accepit; dedit vero

(1) Cfr. Renaudot. *Perpét. de la foi*, tom. v, liv. v, ch. 7.

(2) *Epist.* CXXIII *ad Ageruchiam*, n. 4; seu ut scribit *Epist* LXIX *ad Salvinam*, n. 10 : *Intelligimus, illum non stantibus coronam, sed jacentibus manum porrigere. Vide qualia sunt secunda matrimonia, quæ lupanaribus præferuntur; quia declinaverunt quædam post Satanam. Ideo adolescentula vidua, quæ se non potest continere, vel non vult, maritum potius accipiat quam diabolum.* Edit. Vallars.

(3) Cfr. Zaccaria, op cit. lib. III, cap. 3, § 1 et seq.

natura singulis individuis existentiam; ergo et hanc per alterius procreationem quilibet, cum possit, eidem restituere debet. Hinc gravis semper flagitii sontem eum habuerunt, qui cælebs vixisset, et atrocioribus pœnis in altera vita addictum iri rati sunt, aut saltem infelicem habuerunt eum, qui uxore ducta absque liberis decessisset. Ergo.

201. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m, prob. *Dist.* Natura hominem ad matrimonium inclinat, ita tamen ut nullam inducat obligationem, *trans.;* ut inducat obligationem, *subd.* generalem et vagam respectu totius speciei, qua ejus conservationi prospiciat, *trans.;* stricte sumptam, quæque semper et in omni casu singula speciei individua obliget, *neg.* Responsio patet ex superius dictis.

202. Ad 2m, *Dist.* Ita ut omnes *possint*, si velint, matrimonium inire, *conc.;* ita ut omnes *debeant*, *neg.* Aliud porro est loqui de idoneitate, quam natura dedit, aliud de officio; alioquin in absurda incideremus.

203. Ad 3m, *Dist.* Non pauci, seu potius nonnulli philosophi ita senserunt, sed immerito atque stultis principiis ducti, *conc.;* merito ac solidis principiis innixi, *neg.*

204. Ac *a*) id non evincit inditum a natura immortalitatis desiderium; ejusmodi enim desiderium afficit proprium individuum, neque expletur per vitam filiorum, in quibus nonnisi improprie pater vivere dicitur.

205. Non *b*), cum magnum intersit discrimen inter eum qui natus est et eum qui necdum vivere cœpit; qui enim jam natus est jus acquisivit ad sui conservationem, quod nemo lædere potest absque immani flagitio; contra vero qui necdum natus est ejusmodi jus neque acquisivit, neque acquirere potuit, cum nondum esset.

206. Non denique *c*), eo quod sub ea tantum obligatione quisque debeat naturæ restituere, quod ab ea accepit, sub qua illud accepit; cum vero nulla obligatione obstrictus pater filio dederit existentiam, hinc filius nulla pariter obligatione adigitur ad hanc ipsam existentiam alteri tribuendam. Quare cum falsa ac stulta sint principia, quibus veteres philosophi permoti sunt ad

eam sententiam amplectendam, exinde etiam patet falsitas consecutionum, quas ex illis deducebant (1).

207. Inst. Ex physiologia et medicina : 1° Instinctus, quo a natura in matrimonium ferimur, est prorsus *irresistibilis* seu invincibilis ; 2° hinc cælibes innumeris prope morbis obnoxii sunt, non solum corporis, sed 3° et animi, quo fit ut rustici, tristes, severi ex sua solitudine, atque ex pugna quam sustinere coguntur, efficiantur (2). Ergo.

208. Resp. *Neg.* Cum ejusmodi assertionem falsitatis prorsus arguant innumeri prope cælibes utriusque sexus, qui ex confessione ipsorum adversariorum intemeratam servant castitatem. Inter ceteros recens auctor queritur, *maximam cœlibum partem bene nimis votum continentiæ servare* (3). Neque omittendum est, ex principiis religionis catholicæ Deum gratiæ suæ subsidio iis omnibus, qui sincere opem et auxilium ab eo precantur, suppetias ferre; nemo porro nisi atheus ac materialista Dei actionem in creaturas suas negaverit. Si verum esset adversariorum principium, gubernia, quæ religioso cælibatui faverunt, tot hypocritarum causam egissent, omnisque licentia permittenda iis esset, qui vel matrimonium contrahere nequeunt, aut legitimo matrimonio uti non possunt. Quis autem ferat ejusmodi absurda atque ab effrænata libidine profecta principia (4)?

(1) Cfr. Bianchi op. cit. pag. 344 et seqq. ubi hæc argumenta fuse discutit et dissolvit.

(2) Ita Franck op. cit. lez. I, art. 2, § 12 seqq. Mahon, *Medicina legale e polizia medica*, trad. dal francese ediz. 3, Milano 1820, tom. IV, *Del celibato*, § 84 et seqq. auctores op. *Dictionnaire des sciences médicales*, artic. *Célibat*, ac præsertim tom. XI, art. *Continence*. Sic etiam Jac. Barzellotti in op. *Questioni di medicina legale*, ediz. VII, Pisa 1836, tom. I, lib. I, *Afrodisiologia o Venere forense*, hinc inde ea scribit quæ cum continentiæ professione conciliari nequeunt. Sic alii passim.

(3) Ita auctor op. *Continuation de l'Esprit des lois*, pag. 40.

(4) Omni qua potui diligentia expendi, quæ ab irreligiosis ac materialistis, sive physiologis sive medicis, afferuntur adversus cælibatum, et comperi, eorum conclusiones deducere ad effrænam licentiam in innumeris prope casibus et adjunctis, in quibus ex utroque sexu quilibet inveniri debet. Aut itaque ipsi putant vera esse principia

209. Ad 2[m], Resp. 1° *Neg.* Tum quia celeberrimi physiologi ac medici data opera contrarium ostendunt (1); tum quia experimentum quotidianum falsitatis arguit adversariorum assertionem. Plures enim cælibes ad decrepitam usque ætatem pervenerunt, atque in dies perveniunt, et quidem bene valentes (2). Ex recensionibus *statisticis*, ut vocant, constat, longævitatem propriam potissimum esse monialium et religiosorum, id est, cælibum (3); quod confessi sunt inter ceteros Baco de Verulamio (4) et Mahon (5); ex veteribus vero Galenus idipsum con-

seu theorias, quas ponunt, et tunc omnes debent pravas conclusiones admittere, quæ viam aperiunt omnibus flagitiis. Si vero eas respuant, fateantur opus est, easdem theorias aut falsas, aut saltem plus æquo amplificatas esse, quas ipsi venditant. Plerumque ex casibus particularibus per inductionem isti concludunt ad universale; at ex hac agendi ratione pari modo nos ex casibus particularibus, qui innumeri prope sunt et omni exceptione majores, jure possemus assurgere ad universalitatem.

(1) Inter quos recensentur Nicolai, serm. VI, tract. II, cap. 5; Cagnato, lib. I, obs. I; Santorelli, *Antipraxis*, lib. XVI, cap. 5; Rediginus aliique non pauci apud Cl. Scotti in *Catechismo medico*, art. *Celibato*.

(2) Brawn celebris med. Anglus, in op. *Errores populares*, lib. I, pag. 282, observat, cælibes diutius, ceteris paribus, vivere quam conjugatos. Leonicenus, doctissimus med. italus, tribuebat continentiæ valetudinem perfectam, qua fruebatur anno 90; Hasech parochus Leodiensis, qui mortuus est ætatis suæ anno 125, id ipsum affirmabat. Cfr. Feller, *Catéchism. philosoph.* art. cit. Cfr. etiam De Maistre, *Soirées de Saint-Pétersbourg*, tom. I, soir. I. Celeberrimus Newton virgo mortuus est, atque, ut loquitur Zimmermann, ætate annorum 85 detulit in sepulchrum id, quod infelix juventus nostra misere projicit ætate annorum 14. Ast Newton cogitationem in cœlum intentam jugiter tenebat.

(3) Consului has recentiones, quæ paucis abhinc annis tum Venetiis tum Mediolani prodierunt, aliasque non paucas, ac semper inveni majorem longævitatem in cælibibus quam in nuptis, etiam quoad numerum.

(4) Cfr. *Sir. Francis. Bacon's works*, in-8, tom. VIII, pag. 358, London 1803.

(5) Op. cit. tom. IV, pag. 261. Placet ejus verba exscribere, cum sint hominis cælibatui infensi: *Se quelli*, inquit, *che per ubbidire ai doveri del proprio stato, o per qualche altro motivo, ricusano di ascoltar la voce della natura non ne provano sovente alcun incommodo; se anche l'esperienza dimostra che i religiosi celibatari rigidi osservatori delle sue leggi hanno goduto sino ad una estrema*

firmat (1); cujus quidem phænomeni non una causa assignatur a peritioribus medicis (2).

210. Resp. 2°. *Dist.* Qui tamen, si qui sunt, communes pariter sunt cujusvis conditionis ac status hominibus, *trans.* vel *conc.*; proprii cælibum tantum, *neg.* Jam vero Horstius et Tissot agunt de morbis litteratorum. Ramazzini de morbis artificum, Plempius de morbis togatorum, Peringle de morbis militum, Frustenau de morbis medicorum; Haller tractatum edidit, cui titulus: *Vita humana morbus continuus, sive tractatus de morbis ætatum* (3).

vecchiezza della più florida salute, ciò deve ascriversi ad un benefizio di questa stessa natura, da essi disprezzata, e che non si manifesta in niuna parte più provida, che nell' industrioso artificio col quali essa forma l'umor prolifico... (Vid. ad calcem voluminis loci hujus translatio). Ad quid igitur tot declamationes adversus cælibatum?

(1) *De locor. affectionibus*, lib. VI, cap.6. Id ipsum fatetur Haller, *Elementa physiol.* lib. VII, pag. 555, loquens de cœnobitis, qui per longum vitæ curriculum exactissime vota, quæ nuncupaverant, servaverunt.

(2) Cfr. Zachia, *Quæst. medic. legalis,* lib. VI, tit. I, *De erroribus medicorum*, quæst. V, n. 4 et seqq. Mahon ipse, loc. cit. scribit: *L'assorbimento* (prolifici humoris) *trasmetterà al sangue delle paticelle di una sostanza attiva, che stabiliranno la sanità ed accresceranno le forze.* Alia ibid. videri possunt. Nec enim Theologum decet in nonnullis ad particularia descendere. Adde, naturam multiplici ratione sibi prospicere, ut idem auctor observat. Quod quidem ex professo ostendit Cl. Laurentius Martini professor in Univers. Taurinensi, in op. *Lezioni di Fisiologia*, Torino 1830, tom. X, lez. LXXXII, pag. 96, ubi inter cetera hæc scribit: *Una siffatta quistione è molto delicata. Non vuolsi tuttavia preterire, perche alcuni la propongono, e vorrebbero, che si potesse dimostrare, come la continenza sia contraria alle leggi della sanità. Noi dunque stabiliamo, che que' casi, in cui la continenza fu nociva, sono anzi immaginarii, che probabili. Ragioniamo senza prevenzione; nè mancheremo di validissimi argomenti a conquidere i nemici della verginità* (Ad calcem voluminis videri potest horum locorum translatio). Qui deinde thesim suam egregie adstruit ex intimis physiologiæ principiis. Utinam indissolubile conjugium inter scientiam ac religionem aliquando celebraretur! Verum plures cupiunt vanam captare gloriolam apud stultos, mente non minus quam corde corruptos. Ast constanter tandem aliquando scientia vindicat se de injuria sibi illata, dum irreligioni ac impietati inservire cogitur contra sua ipsius vota.

(3) OEniponti 1693. Etiam Hippocrates, in *Epist. ad Domagetem* scripsit: Ὅλος ἄνθρωπος νοῦσος.

De morbis demum conjugatorum egerunt Hippocrates, Pere, Chambonius, Aretæus, Savonarola, Mahon, Franck, aliique non pauci, ostenduntque, longe fortasse præ ceteris statum ejusmodi periculosiorem esse (1). Ad quid igitur adversarii obtrudunt nobis morbos cælibum?

211. Ad 3m, Vel *neg.* vel *dist.* Qui tamen mœror animique labor, si conferantur cum iis anxietatibus quibus conjugati discruciantur, penitus evanescunt, *conc.;* in se, *trans.* Quid porro conjugati perferre non debent vel a querula uxore, vel a filiorum turba, protervia, inobedientia, malis moribus, etc.? Quid si pugnandum præterea sit cum fame omniumque pene rerum inopia, adeo ut pauci inveniantur, quos non pœnituerit initi matrimonii? Quod spectat ad rudiores agrestesque mores, severitatem ac tristitiam, quibus sibi fingunt adversarii laborare cælibes, eos rursum revocamus ad experientiam; ex qua constat, cælibes ut plurimum hilariores lætioresque ceteris esse, adeo ut excitarint invidiam eorum, qui contrarium institutum sectantur. Si qui sunt ex cælibum cœtu, qui præclaras illas dotes præ se ferant, eæ non ex cælibatu, sed vel ex animi indole, vel ex naturali affectione, institutione aliisve causis prorsus extrinsecis repeti debent; quas leviores animi labes facile est in omni hominum cœtu invenire, uti ex consuetudine cuivis innotescet (2).

PROPOSITIO IV.

Continentiæ lex sacris ministris imposita nedum societatis bono adversetur, illud potius mirifice promovet.

212. Hæc propositio est adversus illos angustæ mentis philosophos et politicos, qui non ita pridem dolebant Europæ vices ob certam perniciem, quam eidem instare clamabant ex damnis,

(1) Apud Scotti, op. et loc. cit.

(2) Cfr. Biscardi, *Resp. ad problema : Se più felice sia lo stato del celibe, o del conjugato*, Venez. 1554. Qui tamen longius progressus est, quam par fuerit; nimis enim exaggerat conjugii mala. Cfr. præterea Petrus Blosius *Epist.* LXXIX *ad R. Diaconum*; Soto, *De justitia et jure*, lib. VII, q. I, art. I.

quæ in societatem proveniunt ab ecclesiasticorum cælibatu. Hi porro parum sibi constantes tolerantiæ nomine vellent libertatem clero catholico adimere, eumque jugo matrimonii subjicere.

213. Sic vero veritatem thesis adstruimus : Lex illa societatis utilitati reique publicæ commodis conducere dicenda est, quæ et familiis perennitatem et generis propagationem affert; quæque efficit, ut litteræ et bonæ artes vehementius excolantur; quæ denique publicæ beneficentiæ et charitatis instituta mirifice promovet amplificatque. Atqui talis est continentiæ lex.

214. Per eam siquidem Ecclesiæ ministri, qui sunt ministri publici, a quovis domestico negotio liberi, totos se mancipare possunt publico fratrum ac concivium suorum commodo ac utilitati; contra vero si domesticis curis detinerentur, quæ conjugio adnexæ sunt, in duas veluti partes distraherentur; publicæ siquidem ac privatæ rei cogerentur curam gerere. Cumque domestica ejusmodi ac privata commoda, ut sæpenumero evenire conspicimus, Sacerdotis matrimonio juncti animum totum ad se rapiant, illud procul dubio eveniret, ut tantum publicæ utilitati detraheretur, quantum domesticis curis ipse vacaret (1).

215. Hac propterea domestica sollicitudine vacui Ecclesiæ ministri magis in primis idonei inveniuntur ad communicandam

(1) Optime auctor art. cit. *Du Célibat des prêtres : Il y a dans chaque état deux classes de citoyens, ou plutôt dans chaque citoyen deux hommes, l'homme public et l'homme privé : celui-ci, concentré dans sa famille, travaille en silence à son propre bonheur, et à celui des êtres qui lui sont chers; l'autre, sortant de la sphère étroite où la nature semblait l'avoir circonscrit, s'élève à la hauteur des fonctions auxquelles il est appelé, et se sacrifie tout entier aux intérêts publics dont il est dépositaire. Car nos forces et nos facultés sont si bornées que, pour bien répondre au vœu de la Providence, ou pour bien servir le pays, nous devons, autant qu'il est en nous, diminuer et resserrer nos obligations privées, à mesure que nos devoirs publics s'étendent et se multiplient. Or, tel est le Prêtre; c'est un homme public, ou plutôt c'est l'homme de tous. Il doit être prêt à voler à chaque moment où la voix de l'infortune et de la religion l'appelle, dans la cabane du pauvre, dans le palais des grands, dans le temple du Seigneur. Il est responsable, devant Dieu et devant les hommes, d'une heure, d'un moment.*

vim moralem ac religiosam privatis familiis, ut conjuges mutuo amore se prosequantur, ad paci eorum consulendum, ad eos a vitiis ac effræni licentia deterrendos atque a simultatibus, quæ profecto multo magis nocent propagationi, quam eidem multiplicata inconsulto conjugia prospiciant. Cum vero ex familiarum firmitate et conservatione pendeat firmitas et conservatio societatis, quæ ex totidem familiis exurgit et coalescit, sequitur, cœlibem clerum multo magis conferre ad ejusdem societatis conservationem ac perpetuitatem quam conjugatum (1). Rursus : cum bonum individuorum a bono ac felicitate societatis, cujus membra sunt, omnino pendeat, evidens est, non posse cælibes Ecclesiæ ministros bonum societatis promovere, quin bonum promoveant singulorum individuorum.

216. Quod vero spectat ad intellectualem ac moralem institutionem, nemo sanus negaverit, longe aptiorem ad eam curandam ac perficiendam eum inveniri, qui totus in ea esse possit, et qui ob excellentius sublimiusque vitæ genus, quod profitetur, auctoritatem et fiduciam sibi conciliare possit, quam qui domesticis negotiis implicatus est, ac in nulla re reliquis præstat super quos influxum exercere debet. Talis porro est, tum rei ipsius natura inspecta tum etiam communi hominum judicio, cælebs Ecclesiæ minister, qui sive erudiendæ in litteris juventuti, sive in eorum animis ad pietatem atque ad bonos mores informandis, totum se

(1) Quidam ex recentioribus philosophis dixit : *La loi qui permet le célibat n'est point opposée à la loi qui règle le mariage. La fin du mariage est de conserver le genre humain par la reproduction ; la fin du célibat est de donner à la société des ministres uniquement occupés de leurs fonctions, et qui conservent les hommes, les uns en leur communiquant la force morale de vivre en paix avec leurs semblables, les autres en les empêchant par la force physique de troubler la paix. Ce sont des lois de conservation des familles ; et la société se perpétue et s'accroît bien plus par la perpétuité des familles que par la fréquence du mariage* (*Annal. de Philosoph. chrétien.* tom. 1, pag. 294). Quare vel ipse Montesquieu in op. *L'esprit des lois*, liv. XXIII, ch. 2, magnum hoc doctrinæ moralis ac politices oraculum protulit : *Que la continence publique est naturellement jointe à la propagation de l'espèce.*

reddere potest; qui præterea facilius in ipsorum parentum voluntatem eam auctoritatem influere valet, quam ipsi in ceteris despicerent. Ex his autem pendet civilis cultura et institutio, quæ eo magis crescit, quo majorem influxum exercere potest sacer Ecclesiæ minister. Hæc autem religiosa, intellectualis ac moralis institutio ad bonas artes etiam se protendit, ad scientias, litteras, totamque ingenui civis vitam (1).

217. Beneficentiæ demum atque charitatis instituta ortum et incrementum, vel ex toto vel magna saltem ex parte, a cælibe sacrorum ministrorum vita pendere, ipsa patefacit rei, de qua agimus, natura. Ipsi enim, quibus orphanorum, senum, infirmorum ac miserorum turba demandata est, veluti omnium parentes ac refugium in societate spectantur eo præsertim nomine, quod ab

(1) Satis est comparare inter se publica ædificia, templa præsertim, hospitia aliaque ejusmodi, quæ a Catholicis excitata sunt tum medio ævo tum sequenti ætate ubique terrarum, necnon monumenta sculpturæ, architecturæ et picturæ, cum ædificiis aliisque monumentis Protestantium, ut quisquis intelligat, solam religionem catholicam pulchri ac magnifici idealem atque, ut ita dicam, cœlestem inspirationem ingerere. Facile quisque levi inspectione inter duo aut plura simulacra aut tabulas pictas discernere potest inter opus Catholici et opus Protestantis. Caret enim istius animus pietate, quam propterea nequit exprimere in operibus ingenii sui. Cfr. Rubichon, op. cit. *De l'action du clergé*, etc., ch. 10, *Du célibat dans ses rapports avec la population*, pag. 287 et suiv; nec non egregia opera Cypriani Robert : *Essai d'une philosophie de l'art, ou introduction à l'étude des monumens chrétiens*, Paris 1837, cum lectionibus quæ circa monumenta christiana in lucem ex eodem auctore prodierunt, et D. Rio, *De la poésie chrétienne dans ses principes, dans sa matière et dans ses formes*, una cum analysi ac observationibus Cl. com. de Montalambert, Paris 1837. Hic porro auctor spectatur tanquam æstheticæ christianæ instaurator. Anno elapso D. Welby Pugin, architectus Anglus, ex sola comparatione monumentorum Catholicorum et Protestantium primum stimulum habuit ad amplectendam religionem catholicam veluti divinam, prout reipsa fecit. Cfr. ejus opus inscriptum : *Between the noble edifices of the* XIV *and* XV *centuries and similar buildings of the present day shewing the decay of taste*; Lond. 1837; tum : *An apology for the contrasts, being a defence of the assertions advanced in that publication against the various attacks made upon it*, By Welby Pugin, esq. author of the book in question, Lond. 1837.

omnibus domesticis ac publicis negotiis feriati sint. Charitas, quam in omnes suadet imo præcipit christiana religio, nullum invenit in ipsis impedimentum, quo in cunctos se diffundat. Ipsa sua vivendi ratione cælibes ministri mediatores constituuntur inter divites et egenos, inter debiles ac potentes, et corrogant undique media, quibus indigentiæ subveniant, quacumque possunt ope. Hac de causa et libenter opulenti eisdem subsidia tribuunt, et pauperes ad eos magna fiducia confugiunt. Hæc porro in clericis conjugatis, uxore au frequenti sobole onustis, vix aut ne vix quidem concipi possunt (1).

218. Ne quis vero suspicetur, ea, quæ paucis contraximus, theoretica tantum esse, non autem practica, juverit factis et experimentis publicis hæc omnia confirmare.

219. Ac primo quidem ex publicis tabulis compertum est, nuspiam regna aut provincias civium multitudine et opibus floruisse, nisi ubi viguit cleri catholici cælibatus. Si Europa ad illud potentiæ atque opulentiæ culmen pervenit, in quo eam suspicimus, totum id acceptum tam utili institutioni referre debemus. Nobis satis hic sit commemorare Italiam, Gallias, Belgium, Austriacum imperium, Helvetiam catholicam, Hiberniam; quæ si comparentur

(1) Apprime comes de Maistre, in op. cit. *Du Pape*, lib. III, ch. 3, § 2, hæc de clero catholico scripsit : *Cette puissance encore plus merveillense, qui peut attendrir un cœur pétrifié et le rendre à la vie ; qui va dans les palais arracher l'or à l'opulent insensible ou distrait, pour le verser dans le sein de l'indigence ; qui affronte tout, qui surmonte tout, dès qu'il s'agit de consoler une âme, d'en éclairer ou d'en sauver une autre ; qui s'insinue doucement dans les consciences, pour y saisir des secrets funestes, pour en arracher la racine des vices ; organe et gardienne infatigable des unions saintes ; ennemie non moins active de toute licence; douce sans faiblesse; effrayante avec amour; supplément inappréciable de la raison, de la probité, de l'honneur, de toutes les forces humaines, au moment où elles se déclarent impuissantes ; source précieuse et intarissable de réconciliation, de réparations, de restitutions, de repentirs efficaces, de tout ce que Dieu aime le plus après l'innocence ; debout à côté du berceau de l'homme qu'elle bénit ; debout encore à côté de son lit de mort, et lui disant, au milieu des exhortations les plus pathétiques et des plus tendres adieux : Partez ; cette puissance surnaturelle ne se trouve pas hors de l'unité.*

cum regionibus, in quibus cælibatus a ministris proscriptus est, patebit, ceteris paribus, longe magis præ istis illas populi frequentia abundare (1). Quod profecto repeti nequit nisi a cælibe cleri catholici vita, atque a vi religionis, qua fit, ut matrimonii jura ac leges sanctius custodiantur, familiæ firmentur, conserventur, augeantur.

220. Quid de institutione juventutis intellectuali ac religiosa dicam, cui informandæ a cælibe Catholicorum clero gratuitæ scholæ ubique locorum apertæ sunt, eo successu ut nulla sit civium classis, quæ instructionem, ad civilem culturam tantopere necessariam, summa facilitate haurire nequeat? Si vero litteraria hæc institutio, quæ adeo confert ad societatis felicitatem, comparetur cum scholis, ut vocant, *normalibus* ac *mutuis*, quales a Protestantibus excogitatæ sunt, illico apparebit, quam immane inter utrasque intercedat discrimen. Ex illis enim quotidie cives bene morati, optimi magistratus, utilissimi patresfamilias prodeunt; contra vero ex istis homines protervi, societatis perturbatores, increduli, seu flagella societatis ut plurimum emergunt. Diuturna experientia id apertissime ostendit, ita ut ejusmodi scholæ magis ac magis dilabantur (2).

221. Demum industria et ope cleri catholici, ubique patere domicilia ad diversas miserorum classes colligendas, ac in dies nova erigi, nostris quotidie oculis usurpamus. Quid vero non contulit et confert sollicita cælibis cleri charitas nosocomiis, orphanotrophiis, gerontotrophiis, mente captis, surdis ac mutis, et reliquis miseris cujuscumque generis? Invido quidem oculo hæc

(1) Cfr. Rubichon, op. cit. ch. 10, *Du célibat dans ses rapports avec la population en France*, ubi non de solis Galliis, sed de aliis provinciis ac regnis, tum absolute tum relative spectatis, atque ex recentissimis censibus ostendit veritatem facti, quod asseruimus.

(2) Vixdum ortæ sunt ejusmodi scholæ normales ac mutuæ, ut incaute eas admiratæ haud paucæ civitates catholicæ adsciverint. Verum fructus paulo post arborem prodiderunt; tanta enim incesserat juvenum animos arrogantia ac tumor, ut vix patrium imperium sustinere vellent; depravati præterea mores ut plurimum omnem ab eis pudorem excusserant; atque exinde factum est, ut pedetentim ejusmodi scholæ evanuerint, ac locum cesserint institutoribus ecclesiasticis ac religiosis.

omnia hospitia ac domicilia charitatis aspiciunt Protestantes; at steriles ipsi sunt, nec quidpiam unquam, quod aliqua ratione conferri possit cum institutionibus Catholicorum, licet vero maxime voluerint et conatus omnes eo direxerint, nisi pertenuem vix umbram in suis imitationibus protulerunt. Vix enim reperiuntur inter eos, qui velint se devovere tot sacrificiis, sine ulla mercedis spe, ad miserorum levamen; neque, etsi optarent, possent, domesticis curis detenti ac præpediti (1).

222. Exinde factum est, ut nonnisi languente ac deficiente fide ac inter civiles motus exurgerent increduli, religionis ac societatis hostes teterrimi, adversus Catholicorum cælibatum. Hujus tamen generis homines ut plurimum a legitimo conjugio abhorrent, ut cælibatum libertinum consectentur. Verum ex hoc nova ratio se se offert principibus ac veris politicis tam salutarem institutionem ab istorum stultis declamationibus tuendi, utpote tot bonorum,

(1) Innumera pene sunt instituta charitatis, quibus viri ac mulieres se devoverunt ac devovent solatio omnis classis miserorum, adeo ut totam vitam insumant in illis charitatis operibus, a quibus natura abhorret; cernere est nobiles puellas, quæ delicate enutritæ in paterna domo, mundum ac vanitates exosæ sunt, omni humanæ spei nuncium remittentes, se totas mancipare infirmorum ac egenorum molestiis et incommodis sublevandi, sæpe tempore luis ac contagiosi morbi imperterritas sese exhibere illorum curæ, nec aliam mercedem præter sacrificium propriæ vitæ sibi proponere. Sane nec pauci religiosi aut sanctimoniales feminæ, his institutis charitatis addictæ, hilares vitam profuderunt. Plura utriusque sexus individuorum millia ubique gentium in Ecclesia catholica hoc heroicum vitæ genus instituunt, ac maria trajiciunt, ut in Asiam, Africam et Americam apud barbaras et silvestres nationes hujusmodi transferant beneficentiæ opera. Vere catholica religio charitate vivit et operatur. Contra vero apud acatholicos omnia frigescunt; nedum mulieres, sed ipsi ministri, ut vocant, sectarum non solum nil ejusmodi moliuntur, sed ad minimi periculi adspectum se retrahunt ac fugiunt, sub specie quod nolint in proprias domus luem inferre atque uxori ac filiis perniciem consciscere. Ita reposuerunt non ita pridem ministri protestantes in statibus fœderatis Americæ, cum lues indica regiones illas depopularetur; ita respondit anno elapso archiepiscopus anglicanus Dublinensis exprobrationibus quas propterea sustinere cogebatur. Esto; verum nonne ejusmodi excusationes meliorem conditionem esse cælibatus ecclesiastici ostendunt? Optima præterea ratio est, quia quemadmodum extra unitatem vera fides, sic vera charitas non invenitur.

quæ in societatem proveniunt, matrem fecundissimam et altricem tutissimam.

Constat igitur ex dictis, clericorum continentiam, quaquaversus spectetur, nedum adversetur societatis bono, illud potius mirifice promovere, prout demonstrandum assumpsimus.

DIFFICULTATES.

223. Obj. prima. 1° Cælibes viri innumeris prope civibus rempublicam defraudant (1). 2° Nulli præterea prosunt cælibatus molestiæ et incommoda; 3° pluribus vero prodesse possent clericorum conjugia, 4° quibus castiores et puriores fierent ipsorum mores, eorum liberi melius instituerentur, iterum in terris vivere viderentur Zacharias et Elisabetha, eorumque filii Præcursoris virtutes æmularentur (2). 5° Institutio, quæ si universalis fieret destrueret societatem, non est perfectio, sed insanientis et aberrantis mentis effectus; talis porro est continentiæ professio (3); 6° eam proinde Græci et Romani datis legibus proscripserunt, infamia notarunt cælibes eosque gravibus pœnis addixere (4). 7° Sane dum Protestantium provinciæ florent, squallent regiones Catholicorum in deserta commutatæ, ita ut vix incolæ ad agros colendos ac mechanicas seu illiberales artes exercendas sufficiant (5); 8° cujus

(1) Ita post Protestantes auctor op. *Les inconvéniens du célibat des prêtres*, Genève 1781; et, quod mirum est, medici illi libertini quos superius recensui, hanc urgent difficultatem; unde patet, utrum ex physiologiæ ac medicinæ fontibus, an potius ex impietate illa amplificent incommoda, quæ urgent adversus continentiæ professionem.

(2) Sic auctor anonymus tract. *Della necessità, ed utilità del matrimonio degli ecclesiastici*, anno 1770 sine loco edit. part. I, pag. 107; cui accessit Franck, op. cit. *Sistema completo di polizia medica*, loc. cit. § 16.

(3) Ita Bretschneider. Cfr. op. *Henricus et Antonius*, seu *De proselytismo Ecclesiæ Romanæ et evangelicæ*, Vind. 1828.

(4) Cfr. Plutarchus, in *Lucurgo*, opp. tom. I, pag. m. 64; Plato, *De legib.* lib. IV, et lib. VI; ut testatur Cicero, *de Legibus* lib. III. Inter leges XII tabul. et hæc reperiebatur: *Cœlibes Esse Prohibento*, cujus executio demandata erat ædilibus. Plura alia recenset H. G. Heineccius, *Antiq. Rom. jurispr. illustr.* syntagma lib. I, tit. XXV.

(5) Sic auctor operis *Recherches philosophiques sur le célibat.*

quidem infrequentiæ alia causa assignari non potest præter ingentem cælibum ecclesiasticorum multitudinem. 9° Hinc spiritus sæculi, quod *in progressu*, ut ajunt, versatur, non amplius patitur ejusmodi institutionem (1). 10° Quare, ut demum abrogaretur, supplices libelli non ita pridem guberniis dati sunt (2), de quorum felici exitu spes non modica affulget. Ergo.

224. Resp. Ad 1m, *Dist.* Cælibes universim sumpti, *conc.;* ecclesiastici, *neg.* Mirum est, pseudopoliticos cum Protestantibus in unum invehi cælibatum ecclesiasticum tanquam unicam reipublicæ perniciem, et oculos avertere ab immensa cælibum turba, quæ vera causa existit damni, quod respublica a cælibatu patitur. Viget enim præter ecclesiasticum cælibatus militaris, cælibatus nauticus, cælibatus philosophicus, cælibatus famulitius, cælibatus libertinus; cum quibus omnibus si comparentur pauci ecclesiastici, qui continentiam profitentur, patebit, risu excipiendos esse adversariorum clamores, qui ex solo odio in clerum catholicum, seu potius in religionem catholicam oriuntur. Si tantopere ipsis cordi est reipublicæ profectus, quare non insurgunt in recensitos cælibatus, a quibus innumerorum civium procreatio impeditur, et qui causa sunt effrænis libidinis et vitiorum colluviei (3)? Quod si ecclesiastici sub aliquo respectu defraudant civibus rempublicam, abunde compensant hoc detrimentum per conservationem fami-

(1) Ita Professores Friburgenses in libello supplici, de quo mox dicemus.

(2) An. 1828 tres dati sunt ejusmodi libelli a Professoribus Friburgensibus in Brisgoja, alter magno duci Badensi, alter comitiis magni ducatus, tertius Episcopo Friburgensi. In ducatu Hesse-Darmstadt quidam *deputatus* D. Ernestus Hoffmann, die 15 Jun. 1830, obtulit pariter propositionem, seu *motionem* ut vocant, ad abolendam legem cælibatus ecclesiastici. Item die 17 Sept. ejusdem anni plura ibid. diffusa sunt postulata ad eumdem finem. Demum in Galliis 1829 et 1830 hæc eadem quæstio proposita et agitata est in publicis regni comitiis.

(3) Cfr. *Dictionnaire abrégé des sciences médicales*, Milan 1822, vol. IV, v. art. *Célibat*, *Continence*, *Incontinence*, in quibus evidenter ostenditur, non ex cælibatu virtutis ac religionis causa suscepto, sed ex cælibatu involuntario, ex incontinentia sive in conjugio sive extra conjugium, omnem societatis moralem corruptionem provenire, sobolis procreationem impediri, etc. Nec dissentiunt Mahon, Franck, aliique cælibatus ecclesiastici insectatores.

liarum, ut vidimus, et morum integritatem, quam mirifice promovent; quibus fit, ut longe major propagatio ex legitimis conjugiis habeatur, quam si connubia frequentiora celebrarentur (1). Quis porro ignorat, rectos mores nervos esse civitatum?

225. Ad 2m, *Neg.* Prosunt enim ejusmodi molestiæ et incommoda, si quæ sunt, in primis ipsi cælibi ad coronam; prosunt universo gregi seu populo christiano, dum ipsi non subtrahitur, quod impenderetur familiæ curis ac privatæ filiorum et uxoris institutioni et sustentationi; prosunt omnibus veneratione, quam sibi conciliant; prosunt orphanis, pauperibus, infirmis; prosunt, ut verbo dicam, societati universæ, quæ tot emolumenta inde derivat, ut ex probationibus constat (2).

226. Ad 3m, *Dist.* Qualia adversarii fingunt, *conc.;* vera et realia, *neg.* Exaggerata porro, imo et chimærica plane esse commoda, quæ ex clericorum conjugiis provenire adversarii deprædicant, patefaciunt regiones illæ, in quibus ecclesiasticorum cælibatus non viget. Presbyteri siquidem conjugati, tum apud Græcos schismaticos tum in imperio Russico, incredibili ignorantia laborant; in Sacramentis administrandis crimina simoniaca admittunt; raro admodum divina celebrantur Mysteria; ipsorum doli, negligentia, otium, abjectio in causa sunt, cur omnibus in contemptu habeantur; sola politica motiva efficiunt, ut tolerentur (3).

(1) Audiamus auctorem art. *Célibat,* cit. *Diction. Si ces derniers* (célibataires) *cherchent souvent à éluder le vœu de la nature, dans l'acte de la reproduction, par suite des circonstances sociales, n'en est-il pas de même chez un grand nombre de gens mariés, dans les classes les plus élevées et les classes moyennes de la société? La crainte de voir diviser un héritage destiné à soutenir l'orgueil nobiliaire, celle de ne pouvoir subvenir aux besoins d'une famille nombreuse, réduisent considérablement le nombre des naissances dans ces deux classes... Le célibat n'est donc pas l'ennemi des mœurs et de la santé publique. Nous pourrions citer à l'appui de cette opinion des faits nombreux et concluans, si nous allions fouiller dans les turpitudes du cœur humain.* Cfr. etiam Bergier, *Dict. de théologie*, art. *Célibat.*

(2) Hæc ipsa commoda ex clero catholico cælibe in societatem provenire, ultro fassus est auctor certe in hac parte minime suspectus Filangieri, in op. *La scienza della legislazione*, lib. II, cap. 5.

(3) A Petro I, cui *Magni* cogno-

Apud ipsos Protestantes longe minoris jam æstimantur mariti ipsorum ministri quam apud nos catholici Præsbyteri (1). In Anglia vero omnes fere libri eo spectant, ut clerum invisum et summopere contemnendum reddant (2); nec religionis anglicanæ ministris theatrorum licentia parcit : si quis in scenam inducitur veluti stolidus, ebrius, leno, *minister* exhibetur (3). Quæ omnia cum adversariis bene perspecta sint, eo votis omnibus tendunt,

mentum accessit, imperii Russici fundatore, magna ex parte instauratum est schisma moscoviticum, quod jamjam in suum finem vergebat; idque præstitit ex motivo politico, ut idem nempe esset caput civilis et ecclesiastici regiminis, et religiosa institutio politica prorsus evaderet. Hoc politicum principium magna constantia prosecuti sunt subsequentes imperii moderatores, qui interdum vexationibus et omni argumentorum sævitie, his præsertim diebus, conati sunt et nituntur, contra publica pacta, religionem catholicam abolere in regionibus suæ ditioni subjectis. Si artes Juliani apostatæ compararentur cum illis, quibus illud gubernium utitur ad finem hunc perversum obtinendum, discipuli magistrum superasse viderentur. Duplex semper scopus in dilatatione imperii præ oculis habetur, protensio finium imperii et schismatis, ut sic propriam, quam vocant ecclesiam, opponant Ecclesiæ Romanæ. Id non obscure fatetur, quem sæpe alias citavimus, Filaret, dum vota emittit ut protendantur imperii fines, et sic schisma protendatur. Ast non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Ceterum hinc fit, ut ipsorum *Popæ*, quos vocant, seu presbyteri uxorati, qui omnibus contemptui sunt ob ignorantiam et ebrietatem, cui passim indulgent, et ob simoniam, sustineantur, imo foveantur. Cfr. de Maistre, *Du Pape*, loc. cit.

(1) Cfr. de Maistre, op. et loc. cit. ubi plura hujus assertionis documenta profert, atque inter cetera hæc scribit : *L'anathème est inévitable. Tout prêtre marié tombera toujours au-dessous de son caractère. La supériorité incontestable du clergé catholique tient uniquement à la loi du célibat. Qu'est-ce qu'un ministre du culte qui se nomme réformé? C'est un homme habillé de noir, qui monte tous les dimanches en chaire pour y tenir des propos honnêtes. A ce métier tout honnête homme peut réussir. J'ai examiné de très-près cette classe d'hommes; j'ai surtout interrogé sur ces ministres évangéliques l'opinion qui les environne, et cette opinion même s'accorde avec la nôtre, pour ne leur accorder aucune supériorité de caractère.*

(2) Cfr. ibid. necnon in op. *The extraordinary Black Book, an exposition of the united church of England and Ireland*, London 1831, chap. 1.

(3) Cfr. auctor, *Réponse aux nouveaux docteurs*, p. II, pag. 225.

ut pari ordine ponant clerum catholicum per cælibatus abrogationem.

227. Ad 4m, *Dist.* Si conjugii vi clerici impeccabiles evaderent, *conc.;* secus, *neg.* Nec enim in his, quæ ex experimento pendent, debemus poëticam imaginationem sequi, sed res, prout in se sunt, spectare. Eadem enim in conjugatis clericis cernerentur, quæ in conjugatis laicis contingere solent, qui profecto procul absunt ab illa sanctitate, quam adversarii fingunt; ac præterea illis vitiis sordescerent, ad quæ inclinant rei domesticæ amplificandæ sollicitudo, ac filiorum sustentatio et futura ipsorum conditio. Certe clerus anglicanus uxoratus non exhibet totidem Zacharias et Elisabethas, eorumque filii quam longissime absunt ab æmulandis et in se referendis virtutibus S. Præcursoris (1). Itaque non conjugium, sed habitus castitatis ab adolescentia susceptus remedium incontinentiæ validius suppeditat; ubi enim pudore soluto labem hujusmodi quispiam contraxerit, difficulter admodum ejus memoria ad peccatum non provocatur. Nam quo majora sunt cupiditatis irritamenta, eo magis urit.

228. Ad 5m, *Dist.* Eadem ratione, qua noxia fieret quævis ars et disciplina, si omnis hominum cœtus ad illam excolendam sese converteret, *conc.;* diversa ratione, *neg.* Nempe ex hoc argumento, si quid valeret, sequeretur, eliminandas e societate litteras esse, repudiandas artes quaslibet seorsim sumptas; quia profecto, si omnes studiis vacarent, periret commercium, agrorum cultus, omnes fame perirent. Adeo acuti sunt Protestantes, qui politicos agunt, dum non verentur per summam impudentiam traducere Christi consilia tanquam furiosi et inepti animi sensa. Tam nova est hæc difficultas, ut eam sibi objecerint et excesserint SS. Hieronymus et Augustinus, postea vero S. Thomas (2).

(1) Cfr. *A Letter to his royal highness the duke of Gloucester, Chancellor, on the present corrupt state of the University of Cambridge, by* R. M. Beverley, esq. edit. London 1833, in qua auctor ostendit, fere omnes ministros anglicanos studiis vacare in universitatibus, quæ sunt totidem sedes iniquitatis. Vid. præsertim pag. 12, 14, 17, 18.

(2) Cfr. S. Hier. *Cont. Jovin.* lib. I, n. 36; S. Augustin. *De bono conjugali*, cap. 10; S. Th. *Cont. Gent.* lib. III, cap. 136, ubi hanc ipsam

229. Ad 6m, *Dist.* Græci et Romani proscripserunt et infamia ac pænis mulctarunt cælibatum libertinum et vitiosum, *conc.;* religionis et virtutis causa susceptum, *neg.* Nos enim contrarium ostendimus, et fatentur ipsi adversarii, qui cælibatus institutionem non ex Christi et Apostoli consiliis, sed ex ideali Indorum, Græcorum et Romanorum perfectione et mysticismo, qui omnium animos invaserat, atque ex instituto sacerdotum ethnicorum repetere maluerunt (1). Quomodo autem leges plectere potuerunt, quod adeo suspiciebatur? Itaque effrænem illorum licentiam objectæ leges feriunt, ex qua fit, ut complures animo ac sensibus vitiatis ex epicureismo eam fugiant societatem, qua, ut loquitur Montesquieu, fierent meliores, ut aliam sequantur, qua pejores semper evadunt (2). Hunc porro cælibatum et nos damnamus, utpote societatis pestem.

230. Ad 7m, *Neg.* Hoc enim putidum mendacium est. Sola Italia, quæ ecclesiasticis viris præ regionibus reliquis abundat, sufficit ad falsitatis arguendam adversariorum assertionem. Hæc enim, spectata soli area, superat Sinas ipsas civium seu incolarum numero (3). Quod si nonnullæ regiones minus populo refertæ

difficultatem his verbis sibi proponit, n. 3 : *Si bonum est quod unus contineat, melius est quod multi; optimum quod omnes. Sed ex hoc sequitur, quod genus humanum deficiat. Non igitur bonum est, quod aliquis homo omnino contineat.* Solvit porro hac ratione : *Ab his quæ, sunt necessaria, quamvis quantum ad singulos melius sit quod abstineat, melioribus deditus, non tamen est bonum quod omnes abstineant, sicut et in ordine universo apparet; quamvis enim substantia spiritualis sit melior quam corporalis, non tamen esset melius universum, in quo essent solum substantiæ spirituales, sed imperfectius; et quamvis sit melius oculus pede in corpore animalis, non tamen esset perfectius animal, nisi haberet oculum et pedes. Ita etiam nec multitudo humani generis haberet statum perfectum, nisi essent aliqui intendentes generationis actibus, et aliqui ab his abstinentes et contemplationi vacantes.* Cfr. etiam Feller, *Catech. Philosoph.* loc. cit.

(1) Uti Professores Friburgenses in supplici libello, de quo supra.

(2) *Esprit des lois*, tom. III, liv. XXIII, ch. 2.

(3) Balbi, *Compendio di Geografia*, Torino 1834. Ex tabulis *statisticis,* quas exhibet, Europæ, pag. 836, et Asiæ, pag. 1102, constat, Italiam singulis milliariis quadratis continere 225 individua; Imperium vero Sinense vix

sunt, id a causis omnino extrinsecis pendet, ut mox dicemus, quæ communes sunt regionibus Catholicorum æque ac Protestantium.

231. Ad 8m, *Neg.* Sed hæ causæ sunt : 1° ingens coloniarum in exteras regiones deductio; 2° conjugiorum difficultas, quæ crescit, prout minuitur alimentorum ratio. Jam vero experientia demonstrat, doctioresque politici ostendunt, agrorum cultura præ ceteris artibus degendæ vitæ rationem comparari, e contrario hæc commoda luxu corrumpi ; hinc cultura neglecta, inde vero luxu, qui novorum civium germen vel a radice exscindit, imminuitur necessario populi frequentia. Num vero sublato ecclesiastico cælibatu civitatum luxui frenum injiciatur, aut agriculturæ studium crescat, judicent adversarii. 3° Præterea causa incolarum infrequentiæ est cælibatus libertinus, de quo paulo ante diximus ; 4° est militia; 5° acrior scientiarum cupido ; 6° commercium, navigatio, longinqua itinera, artes plurimæ, quæ sæpe efficiunt, ut multi aut conjugio valedicant, aut saltem jugalibus se vinculis socient ætate provecti, cum scilicet rem familiarem aut compararunt aut amplificarunt ; 7° sunt tot illustres familiæ, in quibus propter beneficiaria jura ac primogenita, exceptis natu majoribus, reliqui cælibem vitam ducere ut plurimum coguntur ; 8° est ingens famu-

continere 42 individua. Continet Italia 21a *m* partem incolarum totius Europæ; superat Borussiam, quæ non habet nisi 156 invidua pro singulis milliariis quadratis. Belgium pariter apprime catholicum est, ac pluribus institutionibus religiosis et viris ecclesiasticis abundat, continet 453 individua pro singulis milliariis quadratis. Et hæc sufficiant ad os obstruendum incredulis ac protestantibus, qui incusant religionem catholicam, quod per cælibatum inducat imminutionem incolarum. Ceterum cum hæc difficultas respiciat potissimum Hispanias, qui hæc obtrudunt perinde ac si ab unica cælibatus ecclesiastici causa illa, quæ illic cernitur, incolarum infrequentia repetenda esset, non advertunt ad peculiares *phases* seu *vices* illius regionis, quæ octo fere seculis pugnare debuit adversus Saracenos, ut ab istorum se jugo eriperet ; et ad alia bella, quæ adversus Gallos sæpe sustinuit ; ad detectionem Americæ, qua factum est ut innumeri in novam illam orbis partem se transtulerint, aliaque ejusmodi adjuncta. Vix autem ad tempus quievit ab anno 1811 ad 1830, ut numerus civium incrementum cœperit 4,000,000, licet clerus secularis et regularis constaret 1,000,000 ; ut patet ex *Diario Rom.* 23 Jan. 1830.

lorum turba; 9° est tot hominum naturalis indoles, qui austeris adeo moribus prædititi sunt et vitæ severitate, ut ægre admodum garrulam uxorem ferre possint, et liberorum ejulatus et clamores. Quæ cum ita sint, mirum est, pseudopoliticos uni ecclesiastico cælibatui adscribere, quod a tot aliis causis pendet, et quas ipse fuse prosequitur Filangierius (1).

(1) *Scienza della legislazione*, lib. II, a cap. I ad cap. 8 inclusive. Longum esset omnia persequi, quæ hic auctor commemorat. Nobis satis sit nonnulla afferre ex iis, quæ scribit cap. 8 quæ mirifice confirmant causas a nobis recensitas. *Funesta riflessione*, scribit, *i vizi e i disordini hanno per cosi dire una filiazione reciproca fra loro. L' uno produce l'altro, e il prodotto da nuova forza al produttore. Cosi la miseria, e il celibato violento d'alcune classi de' cittadini, impedendo i matrimonj, cagionano l'incontinenza pubblica, e l'incontinenza pubblica diminuisce il numero de' matrimonj. Dove ci è corruzione, l'uomo sdegna una moglie, e dove ci è povertà, dove ci sono molti celibi per forza, ivi cì dev' essere corruzione.* Quod deinde nimis forsan libere evolvit; deinde prosequitur: *Qual vuoto non deve lasciare nella popolazione qnest' eccesso della pubblica incontinenza? Qual maraviglia; che nella maggior parte delle nazioni frà cento uomini si fa appena un matrimonio in ogni anno?* Et in nota ibid. *Leggansi i calcoli di M. Sussmilch. Egli dice, che in Olanda si fa il conto, che sopra* 64 *persone vi è un matrimonio, nel mentre in Svezia se ne fa uno sopra* 126. *Nella Marca di Brandeburgo, e in Finlandia uno sopra* 108, *a Berlino uno sopra* 110, *in Inghilterra uno sopra* 98, 115, 118. Jam vero numeratæ regiones omnes pertinent ad Protestantes. Ex quo discimus, quænam apud illos vigeat morum corruptio. Et hi sunt, qui declamant adversus cælibatum ecclesiasticum! Et hæc quidem in hypothesi adversariorum sunt dicta, quod nempe incolarum frequentia promoveat societatis felicitatem. Ast inquirere præstat, num cæca hæc atque inconsiderata propagatio in reipublicæ bonum reipsa cedat? Jam vero nec pauci nec minoris subsellii philosophi ac politici, expensis utrinque rationum momentis, contrarium ostenderunt. Omissis porro Aristotele, lib. VII, *Politic.* cap. 4, et Heineccio, *Ad legem Juliam et Papiam Popæam*, lib. I, cap. 12, qui hæc argumenta versant, non defuerunt respublicæ, quæ, vel ob insolentiam plebis vel ob agri augustiam vel sterilitatem, de coërcendo potius quam de amplificando civium numero cogitarunt. Malthus parochus anglicanus in op. *Essai sur le principe de la population*, trad. de l'angl. necessitatem continendi intra certos limites propagationem ostendit. At pessimus homo ulterius progressus est; hic siquidem, qui inanem pronunciaverat continentiæ professionem, ad coercendam propagationem proposuit

232. Ad 9m, *Dist.* Si *per spiritum seculi* significentur libertini, increduli, cænosi homines, *conc.;* si sapientes, graves, veri politici, *neg.* Illi porro homines nunquam constituerunt *spiritum seculi*, sed licentiæ, quos seculum imo et secula velut ignavos, perditos, societatis fæcem spreverunt et exhorruerunt. Talium porro hominum spiritus abhorreret etiam a catholica religione. Quodlibet seculum aliquid ferre nollet; adeoque, si id attenderetur, hæc, quæ ipsorum perversæ indoli non arrident, essent tollenda. Ecclesia non attendit spiritum seculi, sed spiritum *seculorum.* Quavis autem ætate viri prudentes ac populus ipse institutionem cælibatus ecclesiastici suspexerunt; nunquam populus Ecclesiæ ministros conjugatos optavit; si quis vero sit qui libere vivat et scandalum præbeat, petit populus ut corrigatur aut amoveatur a ministerio, ejusque in locum melior substituatur, nunquam vero ut uxor ei detur.

233. Ad 10m, *Dist.* Ab iis, qui spiritu hujus seculi agebantur, *conc.;* a reliquis *neg.* Hi, qui libros supplices dederunt guberniis pro cælibatus abrogatione, pauci omnino fuerunt, si cum ceteris comparentur, qui alte reclamarunt adversus ejusmodi conatus, qui extremam perniciem inferrent catholicæ religioni (1). Irritæ semper cesserunt ejusmodi machinationes vel apud ipsos Protestantes (2), ac frustra sibi blandiuntur de felici successu

frenum morale. At frenum morale et quidem coactum vere in praxi inane esse deprehendit; quare, uti jam diximus, legem comitiis probandam proposuit, qua statueretur, ut iis, qui post statam diem nascerentur, perinde ac eorum parentibus omne subsidium denegaretur, et sic rigori ac punitioni naturæ dimittantur, nempe ut fame intereant. Maltho se socium adjecit Scarlett in eumdem finem, nempe ut minueretur tributum, quod in pauperes erogatur. Attamen clerus Anglicanus percipit quotannis libell. sterlin. 9,440,000 seu libellas gallic. 236,000,000, dum clerus totius christianismi in universo orbe non percipit nisi lib. sterl. 9,000,000 seu libell. gallic 225,000,000. Cfr. op. cit. *The extraordinary Black Book*, etc. pag. 59. Cfr. etiam *Storia della Riforma*, etc. lett. IV.

(1) Inter quos eminet vir certe minime suspectus, nempe. Ab de Pradt, cujus articulus, cui tit. *Le Clergé*, relatus est in *Tribuna Catholica* diebus 25 et 27 Augusti an. 1833. Adversus memoriam seu libellum supplicem Profess. Friburgens. cfr. *Catholicon* Spiræ.

(2) Cfr. Ibid.

pauci isti libertini, qui nec advertunt anomaliam, ut sic loquar, petendi a guberniis abrogationem illius legis, quæ ecclesiasticæ, imo et apostolicæ est institutionis, quæque a primis Ecclesiæ seculis ad nos usque pervenit.

234. Obj. secunda. 1° Cælibatus intolerantia ea est, quæ tot compulit cleri regularis ac secularis membra seculo XVI ad *Reformationem* excogitandam ac propagandam, quæque tot in societatem intulit clades. 2° Accedit, per cælibatum clericos extraneos quodammodo societati fieri. Nulla enim ratione permoveri possunt ad societatis jura tuenda. Hinc, Ecclesiam ejusmodi institutio societati non tantum non devincit, sed magis eam a societate devellit ac separat, et statum in statu vere constituit. Cumque hi cælibes clerici nullo vinculo erga patriam et commune solum teneantur, cum potestate externa, Romano nempe Pontifice, arctius colligantur, quo fit ut sub libertatis ac independentiæ colore patria alat in Sacerdotibus tot hostes ac proditores, vel saltem cives segnes, nec de vero patriæ bono sollicitos, ineptos ad præclara facinora. Hinc colluctationes perpetuæ inter Sacerdotium et Imperium, quæ societatem affligunt. Quaqua igitur versus spectetur continentiæ lex, per sanam politicam eliminari debet (1).

235. Resp. Vel *neg.* vel *dist.* Ad reformationem excogitandam, *neg.;* ad eam excogitatam amplectendam, *subd.* nonnullos corde ac mente corruptos, *conc.;* bene moratos ac professionis suæ spiritu actos, *neg.* In primis falsum est, regulares aut seculares Sacerdotes, sacrum cælibatum detrectantes, animum convertisse ad reformationem excogitandam; alias enim ac longe diversas causas assignat De Pradt, de cælibatu vero ne verbum quidem habet (2).

(1) Ita Bretschneider, op cit.

(2) *Concordat de l'Amérique avec Rome*, chap. 3, 6, Paris 1838. Etiam Ranke op. cit. liv. 1, chap. 2, § 4, aliam causam reformationis assignat : *On a dit*, scribit, *que la cause de cette attaque, attribuée d'abord à l'abus des Indulgences, avait été toute secondaire; mais... rien n'était plus capable que la doctrine des Indulgences de scandaliser un homme comme Luther, d'un sentiment religieux mystique très-prononcé, pénétré des notions sur le péché et la justification telles qu'il venait de les exprimer dans un livre de Théologie, inspiré par l'Ecriture dont il s'était nourri avec toute l'ardeur d'un cœur altéré. Celui qui croyait avoir*

Sane Henricus VIII cælebs non erat; neque cælibatus causa Elisabetha ejus filia anglicanam reformationem instauravit (1). Nonne identidem Sacerdotes, omni pudore, conscientia ac religione destituti, commodam admodum ac mollem reformationem amplexi sunt, cupiditatibus iisdem impulsi, quibus quotidie tot conjugati ac cælibes libertini impelluntur ad habenas omnes vitio ac licentiæ laxandas, æque dispositi ad profitendum islamismum, ut ita cohonestent suam defectionem; quod non ita pridem contigisse novimus (2).

découvert les rapports éternels entre Dieu et l'homme, et qui, avec les propres lumières de sa raison, avait appris à comprendre l'Ecriture, devait être le plus profondément offensé par un pardon des péchés qu'on pouvait obtenir pour de l'argent. Ita quidem hic pietista; nec suspicatus fuit, se risum excitaturum in iis omnibus, quibus perspecta sunt effusa libido, audacia, projecti mores, incredulitas optimi parentis sui!

(1) Tam Henricus VIII quam ejus filia Elisabetha sub gravibus pœnis conjugio clericos interdixerunt. Notum est anecdotum Cranmeri, quum voluit in Angliam introducere uxorem, quam duxerat in Germania. Adhuc professores Universitatum Cantabrigiensis et Oxoniensis tenentur ad cælibatum. Cum Geb. Truchses archiepiscopus Coloniensis defecisset ad Protestantismum, ac de more suam et ipse duxisset uxorem, Elisabetha hanc ad eum epistolam dedit: *Prædilecte Domine! Dum a vobis concepta fuerat intentio seu voluntas laborandi, ut Reformatio induceretur in archidiœcesim vestram, mihi admodum grata et auditu jucunda fuit. Sed quantum inde voluptatis hauseram, tantum postea contristabar, cum intelligerem circumstantias connubii vestri, per quas dilucide ostendistis, in inceptis vestris longe operosius operatam esse carnem et ejus titillationem quam spiritum religionis veræ. Prudentiores homines probi prævidérunt infortunium tuum, cum impossibile sit feliciter evenire. Quare non est ut conqueramini, vos ubique deseri. Quidquid egistis, Catholicis maximo offendiculo fuit, neque a Protestantibus approbari, aut saltem gratum haberi poterat. Interea tamen intime cor meum afficit fortuna vestra, eoque magis quod nullum amplius vos adjuvandi remedium videam. Ceterum quod a me petistis, ut indulgeam vobis habitationem in regno meo, scitote, modernas temporum circumstantias non ferre, ut hoc a me permittatur; et jam legato meo apud Hagam demandavi ut istius rei causam vobis aperiat.*

ELISABETHA REGINA.

A. D. 1596.

Cfr. *The catholic Magazine* vol. VI, n. 49, Febr. 1835.

(2) Neminem invenire erit ex presbyteris aut religiosis, qui identidem ad

236. Ad 2^m, *Neg.* Theoretica siquidem hæc principia, seu potius imaginationis æstus ac somnia, experientia quotidiana repellit. Nullos siquidem fideliores subditos principes experiuntur quam Ecclesiæ catholicæ ministros. Ipsi ut plurimum primæ victimæ sunt rebellium civilium motuum, quos excitant liberiores homines, uti ex publicis documentis compertum est. Quæ porro ab adversariis objiciuntur, ea prorsus sunt quæ magis cælibatum excolendum suadent. Agitur enim de Ecclesiæ libertate ac independentia; alioquin Catholici perinde ac Protestantes subjicerentur duræ dominationi civilis regiminis; ab ipsa penderent in dogmate, liturgia et disciplina. Sine cælibatu vix actum non esset de ipsa Ecclesiæ subsistentia (1). Si solo ac patriæ per uxorem

Protestantismum deficiunt, qui uxorem aut statim aut paulo post non duxerit, imo sæpe jam filios non susceperit ante defectionem. Novissima exempla, quæ habuimus in Germania et in Helvetia, id confirmant. Cfr. *Il Cattolico di Lugano*, 28 Feb. 1838. Sane nisi libido eorum mentes excæcasset, quomodo potuissent absurdum Protestantismum præferre religioni catholicæ? Vere his applicari possunt, quæ de Aristippo scripsit Lactantius, *Instit. divin. epitome.* cap. 39, segm. 7 : *Qui, ut amiculæ suæ Laidi placeret, Cyrenaicam instituit disciplinam, qua summi boni finem in voluptate corporis collocavit; ne aut peccatis auctoritas, aut vitiis doctrina deesset.* Sic isti cænosi homines, ut placeant *amiculæ suæ*, Protestantismum profitentur, *ne aut peccatis auctoritas*, *aut vitiis doctrina desit.* Hoc ipso anno (1838), ut *amiculæ suæ* placeret quidam archidiaconus Ecclesiæ græcæ, ad Alcoranum defecit (Cfr. *Il Cattolico di Lugano*, 15 Marzo 1838), ne pariter aut *peccatis auctoritas aut vitiis doctrina deesset.* Sic reliqui omnes.

(1) Ipsi Protestantes de hac agendi ratione conqueruntur. En quomodo loquatur unus ex ipsis : *Le protestantisme n'a pas moins avili la dignité sacerdotale... Les prêtres protestans se sont defaits bien vite de toute apparence religieuse, et se sont tous mis très-humblement aux pieds de l'autorité temporelle... Parce que la vocation des prêtres protestans n'était nullement de gouverner l'Etat, il n'aurait pas fallu en conclure que c'était à l'Etat à gouverner l'Eglise... Les récompenses que l'Etat accorde aux ecclésiastiques, les ont rendus tout à fait séculiers. Avec leurs habits sacerdotaux, ils ont dépouillé le caractère spirituel.. L'état a fait son métier, et tout le mal doit être mis sur le compte du clergé protestant. Il est devenu frivole... Les prêtres n'ont bientôt plus fait que leur devoir de citoyens... L'Etat ne les prend plus que pour des officiers de police... Il*

et filiorum turbam, ut vellent adversarii, addicti essent Sacerdotes mariti, deesset jam centrum commune unitatis, ac pro diversitate Statuum seu Principatuum diversæ, imo contrariæ essent ecclesiasticorum sollicitudines, divisi essent ab invicem, uti Protestantes.

237. Protestantismus cum vitam in semetipso non habeat, adminiculis exterioribus opus habet ut regatur, Principibus indiget qui cum fulciant; at Ecclesia catholica vim ac vitam suam habet ex unitate fidei, capitis ac liturgiæ; habet a Christo fundatore suo; nec opus est ei aliquo exteriori adminiculo vel auxilio, ut vivat, et regatur ac conservetur. Quinimo vivit ac regitur, frustra in ipsam obnitentibus omnibus portis inferi ad ejus destructionem consociatis. Non obstantibus diris vexationibus, novos semper ac illustres filios acquirit, dum Protestantismus, potentissimorum Regum ac Principum protectione tectus, quotidie magis tabescit, atque ad terminum suum properat, et ad interitum vergit.

ne les estime guère, et ne les place que dans la dernière classe de ses officiers... Dès que la religion devient la servante de l'Etat, il est permis de la regarder dans cet état d'abaissement comme l'ouvrage des hommes, et même comme une fourberie. C'est de nos jours seulement qu'on a pu voir l'industrie, la diète, la politique, l'économie rurale et la police entrer dans la chaire... Le prêtre doit croire qu'il remplit sa destinée et tous ses devoirs, en faisant lecture en chaire des ordonnances de la police. Il doit dans ses sermons publier des recettes contre les épizooties, montrer la nécessité de la vaccination, et prêcher sur la manière de prolonger la vie humaine. Comment donc s'y prendra-t-il après cela pour détacher les hommes des choses temporelles et périssables, tandis qu'il s'efforce lui-même, avec la sanction du gouvernement, d'attacher les hommes aux galères de la vie? Ita Marheinecke professor Heidelbergensis, *Sur le vrai caractère du prêtre évangélique*, impress. Hamburgi in musaeo patrio Germanorum, trad. de l'allem. Possem hæc innumeris prope exemplis confirmare, nisi longius quam par sit abducerer. Nonnulli Principes protestantes conati sunt eamdem potestatem in clerum catholicum exercere; ast Archiepiscopus Coloniensis, Arch. Posnaniensis, aliique non pauci ostenderunt, alia virtute præditos esse Sacerdotes catholicos cælibes præ ignavis et captivis Protestantismi ministris, eo ipso quod solo ac patriæ per uxorem et filios defixi sint.

238. Sacerdos catholicus vere universalis est, id est, omnis ætatis, omnisque regionis ac universæ terræ; dumque majestatem cultus in metropolitanarum urbium templis explicat, novit pari ratione se conferre ad Peruanos ac Indos, ut eorum necessitatibus spiritualibus ac temporalibus provideat. Quemadmodum vero S. Paulus ab Hierosolymis per circuitum usque ad Illyricum omnia Evangelio replevit, sic S. Franciscus Xaverius ad extremas Orientis plagas se transtulit, uti Occidentales perlustravit S. Vincentius Ferrerius, aliique pene innumeri.

239. Sola religio catholica per potentissimam actionem suam in individua singula, movet, agitat atque excitat ministros suos ad magna quæque, eisque imprimit religionis sigillum. Protestantismus terrenus in omnibus hæsitat incertus inter cœlum ac terram, inter christianismum ac hellenismum, inter rationalismum et pantheismum; humi serpit, nec nisi humilia et abjecta aut excogitare aut moliri valet (1).

240. Hæc habui, quæ in hanc quæstionem dissererem, pauca quidem, si rei molem spectes, at si finem quem intuemur, profecto non pauca.

Veritas enim, quæ omni ætate eadem est, in apricum prolata, Ecclesiæ praxis vindicata, adversariorum fraudes retectæ, eorum disserendi ratio omni ex parte expensa. Quocirca jure mihi et bonis omnibus gloriandum est, tum quod eam causam tueamur, quæ criminationibus non obruitur, et calumniis lacessita pulchrior emergit, tum quod cum eo hominum genere manus conseramus, qui a libidine, non a ratione argumenta mutuantur (2).

(1) Cfr. Handschuc, op. cit. *Henricus et Antonius*, etc. ubi refellit Bretschneider; nec non Ab. Jager, *Sur le célibat ecclésiastique dans les rapports religieux et politiques*, cujus extant plures articuli in eph. *L'Univers;* Rosmini, *Sul celibato*, Rovereto 1835. Ceterum D. Portalis anno 1807 hæc advertit adversus pseudopoliticos, qui promovere vellent conjugium clericorum : *Un Prêtre catholique aurait trop de moyens, s'il pouvait se permettre d'arriver au terme de la séduction par un mariage légitime. Sous prétexte de diriger les consciences, il chercherait à gagner et corrompre les cœurs, et à tourner à son profit particulier l'influence que son ministère ne lui donne que pour le bien de la religion.*

(2) Cum sæpius de Professoribus Friburgensibus mentionem injecerim,

TRACTATUS

DE MATRIMONIO.

PROOEMIUM.

1. Matrimonium ab eo dicitur, inquit Catechismus Romanus, quod femina idcirco nubere debet, ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare, matris munus est (1). Aliis præterea nominibus Matrimonium donari consuevit, *Connubii* scilicet,

dissimulare postremo loco nequeo scandalum, quod non ita pridem Dr. Schreiber, in eadem Friburgensi Universitate professor theologiæ moralis ac membrum consilii ecclesiastici, præbuit auditoribus suis. Hic enim, posteaquam asseruit, infallibilitatem esse præcipuum decus et robur Ecclesiæ tum quoad res fidei tum quoad res morum, non erubuit, sub finem secundi vol. Theologiæ moralis, affirmare, ecclesiasticum cælibatus præceptum, Sacerdoti catholico injunctum, esse *contra naturam*, *injustum*, *immorale* et *antichristianum*. Qua in re acutus homo non vidit, se principium positum hac disserendi ratione destruere. Enim vero clericis et recens Sacerdotio inauguratis talia effutire perinde est ac dicere : *Ecclesia illa, cui ut magister et Sacerdos peculiari ratione addictus sum, et erga quam in animis vestris amorem excitare deberem, non est vera nec a Christo fundata, utpote quæ errorem et peccatum docet, et lege injusta et iniqua filios suos obstringit.* In quo ipse non repetit, nisi quod novem aut decem ab hinc annis docuit Dr. Amann, professor et membrum pariter consilii ecclesiastici, qui inter sacri cælibatus impugnatores non extremum locum obtinet ob historiam cælibatus a se editam. Quam bene autem idem professor Schreiber de suis alumnis promeruerit, evincitur ex munere argentei cyathi, quo hanc auream doctrinam cohonestarunt ejus auditores. Satius profecto foret ut ipse personam deponeret, seque apertum hostem Ecclesiæ catholicæ profiteretur.

(1) *De Matrim. Sacram.* cap. 8, n. 2. Hinc apud Gregorium IX, cap. *Ex litteris*, de conversione infidelium: *Matri, inquiebat mulier, infans ante partum onerosus, dolorosus in partu, post partum laboriosus ; ac ex hoc legitima conjunctio maris et feminæ magis matrimonium quam patrimonium nuncupatur.* Apud Pitoeum, *Decretales Gregorii Papæ* IX, tom, II, Paris. 1687.

Conjugii, *Nuptiarum*, de quibus fuse S. Thomas (1). Definiri autem solet : *Viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas individuam vitæ consuetudinem retinens* (2); quod si agatur de Matrimonio non solum quatenus officium naturæ est, sed quatenus præterea est Sacramentum, datæ definitioni addi debet : *Et a Christo ad dignitatem Sacramenti elevata.* Ab aliis vero Matrimonium, prout Sacramentum est, fusius definiri, seu potius describi solet: *Sacramentum Novæ Legis, quo significatur conjunctio Christi cum Ecclesia, et gratia confertur ad sanctificandam viri et mulieris legitimam conjunctionem, ad uniendos arctius conjugum animos, atque ad prolem pie sancteque in virtutis officiis et fide christiana instituendam.*

2. Ex his autem definitionibus colligitur, 1° naturam sive rationem aut essentiam Matrimonii proprie constitui *in vinculo*, quod exprimitur per vocem illam *conjunctio*, quæ designat illam obligationem et nexum, vi cujus firmitas, permanentia atque stabilitas matrimonii exurgit; minime vero consistere in usu, qui separari potest a dominio seu potestate, quam in proprium corpus conjuges per consensum verbis de præsenti expressum sibi invicem tradunt (3). Colligitur, 2° conjugii christiani proprietates esse unitatem et indissolubilitatem, quæ significantur per subsequentia

(1) In 4, dist. 27, q. 1, art. 1.

(2) Hanc definitionem, quæ est Magistri Sententiarum, imo potius codicis Justinianæi, suam fecit Catechismus Rom. loc. cit. n. 3, ubi eamdem per partes exponit.

(3) Cfr. Estius, in 4. dist. 26, § 13, qui hanc veritatem adversus Wicleffitas aliosque hæreticos multiplici argumentorum genere ostendit. Sane verum extitit conjugium inter protoparentes in terrestri paradiso ante quemcumque conjugii usum; id ipsum dicatur de conjugio inter Beatam Virginem et S. Joseph. SS. Patres unanimes in hac sententia sunt, et ecclesiastica historia plura suppeditat exempla Sanctorum, qui perhibentur vero Matrimonio conjuncti, quamvis nunquam convenerint; ejusmodi fuit conjugium S. Pulcheriæ cum Marciano, S. Henrici cum S. Chunegunda. Quod si nonnulli Patres aut Theologi interdum scripserunt, usu Matrimonium perfici relate ad perfectam et plenam rationem signi seu Sacramenti, id affirmarunt, quatenus scilicet per usum significatur conjunctio realis Christi cum Ecclesia per Incarnationem, tum etiam quatenus major inde firmitas conjugii exurgit, ut suo loco dicemus.

verba : *Inter legitimas personas individuam vitæ consuetudinem retinens,* seu ut clarius dicitur in altera definitione : *viri et mulieris legitimam conjunctionem,* etc. Colligitur, 3° nonnullas requiri conditiones, sub quibus tantum iniri possunt conjugia, quod innuitur per verba *legitimas personas* vel per *legitimam conjunctionem.* Atque tria hæc præcipua capita sunt, circa quæ tota hæc nostra versabitur disputatio, tum scilicet circa Matrimonium in se spectatum et quatenus Sacramentum est, tum circa ipsius proprietates, tum denique circa ipsius impedimenta ac potestatem ea apponendi. His nonnulla adjiciemus circa quæstionem, hac nostra præsertim ætate agitatam, de connubiis *mixtis* vulgo nuncupatis.

CAPUT I.

DE MATRIMONIO IN SE SPECTATO.

3. Matrimonium in se spectatum considerari potest, vel prout officium naturæ est, vel prout est Sacramentum, seu clarius, prout officium illud a Christo sanctificatum est, qui ipsum evexit ad dignitatem Sacramenti, eidemque sacramentalem gratiam adjunxit. Dum igitur consideratur, quatenus officium naturæ est, disceptari posset, utrum bonum sit ac honestum; quod plures ex veteribus hæreticis inficiati sunt. Cum vero jamdiu obsoleverit ejusmodi error ac nemo eum denuo excitaverit, ab illis data opera refellendis supersedemus. Sane, quod ex lege naturæ a Deo ipso confirmata proficiscitur, illud profecto natura ac ratione sui nullum vitium admittit vel turpitudinem, ac proinde bonum est ac honestum. Tale porro est Matrimonium.

4. Natura enim, etiam secluso peccato, inclinat hominem ad prolis generationem, et ad eum finem sexuum diversitas est ordinata (1). Jamvero proles, sicut concepta in lucem edi debet, ita in lucem edita per nutritionem et educationem debet secundum corpus et animam perfici, idque eadem natura dictante, quæ

(1) Cfr. Estius, loc. cit. § 1, et *Catechism. Roman.* part. II, cap. 8, § 13.

non tantum generationem rei, sed et provectionem et perfectionem ejus intendit. Hæc autem necessaria nutritionis et educationis officia certos requirunt parentes, eosque vinculo quodam permanente colligatos; in hoc autem vinculo, ut diximus, Matrimonii ratio constituta est; Matrimonium igitur, qua naturæ officium est, lege ipsius naturæ est constitutum.

5. Hanc naturæ legem ratam habuit et confirmavit naturæ auctor Deus. Principio enim virum seu marem creavit et feminam ad prolem suscipiendam idoneos. Feminam quoque ex viri latere condidit, ut ostenderet, arctissimum esse inter eos Matrimonii vinculum. Quæ cum instinctu quodam divino probe intellexisset Adam, in eam vocem erupit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea... quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne una* (1). Quibus verbis perpetuum et indissolubilem conjugii nexum declaratum fuisse, Tridentinum docuit (2). Compertum igitur est, in horto ipso deliciarum atque ante peccatum constitutum et initum Matrimonium esse. In Novo autem Testamento ipse Dei Filius non modo præsentia sua nuptias honestavit, et miraculo omnium quæ edidit primo consecravit, sed præterea commendavit locupletissimis iis verbis, quæ leguntur, Matth. XIX, 6: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet* (3). Quare Paulus Corinthiis, Epist. 1, VII, 38, inter cetera significavit: *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit* (4). Ac I ad Timoth. IV, 1, futuros Matrimonii accusatores appellavit homines *attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum.* Atque hujus divinæ et apostolicæ doctrinæ adversarios quovis tempore sancti Ecclesiæ Patres, Concilia, imo et Ecclesia universa non semel anathemate perculit (5).

(1) Genes. II, 24. Posteriora hæc verba: *Propter hoc dimittet homo patrem*, etc. tanquam a Deo ipso prolata retulit Christus, Matth. XIX, 5.

(2) Sess. XXIV, cap. unic. *De Matrimonio.*

(3) Ὃ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω (in var. ἀποχωριξέτω).

(4) Ὥστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων (in var. γαμίζων) παρθένον, καλῶς ποιεῖ.

(5) Cfr. Estius, loc. cit. § 3. Ex his non solum patet veterum hæreticorum

6. Ex his porro, quæ de honestate matrimonii contraximus, facile intelliguntur ejusdem fines, qui tres enumerantur. Princeps quidem atque primarius est procreatio, et procreationis complementum, quod in prolis sustentatione ac liberali ad virtutem institutione consistit. Alter finis in mutuo adjutorio situs est, scilicet in communi vitæ societate, officiis, atque ope mutua, quam sibi conjuges invicem præstant in re domestica administranda, atque in vitæ incommodis facilius perferendis. Tertius Matrimonii, seu potius Matrimonium contrahentium finis est sedandæ concupiscentiæ propositum; Matrimonium enim, quod sanis hominibus ante peccatum vim tantum officii habuit, ægrotis postea factum est etiam remedium, ut Apostolus docet (1).

insania, qui nuptias damnabant, verum etiam Barbeyrachii et Gibbonii impudentia, ex quibus alter in op. *De morali Patrum doctrina*, alter vero in op. *De casu Imperii Romani*, in Patres iniqui, eisdem succenset, quasi impuritatem quamdam, labem et vitium invenerint in Matrimonio etiam justo atque legitimo, propterea quod virginitatem conjugio, viduitatem alteris nuptiis anteponant; quod arceant a Sacerdotio bimaritos, et eos qui viduam vel ancillam vel ab alio repudiatam duxissent; quod sentiant, Matrimonium cupiditatis explendæque libidinis studio ineundum non esse; quod vetent virum cum gravida uxore consuescere; quod denique tradant, habere aliquid conjuges, de quo erubescant. At quis non videat, inique prorsus impios homines in Patres debacchari? An quia virginitas matrimonio, viduitas præfertur alteris nuptiis, ideo reprobatur conjugium ut malum? *Numquid argentum non erit argentum*, inquit S. Hieronymus, *si aurum argento pretiosius est?* (lib. I, *Cont. Jovin.* n. 3). Recte etiam cetera docuerunt Patres; cum enim ad officium nascantur homines, non ad voluptatem, culpa profecto non vacabunt, qui solius voluptatis causa vel Matrimonium ineunt vel abutuntur uxoribus; scilicet procreatio liberorum debet esse hominibus modus cupiditatis, quem modum cum sæpe transiliat concupiscentia, quæ ipsis castioribus animis potenter insidiatur, ideo habere dicuntur aliquid conjuges, de quo erubescant. Cfr. D. Cellier, in *Morali doctrina Patrum vindicata.* Cfr. etiam, quæ de his scripsit Clem. Alex. *Pædag.* lib. II, cap. 10.

(1) I Corinth. VII, 2-6. Ex his porro refellitur abjecta Rationalistarum et Naturalistarum sentiendi ratio circa Matrimonii notionem. His enim Matrimonium nihil aliud est nisi *societas diversi sexus personarum ad naturalem et rationabilem stimuli sexualis expletionem inita.* Cfr. Aug. de Roskowany, *De Matrimonio in Ecclesia catholica,* tom. I, § 16, 17, Augustæ Vindel. 1837.

7. Ceterum, cum hoc naturæ officium, seu ut plerique loquuntur, naturalem contractum (1) Dominus Salvator noster elevaverit ad dignitatem Sacramenti, de eodem, quatenus Sacramentum est, potissima nobis disputatio esse debet adversus recentiores hæreticos, Lutheranos, Calvinistas, Socinianos, aliosque novatorum surculos, qui, etsi Matrimonii sanctitatem et divinam ejus originem ultro fateantur, eidem tamen Sacramenti dignitatem eripere omni modo conantur. Atque hæc quidem veritas est, quam in primis tuendam suscipimus. Deinde vero, ut ordo postulat, quid verisimilius inter tot, quæ circumferuntur, Theologorum sententias tenendum sit de ejusdem Sacramenti materia, forma atque ministro, subjiciemus. Sit itaque.

PROPOSITIO I.

Matrimonium est vere et proprie unum ex septem Legis evangelicæ Sacramentis a Christo Domino institutum.

8. De fide est hæc propositio, quam Tridentinum, sess. XXIV, can. I, his verbis definivit : *Si quis dixerit, Matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem Legis evangelicæ Sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus inventum, neque gratiam conferre, anathema sit* (2).

(1) Nonnulli contendunt, nullo modo *contractum* esse aut dici posse conjugium, saltem presse seu stricto sensu, quia conjugio deest objectum seu res, circa quam contrahi possit. Substantiam quippe Matrimonii efficit mutua obligatio conjugum ad amorem et fidelitatem, quæ omnem contrahendi ac paciscendi naturam refugit. Hinc nonnisi improprie Matrimonium contractus dici potest, quatenus scilicet verbum *contrahere* ad ea significanda, quæ per matrimonium intenduntur, usu quadantenus roboratum usurpari solet; aut saltem dicunt, contractum, si qui Matrimonio inest, a reliquis toto, ut aiunt, cœlo diversum esse. Cfr. Roskowany op. cit. § 18, nec non auctor dissert. *De impedimentis matrimonii*, pag. 126 et seq. edit. IV, Mechliniæ 1834. Nos tamen, ne a consueta loquendi ratione recedamus, contractus nomen usurpabimus, quo usum est Tridentinum, sess. XXIV, cap. I, *De ref. Matrim*, etsi fateamur, ut postea videbimus, Matrimonium a quolibet alio contractu plane differre.

(2) Ex verbis Conc. Trid. quibus definit, Matrimonium unum esse ex septem Legis evangelicæ Sacramentis

9. Hanc veritatem satis aperte innuunt Sacræ Litteræ, traditio docet, perpetua et constans Ecclesiæ praxis confirmat.

10. Ac primo quidem innuunt Scripturæ; celebre enim est Paulinum testimonium, Ephes. V, 35, *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea... Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia.* Quibus verbis Apostolus non solum significat, Matrimonium exhibere signum seu repræsentationem unionis Christi cum Ecclesia, sed præterea complectitur officia, quibus conjuges per illam unionem adstringuntur, amorem præcipue supernaturalem, quo se mutuo diligere debent, sicut Christus diligit Ecclesiam. Nemo autem negaverit, ad hæc officia præstanda opus esse gratia Salvatoris, et quidem jugi, qualem nempe Sacramenta tribuunt, ad statum sanctificandum atque ad ejus finem obtinendum. Hinc præter insignes Theologos. Catechismus Romanus Paulino commate utitur ad probandam Sacramenti Matrimonii veritatem. Cum tamen nobiles alii Theologi et interpretes, Cajetanus, Vasquez, Estius, Fromondus, Bernardinus a Piconio, aliique non pauci, *efficaciter* saltem sive ex hoc sive ex aliis, quæ afferri solent, Scripturarum locis non probari hanc veritatem contendant, et Concilium Tridentinum ipsum, eam Pauli sententiam commemorans, hoc Paulum *innuisse* tantummodo affirmet, ideo hac ipsa voce nos pariter usi sumus.

11. Quod vero Scripturæ innuunt, traditio extra omne dubium ponit. Etenim utriusque Ecclesiæ Patres, iique antiquissimi, Matrimonium in numero Sacramentorum habuerunt. Nam 1° Christianorum conjugium alii inter res sacras numerant, ad religionem pertinentes, a ministris Ecclesiæ certo ritu celebrandas; cujus-

a Christo Domino institutum, aperte refelluntur Oberthur, *Idea biblica Ecclesiæ Dei*, part. 1, pag. 90, Solisbaci 1828, Holder et Beda Mayer, qui eum secuti, affirmare non dubitarunt, Christum pauca solum Sacramenta instituisse (Baptismum et Eucharistiam), sed Ecclesiæ pro ratione et indigentia temporum potestatem reliquisse eadem augendi, idque nominatim de Matrimonio valere. Ita desipiunt in Germania homines, qui se catholicos profitentur!

modi inter Græcos sunt S. Ignatius M. (1), Clemens Alex. (2), S. Basilius (3); inter Latinos vero Tertullianus (4), S. Ambrosius (5), S. Siricius Papa (6). 2° Alii tradunt Christum, dum nuptiis interfuit, iisdem benedictionem, sanctitatem et gratiam, qua antea carebant, adjunxisse atque indicasse; ita ex Græcis Cyrillus Alex. (7), Epiphanius (8), ex Latinis Ambrosius (9) et Augustinus (10). 3° Denique alii *Sacramenti* nomine Matrimonium nuncuparunt; quod fecit Tertullianus (11), Ambrosius (12), Chrysostomus (13) et Augustinus passim, præsertim vero in lib. *de Bono conjugali*, ubi inter cetera scribit : *In nostrarum nuptiis plus valet sanctitas Sacramenti quam fœcunditas uteri* (14); et paulo post : *Bonum igitur nuptiarum per omnes gentes atque homines in causa generandi est et in fide castitatis; quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate Sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir ejus vivit* (15). Ibidem vero ostensurus, Matrimonii vinculum esse indissolubile, etiamsi nulli filii procreentur, clericorum similitudine utitur, in quibus Sacramentum Ordinationis permanet, etiamsi aut ad muneris functionem non admittantur, vel ab ea-

(1) *Epist. ad Polycarp.* tom. II, cap. 5, ex edit. Cotelerii.

(2) *Stromat.* lib. III, juxta antiquam edit. Sylburgianam pag. 191 et seq., juxta editionem vero Potteri recusam Venet. 1757, tom. I, pag. 532 et seq.

(3) *Hexaëmer.* hom. VII, opp. edit. Maur. tom. I, pag. 68.

(4) *Ad uxorem.* lib. II, cap. 8, edit. Rigalt. pag. 171 et seq. in quem loc. cfr, not. Rigalt.

(5) *Epist.* XIX *ad Vigil.* edit. Maur. tom. II, col. 844, n. 7.

(6) *Epist. adHimerium Tarrac.* cap. 4, apud Coustant. col. 628.

(7) Lib. II. *in Joan.* in cap. 2, v. I, tom. IV, p. 135, opp. edit. Paris. 1638.

(8) *Hæres.* LI, quæ est *Alogorum*, cap. 30, edit. Petav. tom. I, pag. 452, et *Hæres.* LXVII, *Hieracitarum*, cap. 6, ibid. pag. 714.

(9) *Epist.* XLII, *ad Siricium*, n. 2. edit. Maur. tom. II, col. 966.

(10) *Tract.* IX *in Joan.* n. 2.

(11) *De exhortat castitat.* cap. 5.

(12) *De Abraham.* lib. I, cap. 7, n. 59, edit. cit. tom. I, col. 302.

(13) *Hom.* XX *in Epist. ad Ephes.* n. 4, opp. edit. Maur. tom. XI, p. 148.

(14) Cap. 18, n. 21.

(15) Cap. 24, n. 32.

dem arceantur; unde apparet, *Sacramenti* nomen, quod nuptiis tribuitur, ab Augustino proprie adhiberi, non latius (1).

12. Maximum demum pondus ad eamdem veritatem comprobandam addit perpetua et constans utriusque Ecclesiæ orientalis et occidentalis consensio et praxis. De Ecclesia enim Latina ante Tridentinum hujus rei fidem faciunt Eugenius IV (2), ante Eugenium Constantiense Concilium (3), ante Concilium Constantiense Lucius III (4), ante Lucium Gregorius M., prout fatentur adversarii nostri (5), ante Gregorium sacramentalia et rituales libri, qui inter VII Sacramenta semper nuptias recensent (6). De Ecclesia Græca constat ex Hieremia Græcorum Patriarcha, qui sub finem sec. XVI, in censura *Confessionis Augustanæ*, ex nomine totius Ecclesiæ Græcæ septem profitetur esse in Ecclesia Sacramenta a Christo instituta, ac de Matrimonio peculiariter ait: *divinum Sacramentum esse, atque unum ex illis septem, quæ Christus et Apostoli Ecclesiæ tradiderunt* (7). Atque id ipsum profitentur diversa Concilia coacta adversus Cyrillum Lucarim nova dogmata fabricantem (8); ante hos omnes Concilium Florentinum (9), quod in hac professione jam præcesserat Simeon

(1) Sic enim ibidem scribit: *Quemadmodum si fiat Ordinatio cleri ad plebem congregandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis Sacramentum ordinationis; et si aliqua culpa quisquam ab officio removeatur, Sacramento Domini semel imposito non carebit, quamvis ad judicium permanente*. Demum concludit: *Hæc omnia bona sunt, propter quæ nuptiæ bonæ sunt, proles, fides, Sacramentum.*

(2) *Decret.* seu *Instruct. pro Armen.* Apud Hard. *Acta Concil.* tom. IX, col. 440.

(3) Ibid. tom. VIII, col. 915.

(4) *In Decreto cont. hæretic.* ibid. tom. VI, par. II, col. 1878.

(5) Id Calvinus fatetur, *Instit.* lib. IV, cap. 19, § 34, scribens: *Pro Sacramento datum* (matrimonium) *nemo usque ad Gregorii tempora viderat.*

(6) Cfr. Martenius, *De antiq. Eccles. ritib.* lib. I, part. II, cap. 91. art. 5.

(7) Cfr. op. cui tit. *Censura Orientalis Ecclesiæ de præcipuis nostri sæculi hæreticorum dogmatibus*, Hieremiæ Constantinopolitani Patriarchæ, etc. a Stanislao Socolovio ex græco in latinum conversa, cap. 7, pag. 105, et pag. 111 et 116, Dilingæ 1582.

(8) Cfr. apud Renaudotium, *De la perpétuité*, etc. tom. V, liv. 6, chap. I.

(9) In *Decreto union. Armen.* apud Hard. *Acta Concil*, tom. IX, col. 440.

Thessalonicensis (1); quibus præiverant symbolici libri et Euchologia (2). Quod vero eadem sit Coptorum, Jacobitarum, Syrorum, Nestorianorum, Eutychianorum, seu Monophysitarum fides, dubitare non patiuntur publica euchologia, in quibus de Matrimonio agitur perinde ac de Sacramentis reliquis, uti ostendunt Renaudotius (3) et Assemanus (4).

13. Illud propterea inter Sacramenta novæ legis ponendum est, quod inter res sacras locum habet, quod Christus benedictione, sanctitate et gratia exornavit, quod vere et proprie Sacramentum appellatur, quod Ecclesia universa constanter ac perpetuo inter Sacramenta a Christo instituta retinuit; cum tale sit ex Patrum testimoniis et utriusque Ecclesiæ certissimis documentis Christianorum conjugium, profecto sequitur, quod demonstrandum assumpsimus, nempe Matrimonium esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicæ Sacramentis, a Christo Domino institutum, prout etiam cordatiores inter Protestantes jam nobis ultro concedunt (5).

(1) Apud Renaudot. op. et loc. cit.

(2) Cfr. apud Goarium in *Euchologio*, ubi agit de ritu singulorum Sacramentorum, præsertim vero ubi agit de Matrimonio sub tit. *De officio coronationis nuptiarum*, pag. 385 et seqq. et p. 397 et seq. cui addatur *Orthodoxa confessio cathol. et apost. Ecclesiæ orientalis*, Lips. 1695, Quæst, cxv, ubi quæritur : Ποῖον εἶναι τὸ ἕκτον μυστήριον; Ἀπόκρισις. Ὁ τίμιος γάμος, ὁ ὁποῖος γίνεται, πρῶτον μὲν μὲ τὴν εἰς ἀλλήλους συμφωνίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς... ὕστερον δὲ βεβαιώνεται, καὶ εὐλογεῖται ἀπὸ τὸν ἱερέα τούτη ἡ συμφωνία καὶ ὑπόσχεσις. id est : *Quodnam sextum est Mysterium (Sacramentum)? Resp. Honorabile conjugium, quod primo quidem mutuo viri feminæque in se invicem consensu... instituitur... Deinde sancitur consecraturque hæc illorum consensio ac promissio per Sacerdotem.*

(3) Loc. cit.

(4) *Bibliothecæ orientalis*, tomi III parte I, pag. 356, et tomi III part. II, pag, 319 et seq. ubi agit de Syris Nestorianis.

(5) Cfr. Leibnitius *Systema Theolog.* pag. 314; Esslinger op. cit. *Apologie de la religion catholique par des auteurs protestans*, qui, agens de Matrimonio, adducit testimonia ex Marheinecke, Meyer et Schwarz, quibus constat, Protestantes admittere, conjugium veluti statum a Deo sanctificatione et gratia auctum, qua conjuges sancte possint instituere prolem, esse vocatum in scripturis *Mysterium et Sacramentum*, *signum sacrum* unionis Christi cum Ecclesia.

DIFFICULTATES.

14. Obj. prima. Satis certa non est Patrum auctoritas ad adstruendam Sacramenti Matrimonii veritatem; 1° Patres enim nullibi aperte docent, vel Christum Sacramentum Matrimonii instituisse, vel Matrimonium gratiam conferre ex opere operato. 2° Quod si interdum locuti videntur de Matrimonio tanquam de re sacra vel Sacramento, ut ex ipsis Patrum locutionibus patet, rem sacram vel Sacramentum latiori sensu usurparunt, ut inter ceteros usurpavit S. Leo M., Augustinus passim, Dionysius Areopagita nuncupatus, qui in lib. *De ecclesiast. Hierarchia* inter Sacramenta etiam recenset *monasticam consecrationem;* 3° vel eodem sensu, quo Sacramentum dixerunt Adæ conjugium, et conjugia Hebræorum, quæ profecto non fuisse vere et proprie Sacramenta nunc passim catholici Theologi docent adversus Launojum, qui in lib. *De regia in Matrimonium potestate* innumera prope Patrum testimonia congessit, ut adstrueret, Matrimonium in antiqua lege fuisse verum Sacramentum (1). 4° Quod præterea omne dubium tollit circa germanam SS. Patrum mentem, ut observat Erasmus, est ipsorum agendi ratio, dum pugnarent adversus impias Tatiani, Encratitarum, Gnosticorum ac Manichæorum hæreses, quæ nuptias utpote noxias damnabant; nullum enim validius argumentum a Patribus urgeri poterat, quam Sacramenti dignitas a Christo Matrimonio addita, ad hæreticos refellendos; attamen de ea nec verbum habent. Imo nec ipse Jovinianus, qui, licet totus esset in extollendo connubio super virginitatem, omniaque argumenta, quæ ad rem suam facere viderentur, diligentissime conquisisset, de dignitate Sacramenti silet omnino. Ergo.

15. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m prob. *Dist.* Conceptis verbis, *trans.;* æquivalenter, *neg.* Etenim id docent Patres, quoties affirmant, Christum nuptias præsentia sua *sanctificasse*, *gratiam per Matrimonium haberi* seu *conferri*, dum tanquam *rem sacram*

(1) Cap. 11, opp. edit. Coloniæ Allobrogum 1731, tom. 1, part. 11, pag. 710. et seqq.

habent Christianorum conjugium, et cum *Sacramentum* vocant, et ita vocant, ut conferant etiam quoad effectum cum Baptismo et Ordine. En verba S. Epiphanii : *Venerabiles enim esse nuptias, ac Dei aspirante gratia cœleste regnum obtinere, quis vel ex eo non cognoscat, quod ad nuptias invitatus Salvator ipse fuerit, ut iis benediceret* (1)? Et ante ipsum Tertullianus : *Unde sufficiamus*, inquit, *ad enarrandam felicitatem ejus Matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio; Angeli renunciant, Pater ratum habet* (2)? S. Innocentius I de bigamo simultaneo ita scribit : *Statuimus, fide catholica suffragante, illud esse conjugium, quod erat primitus divina gratia fundatum, conventumque secundæ mulieris, priore superstite, nec divortio ejecta, nullo pacto posse esse legitimum* (3). Verba Augustini superius recensuimus, ejus mentem exponentes. Falsa itaque sunt, quæ adversarii assumunt.

16. Ad 2m, *Dist.* Patres interdum latiori sensu Matrimonium rem sacram et Sacramentum vocant, *trans.* vel *conc.;* semper, *neg.* Optima siquidem regula, ad veram Patrum mentem in locutionibus, quas adhibuerunt, assequendam, est Ecclesiæ fides juxta cujus analogiam ipsi loquebantur. Jam vero, uti invicte ostendimus, Ecclesia quovis tempore Matrimonium inter Sacramenta vere et proprie dicta habuit. Ex hac porro animadversione responsio patet ad singula Patrum testimonia, quæ nobis objici possent; cum minime contendamus, semper et in singulis testimoniis eos vocem Sacramenti presse et stricte usurpasse.

17. Ad 3m, Eadem esto responsio. Admittimus autem, testimonia, quæ improbo et inani labore ex Patribus congessit Launojus, minime evincere, Matrimonium in veteri lege ab iis ceu Sacramentum habitum fuisse; cum Patres nonnisi latiori sensu, et ratione signi seu figuræ futuræ unionis Christi cum Ecclesia, quam matrimonium in se spectatum præ se ferebat, *Sacramentum*

(1) Πῶς γὰρ οὐκ ἔσται τίμιος ὁ γάμος καὶ ἐν Θεῷ ἔχων τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ὁπότε κέκληται ὁ Σωτὴρ εἰς γάμους, ἵνα εὐλογήσῃ γάμον; loc. cit. *Hær.* LXVII, pag. 714, edit. Petavii.

(2) Loc. cit. ex lib. II *Ad uxorem.*

(3) *Epist.* XXXVI, *ad Probum.* Apud Coustant, col. 910. Cfr. ibid. not. edit.

nuncupaverint. Contra vero conjugium Christianorum Sacramentum Patres dixerunt ratione tum signi tum gratiæ, quam significat et confert ad fidelium unionem sanctificandam, ut ostendimus. Verum de Launojo postea.

18. Ad 4^{m}, *Neg.* Argumentum enim, quod ducitur ex Patrum agendi ratione adversus hæreticos, utpote negativum, plane evertitur ex positivis documentis, quæ adduximus, præsertim vero ex perpetuo ac constanti ecclesiarum consensu, quod plane invictum est; nulla enim miræ hujus consensionis in retinenda et asserenda veritate hujus Sacramenti ratio assignari potest, ut sæpe monuimus, præter divinam et apostolicam traditionem. Nestoriani profecto et Eutychiani, qui a seculo V ab Ecclesia catholica separati sunt, nonnisi ab eadem Ecclesia discere potuerunt, Matrimonium esse Sacramentum vere et proprie dictum. Ceterum Patres operam perdidissent in adstruenda sacramentali nuptiarum dignitate adversus eos, qui nuptias ut impuras et a malo principio invectas traducebant. Quod vero spectat ad Jovinianum, observare juverit, ipsius quæstionem non attigisse præcise Matrimonium, sed potius *statum* conjugalem, quem *statui* seu professioni virginitatis et continentiæ præferebat. Nulla propterea necessitas ipsi incumbebat, ad causam suam propugnandam, ut urgeret elevationem nuptiarum ad dignitatem Sacramenti.

19. Inst. Atqui nec satis constans est Ecclesiæ traditio. 1° Etenim non defuerunt sive ex canonistis sive ex scholasticis, qui aperte negaverint post Magistrum Sententiarum, per Matrimonium gratiam conferri, quibus assentitur *Vetus glossa*, cap. *Honorantur,* quæ tradit, Matrimonium institutum tantum fuisse *in remedium peccati.* 2° S. Thomas autem dari per Matrimonium gratiam propugnat solum ut *probabilius* (1). 3° Eadem ratione se se gesserunt Scotus, Bonaventura, Paludanus, Durandus, de quibus et de reliquis scholæ Theologis Melchior Canus universim pronunciat: *Cum quærunt, an Matrimonium conferat gratiam, id quod eo loco maxime finiendum erat, non definiunt tamen; sed in his referunt, quæ in hominum opinione sunt posita* (2).

(1) *Supplem.* q. XLII, art. 3.

(2) *De locis theolog.* lib. VIII, pag. 245, edit. Colon. 1585.

ex his Durandus ulterius progressus aperte negat Matrimonium esse Sacramentum, sicut ex professo inficiati sunt Canonistæ non pauci. Ergo.

20. Resp. *Neg. subsump.* Ad 1m prob. *Dist.* Quin tamen negaverint Matrimonium esse Sacramentum, *conc.;* secus, *trans.* Certum enim est, 1° omnes Theologos admisisse Matrimonium tanquam unum ex septem Ecclesiæ Sacramentis a Christo institutis; 2° certum est præterea, scholasticos omnes cum Magistro sententiarum hoc agnovisse discrimen inter Sacramenta veteris legis et Sacramenta novæ legis, quod ista *conferant gratiam*, illa autem gratiam tantum *significarent;* 3° certum demum est, Durandum male audivisse tanquam hæreticum, eo quod negaverit Matrimonium esse Sacramentum; ita ut in secundis curis operum suorum, ad hanc hæresis invidiam declinandam, admiserit Matrimonium esse Sacramentum, etsi cum nonnullis aliis coævis Theologis negaverit conferre gratiam. Imo neque hoc quidem absolute affirmavit, eo quod ipsius sententia, ut ipsemet non diffitetur, communi Theologorum ætatis suæ doctrinæ adversaretur, sed solum ut *probabilem* in medium protulit (1). Hæc porro cum rata et explorata sint, patet, controversiam verti in quæstionem criticam, quid nempe sibi voluerint scholastici per illam formulam : Matrimonium institutum solum esse *in remedium concupiscentiæ.* Estius existimat, scholasticos locutos esse *de principali fine sive effectu Sacramenti* juxta constituta ab ipsis principia (2).

(1) Cfr. D. Durandi a S. Porciano Ord. Præd. et Episc. Meldensis, in Petri Lombardi Sententias, etc. Venet. 1581, lib. IV, dist. 26, quæst. 3, fol. 367 *verso*, num. 5, ubi aperte scribit : *Tenendum est absolute, quod Matrimonium est Sacramentum, cum hoc determinet Ecclesia* Extra de hæreticis, *ubi numerat Matrimonium inter alia Sacramenta;* et n. 8, quod attinet ad collationem gratiæ, exposita sententia Canonistarum, de qua profitetur se nihil velle pronunciare, pergit : *Moderni autem Theologi quasi communiter tenent, quod per Sacramentum Matrimonii confertur gratia, nisi contrahentes ponant obicem, sicut fit in aliis Sacramentis, quibus æquiparatur Sacramentum Matrimonii in hoc casu, quia non videretur ab eis posse teneri, quod Matrimonium sit Sacramentum novæ legis.*

(2) Sic enim scribit in 4, d. 26, § 9 : *Ad illud quod 2a distinct. dicit* (Magister Sentent.), *conjugium esse in remedium tantum, non improbabiliter*

Eadem ratione effatum Magistri Sententiarum, ex quo illud ceteri hauserunt, exposuerat. Sensus itaque istius locutionis esse videtur, quod per Matrimonium non conferatur eadem specie gratia, quæ in ceteris Sacramentis confertur, sed gratia tantum medicinalis in remedium concupiscentiæ (1).

21. Ad 2m, *Dist.* In sensu exposito, et quidem in *Supplemento, conc.;* absolute et in *Summa, neg.* In hac enim plura emendavit S. Doctor ex iis, quæ scripserat incommentariis super Magistrum Sententiarum. Jam vero in *Summa* 2. 2, q. 100, art. 2, ad 6, expresse reprobat illorum sententiam, qui negant conferri gratiam in Matrimonio, ac præterea absolute pronunciat: *Dare pecuniam pro Matrimonio... in quantum est Ecclesiæ Sacramentum, est illicitum.*

22. Ad 3m, Responsio patet ex his, quæ de germana scholasticorum mente disseruimus. Verisimilius porro est, Canum non attendisse ad penitiorem illorum sensum; alioquin minus se infensum in scholasticos ostendisset, præsertim re nondum eliquata. Ceterum, ut alias animadvertimus, ne iniquiores in ipsos simus, semper perpendenda sunt ætatis, in qua scholastici scribebant, adjuncta omnia, summa monumentorum et librorum inopia qua laborabant, defectus codicum et mediorum, quibus nunc abundamus, ipsis autem deerant.

23. Obj. secunda. Omnia desunt in Matrimonio, quæ ad verum Sacramentum constituendum requiruntur. 1o Deest enim

responderi potest ex Sancto Thoma eum locum explicante, quod ibi Magister loquatur de principali fine sive effectu Sacramenti Matrimonii. Quamvis enim omnia Sacramenta et contra peccatum valeant, et auxilium bene vivendi præstent, recte tamen trifariam ista secundum Magistrum dividuntur, quod quædam principaliter instituta sunt ad juvandum hominem in bono, ut Confirmatio, Eucharistia et Ordo; quædam ad delenda vel vitanda peccata, ut Reconciliatio, Extrema Unctio et Matrimonium; quædam ad utrumque effectum, ut Baptismus, quo et vetus homo moritur et novus nascitur. Qui deinde respuit auctoritatem Glossæ cap. *Honorantur*, et alterius Glossæ cap. *Quidquid*, una cum interpretibus ita sentientibus, qui pauci sunt, et in quæstiones quæ ad Theologum proprie spectant, facile labi potuerunt.

(1) Cfr. Ibid.

in primis divina institutio, cum Matrimonium longe ante Christum in mundo viguerit; 2° deest gratiæ collatio, alioquin non præferretur cælibatus conjugio gratia aucto, qua ille caret; 3° imo et signum ipsum deest ejusdem gratiæ in Matrimonio, quod non perficitur nisi contrahentium consensu. 4° Quod si dicatur, per ejusmodi consensum significari unionem Christi cum Ecclesia, cum hæc unio per Matrimonium non efficiatur, sed ipsum longe præcesserit, dicendum foret signum vacuum; ut omittatur, 5° plura alia signa præcessisse, vel existere unionis Christi cum Ecclesia, quæ tamen dici non possunt Sacramenta. 6° Deest denique in Matrimonio ritus externus sive ceremonia sacra divinitus instituta ad gratiam significandam, ut ex se patet. Quæ omnia confirmantur ex ipsa Ecclesiæ agendi ratione; 7° Ecclesia enim spectat conjugium ut immunditiam, a quo proinde Sacerdotes arcet; 8° eidem impedimenta apponit, per quæ profecto Sacramenti materia essentialiter immutatur, ac irrita reddidit Matrimonia clandestina. 9° Verum et ipsum conjugii opus tale est, ut mentem a Deo avocet, neque in ipso, in quo essentia Matrimonii consistit, Spiritus Sanctus adesse potest; 10° quare ille, qui in evangelica parabola (Luc. XIV, 20) recusavit venire ad nuptias cœlestes, hanc causam prætexuit: *Uxorem duxi, et ideo non possum venire.* 11° Atque hinc factum est, ut passim contrahentes paciscantur de dote ac pretio, quod quidem pactum absque simoniaca labe in Sacramento admitti nequit. 12° Theologi demum acriter adhuc inter se disceptant circa Matrimonii materiam, formam atque ministrum. Ergo.

24. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m prob. *Dist.* Matrimonium longe ante Christum in mundo extitit sub ratione naturalis unionis seu contractus, *conc.;* sub ratione Sacramenti proprie dicti, *neg.*

25. Ad 2m, *Dist.* Præfertur cælibatus Matrimonio, quatenus *statum* constituit, *conc.;* quatenus est Sacramentum, *neg.* Quatenus enim Matrimonium Sacramentum est, ipsum præferimus cælibatui; quatenus vero statum conjugalem dicit, eidem præferimus cælibatum, qui et suas gratias longe potiores adnexas habet, dicente Apostolo, I ad Cor. VII : *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit; qui non jungit, melius facit.*

26. Ad 3m, *Neg.* Nam ipse contractus, ex eo quod fuerit elevatus ad dignitatem Sacramenti, signum jam factus est gratiæ a Deo per ipsum conferendæ, ad rite præ se ferendam sive repræsentandam unionem Christi cum ecclesia.

27. Ad 4m, *Dist.* Ideoque nos dicimus, conjugium electum esse ad unionem illam solum *significandam* seu repræsentandam ex Christi institutione, *conc.;* ad eam efficiendam, *neg.* Etiam Eucharistia instituta est ad repræsentandam Christi passionem, nec tamen eam efficit.

28. Ad 6m, *Neg.* Nam contractus ipse externus, utpote a Christo electus ad gratiam significandam et conferendam, est ejusmodi ritus.

29. Ad 7m, *Neg.* Hæc enim putida calumnia adversariorum est; siquidem Ecclesia Matrimonium semper commendavit tanquam in se bonum et honestum, et a Christo sanctificatum, ut ostendimus. Quod si interdum vel a nonnullis Conciliis vel Romanis Pontificibus conjugium immunditiæ nomine donatum est, non ratione sui, sed aut ratione subjecti incapacis, ob vota aliave impedimenta ad Matrimonium contrahendum, aut ratione actus conjugalis, non quidem absolute, sed respective ad munditiem, quam præ se fert continentia, ita conjugium denominatum est (1). Arcet vero Ecclesia Sacerdotes a nuptiis tanquam a statu minus perfecto ac minus convenienti dignitati et muneribus sacerdotalibus, ut suo loco declaravimus, non autem tanquam a re mala.

30. Ad 8m, *Dist.* Materia *ex qua,* ut ajunt, constare seu confici *potest* Matrimonium, *conc.;* ex qua *reipsa constat* seu efficitur, *neg.* Materia enim, ex qua constituitur Matrimonium, non quælibet est duorum individuorum conjunctio, sed *legitima* conjunctio; quæ quoties adest et rite fit, toties conjugium celebratur, quin sit in Ecclesiæ potestate impedire, quominus Matrimonium seu Sacramentum habeatur. Ast Ecclesiæ munus est determinare conditiones, quæ ad legitimam ejusmodi conjunctionem constituendam requiruntur, ut nempe materia idonea seu apta sit ad Sacramentum. Ex hac autem potestate sibi a

(1) Cfr. Bellarm. lib. unic. *De Matrim.* part. 1, cap. 5, § 19 et seqq.

Christo collata, Ecclesia apponit impedimenta dirimentia, ac decernit, irrita esse clandestina connubia, salva tamen semper et incolumi essentiali Sacramenti materia (1).

31. Ad 9m, *Dist.* Si brutorum more exerceatur, *conc.;* si rite, ut Christianos conjuges decet, saltem absolute, *neg.* Falsum porro est, quod adjiciunt adversarii, Matrimonii essentiam in actu ipso conjugali consistere; ut enim paulo ante animadvertimus, potest in Matrimonio separari exercitium a jure; usus conjugii non est nisi accessorius, atque ad summum, ut nonnullis placet, integralis quoad Matrimonium (2). Falsum præterea est, quod iidem adversarii assumunt, non posse Spiritum S. inesse ipsi actui, si, ut diximus, sicut christianum decet, exerceatur, ratione finis, ratione modi, ratione sobrietatis (3).

32. Ad 10m, *Dist.* Quia passus est homo ille ea de causa se nimis abripi secularibus curis, *conc.;* præcise quia uxorem duxerat, *neg.* Ceterum ex his patet, adversarios confessione sua

(1) Varia Patrum Tridentinorum suffragia, quæ in pluribus congregationibus prolata sunt, ad componendam potestatem Ecclesiæ in decernendis impedimentis matrimonialibus cum essentia Sacramenti, quæ non subest Ecclesiæ potestati, refert Card. Pallavicini, lib. XXII, cap. 4 et seqq. Deinde vero, ut respondeat eidem difficultati a Suavio seu Paulo Sarpio propositæ circa decretum Conc. Tridentini, quo irrita fiunt Matrimonia clandestina, hæc præclare scribit, lib. XXIII, cap. 9, § 15: *Certo ben' è, che 'l contratto matrimoniale non è Sacramento per la sua natura e senza divina elevazione: sì che l'essere di Sacramento e l'essere di contratto sono due essenze distinte, la seconda delle quali poteva stare senza la prima; benchè ora per divino decreto sieno inseparabili (almeno fuori di caso accidentale) tra' battezzati. Si come dunque perchè le specie consecrate sono inseparabili sì, ma distinte dal Corpo di Cristo; la potenza naturale, quantunque non possa alterar' il Corpo, può alterar le specie; e per questo modo può fare che il Corpo non vi rimanga: così per simigliante ragione la podestà ecclesiastica può alterare il contratto, benchè non possa alterare il Sacramento; e per questa via può impedire che una tal forma di contrarre non rimanga Sacramento, com'era prima. E se rimiriamo con occhi sinceri e purgati, vedremo ciò intervenire in tutti gli altri impedimenti dalla Chiesa introdotti.* Vid. hujus loci translatio ad calcem voluminis.

(2) Cfr. Estius, loc. cit. in dist. 26, § 13.

(3) Cfr. Bernard. a Picon. in cap. 5 Epist. ad Ephes.

confirmare, meliorem statu conjugali esse cælibatum, cum agitur de divino famulatu.

33. Ad 11m, *Dist.* Paciscuntur de dote ad onera futuri conjugii sustinenda, *conc.;* de Sacramenti pretio, *neg.* Mirum proinde videri debet, plures ex antiquis canonistis ex occasione hujus difficultatis permotos esse ad negandam conjugio dignitatem Sacramenti.

34. Ad 12m, *Dist.* Disceptant Theologi in determinando, *quæ* sit materia, *quive* minister, *conc.;* in admittendis debita materia, forma et ministro ad Sacramentum constituendum, *neg.* Hæ porro controversiæ in omnibus fere Sacramentis locum habent. Ceterum, quid de his verisimilius censendum sit, jam expendimus.

DE MATERIA, FORMA ATQUE MINISTRO SACRAMENTI MATRIMONII.

35. Quæstiones de materia et forma Sacramenti Matrimonii pendent a principalis controversiæ solutione, quæ est de ministro. Etenim, si hujus Sacramenti minister est Sacerdos, jure infertur, ejusdem materiam esse contractum naturalem, ut vocant, ab ipsismet contrahentibus mutuo consensu perfectum, formam vero benedictionem, seu sacra verba a Sacerdote prolata. Quod si ministri Matrimonii dicuntur ipsi contrahentes, materia et forma, juxta magis receptam apud hujus sententiæ patronos opinionem, erit utriusque contrahentis consensus verbis seu signis expressus, licet sub diverso respectu : *materia* scilicet, prout consensus significat corporum traditionem; *forma*, prout significat mutuam eorumdem acceptationem.

36. Jam vero, utrum hujus Sacramenti ministri sint contrahentes an Sacerdos, quæstio est magna animorum contentione agitata inter Theologos. Alii enim cum Melchiore Cano, qui fortasse omnium primus hanc sententiam in scholas invexit (1), aut

(1) Adduci passim solet, post Melchiorem Canum, tanquam primus assertor hujus sententiæ, quod scilicet Sacramenti Matrimonii ministri sint Sacerdotes, Guillelmus Episcopus Parisiensis, eo quod ipse in tract. de Baptismo cap. I, commendaverit vim benedictionis et orationis sacerdotalis ad gratiam Dei conciliandam. Attamen certum videtur, id unum significare voluisse Guillelmum, quod hæc benedictio non requiratur, ut pars essentialis

saltem toto nisu instauravit, censent, verum hujus Sacramenti ministrum solum esse Sacerdotem (1). Alii autem antiquæ sententiæ adhærentes existimant, non alios Sacramenti Matrimonii ministros esse agnoscendos præter contrahentes. Quod enim attinet ad peculiares nonnullorum opiniones, qui mediam quamdam viam tenuerunt, vix aliquot adstipulatores nacti sunt.

37. Canus, et qui cum eo sentiunt ad suam adstruendam sententiam, urgent 1° Sanctorum Patrum doctrinam, qua tradunt benedictione Sacerdotis Matrimonium *sanctificari, conciliari, obsignari;* præsertim vero Conc. Carthaginiense IV, quod ita decernit : *Sponsus et sponsa cum benedicendi sunt a Sacerdote, a parentibus suis vel paranymphis offerantur. Qui, cum benedictionem acceperint, eadem nocte pro reverentia ipsius bene-*

Sacramenti, sed solum ut eo ritu conjugium celebretur, qui ab Ecclesia præscribitur ob plures causas, quas enumerat. Sane Guillelmus benedictionem sacerdotalem ad Matrimonii essentiam non pertinere apertissime tradit in op. *De septem Sacramentis*, Florentiæ 1579, in quo, cap. 26, cum declarasset matrimonia clandestina esse prohibita, et tribus modis Matrimonium dici posse clandestinum, scilicet 1° cum celebratur sine testibus; 2° cum celebratur absque solemnitate, quam Ecclesia in nuptiis adhibere solet, prout sunt *benedictio* aliaque ejusmodi; 3° cum non proponuntur *banni;* docet tamen, ejusmodi Matrimonia clandestina *vera* esse conjugia quamvis illicita, et concludit : *Nec sic contrahentes possunt separari, cum ibi verus sit consensus per verba de præsenti expressus; licet illa quæ dicta sunt* (ideoque et *benedictio*) *deficiant; quæ non sunt de essentia sacramenti, sed solus consensus prædictus.* Porro si benedictio, ex sententia Guillelmi, non pertinet ad essentiam Sacramenti Matrimonii, sequitur profecto, ipsum non existimasse Sacerdotem esse hujus Sacramenti ministrum. Sic afferri etiam solet pro hac sententia Paludanus; at certum est, Paludanum contrarium omnino docuisse. Eum adisis in lib. 4 *Sentent.* Paris. 1514; hic enim loc. cit. dist. XXVI, q. 4, aperte profitetur, Matrimonium perfici per consensum contrahentium, ita ut verba, quibus exprimitur consensus et acceptatio, sub diversa ratione constituant materiam et formam Sacramenti; solvit præterea difficultatem, quam sibi proponit adversus veritatem Sacramenti Matrimonii, petitam ex eo quod omne Sacramentum debeat a Sacerdote administrari, secus ac eveniat in Matrimonio, cui perficiendo non requiritur Sacerdos, ostenditque, quodlibet Sacramentum aliquid habere sibi proprium, in quo cum reliquis non convenit. Ita fol. 141.

(1) *De loc. theol.* lib. VIII.

dictionis in virginitate permaneant (1). Quæ jussio pro ritu accidentali ac mere ceremoniali apposita non videtur. Quapropter, concludunt, qui ministerium hujusmodi Sacerdotibus denegant, ii facere videntur incauti, ut Sacramenti veritas contra Novatores ex traditione defendi vix possit (2).

38. Urgent 2° prolationem verborum parocho a Concilio Trid. præscriptam in nuptiarum celebratione : *Ego vos in Matrimonium conjungo* (3), quæ profecto si comparentur cum aliis : *Ego te baptizo... ego te absolvo*, patet, eamdem in omnibus vim inesse efficiendi, quod significant, non autem declarandi solum, aut testandi contrahentes esse conjunctos.

39. Urgent 3° analogiam aliorum Sacramentorum, quæ nonnisi a Sacerdotibus administrantur, scribente præsertim Apostolo :

(1) Can. XIII. Apud Hard. *Acta Concil.* tom. I, col. 980.

(2) Nonnulli æstu disputationis abrepti limites omnes modestiæ excessisse videntur in contraria impugnanda sententia. Sane Joan. A. Petzek, Friburgensis Canonum professor, in opusc. *Vindiciæ dissertationis de potestate Ecclesiæ in statuendis Matrimonii impedimentis*, Friburgi 1787, pag. 49, not. 27, sententiam, quæ contrahentes Sacramenti ministros statuit, et infirmo niti fundamento, *et plane religionis dogmatibus periculosam* esse asseruit, eo quod, illa admissa, *nulla ratione* adversus Protestantes Matrimonii Sacramentum ex traditione vindicari possit. Car. Jos. de Lasaux, in op. *Uebereinstimmung der französischen* etc. seu *Consonantia legum Gallicarum de divortio cum Dei verbo*, Coblenz 1816, pag. 30 et seqq. opinionem de contrahentibus tanquam ministris Sacramenti *ab erronea*, ut ait, sententia de Matrimonio Christianorum, quod absque Sacramento consistere nequeat, profluxisse censet. Quam hic auctor vocat sententiam *erroneam* de inseparabili ratione contractus et Sacramenti in conjugiis Christianorum, est sententia plane catholica, ut postea videbimus. Marian. Dobmayer, in *Systema theol. catholic.* tom. VII, Salisbaci 1819, pag. 428 et seqq. docet, ob traditionis tantum *obscuritatem* et nondum latam ab Ecclesia definitionem, in scholis *opinionem novitiam* de contrahentibus Sacr. Matrimonii invaluisse. Sauter in op. *Fundamenta juris Eccles. cathol.* edit. 3, Rotwilæ 1826. Mauro Hagel, theologo Dillingano, sententia de Sacerdote ministro adeo certa fuit, ut oppositam sententiam *plane absurdam* esse affirmaverit, et inter scholasticorum commenta numeraverit in op. *Demonstratio Rel. christ. cathol.* August. Vindel. 1832, tom. II, pag. 212. Sic alii non pauci apud Roskovany, op. cit. § 27.

(3) Sess. XXIV, *De reformat.* cap, I.

Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores Mysteriorum (id est *Sacramentorum*) *Dei;* quæ cum nullam exceptionem patiantur, etiam Sacramentum Matrimonii includunt, quod propterea etiam a Sacerdotibus administrari debet. Hisce argumentis alias addunt rationes ductas ab aliquarum Synodorum auctoritate, quæ vocant Sacerdotes Matrimonii ministros; a profanitate conjugiorum, quibus nisi forma aliqua vel ritus sacer accedat, nihil sacri continent, quæ præterea solis interdum nutibus atque inter absentes contrahi possunt; a defectu intentionis in contrahentibus conficiendi Sacramentum, sine qua tamen Sacramentum confici nequit; a sanatione conjugiorum, ut vocant, *in radice*, quin novus consensus ex altera parte requiratur, quo in casu cum non habeatur contractus, nec Sacramentum haberetur (1); a mira denique opinionum discrepantia inter Theologos adversæ sententiæ, dum in sua hypothesi materiam et formam definire certant.

40. Bellarminus et qui ab eo sunt pro antiqua communiorique sententia tuenda innituntur 1° auctoritate Eugenii IV, qui in *Instruct. pro Armenis : Septimum,* inquit, *est Sacramentum Matrimonii... Causa efficiens Matrimonii, regulariter loquendo, est mutuus consensus per verba de præsenti expressus* (2); nec

(1) Ea conjugia *in radice* sanari dicuntur, quæ contracta sunt cum aliquo occulto impedimento diririmente, ac periculum instat, ne, si alterutri conjugum id innotesceret, retraheret se a conjugali societate magno cum populi scandalo et prolis susceptæ detrimento. In his rerum adjunctis permittitur ac etiam suadetur, ut alter conjugum, qui impedimentum novit, renovet consensum aut expresse aut tacite cum altero. Quod si et in hoc quoddam periculum deprehenderetur, et ambo conjuges ignorent nullitatem conjugii, relinquuntur, ut aiunt, in bona fide, seu in persuasione de valore initi Matrimonii. Hæc autem phrasis, *de sanatione in radiçe,* orta ex eo est, quod per quamdam fictionem juris censetur Rom. Pontifex dispensare ab illo impedimento, antequam contrahentes darent consensum.

(2) *In deçreto union.* apud Harduin. loc. cit. Nonnulli cavillantur circa Eugenii verba : *Causa efficiens Matrimonii*, cum debuerit dicere : *Causa efficiensSacramenti matrimonii;* ex quo inferunt, Eugenium de solo contractu hæc dixisse, eo magis quod ipse noluerit controversiam in scholis agita-

non Concilii Tridentini docentis, Christum non solum approbasse conjugium in statu innocentiæ institutum, sed præterea gratiam promeruisse, quæ naturalem conjugum amorem perficeret, eaque gratia præstare Matrimonium in nova lege veteribus connubiis; ex quibus patet juxta Tridentinum, nihil immutasse Christum in contractu Matrimonii, sed solum illum gratia sua exornasse; quo factum est, ut contractus ille, qui antea non erat nisi naturalis, quique a solis contrahentibus per mutuum consensum perficiebatur, elevatus sit ad dignitatem Sacramenti.

41. 2° Innituntur declaratione ejusdem Tridentini, quod in decreto *De reformat.* cap. I, aperte docet, *clandestina Matrimonia, libero contrahentium consensu facta*, *rata et vera esse Matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit.* Cum vero irrita fecerit Tridentinum hæc Matrimonia, noluit tamen decretum suum robur habere nisi post triginta dies ab ejus publicatione. Quibus ita compositis, sic isti Theologi argumentantur : Juxta Tridentinum quamdiu clandestinæ Matrimonia irrita ab Ecclesia facta non sunt, *rata et vera* fuerunt, et adhuc sunt in regionibus omnibus, in quibus Tridentinum decretum publicatum non est; atqui ex Innocentio III, in cap. *Quanto de divortiis*, et ex communi loquendi usu, Tridentini præsertim ætate recepto, Matrimonia *rata et vera* non erant meri contractus naturales aut civiles, sed Sacramenta, quæ tamen solo libero contrahentium consensu perficiebantur et perficiuntur; ergo non Sacerdos, sed contrahentes soli sunt Sacramenti Matrimonii ministri (1).

tam dirimere. Ast vehementer errant, qui talia excogitant; 1° quia subjecta materia et orationis series non alium admittunt sensum quam de *Sacramento*; 2° quia ætate Eugenii nondum excogitata erat distinctio inter Sacramentum et contractum in conjugiis Christianorum; 3° quia nulla tunc temporis vigebat controversia de ministro Sacramenti Matrimonii; cum unanimis fuerit theologorum omnium sententia, solos contrahentes esse ministros; 4° quia, ut sæpe diximus, Eugenius in suo decreto ea, quæ spectant ad Sacramenta, ad verbum desumpsit ex opusculo v S. Thomæ, qui certe in animo non habebat ullam definire controversiam scholasticam, præsertim cum, ut vidimus, illa ætate non existeret.

(1) Quod diximus de communi loquendi usu Tridentini ætate recepta, juxta quem *veri* et *rati* nomine in-

Quod confirmant ex illis conjugiis, quæ præsente quidem parocho, sed ipso invito, imo obluctante contrahuntur; quæ tamen ita vera conjugia sunt, ut Ecclesia hos conjuges neque compellat neque invitet ad accipiendam parochi benedictionem. Id ipsum concludunt ex Matrimoniis initis coram Parocho aut Vicario generali aut Cardinali non Sacerdotibus, sed vel diaconis vel subdiaconis, aut etiam in minoribus ordinibus quandoque constitutis; tum etiam ex conjugiis, quæ ex dispensatione pontificia, sive in regionibus hæreticorum (1), sive in regionibus infidelium, absque præsentia Sacerdotis a fidelibus celebrantur, quæ omnia ut vera Matrimonia et Sacramenta censentur.

telligebatur conjugium inter Christianos initum, ac proinde Sacramentum, evidenter constat ex historia Concilii, et ex præcipua difficultate, quæ ab Episcopis et theologis opponentibus promovebatur adversus eos, qui urgebant decretum ad irritanda Matrimonia clandestina. Illud enim liquet ex historia Card. Pallavicini, lib. XXII, cap. 4 et seqq. et iterum lib. XXIII, cap. 8. Nos brevitatis gratia unum aut alterum documentum afferemus. Refert itaque Pallavicini, lib. XXII, cap. 4, n. 8: *In questa sentenza* (negativa) *concorse Giovanni Trivigiani Patriarca di Vinezia il quale negò non pur la convenienza, ma la potenza; argomentando non potersi* (dal Concilio) *far nullo quel Sacramento, il quale ha tutta la sua essenza, benchè gli manchino le dovute solennità: come per essempio, ancora che un Sacerdote consacri senza le sacre vesti, fa vero Sacramento, sol che concorra la materia e la forma. Or consistendo l'essenza del Matrimonio nel mutuo consentimento sensibile, e richiedendosi l'altre solennità o per decoro o per prova, il difetto di esse, opponeva egli, non può torre il valore.* Et num. 16, loquens de suffragio Constant. Bonelli Episc. Tifernatis satis prolixo, quo comprobavit Ecclesiæ fas esse ejusmodi connubia clandestina irrita facere, sic ex ejus mente prosequitur: *Comprovò che la Chiesa poteva annullar tali Matrimonii non già annullando il contratto, e così togliendogli l'esser materia idonea del Sacramento, come avean ragionato alcuni; perciochè il contratto del Matrimonio tra fedeli non è precedente nè distinto dal Sacramento; onde come l'annullazione di questo, così di quello non è soggetta a podestà della Chiesa.* (Vid. hujus loci translatio latina ad calcem voluminis). Alia ejusmodi cfr. n. 20, 23, 25, ex quibus luculentissime evincitur, ita Patrum Tridentinorum animis insedisse sententiam illam, qua Matrimoniis clandestinis veri Sacramenti rationem inesse dicimus, ut, qui id non videat, captus plane oculis videatur.

(1) Notum est, in Anglia et in Hibernia ob gravissimas pœnas comminatas a civili potestate Sacerdotibus, qui

42. 3° Innituntur in ipso Sacramenti effectu, qui est indissolubilitas. Et vero hæc ab ipso Sacramento oritur, non autem ex solo naturali aut civili contractu, qui per se dissolubilis est, ut patet ex conjugiis infidelium quæ dissolvi possunt per alterutrius conjugis conversionem, ut paulo post ostendemus, secus ac eveniat in fidelium connubiis, quæ semel legitime contracta et consummata, nunquam quoad vinculum possunt dissolvi. His addunt, verba, quæ in adversariorum hypothesi formam constituerent Sacramenti Matrimonii : *Ego vos conjungo,* aut alia quæ eamdem sensum reddant, nova esse ac desiderari prorsus in omnibus fere antiquis Ritualibus libris, quos recenset Martenius (1); imo alicubi Sacerdos hæc sola verba adhuc pronunciat : *Quod Deus conjunxit, homo non separet* (2); quæ proinde ut vera Sacramenti forma haberi nequeunt, quod non obscure insinuare etiam videtur Tridentinum, dicens : *Vel aliis utatur verbis, juxta receptum uniuscujusque provinciæ ritum.* Demum novitatem contrariæ sententiæ urgent, quæ ante Canum vix aut ne vix quidem in scholis nota erat (3); cum sententia illa, quæ contrahentes ministros Sacramenti Matrimonii esse statuit, in tota catholica Ecclesia longo seculorum decursu unice atque exclusive obtinuerit.

Catholicorum nuptiis adsistebant ac benedicebant, ex dispensatione Romanorum Pontificum usque ad hæc tempora receptum esse, ut sine hisce ritibus celebrarentur. Pius VIII, in *Brevi* dato die 25 Mart. 1830 ad Archiepiscopum Colon. et Episcopos Trevirensem, Paderbornensem et Monasteriensem, declarat valida conjugia mixta, quæ forte in illis regionibus contrahantur sine Parochi præsentia, collatis in eam rem opportunis facultatibus. Alia documenta exhibere prætermitto. Porro nunquam mens Ecclesiæ aut Rom. Pontificibus fuit, ut tot Christi fideles inirent contractum mere civilem absque Sacramento.

(1) *De ant. Eccl. ritib.* lib. I, part, II, cap 9, art. 3, § 6, ubi inter cetera scribit : *Deinde datis sibi mutuo dextris exigebat* (Sacerdos) *ab utrisque consensum, in quo totam Sacramenti Matrimonii essentiam reponebant antiqui. Inaudita quippe apud eos erant illa verba parochi : Ego vos conjungo, etc. in quibus aliqui ex recentioribus scholaticis formam hujus Sacramenti constituunt, quæ tamen desiderantur,* etc.

(2) Cfr. Sotus in 4. dist. 26, art. 3.

(3) Sane nonnisi duos ex tota antiquitate laudare potuit Theologos Melchior Canus pro sua sententia, Guillelmum nempe Parisiensem et Paludanum; porro, adductis ipsorum testi-

43. Hæc potiora argumenta sunt, quibus hujus posterioris sententiæ patroni causam suam tuentur; qui præterea observant, adversariorum rationes magis speciosas esse quam solidas. Etenim Patrum testimonia evincunt quidem, Matrimonium esse rem sacram utpote sanctificatum a Christo Jesu, qui amori naturali suam adjecit gratiam, adeoque et in facie Ecclesiæ ex ecclesiasticis institutis ac legibus celebrandum esse, ita ut qui secus fecisset, peccati reus teneretur (1); at minime evincunt, gratiam conferri per Sacerdotis benedictionem, vel Sacerdotes esse hujus Sacramenti ministros, quod tamen ab adversariis ostendi deberet. Observant præterea, contrarium potius ex illis Patrum testimoniis probari; cum enim hanc Sacerdotis benedictionem secundis et ulterioribus nuptiis constanter tota denegaverit antiquitas; tamen utrum eæ veri Sacramenti vim habuerint, dubitatum est a nemine (2). Quod vero additur ex Concilio Carthaginiensi, de ritu servandi virginitatem prima nuptiarum nocte, nullius prorsus ponderis esse convincitur, si ratio habeatur illius originis, quæ

moniis, ostendimus, istos auctores, non solum patrocinatos non esse huic opinioni, sed eidem plane adversari. Ex his propterea constat, Canum omnium primum fuisse, qui eam invexerit in scholas catholicas. Edidit porro Canus suum opus *De locis theolog.* anno 1562. Merito proinde Henr. Klee in diss. mox citanda, pag. 69, not. (s) scribit : *Melchior Canus fuit primus, qui generali omnium admiratione et scandalo affirmavit, contrahentes non esse ministros.*

(1) Tertullianus lib. *De pudicit.* cap. 4, pag. 557, edit Rigalt. testatur, quod Montanistæ plerique conjugia clam inita adulterina esse existimaverint, aut saltem de iis an fuerint legitima dubitaverint. Scribit enim : *Ideo penes nos* (Montanistas) *occultæ quoque conjunctiones, id est, non prius apud Ecclesiam professæ, juxta mœchiam et fornicationem judicari periclitantur. Nec inde consertæ obtentu Matrimonii crimen eludant.* Ex quibus duo habemus, nempe 1° apud Psychicos, id est, catholicam Ecclesiam conjugia clandestina viguisse et valuisse, adeoque fuisse quidam vetita, non tamen fornicaria et flagitiosa. 2° Montanistas de ipsorum valore, ut in re dubia, deliberasse inter sese opinionibus atque sententiis. Adeo pervetus res est tum abusus tum valor Matrimonii clandestini! Cfr. Ch. Lupus, diss. *De peccat. et satisf. indulgentiis*, cap. 1, tom. VI, opp. edit. cit.

(2) Cfr. Martenius loc. citat. art. 1, § 7.

ex Tobiæ exemplo introducta est, et diversimode viguit in diversis Ecclesiis (1).

44. Reliquas duas probationes facile excludunt; altera enim, quæ petitur ex verbis a Tridentino præscriptis in nuptiis conciliandis, mirifice potius contrariam sententiam confirmat; quod vel ex eo deducitur, quod, referente Card. Pallavicini, Cani opinio paucos omnino ex Patribus Tridentinis habuerit sectatores (2). Altera vero, quæ ex analogia ceterorum Sacramentorum desumitur, nullius ponderis est; cum nemo nesciat, quælibet Sacramenta sibi aliquid peculiare vindicare, quod Sacramentis reliquis commune non est; ut liquet ex Eucharistia, quæ non in actione transeunte ut alia Sacramenta, sed in re permanente consistit, quæque olim a diaconis passim administrabatur, quandoque etiam a laicis. Et sic responsio patet ad textum Apostoli. Dum vero nonnullæ Synodi vocant Sacerdotes Matrimonii ministros, aut impropria significatione hanc denominationem usurparunt, aut incaute etiam, ut

(1) Cfr. ibid. art. IV, qui præterea ostendit, hunc usum ab ipsis paganis interdum servatum fuisse.

(2) *Istoria del Conc. di Trento* lib. XX, cap. 4, n. I, ubi scribit: *Essendo concordi* (i Teologi) *negli altri punti dissentivano sopra due. L'uno era: Se qualunque Matrimonio fra Cristiani fosse Sacramento, il che sentivano* QUASI TUTTI; *o sol quello che vien benedetto dal Sacerdote; secondo l'opinione di Guglielmo Parigino, la quale era difesa dal prenominato Simone Vigor et* DA POCHI ALTRI. Hoc vero magis confirmatur ex iis quæ, refert idem historicus, lib. XXII, cap. 8, § 16, quod, cum omnium prope Patrum suffragia in eo decreto statuendo coaluissent, ut ad connubia cum debita solemnitate celebranda tres in posterum testes adhiberentur, ex quibus unus saltem esset quæsitus, quique contracta connubia in codicem referret, disceptatum initio fuit, utrum scriba an vero parochus ad id officium seligeretur. Convenit porro ob plures, quas profert, rationes inter omnes Patres, ut seligeretur parochus. Concludit demum his verbis § 17: *Queste furono le ragioni le quali mossero tanto i vescovi, quanto gli ambasciadori e gli stessi principi della cristianità ad aver per meglio che facesse di mestiero al valore l'intervenimento del parrochiano; il che ha recati gravissimi beni e niun disordine.* Vid. horum locorum translatio lat. ad calcem voluminis. Ergo ex mente Patrum Tridentinorum, parochus non ut minister, sed ut testis stabilis et quæsitus nuptiis assistit. Hic notandum est, Simonem Vigor, qui postea ad protestantismum defecit, suam sententiam hausisse ex jam edito Cani opere, *De locis. theol.*

animadvertit Benedictus XIV (1). Si qua autem profanatio inest in fidelium conjugiis, ea non a conjugiis ipsis, quæ a Christo elevata sunt ad dignitatem Sacramenti, repeti debet, sed ex contrahentium vitio. Sic nemo ignorat, nutus interdum supplere verba in contractuum celebratione, quin etiam contractus inter absentes per alios fieri posse. Dum vero fideles nuptias ineunt, intendunt contrahere Matrimonium ad Ecclesiæ mentem; hæc autem intentio sufficit ad Sacramentum efficiendum. Quod autem attinet ad sanationem conjugiorum *in radice,* nullam creat difficultatem; siquidem ejusmodi sanatio non minus impetit Sacramentum quam contractum, et consistit in quadam, ut dicitur, fictione juris, qua præsumpti conjuges, etsi contractus seu Sacramentum nullum fuerit, tamen ut ulterius malum vitetur, in bona fide relinquuntur (2). Nec melius demum causam adversariorum juvant dissidia Theologorum, quæ nec tot fortasse nec tanta sunt, quot quæcumque ab ipsis exaggerantur, quæque si quid officerent veritati Sacramenti, vix ullum Sacramentum haberemus. Ita quidem secundæ sententiæ patroni.

45. Quæ cum ita se habeant, si quis ea, quæ attulimus, mente anticipatis judiciis vacua perpendat, alteram hanc sententiam longe validioribus probari argumentis quam priorem illam, facile judicaverit. Præterquam quod enim posterior hæc sententia et antiquitate et universalitate alteri præstat (3), illo caret gravis-

(1) *De Synodo*, lib. VII, cap. 27 et seq. Nec omittendum, Synodos, quæ ita locutæ sunt, celebratas esse, postquam Canus sua ediderat commentaria.

(2) Hic præterea observare juverit, hanc difficultatem, si qua est, non minus urgere, imo magis, adversæ partis Theologos; cum enim nullum fuerit Sacramentum ob impedimentum dirimens, quod in ejus administratione intercessit, nova opus esset Sacerdotis benedictione, ut Sacramentum valide administraretur; attamen nunquam hæc requiritur.

(3) Quamvis non pauci Theologi adhæserint Cani sententiæ, longe plures tamen antiquam sententiam propugnarunt, quos recensent Dom. Soto in lib. 4 *Sent.* d. 26, q. 2, art. 3; Bellarminus, *De Matrim.* cap. 7, n. 8; Vasquez, *De Matrim.* disp. III, dub. 3; Theoph. Raynaudus, in *Heteroclitis Spirit.* punct. 14, opp. tom XVI; Van Espen, *Jur. eccles. univ.* tom. I, p. II, tit. 12, cap. 5, n. 4. Quod attinet ad recentiores, his fere annis adhuc eam propugnarunt Redactores Theol. Aschaffenburgenses: *Katholische*

simo incommodo et ad hanc usque diem in Ecclesia nunquam audito, quod scilicet in fidelium conjugiis contractus a Sacramento distinguatur, quasi vero id fieri probabili aliqua ratione possit. Atqui in priori sententia innumera pene in christiano populo celebrata essent et celebrarentur conjugia, quæ rationem quidem contractus haberent, non vero Sacramenti; ita ut plurimi toto vitæ tempore sine hoc Sacramento viverent, Ecclesia non obsistente et vero etiam interdum probante. Accedit præterea, ex eadem sententia et aliud haud leve profluere incommodum, quod, ea semel constituta, causas matrimoniales ad Ecclesiam exclusive pertinere vix ostendi possit, uti ex dicendis patebit (1). Nec omnino spernenda denique est ratio, a posterioris sententiæ patronis deducta ex natura contractus naturalis aut civilis, qui per se minime postulat omnimodam firmitatem; cum indissolubilitas Matrimonii Christianorum unice pendeat a Sacramento, quam ob causam *res Sacramenti* post S. Augustinum a Theologis ea vocatur, utpote dos et proprietas conjugii christiani seu Sacramenti. Hinc in adversariorum placito, quod omnia conjugia, absque sacerdotali benedictione inita, non forent nisi contractus civiles, sequeretur, ea esse per se dissolubilia, ac omnimoda firmitate destituta (2); quod absonum est et Ecclesiæ doctrinæ contrarium. His perpensis, posteriori huic sententiæ, quæ in hac Romana Ecclesia pariter viget, plene adhærendum ducimus, eique subscribimus.

Kirchenzeitung, 1836; Ferdinand. Walter, Canonista Bonnensis, *Lehrbuch des Kirchenrechts* seu *Institutiones juris canonici*, Bonnæ 1829, § 310, pag. 565, not. (o); Henr. Klee, *Die Ehe, eine dogmatisch-archæologische Abhandlung*, seu *Matrimonium, Dissertatio dogmatico-archeologica*, Mainz 1835, pag. 65; B. Liguori, tract. *De Matrim.* aliique passim, adeo ut hæc sententia semper communior extiterit, adversariis frustra clamores querelasque jactantibus in opposita opinione perstringenda.

(1) Res est notatu dignissima, quod omnes ecclesiasticæ potestatis osores, jansenistæ aut jansenismum male olentes, atque homines civilibus curiis addicti, quos vulgo *regalistas* nuncupamus, facto agmine sese præstiterint novæ hujus opinionis adstipulatores assertoresque.

(2) Ex hac distinctione inter contractum civilem et Sacramentum in con-

CAPUT II.

DE MATRIMONII PROPRIETATIBUS.

46. Duæ, ut innuimus, præcipuæ sunt connubii christiani proprietates, *unitas* et *indissolubilitas*. Unitati adversari possunt *polyandria* et *polygamia*, sive simultanea sive successiva. Indissolubilitate duplex quoque opponi potest Matrimonii dissolutio, *perfecta* scilicet quoad vinculum, atque *imperfecta* quoad thorum et quoad habitationem.

47. Ad polyandriam vero quod spectat, quæ in eo consistit, ut una mulier plures simul maritos habeat, nemo unquam inter Christianos extitit, qui eam licitam esse dixerit; cum vel ethnici ipsi solo rationis lumine illustrati velut abominandam turpitudinem ac naturæ adversantem execrati eam fuerint. De polygamia autem successiva nulla jam movetur quæstio; cum veterum nonnullorum hæreticorum, nominatim Montanistarum, error penitus obsoleverit, et Græci nonnisi ex jure ecclesiastico apud se eam prohiberi doceant (1). Restat propterea, ut de una agamus polygamia simultanea, quam novæ reformationis coryphæi, Lutherus, Melanchthon, Bucerus ceterique socii probarunt, dum in famosa consultatione anno 1539 habita decreverunt, concedi posse Philippo Hassiæ Lantgravio, ut, viva adhuc legitima uxore, aliam in Matrimonium duceret. Hi unanimiter docuerunt, polygamiam simultaneam non ita divinæ legi adversari, ut nullam dispensationem admittat in casu saltem necessitatis, si nimirum uxor quacumque de causa debitum conjugale reddere nequeat (2). Imo Joan. Lyserus

nubiis Christianorum factum est, ut Napoleon in Codice suo omnem fere indissolubilitatem a Matrimonio abstulerit. Historiam legislationis Napoleoneæ uberius exposuit et recensuit Küstner, *De Matrimonio atque de ratione, quæ ei cum civitate et Ecclesia intercedit*, pag. 76 et seq. Lips. 1810.

(1) Cfr. Arcudius, *De concordia Ecclesiæ occidentalis et orientalis*, lib. VII, cap. 27 et seqq. præsertim cap. 20, pag. 550.

(2) Cfr. Bossuet, *Hist. des variations*, liv. VI, § 6. *Il fut dit*, scribit Bossuetius, *pour la première fois, depuis la naissance du Christianisme, par des gens qui se prétendaient Docteurs dans l'Eglise, que Jésus-Christ*

cum aliis contendit, polygamiam divino jure permitti, humano duntaxat vetari (1).

48. Circa indissolubilitatem diversæ quæstiones definiendæ proponuntur, prout Matrimonium spectatur aut ut *verum* aut ut *ratum*, aut denique ut *consummatum*. *Verum* autem tantum dicitur conjugium, quod est in infidelitate contractum; *ratum* præterea quod a fidelibus initum est juxta conditiones ab Ecclesia statutas; *consummatum* denique, quod usu interveniente completum est.

49. Igitur quoad Matrimonium *verum*, seu in infidelitate contractum, nunc inter omnes Catholicos convenit, si paucos neotericos excipias, quos mox refellemus, illud dissolvi posse quoad vinculum, si alteruter conjugum ad fidem convertatur, alter vero nolit cum ipso tranquille vivere et absque injuria Creatoris.

50. Quoad Matrimonium *ratum*, Catholici docent, illud posse dissolvi per sanctioris vitæ professionem in aliquo regulari Ordine ab Ecclesia approbato; obluctantibus Protestantibus, qui, cum a religionis votis abhorreant, unanimi consensione tradunt, hæc nullius esse momenti ad conjugia dissolvenda. Novatoribus e diametro adversantur Græci schismatici, qui, teste Matthæo monacho (2), non ratum tantum, sed et consummatum Matrimonium, solemni religionis voto dissolvi propugnant.

51. Quoad Matrimonium demum *consummatum*, doctrina catholica est adversus Protestantes, nullo unquam in casu dissolvi posse quoad vinculum Christianorum conjugium, neque scilicet

n'avait pas défendu de tels mariages. Cette parole de la Genèse, ils seront deux dans une chair, fut éludée, quoique Jésus-Christ l'eût réduite à son premier sens. Attamen ejusmodi *instauratores sacrorum Evangelii* nomine hanc facultatem dederunt! Inde intelligas, qui tandem sit Scripturæ privato sensu explicatæ usus apud peculiares istos Evangelii vindices.

(1) Hic Lyserus sub ementitis nominibus *Theophili Alethœi*, *Vincentii Athanasii*, *Gottlieb-wahremund*, varia in lucem opuscula edidit ad causam agendam polygamiæ, inter quæ eminet quod inscripsit : *Polygamia triumphatrix*. Alios polygamiæ patronos recenset Franc. Buddeus in op. *Institutiones theologiæ moralis*, part. II, cap. 3, sect. 6, § 9, in not. Lips. 1727.

(2) In *Quæst. matrimon.*

propter hæresim, aut molestam cohabitationem, aut affectatam absentiam a conjuge, neque propter alterius conjugis adulterium.

52. Et hæc quidem de dissolutione Matrimonii quoad vinculum; nam de dissolutione imperfecta quoad thorum sive quoad cohabitationem, plures causas esse, ob quas dissolvi possit doctrina pariter catholica est adversus Lutheranos, qui nullam hujus separationis causam legitimam admittunt, licet adeo faciles se præbeant in causis multiplicandis dissolutionis Matrimonii quoad vinculum.

53. Nostri igitur muneris est, catholicam doctrinam ex ordine vindicare adversus Ecclesiæ obtrectatores in singulis articulis, qui eo, quo diximus, modo ab ipsis impugnantur.

PROPOSITIO I.

Non licet Christianis plures simul habere uxores, cum hoc sit lege divina prohibitum.

54. De fide est hæc propositio juxta can. II, sess. XXIV Conc. Tridentini : *Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum, anathema sit.*

55. Hæc autem definitio tum Christi, tum Apostoli Christi doctrinam declarantis, auctoritate fulcitur atque perpetua Ecclesiæ traditione. Christus enim, Matth. XIX, v. 4 et seqq. sciscitantibus Pharisæis, si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa, respondit : *Non legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit : Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ; et erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.* Instantibus porro Pharisæis : *Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere?* reposuit Christus v. 7 et seqq. : *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras; ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur; et qui dimissam duxerit, mœchatur.* At si polygamiam non damnasset Christus, minime affirmasset

mœchari illum, qui, sua uxore dimissa, aliam duxerit, aut mœchari eum, qui duxerit ab alio dimissam; repugnat enim esse mœchiam, ubi verum conjugium; nec mœchus haberi potest, qui uxorem dimissam ducit, si prius conjugium vere solutum fuerit. Igitur si uxore dimissa aliam ducere non licet, id multo minus licere priori retenta, judicandum est (1).

56. Verum quod omnem dubitationem tollit circa germanum Christi verborum sensum, illud est quod scribit Apostolus, I ad Cor. VII, vv. 10 et 11: *Iis, qui Matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.* Similiter Rom. VII, v. 2: *Quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro.* Quamvis porro Apostolus in adductis locis expresse non loquatur nisi de sola uxore, cum tamen in cit. ep. ad Corinthios paris conditionis virum et uxorem faciat in conjugii juribus, consequens, est ea, quæ de muliere scripsit, de viro pariter esse intelligenda, eo vel magis quod polyandria apud Judæos, ad quorum legis normam scripsit Apostolus, minime obtineret (2).

(1) Hoc ipso argumento utitur Buddeus, loc. cit.

(2) Primum exemplum, quod occurrat in historia Judæorum, de femina, quæ dederit libellum repudii viro suo, illud est, quod refert Josephus Flavius, *Archæol.* lib. xv, cap. 7, n. 10, edit. Havercamp. de Salome Antipatri filia ac Herodis M. sorore, de qua scribit Josephus: Πέμπει μὲν εὐθὺς αὐτῷ (Κοστόβαρῳ) γραμμάτιον, ἀπολυομένη τὸν γάμον, οὐ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους νόμους· ἀνδρὶ μὲν γὰρ ἔξεστι παρ' ἡμῖν τοῦτο ποιεῖν, γυναικὶ δὲ οὐδὲ διαχωρισθείσῃ καθ' αὑτὴν γαμηθῆναι, μὴ τοῦ πρότερον ἀνδρὸς ἀφίεντος. *Ea illi* (Costobaro marito suo) *continuo misit libellum ad dissuendum matrimonium, contra quam ferunt Judæorum leges. Nam viro quidem apud nos id facere licet; neutiquam vero feminæ, quæ sponte discesserit, alteri nubere fas est, nisi prius a marito dimittatur.* Hinc Joseph Scaliger, *Animadv.* in Eus. p. 159, seu n. 2015, de Salome: *Audacissima*, inquit, *mulier*, *prima Hebræorum ausa est a viro discedere.* Alterum occurrit *Archæol.* lib. xviii, cap. 5, n. 4, ejusdem edit., de Herodiade, quæ dimisso priori marito Herode, magni Herodis filio, nupsit ejus fratri Herodi pariter cognomento. Animadvertit porro et hic Josephus, hoc factum esse contra patrias leges scribens:

57. Res denique tota conficitur ex perpetua Ecclesiæ traditione. Ex Patribus enim alii affirmant, advenientem Christum omnem illam veterem polygamiæ consuetudinem delevisse, ut Chrysostomus (1); alii denunciant, lege Evangelii reum esse adulterii, qui aliam uxorem quærit, quum habet suam, ut Ambrosius (2) et Augustinus (3). Concilium vero Milevitanum II, anno. 416 adversus Pelagium celebratum, cap. XVII decrevit : *Placuit, ut, secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur* (4). Eadem habet Innocentius I (5) : Nicolaus vero I, in responsis ad consulta Bulgarorum. *Duas*, inquit, *tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humanæ conditionis admittit, nec lex Christianorum ulla permittit* (6). Adeo vero constans ac perpetuum fuit hac de re Ecclesiæ judicium, ut facultatem, quam paulo ante meminimus, Philippo Hassiæ a novatoribus factam, christianus orbis exhorruerit, et ipsi Lutherani, ne tanti facinoris rumor in vulgus efflueret, omni ope, cum primum patratum est, curaverint (7). Attamen Joan. Gerhardo teste, celebris postea apud eosdem fuit bigamia comitis a Gleichen, quæ ab ipsis non solum tolerata, sed etiam probata fuit (8).

Ἡρωδιάς... ἐπὶ συγχύσει φρονήσασα τῶν πατρίων, Ἡρώδῃ γαμεῖται, τοῦ ἀνδρὸς τῷ ὁμοπατρίῳ ἀδελφῷ, διαστᾶσα ζῶντος. *Herodias, ut quæ in animum induxerat leges patrias violare, Herodi nupsit, viri sui, a quo vivo discessit, ex eodem patre fratri.* Hujus exemplum postea aliæ perditæ feminæ imitatæ sunt. Cfr. Seldenus, *Uxor hebræa*, lib. III, cap. 19, Londini 1646.

(1) *Homil.* LVI, *in Genes.* n. 3, edit. Maur. tom. IV, pag. 542, et *Hom.* LXII, alias LXIII, *in Matth.* n. 1 et 2, edit. cit. tom. VII, pag. 620 et seq.

(2) *De Abraham*, lib. I, cap. 7, n. 59, et cap. 4, n. 23, ubi cfr. adnot. Maur. editor.

(3) *De nuptiis*, lib. I, cap. 10.

(4) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. I, col. 1220. Pertinet autem hic canon ad Concilium plenar. African. Carthagin. anno 407 celebratum.

(5) Epist. VI ad Exsuperium Tolosan. cap. 6, apud Coustant, col. 794.

(6) Cap. 51; apud Hard. *Acta Concil.* tom. V, col. 371.

(7) Loc. cit. *Hist. des variat.* n. 6.

(8) *Loc.* XXVI, cap. 5, § 226.

DIFFICULTATES.

58. Obj. 1° Apostolus, I ad Timoth. III, 2, docens, Episcopum oportere *unius uxoris virum* esse, satis aperte indicat, pro Judæorum more aliis uxorum pluralitatem posse concedi. 2° Quod probe intellexit imperator Valentinianus I, qui, teste Socrate (1), legem tulit, ut *cuivis liceret duas simul habere uxores legitimas;* atque, ut exemplo legem firmaret, Justinam duxit, Severa adhuc vivente; quod 3° et fecisse Imperator alter Lotharius perhibetur. 4° Quare Gregorius II, in epist. ad Bonifacium, cuidam indulsit, ut propter uxoris suæ infirmitatem aliam duceret (2); 5° quem dum Gratianus temere hac de causa accusat veluti sacrorum canonum et doctrinæ apostolicæ et evangelicæ infractorem (3), nonnisi propriam inscitiam prodit. 6° Et sane quomodo divina lege abrogata dici potest polygamia, quam tanta cum laude sanctissimi Patriarchæ et Reges in Vet. Test. frequentarunt? 7° Hæc enim neque liberorum procreationem, neque honestam educationem impedit, nec familiæ pacem ac tranquillitatem perturbat, ut olim Hebræa gens, nunc vero plerique Orientis populi exemplo esse possunt. Quare si intolerabiles uxoris mores, si ejusdem sterilitas, reipublicæ status atque aliæ ejusmodi causæ persuadeant polygamiam, ex juris naturæ et gentium principiis ea permitti posse videtur. Ergo.

59. Resp. Ad 1m, *Dist.* Ita docuit Apostolus ad excludendam in Episcopo polygamiam successivam, *conc.;* ad excludendam polygamiam simultaneam, *neg.* De polygamia enim successiva Apostoli effatum universa intellexit antiquitas, ut suo loco ostendi-

(1) *Hist. eccles.* lib. IV, cap. 31.

(2) Apud J. Hartzeim S. J. *Concilia Germaniæ*, tom. I, pag. 34, Colon. Agripp. 1759, sic porro se habet hoc responsum, quod exhibetur n. II: *Nam quod proposuisti, quod si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid ejus faciat jugalis? Bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentiæ vacaret. Sed quia hoc magnorum est, ille, qui se non poterit continere, nubat magis; non tamen subsidii opem subtrahat ab illa, quam infirmitas præpedit, et non detestabilis culpa excludit.*

(3) Causa XXXII, q. VI, cap. 18, apud Pithœum, *Corpus jur. can.* tom. I, pag. 391.

mus (1); et aperte illius mens colligitur ex simili loquendi ratione, qua in eadem epistola usus est Apostolus, qui disserens de diaconissa statuit, ut non eligatur nisi *quæ fuerit unius viri uxor* (2).

60. Ad 2m, *Neg.* Sanior enim critica jam rejicit tanquam commentitiam Socratis narrationem de Valentiniani facto ac de lege ab eo lata. Etenim non solum Baronius (3) et eruditus Valesius (4) aliique auctores catholici (5) passim hujus historiæ veracitatem respuunt, sed et respuerunt, vel saltem in gravem falsitatis suspicionem revocarunt heterodoxi ipsi scriptores, inter quos eminent Puffendorffius (6) atque Buddeus (7); idque merito, 1o quia ejusmodi legis nullam prorsus mentionem injiciunt Sozomenus, Theodoretus, Zosimus, et qui Valentiniani gesta studiosissime prosecutus est Ammianus Marcellinus; 2o quia nihil ea de re ejus temporis Patres et ecclesiastici auctores memoriæ prodiderunt; nec Damasus Rom. Pontifex, nec Episcopi ceteri Valentiniano coævi, nec Hieronymus adversus eam legem reclamarunt, quæ fuisset christianæ religioni adeo injuriosa; 3o quia præmortua Severa, Justinam duxit Valentinianus, ut post Baro-

(1) Tract. *De Ordine*, n. 198. Interpretatio, quam dedit Theodoretus tum in hunc Pauli oc. tum in epist. cx ad Domnum Antiochenum, hujus Paulini textus, *de bigamo* nempe *simultaneo*, est prorsus singularis, quamque ipse excogitavit, ut semet purgaret, quod promovisset ad Tyriorum Episcopatum Irenæum comitem, qui successive bigamus erat. Quam ob rem de violatis Ecclesiæ canonibus accusatus, ipse contra interpretationem et sensum antiquitatis alia ratione omnino verba Pauli exposuit. Cfr. Renaudot. *Perpét. de la foi*, tom. v, liv. vi, ch. 8 circa finem. Cfr. etiam Christ. Lupus, diss. *De cleric. continent.* cap. i.

(2) I ad Timoth. v, 9. Ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή.

(3) Ad annum. 370, n. 125, ubi fuse de hoc argumento agit; cfr. etiam adnot. Pagii ad annum 375, n. 5.

(4) In not. 2, ad cap. 31, libri iv Socr.

(5) Cfr. Nat. Alex. in sec. iv, cap. ult. art. 4.

(6) *De jure naturæ et gentium*, tom. i, lib. vi, cap. i, *De Matrimonio*, § 16, Francofurti ad Mœnum 1706.

(7) *Institut. Theologiæ dogmaticæ*, lib. v, cap. 4, § 47, in not. pag. 1319, Lips. 1741; quibus addendus est W. Lowth in adn. ad loc. cit. Socratis, qui præterea ex alio capite ostendit, falsam esse Socratis narrationem, dum refert Justinam virginem fuisse; ex Zosimo enim constat, Justinam prius nuptam fuisse Magnentio tyranno.

nium ostendit Valesius (1); 4° quia cit. Ammianus, quamvis Valentiniano infensus, eum commendat ob castitatis professionem, scribens : *Omni pudicitiæ cultu domi castus et foris, nullo contagio conscientiæ violatus obscenæ, nihil incestum*, etc. (2).

61. Ad 3m, *Dist.* Id fecisse perhibetur Lotharius contra legem Christi, *conc.;* legitime, *neg.* Adversariis onus incumbit ostendendi, sive Lotharium sive alios qui hoc attentarunt, juxta Christi legem egisse, ut aliquid proficerent. Flagitia enim etiam Principum nunquam possunt factum aliquod cohonestare. Porro de Lotharii polygamia hæc scribebat Nicolaus I, quæ et aliis ejusdem criminis viro illi principi sociis aptari debent : *Annon districta ultione feriendus es, qui in duabus uxoribus adulterium Lamech imitatus esse dignosceris?* Nicolaus præterea contubernium cum pellice Imperatori prohibuit; Episcopos vero assentatores, quique facinus probaverant, e sedibus dejecit (3).

62. Ad 4m, *Dist.* Indulsit Gregorius II, ut aliquis duceret aliam uxorem ob prioris infirmitatem, quæ nempe talis esset, ut plerisque placet (4), quæ constitueret impedimentum dirimens perpetuæ impotentiæ, *trans.;* ob infirmitatem qualemcumque, quæ supervenerit Matrimonio alias legitime contracto, *neg.* Ideo vero transmisimus primum distinctionis membrum, quia viris eruditis epistola illa suspecta est, ab aliis vero ut supposititia rejicitur (5).

(1) Loc. cit. Cfr. etiam Pagius, loc. cit.

(2) Lib. XXX, cap. 9, edit. Valesii, Paris. 1681.

(3) Acta, quæ spectant ad Lotharii facinus, cfr. apud Hartzeim, *Concilia Germaniæ*, tom. II, pag. 265 ad pag. 355.

(4) Hanc tamen responsionem respuit Estius in lib. 4 *Sent.* d. 33, § 6, qui censet, Gregorium II (quem ipse cum Gratiano dicit III), non permisisse alterum Matrimonium tanquam justum et legitimum, sed tanquam minus malum respectu fornicationis cum pluribus, quæ illi viro erat metuenda propter ejus incontinentiam. *Quæ responsio*, subdit, *si non placet, fatendum erit cum Gratiano, rescriptum hoc Gregorii, tanquam sacris canonibus, imo evangelicæ et apostolicæ doctrinæ penitus adversum, non esse recipiendum; Pontificem autem non voluisse tanquam fidei dogma definire, sed solum opinionem suam de re nondum definita aliis declarasse.* Cfr. Bossuet, *Défense de l'hist. des variat.* § 62.

(5) Cfr. Collet, *Continuatio prælect. theolog.* Hon. Tournely, tom. VIII,

63. Ad 5m, *Dist.* Quem Gratianus accusat errore facti deceptus, *trans.;* errore juris, *neg.*

64. Ad 6m, *Dist.* Polygamiam Patriarchæ et Reges frequentarunt in Vet. Test. et quidem, ut plures existimant, ex divina dispensatione (1), *conc.;* quæ propterea frequentari etiam possit in Nov. Test. sublata a Christo omni polygamia simultanea, *neg.* ut constat ex adductis probationibus.

65. Ad 7m, *Trans.* Hæc enim aliaque ejusmodi rationum momenta ad summum evincerent, polygamiam juri naturali absolute non esse contrariam, prout cum suis contendit Calvinus (2), seu, ut alii censent, non adversari primariis conjugii finibus, id est,

cap. 5, art. 2, sect. 3, n. 131, Venetiis 1757. Cfr. Binterim in op. cit. *Monumenta*, etc. tom. VI, part. 1, pag. 451, qui, agens de impedimento impotentiæ, hanc epistolam ex silentio Othonis et Willibaldi suspectam pariter habet. Sebast. Berardi in op. *Gratiani canones genuini ab apocryphis discreti*, p. II, Venet. 1777, tom. II, cap. 68, contendit, Gregorium II locutum esse de conjugio inito in infidelitate, quod cum Sacramentum non sit, eam non habet firmitatem, quam sibi vindicat conjugiumChristianorum, quod Sacramentum est. Cum igitur jus naturale omnimodam firmitatem non exposcat in conjugio, ita ut in nonnullis casibus dissolvi nequeat, ad ejus normam Gregorius responsum suum dedit, non autem juxta jus evangelicum et apostolicum, quod profecto doctus Pontifex non ignorabat. Sane Germani recens conversi erant ad religionem christianam opera S. Bonifacii; hinc ille, de quo loquitur S. Pontifex, et cum quo mitius agendum censuit, connubium adhuc ethnicus contraxerat; superveniente vero impotentia in ejus uxore, declaravit Pontifex, prius conjugium dissolvi posse, ac novum iniri. Cfr. pag. 166 et seqq.

(1) Ita inter ceteros tenent Bellarminus, *De Matrim.* cap. 11, n. 25 et seqq. et Estius, loc. cit. § 6, qui arbitrantur, polygamiam ex se nunquam licitam fuisse. Alii autem cum S. Thoma, *Suppl.* q. 65, art. 1, censent, verisimilius polygamiam absolute seu essentiæ et primariis conjugii finibus non adversari, et tamdiu licitam fuisse, quamdiu evangelica lege sublata non est; adversari autem secundariis, ut vocant, conjugii finibus; cujusmodi sunt pax, tranquillitas, mutua obsequia, etc. Cfr. Collet, op. cit. cap. 5, art. 2, concl. 1.

(2) Calvinus uxorum simultaneitatem tam stricte juri naturali prohibitam autumat, ut Patriarchas, quod plures uxores duxerint, violati hac in parte juris naturalis ac adulterii reos traducere non vereatur. De quo cfr. Puffendorfius, op. cit. lib. VI, cap. 1.

prolis generationi ejusdemque institutioni; nullo autem modo evincunt, polygamiam non fuisse a Christo in Nova Lege abrogatam. Siquidem adversus facta rationes congruentiæ non valent. Ceterum, quæ de orientalium populorum felicitate, pace domestica, educatione familiæ ambitiose jactantur, facile ipsis eorum annalibus et experientia refelluntur. Sed præterea addimus, felicitatem illam et pacem iis rationibus et mediis apud illos comparari, quæ naturæ atque indoli societatis maritalis omnino repugnant. Uxores enim in gynecæum tanquam in perpetuum carcerem detruduntur (1); liberi etiam, mares potissimum, plerumque eunucho vel servo, raro matri, in disciplinam traduntur. Utrum vero hæc appellanda sit beatitudo et felicitas, utrum societas maritalis et liberalis filiorum institutio, ipsis polygamiæ patronis pronunciandum relinquimus.

PROPOSITIO II.

Matrimonium ab infidelibus legitime contractum dissolvi potest quoad vinculum, si, alterutro conjuge ad fidem converso, nolit alter cum eo pacifice vivere, vel non consentiat habitare sine contumelia Creatoris.

66. Hæc propositio certa est. Vix enim unquam de illius veritate dubitatum fuit usque ad medium seculum anteactum ex occasione solemnis decreti, quod supremus Senatus Parisiensis die 2 Jan. 1758 edidit ad confirmandum judicium latum a curia Suessionensi die 5 Febr. 1756 in causa Judæi Borach Levi Argentinen-

(1) Comes de Maistre, *Du Pape*, liv. III, ch. 2, apposite scribit : *La femme est plus que l'homme redevable au christianisme. C'est de lui qu'elle tient toute sa dignité. La femme chrétienne est vraiment un être surnaturel, puisqu'elle est soulevée et maintenue par lui jusqu'à un état qui ne lui est pas naturel.* Paulo ante jam adduxerat observationem D. Buchanan, qui in op. *Christian Rechearches in Asia*, etc. *by the R. Claudius Buchanan*, pag. 66, Lond. 1812, scripserat : *Dans tous les pays où le christianisme ne règne pas, on observe une certaine tendance à la dégradation des femmes.*

sis, recens ad fidem conversi, quo eidem vetitum est aliud inire conjugium, quamvis uxor judæa renueret obstinate habitare cum ipso (1). Ex hoc autem tempore plures prodiere libelli ad evincendam indissolubilitatem ejusmodi conjugiorum, quorum longa ac inutilis res esset catalogum texere (2). Inter hujus novæ doctrinæ patronos eminent Augustinus Gervasio Vindobonensis professor (3) et auctor institutionum theologicarum Lugdunensium (4), quos non pauci in Germania præsertim (5) et Gallia secuti sunt, ex quibus unum recensebimus Tabaraud (6), jansenianæ factionis postremis his annis fulcrum præcipuum. Sic igitur adversus hos

(1) Qui primus conjugio interdixit Borach Levi, fuit R. Fitz-James Episcopus Suessionensis, qui non infimum locum tenet in historia Jansenismi. Levi appellavit ab hujus sententia ad Senatum Parisiensem, qui decretum Episcopi Suessionensis confirmavit. Omnia, quæ ad hanc celebrem causam spectant, collecta sunt in op. cui tit : *Recueil important sur la question de savoir si un Juif peut se remarier après son Baptême*, 2 vol. in-12, 1759. Leridant in op. *Code matrimonial.* tom. I, pag. 430, et Pothier, tom. II, n. 499, illius collectionis analysim instituerunt.

(2) Præcipui sunt : *Dissertation où l'on prouve que S. Paul n'enseigne pas que le mariage puisse être rompu, lorsqu'une des parties embrasse la religion chrétienne*, par Alex. Desessarts, 1 vol. in-12, 1765; *Traduction des deux livres de S. Augustin à Pollentius, avec des notes*, cujus auctor est D. Pilé; item *Collectio variarum dissertationum casum Apostoli illustrantium*, editore Jud. Leplat, 1 vol. in 8, Leodii 1779. Fere omnia opera, quæ contra dissolutionem horum conjugiorum edita sunt, in indicem librorum prohibitorum relata fuerunt. Horum auctores plerique factioni jansenisticæ aut aulicæ curiæ fuerunt addicti.

(3) Tract. seu lib. v *De Sacram. Matrim.* cap. 5, opp. tom. II, Viennæ 1766.

(4) Diss. IV, art. 3.

(5) Inter quos non infimum locum tenet Eybel, ac novissime Dr. Binterim, qui in op. cit. *Monumenta Ecclesiæ christiano-catholicæ primi, medii ac novissimi ævi*, tom. VI, part. I, *Mantissa* I, satis prolixam edidit dissertationem pro indissolubilitate horum conjugiorum. Verum de hoc cl. auctore paulo post disseremus.

(6) *Princip. sur la distinct. du contract et du Sacrement de Mariage*, nov. edit. pag. 32-35, item pag. 279 et seq. Alii recentiores auctores cfr. apud D. Jos. Carrière, *De matrimonio*, tom. I, part. 2, *De prop. Matr.* sect. 3, cap. I, Paris. 1837. Mirum porro videri debet inter hos auctores etiam recenseri Card. La Luzerne, qui et ipse huic sententiæ adstipulatus est in *Instr. sur le Rituel*, num. 670.

neotericos omnes, qui plerumque permoti videntur ad eam sententiam propugnandam, quod contraria sit ei, quam sequitur Ecclesia Romana, assertam propositionem adstruimus.

67. Illa propositio *certa* censenda est, et a quovis cordato catholico tenenda, quæ solidum habet in Scripturis fundamentum, atque in communi Patrum doctrina, in Romanorum Pontificum decretis et in constanti Ecclesiæ praxi; quæque demum communi Theologorum et Canonistarum suffragio gaudet. Talis porro est asserta propositio.

68. 1° Solidum fundamentum enunciatam thesim habere in Scripturis, constat ex verbis Apostoli, I ad Cor. VII, 10 et seqq. *Iis autem, qui Matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam ceteris ego dico, non Dominus : Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum... Quod si infidelis discedit, discedat ; non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi. In pace autem vocavit nos Deus.* Apostolum vero hic loqui de solutione quoad vinculum, non autem tantum quoad thorum, manifestum fit 1° ex antithesi, quam instituit inter conjugia fidelium et conjugia in infidelitate prius contracta, atque ex dispari conditione, quam inter ejusmodi conjugia intercedere declarat. Conjugia enim inter fideles inita affirmat esse absolute indissolubilia quoad vinculum : cum dicat : *Quod si discesserit* (fidelis quacumque ex causa), *manere innuptam, aut viro suo reconciliari;* conjugia vero e contra in infidelitate inita dissolubilia esse asserit, dicens : *Quod si infidelis discedit, discedat*, quin ullam apponat restrictionem; imo magis hanc libertatem declarat, adjiciendo : *Non enim servituti,* etc. 2° Ex eo quod, si Apostolus nonnisi de separatione quoad thorum aut quoad habitationem loqui voluisset, nihil omnino concessisset fideli super infidelem, quod jam non esset in ejus potestate; cum infidelis, discessione sua quoad thorum et cohabitationem, jam Matrimonium dissolverit; ergo, nisi dicamus, aut supervacanea aut

sensu vacua esse Apostoli verba, concludamus necesse est, de dissolutione quoad vinculum ipsum esse locutum. 3° Constat ex ratione, quam adducit Apostolus, dicens : *Non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi; servitutis* porro nomine hic significari non potest nisi vinculum illud, quo fit ut alteruter conjugum debeat aut celebs vivere aut alteri parti reconciliari, de quo paulo ante locutus fuerat, cum ageret de conjugio fidelium, quodque inferius v. 39 *ligamen* vocat, ejusque solutionem *liberationem*. Cum igitur huic servituti minime obnoxium esse fidelem conjugem doceat Apostolus, consequens est, per infidelis discessionem plane dissolvi Matrimonium in infidelitate contractum.

69. 2°. Fundatur thesis in communi Patrum doctrina; quotquot enim cit. Apostoli verba explanant, ea de perfecta dissolutione intelligunt. Sic S. Ambrosius : *Quidam*, inquit, *putant omne conjugium a Deo esse, maxime quia scriptum est : Quæ Deus conjunxit, homo non separet. Ergo, si omne conjugium a Deo est, omne conjugium non licet solvi. Et quomodo Apostolus dixit : Quod si infidelis discedit, discedat? In quo et mirabiliter noluit apud Christianos causam residere divortii, et ostendit non a Deo* (esse) *omne conjugium* (1); id est, non omne conjugium esse insolubile, cujusmodi est illud infidelium, de quo loquitur S. Doctor. Sic et Ambrosiaster antiquissimus auctor, atque Ambrosio ipsi coævus, ab hac communi ac recepta Ecclesiæ doctrina minime recedit, exponens Apostoli textum : *Si infidelis*, scribit, *odio Dei discedit, fidelis reus non erit dissoluti Matrimonii... ac per hoc non est peccatum ei, qui dimittitur propter Deum, si alii se junxerit* (2). S. Joannes Chrys. pariter in hunc modum

(1) *Lib.* VIII, *in Luc.* num. 2, edit. Maur. qui præterea, ibid. n. 8, subdit : *Unde et Apostolus : Denuntio, inquit, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere.* En infra : *Ceteris, inquit, ego dico, non Dominus : si quis frater infidelem habet uxorem et relinquit eam. Itaque ubi est impar conjugium, lex Dei non est. Et addidit : Quod si infidelis discedit, discedat. Simul idem Apostolus negavit legis esse divinæ, ut conjugium qualecumque solvatur; nec ipse præcepit, nec dedit deserenti auctoritatem, sed culpam abstulit destituto.*

(2) *Comment.* in hunc loc. in append. opp. S. Ambros. edit. Maur. tom. II, pag. 134.

interrogat : *Quid est autem, si infidelis discedit, discedat? Ut, si jubet te sacrificare, aut sociam esse impietatis propter Matrimonium, aut recedere, melius est, ut divellatur Matrimonium quam pietas* (1). Theophylactus, qui Chrysostomum in epitomen redegit, eadem ferme verba adhibet in comment. in hunc locum, scribens : *Veluti si tibi imperet, ut suæ particeps fias infidelitatis aut discedas a Matrimonio, discede; satius enim est connubium solvere quam pietatem* (2). Eadem ratione exponit OEcumenius (3). Sermonem vero in his esse de dissolutione conjugii quoad vinculum, ipsa orationis series declarat.

70. 3º Fundatur in Romanorum Pontificum decretis, et constanti Ecclesiæ praxi, quæ profecto apud catholicum virum magnum pondus habere debent. Jam vero celebre est Innocentii III doctissimi Pontificis decretum, quod extat in cap. VII, *Quanto de divortiis*, his verbis expressum : *Si alter infidelium conjugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente, qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit; et in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus : Si infidelis discedit, discedat; frater enim vel soror non est servituti subjectus in hujusmodi. Nam etsi Matrimonium verum inter infideles existat, non est tamen ratum* (4). Quod quidem decretum sequentes Pontifices probaverunt ad unum omnes. His propterea innixus sapientissimus Pontifex Benedictus XIV, *De Synodo*, lib. VI, cap. 4, § 3, scribebat : *Certum est, infidelium conjugium, ex privilegio in fidei favorem a*

(1) *Hom.* XIX, *in cap.* VII *Epist.* I *ad Cor.* X, n. 3, opp. edit. Maur. tom. I, pag. 163. Τί δέ ἐστίν, Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται ; οἷον εἰ κελεύει σοι θύειν καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀσεβείας διὰ τὸν γάμον, ἢ ἀναχωρεῖν, βέλτιον διασπασθῆναι τὸν γάμον, καὶ μὴ τὴν εὐσέβειαν.

(2) Οἷον, εἰ κελεύει σοι ἢ κοινωνῆται τῆς ἀπιστίας αὐτῷ, ἢ ἀναχωρεῖν τοῦ γάμου, ἀναχωρείτω· βέλτιον γὰρ τὸν γάμον, ἢ τὴν εὐσέβειαν λυθῆναι. Tom. II, pag. 160, opp. edit. Venet. 1755.

(3) *Comment.* in hunc loc. tom. I, pag. 480, opp. edit. Paris. 1630, qui clarius adhuc loquitur.

(4) Apud Pithoeum, *Decretales*, etc. tom. II, pag. 221. Eadem ferme habet in cap. *Gaudemus* VIII, *De divort.* ibid. pag. 222.

Christo Domino concesso, et per Apostolum I ad Cor. VII promulgato, dissolvi, cum conjugum alter christianam fidem amplectitur, renuente altero, in sua infidelitate obdurato, cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris, etc. Hanc vero doctrinam in praxim deductam fuisse in universa Ecclesia, luculentis exemplis evincitur ab eodem Pontifice, tum loc. cit. tum lib. XIII, cap. 21, § 2 et seq. qui plures casus recenset excussos et resolutos a Summis Pontificibus S. Pio V, Gregorio XIII et Paulo V. Quibus adjici possunt responsa a S. Congregatione Concil. Tridentini interprete sæpius data. Id ipsum evincunt Rituales libri variarum Ecclesiarum, ut Suessionensis (1), Metensis, Bononiensis in Britannia minori, Ebroicensis, aliique passim, qui eamdem praxim confirmant (2); usus item, qui ab immemorabili viguit, dissolvendi ejusmodi conjugia in regionibus, in quibus Judæi degunt, ut in Italia, Germania, Galliis, nominatim vero in diœcesibus Argentinensi, Virdunensi, Metensi, Tullensi (3). Neque adversarii nostri diffitentur, a pluribus seculis in Occidente præsertim hanc praxim obtinuisse, quin aliquis unquam reclamaverit. Aut igitur fatendum est, in casu nostro conjugia dissolvi, aut Romanos Pontifices, imo universam Ecclesiam, contra bonos mores graviter deliquisse, dum tot adulteria cohonestavit.

71. 4° Fundari demum thesim nostram in communi et constanti Theologorum et Canonistarum doctrina, res facti est, quam nec adversarii ipsi in dubium revocant; si enim in tota antiquitate unum fortasse Cajetanum excipias (4), quem omnes norunt fuisse

(1) Quod editum est ab ipsomet D. de Fitz-James, anno 1753, tom. 1, pag. 272.

(2) Cfr. Apud D. Jos. Carriere, op. et loc. cit. pag. 187.

(3) Ibid.

(4) Attamen Cajetanus ipse, *Comment.* in 1 ad Cor. VII, v. 15, cum retulisset nostram expositionem de perfecta conjugii dissolutione, subdit: *In hoc sensu communiter intelligit hæc Pauli verba Ecclesia; hinc enim intelligit, liberum esse tam christianum quam christianam conjugem, si infidelis conjux separetur, ad contrahendum cum alio seu cum alia conjugium.* Deinde, contraria sua sententia exposita, pergit: *Quia tamen antiquo Ecclesiæ usu sensum communem textus hujus firmatum credo, et tex-*

novitatum aucupem, nullum invenies, qui huic doctrinæ non adhæserit. Ante Gratianum quidem secul. IX hanc doctrinam propugnarunt, ut vidimus, Theophylactus et OEcumenius inter Græcos. Sec. XI Hugo a S. Victore (1) inter Latinos. Rursus sec. XII inter Græcos eminet interpres canonum doctissimus Theodorus Balsamon (2), et inter Latinos Petrus Lombardus (3), et qui in ejus opera commentarios ediderunt (4); post Gratianum vero ad unum omnes ad hæc usque tempora eam tradiderunt.

72. Si igitur ea propositio certa censenda est, quæ in Scriptura, Patribus, Romanorum Pontificum decretis, Ecclesiæ praxi et communi doctorum auctoritate fundatur, cum talis sit ex dictis propositio nostra, tanquam certa ea omnino tenenda est, ita ut nulli cordato Theologo absque insigni temeritatis nota ab ea recedere fas sit.

DIFFICULTATES.

73. Obj. prima. 1° Matrimonium, quod jure naturæ validum ac legitimum est, omnibus Theologis fatentibus, est prorsus insolubile; 2° tale autem est Matrimonium infidelium, quod Deus ipse conjunxit, et quod 3° suo modo unionem Christi cum Ec-

tus capax est hujus sensus communis, ideo dicendum est, etc. A Cornelio a Lapide, *Comment.* in hunc Apost. locum, adducitur pro contraria sententia etiam Dom. Soto, in lib. 4 *Sent.* dist. 39, art. 4. Ast lapsus hic est a Lapide; siquidem loc. cit. Domin. Soto oppositum prorsus docet cum S. Thoma, et innititur auctoritate Innoc. III aliorumque, qui a Gratiano adducuntur. Cfr. in op. cit. edit. Metimnæ Campi 1581, tom. II, pag. 312. Idipsum dicatur de Petro Soto, quem Paulus Sarpius, *Hist. Conc. Trid.* lib. VII, num. 64, adducit tanquam faventem sententiæ de indissolubilitate ejusmodi conjugiorum; certum enim pariter est, Petrum Sotum communi adhæsisse sententiæ, ut constat ex *Institutione Sacerdotum*, lect. 12.

(1) *De Sacramentis*, lib. II, part. XI, cap. 13, Venet. 1588, tom. III, fol. 299, opp. edit.

(2) Cfr. apud Beveregium in *Synodico*, Oxon. 1672; necnon in Photii *Nomocan.* apud Justellum in *Bibliotheca Juris canonici veteris*, Lutet. 1661.

(3) Lib. IV, d. 39.

(4) Quatuor circiter mille recensentur, qui super Petrum Lombardum commentaria scripserunt.

clesia pariter repræsentat. 4° Christi præterea et Apostoli sententiæ de indissolubilitate Matrimonii cujuscumque generales sunt, neque ullam exceptionem patiuntur. 5° Si Theologi propterea constare sibi volunt, fateantur necesse est, Matrimonia in infidelitate contracta nullo unquam in casu dissolvi posse.

74. Resp. Ad 1m, *Dist.* Si nulla exceptio aut dispensatio Deo ipso auctore fiat, *trans.;* si divina auctoritate fiat exceptio aut dispensatio, *neg.* Alioquin Deus nunquam permisisset conjugiorum dissolutionem; attamen reipsa permisit per libellum repudii. Quamvis ergo Matrimonii indissolubilitas naturæ admodum consentanea sit, non est tamen eadem jure stricto omnino imperata (1).

75. Ad 2m, *Dist.* Ita tamen, ut possit eodem Deo auctore dissolvi, *conc.;* ita ut dissolvi nequeat, *neg.* Responsio patet ex dictis; potiori enim jure Deus conjunxerat Matrimonia Hebræorum, quæ tamen, ipso permittente, dissolvi poterant.

76. Ad 3m, Idem esto responsum. Nam etiam connubia Hebræorum potiori ratione, seu ratione typi, futuram Christi cum Ecclesia conjunctionem repræsentabant, et nihilominus poterant dissolvi.

77. Ad 4m, *Dist.* Generales Christi et Apostoli sententiæ nullam exceptionem patiuntur, quæ fiat auctoritate humana, *conc.;* auctoritate divina, *neg.* Alioquin nec Matrimonia rata fidelium

(1) Vidimus ex S. Augustino, firmitatem plenam conjugio provenire ex ratione Sacramenti; hinc non desunt graves Theologi et Canonistæ et juris naturalis periti, qui arbitrentur, Matrimonii dissolutionem non adversari primario saltem juri naturali, etsi secundario adversetur; cum non infirma rationum momenta ex jure naturali petita hanc dissolutionem damnent. Ceterum si juri naturali primario adversaretur conjugii dissolutio, eam nunquam Deus in veteri lege permisisset, prout fecit. Cfr. De Chapt de Rastignac, *Accord de la révélation et de la raison contre le divorce*, Paris 1790; Barruel, *Lettres sur le divorce à un député de l'Assemblée nationale*, 1789; D. De Bonald, *Du divorce considéré au XIXe siècle;* D. De Nougarède, *De la législation sur le mariage et sur le divorce*, 1802, et in op. *Histoire des lois sur le mariage*, 1803, quos citat D. Carriere op. et loc. cit. pag. 154 et seq.

per solemnem sanctioris vitæ professionem possent dissolvi; quod profecto adversarii nostri non dicent, si catholici esse velint.

78. Ad 5m, *Neg.* Optime enim sibi constant Theologi, dum admittunt, Matrimonia infidelium per divinam dispensationem dissolvi posse, non autem humana auctoritate. In eo autem versatur adversariorum error, ut patet ex propositis difficultatibus, quod supponant a nobis admitti, ejusmodi infidelium conjugia humana auctoritate dissolvi; cum nos e contra doceamus, sola divina auctoritate id fieri, seu nomine Dei, qui, ut loquitur Benedictus XIV, *talem exceptionem in favorem fidei apposuit,* ut paulo ante dictum est.

79. Obj. secunda. et inst. Atqui ejusmodi exceptionis Scriptura in primis non meminit. 1° Illud enim Apostoli : *Si infidelis discedit, discedat,* nimis obscurum est et ambiguum, quam ut certo colligi inde possit dissolutio vinculi conjugalis, et potestas facta fideli alterius conjugii ineundi. 2° Imo scholasticorum expositio verbi *discedat* haud facile poterit confirmari regulis hermeneuticis, et contraria menti Apostoli omnino videtur. 3° Cum enim Apostolus constituerit tanquam principium, diversitate religiosæ confessionis non solvi conjugium, ad propositam sibi quæstionem : quid facto opus sit, si infidelis nolit pacifice cum fideli cohabitare? respondet : *Si infidelis discedit, discedat;* perinde ac si diceret : Nos Christiani impedire non valemus, quominus infidelis juxta leges civiles, relicta fideli altera parte conjugali, novum ineat conjugium; potius omnia nobis dimittenda sunt, quam ut fidem abnegemus. Hac ratione respondit Apostolus juxta æquale utriusque jus conjugale modo declaratum, ita ut sensus sit : si ethnicismus alterius partis conjugalis non dat Christiano discedendi facultatem, quanto minus eam infideli dare poterit sanctissima christiana religio? Quod si scandalizatus infidelis discedit, discedat; fides nostra, quæ ad pacem monet, culpa vacat; sed, ut ait Chrysostomus, ille infidelis causam præbuit, ut is, qui fornicatus est. 4° Injusta igitur ab infideli facta separatio, ut concludit Hammond (1), juxta Paulinam argumentationem nullum præbet

(1) *Annot.* in epist. Paul. ex edit. Clerici pag. 144.

fideli privilegium, et quidem, ut testatur Chrysostomus, tam parum id valeret præstare, quam ad id valet fornicatio. 5° Illud v. 11 positum Pauli principium: *Quod si discesserit, manere innuptam*, habet hic locum; nec, ut maneat innupta, res tam difficilis esse debet Christianæ secundum illud v. 29: *Tempus breve est; reliquum est ut, qui habent uxores, tanquam non habentes sint.* 6° Eo magis quod reconciliatio cum parte infideli semper esset a Dei gratia speranda, cum juxta leges Romanas liceret redire ad prius conjugium: *Spreti repetit vestigia lecti.* Incumbit proinde fideli derelictæ, ut pro conversione infidelis conjugis oret. 7° Verba autem: *Non enim servituti subjectus est*, etc., quæ huic interpretationi obesse videntur, non debent intelligi de servitute *conjugali*, sed *de servitute peccati;* ita ut ex Apostolo fides omnibus sit præferenda, cum non ea ratione vir et uxor alligati sint, ut debeant etiam ad peccandum inservire, et se ipsos perdere. 8° Sane in fœdere, in quo utraque pars æqualibus juribus gaudet, cujusmodi est conjugium, servitus locum habere nequit. 9° Præsertim cum Apostolus hic vocabulis utatur τὸν ἄνδρα et τὴν γύναικα, quibus aperte conjugium nondum solutum esse indicat. 10° Ne autem etiam in casu, quo conversio sperata locum non haberet, sine solatio fidelem conjugem relinqueret Paulus, pergit v. 17: *Unicuique sicut divisit Deus*, id est: cogita, quia Deus ita tecum voluit; hanc christianam regulam quilibet fidelium, in quocumque demum casu sit, sequatur. 11° Hæc igitur interpretatio de separatione quoad victum thorumque simplicissima et maxime litteralis Paulini textus videtur. Nostri scholastici in hac quæstione, dum ex verbo *discedat* concludunt, fidelem conjugem non adigi ad infidelem sequendum, si is pacifice cohabitare nolit, sed posse alteri nubere, supponunt, quod est in quæstione (1). Ergo.

(1) Ita Binterim in diss. cit. *Circa insolubilitatem conjugii quod extat fidelem inter et infidelem*, § 2. Illud vero in Cl. auctoris commendationem silentio prætereundum non censeo, quod vix ipsi innotuerit, per litteras ad eum datas a R. D. Carolo Vizzardelli, a Secretis pro litteris latinis SS. Domini N. Gregorii XVI, VI Kal. Oct. 1832, Summum Pontificem ægre tulisse sententiam, quam in tom VI part. I, mantissa I, adstruxerat circa indissolubilitatem con-

80. Resp. *Neg. subs.* Ad 1m prob. *Dist.* In se, *trans.*; si ei accesserit Ecclesiæ interpretatio, quæ sensum germanum determinet, *neg.* Jam vero Cornelius a Lapide fuse ostendit, non solum ex contextu, sed ex communi interpretum Græcorum et Latinorum expositione, Romanorum Pontificum interpretationem genuinam præ se ferre Paulini testimonii sententiam (1). Addo, obscuritatem, quam exaggerant adversarii, si qua revera sit, novam esse rationem subjiciendi propriam interpretationem expositioni Ecclesiæ.

81. Ad 2m, *Neg.* Hanc enim oppositionem cum hermeneuticis

jugii fidelem inter et infidelem, si hic sine injuria Salvatoris cohabitare nolit, ut statim dicta revocaverit, ac sequentem emiserit declarationem : *In rebus theologicis a supremo totius Ecclesiæ magistro, cui Jesus Christus docendi munus demandavit, edoceri, maxima discipuli laus est et gloria. Qua de causa, quanquam quæstio proposita a Conciliis nondum sit definita, sufficit tamen mihi, auctori operis citati, significata Summi Pontificis nostri Gregorii displicentia, ut eam loco citato assertam et defensam de indissolubilitate præfati conjugii sententiam tanquam decretis Summorum Pontificum et praxi Ecclesiæ contrariam declarem et rejiciam; sicut et omnia alia opuscula infallibili Ecclesiæ catholicæ Summique Pontificis judicio humillime subjicio. Dusseldorpii* 16 *Octob.* 1832. *Dr. Binterim.* Inserta est autem hæc declaratio tom. VII, part. 2. ad finem operis archæologici. Ita se gerunt, qui ex animo catholici sunt.

(1) *Comment.* in hunc loc. Vidimus, ipsum Cajetanum non abnuere, ejusmodi expositionem Apostoli menti consentaneam esse atque contextui; sic enim scribit loc. cit. *Quia tamen antiquo Ecclesiæ usu sensum communem textus hujus firmatum credo, et textus capax est hujus sensus communis, ideo dicendum est, quod Dominus in Evangelio non communem utrique conjugi, sed marito propriam tradidit libertatis legem, ut textus ipse manifeste dicit. Paulus autem communem utrique conjugi legem libertatis promulgat, auctoritate procul dubio divina; qua sola separari potest quod Deus conjunxit, juxta verbum Domini de conjugio, non Christianorum, sed ab initio mudi constituto. Infidelitas autem, quæ ad animam spectat, paris censetur juris in utroque conjuge a Paulo. Et hæc dicta sint ad satisfaciendum quæstioni de contrarietate doctrinæ Pauli ad doctrinam Christi. Christus enim solam fornicationis causam excepit solutionis conjugii quoad vinculum* (juxta peculiarem Cajetani sententiam, de qua postea); *Paulus autem alteram docens causam, docet, non esse solam fornicationis causam.*

regulis et Apostoli mente non solum scholastici non deprehenderunt, ut adversarii fingunt, sed neque Patres et interpretes, ut vidimus, neque Romani Pontifices. Mirum proinde est, ipsos solos, qui tamen fatentur, imo contendunt, Pauli textum nimis obscurum esse, ejusmodi oppositionem invenisse.

82. Ad 3m, *Neg.* Tota enim hæc adversariorum expositio nititur falso, ut ajunt, supposito, quod scilicet Apostolus constitutum a se principium de indissolubilitate Matrimonii extendat pariter ad casum sibi propositum de infideli, qui nolit pacifice vivere cum fideli; cum tamen ex orationis serie contrarium plane appareat. Etenim, cum Apostolus declaraverit, insolubile manere connubium, si infidelis consenserit pacifice degere cum fideli, eo quod diversitas confessionis non sit ratio conjugii solvendi, postea ad casum nostrum deveniens contrarium omnino statuit, dicens : quod si infidelis discedit, seu abrumpit Matrimonii vinculum, disrumpat, ut ei placet, atque penitus divellat; et tunc conjux fidelis liber erit, utpote solutus ab eo vinculo, quod licet injuste, tamen ex parte sua infidelis disrupit ac solvit. Hunc enim sensum exigit antithesis a Paulo instituta inter duos priores casus, in quibus aperte omnem exceptionem sustulit, imo expressam apposuit restrictionem de obligatione manendi in priori conjugio, quamvis divortium quoad thorum victumque intercesserit, et inter tertium casum, in quo absolute pronunciat Apostolus, vinculum semel ab infideli solutum tale permanere. Sane per verbum *discedat* solutionem conjugii quoad vinculum ex parte infidelis juxta leges Romanas significari adversarii ipsi fatentur; quare igitur nunc contendunt, coarctari ejus significationem ad solam separationem quoad thorum et habitationem respectu fidelis? Quæ porro adjiciunt adversarii, nihil aliud evincunt, quam infidelem inique ac injuste se gerere, dum propter religionem christianam solvit conjugium, quod et nos ultro fatemur, nec infidelitatem hoc jus ei tribuere; ast non evincunt, quod ipsis probandum esset, Deum ex hac occasione non dedisse, in favorem fidei, Christiano, privilegium novas ineundi nuptias.

83. Ad 4m, *Dist.* Injusta infidelis separatio nullum præbet fideli privilegium per se, *conc.;* ex Dei dispositione, *neg.* Neque

enim nos, ut objectio supponit, ex injusta infidelis separatione repetimus privilegium, de quo est sermo, sed ex Deo, ut sæpius diximus, qui in fidei favorem in ejusmodi casu illud fideli concessit. Hinc ruit etiam animadversio, quæ ex S.Joan. Chrysostomo fit.

84. Ad 5^m, *Neg.* Alioquin S. Paulus hanc restrictionem non prætermisisset; non solum vero hic eam Apostolus prætermisit, sed, ut patet ex toto contextu, potius exclusit. Quod porro additur de vitæ brevitate, ad rem præsentem non facit.

85. Ad 6^m, Esto. Non tamen inde sequitur debere partem derelictam manere innuptam, cum possit sua frui libertate; secus agere esset propositum sanctioris consilii, non obligatio.

86. Ad 7^m, *Neg.* Nam Apostolus loquitur de immunitate a servitute relative ad solutionem conjugii; cum enim dixisset : *Quod si infidelis discedit, discedat,* continenter addit : *non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi.* De peccato ne verbum quidem habet. Superstructa proinde expositio est violenta adversariorum glossa.

87. Ad 8^m, *Dist.* In fœdere conjugali non datur servitus proprie dicta, *conc.;* improprie dicta, qua fiat ut neuter conjux possit se amplius a jugo retrahere et ab obligationibus, quas secum fert Matrimonium, *neg.* Ludunt propterea adversarii in verbo ambiguo, dum talia obtrudunt.

88. Ad 9^m, *Neg.* Nemo enim, qui non sit in Græca lingua hospes, ignorat, ut cetera omittam, voces ἄνδρα et γύναικα promiscue sumi tam pro nuptis quam pro non nuptis, præsertim in Scripturis.

89. Ad 10^m, *Neg.* Ejusmodi enim sunt piæ adversariorum meditationes, non vero verborum Pauli germana expositio.

90. Ad 11^m, *Neg.* Ut constat ex dictis; quare auctores potius novæ hujus interpretationis, non autem scholastici, supponunt quod est in quæstione, dum ex verbo *discedat* concludunt, datum esse privilegium fideli novas nuptias ineundi. Scholastici enim, imo verius Theologi omnes et interpretes pro se habent sensum veterum Patrum, et Romanorum Pontificum, et Ecclesiæ praxim, quibus adversarii destituti sunt.

91. Inst. Atqui neque traditio neque Ecclesiæ praxis favent horum Theologorum interpretationi. 1° Antiquiores Patres de hac

quæstione prorsus siluerunt. 2° Augustinus vero, quo meliorem Apostoli interpretem et traditionis testem habere non possumus, universam quæstionem expendit in duobus ad Pollentium libris *De conjugiis adulterinis*, et ubique adversatur iis, qui pro hujusmodi conjugiorum dissolutione pugnant. Non modo enim conjugalis vinculi insolubilitatem omni in casu absque ulla exceptione tuetur; non modo ait, lib. II, cap. 4 : *Nullius viri posterioris mulier uxor esse incipit, nisi prioris esse desierit; esse autem desinet uxor prioris, si moriatur vir ejus;* verum etiam, lib. I, cap. 18, ubi propius ad hanc quæstionem accedit, ideo inter cetera ostendit, non expedire, ut conjuges fideles dimittant infideles, *quia in alia conjugia cum ceciderint, viventibus eis, a quibus dimittuntur, adulterinis nexibus colligati difficillime resolvuntur.* Atqui legitimis, non vero adulterinis nexibus colligarentur, si fideli ita liceret ab infideli conjuge discedere, ut posset alias nuptias contrahere. Idem repetit cap. 25, ubi inter cetera scribit : *Propter quodlibet fornicationis genus, sive carnis sive spiritus, ubi et infidelitas intelligitur, et dimisso viro non licet alteri nubere, et dimissa uxore non licet alteram ducere; quoniam Dominus*, *nulla exceptione facta, dicit : Si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, mœchatur; et omnis, qui dimittit uxorem suam, et ducit alteram, mœchatur* Ergo Augustinus citra ullam ambiguitatem plane et expresse judicavit, omnia, atque ipsa infidelium conjugia, nunquam dissolvi posse. 3° Neque hoc Augustini judicium infirmare potest Theologorum et Canonistarum in asserenda contraria opinione conspiratio; horum enim auctoritas pluris facienda non est quam auctoritas Gratiani et Innocentii III, quibus unice innituntur; atqui constat, utrumque fuisse deceptum. Etenim canon *Si infidelis,* ab utroque laudatus tanquam Gregorii M. sententia, non ejus est, sed auctoris commentariorum in epistolas Pauli, quod opus Hilario diacono, homini obscuro, schismatico, et erroribus Luciferianorum contaminato, eruditi adscribunt. Cum ergo Innocentius et Gratianus opinionem suam a fonte impuro combiberint, ac ceteris proinde propinarint, eorum omnium auctoritas obruere Theologum non debet, qui si paucos viros, modo graves, secum habeat, poterit sane adversus pluri-

mos stare; non enim numero homines judicantur, sed pondere. 4° Ex dictis præterea et illud colligitur, quare nulla exempla solutorum ejusmodi conjugiorum anteriora seculo Ecclesiæ X proferri possint (1). Ergo.

92. Resp. *Neg. subs.* Ad 1m prob. *Dist.* Quia nulla eis se præbuit occasio de hac quæstione scribendi, *trans.* vel *conc.;* quia ipsis de hoc privilegio non constitit, *neg.* Duo hæc permisceri inter se nec possunt nec debent, ut ex pluribus aliis controversiis etiam dogmaticis planum fit. Posteriores vero de ea loquuntur, atque, ut vidimus, nobis suffragantur.

93. Ad 2m, *Neg.* Tantum enim abest, ut S. Augustinus quæstionem hanc universam expenderit, ut ne attingat quidem; tantum abest, ut doctrinæ nostræ adversetur, ut ne examini subjiciat quidem casum hunc nostrum, ut quivis duos libros ad Pollentium perlustrans facile sibi persuadere poterit (2). Hinc mirum

(1) Ita loc. cit. Gervasius, qui præterea insurgit adversus Van Espenium, eo quod in analysi *Decreti Gratianæi* confidenter asseruerit, præsentem Ecclesiæ disciplinam, dissolvendi Matrimonium neophytorum, fundatam esse super claros textus S. Augustini ex libris *De adulterinis conjugiis.*

(2) In his assertionibus Gervasii plura sunt perperam dicta; siquidem 1° falsum est, hanc quæstionem inter alias fuisse a Pollentio propositam S. Augustino; 2° falsum pariter est, S. Augustinum agitasse in his libris quæstionem de conjugiis in infidelitate contractis, et de casu conversionis alterutrius conjugis, renuente altero pacifice vivere et sine injuria Creatoris cum converso ad christinam religionem. Agitat igitur S. Doctor in libro priori duas quæstiones quarum altera est circa illud I ad Cor. VII, 10: *His, qui Matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam*, etc. quod dominicum præceptum Pollentius putabat pertinere ad mulieres a viris recedentes præter fornicationis causam, hisque solis vetitum esse alteri viro nubere; contra vero S. Augustinus ad eas *tantum* spectare contendit, quæ a viris fornicationiscausa recesserint, atque præter hanc unicam causam recedere (nempe quoad thorum et habitationem), fas omnino non esse. Altera quæstio, quæ in hoc priori libro discutitur, versatur circa illud Apostoli ibid. I ad Cor. VII, 12: *Ceteris ego dico, non Dominus, si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam*, quod *monendo* dictum ab Apostolo docet Augustinus, ita ut fideles juxta Apostoli consilium in relinquendis conjugibus infidelibus data licentia non utantur.

est, adversarios sibi Augustinum tanta fiducia vindicare, et opponere Innocentio III et Theologis omnibus.

94. Dum itaque in priori textu, qui nobis opponitur ex lib. II, *Nullius viri*, etc. affirmat S. Doctor, tunc mulierem desinere esse uxorem prioris viri, si iste moriatur, loquitur de casu adulterii, quo non solvi Matrimonium propugnat adversus Pollentium, qui contendebat, adulterium posse morti æquíparari, ac proinde immediate prosequitur : *Non si fornicetur*, quibus verbis explet sententiam, quæ tamen ab auctore, quem refellimus, prætermittuntur.

95. In altero autem textu non accedit S. Augustinus ad hanc quæstionem, sed exponit verba Apostoli : *Ceteris ego dico, non*

Pollentius enim sentiebat, vetitum ibi esse a Paulo, ne conjuges etiam infideles dimittantur a fidelibus. Postremo, atque, ut ita dicam, obiter attingit S. Augustinus quæstionem de cathecumenis in ultima vitæ periodo constitutis, an iis nec petentibus neque pro se respondere valentibus prosit baptizari, ac resolvit affirmative. In posteriori autem libro S. Doctor arguit Pollentium, eo quod existimaverit, adulterio perinde atque morte solvi conjugium, ad idque spectare, quod scribit Apostolus, 1 ad Cor. vii, 39 : *Quod si dormierit vir ejus, liberata est*, ita ut unum idemque significet *mortuum* et *adulterum*. Deinde diluit Pollentii argumenta, ac varia confutat, quæ suboriri timebat incommoda, nisi repudiata adultera aliam ducere viro liceat. Itaque in secunda quæstione hujus posterioris libri observat S. Augustinus, quod dimittere conjugem infidelem nec vetet nec jubeat Christus, moneat vero Paulus ne fiat, quando scilicet iste infidelis consentit habitare cum fideli, quia etsi liceret ex Christo id facere, non tamen expediat ob gravia incommoda, quæ exinde orirentur, quia multa sunt, quæ fieri licent, at non expediunt; etsi enim hoc injustum non sit, *prohibet tamen Apostolus consilio charitatis.* Demum cap. 20 ostendit S. Augustinus, de conjugibus infidelibus non dimittendis *consilium* Apostoli esse, non *præceptum*, et constanter insistit in illis verbis : *Si quis frater habet uxorem infidelem*, etc. aliam vero partem, in qua consistit quæstionis nostræ cardo : *Quod si infidelis discedit, discedat*, nulla unquam ratione attingit. Brevem hanc voluimus duorum istorum librorum, *De adulterinis conjugiis*, analysim instituere, tum ut pateat, quam parum fidendum sit neotericis doctoribus, dum tanta fiducia jactant auctoritatem S. Augustini, ut arguant Ecclesiæ praxim; tum ut pateat, principia generalia, quæ ipsi objiciunt ex S. Augustino, esse coarctanda ad substratam materiam. Hæc vidit Binterim; hinc, ut mox dicemus, in patrocinium causæ suæ non adscivit S. Doctorem.

Dominus : si quis frater, etc. de consilio non dimittendi conjugem infidelem etiam quoad thorum et habitationem, cum conjux infidelis consentit pacifice vivere cum conjuge fideli, ob incommoda, quæ ex illa separatione orirentur ; Pollentius enim contendebat, in citatis Apostoli verbis contineri præceptum (1).

96. In tertio demum textu propositionem illam generalem : *Propter quodlibet fornicationis genus*, etc. profert S. Doctor cohærenter ad Apostoli consilium, de quo supra. Quod vero spectat ad alteram textus Paulini partem : *Quod si infidelis discedit, discedat*, eam non attingit, nec verbum de ea habet. Cum igitur quæstio S. Augustini cum Pollentio circumscripta fuerit ad conjugia Christianorum, vel infidelium quorum alter convertitur et alter consentit habitare cum illo, propositiones ejus generales coarctandæ sunt ad substratam materiam ; alioquin sequeretur, nec dirimi posse juxta Augustinum conjugia rata Christianorum per solemnem professionem, adeoque non posse eum, qui in seculo relictus est, novas contrahere nuptias, quod adversatur Ecclesiæ doctrinæ.

97. Nunc coronidis gratia addimus : 1° vel ipsum S. Augustinum doctrinam suam veluti omnino certam minime proposuisse, cum sub finem libri I scribat : *Quæstionem tamen de conjugiis obscurissimam esse non nescio. Non audeo profiteri, omnes sinus ejus vel in hoc opere vel in alio me adhuc explicasse, vel jam posse, si urgear, explicare* (2). Et sane nonnulla habet, quæ cum doctrina nunc ab Ecclesia catholica recepta non plane cohærent, ex. gr. dum docet ibidem, non aliam ob causam quam ob adulterium admitti posse separationem quoad thorum, cum Ecclesia contrarium statuerit in Conc. Tridentino, a quo aliæ plures percensentur, ut ex inferius dicendis constabit ; 2° ipsum S. Doctorem agnoscere majorem firmitatem in conjugiis Christianorum quam

(1) Binterim hac de causa, non solum inter Patres, quos pro sua sententia adducit, non recenset S. Augustinum, sed præterea aperte profitetur, se cum debita reverentia ab hac Augustini interpretatione recedere. Cfr. op. et loc. cit. § 2.

(2) Cap. 25, n. 32. Tantum abest, ut S. Augustinus voluerit se fidelem traditionis interpretem exhibere, præsertim in quæstione, de qua agimus !

in aliis quoad vinculum. Jam vero hoc falsum esset, si admitteretur, Augustinum docuisse, quælibet conjugia etiam in infidelitate contracta nonnisi morte dissolvi.; 3° proinde concludimus, ejus generalia principia ad alia non minus certa ac generalia ejusdem S. Patris principia esse exigenda, cujusmodi illud est : *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur* (1); et aliud : *Quod tota per orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimæ insaniæ est* (2). Et hæc de Augustino.

99. Ad 3m, Resp. 1° *Nego* suppositum, tale nempe fuisse Augustini judicium, ut ex hactenus disputatis apertissime constat.

99. Resp. 2° *Dist.* Si Theologi et Canonistæ, dum in aliquam sententiam conspirant, solidis destituerentur rationum momentis, *conc.;* si solidis sint fundamentis innixi, ut in casu nostro, *neg.* Falsum præterea est, Theologos et Canonistas unice inniti Gratiani et Innocentii III auctoritati; sed fulciuntur insuper auctoritate reliquorum Rom. Pontificum, imo et Ecclesiæ universæ, quæ hanc doctrinam in praxim deduxit. Quamvis autem canon *Si infidelis* S. Gregorii M. non sit, desumptus tamen est ex antiquissimo scriptore seculi IV, qui hac in parte receptam in Ecclesia doctrinam secutus est, nec aliquid commune habet cum erroribus sectæ, cui adhæsit. Pro certo autem adversarii assumunt in sua argumentatione, textum Apostoli ac Patres, quos laudavimus nobis non adstipulari, cum nos contrarium ostenderimus. Quod vero adjiciunt de paucorum Theologorum gravitate, intelligendum procul dubio est de gravitate *relativa ;* istis enim neotericis, qui impugnant Ecclesiæ doctrinam, Theologi omnes qui ipsis adversantur leves sunt, cum sibi solis vindicent gravitatem et pondus.

100. Ad 4m, *Dist.* Id est, nulla documenta suppetunt anteriora seculo X, quibus constet dissoluta fuisse ejusmodi conjugia, *trans.;* nulla reipsa soluta fuerunt, aut saltem solvi non potue-

(1) *De Bapt.* lib. IV, cap. 24, num. 31. (2) *Epist.* LIV, *ad Januar.* num. 6.

runt, *neg.* Etenim eo ipso quod seculo V, ut testimonia a nobis allata ostendunt, doctrina nostra fuerit in Ecclesia communis, patet, eadem ætate, imo et anterioribus seculis in praxim eam fuisse deductam, vel saltem deduci potuisse, nisi rerum adjuncta et humana prudentia aliter faciendum dictassent. Non enim omnia, quæ licent, semper expediunt. Perturbationes porro, scandala paganorum, infidelium principum leges, nullum perversionis periculum, imo conversionis alterius partis spes, aliud tunc temporis suadebant. Hæc autem cum postea cessaverint, frequentiores ejusmodi conjugiorum solutiones factæ sunt (1).

101. Obj. tertia. 1° Cum alter conjugum in hæresim labitur, nec vult pacifice et sine Creatoris injuria cum alio conjuge vivere, non dissolvitur Matrimonium, etsi par videatur ratio, atque eadem incommoda occurrant, quæ in Matrimonio infidelium observantur. 2° Conjugale vinculum dissolvi nequit propter adulterium, ergo nec propter infidelitatem, quæ naturæ Matrimonii multo minus vel nullatenus adversatur. 3° Non consentiunt Theologi et Canonistæ, quonam certo et definito tempore prioris conjugii vinculum dissolvatur. Nec vero dissolvitur antequam secundum contrahatur; nam si ante illud tempus altera quoque pars convertatur, non erit amplius dissolutioni locus. Nec dissolvitur, quando secundum contrahitur aut jam contractum est; etenim, ut secundum valide iniri possit, omnino necesse est ut nullum sit vinculum prioris. 4° Denique in iis, quæ ad Sacramenta pertinent, tutiorem partem eligere debemus; sed longe tutius est, ut conjux fidelis continentiam servet quam nubat; nam si se contineat, nihil metuendum est; si vero nubat, objicit se periculo frustrandi Sacramenti atque inducendæ polygamiæ simultaneæ. Ergo.

102. Resp. Ad 1m, et 2m *Neg.* paritatem. In iis enim, quæ a

(1) Mirum videri debet, Binterim urgere auctoritatem Patrum Græcorum et praxim Ecclesiæ Græcæ pro indissolubilitate conjugiorum infidelium in casu nostro, cum compertum sit, semper faciliores se exhibuisse Patres Græcos et Græcam Ecclesiam in solvendis conjugiis, etiam Christianorum, ut postea videbimus, quam Patres Latinos aut Latinam Ecclesiam.

Dei sic volentis arbitrio pendent, comparationes instituendæ non sunt. Nihil proinde proficiunt adversarii, nisi ostendant, a generali indissolubilitatis lege divinitus exceptam non fuisse causam infidelitatis, sicut hæresis et adulterii causas exceptas non fuisse paulo post ostendemus. Accedit, hæresim et adulterium supervenire in objectis casibus Matrimonio, infidelitatem vero ipsum præcedere.

103. Ad 3m, *Dist.* Non consentiunt omnes in puncto temporis definiendo, quo prioris conjugii vinculum dissolvatur, *trans.;* circa dissolutionem ipsam, *neg.* Ceterum Benedictus XIV, loc. cit. ex quodam decreto congregationis Concilii ostendit, longe probabilius prius conjugium dirimi, nec antequam contrahatur, nec postquam contractum fuerit, sed quando contrahitur secundum; ut enim secundum hoc valide contrahatur, minime necesse est, ut adversarii asserunt, primum ante fuisse solutum, sed sufficit, si primum tunc dissolvatur, quando contrahitur alterum (1).

104. Ad 4m, *Neg.* suppositum. Si enim sententia nostra certa est, ut eam evicisse confidimus, adversariorum non tutior, sed *falsa* omnino erit et omni probabilitate destituta, imo et *erronea,* utpote contraria Romanorum Pontificum doctrinæ et Ecclesiæ praxi. Alioquin ipsi Pontifices in damnatam propositionem impegissent. Itaque non magis tutum esset hanc sententiam sectari, quam olim fuisset sectari sententiam S. Cypriani (qui tamen gravitate, doctrina et sanctitate longe adversariis nostris præstabat) de rebaptizandis tinctis ab hæreticis, cum adversaretur sententiæ S. Stephani Romani Pontificis.

105. Et hæc quidem cum interpellari conjux infidelis potest; quid si interpellari non possit? Sacra congregatio Concilii adhæsit illorum sententiæ, qui censent, in ejusmodi casu necessariam esse Summi Pontificis dispensationem, cujus est declarare, in quibus-

(1) Atque ita sensit S. Thomas, qui in *Suppl.* q. 59, art. 5, ad 2: *Crimen*, inquit, *uxoris nolentis cohabitare sine contumelia Creatoris, absolvit virum a servitute, qua tenebatur uxori, ut non posset ea vivente aliam ducere; sed nondum solvit Matrimonium, quia si de blasphemia illa converteretur, antequam ille aliud Matrimonium contraheret, redderetur ei vir suus; sed solvitur per Matrimonium sequens, ad quod pervenire non posset vir fidelis, nisi solutus a servitute uxoris suæ per culpam ejusdem.*

nam rerum adjunctis desinat obligare præceptum divinum, quocum prædicta interpellatio ante rescissionem Matrimonii videtur conjuncta (1). Sane Gregorius XIII locorum Ordinariis, parochis et presbyteris missionariis Soc. Jesu in Angola, Æthiopia et Brasilia degentibus, potestatem fecit dispensandi cum quolibet conjuge, qui christianæ religioni nomen dederit, ut novum posset inire conjugium, omissa interpellatione alterius conjugis infidelis, quem constaret legitime interpellari non posse (2). Hinc etiam Benedictus XIV (3) potestatem concessit Nuntio Venetiis commoranti, ut in simili rerum eventu posset ab ejusdem interpellationis onere eximere conjuges conversos, existentes in loco pio Catechumenorum ejusdem civitatis Venetiarum.

106. Ex dictis et illud a fortiori consequitur, posse conjugem fidelem in ejusmodi rerum statu profiteri religionem aliquam ab Ecclesia approbatam, et, si de marito sermo sit, suscipere sacros Ordines; quia, quamvis non dissolveretur connubium quoad vinculum, solvitur tamen quoad thorum et habitationem, ita ut conjux pertinax in sua infidelitate jus ad utrumque amittat, etiamsi postea resipiscat et convertatur, prout contingit in casu adulterii; ac ita censet S. Thomas (4). Quoad quæstiones reliquas hic agitari solitas consuli possunt theologiæ moralis institutores.

(1) In Decreto dato 17 Jan. an. 1722.

(2) Cfr. Benedict. XIV, *De Synodo diœc.* lib. XIII, cap. 21, num. 4.

(3) Cfr. ejusdem Constit. quæ incipit : *In Suprema*, in ejus Bullarii tom. I, n. 117, pag. 483 et seqq.

(4) Cfr. in *Supplem.* q. 59, art. 4, et art. 5 ad 4, ubi hæc in rem nostram scribit : *Si post conversionem viri aliqua probabilis spes de conversione uxoris sit, non debet votum continentiæ vir emittere, nec ad aliud Matrimonium transire... Si autem non sit spes de conversione, potest ad sacros Ordines vel ad religionem accedere, prius requisita uxore ut convertatur ; et tunc si, postquam vir sacros Ordines suscepit, uxor convertatur, non est sibi vir suus reddendus, sed debet sibi imputare in pœnam tardæ conversionis, quod viro suo privatur.*

PROPOSITIO III.

Matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem Religionis professionem alterius conjugum dirimitur.

107. Hæc propositio de fide est juxta sanctionem Concilii Trid. sess. cit. can. VI : *Si quis dixerit, Matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius conjugum non dirimi, anathema sit.* Ita vero ejus veritatem adstruimus : Ecclesia, auctoritate sibi divinitus tradita, ut paulo post ostendemus, potuit contractui conjugali nonnullas conditiones apponere, ut valeat seu legitime contrahatur; ergo et eadem auctoritate potuit eidem contractui jam inito conditiones apponere, ut firmus consistat vel dissolvatur.

108. Potuisse autem Ecclesiam hanc conditionem juxta divinam sibi factam potestatem apponere, ut solvatur vinculum conjugale Matrimonii rati et non consummati, si voluerit alter conjugum perfectiorem vitam amplecti per solemnem religionis professionem, constat ex facto. Universa enim Ecclesia approbante, Innocentius III in cap. *Ex parte, De conversione conjugatorum* (1), et ante ipsum Alexander similiter III, in Conc. Lateranensi III, quod celebratum est anno 1179, cap. *Verum* (2), et cap. *Ex publico* sub eodem titulo (3), non solum declararunt, id fieri licite posse, sed præterea et exemplo Sanctorum id confirmarunt, ac verba Christi : *Non licet viro uxorem suam nisi fornicationis causa dimittere*, de Matrimonio consummato intelligi debere affirmarunt. Ceteri subsequentes Pontifices id ipsum constanter docuerunt. Sed et ante laudatos Pontifices non obscura suppetunt sanctorum Patrum effata et Sanctorum exempla a Bellarmino collecta (4), quæ si rem plane non conficiunt, ostendunt tamen Ecclesiæ spiritum, et hujus dogmatis germen in traditione, quæ postea evoluta est. Porro juxta notissimas S. Au-

(1) Apud Pithoeum, op. cit. tom. II, p. 175.

(2) Ibid. p. 174.

(3) Ibid.

(4) *De Monachis*, lib. II, cap. 38.

gustini regulas superius adductas : *Quod universa tenet Ecclesia*, etc. tum etiam : *Quod tota per orbem frequentat Ecclesia, quin ita faciendum sit, disputare insolentissimæ insaniæ est;* ac iterum : *Quæ sunt contra fidem vel bonam vitam* (Ecclesia) *non approbat, nec tacet, nec facit* (1), recte concluditur, 1° ex collata sibi auctoritate Ecclesiam ita sanxisse circa Matrimonia rata et non consummata fidelium, qui sanctius vitæ genus profiteri constituunt; 2° jure Tridentinum adversus Protestantes cit. canonem statuisse, quia licet, ut plerisque Theologis placet (2), non ageretur in eo nisi de re ad disciplinam spectante, cum tamen, ut alias animadvertimus (3), illa sit cum jure conjuncta, recte potuit anathema dicere iis, qui hac de causa Ecclesiæ doctrinam et praxim perstringunt.

109. Hæc nobis brevior ac tutior via ad hanc veritatem vindicandam visa est. Si quis tamen aliam inire velit, contendens eam repetendam esse aut immediate ex jure divino aut ex ipsa naturæ lege (4), per nos licet.

DIFFICULTATES.

110. Obj. 1° Matrimonium legitime contractum jure naturali et divino est indissolubile. 2° Verba Christi : *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, sunt prorsus generalia neque exceptionem

(1) *Epist.* LV, *ad Januar.* cap. 19, n 35.

(2) Sane Suarez, *De Religione*, tom. III, lib. IX, cap. 23, n. 20, concludit : *Votum solemne religionis habere hunc effectum* (*solvendi conjugium ratum fidelium*) *ex Ecclesiæ statuto*, quod deinde fuse ostendit. Ipsum plures recentiores theologi sequuntur, Kugler, Simonnet, Auctor Theologiæ Wirceburgensis, Drouin, La Luzerne, aliique passim, apud Carriere, op. cit. part. II, sect. III, § 2.

(3) Cfr. tract. *De Euch.* num. 353, *De Ord.* n. 55, et alibi.

(4) Alii enim hunc effectum repetunt ex jure naturali, alii ex jure divino positivo, quorum sententias refert et expendit Suarez loc. cit. et late confutat. Ex recentioribus tamen cum adhuc repetunt ex jure divino positivo Billuart, diss. V, art. 2, § 1; Tournely, quæst. V, art. II, ad quæst. *An matrimonium ratum et non consummatum*, etc. post conclus. ad quæsit. 1, resp. 3, seu tom. XI, p. 173, edit. Paris. 1765. Huic sententiæ adhæret Carriere, op. cit.

admittunt; et 3° Matrimonium ratum fidelium est æque verum Sacramentum ac sit Matrimonium consummatum, ideoque nulla unquam ratione dirimi potest; institutum siquidem et ipsum est ad repræsentandam perpetuam ac indissolubilem Christi cum Ecclesia conjunctionem; quapropter conjuges, dum Matrimonium celebrant, mutuam atque irrevocabilem sibi tradunt in corpus potestatem. Quod si hæc, quæ explorata apud omnes sunt, utpote in ipsa Matrimonii natura ac divino jure fundata, comparentur cum probationibus thesis, longe melius hujus falsitas elucescet. 4° Primo enim non possunt ejusmodi solutionis monumenta seculo XII anteriora proferri. 5° Exempla præterea Sanctorum non sunt ad rem; cum non constet, utrum nuptias an sponsalia tantum contraxerint, neque utrum fuerint soluta illorum conjugia quoad vinculum aut tantummodo quoad thorum, et quod caput est, utrum jure ita illi se gesserint nec ne. Non enim, ut cuique compertum est, omnes actiones Sanctorum ad strictam regulam exigi possunt. 6° Cum igitur neque ex verbo Dei scripto neque ex verbo Dei tradito constet de hac exceptione pro Matrimonio rato, 7° ut non pauci ex ipsis catholicis theologis fatentur, 8° unde ejusmodi exceptionem derivare possumus? Num ex jure ecclesiastico? Atqui Ecclesia nihil potest in Sacramentorum substantiam; 9° et si hæc ratio semel admitteretur, quot sequerentur absurda? Pontifices nempe pro libito posse conjugia quæcumque dissolvere, uti per susceptionem Ordinum, quæ tamen absona esse nemo non videt. Attamen nullum discrimen assignari potest inter votum solemne Ordinum et votum solemne religionis, quod, ut animadvertunt Sarpius et Courajerius (1), 10° non est nisi jure ecclesiastico constitutum, quemadmodum declaravit Bonifacius VIII, in VI *Decretalium* cap. unico *De voto et voti redemptione*. Ergo.

111. Resp. Ad 1m, *Dist.* Matrimonium legitime contractum *absolute* utroque jure indissolubile est, *trans.* vel *conc.*; contractum conditionate, *neg.* Hanc porro conditionem : *Nisi perfectiorem vitam ante Matrimonii consummationem juxta Ecclesiæ doctrinam profiteri velim*, tacite includit omne Christianorum conjugium juxta dicta.

(1) *Storia del Concilio di Trento*, lib. VIII, num. 65, Londra 1757.

112. Ad 2m, Nullam exceptionem admittunt ex auctoritate humana, *conc.*; divinitus accepta, *neg.* Addimus præterea, ex Ecclesiæ interpretatione, ut vidimus, hæc aliaque similia Scripturarum effecta de Matrimonio consummato accipi seu intelligi debere.

113. Ad 3m, *Dist.* Sed conditionate susceptum, *conc.*; absolute, *neg.* Conditione autem non purificata, ut aiunt, per consummationem Matrimonii, contractus transit in absolutum. Sacramentum porro, ut omnes norunt, sequitur naturam contractus, ex quo exurgit. Exinde responsio patet ad id, quod adjicitur de repræsentatione unionis Christi cum Ecclesia, et de potestate, quam conjuges vicissim in corpus suum tradunt.

114. Ad 4m, *Trans.* Ex eo enim, quod hujusmodi solutionis monumenta afferri nequeant seculo XII anteriora, id unum sequitur, nempe Ecclesiam hac sua potestate usam non esse ante illam epocham; quanquam, uti adnotavimus, Romani Pontifices in suis decretis non tanquam de jure novo aut nova praxi recens invecta loquuntur, sed tanquam de re jamdiu in usu posita (1).

115. Ad 5m, *Dist.* Id est, Sanctorum exempla, quæ adduci solent, rem decretorie per se non omnino conficiunt, *conc.*; non insinuant saltem, ut diximus, Ecclesiæ spiritum, *neg.* Hinc ceteræ concidunt superstructæ adversariorum observationes.

116. Ad 6m, *Dist.* Non constat ex Dei verbo sive scripto sive tradito de hac exceptione facta divinitus immediate, *trans.*; saltem media, uti exposuimus, *neg.*

117. Ad 7m, *Dist.* Ut non pauci Theologi fatentur, qui catholici nomine tenus sunt aut janseniani (2), *conc.*; vere catholici,

(1) Sic enim inter ceteros loquitur Innocentius III, cap. *Ex parte*, XIV, *De convers. conjugat.* : *Nos tamen nolentes a prædecessorum nostrorum vestigiis declinare, qui respondere consulti, antequam Matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri conjugum, reliquo inconsulto, ad religionem transire, ita quod reliquus ex tunc legitime poterit alteri copulari.*

(2) Tales sunt Leridant, *Examen de deux questions sur le mariage*, p. 438 et seq.; Pilé, *Dissert. sur l'indissolub. absolue du lien conjugal*, qui affirmare non dubitavit juxta principia janseniana, fidem circa Matrimonii indissolubilitatem a duodecimo seculo *obscu-*

neg. Ejusmodi enim Theologi proditores potius appellandi sunt, qui non verentur, adversus dogmaticam Concilii OEcumenici definitionem, Protestantibus causam catholicam prodere. Heu sæpe nimium ob ejusmodi homines gemere Ecclesia debuit!

118. Ad 8^{m}, Resp. Ab auctoritate divina, quæ Ecclesiæ suæ hanc facultatem communicavit, ac præcipue Christi Vicario Romano Pontifici. Quamvis vero Ecclesia *directe* nihil possit in Sacramentorum substantiam, *indirecte* tamen, ut jam innuimus, et uberius paulo post explicabimus, plura statuere potest ad legitimam illorum administrationem ac susceptionem.

119. Ad 9^{m}, *Neg*. illa absurda sequi, quæ adversarii autumant. Non sequitur in primis, posse Romanos Pontifices pro libito conjugia solvere, cum hæc potestas illis a Christo collata fuerit in ædificationem, non autem in destructionem. Nihil præterea se posse circa Matrimonia consummata, quoad eorum solutionem, non semel ipsi Summi Pontifices professi sunt. Tota igitur eorum potestas versatur circa Matrimonia rata et non consummata, in quibus, ita poscentibus rerum adjunctis, dispensare possunt,

ratam esse, ac irritum esse Concilii Tridentini decretum, cui defuit necessaria libertas; Tabaraud, ***Principes sur la distinction***, etc. 1 edit. p. 28, p. 233 et seqq. et pag. 391, ac in nova edit. p. 381 et seqq. Nec vero silentio prætereundum censeo, hos ipsos auctores eosdem esse, qui impugnarunt doctrinam et praxim Ecclesiæ catholicæ de dissolutione conjugii infidelium, cum eorum alter ad fidem christianam convertitur, renuente altero pacifice cohabitare cum converso; nec aliter se gerere debebant, si sibi constare volebant. Hi omnes magistrum suum secuti sunt Paulum Sarpium, qui loc. cit. jam scripserat : *Che non si sciolga il legittimo matrimonio non consumato per la solenne professione religiosa è stato un grande ardire del Concilio di pronunziare anatema contro il sentimento, che in se è ortodosso quanto altro mai. Imperocchè se è vero, che il matrimonio ha tutta la sua perfezione prima della coabitazione, e che il vangelo non permette il divorzio se non nel caso di adulterio, non si sa vedere, con quale autorità condannar si possano quei che pretendono, che il nodo del matrimonio non rompasi dalla professione solenne di religione; tanto più che la solennità della professione è una cosa di diritto puramente ecclesiastico*, etc. (Vid. translatio latina hujus loci ad calcem voluminis). Verum cfr. quæ adversus Sarpium scripsit Card. Pallavicini, *Istoria del Concilio di Trento*, lib. XXIII, cap. 9, n. 7.

quidquid nonnulli sentiant (1). Constat enim, plures Pontifices sæpius in illis dispensasse; quare ne dicamus Romanos Pontifices in re tam gravi, non dissentiente, imo tacite saltem approbante universa Ecclesia, errasse, ac propterea totidem adulteria permisisse iis, qui post ejusmodi solutionem ad nova vota transierunt, fatendum est, traditam illis a Christo fuisse hanc facultatem.

120. Non alterum sequitur; siquidem non ignorant Pontifices, quod intercedit discrimen inter solemne castitatis votum, quod emittitur in professione religiosa, et illud quod fit in susceptione Ordinum. Illud enim adstringit voventem ad statum perfectiorem, istud vero non item; minus præterea abhorret a conjugio status clericalis quam religiosa professio (2).

(1) Ita ex recentioribus sentiunt Tournely, loc. et edit. cit. p. 178; Collet, *De matrimon.* n. 443 et seqq. Carriere autem loc. cit. puncto III, quæstionem problematice proponit, ita tamen ut innuat, se in negantem sententiam inclinare, permotum principio de sequenda parte tutiori, ubi agitur de valore Sacramentorum. Jam vero cum iidem auctores fateantur, sæpius Romanos Pontifices in ejusmodi conjugiis dispensasse, incipientes saltem a Martino V usque ad Pium VII, ut refert Carriere, non video quare ab auctoribus catholicis hæc potestas Romanis Pontificibus denegari possit, aut etiam in dubium revocari. Huc enim apprime facit principium laudatum a Bened. XIV, quod habet Veracrux, *Specul.* part. II, art. 27: *De Pontificis potestate, postquam dispensavit, dubitare instar sacrilegii est. Esset enim Christo quasi exprobrare, quod non satis Ecclesiæ suæ providisset.* Nulla fere sunt argumenta, quæ ab his auctoribus proferuntur, quæque intorqueri nequeant adversus hanc ipsam propositionem, quam et ipsi adstruunt adversus Protestantes.

(2) Cfr. Suarez, op. cit. *De Religione*, tom. III, lib. IX, cap. 25, n. 9 et 10, ubi duas affert rationes, quibus inducta est Ecclesia, ut statueret, Matrimonium ratum fidelium et non consummatum dirimi per solemnem religionis professionem, non autem per Ordines sacros: ac 1° quia conjugium et professio religiosa ex natura rei inter se pugnant, non item vero sacer Ordo. Status enim religiosus postulat perfectam renunciationem seculi, ut ipse loquitur, et abnegationem propriæ voluntatis ac proprii corporis, rerumque omnium; conjugium autem e contrario postulat vitam secularem. Clericatus vero per se non postulat renunciationem seculi; et ideo nec obligatio muneris neque usus ejus habet ex natura rei repugnantiam cum conjugio et usu ejus. 2° Status religionis est status perfectionis acquirendæ, et ideo requirit separationem ab usu conjugii et aliis actibus

121. Ad 10m, *Dist.* Votum solemne religionis non est nisi ecclesiastico jure institutum quoad solemnitatem, *conc.;* quoad voti substantiam, *neg.*

122. Dices : S. Augustinus, *De nuptiis*, lib. I, cap. 11, docet, Matrimonium ratum et non consummatum *firmius* esse rato et consummato. Ergo.

123. Resp. *Dist.* Quoad mutuum amorem, juxta scopum quem sibi S. Doctor proposuit (1), *conc.;* quoad fœdus conjugale, *neg.*

PROPOSITIO IV.

Propter hæresim aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam a conjuge dissolvi non potest Matrimonii inculum.

124. De fide est hæc propositio, ut patet ex can. V, quem cit. sess. novatoribus opposuit Tridentinum : *Si quis dixerit, propter hæresim aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam a conjuge dissolvi posse Matrimonii vinculum, anathema sit.*

125. Matrimonium enim propter eas causas dissolvi non potest quoad vinculum, si Christus generali legi, a se constitutæ de

secularibus, et potestas illius conceditur omnibus, qui Matrimonium non consummaverunt, etiamsi illius vinculo actu adstricti sint. Ordo vero infra Episcopatum non constituit hominem in statu perfectionis, neque in via ad illum; et ideo licet propter reverentiam sacri ministerii expediat, semel ordinatum non transire ad nuptias; nihilominus non decuit propter Ordinationem, quæ perfectionis professionem non requirit, vinculum Matrimonii dissolvi. Episcopatus autem licet sit status perfectionis acquisitæ et exercendæ, non tamen per se includit media efficacia ad perfectionem acquirendam, et ideo illi etiam tributum non est, ut dissolvat Matrimonium ratum; finis enim hujus privilegii est, hominem expeditum relinquere ad profitendam perfectionis viam. Hucusque Suarez.

(2) Proposuit enim hic sibi S. Doctor ostendere, non dissolvi conjugium, etiamsi conjuges pari consensu constituerint se ab omni complexu conjugali abstinere; ait enim : *Absit, ut inter illos vinculum conjugale rumpatur; immo firmius erit, quo magis ea pacta secum inierit, quæ carius concordiusque servanda sunt, non voluptariis nexibus corporum, sed voluntariis affectibus animorum.*

perpetua conjugii indissolubilitate, illas exceptiones minime apposuit. Atqui, etc.

126. Etenim Christus deMatrimonio absolute pronunciat, Matth. XIX, 9 : *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur ; et qui dimissam duxerit, mœchatur.* Quæ verba clarius adhuc, Marc. X, 11, et Luc. XVI, 18, repetit, nec ullam unquam exceptionem apponat. Imo S. Paulus optimus Christi verborum interpres, I ad Cor. VII, 10, omnem exceptionem excludit, dicens : *Iis, qui Matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari, et vir uxorem non dimittat.*

127. Quare has exceptiones universa repudiavit antiquitas ; non modo enim Patres et Ecclesia eas nunquam agnovere, sed directe excludunt, sive cum unanimiter docent, esse adulteram eam, quæ vivente viro fuerit cum alio viro juxta illud Apostoli Rom. VII, 2, inter quos eminent S. Hieronymus (1) et S. Augustinus (2), qui inter cetera scribit : *Hujus procul dubio Sacramenti res est, ut mas et femina connubio copulati, quamdiu vivunt, inseparabiliter perseverent* (3); sive cum rejiciunt unanimi consensu leges ab Imperatoribus latas, quibus permittebatur plenum divortium seu repudium, inter quos S. Joan. Chrysostomus hæc habet : *Ne mihi leges ab exteris conditas legas, præcipientes dari libellum repudii et divelli. Neque enim juxta illas judicaturus est te Deus in die illa, sed secundum eas, quas ipse statuit* (4). S. Hieronymus, prolatis Christi verbis : *Quicumque dimiserit*, etc. *Aliæ*, inquit, *sunt leges Cæsarum, aliæ*

(1) *Epist* LV, *ad Amandum*, n. 3, edit. Vallars.

(2) In duobus libris ad Pollentium, *De conjugiis adulterinis*, quos vidimus esse de hoc argumento. Item in lib. *De bono conjug.* cap. 24.

(3) *De nuptiis*, lib I, cap. 10.

(4) In Hom. *De libello repud.* in illum locum : *Mulier alligata*, etc. I ad Cor. VII, 39, n. I. Μὴ γάρ μοι τοὺς παρὰ τοῖς ἔξωθεν κειμένους νόμους ἀναγνῷς, τοὺς κελεύοντας διδόναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀφίστασθαι· οὐ γὰρ δὴ κατὰ τούτους σοι μέλλει κρίνειν τοὺς νόμους ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καθ' οὓς αὐτὸς ἔθηκε. Opp. tom. III, p. 204, edit. Maur.

Christi; aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit (1). S. Ambrosius in eumdem sensum scribit : *Dimittis ergo uxorem quasi jure, sine crimine; et putas, id tibi licere, quia lex humana non prohibet; sed divina prohibet... Audi legem Domini, cui obsequuntur etiam qui leges ferunt: Quæ Deus conjunxit, homo non separet* (2). Eadem ferme repetit S. Augustinus (3).

128. Cum vero hæ leges fere solæ sint, quas nobis objiciunt adversarii, ideo ab aliis difficultatibus afferendis supersedemus, quæ ut plurimum non afficiunt nisi sequentem propositionem, easque propterea cum ceteris commodius disjiciemus.

PROPOSITIO V.

Non errat Ecclesia, cum docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum Matrimonii vinculum non posse dissolvi.

129. De fide est hæc propositio juxta Can. VII Concilii Trid. his verbis conceptum : *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit et docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius conjugum Matrimonii vinculum non posse dissolvi; et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit, non posse, altero conjuge vivente, aliud Matrimonium contrahere; mœcharique eum, qui dimissa adultera, aliam duxerit, et eam, quæ, dimisso adultero, alii nupserit, anathema sit.*

130. Suppositis porro Scripturarum et Patrum testimoniis in superiori propositione adductis, sic enunciatæ propositionis veritatem adstruimus : Si alicubi inveniretur exceptio adulterii a generali evangelica indissolubilitatis Matrimonii lege, esset profecto in Christi verbis, Matth. V, 32 : *Omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari; et qui*

(1) *Epist.* LXXIX, *ad Oceanum*, *de morte Fabiolæ*, n. 3. edit. Vallars.

(2) Lib. VIII, in cap. XVI Luc. n. 5, edit. Maur.

(3) Lib. *De nupt.* cap. 10. Alia testimonia cfr. apud Tournely, edit. cit. tom XI, p. 125 et seq.

dimissam duxerit, adulterat, et ibid. XIX, 9 : *Quicumque dimiserit uxorem suam*, etc. ut supra recensuimus ; nullum siquidem aliud ex Scripturis ab adversariis documentum afferri potest. Atqui in verbis his ejusmodi exceptio non continetur. Etenim si contineretur talis exceptio, profecto neque qui, uxore dimissa, aliam duceret, neque qui dimissam duceret, mœcharetur ; jam vero ex iisdem citatis textibus *mœchatur* tam qui, adultera dimissa, aliam ducit, quam qui ducit dimissam ; ergo in laudatis verbis ejusmodi exceptio non habetur, sed intelligenda dumtaxat ea sunt de dimissione quoad thorum. Quæ omnia confirmantur tum ex aliis Evangelistis, apud quos hæc clausula omnino omittitur, tum ex Apostolo Paulo, qui sive in epistola ad Rom. VII, sive in I ad Corinth. VII, verba Christi exponens, illa de sola dimissione quoad thorum explicat ad exclusionem solutionis quoad vinculum.

131. Neque alia fuit in universum Patrum et Ecclesiæ doctrina. S. Augustinus ita eam propugnavit, ut ab ipso primum in Ecclesiam illam invectam fuisse Lutherani et Calviniani (qui se nempe Augustini et quidem unius asseclas toties profitentur) asserant, et ab Ecclesia sola Augustini auctoritate receptam. Certe Bohemerus : *Non erravisse*, ait, *judicio suo*, *qui scripserunt*, *mortuo Augustino*, *universum orbem factum fuisse Augustinianum* (1). At enim nec primum nec solum S. Augustinum de indissolubilitate ita judicasse ostendunt antiquissimorum Patrum utriusque Ecclesiæ testimonia, quæ indicat Bellarminus (2), affert vero ac fuse expendit Tournely (3).

132. Nos ex his brevitatis gratia duo seligimus documenta omni exceptione majora. Alterum suppeditat Concilium Illiberitanum anno 313 celebratum, quod can. IX statuit : *Fidelis femina*, *quæ adulterum maritum reliquerit fidelem, et alterum ducit*, *prohibeatur*, *ne ducat; si autem duxerit, non prius accipiat*

(1) In lib. IV *Decret.* tit. XIX, *De divort.*

(2) *De Matr.* cap. 16, n. 48 et seqq.

(3) Quæst. V, art. II, concl. 3, argum. 2, seu cit. edit. loc. cit. p. 146 et seqq.

communionem, quam is, quem reliquit, de seculo exierit; nisi necessitas infirmitatis dare compulerit (1). Alterum vero exhibet S. Hieronymus, qui in *Epist. ad Amandum* scribit : *Quamdiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, et ab uxore propter hæc scelera derelictus, maritus ejus reputatur, cui alterum virum accipere non licet* (2); et in *Epist. ad Oceanum*, Fabiolæ, amplissimæ matronæ romanæ, publicam pœnitentiam refert, quæ cum ob viri sui adulterium aliaque flagitia alteri nupsisset (quod Imperatorum etiam christianorum legibus liceret), in se reversa, *tota urbe spectante Romanâ, ante diem paschæ, in Basilica quondàm Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, Episcopo, Presbyteris et omni populo collacrymantibus, sparsum crinem, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submitteret* (3). In more igitur positum erat ante S. Augustinum in Ecclesia Occidentali, præsertim vero in Ecclesia Romana, juxta evangelicam et apostolicam disciplinam, ut loquitur Concilium Milevitanum II (4), neque dimissum ab uxore, neque dimissam a marito, etiam ex fornicationis causa, alteri conjungi posse; alioquin Fabiola se ream non inclamasset, neque publicæ pœnitentiæ se subjecisset (5).

(1) Apud Card. de Aguirre, *Collectio maxima Concil. Hispan.* p. 387, ubi in commentario in hunc canonem plura eruditus hic auctor congessit. Non tamen prætereundum silentio est, nonnulla documenta, quæ profert, haud esse genuina.

(2) Loc. cit.

(3) Epist. LXXVII, n. 3, edit. cit. Refert præterea ibidem S. Doctor ad excusationem Fabiolæ, quod ita ipsa se gesserit, ignorans *Evangelii rigorem, in quo nubendi universa causatio, viventibus viris, feminis amputatur.*

(4) Anno 416 celebratum, can. XVII, cujus verba hæc sunt : *Placuit, ut, secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungantur; sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad pœnitentiam redigantur.* Apud Harduin. *Acta Conc.* tom. I, col. 1220. Animadvertit autem Harduinus, ab Isidoro plures citari canones sub nomine Conc. Milevitani, qui tamen ad alia Concilia pertinent; cujusmodi inter ceteros est, quem adduximus, qui constitutus est a Conc. plenario Africæ anno 407 celebrato.

(5) Alia documenta cfr. apud citt. auctores.

133. Addimus, contrariam sententiam latissimam pandere viam adulteriis et connubiorum facillimis dissolutionibus. Quos enim conjugalis initi fœderis pœniteret, novique facillimi amores implicarent, illi præsentissimum remedium haberent; vel enim adulterium sibi permitterent, quo invisum conjugium disrumpere liceret, vel saltem (quod solet apud heterodoxos identidem evenire) occasionem arriperent, ut levioribus conjecturis permoti sibi invicem crimen illud impingerent, quo facilius ad alia vota transirent. Hoc demum fassus est protestans scriptor ephemeridis Edimburgensis, qui vel eo nomine summopere commendat suisque meditandam proponit encyclicam Pii VIII, in ea parte, qua Summus hic Pontifex hortatur Episcopos et clerum, ut invigilent super doctrinam catholicam de indissolubilitate Matrimonii (1).

(1) Cfr. *Mémorial catholique,* Janv. 1830, *Varietés*, ubi legitur : *Voiçi une réflexion remarquable, qu'un journal protestant d'Edimbourg fait à l'occasion de la lettre encyclique du Saint-Père* (Pie VIII) : « *Le pape exhorte les évêques et le clergé à inculquer à leurs troupeaux la doctrine catholique sur l'indissolubilité du lien conjugal. C'est la partie la plus sensée de la lettre de Sa Sainteté*, *et elle mérite que les Protestants aussi bien que les Catholiques la méditent sérieusement. Dans notre pays, lorsqu'un mari ne veut plus de sa femme, ou qu'une femme ne veut plus de son mari, ils n'ont qu'à se faire surprendre en flagrant adultère, pour se soustraire au joug conjugal, et pour former une liaison qui leur convient mieux. Il peut être juste et raisonnable de libérer la partie offensée d'un engagement qui a été violé et deshonoré par l'autre partie contractante; mais il est absurde et plus qu'absurde de faire du crime un moyen de s'affranchir.* » Esslinger in opusc. et loc. cit. *Apologie*, etc. adducit auctores Protestantes recentiores, cujusmodi inter ceteros sunt Meyer, Morgan, etc. qui aperte fatentur, vinculum conjugale, etiam in casu adulterii, juxta Christi verba esse prorsus indissolubile, ut profitetur Ecclesia catholica. Attamen ministerium Borussiæ, ut alliciat Catholicos ad novam Ecclesiam evangelicam (nempe *Sectam antievangelicam* seu *Lutherano-Calvinisticam*), inter cetera quæ proponit motiva, quibus permoveri debet catholicus ad obtinendam benedictionem nuptialem a ministro protestante, illud recenset, quod hac ratione ei licitum sit, quandocumque libuerit, dissolvere primum conjugium ac novum inire. Cfr. *L'Ami de la Relig.* 20 Mars 1838. Sane anno vertente 1837 tribunalia Borussica decreverunt 2391 divortia ex 3888 petitionibus. In Anglia non ita pridem quidam, fune ad collum uxoris suæ alligato, eam vendendam ad mer-

134. Antequam accedamus ad disjiciendas difficultates, animadvertimus, sententiam de Matrimonii dissolutione propter adulterium quoad vinculum damnatam non esse ut *hæreticam*. Canon enim Tridentinus directe editus est adversus Lutheranos et Calvinistas, qui Ecclesiam erroris incusabant, non autem adversus Græcos et Orientales, qui adhuc tenent conjugium propter adulterium etiam quoad vinculum posse dissolvi, prout refert Card. Pallavicinius (1). Non tamen concedimus Launojo, hunc canonem esse disciplinarem, ideoque Ecclesiæ auctoritate mutabilem, cum agatur in eo de doctrina *evangelica* et *apostolica*, ut canon ipse significat (2).

catum traxit. Cfr. de hoc argumento De Chapt de Rastignac in op. *Accord de la révélation et de la raison contre le divorce*, 1790; Barruel, *Lettres sur le divorce à un député de l'Assemblée nationale*, 1789; D. De Bonald, *Du divorce considéré au* XIXe *siècle*; D. Nougarede in duobus scriptis : *De la Législation sur le mariage et sur le divorce*, 1802, et *Histoire des lois sur le mariage et sur le divorce*, 1803, quos recenset Carriere, op. cit. tom. I, part. II. art. I.

(1) Lib. XXII, cap. 4, n. 27 et seq. N. 30. refellit Paulum Sarpium, qui, ut ipse scribit : *Piglia baldanza di commettere l'altro* (difetto) *in proverbiare il Concilio quasi di una mutazione a vento, e senza prò ed effetto*; *mentre racconta che molti non vedevano differenza tra la prima forma e la seconda*; *ma che tuttavia si rimisero alla maggior parte. Là dove non solo in verità la differenza v'era, benchè sottile.* Ad calcem voluminis datur hujus loci latina translatio.

(2) Cfr. Henr. Klee, diss. cit. *De Matrimonio*, qui p. 56, n. (u) ostendit, perperam a nonnullis objici adversus indissolubilitatem conjugii, quod Eugenius IV, post absolutum Concilium Florentinum, eam Græcis proposuerit; quod non fecisset, si de re dogmatica ageretur. Nec vero Græci opponere potuissent, neque se ad rem hanc discutiendam aliquid in mandatis accepisse, neque hanc praxim solvendi apud ipsos conjugia sine convenienti ratione (οὐκ ἀλόγως) obtinere, ut legitur apud Hard. tom. X, col. 430. Ad hæc enim reponit Klee, quod si controversia hæc mere disciplinæ fuisset, Romanus Pontifex minime eam protulisset, quoniam in his rebus plena Ecclesiæ Græcæ libertas data erat, sectandi nempe propria instituta; deinde Græci, quin se ab hac expostulatione liberarent ex defectu missionis, potuissent statim respondere, hic agi de re ad disciplinam spectante, adeoque libera; quod tamen non fecerunt.

DIFFICULTATES.

135. Obj. prima. 1° Verba Christi : *Nisi ob fornicationem*, apertam continent a generali lege de indissolubilitate exceptionem; 2° nisi enim eam continerent, duo sequerentur absurda, *primo* propter solam fornicationem marito licere uxorem dimittere; porro Catholici fatentur, imo contendunt, plures præter fornicationem legitimas esse posse uxoris dimittendæ causas quoad thorum et habitationem; *secundo* apposite Christum non respondisse Pharisæorum interrogationi; illi enim quæsierant, utrum ita liceret uxorem dimittere, ut aliæ nuptiæ permitterentur; Christus vero respondisset, licere quidem uxorem dimittere propter fornicationem, integro tamen perseverante conjugii vinculo. 3° Sensus propterea verborum Christi alius esse nequit nisi iste : Mœchatur qui alia de causa, quam ob fornicationem, uxorem suam dimittit et aliam ducit; item mœchatur, qui dimissam alia de causa, quam ob fornicationem, eam ducit. 4° Qua significatione Christi verborum semel constituta, corruit vis præcipua argumenti Catholicorum. 5° Marcus porro ac Lucas suppleri debent per Matthæum; 6° Paulus vero intelligi debet de communiter contingentibus, minime vero de eo quod causa extraordinaria interveniente fieri potest, ut in casu nostro. Ergo.

136. Resp. Ad 1m, *Neg.* ut constat ex adductis probationibus; hæc propterea clausula aut referri debet, ut plerique contendunt interpretes, ad priorem Christi sententiæ partem, nempe ad dimissionem uxoris, quæ non licet nisi ob fornicationem, et tunc hic sensus esset verborum Christi apud Matthæum : *Quicumque ob aliam ab adulterio causam uxorem suam dimiserit, eaque vivente, sive adultera sit sive non, aliam duxerit, mœchatur* (1), et cessat difficultas; aut intelligi hæc clausula debet, ut alii existimant, in sensu, ut vocant, *negativo*, ita ut Christus interro-

(1) Bellarminus, *De Matr.* cap. 16, n. 7, observat, Evangelistas omittere quidem interdum aliquid aut addere, quod alii Evangelistæ non omiserunt aut non addiderunt, sed nunquam ita omittere, ut sententia reddatur falsa; nam alioquin Evangelistæ decepissent homines, quibus Evangelia sua tradiderunt, nulla mentione facta aliorum Evangelistarum.

gatus a Pharisæis, utrum liceret dimittere uxorem quacumque ex causa, responderit, non licere quacumque ex causa, sed solum ob causam fornicationis, nihil vero pronunciaverit de eo, quod fieri possit post ejusmodi dimissionem, aliam nempe uxorem ducere an non, ne Pharisæos offenderet. Quod vero hic prudenti silentio Christus pressit, aperuit discipulis, qui cum *in domo* essent, ut refert S. Marcus, de eodem interrogaverunt eum, et absque ulla exceptione perpetuam conjugii indissolubilitatem statuit tum ex parte viri tum ex parte uxoris (1). Aut demum hæc clausula, ut nonnulli ex recentioribus præsertim autumant, debet restringi ad legem Mosaicam, ad cujus mentem locuti fuerant Pharisæi, non autem porrigi ad legem evangelicam. Juxta hanc expositionem, cum lex viro permitteret dare libellum repudii uxori, in qua *fœditatem aliquam invenisset* (2), Pharisæi latius legem interpretantes, dimitti posse uxorem docebant *quacumque ex causa;* Christus autem dimissionem ad eam solam causam coarctavit, de qua lex loquitur, et unam excepit fornicationem, nihil aliud adjiciens circa omnimodam indissolubilitatem, quam ipse postea constituit (3). Quæcumque ex his interpretationibus admittatur, quæ fere in idem recidunt, illud semper ratum erit, Christum in objectis verbis nullam exceptionem apposuisse, nisi

(1) Marc. x, 10. Cfr. Bellarminus loc. cit.

(2) Deut. xxiv, 1.

(3) Hanc interpretationem jam dederat Jos. Motta, *Diatriba de divortiatorum jure*, Venet. 1727, § 13 et § 19 et seqq. Calmet id ipsum insinuaverat, *Comment.* in Deut. xxiv, 1. Interpretationem hanc illustrandam et insinuandam assumsit sibi Lud. Nachi abbas Camaldulens. in erudita diss. hac de re edita Venet. 1792. Nonnulli magno impetu adversus eam insurrexerunt, ita ut vix Nachium *hæreseos* non damnaverint, quasi opinionem tutatus fuisset constanti doctrinæ Patrum repugnantem et aleæ plenam. Verum nihil in ea sententia quod periculum redoleat inesse videtur. Nec enim omnis Scripturæ interpretatio *nova* contraria est Patribus, sed ea tantum quæ fidei adversatur aut receptæ in Ecclesia doctrinæ. Si qua autem interpretatio fidem et Ecclesiæ doctrinam juvat et firmat potius, non ideo aspernenda quod nova sit. Hinc optime S. Bernardus : *Si quid*, scribit, *dictum est præter Patres, quod non sit contra Patres, nec Patribus arbitror nec cuiquam displicere debere.* Hom. iv, super *Missus est*, tom. iii, col. 761, edit. Maur.

dicere velimus, eum, qui venerat, non ad solvendam legem, sed ad eam adimplendam, seu ad inducendam majorem in moribus perfectionem, voluisse, ut adulteri non solum viverent, sed *alteri nuberent*, dum Moyses statuisset : *Morte moriantur mœchus et adultera* (1). Commoda plane reformatio, quæ similis illi foret, quam induxerunt Protestantes, cum jugum religionis catholicæ excusserunt.

137. Ad 2m, *Neg.* Etenim non sequitur *primum* absurdum, cum solum adulterium legitimam causam ipsi conjugio intrinsecam præbeat, eamque perpetuam, divortii faciendi. Crimen enim illud ejusmodi est, quod naturæ conjugii directe adversatur, et jus dat parti innocenti perpetuæ separationis, licet partem infidelem pœniteat admissi sceleris, et ad meliorem frugem redeat. Ceteræ omnes causæ extrinsecæ sunt ac temporariæ. Quare Christus prioris illius utpote gravissimæ meminit, quin alias excluderet; adjici præterea debet, Christum allusisse illa clausula ad legis mosaicæ permissionem, de qua paulo ante disseruimus.

138. Non sequitur *alterum* absurdum. Duo quippe in una quæstione Pharisæi Christo proposuerant, 1° utrum liceret dimittere uxorem *quacumque ex causa;* 2° utrum quacumque ex causa uxore dimissa, liceret alteram ducere. Christus igitur ita attemperavit responsionem suam, ut primum coarctaret, ut diximus, ad solam gravissimam causam conjugio intrinsecam, nempe ad fornicationem; alterum juxta aliquos sine aperta responsione dimisit, cum id facile ex principiis a se expositis de origine Matrimonii Pharisæi colligere possent (2); juxta alios vero penitus

(1) Lev. xx, 10.

(2) Cfr. Bellarm. loc. cit. n. 23. Cfr. etiam eruditus Motta, *Diatr.* et loc. cit. qui advertit, acrem quæstionem tunc viguisse inter Sammæanos et Hillelianos circa causam, quam requirebat lex ad repudium, ne lascivientis mariti arbitrio indissolubile vinculum ac natura arctissimum ligamen non sine etiam familiarum perturbatione violaretur. Sacer textus præscribit, pro causa dispensationis a lege maritali a Deo lata, uxoris *fœditatem*, Deut. xxiv, 1. Hebr. est עֶרְוַת דָּבָר, quæ voces proprie significant *nuditatem rei;* est enim עֶרְוָה a rad. עָרָה *nudus fuit;* metonimice vero accipitur eadem vox pro *turpitudine* ac *fœditate.* Cfr. Winer in *Lexico*

sustulit, pronuncians, adulterum fore, qui adultera dimissa aliam duceret, et hoc pacto abrogavit libellum repudii, quem ad cordis ipsorum duritiem Moyses eis concesserat. Quod bene intelligentes ejus discipuli, dixerunt : *Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere;* Christus vero, quin emolliret sententiam suam eos remittendo ad uxorem fideliorem, inde potius occasionem sumpsit exhortandi omnes ad continentiam.

139. Ad 3m, *Neg.* Ex dictis siquidem constat, Christum aut de facultate alteram uxorem ducendi post prioris dimissionem penitus siluisse, aut etiam eam exclusisse. Quare nulla ratione admitti potest sensus, quem Christi sententiæ adversarii affingunt; qui præterea excluditur tum ex aliis Evangelistis, tum ex Apostolo, tum demum ex Ecclesiæ interpretatione et praxi; ut omittam, juxta adversariorum expositionem sequi, longe pejorem fore conditionem innocentis quam adulteræ; innocens enim, quæ injuste dimissa esset, alterum non posset inire conjugium, posset vero ea quæ ob fornicationis crimen repudiata est.

140. Ad 4m, *Dist.* Si reipsa adversariorum expositio subsisteret, *conc.;* si plane adversetur Christi menti ejusque doctrinæ, *neg.* Porro ostendimus, illam nullo modo admitti posse, quin conjugii honestas et firmitas labefactetur, eamque adversari prorsus doctrinæ Salvatoris nostri, tum per loca parallela tum per Apostolum patefactæ.

manuali ad hanc vocem. Sane omnes antiquæ versiones, Alexandrina, Syriaca, Samaritana, Arabica, etc. habent *rem turpem.* Jam vero, quid Moyses per ejusmodi *foeditatem* seu *rem turpem* significare voluerit, quæstio magna extitit inter duas recensitas scholas. Judæi sententiam Sammæi Patris seu secundi a Principe Synedrii, nimia facilitate repudium jam indulgentis, sectantes, ex minima causa uxores proprias dimittebant; juxta indulgentiorem adhuc facilitatem scholæ Hillelianæ dimitti poterant uxores etiam ob dapes nimio igne adustas eique appositas; ex sententia etiam Rabbi Aquibæ, si maritus invenerit aliam ea pulchriorem aut sibi commodiorem. Christus Dominus has omnes causas rejecit, et causam divortii ad solam causam adulterii revocavit; deinde adjecit, nemini fas esse post peractum divortium aliam præterea ducere uxorem. Cfr. Seldenus, *Uxor Hebræa*, lib. III, cap. 18; Jahn, *Enchiridion hermeneut. general.* § 29, quoad interpretationem Deut. XXIV, 1.

141. Ad 5m, *Dist.* Quoad causam divortii, *trans.* vel *conc.*; quoad causam dissolutionis, *neg.* Assumunt enim adversarii tanquam certum, quod falsum est, Christum scilicet apud Matthæum fornicationem veluti causam dissolutionis conjugii et facultatis ineundi novas nuptias assignasse, quum tamen ejusmodi sive dissolutionis sive facultatis Christus ibidem nec verbum habeat, aut penitus eas excludat juxta dicta. Optime vero inter se tres Evangelistæ componuntur, si dicatur, de solo divortio quoad thorum et habitationem Christum Dominum esse locutum apud Matthæum; alioquin falsæ essent sententiæ absolutæ ipsius Christi, quæ leguntur apud Marcum et Lucam (1).

142. Ad 6m, *Neg.* Apostoli enim verba absoluta sunt et universalia; etenim, I ad Cor. VII, 10 : *His*, inquit, *qui Matrimonio juncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere ; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari;* tum ibid. v. 39 : *Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit* (non *si fornicatus fuerit*) *vir ejus, liberata est; cui vult, nubat;* tum denique, Rom. VII, 2 et seqq. iterum inculcat : *Si mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri; igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro.* Jam vero cum adulterii casus non adeo infrequens sit, ut extraordinarius dici possit, si per illud crimen conjugium dissolveretur, vera non esset toties inculcata ab Apostolo perpetua Matrimonii indissolubilitas.

143. Obj. secunda. 1° Plures Patres, quos recenset Launojus (2), docuerunt, solvi conjugium per adulterium. 2° Plura item Concilia idipsum adstruunt, inter quæ peculiariter recensentur Arelatense I anno 314 celebratum, Venetense in minori Britannia anno 465, Vermeriense anno 752, Compediense anno 757. Quibus addendum ipsum Pœnitentiale Romanum, quod potestatem tribuit conjugi innocenti, ut iterum nubat, vetat autem parti nocenti. 3° Haud paucæ leges imperiales id ipsum statuunt æqua

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit.

(2) *De regia in Matrimonium potestate*, part. III, art. I, cap. 5, edit. cit. opp. tom. I, p. II, pag. 826 et seqq.

causa ductæ, cum nemo teneatur absque sua culpa perpetuam continentiam profiteri. 4° His omnibus permoti insignes Theologi, Cajetanus, Catharinus, Erasmus et Launojus non dubitarunt cum Græcis propugnare, conjugium per adulterium penitus dirimi. 5° Quod vel ipsa œconomia, seu temperamento quo usum est Tridentinum, adstruitur : vel enim propter adulterium reipsa dirimitur conjugium juxta Christi sententiam, et in hac hypothesi erravit reipsa et errat Ecclesia Latina, dum docuit ac docet, juxta evangelicam et apostolicam doctrinam illud non dirimi; vel propter adulterium dirimi non potest, et in hac hypothesi errat Ecclesia Græca, dum docuit ac docet, propter fornicationem matrimonium dissolvi; et tunc concipi nequit, quomodo Tridentinum toleraverit, et adhuc Ecclesia Latina toleret in Græcis Catholicis tot conjugiorum solutiones, ac proinde totidem adulteria. Dicendum igitur, nihil a Christo et ab Apostolo fuisse constitutum, sed agi de re mere disciplinari, de qua Ecclesia pro diversis rerum adjunctis statuere potest, prout ad societatis bonum conferre sibi visum fuerit. Ergo.

144. Resp. Ad 1m, *Dist.* Id docuerunt tot Patres, quot recenset Launojus, *neg.*; aliquot, nondum ab Ecclesia dirempta quæstione, *trans.* Cum singula a Launojo congesta Patrum testimonia expendere nobis datum non sit, ne nimis protrahatur hæc disceptatio, generatim ad elidendam illorum vim observamus : 1° plures ab eo Patres laudari, qui ejus opinionem funditus labefactant, cujusmodi sunt Hieronymus, Ambrosius, Innocentius I et Gregorius M. (1); 2° plurium sententias Launojum corrupisse atque vitiasse, uti aperte ostendit inter ceteros Jacob. Leullier (2). Nos vero brevitatis gratia unum seligimus malæ ipsius fidei exemplum. Cum enim Joannes VIII, in eap. LXV, ad Ederedum gentis Anglicæ Archiepiscopum respondisset : *Cum priorem legitimo sibi Matrimonio junctam quisquam deserere nequeat, nulla ratione*

(1) Istorum testimonia superius dedimus.

(2) In op. *In librum Magistri Launoji theol. Paris. qui inscribtiur : Regia in Matrimonium potestas, observationes.* Inter opera Laun. cit. edit. Colon. tom. IV, p. II. Cfr. *Observ.* I, § 2 et seqq. *Observ.* II, etc.

prorsus illi conceditur aliam, vivente priore, conducere; Launojus incommoda illa verba : *nulla ratione prorsus*, quæ totam immutant sententiam, plane sustulit. Item in his Joannis VIII verbis : *Præcipimus, neque virum ab uxore neque uxorem a viro, nisi causa fornicationis, discedere; quod si ob hoc discesserit, manere innuptum vel innuptam*, Launojus immutavit vocem *hoc* in *aliud*, qua mutatione alia omnino evadit Pontificis mens (1). *Crimine ab uno disce omnes*. 3° Animadvertimus, Launojum multos quoque Patres sibi favere existimasse, propterea quod verba Christi recitantes affirmant, nefas esse, excepta adulterii causa, uxorem dimittere et aliam ducere. Hæc vero satis commode exponi possunt ea ratione, qua exposuimus verba Christi; tales sunt Origenes, Tertullianus, Lactantius, Hilarius Pictaviensis atque Isidorus (2). 4° Notamus, eorum quoque suffragio gloriari Launojum, quos debebat tanquam sibi maxime adversantes agnoscere; laudat enim S. Basilium atque Epiphanium, qui non ob solum adulterium, sed et propter alia flagitia Matrimonii solutionem videntur admittere (3), quod certe Launojus non dicet. 5° Notamus denique, nil

(1) Ibid. *Observat.* IV, § 13. Cum Marcus Antonius De Dominis, ex quo documenta sua hausit Launojus, auctoritatem Joannis VIII prætermisisset utpote sibi contrariam, hanc retulit Launojus atque, ut in sententiam suam traheret, textum vitiavit. Insignis sane probitas hostium Ecclesiæ Romanæ !

(2) Cfr. Tournely, loc. cit. p. 263 et seq. Collet, op. cit. n. 167 et seqq. qui longe majori diligentia in singula objecta Patrum Græcorum ac Latinorum loca inquirit, quam Tournely, ostenditque, saltem dubios esse textus, qui ex his aliisque Patribus afferuntur a Launojo.

(3) Juxta edit. Maur. opp. S. Basilii in adnot. ad can. V S. Doctoris in epist. canonica I ad Amphilochium, quæ est n. CLXXXVIII. Secutus est S. Basilius Romanas leges, quas tamen fatetur cum Evangelio minus consentire. Lex Constantini jubet, *in repudio mittendo a femina, in hæc sola crimina inquiri, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit*. At eadem lege viris conceditur, ut adulteras uxores dimittant. Basilium præterea censuisse ream adulterii esse uxorem, quæ injuste dimissa alteri nupserit, minime vero maritum, juxta consuetudinem quæ tunc obtinebat apud Græcos, arbitratur idem Maurinus editor, qui tamen adjicit, S. Doctorem aliter docuisse ante Episcopatum. Arcudius, *De Matrimonio*, capp. 21 et 22, omni qua potest ratione nititur Basilii verba in bonum sensum trahere. Certe non uno in loco S. Doctor com-

mirum esse, si nonnulli Patres solutionem propter adulterium admittere videntur, cum perdifficilem quæstionem agerent, nondum iis temporibus expeditam, nec ullo adhuc Ecclesiæ universalis judicio explanatam. Quare ipse S. Augustinus, de cujus sententia dubitari nequit, in lib. *De fide et operibus*, ita scribebat : *In ipsis divinis sententiis ita obscurum est, utrum et iste, cui quidem sine dubio adulteram licet dimittere, adulter tamen habeatur, si alteram duxerit, ut, quantum existimo, venialiter ibi quisque fallatur* (1). Ex quo autem Concilium Florentinum, seu Eugenius IV, in *Instruct. Armenorum* (2), et præsertim Concilium Tridentinum aperte docuerunt, Matrimonium in ipso adulterii casu insolubile esse, jam nullus vel minimus dubitandi locus esse potest (3).

145. Ad 2m, *Dist.* Nonnulla Concilia ac Pœnitentiale Romanum potestatem faciunt conjugi innocenti, ut iterum nubat post obitum conjugis adulteri, cui juxta severiorem illius ætatis disciplinam id non concedebatur, *conc.;* vivente adhuc conjuge adultero, *neg.* Id colligitur ex Conc. Forojuliensi ac Triburcensi (4), tum ex S. Leone in epist. ad Rusticum Narbonensem (5), ex quibus patet, eam disciplinam olim viguisse, quæ nonnullorum

munem doctrinam sequitur. Cfr. etiam Collet op. cit. n. 194 et seq. Quæ dicta sunt de S. Basilio, accommodari pariter debent S. Epiphanio, de quo pariter cfr. auctores citt.

(1) Cap. 19, n. 35.

(2) Apud Harduin. *Acta Conc.*, etc. tom. IX, col. 440.

(3) Cfr. quæ adversus Launojum scribit Leullier, op. cit. *Observ.* IV, § 10 et seq.; nec enim veritus est Launojus cum apostata Spalatensi, M. A. De Dominis, tum decretum Eugenii IV, tum canonem Tridentinum carpere et vellicare.

(4) Concilium Forojuliense celebratum est anno 791, Triburiense vero anno 895. Porro illud can. X statuit: *Ut, resoluto fornicationis causa jugali vinculo, non liceat viro, quamdiu adultera vivit, aliam uxorem ducere, licet sit illa adultera; sed nec adulteræ, quæ pœnas gravissimas vel pœnitentiæ tormentum luere debet, alium accipere virum, nec mortuo, quem non erubuit defraudare, marito.* Apud Hard. tom. IV, col. 859 et seq. Istud vero can. XLIII : *Mulier, quæ tantum nefas commiserat, ulterius pœniteat, atque continens et innupta permaneat...* Ibid. tom. VI, col. 453.

(5) Quæ in edit. Ballerin. est CLXVII, in resp. ad inquisition. XIII, col. 1425.

documentorum illustrationi inservit. Si quæ tamen Concilia provincialia sunt, aut pœnitentialia (1), quæ commode explicari non possint de solutione quoad thorum et habitationem, iis applicanda est observatio, quam quinto loco posuimus in superiori responsione. Neque illud silentio prætereundum, quod non pauci abusus quandoque in nonnullis provinciis irrepserint circa conjugiorum dissolutionem, qui aperte pugnant cum lege evangelica ac doctrina universæ Ecclesiæ (2), ex quibus propterea Launojus nullum pro causa sua potest patrocinium quærere.

146. Ad 3m, *Dist.* Quæ propterea a Patribus atque Ecclesia improbatæ sunt, *conc.;* quæ jus legitimum tribuant, *neg.* Nullæ enim hominum leges possunt legi evangelicæ et apostolicæ derogare (3). Quod vero subditur de æquitate, nullius momenti esse deprehendet, qui animadverterit, semper in potestate esse læsi conjugis cum nocente reconciliari, si nolit perpetuam continentiam profiteri (4); ac præterea ejusmodi incommodo quempiam subjici per infirmitatem aut absentiam alterius conjugis, prout jamdiu adnotavit S. Augustinus (5).

147. Ad 4m, *Dist.* Ante Concilium Tridentinum, si de Cajetano, Catharino et Erasmo sit sermo, *conc.;* post Tridentinum,

(1) Talia ex. gr. sunt *Capitula selecta* Theodori Cantuariens. apud Dacherium, tom. IX *Spicilegii*, in quorum CXII statuitur : *Laicus, a quo recessit mulier, cum consensu Episcopi post septem annos aliam accipiat; si in captivitatem per vim ducta est, post annum aliam accipere potest*; et in CXVI : *Cujus uxor fornicatur, licet eam dimittere, et aliam accipere*, pag. 62.

(2) Hujus rei præter duo capitula modo allata ex Theodoro Cantuar. fidem faciunt Conc. Vermeriense anno 742 celebratum, quod cann. II, V, IX, XVIII, quos quisque apud Hard. tom. III, col. 1990 et seqq. recolere potest, eam facit facultatem nubendi, quam nemo sane admittet; item Concil. Venetense anno 465, can. II, ibid. tom. II, col. 797. Cfr. etiam Nat. Alex. *Hist. eccl.* seculo VII, cap. 4, art 9, n. 7, ubi notat abusum, qui irrepserat in Galliis, ut Matrimonia bona gratia seu mutuo consensu conjugum ob solam discordiam, et rixas continuas dissolverentur. Item ibid. art, 10, ubi agit de Theodoro Cantuariensi.

(3) Cfr. J. Leullier, op. cit. *Observat.* IV, § 7 et seqq.

(4) Cfr. Bellarm. *De Matr.* cap. 17, n. 5.

(5) *De adulterin. conjugiis*, lib. II, capp. 6, 7, 9.

subd. nonnulli temerarii et hæreticorum fautores, *conc.*; vere catholici, *neg.* Cum tres priores scripserint, antequam a Concilio Tridentino canon, de quo agimus, constitutus esset, aliqua venia digni sunt, præsertim cum omnes disertis verbis se subjecerint Ecclesiæ judicio (1). Ceterum Cajetanum et Catharinum novitatum aucupes plus æquo fuisse sæpius adnotavimus; Erasmum vero non theologum, sed grammaticum fuisse, quodammodo præformatorem tot errorum, quos postea Lutherus adoptavit ac suos fecit, alias pariter admonuimus; inter hos autem et ille adnumeratur de conjugii dissolutione propter adulterium (2). Launojus porro audax et intemperans criticus non dubitavit causam Protestantium agere, tum in hoc tum in aliis catholicæ doctrinæ capitibus, contra Tridentini et Romanorum Pontificum sanctiones (3). Ejus proinde nulla ratio habenda est, imo ab ipso perpetuo cavendum.

148. Ad 5m, *Neg.* Prudens enim œconomia, qua usum est Tridentinum, nec Græcis favet, nec evincit, agi in casu nostro de re tantum disciplinari ac libera, quæ nempe subsit Ecclesiæ potestati. Enimvero animadvertimus, superioribus seculis quæstionem hanc nondum fuisse eliquatam nec ullo Ecclesiæ judicio diremptam, nonnullos proinde Patres et Concilia etiam interdum aut provincialia aut nationalia in diversas circa hoc doctrinæ catholicæ caput abiisse sententias. Porro apud Græcos

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap, 15, num. 14.

(2) Erasmus enim suas edidit adnotationes et paraphrases in Sac. Script., adeoque et in cap. v et xix Matth. et x Marci., item cap, vii epist. i ad Corint., ubi falsissime probare nititur, solvi conjugium propter adulterium, anno 1515, biennio nempe antequam Lutheri factio oriretur. Ex hac epocha proinde deprehendimus, non Erasmum a Luthero, sed Lutherum ab Erasmo hunc errorem hausisse. Ceterum, cum anno 1516 facultas Parisiensis ex Erasmi commentariis quatuor propositiones excerpsisset, quibus adstruebatur conjugii solutio propter fornicationem, et *hæreticas* declarasset, Erasmus huic censuræ se subjecit.

(3) Cfr. etiam adversus Launojum Joan. Bapt. Thiers, *Defensio diss. de auctoritate negantis argumenti*, Paris. 1664. Quanquam, quod attinet ad impugnationis rationem, accusatus fuit Thiers, quod acrem nimium ac vehementem se exhibuerit, ita ut ipsi applicatum fuerit virgilianum illud: *Tantæne animis cœlestibus iræ?*

invaluerat sententia de dissolutione conjugii ob adulterium, ac propterea consuetudo illud dirimendi, quin ulterius quærerent. Apud Latinos, præsertim vero in Ecclesia Romana, contraria sententia et praxis constanter viguit, quin tamen hac de causa unquam Græci Latinis molestiam creaverint, propria consuetudine contenti. Cum vero insurrexerint Protestantes, et Ecclesiam erroris ob hanc doctrinam accusarint, Concilium Tridentinum adversus eos directe canonem emisit, quo ipsorum audacia frangeretur, et indirecte ut erronea et prava traduceretur sententia et praxis Græcorum. Exinde patet, Ecclesiam, quamvis directe anathemate Græcos non perculerit, nulla tamen ratione aut cohonestare aut tolerare praxim Græcorum tanquam legitimam, imo prorsus ut ream ac pravam traducere, utpote quæ opponatur doctrinæ evangelicæ et apostolicæ, quæ hanc solutionem damnat. Quod si Græci pergant ita sentire et agere, ac propterea peccent, dum ita se gerunt, nisi eos ineluctabilis ignorantia excuset, ipsi viderint; nam in hoc casu eadem ratione hæc peccata invite tolerat Ecclesia, prout tolerat ceteros peccatores (1). Hinc ruit, quod ab adversariis subditur de praxi disciplinari, quæ Ecclesiæ potestati subjiciatur (2).

(1) Quare etiam Klee, in cit. dissert. *De Matrimon.* Moguntiæ 1833, pag. 56, nota (o), observat, anathema Concil. Tridentini non ferire eos, qui in falsam praxim lapsi sunt, neque eos, qui theorice adstruunt dissolutionem conjugii, male quidem sed tamen *verisimiliter* seu juxta opinionem, sed illos tantum, qui dogmatice affirmant, Ecclesiam errorem docuisse aut docere, dum tradit, conjugia ob adulterum alterius conjugum dissolvi non posse. Certe, pergit ipse, canonis materia eos quoque perstringit, qui male operantur ac opinantur. Cfr. tamen Collet, loc. cit. n. 315 et seqq.

(2) Cfr. Renaudotius, *De la perpétuité de la foi,* liv. VI, chap. 7, qui tamen plus, quam par sit, progredi videtur; etenim, præterquam quod in dubium revocat additamenta, quæ leguntur in actis vulgatis Concilii Florentini, in quibus juxta dicta Eugenius IV exprobrat Græcis conjugiorum dissolutionem propter adulterium, affirmat, liberum esse Græcis degentibus sub Latinorum ditione novas inire nuptias post repudium adulteræ, aut saltem nihil adversus hunc usum statutum fuisse. Jam vero, uti observat, Klee, loc. cit. Clemens VIII anno 1595 jussit in instructione dedit, quam pro Italo-Græcis, decreta Conc. Tridentini relativa ad conjugia verti in græcam linguam vul-

PROPOSITIO VI.

Non errat Ecclesia, cum ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum seu quoad cohabitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit.

149. Propositio hæc est de fide, totidem siquidem verbis ea definita est a Tridentino, sess. XXIV, hoc can. VIII: *Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum ob multas causas separationem inter conjuges quoad thorum seu quoad habitationem ad certum incertumve tempus fieri posse decernit, anathema sit.*

150. Hæ autem causæ ad quatuor potissime revocantur; quarum prima est adulterium, juxta illud Christi apud Matth. XIX, 9: *Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, mœchatur.* Cum enim ex dictis hoc Christi oraculum intelligi nequeat de dissolutione conjugii quoad vinculum, sequitur, intelligendum esse de dimissione quoad thorum, et quidem in perpetuum, ita ut, qui ita dimittit, possit sine consensu dimissi vel dimissæ vitam monasticam profiteri aut sacris Ordinibus initiari (1). Altera causa est alterius conjugis apostasia vel hæresis cum periculo subversionis alterius, juxta illud Apostoli: *Hæreticum hominem... devita* (2), et illud Christi: *Si oculus*

garem, et publicari apud Græcos et Albanenses; nec ullo pacto Sacerdotibus integrum esse declaravit, ut permitterent dissolvi conjugia, eamque, si qua tentaretur dissolutio, tanquam nullam ac irritam haberi. Hanc porro instructionem confirmavit Benedictus XIV, in constit. *Etsi pastoralis*, data die 6 Maji 1742, in cujus § 8, n. 2, decrevit Pontifex: *Matrimonia inter conjuges Græcos dirimi, seu divortia, quoad vinculum, fieri nullo modo permittant aut patiantur* (Ordinarii locorum); *et, si quæ de facto præcesserunt, nulla et irrita declarent.* Cfr in Bullario ejusdem Pontif. ubi est n. LVII, tom. I, p. 179. Cfr. etiam ejusdem opus *De Synodo*, lib. XIII, cap. 22, § 4, ubi refert, a S. Congregatione denegatam fuisse facultatem denuo nubendi Græco, qui eam petierat, quod ejus uxor mœchata esset, ejusque crimen juridice fuisset probatum, ac præterea a judicibus lata fuisset sententia, qua posset novum Matrimonium inire.

(1) *De convers. conjugatorum*, cap. 15, apud Pithoeum, tom. II, pag. 175.

(2) Ad tit. III, 10.

tuus dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te (1); tum etiam : *Qui amat patrem aut matrem... plus quam me, non est me dignus* (2). Tertia causa, si alter conjugum impellat alterum ad peccatum, ita ut non possit alter cum altero cohabitare sine Deum offendendi periculo; quod ex iisdem Christi oraculis constat. Quarta denique causa est mutuus consensus ad religiosum aliquod institutum profitendum, vel ad suscipiendos sacros Ordines, quo spectat illa Christi sententia, Matth. XIX, 29 : *Omnis, qui reliquerit... uxorem... propter nomen meum, centuplum accipiet et vitam æternam possidebit,* prout reipsa fecerunt Apostoli. Ad Ordinationem vero, præter uxoris consensum requiritur, ut ipsa, præsertim si juvenis sit, religionem aliquam profiteatur, quod si fuerit senex atque extra incontinentiæ periculum, ut votum simplex castitatis saltem emittat coram Episcopo (3). Has causas generatim complectitur Apostolus, I ad Corinth. VII, 11 : *Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari.*

151. Cum jamdiu obsoloverit novatorum error a Tridentino canone proscriptus, ab afferendis ipsorum difficultatibus supersedemus, quas discussit Bellarminus ac plene disjecit in lib. unic. *De Matrimonio* (4). Ad conditiones vero quod attinet, quæ in præfatis causis requiruntur, ut legitima fiat separatio inter conjuges, eas explanant Canonistæ ac Theologiæ moralis institutores, ad quos hæc provincia spectat; hæc enim persequi nostri muneris non est.

CAPUT III.

DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII EORUMQUE STATUENDORUM FACULTATE.

152. *Impedimenti* nomine in subjecta materia, significatur id omne quod obstat quominus Matrimonium *valide* aut *licite* contrahi possit. Si tale sit ejusmodi obstaculum sive impedimentum ut conjugium irritum prorsus ac nullum efficiat, dicitur *dirimens;*

(1) Matth. v, 29.
(2) Matth. x, 37.
(3) Loc. cit. *De convers. conjugat.* cap. 5 et 6, ibid. pag. 174.
(4) Cap. 14.

si vero tale sit, ut connubium illicitum tantum reddat, *impediens* nuncupatur. Cum autem omnium jam sermone trita hæc vocabula sint et pervulgata, quamvis, ut nonnulli contendunt, minus propria sint (1), non inde propterea cogimur ad eam loquendi rationem deserendam.

(1) Jamdiu Launojus, in cit. libro, *De regia in Matrimonium potestate* tom. I, pag. 626, opp. edit. Colon. de impedimentis dirimentibus scribens, eam adjecerat observationem : *Romana simplicitate diceretur magis proprie et apertius : non servatis nec solutis legibus, vir et mulier ad contrahendum Matrimonium redduntur inhabiles, solutis, habiles.* Göschl, *Versuch einer historischen Darstellung der Ehegesetze*, seu *Specimen expositionis historicæ legum matrimonialium*, pag. 134, n. 348, Aschaffenburg. 1838, censet, *impedimentorum impedientium et dirimentium* nomenclationem et divisionem in divisione S. Thomæ, *Suppl.* q. 41, ad 68, suum fundamentum habere. Ceterum, cum neque sic dicta impedimenta dirimentia proprie *dirimant* Matrimonium, sed prorsus nequidem verum Matrimonium contrahi sinant; neque impedimenta impedientia nuncupata, proprie *impediant*, quia etsi cum illis illicite contrahatur, subsistit tamen, hinc non pauci vellent aliis nominibus ea vocari. Th. Dolliner juris matrimonialis, prout in Austria inde a temporibus Josephenis traditur, editor, in op. *Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechts*, seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis*, pag. 57, Vindeb. 1813, mallet ea vocari *obstacula Matrimonii*, et ita reipsa vocat in tom. II operis sui. Sane jus matrimoniale austriacum (quod alioquin potestatem Ecclesiæ ad meras prohibitiones, et ad sic dicta impedimenta impedientia coarctat) jam ab anno circiter 1819 impedimenta mere canonica nonnisi *præcepta prohibitiva* (*Eheverbothe*), civilia vero *impedimenta* (*Ehehindernisse*) nuncupare consuevit. Alii arbitrantur, melius vocari posse impedimenta dirimentia *causas nullitatis*, impedientia autem *simplicia impedimenta*, ut Dr. Ant. Theiner, in peculiari dissert. de Matrimonio, quam Vratislaviæ 1825 edidit, et in qua varias doctorum Catholicorum circa hanc quæstionem opiniones proposuit. Notiones porro impedimentorum utriusque generis uberius evolvit et illustravit Nic. München, in dissert. *De jure Eccles. cathol. statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia*, pag. 20 et seqq. et pag. 35 et seqq. Colon. 1827. Cum tamen Card. Bellarminus, op. cit. cap. 18, n. 3, jamdiu animadverterit, impedimenta dirimentia non ideo sic nuncupari, quod Matrimonium *verum* dirimant, sed quia Matrimonium *de facto* non *de jure* contractum, irritum reddunt; exinde patet, nihil esse in tali nomenclatione, quo etiam delicatiores offendi possint; quare non necesse est a recepto longa seculorum serie usu loquendi recedere.

153. Impedimenta, quæ conjugium irritum ac nullius valoris efficiunt, quindecim numerantur, quæ his versibus continentur :

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Amens, affinis, si clandestinus et impos,
Si mulier sit rapta, loco nec reddita tuto.
Hæc facienda vetant connubia, facta retractant.

154. Impedimenta porro, quæ conjugium illegitimum tantum reddunt, quatuor, sunt, his versibus expressa :

Ecclesiæ vetitum, tempus, sponsalia, votum
Impediunt fieri, permittunt juncta tenere.

155. De singulis ex professo agunt Canonistæ ac Theologiæ moralis institutores. Dogmatici Theologi munus est vindicare potestatem legislativam Ecclesiæ in illis statuendis, quod et nos facere aggredimur. Vix ulla controversia viget circa impedimenta impedientia nuncupata ; ast magna reperitur circa dirimentia 1° inter Protestantes et Catholicos, 2° inter pseudo-politicos Theologosque neotericos, *regalistas* dictos, et sinceros Catholicos, qui partes Ecclesiæ tuentur.

156. Waldenses omnium primi impedimenta Matrimonium dirimentia contemnere ausi sunt (1); Lutherus et Calvinus cum suis sectariis, Matrimonium ut merum contractum civilem spectantes, minime vero ut Sacramentum, non alia agnovere impedimenta, quam quæ in Levitico constituta sunt (2), nec aliud quidpiam in Christianorum conjugio admiserunt, quod non esset politicæ ac civili potestati obnoxium.

157. Marcus Antonius de Dominis, primis seculi XVII annis archiepiscopus Spalatensis, dein vero apostata, totus in id incubuit, ut efficeret Matrimonii vinculum et causas matrimoniales potestati ecclesiasticæ nullo modo subesse, etiamsi admitteretur Matrimonium esse Sacramentum, quod tamen apostata negabat (3).

(1) Sacra propterea facultas Parisiensis, in damnatione Lutheranæ doctrinæ, sententiam, qua Ecclesiæ in rebus matrimonialibus potestas denegabatur, velut *ex damnato Waldensium errore procedentem* confixit.

(2) Cap. 28.

(3) *De Republica ecclesiastica*, lib. v, cap. 11.

Marcum Ant. de Dominis presse secutus est, imo magna ex parte descripsit Launojus in opere, quod edidit, *De regia in Matrimonium potestate*, anno 1672. Constituit porro Launojus, facultatem statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia adeo proprio et nativo jure ad solos Reges et Principes pertinere, ut Ecclesia eam exercere non possit nisi vel usurpatione vel indulgentia ac concessione Principum (1); cum vero animadverterit, Concilium Tridentinum docuisse, sess. XXIV, can. IV, quem inferius dabimus, hanc potestatem Ecclesiæ competere sub anathematis pœna, novo plane ac antea inaudito figmento contendit doctor hic Parisiensis, Tridentinos Patres *Ecclesiæ* nomine Reges ac Principes significasse.

158. Quamvis ab initio erronea Launoji doctrina pene jacuerit, imo acriter fuerit impugnata (2); postea tamen, si peculiarem ejus canonis quarti Tridentini interpretationem excipias, propugnari paulatim cœpit, seculo præsertim elapso, cum studium ferveret ecclesiasticæ potestati adversum. Rati nonnulli Theologi et Canonistæ, Concilium in illo canone aperte non declarasse, utrum

(1) Art. IV, cap. 3, edit. cit. p. 749 et seqq.

(2) Opposuit statim adversus Launojum Dom. Galesius Rubensium Episcopus op. *Ecclesiastica in Matrimonium potestas, Apologema pro vetustissima et catholica de jure Ecclesiæ in sanciendis legibus fidelium Matrimonium impedientibus et dirimentibus*, Romæ 1677. Cui Launojus peculiari libello respondere conatus est, cui tit. *Joannis Launoji contentorum in libro Galesii erratorum index locupletissimus*, inter opp. Laun. loc. cit. pag. 883 ad 1000, Paris. 1677. Opposuit præterea Jac. Leullier doctor Sorbonicus atque S. Ludovici in insula Parisiensi parochus op. cit. *In librum magistri Launoji theologi Parisiensis, qui inscribitur : Regia in Matrimonium potestas, observationes auctore theologo Parisiensi,* Paris. 1678. Hic præter innumera propemodum Launoji ratiocinia, quæ falsa deprehendit quæque emendavit, ostendit, ut paulo ante innuimus, plurium ab eo auctorum textus fuisse depravatos, et in alienum sensum violenter detortos, totumque fere a Launojo expilatum et transcriptum Spalatensium quondam antistitem, deinde hæreticum, apostatem Marc. Antonium de Dominis. Demum in Launojum calamum acuit Gerbesius doctor pariter Sorbonicus in op. *Traité du pouvoir de l'Eglise et des princes sur les empêchemens du mariage*, Paris 1690. De Thiers, pariter Launoji impugnatore, superius verba fecimus.

ex Christi institutione an vero ex indulgentia Principum potestas in causis matrimonialibus Ecclesiæ competat, in eam venerunt sententiam, ut assererent, originarium jus statuendi impedimenta proprium principum esse, Ecclesiam autem ex principum concessione eam per plura secula exercuísse aut etiam exercere. Magno impetu exinde causidicorum et canonistarum turba eam doctrinam propugnare aggressa est (1). Inter hos eminet Bened. Oberhauser, qui thesim sequentem Fuldæ propugnandam proposuit anno 1763: *Potestatem Ecclesiæ statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia esse ex beneficio juris alieni.* Quam assertionem cum Lud. Beck aliique *hæreseos* notassent, Oberhauser duplici edito libello notam hanc a se repellere nisus est, in quibus totam suam theoriam exposuit, et suos adversarios impugnavit (2). Ast irrito conatu, siquidem et hæc theoria rursum hæreseos fuit expostulata, cui impugnationi perperam amarulentum libellum ipse iterum opposuit (3).

159. Sub horum Theologorum et Canonistarum aulicorum auspiciis prodiit anno 1783 constitutio Josephi II, qua cognitio causarum matrimonialium judicio imperii civilis committitur.

(1) Cfr. Roskovany, op. cit. § 8, qui observat, ejusmodi canonistas veritos non esse ecclesiasticam potestatem impetere ex principio systematis Protestantium collegialis; nec defuisse qui affirmarent, regulas de Matrimonio in sacra Scriptura contentas pro judaico solum populo latas esse, juribusque status civilis derogare nequivisse.

(2) Horum libellorum prior sic inscribitur: *Systema històrico-criticum divisarum potestatum in legibus matrimonialibus impedimentorum dirimentium, ex avitis principiis sanæ theologiæ et jurisprudentiæ canònicæ.* Posterior vero: *Apologia historico-critica divisarum potestatum*, etc.

(3) Cui titulum fecit: *Causa decisa divisarum potestatum in legibus matrimonialibus*, Franc. 1777. In hoc porro libello Oberhauser modestiæ et æquitatis leges excessisse, atque Launoji argumenta pro Principum jure in causis matrimonialibus congessisse, ostenditur in *Wienerische Kirchenzeitung*, seu *Ephemerid. ecclesiasticis Vindobonensibus*, 1786, pag. 445 et seqq. Adversus novum hunc Oberhauseri libellum scripsit M. A. Hochstadt, in *Disquisitione canonica*, Mogunt. 1780, cui ille aliam opposuit lucubrationem: *Pagellæ volantes de causa decisa pro studio juris regii integri illustranda*; Francof. et Lips. 1782.

Summum principium novæ hujus legislationis matrimonialis innititur in eo, quod *Matrimonium sit civilis contractus, ac ut talis a paritate aliorum contractuum et pactorum a civili foro regi debeat, ideoque solum imperium civile vera, id est, dirimentia, ut dicunt, Matrimonii impedimenta statuere et in iis dispensare possit* (1). Ecclesiæ ex hac constitutione id unum permittitur, ut possit *præcepta quædam prohibitiva* constituere, quæ religionem et mores promoveant ad conservandam Sacramenti Matrimonii dignitatem. Imperiale Josephi edictum plures intulit perturbationes, ac diuturnum exortum inde est certamen, quod effecit, ut *dispensationum* matrimonialium systema intra 4° annos pluries mutaretur (2).

160. Legislationis Austriacæ principia pluribus adstruere ac defendere professores, canonum et Theologi Jansenianorum placitis addicti nisi sunt, inter quos in Belgio non obtinet postremum locum Le Plat (3), in Italia Aloysius Litta (4), Petrus Tamburini (5)

(1) Cfr. *Vollstandige Sammlung aller Verordnungen und Gesetze Joseph's des Zweyten,* seu *Completa collectio omnium decretorum et legum Josephi* II, Vien. 1788.

(2) Historiam dispensationum juxta plures epochas digessit Thomas Dolliner, in opere cit. *Handbuch des in Oesterreich geltenden Eherechts*, seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis*, pag. 234, Vien. 1814. Legislationem matrimonialem Austriacam, rei natura inspecta et catholicis principiis expensis, recenter severo examini subjecit celebris De Moy, in exiguo quidem ast summi pretii libello, quem inscripsit : *Von der Ehe*, *und der Stellung der Katholischen Kirche*, etc. seu *De Matrimonio et de conditione catholicæ Ecclesiæ in Germania relate ad hoc disciplinæ caput*, Landshut 1830, quo sibi magnam famæ existimationem comparavit.

(3) Cfr. *Wienerische Kirchenzeitung*, seu *Ephemerides eccl. Vindob.* n. 44, 1785.

(4) In op. *Del diritto di stabilire impedimenti dirimenti il Matrimonio*, Milano 1782.

(5) *In prælectionibus de justitia Christi et Sacramentis*, in quibus, tom. II, cap. 5, ut loquitur Petrus Diodatus, in I diss. de qua mox dicemus, Professor Ticinensis *per summa capita Launojanum systema ingenue proponit, additis identidem Launojanæ tabulæ vividis quibusdam coloribus, qui in opinionem illam inducant fucatam veritatis speciem, atque ita, ut ante fuerat pollicitus, ex historico theologum ac jurisperitum paucis se exhibuit.*

et Th. Nestius (1), in Brisgovia Jos. Ant. Petzek (2). Adoptavit autem ac sua fecit eadem principia pseudo-synodus Pistoriensis (3).

161. Legislatio matrimonialis Gallicana, quæ inde post rebelles civiles motus constituta est anno 1792, non modo omnes matrimoniales causas ad civilem magistratum revocavit, verum etiam omnem sanctitatem ac firmitatem abstulit a conjugiis (4). Quamvis porro Napoleon in novo Codice suo irreligiosam illam legislationem reipublicæ temperaverit, attamen et ipse omnem Ecclesiæ auctoritatem in causis matrimonialibus abstulit, et magistratus civiles conjugio præfecit. Juxta hunc Codicem unus actus ad ineundum legitimum Matrimonium requirebatur, consensus nempe declaratio coram civili magistratu; nec opus erat, immo nec licebat doctrinam catholicam de Sacramento Matrimonii et

(1) In op. *De dirimentibus impedimentis liber singularis*, Florentiæ 1785. Hic porro advocatus Pistoriensis ingenue profitetur, se librum suum Paulo Sarpio duce ac magistro confecisse; ideoque honoris gratique animi causa *æternis ejusdem manibus* eumdem dicatum voluit. Præter hæc opera prodierunt in Italia eodem ferme tempore plures libelli ab auctoribus anonymis conscripti, ex. gr. *Del diritto di stabilire impedimenti al Matrimonio*, Cremona 1784; *Diritto libero del Sovrano sul Matrimonio. Regole di obbedienza sul conflitto fra la potestà secolare, e l'autorità ecclesiastica*, Napoli 1788; *Parere de' Teologi di corte di S. M. Siciliana in risposta ad una memoria della curia Romana concernente i diritti del Sovrano sul Matrimonio de' sudditi cattolici*, Napoli 1789, etc. Recte comparaveris ætatem illam plagæ ranarum.

(2) In op. *De potestate Ecclesiæ in statuendis Matrimonii impedimentis*, anno 1783, affirmat porro Petzekius, *Ecclesiæ jus solum regulas quasdam circa administrationem Sacramenti Matrimonii rogandi, seu sic dicta impedimenta impedientia constituendi competere; impedimenta vero dirimentia tantum a civili imperio poni posse, quippe cui unice insit auctoritas quoslibet contractus aut approbandi aut irritandi*. Petzekii doctrinam inter ceteros secutus est Georg. Rechberger, cancellarius episcopalis Lintiensis, in op. *Manuale del gius ecclesiastico austriaco*, trad. dal tedesco, Venez. 1818, cujus auctoris principia suo loco excutiemus.

(3) Hæc synodus anno 1786 celebrata est.

(4) Cfr. Staudlin, *Geschichte der Vorstellungen und Lehren, von der Ehe*, seu *Historia expositionum et doctrinarum de matrimonio*, Gotting. 1826.

consensu coram Parocho duobusque testibus patefaciendo, respicere (1).

162. Demum non pauci recesserunt ab hac sententia, qua solis Principibus tota tribuitur potestas statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia; at apud plures invaluit doctrina, qua traditur utrique potestati ecclesiasticæ et civili *ex æquo* potestas in causas matrimoniales, et præsertim constituendi impedimenta, quæ irritum reddant Christianorum conjugium. Theologi Galli non pauci huic adstipulantur sententiæ, quorum partes novissime suscepit D. Carriere in suo tractatu de Matrimonio (2). Is profitetur, se amplecti tanquam probabiliorem Gallorum opinionem, eo quod hujus patroni felicius se expedire videantur ab extraneorum auctoritatibus, ut ipse loquitur, quam se expediant extranei a Gallorum argumentis theologicis (3).

163. Talis est historiæ summa de hac controversia, quæ excitata primum est a Protestantibus, et instaurata ab apostata Marc. Ant. de Dominis, deinde vero a Launojo (4), postea vero a Jansenistis et aulicis scriptoribus, et ad nos usque pervenit (5).

164. His omnibus opponimus auctoritatem Concilii Tridentini, quod, sess. XXIV, hos canones novatoribus objecit: Can. III: *Si quis dixerit eos tantum consanguineitatis et affinitatis gradus, qui in Levitico exprimuntur, posse impedire Matrimonium contrahendum et dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant et dirimant, anathema sit.* Can. IV: *Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit.*

(1) Cfr. opus cit. Küstneri, *De Matrimonio*, etc.

(2) *Prælectiones theologicæ majores in seminario sancti Sulpitii habitæ. De Matrimonio*, vol. 2, in 8°, Paris. 1837.

(3) Tom. 1, pag. 136.

(4) Protestans Ant. Reiserus, in op. edito Amstelodami anno 1685, recenset Launojum inter *confessores* et testes *evangelico-catholicæ veritatis*, nempe inter Lutheranos. Cfr. Zaccaria, *Anti Febronio*, tom. 1, pref. cap. 2, p. 76, Cesena 1781.

(5) Cfr. Roskovany, op. cit. a § 1 ad 15, ubi eruditissimus auctor fuse totam hanc historiam exponit.

Can. XII : *Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad judices ecclesiasticos, anathema sit.*

165. His canonibus non modo asserta est catholica veritas adversus Protestantes, sed præterea omni ulteriori controversiæ circa Ecclesiæ potestatem legislativam, in constituendis impedimentis et in cognoscendis causis matrimonialibus, aditus præclusus videbatur. Qui tamen voluerunt Catholici personam retinere et favere simul civili potestati, plura commenti sunt ad illorum canonum vim eludendam. Quæ porro ab his excogitata sunt, eo referuntur, ut vel asserant: 1° *Ecclesiæ* nomine ibi Reges et Principes designari; vel 2° canones illos non esse dogmaticos, sed disciplinares; vel 3° definitum quidem esse a Tridentino, Ecclesiam posse statuere impedimenta Matrimonium dirimentia, minime vero utrum id Ecclesia possit jure suo et originario, an non potius ex tacito vel expresso Principum consensu; vel 4° non *solam* Ecclesiam potestate gaudere ejusmodi impedimenta statuendi, ita ut æque non competat eadem potestas civili reipublicæ; vel denique 5° decerni quidem causas matrimoniales pertinere ad judices ecclesiasticos, non autem *omnes* causas, neque ad *solos* ecclesiasticos judices.

166. Ut igitur nos refellamus perniciosos hos omnes errores ac novitates, 1° adversus Protestantes decretorum Tridentinorum veritatem vindicabimus; 2° adversus Marc. Ant. de Dominis, Launojum, Pistorienses et aulicos universim omnes eorum adstipulatores evincemus, Ecclesiæ nomine in Tridentinis canonibus ecclesiasticam hierarchiam significari; 3° hos ipsos canones vere esse dogmaticos; 4° præfatos item canones non de adventitia ex tacito vel expresso Principum consensu, sed de intima, originaria ac propria Ecclesiæ potestate loqui; 5° solam Ecclesiam præditam esse potestate statuendi impedimenta, quæ vinculum Matrimonii afficiant; 6° denique omnes prorsus matrimoniales causas ad solos judices ecclesiasticos pertinere. Sit itaque

PROPOSITIO I.

Potest Ecclesia constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, neque in iis constituendis erravit.

167. De fide est hæc propositio, ut constat tum ex adductis cann. III et IV Concilii Tridentini, tum ex inferius dicendis. Ita porro ejus veritatem adstruimus :

168. Ideo juxta novatores Ecclesia constituere non potest impedimenta Matrimonium dirimenta, quia Matrimonium non est Sacramentum, sed contractus mere naturalis atque politicus; atqui ex demonstratis (Cap. I, Prop. I, pag. 204) Matrimonium est vere et proprie Sacramentum Novæ Legis. Ergo Ecclesia potest constituere impedimenta Matrimonium dirimentia.

169. Hanc conclusionem agnovit ipse Calvinus, qui propterea scripsit : *Ubi enim semel obtinuere* (Catholici) *Matrimonium esse Sacramentum, conjugalium causarum cognitionem ad se contraxerunt, quippe res spiritualis erat profanis judicibus non attrectanda* (1). Hinc non solum Christus, Matth. XIX, Marc. X et Luc. XVI, statuit impedimentum *ligaminis*, et hoc declaravit Apostolus, uti superius vidimus, sed præterea Christus eam facultatem Ecclesiæ suæ dedit, dum ei commisit Sacramentorum dispensationem, eidemque facultatem fecit statuendi, quæ ad eorumdem administrationem pertinent; cujusmodi profecto est declarare atque statuere, quænam sit legitima eorumdem Sacramentorum materia.

170. Hac proinde potestate semper usa Ecclesia est, sive cum approbavit Matrimonia, quæ legibus imperialibus vetabantur, sive cum irrita declaravit Matrimonia legibus imperatorum tum ethnicorum tum Christianorum probata (2). Apostolus, I ad Cor. V, excommunicavit eum, qui habebat *uxorem patris sui*. S. Ignatius M. universim scribit: *Decet vero, ut sponsi et sponsæ de sententia Episcopi conjugium faciant; quo nuptiæ sint secundum Dominum, et non secundum cupiditatem* (3). S. Justinus M. in

(1) *Instit.* lib. IV, cap. 19, § 37.

(2) Cfr. Leuillier, op. cit. *Observ.* IV, § 3.

(3) In *Epist. ad Polycarp.* cap. 5.

Apologia majori (1), et Athenagoras in *Legatione pro Christianis* (2), tanquam adulterina traducunt nonnulla conjugia legibus imperialibus permissa. Eadem habet Tertullianus, qui in libro *De corona milit.*: *Coronant,* inquit, *et nuptiæ sponsos. Ideo non nubamus ethnicis, ne nos ad idololatriam usque deducant, a qua apud illos nuptiæ incipiunt* (3). Quibus verbis significat passim improbatas fuisse nuptias cum infidelibus; quæ cultus disparitas postea consuetudine, ut ait Bellarminus, impedimentum dirimens constituit (4). In Concilio Illiberitano (5) et in Conc. Neocæsariensi statuitur impedimentum affinitatis intra certos gradus (6), de quo a legibus civilibus nihil constitutum fuerat (7). Hæc sane aliaque ejusmodi documenta, quæ passim in superioribus propositionibus attulimus et paulo post copiosius afferemus,

Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέναις, μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἕνωσιν ποιεῖσθαι· ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Θεὸν, καὶ μὴ κατ᾽ ἐπιθυμίαν. Cfr. apud Coteler. *Patrum Apost.* t. II, pag. 42.

(1) N. 15, ubi scribit S. Mart. *Quemadmodum etiam ii, qui ex lege humana duplex Matrimonium ineunt... peccatores sunt apud Magistrum nostrum.* In quem loc. cfr. adnot. Marani, pag. 50.

(2) Numm. 32 et 33.

(3) Cap. 13, edit. Rigalt.

(4) *De Matrim.* cap. 23, prop. III.

(5) Can. LXI: *Si quis post obitum uxoris suæ sororem ejus duxerit, et ipsa fuerit fidelis, quinquennio a communione placuit abstineri, nisi forte dari pacem velocius necessitas coegerit infirmitatis.* Hæc autem pœna constituta erat adversus delinquentes, qui Matrimonium attentassent, et resiliissent ab incestis illis nuptiis; ut enim observat Balsamon in can. 76 S. Basilii: *Iis qui desistunt, non iis qui perseverant in peccato, dabantur pœnitentiæ.* Cfr. Card. De Aguirre, op. cit. in hunc can. tom. I, pag. 665 et seqq.

(6) Hoc Concilium celebratum est anno 314. Sic vero statuit can. II: *Mulier, si duobus fratribus nupserit, abjiciatur usque ad mortem. Verumtamen in exitu, propter misericordiam, si promiserit, quod facta incolumis hujus conjunctionis vincula dissolvat, fructum pœnitentiæ consequatur.* Apud. Hard. *Acta Concil.* tom. I, col. 282.

(7) Hujus assertionis vadem damus inter ceteros Missingerum, qui in *Comment. in lib.* I *Instit. Juris civil.*, tit. X, § 6, scribit: *Inter transversales vero affines nulla jure veteri erat prohibitio, et poterat aliquis fratris sui defuncti uxorem Matrimonio sibi conjungere. L. 8, C. de incest. nupt. multo magis patrui vel avunculi uxorem aut consobrini; verum hodie per Justinianum hoc correctum et mutatum est, per lib. 5,* etc.

nec adversarii nostri diffitentur, aperte evincunt, Ecclesiam jure hoc suo juxta facultatem sibi a Christo traditam perpetuo usam esse.

Cum vero Protestantium difficultates eædem ferme sint, quæ a pseudocatholicis urgentur, eas propterea in sequentibus propositionibus afferemus ac refellemus.

PROPOSITIO II.

Ecclesiæ nomine a Tridentinis canonibus III et IV, non reges et seculi principes, sed ecclesiasticus ordo et hierarchia designatur.

171. Hæc propositio certa est et fidei proxima, ejusque contradictoria falsa et hæresi proxima, utpote profecta ex hæreticali principio, quod potestas civilis jure gaudeat originario et sibi proprio statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia, ut ex dicendis patebit.

172. Jamvero, etsi Ecclesiæ nomen quandoque late pateat, ac generatim acceptum vel fidelium congregationem vel hujus congregationis partem aliquam significet, ipsi tamen Launojani et Pistorienses adversarii contra novatores nobiscum propugnant, eo nomine sæpius designari, quos *duces in Ecclesia, custodes et speculatores summus Paterfamilias instituit,* ut loquitur Gersonius (1), maxime vero cum Ecclesia dicitur interpres Scripturarum, custos traditionis, judex controversiarum, cum vel regendi, imperandi, docendi, similesve jurisdictionis actus illi tribuuntur. Atqui in laudatis Tridentinis canonibus agitur de potestate atque jurisdictione; declaratur enim, Ecclesiam *posse dispensare, posse constituere impedimenta, neque in iis constituendis errasse.* Ergo cum de Ecclesiæ potestate et jurisdictione, atque de doctrina, in qua ipsa errare nequit, Tridentini canones loquantur, jure concludimus, nomen illud *Ecclesiæ contracte sumi, pro illis videlicet, qui speciali quodam signaculo dedicati sunt ad divinum*

(1) *Serm. in Domin.* XIX *post Pentec.* consider. III, tom. III, col. 1300, opp. edit. Ellies Dupin, Antwerp. 1706.

servitium, ut idem loquitur Gersonius (1); in quam sententiam Christus ipse inquiebat Matth, XVIII : *Si eos non audierit, dic Ecclesiæ*, id est, Ecclesiæ prælatis, ut interpretatur Chrysostomus (2).

173. Nemo præterea dubitat, quin iidem Tridentini Patres Ecclesiæ nomen eadem ratione sæpius intellexerint, nominatim sess. XIII, can. 9, sess. XIV, can. 15, sess. XXI, can. 2, sess. XXII, can. 5 et 7, tum hac ipsa sessione XXIV, can. 7, 8 et 9. Quis porro ambigat, quin illud similiter intellexerint in iis decretis, ubi sibi propositum erat Lutheri errorem proscribere; qui, cum Matrimonium ad classem rerum mere profanarum et contractuum pure civilium relegasset, non principibus secularibus, sed Ecclesiæ pastoribus denegabat auctoritatem constituendi impedimenta Matrimonium dirimentia? Quis præterea in animum suum inducat, Concilium Ecclesiæ nomine voluisse principes designare, ubi de jurisdictione agitur in materia spirituali et sacramentali? Igitur tum ex ipsorum adversariorum confessione, tum ex rei de qua agitur natura, tum ex Christi sententia, tum denique ex declarato Tridentinorum consilio, aperte colligitur, nomine *Ecclesiæ* eo loci, non reges et seculi principes, sed ecclesiasticum ordinem atque hierarchiam designari (3).

(1) In tract. *De potestate ecclesiastica*, consid. I, edit cit. tom. II, col. 227, ubi expresse adnotat Gersonius, tali significatione sumi nomen Ecclesiæ, cum sermo est *de ecclesiastica potestate*, ut est in casu nostro. Cfr. item idem auctor in tract. *De Religion. perfectione*, consid. III, ubi scribit : *Sicut Ecclesia significat principaliter universalem congregationem fidelium, et inde dicitur catholica, id est, universalis; nomen tamen istud vulgaris usus restrinxit ad clerum.* Ibid. tom. II, col. 683. Gersonii autem nomen adversariis, cum quibus agimus, ingratum non est.

(2) *Hom.* LX, al. LXI, *in Matth.* n. 2 : *Εἰπὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ, τουτέστι, τοῖς προεδρεύουσιν.*

Opp. tom. VII, pag. 607, edit. Montf.

(3) Cfr. Leullier, op. cit. *Observ.* IX, qui invicte confutat Launojum, ostenditque, novum plane atque inauditum esse figmentum *Ecclesiæ* nomine reges et principes significari. Attamen commentum istud adoptavit auctor operis *Theologisch-statistischer Versuch über die Kirchliche*, etc. seu *Theologico-statisticum specimen de Ecclesiastica potestate circa res matrimoniales*, Lips. 1791.

DIFFICULTATES.

174. Obj. 1° Certum est, Ecclesiæ nomen de omnium Catholicorum cœtu generatim usurpari, prout usurparunt Patres Tridentini, cum, sess. XXIV, *De reform.* cap. I, sanxerunt, Matrimonium *in facie Ecclesiæ* celebrandum esse; atqui nihil est in Tridentinis decretis, quod generalem hanc nominis acceptionem ad solos Ecclesiæ pastores coarctet ac revocet. 2° Deinde omnium Lutheranorum error in eo erat, ut affirmarent, servanda esse impedimenta in Levitico expressa, non quæ *hominum legibus* fuerant deinceps constituta, propterea quod nulla humana potestas, ut inquiebant, jus habet dirimendi Matrimonium; atqui lutheranus hic error satis convellitur definiendo Ecclesiam posse constituere impedimenta, sive Ecclesiæ nomen sumatur pro universitate fidelium, sive ad seculi principes revocetur, qui sunt præcipua pars Ecclesiæ. Ergo ex Tridentinorum consilio atque proposito nihil erui potest, quo generalis illius vocis acceptio ad solos Ecclesiæ pastores detorqueatur. 3° Accedit, de re illic agi, quæ ad ordinem civilem atque politicum spectat, quæque propterea civilem potestatem directe afficit; ergo Ecclesiæ vocabulum a Tridentino usurpatum est juxta generalem sui acceptionem. Quum vero de Ecclesia tota prædicari possit, quod ab una ejus parte efficitur, recte inferri potest, a Tridentinis Patribus Ecclesiæ nomine designatos fuisse reges ac principes (1).

175. Resp. Ad 1m, *Dist.* Nisi ex subjecta materia, scopo aliisque constet, coarctandam non esse ejus significationem, *conc.;* si contra omnia clament, uti ostendimus, in casu nostro esse coarctandam ad cœtum ecclesiasticum ejus significationem, *neg.* Quemadmodum enim nomine Ecclesiæ regentis, gubernantis, pascentis intelligitur clerus; sic e contra per Ecclesiam, quæ regitur, pascitur et gubernatur intelliguntur, laici. Porro in Tridentinis canonibus sermo est de Ecclesia regente, docente, leges ferente, seu auctoritatem exercente. Cum vero in decreto Reformationis statuitur, Matrimonium celebrandum esse *in facie Ec-*

(1) Ita Launojus, op. cit. art. III, cap. 3, part. prim. pag. 751 et seqq. exscribens M. Ant. de Dominis lib. V, *De republ. ecclesiastica*, cap. II.

clesiæ, nulla tribuitur auctoritas, sed ratio *testis* solummodo. Addo, nil repugnare et hic etiam nomen Ecclesiæ arcte ad clerum significandum accipi, cum constitutum sit, ad valorem Matrimonii debere illud coram Parocho celebrari, ita ut nullum foret conjugium, si absente Parocho coram fidelium multitudine celebraretur (1).

176. Ad 2m, *Dist.* Ita tamen ut Lutherus *legum humanarum* nomine significet *leges ecclesiasticas et pontificias, conc.*; leges principum, *neg.* Satis enim est oculos conjicere in librum *De captivitate Babyl.* ut quisque illico intelligat Lutherum, perpetuo declamare adversus impedimenta a Conciliis atque a Pontificibus constituta, quæ vocat *leges hominum, leges tyrannicas, contrarias legi Dei*, etc. atque concludit: *Statuit leges Papa? Sibi statuat, mea salva libertate, vel occulte surrepta* (2). Quare, cum catholici doctores multas collegissent animadversiones contra Lutheri librum *De captiv. Babyl.*, atque inter ceteras hanc Lutheri sententiam de conjugii impedimentis censura notassent: *Christianis nihil ullo jure imponi posse legum sive ab homine sive ab Angelis, nisi quantum volunt*, idem Lutherus in responsis ad eosdem articulos reposuit: *Hoc non de civilibus, sed de ecclesiasticis dixi.* Rursum autem, cum hanc aliam ejusdem libri propositionem censores nostri recensuissent: *Nullo impedimento prohiberi Matrimonium aut contractum dissolvi præter primum affinitatis gradum*, idem Lutherus reposuit: *Hoc dixi juxta præceptum Dei, licet Papa aliud ordinet.* Si ergo Lutheri interpretem adhibeamus ipsum Lutherum, cum ipse leges humanas seu leges hominum de Matrimoniis redarguit, non leges Principum, quas ubique intactas reliquit, sed leges Ecclesiæ pastorum intellexit, quos subsannandi causa *homines*, eorumque leges appellabat *humanas*. Quod probe novit facultas theologica Parisiensis, quæ has Lutheri propositiones: I, *Conjunctio viri et mulieris tenet, quocumque modo contra leges hominum contigerit*; II, *Debent Sacerdotes omnia Matrimonia confirmare, quæ*

(1) Cfr. Leullier, *Observ.* IX.

(2) Tom. II, fol. 296, *recto*, edit. Jenæ 1557.

contra ecclesiasticas vel pontificias leges fuerint contracta; hac censura notavit : *Utraque harum propositionum est falsa, Ecclesiæ potestatis derogativa, et ex damnato Waldensium errore procedens* (1). Sic igitur his constitutis validius, adversarios perstringimus : Ipsis fatentibus, Tridentini Patres in iis canonibus constituendis sibi proposuerunt hæreticorum et præsertim Lutheri errores convellere; atqui Lutherus Ecclesiæ nomine non Principes, sed sacros Pastores designabat, ut adducta ejus loca declarant; ergo id ipsum Tridentinos Patres intellexisse fatendum est.

177. Ad 3m, *Neg.* Quatenus enim contractus Matrimonium constituit materiam Sacramenti, est omnino spiritualis et inseparabilis a Sacramento, ideoque juris divini et ecclesiastici. Ita universa tenuit antiquitas, nec nisi serius cœpit in conjugiis Christianorum separatio induci inter rationem contractus et rationem Sacramenti (2). Hanc distinctionem aulici scriptores mordicus adstruxerunt (3), quibus postea se junxerunt illi Gallicani Theologi,

(1) Cfr. Card. Gerdil, *Trattato del Matrimonio*, part. II, § I, qui inter cetera observat adversus hoc Launoji commentum, quod scilicet Tridentinum *Ecclesiæ* nomine significaverit *alteram ecclesiæ personam*, nempe principes, omnino absurdum esse etiam ex eo capite, quod Concilium nec potuerit omnes Principes *collective* neque *distributive* sumptos designare in suis canonibus : non *collective*, alioquin semper requireretur omnium Principum consensus ad aliquod impedimentum dirimens sanciendum; quod in praxi est impossibile; non *distributive*, alioquin Principes singuli possent impedimenta dirimentia constituere, et *Ecclesiæ* nomine quilibet Princeps in particulari veniret, quod repugnat. Deberent præterea juxta Launoji interpretationem excludi ab hac auctoritate sanciendi Matrimonii impedimenta, omnes Principes heterodoxi et infideles; alioquin Concilium *Ecclesiæ* nomine significasset etiam ethnicos et hæreticos, quod vel cogitare impium est; his tamen Launojus hanc auctoritatem tribuit. Sequeretur insuper ex Launojana expositione, Concilium anathemati subjecisse eos, qui dicerent, errasse aliquem particularem Principem in statuendo quovis impedimento dirimente; quod pariter implicat. Igitur quaquaversus Launojana Tridentinorum canonum interpretatio spectetur, falsa, violenta ac undique absurda deprehenditur.

(2) De hoc argumento fusius ac data opera agemus in seqq. propositionibus.

(3) Quotquot initio hujus capitis auctores recensuimus, a germana catholica doctrina quoquomodo recedentes circa potestatem statuendi impedimenta, ad unum omnes huic distinctioni innituntur.

qui Sacramentum a Matrimonio civiliter inito separare nisi sunt (1). Ex illis nonnulli adeo sunt progressi, ut non dubitaverint affirmare, in arbitrio fidelium constitutum esse sive solum contractum inire, sive præterea Sacramentum conjugii suscipere (2). Sed frustra; dum enim Christus conjugalem conjunctionem viri et mulieris ad originariam divinam institutionem revocavit, et in Ecclesia sua Sacramentum esse voluit, hoc ipso una pariter voluit, ut fideles gratia sua uterentur, ac proinde non aliter quam servatis conscientiæ et Ecclesiæ legibus ac præceptis in fœdus nuptiale coalescerent (3). Quare juxta principia fidei catholicæ quodvis legitimum Matrimonium Sacramentum sit oportet. Quemadmodum vero quævis ad operandam æternam salutem instituta, divinitusque ordinata media Ecclesiæ essentialia sunt, ita eorumdem mediorum usus et susceptio neutiquam ab arbitrio ac beneplacito iis uti cupientium pendent (4). Cum vero nulla seculi

(1) Cfr. Roskovany, op. citat. § 49.

(2) Hanc sententiam adstruxit Küstner, *De matrimonio*, pag. 49, Lips. 1810.

(3) Cfr. Pallavicini, *Istoria del Conc. di Trento*, lib. XXII, cap. 8.

(4) Cfr. Luc. Ferraris, *Prompta bibliotheca canon.* vol. V, pag. 201, Romæ 1767; Gerdil, *Trattato del Matrim.* part. I, § I; Devoti, *Institut. canon.* tom. II, pag. 164, edit. Venet. 1822. Verum præstat doctrinam nostram confirmare auctoritate adversariis non suspecta, nempe tum synodi Pistoriensis, tum ejusdem synodi acerrimi defensoris, Episcopi Naulensis. Sic igitur synodus loquitur in decr. *De Matrim.* § 6: *Che sebbene il contratto non include essenzialmente e di sua natura il Sacramento, non si può inferire, che sia in arbitrio de' fedeli il separarlo. Anzi essendo stato instituito il Sacramento per conferire la grazia necessaria a sostenere il peso conjugale, è chiaro il precetto di receverlo, e quindi il tralasciarlo sarebbe farsi reo di grave culpa.* Cfr. *Atti e Decreti del concilio Diocesano di Pistoja dell' anno* 1786. Alter vero scribit: *Per que' Teologi, i quali tengono esser nel Matrimonio degli sposi Cristiani inseparabile la qualità di Sacramento della Chiesa, da quello di umano contratto, la dottrina della suddetta podestà originaria potrà riputarsi come una conseguenza di questa indivisibilità delle due qualità di contratto, e di Sacramento, che riconoscono nel matrimonio.* Horum locorum versio latina legi potest ad calcem voluminis. Cfr. *Motivi dell' opposizione fatta dal vescovo di Noli alla publicazione della bolla AUCTOREM FIDEI* ad calcem op. *Riflessioni in difesa di Mons. Scipione Ricci, e del suo sinodo di Pistoja sopra la constituzione Aucto-*

potestas jus ullum habeat in iis, quæ pertinent ad Sacramenta, eorumque administrationem, hinc nulla jure gaudent, sive directe sive indirecte, in iis, quæ *intrinseca* sunt contractui matrimoniali, prout Sacramentum est, et effectus spirituales producit. Verum de hoc iterum paulo post.

PROPOSITIO III.

Recensiti Tridentini canones dogmatici sunt et fidei regulam constituunt.

178. Et hæc propositio eadem certitudine gaudet qua præcedens, ut patet ex dictis, et ex censura, quam postea subjiciemus, lata in prop. LIX synodi Pistoriensis.

179. Sane illi canones dogmatici sunt ac fidei regulam constituunt, qui editi ab OEcumenica Synodo proponunt sub anathematis pœna, quid credendum aut docendum sit. Atqui tales sunt recensiti canones editi a Tridentina Synodo. Ergo.

180. Major porro propositi argumenti neque ab adversariis nostris in dubium revocari potest, qui contendunt, in eo distingui canones, qui disciplinæ vocantur, a canonibus dogmaticis et doctrinalibus, quod illi præcipiant, quid agendum sit aut omittendum, isti proponant, quid sit credendum aut docendum.

181. Minor autem evidenter patet 1° ex ipso canonum tenore; siquidem in utroque canone, III nempe et IV, dicitur : *Si quis dixerit, Ecclesiam non posse, aut Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit.* Objectum igitur directum horum canonum est potestas Ecclesiæ, ejusque infallibilitas in impedimentis constituendis; nemo vero negabit, hic non agi *de lege* aut *præcepto*, sed *de articulo doctrinæ* ab omnibus sub anathematis pœna profitendo.

rem fidei. anno 1796, pag. 53. Ex his habemus : 1° juxta Christi ordinationem non posse a conjugibus christianis separari Sacramentum a contractu conjugali; 2° huic inseparabilitati inniti originariam potestatem Ecclesiæ in contrahenda unione sacramentali ex parte conjugum christianorum. Tanta est vis veritatis, ut assensum extorqueat etiam ab acerrimis ejus impugnatoribus!

182. Patet 2° ex scopo et declaratione ipsius Concilii Tridentini; scopus enim statim deprehenditur ex titulo ipso, qui præfixus est sess. XXIV, nempe *Doctrina de Sacramento Matrimonii;* quo aperte ostendit Synodus, se sibi proposuisse doctrinam tradere, non autem nuda præcepta aut leges constituere disciplinæ. Quod magis adhuc constat ex Patrum Tridentinorum declaratione, quam canonibus præmiserunt : *Sancta et universalis Synodus, cupiens occurrere* (impiorum hominum temeritati), *insigniores prædictorum schismaticorum hæreses et errores, ne plures ad se trahat perniciosa eorum contagio, exterminandos duxit, hos in ipsos hæreticos eorumque errores decernens anathematismos.* Quibus præmissis, continuo Synodus canones promulgavit, in quibus sub anathematis pœna errores illorum singillatim proscripsit Atqui solemnis errorum et hæreseon proscriptio definitionem involvit seu declarationem doctrinæ catholicæ atque a fidelibus suscipiendæ. Ergo.

183. Patet 3° ex sensu totius Ecclesiæ. Vix enim absoluta est Tridentina Synodus, ut omnes doctrinæ in canonibus definitæ tanquam totidem articuli fidei in universo orbe catholico receptæ fuerint, uti patet ex omnibus Synodis provincialibus, quæ in variis mundi partibus post Tridentinum sunt celebratæ (1). Quod si interdum aliquæ oppositiones factæ sunt circa Concilii Tridentini publicationem, hæ nunquam attigerunt dogmata a Tridentino in canonibus definita, sed solum ea quæ constituta sunt in decretis de Reformatione. Igitur vel dicendum, Ecclesiam universam usque ad Launojum turpiter errasse, vel præfatos canones omnino dogmaticos esse et fidei regulam constituere (2).

(1) Cfr. Nat. Alexandr. *Diss.* XII, *in sec.* XV et XVI, art. 16.

(2) Cfr. Gerdil, *Tratt. del Matrim.* part. II, § 5 opp. edit. Rom. tom. XV, pag. 235 et seqq. nec non tres egregiæ dissertationes Petri Deodati, quarum prior inscribitur : *Defensio Tridentinorum canonum de Ecclesiæ potestate in dirimentia Matrimonium impedimenta, adversus Launojum, Tamburinium, Nestium aliosque recentiores, auctore Petro Deodato Neapolitano*, Hierapoli 1786. Altera italico idiomate exarata : *Nuova difesa de' canoni* III, IV *della sessione* XXIV *del Concilio di Trento, scritta da Pietro Diodato Napolitano contro l'erroneo anonimo libro stampato in Cremona*

DIFFICULTATES.

184. Obj. prima. 1° Ii falluntur graviter, qui propter dictum anathema Tridentinos canones non ad disciplinam tantum, sed etiam ad fidem pertinere docent ; quasi vero canon in disciplinæ causa editus anathemate muniri non possit. Nescierunt Gregorium juniorem, cum quasdam circa Matrimonium leges negligi perspiceret, ut illæ diligentius custodirentur quam antea, in Romano Concilio decreta hæc condidisse : *Si quis commatrem spiritualem duxerit in conjugio, anathema sit. Si quis consobrinam duxerit in conjugio, anathema sit.* Quis autem propter denuntiatum duplex anathema dogma fidei duplex a Gregorio constitutum assereret? Spectandum est in primis, utrum canonis materia fidei dogma ferat. Atqui canonum, de quibus est sermo, materia nullum fidei dogma præ se fert, ut patet. 2° Præterea ad sinceram hujusmodi canonum vim assequendam, præcipuus eorum finis est investigandus. Jam vero tota in eo fuit Tridentina Synodus, ut Lutheri commentum labefactaret, qui nullum humanæ potestati jus tribuebat in Matrimonium; hoc igitur unum ad dogma pertinere dicendum est, nempe humanæ potestati jus aliquod in Matrimonium esse tribuendum. 3° Ea igitur Tridentini verba, *Ecclesiam potuisse* ac *posse* constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, præter propositum sibi finem adjecta dicenda sunt, ac proinde catholicum dogma non præ se ferre; prout juxta theologos omnes dogma non præ se fert responsio Nicolai I ad Bulgaros data, dum non interrogatus atque incidenter dixit, valere

l'an. 1784, sine loco impress. anno 1788. Tertia pariter italico idiomate : *Terza difesa de' Canoni Trentini sugl'impedimenti matrimoniali scritta da Pietro Diodato Napolitano contro gli erronei libercoli stampati di recente in Napoli e divisa in due parti*, Megalopoli 1789. Qui eodem anno epistolam latinam dedit ex Megalopoli *Ad Anonymum antecessorem Taurin. qua illustrantur ejus editæ ex typographia Soffietti anno* 1788 *propositiones de potestate Ecclesiæ in Matrimonia.* Cfr. præterea Emmanuel Marian. D'Itturiaga S. J. *L'avocato Pistojese citato al tribunale dell' autorità, della buona critica, e della ragione, sulla podestà della Chiesa intorno a' Matrimonii*, vol. IV, opp. edit. Genuens. 1789.

Baptismum in nomine Christi administratum. Id ipsum dicatur de nomine *Ecclesiæ* his canonibus obiter inserto, quod accessorium est proposito illi fini, quem Tridentini Patres ob oculos potissimum habuere, definiendi scilicet, civilem nuptiarum pactionem humanæ subjacere potestati, quod Lutherus obstinate negabat. Cum vero exploratum perspectumque sit apud omnes, principale tantum, non vero accessorium in definitionibus ad fidem pertinere, concludendum est, fidei dogma minime esse *Ecclesiam potuisse* aut *posse* impedimenta dirimentia constituere.

185. Resp. Ad 1m, *Dist.* Falluntur graviter, qui ex solo anathemate concludunt canonem aliquem dogmaticum esse, *conc.;* qui præterea ex subjecta materia, ex scopo et declaratione eorum, qui canonem ediderunt, id colligunt, *neg.* Jam vero nos ipsi regulam dedimus, ex qua dignosci possit, quando canon anathemate firmatus dogmaticus sit censendus, quando vero disciplinaris, quod scilicet in dogmatico res proponatur credenda aut docenda, in disciplinari autem res facienda aut omittenda. Ex hac porro regula facile deprehenditur, canones Gregorii junioris seu II inter disciplinares esse recensendos, cum non agatur in iis de re credenda, sed de re præstanda; contra vero ex eadem regula constat, canones Tridentinos dogmaticos esse, cum in iis agatur de profitenda existentia potestatis in Ecclesia statuendi impedimenta, qua eadem Ecclesia, ut ostendimus, ab ipsis temporibus apostolicis ad nos usque semper usa est. Hanc porro negare certe hæreticum est. Juverit ad dictorum confirmationem in medium afferre auctoritatem adversariis nostris minime suspectam, scilicet Van Espenii, qui cum nonnulla præmisisset, quæ postea subjiciemus, sic in rem nostram concludit: *Igitur filum traditionis insecuta Synodus Tridentina recte anathema dixit in eum, qui dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta dirimentia, vel in iis constituendis errasse* (1).

186. Ad 2m, Resp. 1° Ergo ex concessione adversariorum scopus Tridentini fuit, non disciplinam statuere, sed jus aliquod definire, quod negabat Lutherus.

(1) Cfr. *Jus Ecclesiasticum universum*, tom. I, part. II, tit. 13, cap. I, § 20, pag. 674, Lovan. 1700.

187. Resp. 2° *Dist.* Ita tamen ut Lutherus ejusmodi jus negando humanæ potestati negaret Ecclesiæ ipsi, *conc.*; potestati civili, *neg.* Id abunde constat ex documentis, quæ ex Luthero ipso paulo ante retulimus. Sed ut melius Lutheri mens intelligatur, integrum ejus textum, prout legitur in lib. *De captiv. Babylonica,* placet describere. *Dico, et quod in me est facio, monens et rogans omnes sacerdotes et fratres, si viderint aliquod impedimentum, in quo Papa potest dispensare, et quod non est in Scriptura expressum, ut ea Matrimonia confirment, quæ contra ecclesiasticas, tyrannicas vel pontificias leges fuerint contracta... Conjunctio enim viri et mulieris est juris divini, quæ tenet, quocumque modo contra leges hominum contigerit, debentque leges hominum ei cedere... sine ullo scrupulo* (2). Scopus ergo præcipuus Lutheri, quem recte thesim dixeris, est, quod debeant a Sacerdotibus confimari Matrimonia inita contra leges ecclesiasticas et pontificias. Quare vero? Quia impedimenta ecclesiastica et pontificia non sunt expressa in Sacris Litteris; leges autem humanæ cedere debent legi divinæ, ideoque nullum jus humanæ potestati in Matrimonium est tribuendum. Quibus positis, sic rursum intorquemus adversariorum argumentum in ipsos hoc modo : Ad fidei dogma illud pertinere dicendum est, quod præcipuum veluti sibi finem proposuit Synodus, quæ in eo tota fuit, ut Lutheri commentum labefactaret; atqui Lutherus præcipue ecclesiasticas et pontificias leges conjugia dirimentes repudiabat; ergo Tridentina Synodus hoc veluti præcipuum finem sibi proposuit, ut assereret seu definiret Ecclesiæ potestatem condendi hujusmodi leges; et quod

(1) Opp. edit. Jen. 1557, tom. II, fol. 295, *verso.* Incipit autem Lutherus totam hanc declamationem, ibid. fol. 295, *recto*, his verbis, quibus luculentius ostenditur ejus scopus : *Hactenus de Matrimonio. Quid autem dicemus de impiis legibus hominum, quibus hoc vitæ genus, divinitus institutum, est irretitum, sursum ac deorsum tractatum? Deus bone, horror est intendere in temeritatem Romanensium tyrannorum, adeo pro libidine sua dirimentium, rursum cogentium Matrimonia... Verum gaudeo istis decorosis legibus suam tandem contigisse gloriam. Nempe earum beneficio hodie Romanenses facti sunt nundinatores... O digna Pontificibus nostris negotiatio*, etc. Quid clarius?

consequens est, hanc potestatem seu jus has leges condendi ad fidei dogma pertinere.

188. Ad 3m, *Neg.* Ut patet ex dictis, ac proinde *neg.* paritatem inter canones Tridentinos et responsionem Nicolai I, si tamen authentica, ac non potius, ut plures suspicantur, spuria, vel saltem interpolata illa Nicolai epistola habenda est. Similiter *neg.* postremam partem propositi argumenti desumptam ex nomine *Ecclesiæ;* quæ omnia ex hactenus disputatis corruunt.

189. Obj. secunda. 1° Quæ pertinent ad Sacramenti essentiam et divinam habent a Christo institutionem, plane distinguenda sunt ab iis, quæ sunt tantummodo eidem Sacramento accessoria, atque postea inducta ab Ecclesia. Quod enim Sacramento essentiale est, et a Christo institutum, illud certa stabilitate gaudet; quidquid autem ab Ecclesia inductum est, eadem stabilitate caret, atque totum ad eas leges refertur, quæ disciplinæ nuncupantur. Atqui Matrimonii impedimenta tanquam ab Ecclesia deinceps constituta propugnantur; ergo illi canones Tridentini ad solam disciplinam referri possunt, eo vel magis quod ab ejusmodi impedimentis concedantur dispensationes, quæ in fidei dogmatibus locum habere non possunt. 2° Rursus: constare certe non potest quidpiam definitum fuisse a Tridentinis, quod ad dogma pertineat, nisi certo constet in Tridentinis decretis *jus* definitum fuisse, non vero *factum;* atqui utrum Ecclesia erraverit necne in constituendis Matrimonii impedimentis, res facti est, minime vero juris; cum ergo Tridentinum in can. IV definierit, Ecclesiam in impedimentis constituendis non errasse, profecto rem facti declaravit, non vero juris.

190. Resp. Ad 1m, *Dist. min.* Impedimenta tanquam ab Ecclesia deinceps constituta propugnantur, *conc.;* ipsa potestas ea constituendi, *neg.* Duo adversarii permiscent in allato argumento plane inter se distincta, nempe potestatem seu jus et exercitium seu objectum ejusdem potestatis seu juris. Potestatem Ecclesiæ definivit Concilium Tridentinum de fide esse; et hæc, utpote a Christo collata, est essentialis, immutabilis, ipsique Ecclesiæ, ut mox ostendemus, originaria; exercitium autem et objectum potestatis seu juris est disciplinare, mutabile ac dispensationibus obnoxium.

191. Ad 2m, *Dist. min.* Res facti est cum jure conjuncti ab eoque dependentis, *conc.;* meri facti, *neg.* Ideo enim ex mente Concilii Tridentini non erravit Ecclesia in constituendis Matrimonii impedimentis, quia Ecclesia *potuit et potest* ea constituere; alioquin utique errasset, usurpando sibi potestatem, quam Christus ei minime concessit. Satis est canonem legere, ut evanescat difficultas.

192. Obj. tertia. 1° Dato etiam canonem IV Tridentinum dogma fidei continere, non tamen is de dogmate religionis revelatæ, sed de dogmate *juris naturalis* erit accipiendus. Quum enim Ecclesiæ potestas statuendi impedimenta Matrimonii beneficio Principum obtigerit, atque a tempore Concilii Tridentini seculorum aliquot quieta possessione fuerit firmata, potestas autem concessa aliorum consensu vera sit ac legitima, qua quisque secundum etiam juris naturalis principia licite uti possit, jure quoque Tridentinum contra eos, qui hanc ei potestatem abnegabant anathema pronunciare poterat; quod tamen anathema, si principes, uti juste possunt (cum nulla detur adversus jura *majestatica* præscriptio), potestatem hanc revocarint, cessante ratione, ob quam vibratum est, et ipsum suo carebit effectu (1). 2° Præterea doctrina canonibus his contenta multos vel in ipso Concilio Tridentino nacta est adversarios, qui licet plurium suffragiis superati cedere debuerint, nihil ex actis Concilii luci publicæ nondum expositis erui potest, cum non constet, votisne eorum, qui a Spiritu S. positi sunt regere Ecclesiam Dei, an vero illorum, Cardinalium non Episcoporum, Generalium Ordinum, Abbatumque, queis votum decisivum ex dispositione humana seriori concessum est tempore, victi sint. Tum profecto quemadmodum definire non est integrum, qua ex parte vota steterint saniora, ita saltem dubiis de facto hoc nobis esse licebit (2). 3° Saltem res controversa est inter Catholicos neque ab Ecclesia hactenus decisa, utrum canon ille dogmaticus sit, item utrum de divinitus

(1) Ita Jos. Ant. Petzek. *De potestate Ecclesiæ in statuendis impedim. Matrimonii*, § 73 et § 74, Friburg. Brisg. 1783.

(2) Ibid. loc. cit. § 101.

accepta auctoritate intelligi debeat nec ne. Cum igitur agatur de scholæ opinione, eam quisque pro lubitu sequi vel rejicere potest (1). 4° Demum ex historia discimus, anathema intentatum eos tantum ferire, qui potestatem constituendi impedimenta dirimentia Ecclesiæ ideo denegarunt, ut dogma Sacramenti abolerent, quique libertatem Matrimonii ineundi sine restrictione, a quocumque demum posita, indulgendam esse contenderunt; quam opinionem Lutherus fovit, qua admissa, nec ex delegata potestate unquam Ecclesia impedimenta statuere potuisset; quique denique Ecclesiam male usurpatæ potestatis alienæ ream agebant. Qui autem juris publici universalis principiis, et antiquissimæ traditioni inhærentes hanc potestatem ex Principum beneficio Ecclesiæ obtigisse affirmant, nec dogma Sacramenti abnuunt, nec concessam vel acquisitam potestatem veram esse et legitimam inficiantur; hos proinde non ferit anathema (2). Ergo.

193. Resp. Ad 1m, *Neg.* Tota enim adversarii argumentandi ratio nititur principio hæretico, ut sequenti propositione ostendemus, quod scilicet potestas, qua utitur Ecclesia in constituendis impedimentis, sit ipsi delegata a Principibus, non autem propria et originaria sibi a Christo concessa. Hoc autem everso fundamento, ruit ædificium superstructum. Adeo violenta est hæc conclusio, adeo contorta, ut nemini in mentem venire potuerit, qui anticipatis judiciis præoccupatus non sit. Ecquis unquam sanæ mentis sibi persuadere poterit Tridentinos Patres in canone illo conficiendo voluisse *juris naturalis dogma,* ut loquitur adversarius, ad mentem auctoris definire? Hæc ipsa agendi ratio evidenter ostendit, perditæ causæ ejusmodi scriptores patrocinium suscepisse.

194. Ad 2m, *Neg.* Hac enim ratione nullum fidei dogma sive a Tridentino sive a Conciliis œcumenicis reliquis definitum consistere posset. Omnes hæretici ac protestantes possent hac ratione

(1) Ita professores Lovanienses in suis responsis ad quæstiones de potestate Ecclesiæ statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia, per Joannem Henric. Cardinalem a Frankenberg, Archiepiscopum Mechliniensem et Belgii primatem, anno 1789 propositas.

(2) Hæc urget Joan. Jos. Pehem Austriacus canonista in suis *Prælectionibus in jus ecclesiast.* part. II, § 438.

eludere quasvis definitiones adversus suos errores latas. Actum esset de infallibilitate Ecclesiæ, quæ decreta Tridentini tanquam totidem fidei articulos venerata est. Ex his discimus, quo ruant aulici ejusmodi scriptores.

195. Ad 3m, *Neg.* Tum quia, ut diximus, Ecclesia illos canones tanquam dogmaticos agnovit; tum quia doctrina, quæ seculi Principibus dumtaxat tribuit potestatem originariam ac propriam statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia, a Pio VI, in const. *Auctorem fidei,* hæreticali nota confixa est. Quare, cum Launojus omnium primus novam suam interpretationem obtrusit, statim ab omnibus vere Catholicis impugnatus est, ejusque interpretatio rejecta. Verum de hoc in sequenti propositione.

196. Ad 4m, *Neg.* Siquidem hæretici Lutherani et Calvinistæ non ideo negabant Ecclesiam habere potestatem constituendi impedimenta, ut sibi viam sternerent ad negandam veritatem Sacramenti; sed e converso, cum negassent Christianorum connubium Sacramentum esse, intulerunt Ecclesiam nullo jure pollere in Christianorum conjugia. Sic enim se gessit Lutherus, qui lib. cit. *De captiv. Babyl.* prius constituit Matrimonium non esse Sacramentum, deinde declamat in leges pontificias statuentes impedimenta dirimentia (1). Sic pariter se gessit Calvinus, cujus verba retulimus. Hanc propterea ob causam Concilium Tridentinum, can. I cit. sess. XXIV, prius fundamentum, ut ita dicam, jecit, definiendo Matrimonium esse Sacramentum; deinde cann. III et IV in eos anathema dixit, qui negant Ecclesiam jus habere statuendi impedimenta, sive admittant sive negent Sacramenti veritatem. Agitur enim de duobus distinctis erroribus, quos Concilium distinctis anathematibus confixit. Velint proinde nolint hi, qui se jactant juris publici universalis principiis et antiquissimæ

(1) Sane Lutherus loc. cit. prius insumit duas paginas cum dimido, ut evincat, Matrimonium non esse Sacramentum; deinde vero tanquam corollarium colligit, nulla ratione competere Ecclesiæ facultatem statuendi impedimenta. Id aperte constat ex verbis, quæ paulo ante ex illo descripsimus: *Hactenus de ipso matrimonio. Quid autem dicemus de impiis legibus hominum*, etc.

traditioni inhærere, dum negant Ecclesiæ potestatem constituendi impedimenta originariam, ut eam transferant in seculi principes, nunquam poterunt se ab anathemate Tridentino subducere (1).

PROPOSITIO IV.

Præfati Tridentini canones non de adventitia ex tacito vel expresso Principum consensu, sed de intima, originaria ac propria Ecclesiæ potestate loquuntur.

197. Est de fide hæc propositio, ut patet ex constit. dogmatica *Auctorem fidei*, in qua *Doctrina synodi* (Pistoriensis), *asserens ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare contractui Matrimonii apponere impedimenta ejus generis, quæ ipsum nullum reddunt, dicunturque dirimentia; quod jus originarium præterea dicitur cum jure dispensandi essentialiter connexum, subjungens, supposito assensu vel conniventia Principum potuisse Ecclesiam juste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum Matrimonii — quasi Ecclesia non semper potuerit ac possit in Christianorum Matrimoniis jure proprie impedimenta constituere, quæ Matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus Christiani obtricti teneantur etiam in terris infidelium, in iisdemque dispensare* — damnatur ut *canonum III, IV, IX, XII sess. XXIV Conc. Tridentini eversiva, hæretica* (prop. LIX). *Item rogatio synodi ad potestatem civilem, ut e numero impedimentorum tollat cognationem spiritualem, atque illud quod diciturpublicæ honestatis impedimentum, quorum origo reperitur in collectione Justiniani; tum ut restringat impedimentum affinitatis et cognationis, ex quacumque licita aut illicita conjunctione provenientis, ad quartum gradum juxta civilem numerandi rationem per lineam lateralem et obliquam, ita tamen ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendæ; — quatenus civili potestati*

(1) Cfr. Aloys. Cuccagni in tract. *Del Matrimonio cristiano*, qui insertus est in opere periodico *Giornale Ecclesiastico di Roma*, *Supplemento quinto per i mesi di Settembre ed Ottobre* 1791.

jus attribuit sive abolendi sive restringendi impedimenta Ecclesiæ auctoritate constituta vel comprobata, item qua parte supponit Ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse jure suo dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel comprobatis—declaratur ut *libertatis ac potestatis Ecclesiæ subversiva, Tridentino contraria, ex hæreticali supra damnato principio profecta* (prop. LX) (1).

198. Et sane cum de fidei dogmate agatur, uti ostendimus, si jus constituendi impedimenta dirimentia, vel ab iisdem dispensandi, Principum esset originarium ac proprium, id constare deberet vel ex verbo Dei scripto, vel ex verbo Dei tradito; vel saltem constare deberet de hoc consensu vel tacito vel expresso a Principibus Ecclesiæ aliquando dato. Atqui neque ex Scriptura

(1) Ex his patet, quodnam judicium ferendum sit de eo, quod scribit Rechberger op. cit. *Manuale del gius canonico Austriaco*. tom. II, § 159 : *Dai principj che su questa materia abbiamo esposti* (1 § 780.) *nel diritto pubblico, facilmente si deduce a chi competa il diritto di stabilire gl'impedimenti del Matrimonio. Imperciocchè riguardano essi, o 1° la validità giuridica del contratto matrimoniale, o 2° qualche sua qualità morale, o 3° il Sacramento ed i suoi effetti. Quegli impedimenti che rendono il contratto giuridicamente irrito, sono percio in senso stretto dirimenti, soggiacciono alla podestà del sommo imperante, e la Chiesa non può stabillirli se non che coll' espresso o tacito consenso d'ell' imperante, avvegnachè il contratto di Matrimonio, avuto riguardo al diritto, prende la suo forza dalla sola podestà civile... Quegli impedimenti finalmente che si riferiscono al Sacramento soltanto, sono sogetti alla podestà ecclesiastica : tuttavia siccome non ostano essi, che sussista valido il contratto civile, così anche riguardo al Sacramento non possono aver forza di dirimere, attesochè secondo l'instituzione di Cristo qualunqne contratto matrimoniale legalmente valido, somministra giusta materia di Sacramento, ed alla podestà ecclesiastica non compete il cangiare la materia da Cristo instituita; perciò non sono se non che impedienti, cioè per aver la Chiesa definito quelle cose che si devono osservare per ricevere degnamente il Sacramento, in modo che omettendole il Sacramento illecitamente bensi, ma non per altro invalidamente si riceva* (Hujus loci translatio latina videatur ad calcem voluminis.) Hæc quidem cancellarius episcopalis Lintiensis, quæ aperte pugnant cum Concilii Tridentini dogmatica definitione, et hæreticali censura notata sunt in allata Constit. *Auctorem fidei*.

neque ex traditione constat, jus istud esse Principum originarium ac proprium; neque ullum monumentum occurrit in tota antiquitate, quo evincatur, præstitum esse hunc consensum Ecclesiæ a seculi Principibus, ut impedimenta constitueret aut ab iis dispensaret. Ergo.

199. Contra vero, cum ex Scriptura et traditione certum sit, Matrimonialem contractum a Christo evectum esse ad dignitatem Sacramenti, hoc ipso patet, Christum ipsum a Principum jure contractum matrimonialem subtraxisse, atque Ecclesiæ potestati sicut cetera Sacramenta moderandum tradidisse.

200. Quare, ut vidimus, Christus apposuit impedimentum ligaminis, abrogando polygamiam simultaneam, ac declarando mœchum illum esse, qui uxorem ab alio dimissam duxisset. Apostolus damnavit incestum Corinthium, qui duxerat uxorem patris sui; item constituit, ut liber esset conjux fidelis, cum quo conjux infidelis nollet pacifice vivere seu absque contumelia Creatoris, Ecclesia a temporibus ipsis apostolicis usque ad Constantinum ea potestate usa est, ut allata documenta ostendunt, quin præsumi possit, id eam fecisse ex tacito vel expresso consensu Neronis, Caligulæ vel Domitiani. Quod si tunc temporis Ecclesia jure suo et originario usa est, concipi nequit, ipsam jus suum amisisse sub Imperatoribus christianis.

201. Huc accedit, quod, si ex Principum consensu Ecclesia potuisset et posset aliquid circa conjugii impedimenta statuere, debuisset id saltem innui in canonibus Tridentinis, ne generalibus verbis videretur Concilium aliquid statuere, quo originarium Principum jus maxime læderetur. Aderant Concilio legati et oratores Principum oculatissimi, et Principum jurium defensores acerrimi, qui clamare profecto non destitissent, si quidpiam, quod vel minimum lædere suorum dominorum jura videretur, vel a longe fuissent suspicati a Concilio constitui. Atqui tamen ex tot legatis et oratoribus nemo unus hiscere est ausus, cum a Tridentinis Patribus præfati canones proponerentur. Imo cum Galliarum rex summopere optaret, ut nullum declaratur seu irritum fieret conjugium, quod a filiisfamilias iniretur contra parentum voluntatem vel absque ipsorum consensu, ad idque obtinendum per oratorem

suum enixe rogasset Concilium, quod et alii Principes præstiterunt, restitit Concilium, imo contrarium declaravit esse tenendum sub anathematis pœna (1); contra vero novum constituit impedimentum dirimens clandestina conjugia. Jam vero in adversariorum hypothesi satius fuisset Galliarum Regi uti jure suo; evidens igitur est, adversariorum sententiam novum esse inventum atque ad id temporis plane inauditum, quod nec suspicatus est ipse Lutherus, qui alioquin certe hortatus Principes fuisset, ut datum assensum revocarent, quo, juxta ipsum, ecclesiastica, tyrannica pontificia potestas adeo abusa erat.

202. Nec prætereundum silentio est, quod, si Ecclesia potestatem suam revera a Principibus fuisset mutuata, eam sibi nullatenus dogmatica sanctione vindicasset; cum ejusmodi concessio sit factum mere humanum, nec propterea objectum dogmaticæ definitionis, prout observavit archiepiscopus Mechliniensis et Belgii primas Card. de Franckenberg; qui præterea adjicit, pote-

(1) Cfr. Card. Pallavicini, *Hist. Conc. Trid.* lib. XXII, cap. I, § 16, ubi refert, legatos Gallos duo solemni petitione Regis nomine postulasse a Concilio, tum ut dirimerentur conjugia clandestina, tum etiam ut irrita fierent conjugia filiorumfamilias inita absque parentum consensu. Verum cum agatur de re tanti momenti, ex qua luculentissime evincitur, Principes tunc temporis pro certo habuisse soli Ecclesiæ jus competere statuendi impedimenta dirimentia, operæ pretium censeo integrum textum exhibere. *Pertanto gli ambasciadori Francesi*, scribit ipse, *nel cui regno per aventura il disordine* (conjugiorum clandestinorum) *riusciva più frequente, e più pernizioso, il giorno ventesimoquarto di Luglio fecero una solenne richiesta ad Concilio in nome del Re*; *che tali Matrimonii per l'avvenire s'annullassero*; *rinovandosi l'antiche solennità delle nozze. E se alle volte per gran cagione paresse il far altramente, almeno i Matrimonii non s'avessero per legitimi qualora non v'intervenisse la presenza del Sacerdote e di trè o più testimonii; e che insieme s'annullassero i maritaggi contratti da' figliuoli di famiglia senza il consenso de' genitori, come per lo più e dannosi e disconvenevoli alle famiglie, e materia d'odio più che d'amore trà i consorti : ma per rimediare alla transcuraggine de' parenti nel provvedere allo stato de' figliuoli, si prescrivesse un termine d'anni, oltre al quale se 'l figliuolo dal padre non fosse accoppiato in Matrimonio, gli divenisse lecito l'eleggersi compagnia per se stesso.* Vid. translat. lat. ad calcem vol. Jamvero ex his postulationibus altera a Tridentino probata fuit, altera autem rejecta. In utroque casu Ecclesia jure suo usa est.

statem hanc Ecclesiæ esse omnino necessariam, cum alias pro munere suo sufficienter curare non posset, ut unio conjugalis, ad Sacramenti dignitatem evecta, cum honore ac debita decentia a fidelibus digne tractaretur, nec prætermittit, in opposita sententia facile contingere posse, ut dogmatica Ecclesiæ definitio falsa foret, ex. gr. sub infidelium dominatione, item casu quo Principes concessam a se potestatem revocarent (1).

203. Quare vel ipse Van Espen scribere non dubitavit : *Constat, jam a pluribus seculis Ecclesiam, et quidem privative et cum exclusione Principum secularium, impedimenta dirimentia inter Catholicos ordinasse, eaque pro temporum et locorum circumstantiis nonnunquam extendisse vel limitasse, aut etiam relaxasse; ac per consequens negari non potest, quin Ecclesia hac potestate a primis seculis pacifice usa fuerit* (2). Deinde allegat tractatum Gerbesii, in quo ostenditur, *hanc auctoritatem non accepisse Ecclesiam a Principibus secularibus, sed a Christo, eamque jure proprio a primis seculis usque ad hæc tempora semper hac auctoritate usam esse.* Demum concludit verbis superius relatis : *Igitur filum traditionis insecuta Synodus recte anathema dixit in eum, etc.*

204. Sive igitur argumenta negativa spectemus, sive positiva ex natura rei, ex factis Christi et Apostolorum, ex perpetua Ecclesiæ praxi, ex Principum agendi ratione, ex veritate Tridentinæ definitionis, ex confessione demum infensissimorum Ecclesiæ Romanæ adversariorum deducta, constat, quod evincere proposuimus, præfatos scilicet canones Tridentinos non de adventitia ex tacito vel expresso Principum consensu, sed de intima, ori-

(1) Ita immortalis jurium ecclesiasticorum in Belgio propugnator Card. de Franckenberg, in suo *Judicio doctrinali super doctrina professorum seminarii generalis*, *Lovan. die* 26 *Jul.* 1789. Hoc porro Archiepiscopi Mechliniensis judicium, non solum ipsa facultas sacra Lovaniensis, verum etiam Episcopi Belgiæ Antwerpiensis, Gandavensis, Brugensis, Iprensis, Ruremondensis, nec non Archiepiscopus Camaracensis, Episc. Atrebatensis, aliique passim, certatim amplexi sunt, imo summus Ecclesiæ Pontifex Pius VI apostolica auctoritate confirmavit, simulque zelum Archiepiscopi promeritis laudibus extulit litteris ad eum datis 24 Martii 1790.

(2) Loc. cit. § 17.

ginaria ac propria Ecclesiæ potestate loqui, prout a Pio VI definitum est (1).

DIFFICULTATES.

205. Obj. prima. 1° Matrimonium, Canonistis et Theologis consentientibus, passim dicitur contractus *civilis* ad dignitatem Sacramenti a Christo evectus; materia itaque, *ex qua,* ut ajunt, fit Sacramentum, est civilis contractus; atqui solius Principis est leges ferre pro contractu civili; ergo ex ipsa rei natura constat, ad solos Principes spectare jus originarium circa Matrimonium etiam qua Sacramentum, ita ut ipsi soli possint impedimenta statuere, aut Ecclesia ex ipsorum tacito vel expresso consensu. 2° Hoc vero clarius adhuc patet ex eo, quod dignitas Sacramenti accedat contractui civili, cujus proinde naturam non immutat, prout non immutat calicis materiam superveniens benedictio. 3° Sane incredibile est, Christum Dominum, qui professus est regnum suum non esse de hoc mundo, voluisse, per evectionem Matrimonii ad dignitatem Sacramenti, Principes jure, quo antea pacifice fruebantur, destituere atque privare. 4° Quod bene intellexit S. Thomas, qui aperte scribit : *Personæ illegitimæ ad Matrimonium contrahendum dicuntur ex eo, quod sunt contra legem, qua Matrimonium statuitur. Matrimonium autem, in quantum est in officium*

(1) Merito propterea Cl. Binterim, in op. *Uber Ehe und Ehescheidung*, seu, *De matrimonio et divortio*, p. 23, Düsseldorf. 1819, expositionem adversariorum can. IV Conc. Tridentini, de delegata potestate Ecclesiæ, pronunciavit esse *formalem satyram* adversus Ecclesiæ jurisdictionem. Sic enim scribit : *Ego illam* (expositionem nimirum, quod Synodus Tridentina, can. IV, de delegata jurisdictione tantum loquatur) *veram adversus ecclesiasticam potestatem satyram appello ; nec satis concipere queo, quonam pacto tot, licet docti, ætatis nostræ canonistæ sese contra Ecclesiæ decisionem valeant tueri. Nam Ecclesia in suis œcumenicis Conciliis nunquam certe de ea potestate declaranda vel constabilienda sollicita fuit, quam ex Principum favore accepit, sed de illa tantum quæ a divino ejus fundatore tradita ipsi fuit atque commissa. Ac prior quidem potestas ad historiam pertinet, posterior ecclesiasticas decisiones complectitur. Nullum porro exemplum invenio, quo Ecclesia aliquid sub anathemate definiverit, quod ex Principum favore derivarit.*

naturæ, statuitur lege naturæ; in quantum est Sacramentum, statuitur jure divino; in quantum est in officium communitatis, statuitur lege civili. Et ideo ex qualibet dictarum legum potest aliqua persona effici ad Matrimonium contrahendum illegitima (1). 5° Hinc nunquam potest satis commendari Concilii Tridentini moderatio atque sapientia, quod definivit quidem posse Ecclesiam impedimenta constituere, et de causis matrimonialibus cognoscere, at nunquam definivit, quo jure, utrum scilicet nativo, an vero a Principibus communicato id possit. 6° Quod Van Espen animadvertit, scribens : *Nequaquam dubitamus, quin Ecclesia habeat auctoritatem similia impedimenta* (dirimentia) *inducendi, prout per Concilium Tridentinum definitum est; sed et hoc fatendum est, Concilium non definivisse, utrum ex Christi institutione, vel utrum ex Principum indulgentia tacita vel expressa hæc auctoritas inducendi impedimenta dirimentia Ecclesiæ competat* (2). Ergo.

206. Resp. Ad 1m, *Dist. maj.* Matrimonium passim dicitur contractus civilis ad dignitatem Sacramenti a Christo evectus, latiori sensu et improprie, *conc.*; stricto sensu et proprie, *neg.* Sic enim Canonistæ et Theologi loqui consueverunt, quatenus Matrimonium in societate contrahitur, non autem quatenus significare præcise intendunt, quod Christus ad dignitatem Sacramenti evexit; si qui vero sunt, qui illam loquendi formulam presse ac severiori sensu adhibeant, perperam prorsus eam usurpant (3). Nec enim

(1) *Suppl.* q. 50, art. un. ad 4. Similia habet S. Doctor, *Contra Gent.* lib. IV, cap. 78, ubi scribit : *In quantum igitur* (Matrimonium) *ordinatur ad bonum naturæ, quod est perpetuitas speciei, dirigitur in finem a natura inclinante in hunc finem; et sic dicitur naturæ officium. In quantum vero ordinatur ad bonum politicum, subjacet ordinationi civilis legis. In quantum autem ordinatur ad bonum Ecclesiæ, oportet quod subjaceat regimini ecclesiastico.*

(2) Loc. cit.

(3) Inter ceteros ita loquitur Sanchez, *De matrimonio*, tom. II, lib. VII, disp. 2, num. 2, ubi, cum statuisset posse Principes ponere impedimenta Matrimonium dirimentia, etiam quatenus est Sacramentum, pergit : *Nec obstat Principis secularis potestati, Matrimonium esse Sacramentum. Quia ejus materia est contractus civilis; qua ratione perinde potest illud ex causa justâ irritare, ac si Sacramentum non esset, reddendo personas*

Christus contractum civilem, seu contractum ad normam legum civilium initum aut ineundum, ad dignitatem Sacramenti evexit, sed contractum naturalem, qualem exigit officium naturæ. Officium siquidem naturæ essentiale est ac ipsi Matrimonio intrinsecum, ideoque et contractus naturalis; contra vero civilis forma, ut ita loquar, qua Matrimonium contractus civilis evadit, accidentalis est, extrinseca atque mutationibus perpetuis obnoxia. Cum vero contractus matrimonialis constituat materiam Sacramenti, hæc profecto non debuit ab hominum arbitrio pendere (1). Hinc *dist.* pariter *min.* Principis est leges ferre pro contractu civili, in ordine ad forum civile, quoad ea quæ sunt vinculo conjugali extrinseca, *conc.*; in ordine ad forum internum, quoad nexum ipsum matrimonialem et sacramentalem, *neg.* Nam in ea quæ sunt ipsi vinculo conjugali intrinseca, nullum jus habet Princeps, utpote quæ separari nequeant ab ipso Sacramento, ut paulo infra magis declarabimus.

207. Ad 2^m, *Neg.* Dignitas enim Sacramenti non supervenit vel ipsi contractui naturali; sed contractus naturalis in actu ipso, quo perficitur, ex Christi institutione induit naturam Sacramenti, quod ab ipso jam inseparabile est. Notandum siquidem hic sedulo est, non supervenire rationem Sacramenti contractui naturali jam in *suo esse* constituto et perfecto, cujusmodi est aqua respectu Baptismi, panis respectu Eucharistiæ; sed ratio Sacramenti exurgit et perficitur in actu ipso, quo sub deditis conditionibus perficitur contractus, quemadmodum ratio Sacramenti Baptismi oritur

inhabiles ad contrahendum et sic illegitimum et invalidum contractum. Verum de hujus auctoris principio paulo post agemus. Id ipsum præstiterunt Theologi, qui eum secuti sunt, Tournely, Collet, aliique passim.

(1) In adversariorum hypothesi, quod Christus evexerit Matrimonium, quatenus contractus civilis est, ad dignitatem Sacramenti, hoc sequeretur absurdum, Christum scilicet Principibus ethnicis, aut hæreticis et impiis, reliquisse facultatem moderandi materiam Sacramenti, ita ut materiæ sacramentalis valor penderet ab illorum arbitrio. Quod profecto nemo sanus dixerit. Jam vero sub ratione politicæ dominationis inter se pares sunt Catholici Principes et Principes infideles et acatholici, cum omnes habeant idem objectum, temporalem videlicet subditorum felicitatem.

ex ablutione, et ratio Sacramenti Eucharistiæ ex prolatione verborum consecrationis. Quare non se habet contractus naturalis respectu Sacramenti Matrimonii ut materia *remota*, sed ut materia *proxima*, quæ consistit in ipsa applicatione seu collatione. Hinc cum Matrimonium perficiatur ipso contrahentium consensu expresso sub debitis conditionibus, hoc ipso actu fit signum efficax gratiæ, adeoque Sacramentum. Atque exinde patet discrimen, quod intercedit in adducta paritate, inter calicem et supervenientem benedictionem (1); multo igitur minus ratio Sacramenti supervenit contractui civili.

(1) Hoc perspicue et paucis verbis exponit Angelicus Doctor, in lib. 4 *Sent.* dist. 27, q. 1 ad 4 quæst. scribens : *Sicut se habet ablutio exterior ad Baptismum, ita se habet expressio verborum ad hoc Sacramentum* (Matrimonii), *ut dictum est ;* et ibid. d. 26, q. 2, art. 3, ad 2 : *Actus exteriores et verba exprimentia consensum directe faciunt nexum quemdam, qui est Sacramentum Matrimonii.* Cum vero adversarii non admittant Angelici auctoritatem, nisi quando ipsis favere videtur, juverit hoc ipsum adstruere auctoritate adversariis minime suspecta, nempe Van Espenii, qui op. cit. part. II, tit. XII, cap. 4, num. 7, ait : *Causa igitur efficiens et perficiens Matrimonium est mutuus consensns, ut sicuti sponsalia de futuro contrahuntur solo consensu in nuptias futuras, ita Matrimonium per consensum de præsenti in nuptias perficitur, juxta regulam juris : Nuptias non concubitus sed consensus facit. Unde Pontifex* (Innocentius III) *in cap.* 23, X, *de sponsalibus, tanquam indubitatum suæ resolutionis fundamentum assumit, quod sufficiat ad Matrimonium solus consensus illorum de quorum, quarumque conjunctionibus agitur.* Loqui autem Van Espenium de Matrimonio, prout est Sacramentum, constat ex antecedentibus et consequentibus numeris ; nam num. 3 ponit discrimen inter Matrimonium infidelium et fidelium, quod illud sit tantum *verum*, istud præterea *ratum et Sacramentum*; n. 5 scribit : *Matrimonium ratum inter fideles esse verum Sacramentum, nemo Catholicorum dubitat*, et ostendit auctoritate Eugenii IV et Conc. Tridentini ; deinde n. 7, exponens hujus Sacramenti causam *efficientem* et *perficientem*, eam ponit, ut vidimus, in consensu contrahentium ; demum eodem num. 7, post adducta verba, pergit : *Quod autem dicit Eugenius* IV, *in cit. decr. pro Armenis, causa efficiens Matrimonii regulariter est mutuus consensus per verba de præsenti expressus ; nullatenus sic intelligendum, quasi aliquando alia esset causa efficiens Matrimonii quam mutuus consensus, sed quod is consensus non semper sit exprimendus per verba.* Quare, cum ex Van Espenio per illud *efficiatur* et *perficiatur* Sacramentum, quo

208. Ad 3m, Resp. 1o Cum constet de facto, conjecturæ nostræ conticescere debent.

209. Resp. 2o *Dist.* Ita tamen ut abunde eos compensaverit, *conc.;* secus, *neg.* In primis Christus, quod mere civile est in contractu conjugii, intactum Principibus reliquit, ita ut ipsi jure suo uti possint in legibus circa Matrimonium constituendis, quæ ad bonum reipublicæ et tranquillitatem familiarum conducere possint, quæque afficiant effectus civiles et externos. Quod vero attinet ad vinculum ipsum, si hoc Christus subtraxit Principum juribus, longe eos compensavit per sanctissimam religionem, qua subditorum mores meliores fierent et cives absolutissimi evaderent. Ex his autem firmitas pendet principatuum, quum Christiani teneantur Principibus subesse, obedire, vectigalia solvere, non solum propter metum, sed etiam propter conscientiam (1).

210. Ad 4m, *Dist.* Statuitur, juxta S. Thomam, etiam *lege civili* in ordine ad forum civile et quoad effectus civiles, *conc.;* in ordine ad vinculum ipsum conjugale, ex quo conficitur Sacramentum, *neg.* Quo sensu verissimum pariter est, quod subdit Angelicus Doctor : *Ex qualibet ipsarum lege, aliqua persona potest effici ad Matrimonium contrahendum illegitima,* id est, in *respectivo* ordine. Et vero S. Thomam nullam vim in civilibus legibus agnovisse constituendi impedimentum, quo irritum reddatur

efficitur et *perficitur* contractus, patet, se habere contractum ad Sacramentum ut *materiam proximam*, sicut se habet ablutio, qua *efficitur et perficitur* Sacramentum Baptismi, ut loquitur etiam S. Thomas, p. 3, q. 66, art. 1, et post ipsum *Catech. Rom.* part. II, *De Sacr. Bapt.* n. 6. Cfr. Gerdil. cit. tract. *De Matrim.* part. 1, § 5, ubi solvit difficultatem M. A. De Dominis, petitam ex similitudine aquæ, quæ est materia Baptismi, et panis et vini, prout sunt materia Eucharistiæ.

(1) Cfr. Gerdil. ibid. § 4, *Digressione* circa calumniam ab adversariis impactam defensoribus jurium ecclesiasticorum, quod detrahant auctoritati principum. Cfr. etiam J. Vinc. Bolgeni in op. *Problema se i Giansenisti siano Giacobini,* Roma 1794; nec non J. B. Gemini, *La cabala de' moderni Filosofanti scoperta in faccia ai piccoli e ai grandi della terra*, Assisi 1792; item Cajetan. Aloy. Del Giudice, *Scoperta de' veri nemici della Sovranità sedicenti Regalisti.* Ex his patebit, quinam veri sint principum hostes, utrum aulici et Jansenistæ, an vero qui jura Ecclesiæ defendunt.

ipsum Matrimonii vinculum, aperte evincunt inter cetera hæc, quæ scribit in eodem supplemento, ex quo objecta verba adducta sunt: *Prohibitio*, inquit, *legis humanæ non sufficeret ad impedimentum Matrimonii, nisi interveniret Ecclesiæ auctoritas, quæ idem etiam interdicit* (1). Igitur Principes, juxta S. Thomam, eas tantum leges ferre possunt, quæ impediant Matrimonii contractum in *ordine suo* seu *civili*, ut dictum est.

211. Ad 5m, *Dist.* Non definivit Tridentinum, *quo jure* Ecclesia statuere possit impedimenta expresse, eo quod id nunquam fuerit

(1) Quæst. LVII, art. 2, ad 4. Alia plura S. Thomæ in hanc rem testimonia congessit Itturiaga in op. cit. *L'avvocato Pistojese*, etc. cap. 2, § 2. Profiteor tamen, me non omnia admittere, quæ ibid. docet hic auctor, de quo suo loco disseram. Cfr. Muzzarelli in diss. *Del contratto del Matrimonio in quanto Sacramento*, opusc. XXIX, tom. VIII, pag. 222. edit. Flor. 1822. Leullierius præterea jam animadverterat, op. cit. *Observ.* II, § 2, S. Thomam in loco adducto ex lib. IV, *Cont. Gentes*, non agere de impedimentis Matrimonii, sive de auctoritate eorumdem constituendorum; sed solum explicare varios conjugii fines, et horum respectu Matrimonium quasi diversis legibus obnoxium dicere. Quod vero attinet ad alterum desumptum ex *Suppl.* quæst. 50, Jac. Clemens doctor Lovaniens. cum Prospero Fagnano in cap. *Utrum autem de cognatione spirit. lib.* IV, *Decretal.* respondet, sensum verborum S. Thomæ nequaquam eum esse, ut lex civilis quemcumque inhabilem reddere queat ad Matrimonium contrahendum; sed unamquamque ex illis legibus, de quibus loquitur S. Doctor, efficere posse, ut aliquis ineundo conjugio habilis non sit; nimirum legem naturalem, quæ omnibus communis est, posse impedimenta statuere relate ad omnes eos etiam, qui nullius imperio subsunt; legem civilem, quæ Matrimonia respicit solum ratione habita ad commune reipublicæ bonum, posse condere impedimenta civilia relate ad subditos infideles; Ecclesiam demum Christianorum conjugia invalida definire posse, quæ, cum ad Sacramenti naturam evecta sint, tum ex sua essentia tum ex effectibus gradum legibus civilibus multo nobiliorem habeant. Cfr. *Traité du pouvoir de l'Eglise sur le Mariage*, pag. 137; nec non op. *De impedimentis matrimonii*, pag. 108 et seq. 127, 135, 146 et seqq. Mechlin. 1834. Nonnullis tamen subtilis potius visa est hæc Clementis evasio quam solida. Esto, non est tamen contemnenda. Nos aliam dedimus. Ceterum, S. Thomam constanter Ecclesiæ tribuisse potestatem impedimenta statuendi patet ex lib. IV *Cont. Gent.* cap. 78; *Quodlib.* V, art. 5, in *Comm. in 4 Sent.* dist. 37, q. 1, art. 1; dist. 40, art. 4; dist. 42, q. 1, art. 1; ibid. q. 2, art. 2, ad 4, etc.

in dubium revocatum, *conc.*; æquivalenter, *neg*. De germano enim sensu Tridentinorum in laudatis decretis nobis constat ex censura ac nota hæreticali, inusta a Pio VI propositioni LIX synodi Pistoriensis.

212. Ad 6m, *Neg*. Verba enim, quæ objiciuntur ex Van Espenio, non sunt hujus auctoris, sed a posteriori Launojana aliqua manu adjecta textui Van Espenii, in editione longe post auctoris obitum Lovanii, seu potius Lutetiæ Parisiorum, anno 1753 vulgata. In editionibus siquidem auctore adhuc in vivis agente adornatis objecta non habentur (1). Hinc aliud exurgit argumentum de novitate hujus sententiæ, ac specimen intemeratæ fidei Theologorum et canonistarum aulicorum.

213. Obj. secunda. 1° Paucæ extant a primis Ecclesiæ seculis leges circa fidelium Matrimonia ab Ecclesia latæ (2), 2° seu verius, solæ vigebant juris Romani leges, ad quas passim provocant Ecclesiæ Patres; 3° ex publicis enim monumentis constat, Principes de matrimoniis leges tulisse, Ecclesiam eis paruisse seu illis se conformasse; cumque vellet impedimenta statuere, ad Principes confugisse. 4° Jam enim seculo II Athenagoras in *Legatione pro Christianis* aperte professus erat : *Unusquisque nostrum uxorem suam secundum leges a vobis positas ducit* (3). 5° Honorius et Theodosius, lege Ravennæ lata anno 409, statuunt, quando, cum quibus, et qua de causa in impedimentis dispensandum sit (4); codex Justinianeus his legibus refertus est. 6° Quare cum Patres

(1) Sane in edit. Lovaniensi anni 1700, qua utor, verba illa omnino desunt. Cfr. edit. Venet. 1781, in cujus præfatione aperte dicitur, ea, quæ in ea editione addita sunt inter asteriscos, spectare ad supplementum editum an. 1729, nempe post mortem Van Espenii. Porro citatus textus reperitur inter asteriscos.

(2) Ita Petzek, *Diss. de potest. Eccles.* pag. 48 et seqq. 72 et seqq. Friburg. 1783. Auctor op. cit. *Theologisch-statistischer*, etc. seu *Specimen Theologicum-Statisticum de Ecclesiastica potestate in rebus matrimónialibus*, et Thom. Dolliner in op. pariter cit. *Handbuch des Eherechts*, seu *Manuale juris matrimon.*

(3) Loc. cit. ex *Legat. pro Christ.*

(4) Cod. Theodos. *Si nuptiæ ex rescripto petantur*, tit. x. Cfr. *Cod. Theodos. cum perpetuis notis et comment.* Jac. Gothofredi, tom. 1, pag. 287, Lugduni 1665.

Milevitani decrevissent : *Placuit, ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri conjungantur*, subdunt : *In qua causa legem imperialem petendam promulgari* (1). Hinc 7° Theodoricus, Gothorum rex, veniam cuidam fecit, ut nuptias inire posset cum consobrina, Cassiodoro teste (2); 8° in legibus Longobardorum rex Luitprandus statuit : *Ut amodo nullus præsumat, relictam de consobrino aut sobrino suo uxorem ducere*, cur? *Quia, Deo teste, Papa Urbis Romæ per suam epistolam nos adhortavit, ut tale conjugium fieri nullatenus permitteremus* (3). 9° Si quæ igitur antiquitus leges ab Ecclesia latæ sunt circa Christianorum conjugia, *prohibitivæ* potius dicendæ sunt quam irritantes connubia; 10° aut certe fatendum est, ipsam jus sibi indebitum usurpasse, cujus rei fidem haud dubiam faciunt spuriæ Isidori decretales. Ergo.

214. Resp. Ad 1m, Esto, paucæ latæ sint prioribus seculis leges ab Ecclesia, quæ fidelium conjugia irrita redderent; inde id unum evincitur, illorum temporum adjuncta hoc temperamentum poposcisse. Ceterum cum non desint exempla istarum legum, hoc ipso efficitur, potestate sua in iis ferendis Ecclesiam usam esse.

215. Ad 2m, *Neg.* Nam præter juris Romani leges, aliæ conditæ ab Ecclesia sunt. Nonnullas superius innuimus, quibus ad pleniorem dictorum confirmationem alias subjicimus. Omissis enim decretalibus, quibus Callixtus Pontifex, initio seculi III, et Julius Papa eodem seculo statuerunt impedimentum *consanguineitatis*, utpote inter spurias ab eruditis rejectis (4), Concilium Neocæsariense anno 314 constituit impedimentum *affinitatis*, perinde ac Concil. Illiberitanum (5). Impedimentum *publicæ honestatis*

(1) Loc. cit. apud Harduin.

(2) *Variarum*, lib. VII, num. 46, *Formula qua consobrina legitima fiat uxor.* opp. M. Aurelii Cassiodori, tom. I, pag. 123, edit. Rotomag. 1679.

(3) Apud Bas. Joan. Herold, *Originum ac Germanicarum antiquitatum libri*, pag. 219, tit. XXIIII, Basiliæ 1557.

(4) Cfr. apud Harduin. *Acta Conc.* tom. I, col. 112 et seqq. et col. 555. Attamen hoc impedimentum consanguineitatis certo constitutum est a Conc. Agathensi anno 506, can. LXI; Avernensi anno 535, can. XII, etc.

(5) Concil. Neocæs. can. II, ibid. col. 282; Conc. Illiberit. paulo post

constitutum fuit a Siricio (1); impedimentum *voti* a Conc. Illiberitano (2), Carthagin. IV (3), Chalcedonensi (4), item a Siricio et Innocentio I (5). De impedimento *raptus* egit Synodus Ancyrana anno 314 (6), nec non Synodus Chalcedonensis (7) et Symmachus Papa (8). De impedimento *criminis* ab Ecclesia instituto certum est ex Concilio Altheimensi (9). Matrimonium ob *cultus dispari-*

celebratum, can. LXI, ibid. col. 256. Cfr. etiam S. Basilius, *Epist.* CLX, al. CXCVII, *ad Diodorum.*

(1) In *Epist. ad Himerium Tarrac.* cap. IV, apud Constant. col. 628. Verba autem Siricii hæc sunt : *De conjugali velatione requisisti, si desponsatam alii puellam alter in Matrimonium possit accipere. Hoc ne fiat, modis omnibus inhibemus ; quia illa benedictio, quam nupturæ Saçerdos imponit, apud fideles cujusdam sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur.* In quem loc. cfr. adn. edit. Ideo vero textum attulimus, quia nihil non moliuntur adversarii, ut vim hujus constitutionis eludant.

(2) Can. XIII, in quem canonem cfr. *Comment.* Card. de Aguirre, tom. I, op. cit. pag. 407 et seqq.

(3) Can. CIV, apud Harduin. loc. cit. col. 985.

(4) Can. XVI, ibid. tom. II, col. 608.

(5) Siricius in *Epist.* cit. *ad Himer.* cap. VI. Innocentius vero in *Epist. ad Victricium,* cap. XII, apud Coustant, col. 754 et seq. in quem locum inter cetera scribit editor : *Inde autem quomodo juventur, qui ab Innocentio sacrarum virginum conjugia improbari quidem, sed non solvi putant, nobis latet.* Verum ipsum adeas in loc. cit.

(6) Can. XI ex coll. Isidori, X autem ex collect. Dionysii Exigui. Apud Hard. tom. I, col. 276.

(7) Can. XXVII, ibidem tom. II, col. 612.

(8) *Epist. ad Cæsarium Arel.* cap. 4, apud Hard. tom. II, col. 958.

(9) Celebratum est hoc Concilium anno 916 ; agens porro de hoc criminis impedimento, provocat ad antiqua canonum statuta ; sic enim loquitur : *Illud communi decreto secundum canonum instituta definimus et præjudicamus, ut, si quis cum uxore alterius, vivente eo, fornicatus fuerit, moriente marito, synodali judicio aditus ei claudatur illicitus, ne ulterius ei conjugatur Matrimonio, quam prius polluit adulterio.* Apud Hartzheim *Conc. German.* tom. II, pag. 588. Solent adduci ad hoc ipsum adstruendum verba S. Augustini ex lib. I, *De nuptiis*, cap. X : *Mortuo viro, cum quo verum connubium fuit, fieri connubium non potest, cum quo præcessit adulterium.* Verum hæc lectio dubia saltem est ; editores enim Lovanienses et Maurini omittunt particulam negativam, tamen monent nec in antiquis editionibus, quibus usi sunt correctores Romani, illam reperiri.

tatem fieri prohibuit Conc. Illiberitanum (1), Arelatense (2) et Arvernense (3). Cum itaque omnia fere impedimenta, quæ adhuc vigent, ab Ecclesia constituta fuerint, de quorum plerisque nullum occurrit in imperialibus legibus vestigium (4), patet, falsum omnino esse, quod ab adversariis assumitur, solas videlicet viguisse primis seculis juris Romani leges. Quod si Patres interdum ad leges Imperatorum provocant, ad eas provocant, quas Ecclesia, ut mox dicemus, et probavit et suas fecit.

216. Ad 3m, *Dist.* Principum legibus matrimonialibus Ecclesia paruit, quas ipsa adoptavit, *conc.;* quas rejecit aut correxit, *neg.* Minime inficiamur, Ecclesiam plures imperiales leges *adoptasse* etiam quoad effectus ecclesiasticos. Ast non omnes admisit; sed plures rejecit vel correxit, cujus assertionis vadem damus auctorem protestantem Joan. Fridericum Bockelmann, qui plures leges enumerat, ad Matrimonium spectantes, ab Ecclesia vel abrogatas vel correctas (5). Jam vero exinde patet, Ecclesiam jure suo usam esse, sive cum proprias ad effectus sacros leges connubiales condidit, sive cum justis de causis Principum constitutiones adoptavit, sive cum eas correxit. Idem semper exercetur jus legislativum in utroque casu (6).

217. Ad 4m, *Dist.* Ducebant Christiani uxorem juxta eas

(1) Can. xv, xvi et xvii, apud. Card. de Aguirre, *Conc. Hispan.* tom. i, pag. 428 et seqq.

(2) Can. xi, apud Hard. *Acta Conc.* tom. i, col. 265.

(3) Celebrat. anno 535, can. vi, ibid. tom. ii, col. 1181.

(4) Sane vel ipse apostata M. A. de Dominis, lib v, *De repub. ecclesiast.* n. 67, fatetur : *Lex sola ecclesiastica impedimentum posuit cognationem spiritualem occasione Baptismi, Ordinem sacrum, et vota solemnia, ac delectum solemnitatum quarumdam*, etc.

(5) *De differentiis juris civilis et canonici.* Nos. cap. præcedenti plura attulimus Patrum testimonia, quibus improbant leges ab Imperatoribus latas, quas nullius esse ponderis affirmant respectu Christianorum ; cujusmodi erant illæ, quibus permittebatur divortium. Non paucas leges civiles ab Ecclesia correctas pariter exhibet Nicolaus München in Dissert. *De jure Eccles. Cathol. statuendi impedimenta Matrim. dirimentia*, pag. 76 et seqq. Coloniæ 1827.

(6) Cfr. Roskovany, op. cit. § 37-41, et Gerdil, tract. cit. part. i, § 9.

leges quas Ecclesia adoptaverat juxta dicta, *conc.;* juxta omnes leges indiscriminatim, *neg.* Contrarium enim ostendimus.

218. Ad 5^m, *Dist.* Honorius, Theodosius junior, Justinianus aliique leges tulerunt matrimoniales, ut cutodes, patrocinatores ac vindices legum canonicarum, *conc.;* ut sancirent auctoritate propria leges ecclesiasticas, ad communicandam eis intrinsecam firmitatem, qua ante carerent, *neg.*

219. Ne videar sine tabulis hanc assertionem obtrudere, unum aut alterum testimonium afferam ex Codice Justinianeo, ex quo constat, hunc Imperatorem in legibus, quas tulit ad canones sanciendos, non aliud sibi proposuisse, quam ut se eorum custodem et vindicem exhiberet, atque urgeret ipsorum executionem. *Si civiles leges,* inquit, *quarum potestatem nobis Deus pro sua in homines benignitate credidit, firmas ab omnibus custodiri ad obedientium securitatem studemus, quanto plus studii adhibere debemus circa sacrorum canonum et divinarum legum custodiam, quæ super salute animarum nostrarum definitæ sunt* (1)? Quibus verbis ostendit, se distinguere leges civiles, quarum sibi *potestatem* tributam affirmat, et sacros canones, quos jungit legibus divinis, quarum tantum *custodiam* sibi adscribit. Prosequitur vero ibid. Imperator : *Qui enim sacros canones custodiunt, Domini Dei adjutorio digni sunt ; qui autem transgrediuntur, ipsi semetipsos judicio reddunt obnoxios.* Si ex Imperatore reus fit coram Deo, qui sacros canones transgreditur, ergo in canonibus agnovit vim obligandi in conscientia ; ideoque vim non mutuantur ex Imperatoris sanctione. Accedens deinde proprius ad rem nostram, aperte profitetur vim prohibitivam in canonibus, dicens : *Quod autem divini canones prohibent clericos esse, qui secundam uxorem duxerunt, et inter sanctos Basilius docens ait : Digamòs Canon ministerio exclusit et ex iis progenitos.* Demum concludit Justinianus : *His igitur, quæ sacris canonibus definita sunt, insistentes, præsentem sancimus legem* (2). Quibus in antecessum visus est Imperator axioma evertere a recentioribus aulicis

(1) Novel. CXXXVII. (2) Ibid.

statutum, *Canones legibus, non leges canonibus adjectas esse* (1). Eadem ratione sese gesserunt Principes occidentales Childebertus, Chilpericus, Clotarius II, Carolus M. aliique passim, qui protestantur, se legibus suis canonum tantum executionem urgere (2).

220. Ad 6^{m}, *Dist.* Judicarunt Patres Milevitani petendum, ut imperialis lex ferretur, qua mandaretur executioni canon seu lex in Concilio statuta, seu potius declarata; *conc.;* qua ab Imperatore constitueretur, quod ex se Patres Milevitani facere non potuissent, *neg.* Tria hic præstant Africani Patres : 1° condunt legem, aut potius legem a Deo conditam declarant, ne scilicet liceat vivente conjuge ad aliam transire : *Placuit ut secundum,* etc. Si ita *placuit* Patribus, ergo legem condunt, seu potius divinam legem declarant. 2° Hujus legis violatoribus, quas possunt pœnas infligunt, nempe pœnitentiam. 3° Postulant ab Imperatore, ut hanc legem sua quoque auctoritate communiat pœnas corporales infligendo (3).

221. Ad 7^{m}, *Dist.* Veniam fecit pro foro civili et quoad civiles effectus, *conc.;* quæ valeret coram Deo, *neg.* Theodoricus præterea, in tali præbenda facultate, innititur auctoritate legum; at certum est, leges Christianorum ejusmodi inter consobrinos conjunctiones interdixisse (4).

(1 Cfr. Natal. Alexandr. *Hist. eccl.* sec. VI, cap. 7, art. 2, qui inter cetera scribit : *Licet vero de rebus et personis ecclesiasticis leges tulerit Justinianus, in ipsum esset iniquior, qui assereret, ipsum Ecclesiæ auctoritatem usurpasse. Veteres enim canones renovavit dumtaxat.* Et paulo post : *Si quas vero novas leges tulit de ecclesiastica disciplina Justinianus, vim illæ non habuerunt ullam, nisi quia sunt ab Ecclesia receptæ et approbatæ.* Quod deinde allatis documentis ostendit. Cfr. etiam Card. Gerdil cit. *Trattato del Matrim.* part. I, § II.

(2) Hujus rei documenta vide apud Gerdil. loc. cit.

(3) Cfr. Leuillier. op. cit. *Observ.* V. § I et 2.

(4) Etenim has consobrinorum nuptias prohibuerat Theodosius, ut patet ex lege data ab Arcadio D. cap 16, lib. 3 *Codicis Theodos. De incest. nupt.* et lib. I ejusd. cod. tit. IV, *Si Nuptiæ ex rescripto petantur*, data ab Honorio. Cfr. etiam S. Ambros. epist. LX, edit. Maur. alias LXVI. Hujus legis Theodosianæ meminerunt etiam Libanius, *Orat. de Angariis*, edita a Gothofredo; S. Augustinus, *De civit. Dei*, lib. XIII, cap. 16; Paulus Diaconus, lib. XIII, aliique.

222. Ad 8m, *Dist.* Ut canonum custos et vindex, *conc.;* secus, *neg.* Responsio patet ex dictis in resp. ad 6m. Cum enim plures semper existant, qui magis pœnis temporalibus quam spiritualibus afficiantur, coacti non semel sunt tum Pontifices, tum Episcopi in Conciliis adunati, adversus legum ecclesiasticarum contemptores expetere a Principibus edicta ac leges, quibus illi cogerentur ad leges ecclesiasticas servandas. Talis est origo plerarumque civilium constitutionum, quæ habent pro objecto res sacras.

223. Ad 9m, *Neg.* Quamvis enim antiquitus nondum obtinuerit formula nunc in usu recepta, qua conjugia contra Ecclesiæ leges inita dicuntur *irrita*, *nulla*, etc. æquivalentibus verbis id ipsum significabatur. Patres enim et Concilia per quasdam nuptias affirmabant *divinam legem et jura naturæ perrumpi*, *adulteria committi*, eas *manere non posse*, *esse repellendas*, etc; interdum perpetuæ pœnitentiæ atque excommunicationi subjiciebant vetitas nuptias attentantes. Quis porro non videat, in his agi non de sola *prohibitione*, sed de *irritatione* ejusmodi conjugiorum (1)?

224. Ad 10m, *Neg.* Hæc enim mera est apostatæ Spalatensis criminatio, quam postea personati catholici iterare non erubuerunt (2). Si Ecclesia usurpavit indebitum sibi jus, proferant igitur

(1) Cfr. Roskovany op. cit. § 36.

(2) Hanc calumniam omnium primus, ut diximus, struxit adversus Ecclesiam M. A. de Dominis, qui in op. cit. lib. v, n. 67, scripsit: *Per accidens tamen, et ex sola usurpatione, deinde præscriptione, si tamen præscriptio hæc bonam fidem adjunctam vere habeat, etiam in Ecclesia* (potestas hæc) *reperitur.* Apposite Card. Gerdilius, op. cit. § 12, ad hanc criminationem repondit: *Degno di un apostata si è questo nero sospetto, che tenta qui lo Spalatense di spargere sulla buona fede della Chiesa, quasichè tanti santi Pontefici, tanti venerabili Padri, adunati nei Concilii, avessero conspirato per una si lunga serie di secoli, ad usurpare una incompetente autorità, lesiva de' diritti della podestà civile, ne avessero temuto di chiamare lo Spirito Sancto in patrocinatore di questa da loro conosciuta usurpazione, promulgando sotto l'invocazione di lui le ordinazioni fatte da essi riguardo al Matrimonio, come provenienti da autorità ricevuta da Dio, e diretta e regolata dal suo Spirito. Stolta impudenza, che scuopre la malignità dell' animo, senza punto giovare all' intento. Egli è assioma di universale giurisprudenza, fondato sull' equità naturale, che un pacifico possesso di lunghissimo tempo*

adversarii, qui nos auctores invasionis illegitimæ incusant, assignent tempus, quando hæc potestatis legislativæ invasio ab Ecclesia fieri cœpit; retegant artes et machinationes, quibus ambitiosum adeo consilium ad optatum exitum Ecclesia perducere molita sit. Fierine potuit, ut omnes christiani orbis Præsules, iique sanctissimi, in unum conspirare potuerint ad aliena jura usurpanda? Numquid clanculum, an vero aperte id pertentarunt? At quomodo nemo ex iis, quorum maxime intererat de violato jure clamare, insurrexerit adversus hanc invasionem, nemo conquestus sit ex tot Principibus de propriis juribus adeo sollicitis, ex tot aulicis et Principum assentatoribus? Cum agatur de gravi adeo criminatione, non conjecturis aut suspicionibus indulgendum, sed documentis ea comprobanda est, quæ nulla prorsus sive ab apostata Spalatensi sive ab ejus sequacibus hucusque proferri potuerunt. Calumniatorum propterea notam non effugiunt.

225. Ad 11m, *Neg.* Leges enim et canones aut Pontificum rescripta, quibus impedimenta Matrimonium dirimentia apponuntur, longe antiquitate superant seculum IX, quando primum prodiere Isidori decretales. Recolantur, quæ superius adduximus. Merces Isidorianæ sunt semper postremum effugium ecclesiasticæ potestatis osorum, quamvis sexcenties illud fuerit ad nihilum redactum atque protritum (1). Neque illud omittendum est, quod,

mantenuto, ed esercitato senza interruzione per mezzo di frequentissimi atti notorj, con perfetta acquiescenza delle parti interessate, fa presumere un qualunque più giusto titolo; e che a togliere il diritto, non basta un dubbio, anche probabile in contrario, ma esser d'uopo, che la mala fede sia concludentemente provata da chi si prende a contrastarlo. Vid. hujus loci latina translatio ad calcem voluminis. Attamen Spalatensis dictum iteravit Launojus, imo ulterius progressus est, dum, rejecto *præscriptionis* titulo, affirmat, op. cit. part. I, art. 2, cap. 8, seu edit. cit. pag. 697, Pontifices ita se gessisse *per usurpatam in eas causas jurisdictionem.* Deinde alii passim idem effatum, tantos secuti magistros, adoptarunt.

(1) Vere nostris adversariis applicari possunt, quæ de Lutheranis, Calvinistis aliisque hæreticis scripsit Van Espenius: *Omne Catholicorum pene armamentarium ereptum iri crediderunt, si has decretales* (Isidorianas) *suppositititias esse probarent* (part. IV, cap. I, § 4, apud Itturiaga, op. cit. cap. 5,

cum Hincmarus Rhemensis falsitatem harum decretalium, eodem quo prodierunt seculo, ostendere sibi sumpserit, argumentum omnium validissimum, quod ex perperam tributa Ecclesiæ potestate legislativa in impedimentis dirimentibus constituendis erui poterat in adversariorum hypotesi, ne attigerit quidem.

PROPOSITIO V.

Ecclesia sola jure proprio et originario potest constituere impedimenta Matrimonium dirimentia, quæ scilicet Matrimonii vinculum afficiant.

226. Est certa hæc propositio, ut aperte colligitur ex can. IV superius recitato Concilii Tridentini, et ex censura Prop. LIX synodi Pistoriensis in constitut. *Auctorem fidei*, et sequitur ex præcedenti quam vindicavimus propositione.

227. Ad tollendas porro ambiguitates circa verum propositionis sensum, adjecimus verba illa : *Quæ scilicet Matrimonii vinculum afficiant;* quibus significare intendimus, quæstionem hic minime institui de eo, quod jure proprio seculi Principes constituere possint circa contractum conjugalem, prout contractus civilis ac politicus spectatur. Ultro enim damus, Principes posse ad bonum societatis, cui præsunt, leges ferre, quibus conjugia subditorum politice legitima fiant, et ea constituere, quæ spectent ad *civiles effectus*, successiones nempe, dotem, hæreditates, aliaque ejusmodi, quæ vinculo Matrimonii extrinseca sunt. Agimus propterea de eo, quod matrimoniali contractui intimum est, ipsumque constituit, nempe de vinculo, in quo ex dictis Matrimonii essentia consistit.

228. Non pauci, ut innuimus, præsertim ex Gallia Theologi contendunt, competere Principibus supremam et independentem potestatem statuendi impedimenta Matrimonium dirimentia æquo

§ 1). Ceternm cfr. quæ de hac Isidoriana collectione scripserunt doctissimi fratres Ballerinii, in appendice ad sancti Leonis opera, Venet. 1757, *Tract. de antiquis tum editis tum ineditis collectionibus canonum*, part. III, cap. 6, præsertim vero § 3 et seqq.

jure ac ea competit Ecclesiæ. Ex horum sententia, si quis ineat nuptias cum aliquo ejusmodi civili impedimento, nullæ istæ evadunt non modo in ratione contractus, verum etiam in ratione Sacramenti. Hanc sententiam amplexus est, ut diximus, D. Carriere (1). In Germania pariter apud eos, qui moderati audiunt, hæc doctrina sectatores nacta est (2). Nonnulli demum quamvis Principibus potestatem tribuant constituendi impedimenta dirimentia, existimant tamen, ea facultate eos uti non posse, nisi concurrat auctoritas Ecclesiæ.

229. Jam vero soli Ecclesiæ competere posse facultatem constituendi, jure proprio et originario, impedimenta Matrimonium dirimentia, quæ nempe afficiant ipsum conjugale vinculum, tum ex intima rei natura juxta Christi dispositionem, tum ex constanti Ecclesiæ doctrina et praxi, tum denique ex incommodis, quæ in adversariorum hypothesi necessario orirentur, evincimus.

230. Ac 1° quidem ex intima, de qua agitur, rei natura juxta Christi dispositionem. Etenim Christus, juxta dicta, officium naturæ seu contractum naturalem, qualem Deus ipse instituit

(1) Hanc sententiam inter ceteros tenuerunt ante Carrière, Gerbæsius in op. *Traité du pouvoir de l'Eglise et des princes sur les empêchemens du Mariage*, *par M. Gerbais*, etc. Paris 1696. edit. sec. *De Sacram. Matrim.* quæst. VII, art. 2, concl. 1, Collet. *De Matrim.* cap. 8, art. 2, concl. 1; demum J. Carriere op. et loc. cit. Hi omnes, aliique non pauci cum ipsis, hanc tribuunt Principibus potestatem statuendi dirimentia impedimenta ex jure ipsis proprio et innato, quamvis asserant, nonnisi *indirecte* afficere Matrimonium, quatenus Sacramentum est, cum illorum potestas solum directe attingat conjugium prout est contractus civilis, seu ut loquitur Carriere, etiam prout est *contractus naturalis*. Nonnulli præterea adjiciunt, principes ex pietate erga Ecclesiam a pluribus seculis huic potestati cessisse, et ea, quæ spectant ad Matrimonii vinculum, Ecclesiæ reliquisse, aut saltemeadem potestate eos uti non posse nisi cum dependentia ab Ecclesia. Has autem limitationes seu coarctationes respuit D. Carriere, cit. tract. *De Matrim.* part. III, sec. 2, cap. 2, num. 571 et seqq. ubi præterea negat, Ecclesiam sibi reservare posse hanc auctoritatem.

(2) Sic sentit Küstner, *De matrimonio*, Lips. 1810; et D. Pachmann, in *Pletz' s theol. Zeitschr.* seu *Theologicis ephemeridibus Pletzii*, vol. II, pag. 15, Vien. 1833; Bucholtz in iisdem ephemeridibus anno 1836, vol. II, pag. 16.

ante peccatum, quemque antiqui Patriarchæ, prius quam civiles leges constituerentur, inierunt, ad sacramentalem dignitatem evexit, et ita evexit, ut quoties legitimæ personæ naturalem hunc contractum efficerent, toties conficerent Sacramentum. Quare ex hac contractus naturalis elevatione factum est, ut uno eodemque actu et contractus et Sacramentum habeantur in conjugio Christianorum, seu contractus et Sacramentum identificentur per unum eumdemque actum. Hinc nonnisi cogitatione ratio contractus a ratione Sacramenti distinguitur (1). Porro si ita est, jam sequitur, ad illam solam auctoritatem, ex Christi institutione, spectare jus decernendi conditiones, quæ requiruntur ut personæ legitimæ seu idoneæ censeri debeant ad contractum conjugalem celebrandum, adeoque et ad Sacramentum conficiendum, cui a Christo demandata est Sacramentorum cura et administratio. Atqui hæc nec est nec esse potest nisi sola Ecclesia. Nam solius Ecclesiæ munus est declarare, quænam legitima materia Sacramentorum sit, præsertim cum agitur de materia *proxima*, cujusmodi esse diximus contractum naturalem respectu Sacramenti Matrimonii; solius Ecclesiæ est conditiones apponere, quibus proxima hæc materia legitima aut illegitima haberi debeat; solius igitur Ecclesiæ est proprio et originario jure impedimenta constituere, quibus contrahentes inhabiles ac illegitimi fiant ad contractum ineundum, adeoque et ad Sacramentum conficiendum (2).

(1) Quapropter contractus et Sacramentum in conjugiis Christianorum non possunt spectari veluti *duæ realitates*, seu duæ res ab invicem distinctæ ac separabiles, ut passim fit ab iis, qui tuentur contrariam doctrinam. Distincta quidem est in Christianorum connubiis ratio *formalis*, ut scholæ loquuntur, contractus et ratio *formalis* Sacramenti, minime vero contractus ipse et Sacramentum, perinde ac si essent duæ res ab invicem distinctæ.

(2) Absurdum sane est affirmare, Christum constituisse Principes tanquam moderatores materiæ Sacramentorum; si enim possent quidpiam contituere circa materiam Sacramenti Matrimonii, eadem ratione possent constituere in ordine ad alia Sacramenta, Baptismi, ex. gr. Eucharistiæ, etc. quod nemo Catholicus dicet. Præterea, si Christus hanc dedisset potestatem Principibus, vel dedisset ut Principes christiani sunt, aut absolute prout sunt reipublicæ civilis moderatores seu Principes civiles; porro primum dici ne-

231. 2° Idipsum præterea non minus clare evincitur ex constanti Ecclesiæ doctrina et praxi. Enimvero Ecclesia velut unum idemque semper habuit contractum et Sacramentum, ita ut nunquam ratum senserit esse contractum in ullo casu, cum ex defectu conditionum nullum sive irritum fuit Sacramentum. Semper Ecclesia ut adulteros spectavit illos coram Deo, qui, inito tantum contractu civili, absque Sacramento simul cohabitaverint. Provocamus reipsa adversarios, ut ex tota antiquitate vel unum proferant exemplum Matrimonii, quod Ecclesia tanquam legitimum agnoverit, eo quod juxta leges civiles celebratum sit, neglectis conditionibus a se constitutis. Quare, ut superius vidimus, identitas hæc contractus et Sacramenti præcipua difficultas extitit in Concilio Tridentino ad irritanda Matrimonia clandestina, cum nulla sit Ecclesiæ potestas in Sacramenti substantiam. Omnium primus Melchior Canus insinuavit sententiam de duplici distincta *realitate* in contractu et Sacramento Matrimonii, ut ita se extricaret a gravissimis difficultatibus, quibus sensit urgeri novam a se propositam doctrinam, de Sacerdote ministro Sacramenti Matrimonii (1).

232. Deinde constans Ecclesiæ praxis in vindicanda sibi soli potestate statuendi impedimenta dirimentia constat 1° ex eo, quod ipsa impedimenta hæc constituerit tribus prioribus Ecclesiæ seculis, ut allata documenta ostendunt, ita ut irrita habuerit conjugia

quit, cum nulli tunc temporis Principes christiani extiterint; alterum vero repugnat, alioquin etiam Principes acatholici et infideles possent, saltem *indirecte*, ut adversarii propugnant, irritum facere Sacramentum, uti superius adnotavimus, jus exercentes in Sacramenti materiam. Quid vero magis absonum dici aut fingi potest, quam ex voluntate Neronis, Caligulæ, etc. debuisse pendere valorem materiæ ad Sacramentum efficiendum? Huc tamen devenire debent, qui hanc facultatem tribuunt Principibus constituendi impedimenta dirimenta. Quod si Principes infideles hanc potestatem non habuerunt, quomodo hanc consecuti sunt amplectendo religionem christianam, adeo ut, dum filii Ecclesiæ evaserunt, auctoritatem acquisierint in ea, quæ privative et exclusive ad Ecclesiam ipsam spectabant? Hoc rursum evincere deberent adversarii. Cfr. Muzzarelli, opusc. cit. pag. 215 et seq.

(1) *De locis theol.* lib. VIII, cap. 5. Sed cfr. quæ contra eum scripsit Bellarmin. *De Matrimon.* cap. 7.

illa, quæ a legibus juris Romani probabantur tanquam legitima; 2° illud ex eo pariter constat, quod ipsa velut adulterina interdum spectaverit conjugia, quæ ab Imperatoribus Christianis permittebantur (1), contra vero habuerit ut legitima nonnulla conjugia, quæ rejiciebantur tanquam illegitima etiam a Codice christianorum Principum (2); 3° id ipsum constat ex eo, quod ab Ecclesiæ tantum confirmatione seu approbatione vim irritandi Christianorum conjugia obtinuerint, sive intra sive extra Imperii fines, impedimenta, quæ in jure Romano constituta erant tum ab Im-

(1) Superius attulimus Patrum effata, quibus conjugia, ab imperialibus legibus permissa post dissolutionem ex causa adulterii, reprobantur. Id ipsum dicatur de lege lata a Constantino M. quæque reperitur in cod. Theodosiano, lib. III, tit. XVI, *De repudiis*, qua Imperator sublatis aliis repudiorum causis statuit : *In repudio mittendo a femina, hæc sola crimina inquiri, si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit. In masculis etiam si repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conveniet, si mœcham, vel medicamentariam, vel conciliatricem repudiare voluerit.* Agi porro in hac lege de repudio, quo fas sit alteram ducere, patet ex pœna, quæ immediate sancitur quoad eos, qui absque recensitis criminibus repudium miserint; subditur enim : *Nam si ab iis criminibus liberam ejecerit, omnem dotem restituere debet, et aliam non ducere.* Cfr. in hanc legem commentarius Gothofredi, edit. cit. tom. I, pag. 310 et seqq. Porro, ipso Gothofredo fatente, canones nunquam permiserunt in ejusmodi repudiis aliam uxorem ducere. Cfr. etiam Card. de Aguirre in can. LXI Conc. Illiberitani.

(2) Hujus rei luculentissimum exemplum inter cetera suppeditat conjugium initum a filiisfamilias absque consensu parentum, quod et antiquitus atque nunc etiam a pluribus legislationibus veluti illegitimum imo irritum declaratum est; attamen Ecclesia illud ratum habet ac legitimum. Alia exempla cfr. apud Gerdil. tract. cit. pag. 177 et seqq. Recens exemplum suppeditat responsio sacræ Pœnitentiariæ data 1 Jun. 1824 ad Episcopum Vivariensem, qua declarat valida omnino esse Christianorum conjugia inita cum impedimentis civilibus irritantibus, quæ præterea addit : *Ita eruitur ex instructione a suprema Inquisitione per S. Congregationis Concilii organum ad Episcopum Brexinonensem, an. 1824 transmissa : Matrimoniis fidelium, quibus nullum obstat canonicum impedimentum, suam quoad maritalem nexum inesse vim et valorem, qualiacumque tandem fuerint impedimenta a seculari potestate, Ecclesia non consulta nec probante, perperam ac nulliter constituta.* Extat vero hæc responsio in *Rituali Bellicensi,* tom. III, pag. 72, edit. sec.

peratoribus ethnicis tum ab Imperatoribus Christianis (1); 4º constat ex legum civilium correctione, irritatione, ampliatione, quæ, ut vidimus, per jus canonicum factæ sunt circa impedimenta; 5º patet ex ipsa agendi ratione Imperatorum ac Principum christianorum, sive in condendis legibus suis ad canonum normam, ut robur ac firmitatem adipiscerentur (2), sive in rogandis Conciliis, cum optarent aliquod impedimentum constitui (3).

233. 3º Denique eadem veritas adstruitur ex incommodis, quibus urgetur adversariorum hypothesis. Fieri enim non potest, ut scite observat Bellarminus (4), ut eadem potestas æque et immediate et proprie ad duo diversa tribunalia pertineat. Utraque enim esset suprema et independens circa idem objectum. Impossibile autem est, ut ex duplici circa idem objectum ab invicem independenti ac suprema potestate non oriantur collisiones, ita ut altera probet, quod ab altera vetatur. In casu autem nostro magis adhuc manifestum fit incommodum, quod ex potestatum conflictatione oritur, cum agatur de Sacramenti valore. Idem enim conjugium ut verum Sacramentum haberetur ab Ecclesia, quod nullum omnino esset ac inane juxta regimen politicum. Qui hac ratione nuptiali fœdere conjuncti essent, rei totidem fornicationum fierent coram Deo juxta Ecclesiæ sententiam, citra scelus vero ac legitimo jure uterentur juxta sententiam politici regiminis, aut e converso fornicarii essent juxta civile tribunal et legitimi

(1) Sane Ecclesia protendit fines suos ultra ditionem Romani Imperii, ut notum est. Porro cum ipsa leges seu canones statueret, statuebat pro omnibus Christi fidelibus; quando propterea confirmabat leges Romanas in ordine ad Matrimonium, vim ipsis obligandi communicabat, ita ut nemo in conscientiæ foro, sive intra sive extra Imperii fines, eas infringere posset.

(2) Cfr. Gerdil. loc. cit. part. I, § II.

(3) Cfr. superius dicta circa preces oblatas a Legatis Regis Galliarum Concilio Tridentino, ut duplex constitueret impedimentum.

(4) *De Matrim.* cap. 21, n. 44. Quamvis vero, ut superius adnotavimus, adversarii nonnisi indirectam Principibus tribuant potestatem in Matrimonium, prout Sacramentum est, tribuunt tamen supremam, propriam ac immediatam in idem conjugium, prout est contractus civilis; merito propterea affirmavit Bellarminus, admitti non posse in idem objectum duas potestates æque supremas, proprias ac immediatas.

sponsi coram Deo juxta tribunal Ecclesiæ. Quis porro non videat, exinde animi seu conscientiæ perturbationes oriri, morum honestatem periclitari, ac innumera prope mala progigni? Alterum incommodum, quod ex eodem principio dimanat, sunt simultates et jurgia, quæ suapte natura inter civitatem et Ecclesiam interesse debent, uti experientia ostendit in illis regionibus, in quibus ejusmodi legislatio viget (1). Quid, si ageretur de provinciis, in quibus dominantur Principes acatholici, quique ut plurimum omni qua possunt opera Catholicæ religioni extinguendæ student? Numquid rata non erunt conjugia, quæ Catholici inirent quidem juxta Ecclesiæ leges, at contra leges, quas sanxerunt Principes acatholici (2)?

(1) Roskovany op. cit. § 10, loquens de legislatione Austriaca, hæc habet : *Archiepiscopus Viennensis ad omnes diœceseos suæ parochos circulare emisit id continens : Ut omnes parochi, quoniam civilis constitutio matrimonialis ad contractum solum, et non una ad Sacramentum foret referenda, canonicas sanctiones circa Matrimonium perlatas deinceps quoque observare pergerent. At vero legislator civilis jam nunc diserte declaravit : per suam constitutionem canonicis quoque præceptis ipsum Sacramentum attinentibus derogatum esse, omnesque Episcopos obligari, ut dehinc civilem dumtaxat constitutionem instar normæ observent. Cum autem clerus, non obstante hac declaratione, porro etiam plures in praxi difficultates formaret, et Matrimonium, quod canonicis requisitis rite concurrentibus initum esset, ut verum ratumque a civitate agnosci debere palam enunciaret, diuturnum exortum est certamen, quod effecit, ut dispensationum matrimonialium systema intra 40 annos pluries mutaretur. Ephemerides Aschaffenburgenses* an. 1834, pag. 470, eventurum annunciarunt in imperio Austriaco, *ut demum conventio seu concordatum fieret cum Sede Apostolica ad omnem collisionem jurium tollendam.* Quod vero dictum est de legislatione Austriaca, dici pari jure debet de legislatione Gallica, ex qua non minora incommoda orta sunt et quotidie adhuc oriuntur.

(2) Equidem novi, Carriere reponere, nihil posse Principes in destructionem, ideoque nullius vis fore leges, quas sive Catholici sive acatholici iniquas tulerint. Ast quærat ipse ab illis Principibus, utrum leges, quæ non ita pridem in regionibus Galliæ finitimis, de quibus paulo post agemus, latæ sunt, justæ sint an vero injustæ? Quis judex erit? Illi justissimas et æquissimas reputabunt, Catholici vero injustas plane et iniquas dicent. Et en collisionis fontem uberrimum.

234. Quaqua igitur versus spectetur controversia ista, sive intimam rei naturam ex Christi dispositione expendamus, sive constantem Ecclesiæ doctrinam et praxim, sive demum gravissima quæ in adversariorum hypothesi exoriuntur incommoda, constat, soli Ecclesiæ jus competere constituendi impedimenta Matrimonium dirimentia, nec ulla ratione competere posse seculi Principibus, prout ostendere nobis proposuimus.

235. Nunc demum addo, hanc doctrinam constanter tradidisse et in praxim deduxisse Romanos Pontifices, ut patet ex Benedicto XIV passim (1), Pio VI (2), Pio VIII (3), Greg. XVI (4), atque ex responsis datis a congregationibus Romanis (5).

(1) Præsertim *De Synodo dioec.* lib. VIII, cap. 12, n. 6, ubi prolata novella LXXXIX Leonis Imperat. addit : *Verum hæc constitutio, cum a Principe laico prodierit, non potuit Matrimonii validitatem quoad forum conscientiæ infringere.* Et Constit. II, data ad Henricum Cardinal. Ducem Eboracensem, die 9 Febr. an. 1749, ubi § 7 loquens de lege lata ab Imp. Theodosio, qua nuptiæ inter Christianos et Judæos interdicuntur, ait : *Verum duæ hic occurrunt difficultates : prima, quod hæc lex, utpote a laico Principe condita, nullam habere vim in Matrimoniis debet*, etc. idque confirmat auctoritate Estii. Cfr. ejus *Bullar.* tom. III, pag. 8.

(2) In litt. dat. ad Episcopum Motulens. die 16 Sept. 1788, de quibus postea.

(3) In *Encyclica* 29 Maji 1829, in qua affirmat, Matrimonium *non humana tantum ex lege, sed ex divina regi debere, ac non terrenis, sed sacris rebus ipsum accensendum esse, ideoque Ecclesiæ omnino subjici.*

(4) In *Encyclyca* 15 Augusti 1832, ubi ait : *Memores* (populi) *sacris illud* (Matrimonium) *rebus adnumerari, et Ecclesiæ proinde subjici, præstitutas de ipso ejusdem Ecclesiæ leges habeant ob oculos, iisque pareant sancte accurateque, ex quarum executione omnino pendet ejusdem connubii vis, robur ac justa consociatio.*

(5) Paulo ante protulimus responsionem datam 1 Junii 1824, in qua concurrit auctoritas S. Pœnitentiariæ, Inquisitionis et Congregationis Concilii Trid. Has auctoritates sibi objicit Carriere, easque eludit sub eo prætextu, quod Summi Pontifices nihil definire intenderint; responsiones vero S. Pœnitentiariæ tanti non sint ponderis, ut ex iis dirimi debeat controversia. Ast hæ sunt evasiones; quamvis enim Pontifices Romani noluerint quæstionem definire, ostendunt saltem, quæ ipsis mens sit, et quinam sensus et praxis Ecclesiæ; si autem ex cathedra definivissent controversiam, jam contra fidem peccarent patrocinatores contrariæ sententiæ. Quivis pariter apprime ca-

236. Priusquam manum a tabula amoveamus, et illud ex dictis animadvertere debemus, nec posse Principes auctoritate sibi propria et originaria cum subjectione ad Ecclesiam statuere impedimenta, quæ vinculum conjugale afficiant, cum Principes eam potestatem non habeant. Itaque, quod a Bellarmino aliisque Theologis traditur, posse Principes, Ecclesia concurrente, impedimenta cum effectu dirimente statuere, debet eo sensu intelligi, quod scilicet ejusmodi Principum sanctiones vim producendi effectum illum tunc tantum adipiscantur, cum ad eas accesserit Ecclesiæ auctoritas, qua sola virtutem hanc dirimendi conjugia leges civiles obtinere possunt. Quicumque alius sensus esset contradictorius.

DIFFICULTATES.

237. Obj. prima. 1° Quamvis argumenta, quæ ab auctoritate ducuntur, magis patrocinentur contrariæ sententiæ, quæ ideo tenenda esset, si quæstio ex auctoritate definienda foret, graviores tamen rationes militare videntur pro Theologorum Gallorum sententia. 2° Etenim neque ex rei natura, neque ex ratione Sacramenti, ad quam a Christo evectum est fidelium conjugium, neque demum ex mutuis utriusque potestatis, ecclesiasticæ et civilis, relationibus ostendi potest, Christianorum conjugium ita ad Ecclesiam pertinere, ut pariter non subsit Principum potestati in ordine ad impedimenta dirimentia constituenda. 3° Sane, licet Matrimonium evectum sit ad dignitatem Sacramenti, non ideo desiit esse contractus naturalis et civilis; Sacramentum enim non tollit contractum, ut patet; et ille contractus non minus spectat ad bonum societatis; ergo semper subditur Principi. Sub eo respectu igitur verum est, materiam Sacramenti esse contractum Principi subjectum, et quidem contractum *naturalem*, in quo sita est ejusdem Sacramenti materia. Hic item contractus est civilis, cum inter cives initur, et ideo subest Principis auctoritati, qui eumdem contractum potest irritare, etiam prout naturalis

tholicus magna veneratione excipit responsa aut decreta Romanarum Congregationum quæ consulere solent Romanos Pontifices, antequam ea emittant.

est. Nec ideo attingit Sacramentum; impedit solum, quominus materia existat; porro prius est existere materiam quam Sacramentum; non dissimili prorsus ratione ac vinum aut aquam corrumpens, Eucharistiæ aut Baptismatis Sacramenta non afficeret. Pariter non ideo mobilis efficitur Sacramenti materia, quæ semper consistit in contractu valido; nec minus fixa permanet inter varias regnorum leges, quam inter varias leges, quas Ecclesia tulit variis ætatibus. 4° Et vero in adversariorum sententia dicendum esset, Principes, quando religio christiana in eorum imperiis propagatur et sic matrimonia subditorum Sacramenti rationem recipiunt, aliquid amittere de suis juribus temporalibus; atqui illud opponitur constanti doctrinæ Ecclesiæ, et nemo non videt, quam odiosa inde redderetur religio Principibus (1). Ergo.

238. Resp. Ad 1m, *Neg.* Etenim hoc ipso, quod adversarii fateantur, argumenta, quæ ducuntur ex auctoritate, magis patrocinari sententiæ nostræ, facile colligitur, etiam rationum momenta, quibus innititur auctoritas, eidem doctrinæ suffragari. Alioquin inferendum esset, aut absque solidis rationibus Romanos Pontifices Congregationesque in re tam gravi huic doctrinæ adstipulari eamque in praxim deducere, aut privatis hominibus magis compertas esse has rationes quam Ecclesiæ universalis moderatoribus (2). Verum, et hoc prætermisso, inficiamur, rationes, quæ ab adversariis proferuntur, validiores esse iis, quibus innititur doctrina nostra, ut ex earum analysi constabit. Hæ siquidem rationes, quas adversarii jactant, eædem illæ sunt, quibus M. Antonius de Dominis, Launojus, ceterique ecclesiasticæ potestatis osores innixi, solis Principibus ad Ecclesiæ exclusionem auctoritatem

(1) Ita Carrière, tom. I, part. III, sect. 2, cap. 2, n. 559, cum auctoribus, quos pro se adducit.

(2) In negotio Religionis nemo negaverit primas partes sibi vindicare auctoritatem. Equidem novi, a D. Carrière affirmari, tunc solum controversiam dirimendam auctoritate esse, cum hæc ineluctabilis est; verum cujus erit judicium ferre de auctoritatis pondere, præsertim cum agitur de Romanorum Pontificum constitutionibus? Inquirere in intrinseca rationum momenta, quibus innititur auctoritas, non ad privatos spectat; alioquin sectaremur methodum protestanticam.

tribuunt leges sanciendi, quibus dirimantur Christianorum conjugia, quasque superius disjecimus.

239. Ad 2m, Negamus quoad omnes suas partes.

240. Ad 3m, seu ad 1m prob. *Dist.* Matrimonium, licet evectum sit ad dignitatem Sacramenti, non ideo desiit esse contractus naturalis in suo conceptu formali, quatenus mente a Sacramento distinguitur, *conc.;* ratione suî, quatenus identificatur cum Sacramento, *neg.* Responsio patet ex iis, quæ paulo ante exposuimus. Nam ex eo quod contractus conjugalis uno eodemque actu, quo talis efficitur, evadat Sacramentum juxta Christi institutionem, quamvis non amittat rationem formalem contractus, reipsa tamen spectari non amplius potest nisi sub ratione Sacramenti. Nullum propterea instans concipi potest, in quo a Principe exerceri possit in talem contractum potestas; nisi velint adversarii, Christum Sacramentum ipsum Principum dispositioni tradidisse, etiamsi ipsi sint acatholici et infideles (1). Ratio porro contractus *civilis*, qua *civilis*, prorsus extrinseca est ipsi connubiali nexui, eumque supponit jam in suo esse constitutum (2). Quare nec debent nec

(1) Huc sane devenerunt nonnulli Theologi ex præjacto principio, ut assererent, posse Principes infideles statuere impedimenta, quæ attingant subditos christianos, inter quos eminet Sanchez, lib. VII, disp. 3, n. 7, cujus verba hæc sunt : *Id vero monuerim, fideles subditos infidelibus Principibus, utpote qui eorum oppida inhabitant, adstringi legibus eorum justis irritantibus Matrimonium...Quare si cum eo dirimenti impedimento contrahant, erit nullum Matrimonium. Quia ratio Sacramenti superaddita fidelium, non impedit*, etc. Hoc idem absurdum corollarium debet admittere D. Carrière, si sibi ipsi constare velit. Nam cum juxta principium ejus possint civiles potestates contractum naturalem attingere ex jure suo innato, originario et independente, ita ut efficiat non amplius idoneam materiam Sacramenti, ea ratione qua aqua corrumpitur aut panis, ut nequeant esse materia Baptismi et Eucharistiæ, profecto sequitur, ita posse Principes infideles afficere contractum naturalem fidelium, ut, juxta leges civiles, irritum fiat Sacramentum ipsum. En quo ducant ejusmodi theoriæ, ut valor nempe Sacramenti pendeat etiam a Turcis, paganis et hæreticis !

(2) Exinde ruit potissima illa ratio, cui innituntur adversarii, quæ ducitur ex prioritate seu anterioritate contractus civilis et naturalis respectu Sacramenti, ex qua nonnulli adeo progressi sunt, ut non solum Principibus

possunt adversæ partis Theologi duas has contractus rationes simul permiscere, cum immane inter utramque interpositum sit discrimen. Ratio enim contractus *naturalis* est ipsi conjugio intrinseca et essentialis; ratio vero contractus *civilis* est eidem extrinseca, accidentalis ac superveniens.

241. Exinde corruunt omnes deductæ consecutiones, nempe: ergo Sacramentum non tollit rationem contractus naturalis et civilis; ergo semper subjicitur Principi; ergo materia Sacramenti est contractus naturalis et civilis Principi subjectus; ergo potest Princeps irritare contractum naturalem, quin attingat Sacramentum, aliæque ejusmodi. Hæ siquidem omnes dimanant ex falso principio, et ex perperam intellecta catholica doctrina de Sacramento Matrimonii. Hoc vero clarius adhuc patet ex adducta similitudine de immutatione aquæ prout est materia Baptismi, et panis prout est materia Eucharistiæ, quam cum ab apostata de Dominis mutuati fuerint adversarii, supponunt cum ipso id quod falsum esse ostendimus, contractum nempe perinde se habere ad Sacramentum Matrimonii, ac se habeat aqua aut panis ad Sacramentum Baptismi aut Eucharistiæ. Ast in hoc graviter hallucinantur; ut enim in præcedentibus propositionibus ostendimus, contractus naturalis non est materia *remota* Sacramenti Matrimonii, ut aqua est materia remota Baptismi, et panis materia remota Eucharistiæ, sed *proxima*; quæ propterea nulla ratione a Principe immutari aut irritari potest, quin attingat immediate Sacramentum ipsum.

242. Ad 4m, *Neg.* Hæc insuper difficultas, quæ pariter, ut vidimus, ab apostata de Dominis, a Launojo, a jansenianis ac regalistis proponitur, disjecta pridem a nobis est. Jus Principum

secularibus tribuerint potestatem statuendi impedimenta irritantia Sacramentum, verum etiam, ut potior sit potestas Principum in Matrimonium, quatenus Sacramentum est, quam potestas Ecclesiæ. Princeps enim potest, juxta ipsos, effectus civiles tribuere Matrimonio ab Ecclesia irritato, quia possunt hi effectus tribui etiam Matrimonio invalido; non potest vero Ecclesia tribuere rationem Sacramenti Matrimonio a Principe irritato, *quia sine contractu existere nequit Sacramentum.* Ita Carrière, loc. cit. n. 563, cum Baston, *Concordance*, etc. pag. 15.

proprie tantum fertur in contractum civilem, qui supervenit contractui naturali, ideoque, si sermo sit de conjugiis fidelium, supervenit Sacramento. Porro hoc jus a Christo ipsis intactum relictum est; hinc Principes, si bonum societatis id postulet, possunt contractum civilem illegitimum et irritum facere, in ordine scilicet ad effectus civiles, adeo ut vi legum illum spectare possint veluti nullum, non autem in foro conscientiæ et coram Deo. Cum vero in ipsorum imperiis religio christiana propagatur, aut ipsi permanent in infidelitate, et nullum jus habent in contractum conjugalem a fidelibus initum in foro conscientiæ, sed conservant illud, quod habuerunt in contractum civilem et extrinsecum; aut fidem profitentur, et nova ipsis inest obligatio se subjiciendi Ecclesiæ doctrinæ, ac filios obsequentes se erga eamdem exhibendi, non autem acquirendi jus, quo antea carebant (1). Falsum præterea est, quod adversarii affirmant, opponi doctrinam nostram constanti Ecclesiæ doctrinæ; ut enim cætera silentio prætercam, quæ huc afferri possent, atque ut insistam argumento, quod versamus, Ecclesia contrarium ostendit praxi sua sive ante sive post Principum conversionem, uti evincunt documenta, quæ attulimus (2).

243. Inst. Saltem ostendi nequit ex utriusque, civilis et ecclesiasticæ, potestatis mutuis relationibus soli Ecclesiæ competere jus statuendi impedimenta dirimentia. 1° Si qua enim contrariæ sententiæ momenta essent, hæc vel ex jure vel ex facto desumerentur; neutrum porro dici potest. Non *ex jure*, nam quæ ex jure afferuntur argumenta, peti solent sive ex repugnantia duplicis supremæ, immediatæ ac independentis potestatis in idem objectum, sive ex incommodis, nempe ex utriusque potestatis conflictu; jam vero repugnantia illa supponitur et non probatur, imo potius evincitur contrarium. Nam licet objectum idem sit, sub diverso tamen respectu attingitur ab utraque potestate, et diversus est finis utriusque, in quo nulla esse potest pugna; idque

(1) Cfr. Muzzarelli, in opusc. cit. pag. 215 et seq.

(2) Id constat ex iis omnibus legibus imperialibus, quas Ecclesia aut correxit aut abrogavit, juxta dicta.

etiam patet ex pluribus exemplis, v. g. festorum, bonorum, quæ sunt Deo dicata, in quæ utraque potestas directe et immediate jus exercet (1). Incommoda pariter, quæ prædicantur oriri ex conflictu, ab abusu potestatis oriuntur, non autem necessario ex ipsa rei natura; quare facile tolli possunt, si utraque potestas suis limitibus se contineat, aut alia ratione invicem se componant hæ potestates. Adde, impedimenta, utpote duas negationes, non posse proprie esse contradictoria. 2º Sed neque *ex facto;* aut enim attendimus ad priora secula, et certum est, ut ostendunt Theologi Galli, Principes per plura secula constanter exercuisse hanc potestatem tanquam sibi innatam et propriam absque ulla reclamatione, imo cum approbatione Ecclesiæ (2); aut attendimus ad posteriora seu recentiora Ecclesiæ secula; porro, quamvis in his Ecclesia exclusive hanc exercuerit potestatem, id unice repetendum est ex Principibus, qui pro sua erga Ecclesiam pietate ipsi omnino reliquerunt curam causarum matrimonialium (3), quin tamen dici possit, quod Principes jus suum amiserint; aliud enim est jure suo non uti, aliud eo spoliari, præsertim cum agitur de jure innato cuidam potestati; et si voluissent, non potuissent Principes suis se juribus abdicare (4). 3º His rationum momentis adducti jam plures Theologi exteri, Petrus Soto (5), Sanchez (6), Salmaticenses (7), Pirching (8), Selvaggius (9), aliique passim (10) eamdem tuentur doctrinam. Ergo.

(1) Ita Carrière loc. cit. num. 564 et seqq.

(2) Ibid. num. 568.

(3) Ibid. n. 571.

(4) Ibid.

(5) *De instit. Sacerdotum*, *De Matrimonio*, lect. IV.

(6) *De Matr.* lib. VII, dist. 3, num. 2.

(7) *De Matr.* cap. 11, n. 14.

(8) Lib. IV. tit. 1, n. 150.

(9) *Instit. canonic.* lib. II, tit. 9, n. 2.

(10) Doleo, quod debeam inter hos Theologos recensere ipsum Itturiaga, qui in op. cit. *Confutazione dell' avvocato Pistojese*, cap. 1, § 2, edit. cit. vol. IV, pag. 82, hæc scribit: *Non è già che io intenda di restringere la podestà del Principe agli effetti civili del contratto, sicchè non possa estendersi indirettamente agli effetti altresi del Sacramento. No, che anzi all' opposto dichiaro, che i Principi secolari, attesa la loro sovranità, forniti sono di tutta la podestà, che basta di sua natura ad annullare si fattamente il contratto matrimoniale, che*

244. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m prob. *Neg.* min. Non enim tantum supponitur ejusmodi repugnantia, sed plane evincitur. Siquidem eadem res ad duos diversos dominos absolutos et independentes pertinere non potest; ab unoquoque enim in solidum possideretur, quod omnino implicat, cum neutrius esset. Nec refert, quod sub diverso respectu, et ob diversos fines idem objectum duæ potestates attingerent; nam si utraque potestas est æque immediata, suprema et independens, unaquæque totum objectum sibi vindicat ac suum facit, cum diversi fines sint objecto ipsi extrinseci. Hinc si duo æquali jure domum possiderent, quorum alter vellet eam cultui divino dicatam, alter vero eamdem habitare contenderet et convertere in suos usus, hi domum attingerent sub diverso respectu et ob fines diversos, attamen neuter eam posset habere. En quibus principiis adversarii nitantur! Exempla vero, quæ afferuntur ex festis ac beneficiis, contrarium evincunt; ecquis enim vere catholicus tribuat Principi potestatem immediatam, supremam, independentem in festa et beneficia ecclesiastica? Hæc relinquenda sunt Protestantibus et Pistoriensibus (1).

245. Nec felicius se expediunt adversarii ab incommodis sive

questo materia più non sia nemmen del Sacramento. Verum quidem est, quod ibid. subdit immediate : *A patto però, che vi concorra la Chiesa colla sua o positiva approvazione, o per lo meno permissione*, etc. Videsis versionem latinam ad calcem voluminis. Ast constituto semel principio, reliqua sequuntur. Sufficit adversariis vel latus unguis, ut cetera sibi vindicent. Ceterum et hic auctor in hac constituenda doctrina progreditur ex falso principio, quod contractus naturalis et civilis separatus spectari possit a Sacramento in conjugiis Christianorum.

(1) Sane cum Synodus Pistoriensis, prop. LXXIV, adstruxisset, Episcopo fas esse *jure proprio* transferre dies ab Ecclesia præscriptos pro festis jejuniisve celebrandis, hæc propositio proscripta fuit ut *falsa, juris Conciliorum generalium et Summorum Pontificum læsiva, scandalosa, schismati favens*, a Pio VI. Quid, si synodus jus istud secularibus Principibus vindicasset? Quare cum Principes, attentis temporum adjunctis, optassent aut translationem aut abrogationem festorum, ad S. Sedem confugerunt, ut eam obtinerent; quomodo igitur Carrière tribuit Principibus secularibus jus directum et immediatum in dies festos et in beneficia?

conflictu, qui inde oriretur inter duas potestates. Nam imprimis inficiamur, Ecclesiam potestate sua abuti posse, ut objectio supponit; deinde dicimus, ex ipsa rei natura in adversariorum hypothesi hunc oriri conflictum. Quod enim juxta Ecclesiam conducit ad bonum spirituale, juxta potestatem civilem ducere potest ad temporale detrimentum, ut patet ex conjugiis filiorum familias, quæ justas ob causas irritare noluit Tridentinum, ad conscientiæ tranquillitatem in non paucis casibus; contra vero ob familiarum perturbationes aliasque causas eadem irritat in diversis regionibus lex civilis; et en quomodo in hoc aliisque prope innumeris ejusmodi casibus absque potestatis abusu oriantur conflictus, sed oriantur necessario atque ex ipsa rei natura in adversariorum sententia.

246. Facile quidem est *speculative*, ut ajunt, tolli hæc incommoda, si nempe utraque potestas intra limites suos se contineat, ast *practice* est difficillimum, ut constat ex iis, quæ paulo ante commemoravimus, et ex experientia liquet. Id ipsum confirmatur ex tot mediis, quæ ad hunc finem obtinendum excogitarunt istius sententiæ patroni quorum alia absurda sunt, alia inepta et Ecclesiæ injuriosa (1).

(1) Nam aliqui, statuentes Matrimonii materiam esse contractum matrimonialem civiliter legitimum ac validum, intulerunt, de principali Matrimonii re politicæ societatis esse judicare, Ecclesiæ vero nonnisi potestatem circa administrationem Sacramenti relictam esse, ita tamen ut ejusdem leges subessent *placito regio;* uti Dolliner in op. cit. *Handbuch der in Oestreich geltenden Eherechts,* seu *Manuale juris matrimonialis in Austria vigentis.* Alii docent, componi posse dissidia, si Ecclesia in suis ceremonialibus legibus, et in sanciendis impedimentis Matrimonium, ut ipsi loquuntur, tantum impedientibus, sese principiis seu statutis civitatis accommodaverit, et palam declaraverit: leges illas canonicas Matrimonium prohibentes, quæ a statu politico probatæ non fuerint, abrogatas esse; uti auctores scripti periodici: *Archiv für das katholische Kirchen-und Schulwesen*, seu *Archivium pro catholica Ecclesiarum, scholarumque natura*, Francofurt. 1810, tom. 1, quæst. 2: *Kann der kathol. Geistliche bei Schliessung der Ehe Civilbeamter und Pfarrer zugleich seyn? Utrum Ecclesiasticus catholicus possit in Matrimonii contractu civilis magistratus et Parochus simul esse?* Sic etiam scriptores alterius ephemeridis: *Theologische Zeitschrift*

247. Id vero, quod postremo loco adjicitur, non posse scilicet duas negationes, cujusmodi sunt impedimenta, contradictorias esse, discutiendum logicis relinquimus; nos contenti erimus animadvertere, adversarium ludere in verbis. Quamvis enim impedimenta per se effectum negativum enuncient, et, si ad eumdem effectum producendum ab utraque potestate constituantur, nunquam possint esse contradictoria; si tamen altera declaret conjugium validum, quod ab altera irritum declaratur, oritur profecto collisio et contradictoria oppositio. Id porro contingit in pluribus casibus; ita ut sæpe idem conjugium, quod juxta sanctiones canonicas legitimum esset, ex. gr. conjugium filii familias invitis parentibus, esset illegitimum ac nullum juxta sanctiones civiles. Idem dic de ceteris.

248. Ad 2^{m}, *Neg.* Sive attendamus ad priora secula sive ad posteriora. Etenim licet prioribus seculis Principes leges sanxe-

von Batz und Brenner, seu *Theologicæ ephemerides exaratæ a Batz et Brenner*, vol. IV, pag. 437 et seqq. Bambergæ 1811 : *Wie sint die Collisionen zwischen Stats-und Kirchengesetzen in Bezug auf die Ehehindernissen zu heben ?* seu *Quomodo sint auferendæ collisiones inter leges status et Ecclesiæ circa impedimenta matrimonialia ?* Nec defuerunt, qui *Ecclesiæ protestanticæ* exemplum attulerint, quam affirmarunt *media via* in hoc argumento incedere, adeoque tenere tutissimum iter! Marklin, *Uber die Ehe, Eine dogmatisch - Kirchenrechtliche Abhandlung*, seu *Dissertatio dogmatico-canonica de Matrimonio*, quæ inserta est in *Klaiber's Studien der evangelischen Geistlichkeit Würtemberg's*, seu *Studia evangelici cleri Wurtemberg. a Klaiber conscripta*, vol. VI, pag. 144 et seqq. Sane Kemnitius, *Exam* : *Conc. Trid.* part. II, pag. 433, ad can. XII hæc habet : *Quia Matrimonium in Ecclesia normam habet ipsum verbum Dei, et in causis matrimonialibus multi accidunt casus conscientiarum, Ecclesia non potest prorsus et simpliciter causas matrimoniales a se ad politicum magistratum rejicere. Nunquam vero vetus Ecclesia causas matrimoniales ita ad suum forum transtulit, ut prorsus excluderet politicum magistratum ; ferre enim leges ad magistratus officium pertinet.* Nempe hucusque pervenerunt, qui rati sunt posse facile componi dissidia, quæ oriri solent inter utramque potestatem circa jus statuendi impedimenta dirimentia. Itaque nulla alia suppetit via ad incommoda hæc tollenda, quam juxta sanam doctrinam tribuere Ecclesiæ jus in Matrimonii vinculum et Sacramentum, Principibus vero jus in effectus civiles in foro externo.

rint conjugia irritantes, uti ostendimus, vim nullam habuerunt quoad connubia fidelium nisi approbatione tacita aut expressa ipsius Ecclesiæ, quæ, cum illas leges honestati ac juri divino conformes esse deprehenderit, eas adscivit ac suas fecit; quod si eas deprehendit iisdem principiis adversari, aut rejecit aut correxit. Falsum propterea est, quod cum de Dominis et Launojo (1) universim asserunt adversarii aut saltem innuunt, illam potestatem Principes exercuisse nullatenus obsistente, immo probante Ecclesia. Contrarium siquidem constat ex facto, ex omnibus scilicet illis canonicis sanctionibus, quibus leges illæ aut abrogatæ aut correctæ fuerunt (2).

249. Quod si sermo sit de seculis posterioribus, in quibus, ipsis fatentibus, sola Ecclesia hoc jus exercuit, vere gratis adversarii asserunt, Principes pro sua erga Ecclesiam pietate curam causarum matrimonialium eidem reliquisse. Nam nec tempus assignare possunt hujus concessionis nec documenta; meris conjecturis indulgent, et tales quidem afferunt, ut, si admitterentur, fraudulentam usurpationem ex parte Ecclesiæ indicarent (3). Restat præterea semper dissolvenda in hac hypothesi difficultas, quæ petitur ex Concilii Tridentini agendi ratione, dum soli Ecclesiæ tribuit hanc potestatem (4), non reclamantibus, imo pro-

(1) Jam Spalatensis, op. et loc. cit. n. 6, scripserat : *Leges* (Imperatorum) *invenio*, *resistentiam non video*. Launojus effatum istud mire amplificat, op. cit. pag. 771. Cfr. Leullier. op. cit. *Observ.* IV, § 7.

(2) Benedictus XIV, *De Synodo*, loc. cit. nempe lib. IX, cap. 11 et 12, plura exhibet exempla legum imperialium, quæ a jure canonico correctæ et improbatæ sunt. Mirum proinde videri debet, Carrière pro se adducere hujus Pontificis auctoritatem. Id ipsum nos superius ostendimus ex confessione auctoris protestantis Bockelmann.

(3) Profecto D. Carrière, loc. cit. n. 571, scribit : *Hujus concessionis initium præcise assignari nequit, sed paulatim invaluit. Quidam dicunt, usum illum invaluisse circa tempora Caroli M. de quo vide Gerbais*, III *part. cap.* 3, *pag.* 379 *et seq. Alii dicunt, ortum verisimiliter habuisse, quando, gentibus barbaris varias Imperii partes invadentibus, magna inducta est confusio; qua posita, cura legum ad mores spectantium ad pastores Ecclesiæ quasi naturaliter devoluta est.*

(4) Dixi, *soli Ecclesiæ* a Tridentino Concilio tribui potestatem statuendi dirimentia impedimenta; si enim verba

bantibus Principum legatis et oratoribus, qui certe non siluissent, si saltem in dubium revocatum esset jus Principibus innatum, proprium ac tale, cui, etiamsi voluissent, cedere non potuissent juxta ipsos adversarios.

250. Ad 3m, *Dist.* Plures Theologi exteri eamdem doctrinam tuentur cum illis tamen coarctationibus, quas adversarii non admittunt, et quidem immerito, *conc.;* jure merito et absque coarctationibus, *neg.* Utique fatendum est, nonnullos Theologos exteros tenuisse sententiam de jure Principum proprio in statuendis impedimentis dirimentibus; verum hic non pauca sunt animadvertenda : ac 1° eorum plerosque ea scripsisse ætate, qua hac in parte plena vigebat inter civitatem et Ecclesiam concordia; nec præviderunt, quæ seculo superiori ex occasione hujus sententiæ dissidia exorta sunt; 2° ipsos eam doctrinam iis circumscripsisse limitibus, ex quibus nihil esset pertimescendum; nam simul docuerunt, non posse Principes nisi cum subjectione atque, ut aiunt, cum dependentia ab Ecclesia eam potestatem exercere (1); 3° nonnullos præterea inficiatos esse jus istud esse, Principum proprium et originarium, sed adventitium ipsisque traditum ex Ecclesiæ concessione (2); 4° eosdem falso principio inniti in hac

can. IV in nativa sua significatione accipiantur, nemo inficias iverit, de *sola Ecclesia* ea esse intelligenda, uti etiam patet communi loquendi usu. Etenim si quis ab aliquo sciscitaretur, cujus sit domus aut ager ille, ac responderetur : *Est Petri*, quis alio sensu acciperet hanc responsionem, nisi quod domus aut ager ad solum Petrum spectaret? Quis suspicaretur, eatenus dici domum illam aut agrum esse Petri, quatenus etiam sit Pauli aut Terentii? Quanto minus, si hoc diceretur in publico et solemni instrumento? Attamen, juxta adversarios, Tridentinum, dum hanc adstruit potestatem Ecclesiæ sub anathematis pœna, intelligendum *etiam* esset de potestate civili. Quis sanæ mentis talia admittat?

(1) Ita Sanchez, loc. cit. Kugler, n. 1040 et 1041; Salmanticenses, cap. XI, n. 15; Itturiaga, loc. cit. aliique passim.

(2) Ita Basil. Pontius, op. cit cap. XI; Bernard. Bauer, *Theol. univers. dogm.* tom. III, pag. 2005; Fejer, *Matrim. ex instit. Christi*, Pest. 1835, pag. 43. Tournely, loc. cit. principes civiles nonnisi concurrente Ecclesia impedimenta Matrimon. statuisse probat : 1° ex edictis Principum Childerici an. 577, Childeberti an. 595, Carlomanni an. 743, Caroli M. in *Capitul.* Caroli Calvi, Henrici II, Caroli IX, etc.

adstruenda sententia, quod scilicet contractus civilis materiam constituat conjugalis nexus (1), quod tamen nec adversarii amplius admittunt. Quæ cum ita se habeant, patet, nullum suffragium ex horum Theologorum sententia accedere posse ad doctrinam quam impugnamus, cohonestandam. Addimus, vel ipsum Clerum Gallicanum ad hæc usque fere tempora communi sententiæ adstipulatum esse, uti ex certissimis documentis constat (2);

2° ex eo quod Principes ipsi in propria causa ad potestatem ecclesiasticam se contulerint; 3° ex eo quod reges in suis edictis accurate distinxerint id, quod in Matrimonio politicum est ab eo, quod est spirituale. Hic auctor tamen postea non satis sibi cohæret.

(1) Constanter fere omnes Theologi, qui hanc sententiam tenuerunt, ut fundamentum constituerunt, contractum civilem esse materiam Sacramenti, uti etiam ex allatis ipsorum testimoniis constat. Cum vero Carrière vidisset, hoc fundamentum facile subrui, ipse constituit, contractum *naturalem* esse Sacramenti materiam, ita ut a Principe ineptus reddi possit ad materiam Sacramenti.

(2) Inter ceteros Gallos Theologos satis sit recensere Nat. Alexand. qui, *Theol. dogm. et moral.* lib. II, art. 3, prop. I, scribit : *Regum christianissimorum edicta, quæ Matrimonia filiorum-familias invitis parentibus invalide contracta declarant, invalide inquam quoad effectus quosdam civiles, non quoad rationem Sacramenti, sive quoad substantiam contractus, qui materia Sacramenti proxima est.* Sic etiam Isaac. Habert, in op. *De justitia connubialis edicti, quod Ludovicus* XIII *de filiorum nuptiis invitis parentibus, annis* 1629 et 1639 *promulgaverat.* Sic alii apud Muzzarelli, opusc. cit. pag. 221-225. Id ipsum constat ex cleri Gallicani expostulatione facta ob edictum Ludovici XIII, Blesense edictum an. 1579 confirmans, quo *invalide contracta* declarabantur conjugia, quæ celebrata non essent ad ejusdem edicti normam. Petiit porro clerus, 1° ut declararetur, *ut non aliter intelligantur hæ voces valide aut invalide contractum Matrimonium, quam per relationem ad contractum civilem, et nullatenus ad contractum spiritualem Sacramenti;* 2° *ut non adstringantur ecclesiastici ad judicandum secundum hujus edicti* (Ludov. XIII an. 1629) *simulque Blesensis articulos, sed juxta sacros canones et ecclesiastica decreta, quæ sunt unica regula et norma judicii ecclesiasticorum.* Respondit porro Rex per suum regium consilium his verbis : *Commonitio cleri, quod spectat ad priorem difficultatem, sic resoluta fuit : Valide aut invalide contracta Matrimonia non esse aliter explicanda quam per solam relationem ad contractum civilem per laicos judices ; altera pariter difficultas justa et rationi congrua visa est* (*Document. cleri Gallic.* tom. V, apud Muzzarelli,

nec etiam nunc temporis deesse Gallos Theologos, qui eidem adhæreant (1).

PROPOSITIO VI.

Causæ matrimoniales spectant ad judices ecclesiasticos, et quidem causæ OMNES *ad* SOLOS *ecclesiasticos judices spectant.*

251. Quoad priorem partem enunciata propositio de fide est, ut constat ex recitato can. XII Tridentino, sess. XXIV (2), et ex superius vindicatis; posterior pars est certa, ut ex dicendis patebit.

252. Causarum vero matrimonialium nomine illas omnes complectimur, quæ relationem habent ad ipsum Matrimonii vinculum seu ad Sacramentum; minime vero eas, quæ, ut paulo ante declaravimus, ipsi vinculo extrinsecæ sunt (3). Quo sensu statuimus, *omnes* omnino causas matrimoniales spectare ad *solos* judices ecclesiasticos; reliquæ enim spectare possunt ad judices seculares.

253. Hæc autem quæstio permisceri nequit cum ea, quam de impedimentis hucusque instituimus; quamvis enim maximam hæ habeant inter se affinitatem, altera tamen ab altera sejungi debet. Nam etiam in illorum, quos refellimus, sententia, quod competat Principibus jus statuendi impedimenta dirimentia, causæ matrimoniales pertinere debent ad forum ecclesiasticum (4).

opusc. cit. pag. 225). Hæc ipsa refert Carrière, op. cit. n. 585, aliaque addit n. 586.

(1) Inter ceteros Bouvier, qui in edit. 3ª mutavit sententiam, quam antea propugnaverat. Cfr. *Mémorial Cathol.* tom XII, pag. 49.

(2) Talem fuisse mentem Concilii Tridentini, definiendi scilicet ut articulum fidei, ad ecclesiasticos judices spectare causas matrimoniales, atque ita fuisse intellectum can. XII, cum editus est, fidem facit ipse Paulus Sarpius, qui refert apud Pallavic. *Hist. concil. Trid.* lib. XXIII, cap. 9, n. 11: *Che parve strano a politici il farsi articolo di fede, che le cause matrimoniali appartengano al giudice ecclesiastico.* Vide ad calcem voluminis.

(3) Cfr. Bellarm. *De Matrim.* cap. 32, n. 3 et seqq.

(4) Hinc Pallavicini, loc. cit. n. 12, postquam evertit, quod Paulus Sarpius assumpserat ad carpendum hunc can.

254. Quibus præmissis, sic priorem partem adstruimus adversus hæreticos, quibus Tridentinum canonem suum opposuit. Ex demonstratis Matrimonium est Sacramentum, ita ut in Christianorum conjugiis contractus a Sacramento non distinguatur; atqui ad Ecclesiam pertinet de Sacramentis judicare; ergo et de contractu, ex quo Sacramentum constat.

255. Deinde, ipsis Protestantibus ultro fatentibus, quamvis conjugium non esset Sacramentum, est tamen res conscientiæ ac divinæ institutionis atque a legibus divinis pendens; ad Ecclesiæ igitur pastores spectat inquirere et judicare, utrum legitimum sit, honestum ac licitum, et ad divinæ legis normam exactum; alioquin paci et tranquillitati conscientiæ non prospiceretur.

256. Demum id ipsum evincitur ex agendi ratione Christi, Apostoli Pauli, et perpetua Ecclesiæ praxi. Christus enim causam de repudio ac de divortio judicavit, Matth. V et XIX, nec eam ad magistratum politicum remisit, prout fecit, cum ageretur de hæreditate, Luc. XII, 14. Sic etiam Apostolus, I ad Cor. VII, causam judicavit de conjugio inter fidelem et infidelem. De praxi autem Ecclesiæ tot sunt documenta, quot Roman. Pontificum decreta et canonum sanctiones, quæ quovis seculo editæ sunt ad conjugia spectantes. Quoties exortum dubium est, non ad Principes seculares aut magistratum politicum, sed ad Ecclesiæ pastores excutiendum et judicandum delatum est. Nunquam legimus, tribus præsertim prioribus Ecclesiæ seculis, Christianos ad civiles magistratus causas conjugales judicandas detulisse (1).

257. Atque hinc factum est, ut Lutheri sectatores vel primo ipso reformationis, quam vocant, seculo, principium de solius regiminis civilis in Matrimonia auctoritate non ubique adopta-

XII, subdit: *Ma tuttociò sia detto a rifiuto di quel che assume il Soave nell' oggezione, non a difesa di questo canone Tridentino, alla quale non facea di mestieri : trattandosi in esso non di statuire gl' impedimenti, ma di conoscer le cause matrimoniali. Senza dubbio, tosto che al Matrimonio sia conceduta la dignità di Sacramento, s'arguisce con evidenza, che tocchi alla Chiesa la podestà di giudicar quello, che è necessario per giudicarne il valore; come in tutti gli altri Sacramenti si scorge.* Vid. hujus loci latina translatio ad calcem voluminis.

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit.

verint. Imo eo usque progressi sunt, ut suspicere cœperint jus canonicum Catholicorum, illudque ceu normam in causis matrimonialibus dijudicandis ad forum suum ecclesiasticum derivare studuerint (1). Hinc Beohmerus scribere non dubitavit : *Adeo causæ matrimoniales ad consistoria nostra spectant, ut doctrina juris pontificii universa de hac materia fere recepta sit... ut nequidem magistratus secularis per modum præventionis de iis cognoscere queat... proinde quæstio principalis tamdiu suspendenda, donec de causa natalium in foro ecclesiastico fuerit cognitum* (2). Hanc eamdem sententiam Anglicani sectantur, quamvis suo regi tribuant proprietatem Principis seu capitis Ecclesiæ (3). Nec mirum, cum vel ethnici, ipso naturæ lumine ducti, Matrimonium tanquam rem sacram habuerint, et Sacerdotibus judicandam reliquerint (4).

258. Altera propositionis pars ex priori fluit. Etenim si ratio Sacramenti, inhærens contractui naturali ex Christi institutione,

(1) Id nominatim factum est in *Ordine regulativo Ecclesiæ Brunsvicensis ac Lunenburgensis* an. 1569 (Cfr. Willig., *Auszug der Churfürstlichen B. L. Landesgesetzen*, seu *Epitome juris territorialis statuum electoralium*, Gotting. 1780.); item in *Regulamento consistoriali Brandeburgico* an. 1753. Cfr. etiam quoad annum subsequent. *Novum corpus constit. Prusso-Brandeburgens. præcipue Marchicarum*, edit. 2, Berolini 1764; nec non *Annalen des katholischen*, *protestantischen und jüdischen Kirchenrechts*, von Lippert, 1 Heft. seu *Annales juris ecclesiastici catholici*, *protestantici et judaici*, fasc. 1, pag. 25 et seqq. Francof. ad Mœnum 1831. Quod mirum esse non debet, cum, teste auctore ipso protestante libelli : *Uber die heutige Gestalt des Eherechtes*, seu *De hodierna juris matrimonialis forma*, Berolini 1833, pag. 8 et 9, Lutherus ipse, qui omnem de matrimonialibus causis cognitionem Principibus asserebat, non dubitaverit tamen ipse etiam in iisdem propria auctoritate sententiam dicere, perinde ac si essent causæ mere spirituales et ecclesiasticæ. Cfr. Roskovany, op. cit. *De Matrim. in Ecclesia cathol.* § 3.

(2) *Jur. eccles. Protestant.* tom. II, tit. 2, §§ 25, 26, 27.

(3) Cfr. op. cui tit. *Il Peccato in Religione e in logica degli atti e decreti del concilio diocesano di Pistoja*, cap. 28, pag. 328 et seqq.

(4) Sic scribit Deodatus in epist. cit. ad antecess. Taurinensem, § 17, pag. 21: *Nationes omnes gentilium, Ægyptiorum nempe, Græcorum ac Romanorum, necnon aliæ nunc etiam viven-*

est fundamentum, quare causæ matrimoniales ad Ecclesiam spectent, cum hæc ratio universalis sit, et omnes prorsus causas matrimoniales afficiat, quæ ad conjugii vinculum referuntur, evidens est, omnes prorsus causas matrimoniales ad solos judices ecclesiasticos pertinere.

259. Ad effugium porro quod attinet, invectum a nonnullis aulicis scriptoribus, ut se ab anathemate Tridentino subtrahant, iis ipsis verbis placet illud evellere, quibus usus est Pius VI, in epistola, quam sub forma Brevis dedit ad Episcopum Motulensem: *Ignotum nobis non est,* scribit, *quosdam adesse, qui secularium Principum auctoritati plus nimio tribuentes, et verba hujus canonis* (XII) *captiose interpretantes, illud defendendum susceperunt, ut quoniam Tridentini Patres hac dicendi formula usi non fuerint* AD SOLOS JUDICES ECCLESIASTICOS, *aut* OMNES CAUSAS MATRIMONIALES, *potestatem reliquerunt judicibus laicis cognoscendi saltem causas matrimoniales, quæ sunt meri facti. Sed scimus*

tes ethnicorum respublicæ, et habuerunt et habent religiosum Matrimonii vinculum, de quo tanquam de re sacra judicant. Naturæ vox nationum firmata consensu, nunc amplius non exauditur ab iis, qui unice veram fatentur christianam religionem. Novitatis amor impotens (de te non loquor, clarissime vir), turpis quorumdam nomine Theologorum adulatio, nec ab iis audita, quibus eam student offerre, et perversum ac male erga Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium matrem et magistram, animatum ingenium, seu potius indomitus ac effrœnatus furor, universæ naturæ voces a corruptissimis ethnicis, ab inimicis Ecclesiæ heterodoxis auditas, nunc amplius non exaudiuntur. Jam Jacob. Cujacius, *Paratitla in libros quinquaginta Digestorum*, lib. XXIII, tit. II, *De jure nuptiarum*, scripserat: *Est autem titulus hic de ritu nuptiarum, quod pontificale verbum est; nam et quas fas esset duci, Pontificum notionem fuisse intelligimus ex Tacito* I, *et Dione* XLVIII, *qua item solemnitate, veluti deductione in domum mariti, et aquæ ignisque prœlatione et acceptione.* Cfr. tom. I, col. 522. Quid? quod ipsum agnoverit impius Mirabeau, qui in publicis comitiis, an. 1790, hæc verba protulit: *C'est à l'eglise, dont la hiérarchie est de droit divin, à régler la manière de juger ses causes, et en qui réside la puissance d'ordonner sur chacune; car vouloir régler les droits de la hiérarchie chrétienne établie par Dieu même, comme dit le concile de Trente, c'est assurément le plus grand attentat de la puissance politique contre la puissance religieuse.* Tanta est veritatis vis!

etiam, hanc captiunculam et fallax hoc cavillandi genus omni fundamento destitui. Verba enim canonis ita generalia sunt, omnes ut causas comprehendant et complectantur; spiritus vero sive ratio legis adeo patet, ut nullum exceptioni aut limitationi locum relinquant. Si enim hæ causæ non alia ratione pertinent ad unum Ecclesiæ judicium, nisi quia contractus matrimonialis est vere et proprie unum ex septem legis evangelicæ Sacramentis, sicut hæc Sacramenti ratio communis est omnibus causis matrimonialibus, ita omnes hæ causæ spectare unice debent ad judices ecclesiasticos, cum eadem sit ratio in omnibus, ut concors est canonistarum sententia, ne iis quidem exceptis, quos minime favere Ecclesiæ juribus satis superque eorum scripta demonstrant. Etenim ut verbis utamur Van Espenii (Jus Eccles. part. III, tit. 2, cap. 1, n. 4 et n. 11 et 12): Unanimi consensu receptum est, causas Sacramentorum esse mere ecclesiasticas, easque, quantum ad substantiam earum, ad judicem ecclesiasticum privative spectare, nihilque circa eorum validitatem aut invaliditatem judicem secularem posse decernere; eo quod hæ ex natura sua sunt mere spirituales. Et sane, si quæstio versatur de validitate ipsius Matrimonii, solus judex ecclesiasticus est competens, ipseque solus de hac quæstione cognoscere potest, etc. (1). Hucusque Pius VI, qui præterea in Constit. *Auctorem fidei*, prop. LVIII synodi Pistoriensis damnavit, *quæ statuit, sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad Matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum præscripto subjacere*, — quasi actus disponens ad Sacramentum non subjaceat sub hac ratione juri Ecclesiæ; quæ quidem propositio *falsa, juris Ecclesiæ quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes læsiva, disciplinæ ab Ecclesia constitutæ derogans* declaratur, et ut talis proscribitur.

260. Cum porro fundamenta contrariæ assertionis seu doctrinæ anticatholicæ unice constituantur ex separatione contractus

(1) Die 16 Sept. 1788, apud Moser, *De impedimentis Matrimonii*, n. XIII, pag. 175, Mechlin. 1834.

et Sacramenti, ex legibus Principum, ac demum ex *captiuncula* illa, quæ a Summo Pontifice Pio VI omni destituta fundamento declaratur et menti Tridentini Concilii contraria, supersedemus a nova confutatione harum difficultatum, quas jam diluimus, cum in præcedentibus propositionibus adversus apostatam M. Ant. de Dominis, Launojum, aliosque eorum asseclas disputaremus.

261. Præstat potius inquirere ad pleniorem gravissimi hujus argumenti absolutionem, utrum possit Episcopus dispensare in Matrimonii impedimentis dirimentibus. Benedictus XIV, *De synodo diœcesana,* lib. IX, cap. 2, quæstionem hanc expendit, ostenditque nulla ratione Episcopo competere facultatem relaxandi hæc impedimenta, saltem quæ publica sint, et cum patet accessus ad S. Sedem. Nam cum ejusmodi impedimenta ortum habeant aut a Concilio generali aut a Summis Pontificibus, nequit Episcopus, utpote inferior, auctoritate propria, eorum decreta infringere, iisque ulla ratione contraire. Sic etiam *negative* resolvit eamdem quæstionem Pius VI, in litteris datis ad Archiepiscopum electorem Trevirensem die 2 Febr. 1782 (1). Quare Episcopi nequeunt absque manifesta usurpatione sibi hanc arrogare facultatem, cum hæc solis Summis Pontificibus competat. Ex his patet, a vero abludere nonnullos neotericos, qui ad Episcopos remittunt, pro impedimenti publici dispensatione, eos, qui aliquo irretiti impedimento contrahere conjugium contendunt (2).

(1) Apud Moser, op. cit. *De impedimentis matrim*, etc. pag. 167, n. x, ubi, cum Pontifex pluribus rationibus fuse quod sibi proposuerat ostendisset, concludit : *Omnino igitur sustineri neutrum potest, vel Ecclesiam jure proprio non habere potestatem constituendi impedimenta dirimentia, vel Episcopum quemlibet posse impositum a catholica Ecclesia legis vinculum dissolvere*, etc.

(2) Iter ceteros Georg. Rechberger, op. cit. *Manuale del gius eccles. Austriaco.* tom. II, § 160, ubi scribit : *Per tal motivo è decretato, che mai non si possa negare, e gratuitamente si debba concedere la dispensa che alcuni di delicata conscienza domandano nel grado di cognazione proibito dalla legge civile.* Vid. transl. lat. ad calc. vol. Merito idcirco hoc opus a S. Sede in Indicem librorum prohibitorum relatum est decreto 17 Jan. 1820. Deinde vero Imperat. Franciscus I, decreto 30 Aprilis 1833, eliminavit idem opus e scholis omnibus seminariorum regni Lombardo-Veneti; et decreto 31 Januar. 1834 extendit hanc suam determi-

262. Quæ de Ecclesiæ potestate in Matrimonii impedimentis et causis hactenus attigi, si vulgo minus probentur, nil moror. Ea siquidem cogitatione delector, quod traditionis vestigiis ingressus, non ab hæreticis modo, sed a Theologis aulæ magis quam veritati faventibus causam Christi vindicaverim. Semen erroris jecere novatores, aulæ Theologi evolverunt. Nostra autem ætate consiliis in melius revocatis, scriptores cunctis suffragiis, si nomen unius alteriusve expungas, hanc a Principibus potestatem ablegare cœperunt.

CAPUT IV.

DE MATRIMONIIS MIXTIS.

263. Conjugia *mixta* ea dicuntur, quæ inter catholicum et acatholicam, aut e converso inter catholicam et acatholicum celebrantur. Acatholicorum autem nomine hic significantur aut hæretici aut schismatici, omnes scilicet qui extra unicam veram Ecclesiam inveniuntur, et ad aliquam sectam aut schisma spectant, qui tamen communi Baptismi ratione Christianorum nomine censentur.

264. Ratum jam apud omnes est, ejusmodi conjugia valida esse (1); sic etiam, ea per se esse illicita, adeo ut sine Romani Pontificis dispensatione iniri legitime nequeant, pariter nunc inter omnes convenit, et nos paulo post ostendemus.

nationem ad omnes Universitates provinciarum Germanicarum, et cum *Jure canonico* Rechberger eliminavit pariter e cursu theologico *Historiam ecclesiasticam* Dannenmayr. Hac ratione factum est, ut illi auctores, qui veriti non sunt, ut hominibus assentirentur, prodere veritatem, nec Deo placuerint nec hominibus, ut passim fit.

(1) Irrita esse conjugia inita inter Catholicos et acatholicos nonnisi pauci jurisperiti docuerunt, quos recenset Basilius Pontius in *Appendice de Matrimonio catholici cum hæretico*, cap. I, num. 2; contraria vero sententia recepta est unanimi consensu a Theologis et Canonistis, qui omnes adhæserunt doctrinæ S. Thomæ, qui in lib. IV *Sent.* dist. 39, q. I, ad 5: *Si aliquis fidelis*, inquit, *cum hæretica baptizata Matrimonium contrahit, verum est Matrimonium, quamvis peccet contrahendo, si sciat eam hæreticam; sicut peccaret, si cum excommunicata contraheret. Non tamen, propter hoc, Matrimonium dirimeretur.*

265. Cum vero Romani Pontifices nonnisi ob graves causas et tantum sub appositis conditionibus ejusmodi dispensationem concedant, quibus conjugum prolisque æternæ saluti prospiciatur, hinc factum est, ut iis servatis non modo nullum caperet detrimentum catholica Ecclesia ab iis conjugiis, sed non modicum inde emolumentum derivaret. Sane experientia id patefecit tum alibi, tum præsertim in provinciis fœderatis Americæ Septentrionalis et in Anglia, ubi horum connubiorum celebratione factum est, ut fides catholica magnum incrementum cœperit, ac novos in dies progressus faciat.

266. Si vero mixta hæc connubia sine illis conditionibus et cautionibus celebrentur, extremam afferunt perniciem catholicæ religioni, uti pariter experientia ostendit in illis regionibus in quibus sive ex Præsulum negligentia sive ex illata vi illæ servatæ non sunt. Hoc probe perspexerunt nonnulla acatholica gubernia, quæ, posthabitis solemnibus et publicis promissis et pactis de servanda religione catholica novorum subditorum, quos acquisierunt, conspirarunt ad eamdem penitus abolendam. Ut finem hunc obtinerent inter tot media, quæ invenerunt, et hoc de promovendis, quotquot potuissent, connubiis mixtis maxime idoneum repererunt (1). Ab initio caute et clanculum, prout rerum adjuncta poscebant, res deducta est; malis artibus præterea, fallaciis, quandoque etiam apertis mendaciis pastorum catholicorum zelum et vigilantiam eludere horum guberniorum ministri nisi sunt (2). Cum vero hæc detecta fuerunt, tunc demum, deposita

(1) Cfr. Tract. *De vera religione*, part. II, n. 251, n. (1), p. 324, ubi inter tredecim præcipua media, quibus utuntur acatholici ad promovendum proselytismum, et ad religionis catholicæ extinctionem, recensuimus undecimo loco Matrimonia mixta in regionibus seu provinciis catholicis. Incredili dictu est, quanto studio postremis his annis schismatici et hæretici hæc mixta connubia promoverint, tanquam medium omnium aptissimum ad finem, quem illi intendunt, assequendum.

(2) Cfr. *Esposizione di fatto documentata su quanto ha preceduto e seguito la deportazione di Monsignor Droste Arcivescovo di Colonia;* gallice : *Exposé des faits appuyés sur les documents et relatifs à tout ce qui a précédé et suivi l'enlèvement de Mgr. De Droste, archevêque de Cologne, publié à Rome sous la date du 4 Mars,* Louvain et Bruxelles 1838. Hac porro expositione sæpe utar; cum et authen.

persona, exiliis, deportationibus aliisque sævitiis Sacerdotes catholicos cogere ad ejusmodi nuptias jungendas seu benedicendas sategerunt, omissis duabus præcipuis conditionibus a Romanis Pontificibus iterum iterumque inculcatis. Harum prior est, ut conjux catholicus promitteret, se effecturum, quod ex se erit, ut respective futurus maritus aut uxor ad religionem catholicam convertatur; altera vero, eaque potior, ut universa proles in religione catholica instituatur (1).

267. Has conditiones utpote contrarias fini, quem unice intuebantur, gubernia illa acatholica omnino respuerunt, jusseruntque Episcopos parochis sibi subjectis demandare, ut nuptiis mixtis benedicerent, omni admonitione prætermissa, omnique conditione seposita, quin etiam ne auderent denegare *sacramentalem absolutionem* parti catholicæ, quæ detrectaret se subjicere conditionibus præscriptis a Rom. Pontificibus, ac novissime a Pio VIII tum in *Brevi*, tum in instructione, quam eidem adjecerat. Ejusmodi conditiones adversari legibus gubernii declararunt nec proinde servari posse, reumque fieri, qui civiles leges circa hos articulos prævaricaretur (2). Nonnulli præsules in regno Borussico ab initio, partim animo fracti, partim decepti, ad tempus jussionibus illis cesserunt (3), donec Archiepiscopi Coloniensis et Posnaniensis,

tica sit atque a S. Sede promanaverit; moneo tamen eam mihi præsto esse, quæ denuo recusa est in 8°. Cfr. etiam opusc. cui tit. *Lettres écrites de Rome à M. le comte de Montalembert, pair de France, sur la conduite du gouvernement prussien envers l'archevêque de Cologne, par l'abbé P. P.* pag. 21, Paris 1838. Ex præfat. ad justificationem diplomaticam, factam a gubernio Borussico circa deportationem Archiepiscopi Coloniensis, patet, crimen, et quidem unicum, cujus causa in exilium actus est Archiepiscopus, in eo situm fuisse, quod cito nimis vulgaverit secreta gubernii mandata. En præfationis verba in sermonem gallicum conversa: *Car à peine lui eut-on transmis la volonté du roi son maître, qu'il provoqua les esprits à la révolte par la publicité précoce qu'il donna, vis-à-vis du peuple, aux ordres du gouvernement;* alluditur autem ad conventionem, de qua paulo post disseremus.

(1) Cfr. *Breve* Pii VIII, dat. die 25 Mart. 1830, in cit. *Exposit.* docum. n. III, pag. 5.

(2) Cfr. cit. *Exposit.* pag. 22 et seq.

(3) Archiepiscopus Com. de Spiegel fuit instrumentum, quo usus est Bo-

pastorali fortitudine præditi, mala catholicæ fidei impendentia animadvertentes, virili plane animo se murum opposuerunt pro domo Israël. Ast horum alter ab archidiœcesi sua avulsus est, alter vero omni ratione vexatus in mœrore et lacrymis vitam

russici regni negotiorum gestor Bunsen ad articulos conficiendos in conventione habita Berolini die 19 Junii 1834, quibus eludebantur quæcumque in cit. *Brevi* Pii VIII constituta erant circa celebrationem conjugiorum mixtorum. Hujus conventionis existentiam constanter negavit Bunsen, quoties a S. Sede de ea interpellatus est, ut constat ex cit. *Expositione* et ex adnexis documentis. Attamen eidem jam subscripserant Episc. Trevirensis, Monasteriensis et Paderbornensis. Cfr. præterea *Epist.* cit. pag. 30. Jam vero ex seductione et infirmitate his Gubernii jussionibus cessisse tam ipsum Archiepisc. Com. de Spiegel quam Episcopos reliquos dubitari nequit. Quod attinet ad tres memoratos Episcopos, constat ex solemni eorum retractatione, præsertim vero Episcopi Trevirensis, cum animam ageret, de qua postea dicemus; quod vero spectat ad Arch. Com. de Spiegel, planum fit ex epistola, quam ad unum ex collegis suis scripsit die 23 Jan. 1832. Quoniam vero hæc epistola nondum vulgata est, quod sciam, placet hic eam integre subjicere, quæ sic mihi lingua gall. communicata est : *J'exprime à Votre Grandeur la reconnaissance profonde que je lui dois pour la lettre riche en contenu dont Elle a daigné m'honorer sous la date du* 14 *de ce mois. Cette lettre a été, sous beaucoup de rapports, très-instructive pour moi. J'y ai trouvé en outre confirmée ma conviction, que notre carrière, à nous évêques catholiques, est semée partout d'épines dans nos états de la Confédération germanique. Nous avons peine à nous maintenir debout et à remplir, comme il convient, et d'une manière réelle et fructueuse (in realitate et efficacitate), les obligations qui nous sont imposées à l'égard des ouailles confiées à nos soins. Votre Grandeur désire connaître ma manière de voir relativement à la marche à suivre dans le cas des mariages mixtes. Je m'empresse d'obtempérer à votre demande, quoique ma manière de voir ne concorde pas avec le contenu de la pièce que Votre Grandeur m'a communiquée confidentiellement. Vu l'ordre du cabinet royal, en date du* 17 *Août* 1825, *relatif aux cas de mariage mixte, vu, dis-je, cet ordre, qui est un empiétement profond sur la constitution de l'Eglise, et une violation, j'ai cru devoir enlever aux curés et attirer à moi la connaissance de tous les mariages mixtes, afin de garantir la cause sainte du sacrement de mariage, et de prévenir toute occasion prochaine de danger. Un curé n'est autorisé à demander la permission d'assister au mariage (licentiam assistendi) qu'autant que les futurs époux ont donné une déclaration volontaire que tous les enfans seront élevés dans la religion*

ducere cogitur. Parochi illi, qui Deo magis quam hominibus obedire decreverunt, eamdem sortem experti sunt, et experiuntur.

268. Ex hac rerum gestarum compendiosa expositione patet, eo demum, relictis ambagibus, controversiam deduci, 1° utrum

catholique. Par contre, je permets la publication des bans, quand on la demande, sans aucun égard à cette promesse; s'il ne se découvre aucun empêchement, le curé délivre aux futurs époux une déclaration, par laquelle il constate que les proclamations ont été faites, et qu'il n'a été découvert aucun empêchement diriment. Si la cérémonie nuptiale est faite par le curé protestant, le mariage est valide même in foro ecclesiastico et indissoluble pour l'époux catholique; mais il demeure illicite. C'est pourquoi l'époux catholique se trouve sous le poids des censures ecclésiastiques, et il ne peut lui être porté secours qu'au tribunal de la confession et par le sacrement de la pénitence, præstitis præstandis. Tout ce qui s'éloigne de cette pratique, qui est pour moi pénible et pleine d'embarras, je le regarde comme canoniquement illégal. Ma manière d'agir a trouvé, il est vrai, de l'opposition chez les autorités supérieures de l'Etat; les discussions en sont arrivées jusqu'au Chef suprême visible de notre sainte Eglise, et une décision du Pape sera toujours pour moi, comme cela convient, règle de conduite; comme au surplus les canons des conciles et autres décrets rendus par le Pape ou par la sacrée Congrégation à Rome sur les mariages mixtes, détestés par l'Eglise, servent de point d'appui à ma manière d'agir. La bonne intelligence qui règne entre Votre Grandeur et les professeurs de théologie catholique, admis à l'université protestante, me fait beaucoup de plaisir; par là il sera possible d'exercer une influence salutaire sur l'instruction et l'éducation des élèves en théologie. Mais quant à ce qui concerne l'examen pro admissione ad seminarium episcopale, cet examen me paraît être fait par l'Etat, et M. l'évêque n'y est admis que comme assistant. Cet état de choses est, à mes yeux, insultant pour l'évêque, et empiétant sur les droits de l'Eglise, dont l'exercice et le maintien sont affaire de l'évêque. L'approche du Carême m'a imposé le devoir d'adresser à mes diocésains une lettre pastorale sur la conduite qu'ils ont à tenir dans les temps présens toujours encore pleins d'oppression. Je prends la liberté d'en joindre ici un exemplaire pour Votre Grandeur, et lui réiterer l'assurance de ma considération illimitée.

Cologne, 23 Janvier 1832.

De Votre Grandeur épiscopale

Le très-obéissant serviteur
Ferdinand Spiegel,
comte de Desenberg,
archevêque de Cologne.

Ex hac epistola intelligimus: 1° quinam fuerit verus rerum status, adhuc etiam in vivis agente Arch. Spiegel, quidquid falso effutierit auctor *Justificationis*, quam paulo ante commemoravimus; 2° nondum Spiegel post biennium,

conjugia inter catholicum et acatholicam, et e converso inter acatholicum et catholicam, legitime, saltem absque Summi Pontificis dispensatione, iniri possint; 2° útrum, sartis tectisque conscientiæ juribus, possint Sacerdotes catholici ejusmodi nuptiis benedicere, omissis conditionibus a S. Sede præscriptis; 3° utrum possint Principes acatholici cogere Sacerdotes catholicos ad eas nuptias jungendas, non appositis solitis illis conditionibus. Quas quidem quæstiones expendere aggredimur, præmissa fundamentali doctrina de his conjugiis, ex qua ceterarum quæstionum solutio tanquam ex suo principio pendet.

PROPOSITIO I.

Conjugia inter catholicos et acatholicos regulariter illicita sunt, utpote graviter improbata jure naturali et divino, atque jure ecclesiastico penitus interdicta.

269. Propositio est certa et omnium doctorum calculo probata. Diximus porro, illicita esse hæc mixta conjugia *regulariter*, ut singularem atque obsoletam illorum excluderemus sententiam, qui ea conjugia aut invalida prorsus aut ita illicita natura sua traduxerunt, ut nunquam valide aut licite iniri possint, auctoritate etiam Summi Pontificis interveniente. Diximus præterea, conjugia mixta esse illicita, utpote *improbata* ab utroque jure naturali et positivo divino; minime vero, quod iisdem penitus adversentur, ita ut, justa causa interveniente, exceptionem legitimam admittere non possint.

270. Jam vero hoc sensu positæ propositionis veritatem ita per partes evincimus. Primo quidem improbari hæc mixta conjugia jure naturali constat, ex eo quod quilibet vitare debeat grave perversionis periculum ac proinde propriæ animæ jacturam. Porro exploratum est, ejusmodi periculum multiplici ex capite

ex quo datum fuerat, innotuisse *Breve* Pii VIII; 3° quinam fuerint veri animi sensus hujus Archiepiscopi, antequam illum ab arrepto proposito Gubernium Borussicum dimoveret. Atque utinam in illis perstitisset, nunc certam a Deo mercedem suæ fidelitatis consecutus esset!

inesse istis conjunctionibus. Cum enim hæreticæ sectæ commodiorem vitæ rationem profiteantur, cum jejunia, abstinentiam, exomologesim, aliaque non pauca, quæ arctiorem vivendi rationem efficiunt, prorsus abjiciant; cum præterea odio persequantur veritatem, cum ferre nequeant, aut vix ægre patiantur professionem illorum actuum religiosorum, quos catholica religio jubet, difficile admodum est, ut quis forti animo tum continuis blanditiis aut minis, interdum etiam, imo sæpe, apertis vexationibus resistat (1).

271. Huc referuntur, quæ Patres prosequuntur pericula, quibus deterrere nitebantur Christianos ab infidelibus viris aut mulieribus in Matrimonium ducendis, cum eadem sit ratio infidelium et hæreticorum seu acatholicorum. Dogma siquidem seu articulus fidei est *extra Ecclesiam Catholicam nullam dari salutem*, sive ethnicus sive hæreticus sive schismaticus ille sit, qui sciens et volens extra Ecclesiam reperitur. Porro, ceteris omissis, sic Tertullianus scribebat: *Domino certe non potest pro disciplina satisfacere, habens in latere diaboli servum, procuratorem Domini sui ad impedienda fidelium studia et officia. Ut si statio facienda est, maritus de die condicat ad balneas; si jejunia observanda sunt, maritus eadem die convivium exerceat; si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio obveniat* (2). S. vero Ambrosius: *Cum sancto,* inquit, *sanctus eris et cum perverso perverteris. Si hoc in aliis, quanto magis in conjugio, ubi una caro et unus spiritus est? Quomodo autem potest congruere charitas, si discrepet fides?... Non possunt hoc dispares fide credere, ut ab eo, quem non colunt, putent sibi connubii impertitam gratiam. Ratio docet, sed amplius exempla commonent. Sæpe illecebra muliebris decepit etiam fortiores maritos, et a religione fecit discedere. Et ideo tu vel amori consule, vel errorem cave. Primum ergo in conjugio religio*

(1) Cfr. Nicol. Serarius, *De Catholicorum cum hæreticis Matrimonio quæstiones*, cap. 2 et seqq.; ejusdem *Opusculorum Theologicorum* tom. II, Moguntiæ 1611.

(2) *Ad uxorem*, lib. II, cap. 4, pag. 168, edit. Rigalt.

quæritur (1). Sic Patres reliqui passim loquuntur (2). Si hæresis præterea, juxta dicta, legitima causa esse potest dissolvendi conjugii, saltem quoad victum thorumque, imo interdum et necessaria dissolutio est, si instet nempe periculum perversionis, quanto magis naturali lege seu conscientia dictante quisquam adstringitur ad ejusmodi conjugia cum hæreticis vitanda? Accedit periculum, quod instat futuræ proli, ne a conjuge hæretico pervertatur. Quid enim in tenera liberorum mente valeant prava exempla, malæ insinuationes, blanda verba, in Ecclesiam catholicam contemptus, aliaque id genus prope innumera, quæ in domesticis familiis ex tali conjunctione evitari non possunt, nemo est qui ignoret (3). Ut prætermeam profanationem Sacramenti, jurgia, periculum divortii, quod semper instare potest ex parte eorum, qui profitentur conjugiorum dissolubilitatem (4); quæ quidem omnia evidenter ostendunt, mixta connubia graviter lege naturali seu conscientia improbari, prout vel naturæ lumine Islamitæ atque ethnici ipsi (5) cognoverunt.

(1) *De Abraham*, lib. 1, cap. 9, n. 84, edit. Maur.

(2) Cfr. apud Serarium, loc. cit.

(3) Hæc omnia fuse et eleganter persequitur Serarius, loc. cit. § 12.

(4) Protestantes, ut suo loco ostendimus, conjugii dissolutionem ob leves causas passim admittunt; hinc tria fere millia unius anni spatio in solo Regno Borussico vidimus fuisse a tribunalibus decreta divortia. Præterea, Luthero auctore, vir uxores plures simul ducere poterit, ut paulo ante pariter vidimus; is vero præterea poterit, eodem docente (lib. *De vita conjug.* tom. vi, fol. 77, edit. Wittemb.) si acquiescere nolit uxor, ancillam invitare; uxor autem poterit ab illo, qui impotens sit, flagitare, ut ex leviro, seu mariti illius fratre vel propinquo alios liberos pariat (lib. *De capt. Babyl.* edit. cit. fol. 54, apud Serarium, loc. cit. § 8).

(5) Cfr. Serarius loc. cit. § 10, qui plura profert hujus rei documenta. Verum, quod magis mireris, illud sane est, quod vel ipsi hæretici ab initio abhorruerint a conjugiis mixtis, ineundis scilicet cum Catholicis. Sic inter ceteros scribit Albertus Gentilis Calvinianus in Anglia jurisconsultus, *De nuptiis,* lib. II, cap. 19, pag. 228: *Matrimonium est divini juris communicatio; quoniam communicare debent conjuges in verbo eodem et eisdem Sacramentis. Est societas divinæ domus. Nam eadem utrique esse debet Ecclesia, et privatæ Ecclesiæ domesticæ, et privatarum precum communicatio, etiam et sepulchri, quod religiosi juris est communicatio... Dicam*

272. Verum non minus solide altera propositionis pars evincitur, talia scilicet conjugia improbari jure divino. Deus enim Hebræis prohibuit, ne conjugia miscerent cum infidelibus (1); eadem porro ratio militat circa conjugia fidelium Catholicorum cum acatholicis, ut constat ex Deut. VII, 3 : *Neque sociabis cum eis conjugia. Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo; quia seducet filium tuum, ne sequatur me.* Sed clarius adhuc id constat ex Apostolo, qui ad Titum scribit : *Hæreticum hominem... devita* (2). Si vero ex Apostolo hæretici vitandi sunt, quomodo poterunt cum ipsis iniri connubia? Rursum idem Apostolus regulam ineundorum conjugiorum Christianis præbens; *Cui vult*, scribit, *nubat, tantum in Domino* (3). Jam vero ille *tantum in Domino* nubere censetur, qui in vera Christi Ecclesia, ac Domino probante et auspicante, nuptiali fœdere jungitur. Hæc verba propterea enarrans Tertullianus scribit : *Cum dicit Apostolus, tantum in Domino, jam non suadet, sed exerte jubet. Igitur in ista maxime specie, nisi obsequimur, periclitamur* (4).

273. Atque hinc factum est, ut Ecclesia ejusmodi conjugia Catholicorum cum hæreticis semper non solum exhorruerit, uti Patres omnes Græci et Latini testes sunt locupletissimi (5), sed

palam. Non licet nobis commiscere conjugia cum Papistis, qui nobis sunt antichristiani. Cfr. etiam Gerhardus, *Loc. Theol.* tit. *De matrimon.* Carpzowius, *Jurisprudentia consistorialis*, tit. I, *De Ref.* VI, n. 36, ubi conjugia inter Lutheranos et Catholicos tum solum licita perhibentur, cum spes affulgeat, quod Catholicus induci possit ad profitendam doctrinam lutheranam, ac filii institui debeant in hac doctrina. Ita quidem Calvinistæ ac Lutherani olim sentiebant; nunc *Evangelici*, id est, *Calvinisto-Lutherani* torquent Catholicos, eo quod nolint benedicere has nuptias! *Quantum mutati ab illis!*

(1) Exod. XXIII, 32; XXXIV, 16; Deut. VII, 3. Patres hæc Scripturæ testimonia ad hæreticos etiam passim extendunt. Inter ceteros S. Ambrosius, lib. cit. *De Abraham*, cap. 9, n. 84, ita loquitur : *Cave, gentilem aut judæam atque alienigenam, hoc est, hæreticam et omnem alienam a fide tua uxorem accersias tibi.*

(2) Cap. III, 10.

(3) I ad Cor. VII, 39.

(4) *Ad uxor.* lib. II, cap. I.

(5) Patrum testimonia, quibus im-

insuper pluribus sanctionibus Conciliorum tum œcumenicorum tum particularium severissime ea celebrare vetuerit. Ne præstitutos nobis fines prætergrediamur, unum aut alterum canonem afferemus. Concilium Chalcedonense, Action. XV, can. XIV, statuit : *Neque copulari debet nuptura hæretico aut Judæo vel pagano; nisi forte promittat se ad orthodoxam fidem persona orthodoxæ copulanda transferre* (1). Laodicenum pariter can. XXXI sanxit : *Quod non oporteat cum hæreticis universis nuptiarum fœdera celebrare, nec eis filios dare vel filias, sed magis accipere, si tamen Christianos se fieri promittant* (2). Sic alia plura id ipsum sanxerunt sæpius ac inculcarunt (3). Has porro

probantur mixta connubia, adducit ac summa diligentia evolvit J. B. Kutschken, Dr. Theologiæ et imp. reg. professor Theol. moralis in univers. Olmuxiensi, in op. *Die gemischten Ehen von dem Katholisch-Kirchlichen Standpunkte aus betrachtet*, seu *Matrimonia mixta sub respectu catholico-ecclesiastico considerata*, pag. 43 et seqq. edit. 2, Vienn. 1838, ubi Tertulliani S. Cypriani, S. Zenonis, S. Ambrosii, S. Hieronymi, S. Augustini sententias singillatim profert, quibus nituntur avertere fideles omni argumentorum genere a mixtis conjugiis. Quibus plures alios Patres id ipsum inculcantes adjicit Binterim, in peculiari tract. *De Matrimoniis mixtis*, opp. tom. VII, part. II, cap. 3, § 2, inter quos S. Ignatium, S. Irenæum, auctorem *Oper. imperfecti in Matth.* inter opera S. Joan Chrysostomi.

(1) Ex vers. Dionysii Exigui, apud Harduin. *Acta Conc.* tom. II, col. 607.

(2) Ibid. tom. I, col. 788.

(3) Talia sunt Illiberitanum cann. XV, XVI, XVII, ubi cfr. nota Ferdin. de Mendoza in edit. P. Mansi; Arelatense, can. XI; *Canones Nicæno-arabici*, can. juxta versionem P. Turriani S. J. LIII, LXVII, juxta P. Alphons. Pisanum, in lib. III, *De Actis Conc. Nicæn.* can. LVII et LXVIII; juxta Abrahamum Echellensem can. LXXIII; Carthaginiense III, can. XXI; Agathense, can. LXVII; cfr. Gratian. *causa* XXVIII, q. 1, cap. 16; Tolosanum (an. 694), cap. 20; Trullanum, can. LXII; cfr. in hunc locum Balsamon et Zonara; Posoniense an. 1309, cap. 8, quod prohibet expressis verbis Matrimonium cum hæreticis et schismaticis. Quoniam vero hujus Concilii verba ad rem nostram maxime faciunt, lubet ea hic describere; titulus hujus capitis est : *Ne aliqua fidelis alicui infideli matrimonialiter jungatur.* Sic porro se habet caput ipsum : *Ut fides catholica, quæ scissuram erroris cujuslibet aspernatur, nullius schismatis vel fermento pravitatis hæreticæ maculetur, de consilio et assensu præsentis Concilii perpetuo prohibemus edicto, ut nullus nostræ legationi sub-*

canonicas sanctiones Romani Pontifices ratas habuerunt, ac veluti pro universa Ecclesia vim legis habentes agnoverunt, uti S. Leo M. (1), Bonifacius V (2), Stephanus IV (3), Nicolaus I (4), Bonifacius VIII (5), Clemens VIII (6), Urbanus item VIII (7), Clemens XI (8), Benedictus XIV (9), Pius VI (10), Pius VII (11), Pius VIII (12), ac demum Gregorius XVI (13), qui earumdem præterea observantiam urgere nunquam destiterunt.

jectus, qui vult reputari et haberi catholicus, præsumat de cetero, hæretico, Patareno, Gazano, schismatico, vel alteri fidei christianæ contrario, maxime Ruthenis, Bulgaris, Lituanis, in errore manentibus... filiam, neptem, consanguineam suam connubio tradere, vel eas eis modo aliquo copulare; cum hoc sit in prædictæ fidei christianæ detrimentum non modicum et jacturam. Nam sicut didicimus ab experto, viri ab unitate fidei catholicæ separati, uxores suas, quantumvis catholicas, instigante diabolo, ad infidelitatis errorem trahunt, potius quam trahantur. Apud Harduin, tom. VII, col. 1300 et seq. Cfr. etiam Kutschken, loc. cit. pag. 111 et seqq.

(1) Serm. LXXXII, item serm. XV, et alibi.

(2) Cfr. Beda, *Hist. gent. Anglor.* lib. II, cap. 9 et XI.

(3) Cfr. apud Baronium ad an. 770, *Epist. ad Carolum et Carolomannum.*

(4) *Resp. ad consult. Bulgar.* n. 22.

(5) In VI *Decret.* lib. V, tom. II, cap. 24.

(6) Cfr. Spondanus, *Annal.* ad an. 1600, n. 5, ubi invenies conditiones easdem duci Barensi propositas, quas nunc Ecclesia exigit.

(7) *Litter. Apostol.* XXII, 30 Decemb. 1624.

(8) Cfr. Clementis XI *Epistolæ et Brevia selectiora*, Romæ 1724, epist. dat. 23 Febr. 1706 ad Episcop. Agenensem; item epist. ad Principem Bipontinum dat. 23 Jul. 1707, et epistola data 22 Sept. 1708 ad eumdem. In utraque porro epistola abnuit Summus Pontifex illum a lege cognationis eximere, ut in Matrimonium duceret Principem acatholicam, nisi prius illa ejurasset suæ sectæ hæresim.

(9) *Constit.* LI, ad Primatem, Archiepisc. et Episc. Poloniæ, quæ incipit: *Magnæ nobis*, dat 29. Jun. 1748, in ejusd. Bullarii tom. II, pag. 413; item in *Const.* ad eosdem data die 8 Augusti ejusd. anni, quæ incipit, *Ad tuas manus*, ibid. pag. 491. Cfr. etiam in op. *De synodo*, lib. VI, cap. 5, num. 3 et seqq.

(10) In *Rescripto* ad Card. de Franckenberg. Arch. Mechlin. die 13 Jul. 1782, apud Moser, op. cit. *De impedimentis Matrim.* edit. cit. pag. 179.

(11) In *Rescripto ad Episcopos et vicarios capitul. Galliarum*, die 19 Febr. 1809. Ibid. pag. 194.

(12) In *Brevi*, de quo supra, dat. 25 Mart. 1830.

(13) In *Allocutione* habita die 10 Decemb. 1837. Cfr. *Esposizione di fatto*, etc. docum. n. 16.

274. Constat igitur, quod ostendere proposuimus, conjugia scilicet Catholicorum cum acatholicis illicita regulariter esse, utpote juri naturali et divino improbata, atque ab ecclesiastico graviter interdicta, nec proinde absque gravi peccato iniri posse.

DIFFICULTATES.

275. Obj. Quæ de jure naturali proferuntur, justo amplius aucta sunt; quæ vero de jure divino, ad rem præsentem non pertinent; quæ demum ex jure ecclesiastico urgentur, non amplius vigent. Sane 1° nimis probarent, si presse acciperentur, quæ ex jure naturali adducuntur argumenta, nempe absolute et in omni casu ejusmodi connubia illicita esse, quod tamen neque Catholici contendunt; 2° experientia rerum magistra satis ostendit, non semper mala illa ex istis conjugiis profluere, aut saltem facili ratione præcaveri posse; 3° eo vel magis, quod plerique acatholici indifferentes se præbeant in religionis negotio, nec eo laborent intolerantiæ furore, quo Catholici aguntur. 4° Multo minus thesim evincunt, quæ prædicantur de jure divino; siquidem eo jure solum vetantur conjugia fidelium cum infidelibus, ethnicis nempe atque idololatris; nullatenus vero attingunt connubia, quæ inter diversas Christianorum communiones seu societates celebrari possunt; 5° nec id pleræque sanctiones ecclesiasticæ evincunt; 6° quarum præterea plurimæ nonnisi a particularibus Conciliis constitutæ sunt, nec proinde vim legis obtinent pro universa Ecclesia. 7° Si quæ tamen ab œcumenicis Conciliis prodiere leges, utpote disciplinares, mutationi subjacent, imo contraria consuetudine etiam abrogatæ sunt. 8° Hoc præsertim ex eo constat, quod, ipsis Romanis Pontificibus annuentibus, non amplius serventur conditiones ab iis præscriptæ, cujusmodi ex. gr. est promissio acatholici profitendi fidem catholicam. Ergo.

276. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m prob. *Neg.* Eadem etenim theoria hic viget, quæ locum habet in quavis re morali, cum agitur de eo, quod natura sua præ se fert imminens peccandi periculum, juxta illud Eccles.: *Qui amat periculum, in illo peribit.* In hoc proinde casu lex naturalis seu ipsa conscientia præcipit illud vitare, ne quis se objiciat evidenti æternæ salutis discrimini, ac propterea

æternum exitium incurrendi. Hæc porro non absolute seu necessario inducunt ad peccatum et ad interitum; sed si media adhibeantur opportuna, caveri absolute possunt; quandoque etiam licite, immo et felici exitu periculum vincitur, ut patet ex connubio Esther cum Assuero, atque ex non paucis exemplis, quæ suppeditat historia ecclesiastica (1). Quapropter cum nos disseramus de iis, quæ spectata rei natura contingere solent, patet, tum vera esse, quæ attulimus, tum gravi interveniente causa et legitima auctoritate, ut paulo post ostendemus, posse licita fieri mixta connubia.

277. Ad 2m, *Dist. Non semper, conc.;* saltem *ut plurimum* recensita mala non profluunt, *neg.* Porro prudentis hominis est expendere, quid ex rei natura et communi rerum eventu evenire soleat. Si quæ dentur exceptiones, illæque rarissimæ, regulam generalem non infringunt, sed potius statuunt atque confirmant, ut notum est. Habenda præterea ratio est adjunctorum omnium, indolis præsertim eorum, apud quos ejusmodi connubia celebrantur. Quo fit, ut illud ipsum, quod respectu nonnullorum innoxium est, perniciosum fiat respectu aliorum, qui in diversis rerum adjunctis reperiuntur. Quæ quidem uberius postea declarabimus.

278. Ad 3m, *Dist.* Indifferentes se præbent plerique acatholici in negotio *religionis, trans.* vel *conc.;* in *sectæ* conservandæ aut propagandæ studio, *neg.* Duo hæc permisceri inter se nequeunt, cum ingens inter utrumque discrimen interpositum sit. Utique non pauci acatholicorum morbo, ut ita dicam, indifferentiæ in religionis negotio correpti sunt, adeo ut parvi aut nihili faciant religionem, qua Deus vere honoratur et colitur. Addo, plerumque, saltem nunc temporis, acatholicos se indifferentes exhibere, sive quis profiteatur islamismum, sive judaismum, socinianismum aut rationalismum, seu deismum, imo favere passim ejusmodi professiones (2). Ast non ita se res habet, cum agitur de propria secta,

(1) Paulo post ejusmodi exempla subjiciemus. Interim cfr. quæ scribit Serarius, opusc. cit. § 18, tum quæ post eum copiose disputat de hoc ipso argumento Basil. Pontius, in *Append.* cit. cap. 4, n. 1 et seqq. necnon § 1 ejusd. capitis, n. 14 et seqq.

(2) Notum est, in Russico Imperio

quatenus opponitur religioni seu Ecclesiæ catholicæ, et conservanda et promovenda. Tunc collatis omnium studiis omni, quacumque possunt, ope corrumpere Catholicos nituntur atque pervertere; ad se eos trahere quavis ratione satagunt, et impedire suorum reditum ad catholicam fidem; *proselytismum*, quem Catholicis exprobant, mediis etiam iniquis promovere non erubescunt (1). Hinc intelligitur, quo sensu se tolerantes, Catholicos vero intolerantes prædicent. Nempe ex eorum mente Catholici intolerantes sunt, eo quod, licet homines diligant, odio habent eorum errores; contra vero se tolerantes profitentur, eo quod, dempta veritate ejusque sinceris cultoribus, quos ut plurimum odio habent et persequuntur, tolerent errores omnes (2). Hæc

Israelitas plena frui posse libertate, et propriis institutis in iis, quæ ad religionem spectant, legitime uti; non paucos idololatras pacifice degere, quin unquam molestiam sustinere cogantur, posse aliam religionem profiteri, dummodo catholicam excipias; *Alcoranus* idiomate arabico pro Islamitis ejusdem Imperii subditis, Gubernii sumptibus, ad eorum commodum recusus est *in folio*, cum præcipuis commentariis, Petropoli 1820, quem quidem præ oculis habeo. Quot vero Catholici, Græci præsertim uniti seu Rutheni, vexationes ac persecutiones patiantur, quibus artibus decipiantur ut ad schisma se conferant, paulo post dicemus. Id ipsum pene contingit in regno Borussico. Nonnulli in Galliis conquesti sunt, quod novus episcopatus erectus fuerit Juliæ Cæsareæ, vulgo *Algieri* (Alger), ut hac ratione via sterneretur Islamitis ad amplectendam religionem christianam, id est, fidem catholicam. Idem in Helvetiæ provinciis acatholicis evenire solet, et alibi passim.

(1) Huc referuntur calumniæ, mendacia, fraudes omnigenæ, quibus solent Protestantes in Galliis, in Anglia, in Provinciis fœderatis Americæ, etc. catholicam religionem, Romanam Sedem et Urbem, clerum universum, ritus, etc. apud suos et apud Catholicos impetere ac dehonestare. Quamvis sexcenties illæ disjectæ fuerint, a diobolaribus tamen scriptoribus ac disputatoribus quotidie renovantur, perinde ac si prima vice proferrentur. Excipiendi tamen ex hoc numero sunt graves nonnulli scriptores, qui hanc agendi rationem dedignati sunt.

(2) Si quis conferat libertatem, qua fruuntur Protestantes in Galliis et in Imperio Austriaco cum vexationibus, quibus undique premuntur Catholici in ditione Russica et Borussica, impossibile est, ut admiratione non percellatur. Protestantes enim, in Galliis præsertim, libere suos conventus celebrant, templa ædificant, insuper Gubernium passim particeps fit sumptuum. Contra vero Catholici in dictis regionibus nec ipsa conscientiæ libertate uti

porro agendi ratio magis elucet in illis guberniis, juxta quorum *politicen* status et religio identificantur, seu ex politicis rationibus eo tenditur, ut unus idemque sit Imperator et Pontifex Maximus.

279. Ad 4^{m}, *Dist.* Omnia, *neg.*; aliqua, *subd.* Quæ tamen ob motivi identitatem æque pugnent contra connubia cum infidelibus et cum hæreticis sive acatholicis ineunda, *conc.*; secus, *neg.* Ac in primis, quæ attulimus ex Apostolo, directe afficiunt hæreticos, ut patet; quæ vero ex Vet. Test. allata sunt, licet expresse non loquantur nisi de solis infidelibus, cum tamen ratio perversionis, quæ in iis assignatur ut causa datæ sanctionis, æque

possunt; non solum templa, fictis de causis, erigi ipsis non permittuntur, sed ea, quibus antea utebantur, iisdem vi eripiuntur, ut schismaticis Protestantibus tradantur. In Imperio Russico an. 1833 executioni mandatum est edictum (Ukase) datum a Catharina an. 1773 quo jusserat solas illas villulas seu pagos, qui 400 individua numerarent, posse templum habere cum unico Sacerdote; cum vero villulæ seu pagi in Russica et Polonica ditione, qui talem incolarum numerum recenseant, rarissimi sint, factum est ut hoc prætextu jam a Catharina eriperentur Catholicis, an. 1773, templa 1200, an. vero 1833 supra 800 alia denuo Catholicis erepta sint. In Borussia in sola provincia Silesiæ, sub brevi regimine actualis Episcopi, debuerunt Catholici cedere Protestantibus 130 templa. Anno elapso Vratislaviæ Protestantibus debuit tradi magnificum templum a *S. Cruce* nuncupatum, erectum a S. Edwige ducissa Silesiæ ac Poloniæ regina; in illa porro civitatis parte, si excipias unicum Lutheranum, qui lanius est, soli Catholici degunt. Varsovia adhuc luget magnificum templum S. Crucis, quod an. 1833 conversum est in ædem metropolitanam Russicam, ubi novus episcopatus schismaticus erectus est 22 April. 1837. Wilna pariter luget amissionem templi S. Casimiri, quæ urbs unita fuit alteri pariter episcopatui schismatico qui creatus est Polocii 24 Jun. 1833; attamen Varsoviæ ac Wilnæ, si copias militares excipias nemo est qui schisma profiteatur. Verum dies me deficeret, si omnia recensere vellem, quæ contra religionem catholicam in Imperio Russico et in Regno Borussico communi conspiratione aguntur. Attamen, si eos audias, acatholici tolerantes sunt, intolerantes vero Catholici! Cfr. op. Germanice inscriptum : *Collectiones ad historiam ecclesiasticam sæculi* XIX *in Germania*, *sive de novissimo rerum ecclesiasticarum statu in eadem regione*, Augustæ Vindel. 1835, gallice: *Le livre rouge, tableau des persécutions exercées contre les Catholiques de Prusse*, Bruxelles 1838. Attamen nondum eruperat apertum bellum adversus Catholicos. Haud ignoro, nonnullas exceptiones adversus hoc opus factas fuisse; sed et illud scio, non potuisse Protestantes in plerisque quæ ibidem referuntur, auctorem falsitatis arguere.

valeat adversus conjugia Catholicorum cum acatholicis, jure ex iis inferimus, ejusmodi conjunctiones lege divina improbari (1). Nunc vero adjicimus, motivum illud validius adhuc esse ad deterrendos Catholicos a jungendis nuptiis cum acatholicis, quam Christianos a conjugiis ineundis cum infidelibus : 1° quia perversionis periculum eo gravius in illis est, quo hæreseos aut schismatis venenum occultius est, et blandius ac sensim sine sensu incautis propinatur; 2° quia quod infidelis vi extorquere non potest, hæresis astuta sæpe extorquet simulatione; 3° quia infidelis ut Satanæ satelles aperte incedit, hæreticus seducit ut Angelus lucis; 4° quia periculum perversionis eo majus est, quo liberius caput suum hæresis erigit, atque a potestate civili fovetur (2); 5° quia majori horrore afficitur Christianus ac percellitur infidelitate absoluta, quam partiali, cujusmodi hæresis est.

280. Ad 5m, *Dist.* Quia ex Ecclesiæ sensu, juxta Christi sententiam, qui Ecclesiam non audiunt, tanquam ethnici ei sunt et publicani, *conc.;* quasi aliquando ut illicita non damnaverit mixta conjugia Catholicorum cum hæreticis, *neg.* Sæpe Ecclesia tantum damnat in suis canonibus conjunctiones Christianorum cum infidelibus; ast sæpe etiam promiscue damnat et eadem ratione connubia Catholicorum tam cum hæreticis quam cum infidelibus (3); interdum etiam, prout occasio fert, solas damnat nuptias Catholicorum cum acatholicis tum hæreticis tum schismaticis (4). Ex hac porro agendi ratione intelligimus, Ecclesiam

(1) Vidimus, Patres et Concilia urgere textus allatos ex Vet. Test. contra conjugia Catholicorum cum acatholicis. Cfr. præterea Pontius, loc. cit.

(2) Cfr. Binterim in diss. cit. *De Matrimoniis mixtis*, cap. I, pag. 6. Strenuus hic catholicæ Ecclesiæ propugnator, sive ob hanc dissertationem, sive præcipue ob aliud ejus scriptum, *De fœdere catholico inter fratres et sorores de non ineundis nuptiis nisi pure catholicis*, in vincula conjectus est. Jam plures alii catholici Sacerdotes, qui strenue Ecclesiæ catholicæ jura propugnarunt, eamdem sortem experti sunt.

(3) Recolantur Conciliorum et SS. Pontificum decreta paulo ante commemorata.

(4) Superius retulimus verba Conc. Posoniensis. His addimus verba S. Augustini ex ejus ep. XXIII, num. 5, quibus improbat conjugia Catholicorum cum Donatistis schismaticis : *Nonne ingemiscimus*, scribit, *quod vir et*

nullum posuisse discrimen inter eos, qui extra ejus sinum degebant, sive id ob hæresim, sive ob schisma, sive ob infidelitatem contigerit (1).

281. Ad 6m, *Dist.* Etiam, *conc.;* solum, *neg.* Etenim præter sanctiones particularium synodorum attulimus etiam canonem Synodi œcumenicæ Chalcedonensis; addimus præterea, canones illos a pluribus Conciliis et Roman. Pontificibus adduci ut omnes Christi fideles obligatione obstringentes, seu ut habentes vim legis pro universa Ecclesia, atque in codicem universæ Ecclesiæ proinde relatos esse (2).

282. Ad 7m, *Dist.* Subjacent mutationi, legitima auctoritate interveniente, *conc.;* absque legitima auctoritate, *neg.* Eadem enim auctoritate mutatio in lege fieri debet, a qua lex constituta est, non autem ab inferiori, multo minus a privatis individuis. Falsum porro est, contraria consuetudine leges illas abrogatas esse; corruptela proinde, quæ alicubi inducta esset, aut vis illata sacris Ecclesiæ Pastoribus nullo modo officere possunt legi universæ Ecclesiæ, quæ semper urget ejus observantiam (3).

uxor, ut fideliter conjungant corpora sua, jurant sibi plerumque per Christum, et ipsius corpus Christi diversa communione dilaniant? Hoc tantum scandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicies animarum, si ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis, quam tibi palmam præparet Dominus?

(1) Observat Kutscken, op. cit. in præf. pag. 12, Ecclesiam nihili facere quantum quisque a veritate aberret, atque contentam esse generali illa prohibitione omnis commercii ac Matrimonii fidelis cum quovis individuo, quod ad Ecclesiam non pertineat; posterioribus temporibus immutasse tantum disciplinam quoad conjugium Christiani cum non christiano seu non baptizato, quod invalidum declaravit, nihil vero immutasse circa legitimitatem conjugii Catholici cum acatholico.

(2) Cfr. Binterim, op. cit. § 2, p. 22.

(3) Has siquidem leges semper inculcarunt Romani Pontifices, atque ut omittamus, quæ superius attulimus ex Benedicto XIV, de tolerantia S. Sedis, quæ interdum quadam prudentia, ne deteriora mala enascantur, nonnulla dissimulat ac tacet, cum nequeat impedire, Pius VI, in *Rescripto* ad Card. de Franckenberg dato die 13 Jul. 1782, regulas sive a Prædecessoribus sive a Conciliis statutas in jungendis Matrimoniis mixtis renovat et confirmat. Quare cum ministerium Berolinense, ut induceret Archiepiscopum Posnaniensem ad permittendam benedictionem

283. Ad 8^m^, *Dist.* Id est, ita poscentibus rerum adjunctis, interdum Rom. Pontifices ægre tulerunt, ut nonnullæ conditiones expresse non servarentur, *trans.* vel *conc.;* absolute et in aliis rerum adjunctis, *neg.* Fieri utique quandoque potuit, ut Romani Pontifices difficillimæ seu duræ necessitati cesserint, nec institerint pro nonnullarum conditionum observantia, majus semper Ecclesiæ bonum præ oculis habentes. Attamen, quod in eis fuit, nihil unquam omiserunt, quo consulerent peculiari etiam illarum animarum saluti, sive secreta pactione, sive alio modo. Ex his vero, quæ, urgente aliqua necessitate, facere compulsi sunt,

illarum nuptiarum, quæ celebrarentur contra sanctiones canonicas, invocasset *præscriptionem* seu usum invalescentem benedicendi ejusmodi nuptias, Rmus. D. Arch. Martinus Dunin, apostolica plane libertate, in epistola, quam ad Regem Frid. Guillelmum dedit die 28 Oct. 1837, respondit : *Pour ce qui regarde la prescription que nous oppose votre ministère des affaires ecclésiastiques, j'ai déjà expliqué plus haut comment il est arrivé que çà et là quelques mariages mixtes ont été bénis par des prêtres catholiqnes. C'est là une erreur dans laquelle les nombreuses révolutions politiques que nous avons subies ont entraîné quelques membres de notre clergé. Mais je dois hautement protester contre les conséquences que votre ministère prétend tirer de ces faits. On ne prescrit pas contre la vérité, et d'après la doctrine catholique on doit renoncer sur le champ à des erreurs, quelle qu'ait été leur durée, dès qu'il conste authentiquement que l'organe infaillible du sentiment de l'Eglise sur tel ou tel point de doctrine s'est prononcé. Or cela a eu lieu à l'egard des mariages mixtes; ils ne peuvent être bénis toutes les fois que des garanties suffisantes pour le salut éternel de ceux qu'ils compromettent, ne sont pas données; et un gouvernement qui veut protéger la religion catholique dans toute sa pureté, ne peut exiger que des prêtres catholiques aient pour lui des complaisances qui blessent leur conscience.* Cfr. opusc. cit. *Lettres sur l'affaire de Cologne et de Posen*, pag. 76 et seq. Paris 1838. Attamen in *Declaratione officiali*, quæ inserta est in *Ephemeride status Borussiæ* die 31 Dec. 1838, præmissa commendatione *moderationis*, *comitatis*, *longanimitatis* Gubernii erga clerum catholicum, urgetur adhuc hæc *præscriptio*, imo tacita *approbatio S. Sedis*, etc. circa benedictionem horum conjugiorum, et Archiepiscopus supinæ ignorantiæ (*ignorance la plus complète*) legum regionis suæ arguitur ! Cfr. hæc declaratio apud *L'Ami de la Religion*, 8 Jan. 1839, n. 3069, et die 24 Jan. n. 3076.

inferri nequit, sic Rom. Pontifices se gerere debere in aliis adjunctis, præsertim cum agitur de animarum pernicie, et fides periclitatur. Regula juris est, quod exceptio firmet legem (1).

PROPOSITIO II.

Nonnisi Romani Pontificis dispensatione licite possunt iniri conjugia mixta; graviter proinde peccarent Sacerdotes catholici, qui absque pontificia dispensatione, nec servatis conditionibus ab eo præscriptis, ejusmodi conjugia præsentia sua, benedictione, aliove ritu sacro cohonestarent.

284. Hæc propositio eadem certitudine gaudet qua antecedens, utpote ejusdem legitimum corollarium; quod et de subsequenti ob eamdem rationem intelligi debet.

285. Tres porro enunciata thesis partes complectitur: 1° connubia mixta Catholicorum cum acatholicis ex Rom. Pontificis dispensatione licite iniri posse; 2° nonnisi prævia Summi Pontificis dispensatione, servatisque conditionibus ab eo præscriptis, posse licite celebrari; 3° demum, quod consequens est, reos fieri coram Deo Sacerdotes catholicos seu parochos, qui absque legitima facultate, nec servatis præscriptis conditionibus, tales nuptias conjungerent.

286. Jam vero sic eam quoad primam partem adstruimus: Ex dictis conjugia mixta ideo illicita sunt, quia jure naturali et divino improbantur, potissime ratione periculi perversionis, quod ipsis inest, et quia jure ecclesiastico sunt interdicta. Si propterea per conditiones ab Ecclesia præscriptas removeatur ejusmodi periculum, et Romanus Pontifex, utpote supremum Ecclesiæ caput, a lege ecclesiastica dispenset, nihil impedit, quominus ea conjugia licite iniri valeant.

(1) Satis nobis hic sit describere verba Benedicti XIV, qui, cum asseruisset se nonnulla dissimulare in dispensationibus circa Matrimonia mixta, sic pergit: *Quod autem nunc facimus, attestamur tibi ad pedes Crucifixi, id unice Nos facere, ut sanctæ Religioni nostræ majora damna evitentur.* Quæ verba usurpat ac sua facit Pius VI, in cit. *Rescripto* ad Card. de Franckenberg, apud Moser, op. cit. pag. 170.

287. Et sane, quamvis graviter utroque jure naturali et positivo divino improbata fuerint connubia Hebræorum cum infidelibus, nihilominus haud pauci sanctissimi viri ac mulieres cum infidelibus connubia contraxerunt, quod fecerunt inter ceteros Esther cum Assuero, Booz cum Ruth Moabitide, Salomon cum pluribus alienigenis, qui, nisi passus esset seduci cor suum, in reprehensionem non incurrisset, prout nec alii recensiti reprehensi idcirco a Deo fuerunt. Eadem porro ratio adstipulatur conjugiis Catholicorum cum acatholicis, si absit periculum, et gravissimæ causæ idem exigant. Hinc etiam in annalibus ecclesiasticis plures reperimus utriusque sexus Catholicos, qui tum cum infidelibus tum cum hæreticis miscuere connubia, ex. gr. S. Monicam cum Patritio ethnico, Ingundem cum Hermenegildo adhuc ariano; Ringundem cum Reccaredo pariter ariano, Sigebertum et Chilpericum Francorum reges, qui duxerunt Brunichildem et Galsuintham filias Athanagildi Hispaniarum ariani regis (1).

288. Quare non raro Rom. Pontifices dispensarunt, ut hæc conjugia licite celebrarentur. Sic, ut ceteros omittam, Clemens VIII, licet ægre, dispensavit tamen cum duce Barensi, ut Catharinam Henrici IV Galliæ regis sororem hæreticam duceret (2); Urbanus VIII, ut Henricia Ludovici XIII soror nuberet Carolo I Anglorum regi (3); sic alii Pontifices passim in Germania, Anglia, Hollandia, aut immediate per se, aut facultate Episcopis spe-

(1) Cfr. Pontius, op. et loc. cit.

(2) Hæc tamen dispensatio, importunis atque iteratis precibus extorta, suo caruit effectu, eo quod obierit Catharina, priusquam Clementis litteræ in Gallias fuissent delatæ.

(3) Cfr. Binterim, op. cit. pag. 46, qui observat, Jacobum Caroli patrem et Ludovicum XIII atque Principem ipsum sponsum, nempe Carolum, contractum matrimonialem juramento firmare debuisse continentem 30 articulos, inter quos ille aderat, quod regina religionem catholicam libere profiteri posset, et secum Londini habere Episcopum et viginti quatuor sacerdotes; quod liberi usque ad an. 15 in Ecclesia catholica instituerentur, et sine respectu ad religionem in Gubernio Britannico vigentem pariter eamdem profiteri possent. Observat Jacobum præterea in superadditis secretis articulis promisisse fore ut statim post conjugium initum omnibus captivis catholicis libertas concederetur. Attamen, nonnisi reluctante nuncio apostolico, conditiones has illi posuere.

cialiter communicata, id ipsum præstiterunt (1). A nemine porro cordato theologo in dubium revocari potest, tot Romanos Pontifices in re tanti momenti limites propriæ auctoritatis minime excessisse, dum ea connubia permiserunt. Atque hinc factum est, ut fere unanimes catholici doctores sint in hac sententia adstruenda (2).

289. Porro nonnisi prævia Rom. Pontificis dispensatione posse mixta celebrari connubia, servatisque ab eo præscriptis conditionibus, prout secundo loco ostendere proposuimus, ex dictis facile evincitur. Etenim cum leges ecclesiasticæ, quæ vetant ejusmodi conjugiorum celebrationem, vel a Conciliis œcumenicis, vel a synodis particularibus quidem, sed ab universa Ecclesia receptis, fuerint constitutæ, nonnisi a totius Ecclesiæ supremo capite Romano Pontifice in iis dispensari potest. Inferiores enim nihil possunt in leges a superiori auctoritate latas, uti etiam contingit in politica societate. Supremi præterea Pastoris est tum judicare, utrum dispensationis causæ tales concurrant, ob quas licita ac utilis communi bono eadem evadat, tum decernere conditiones, sub quibus tantum ipse dispensandi propositum habeat (3). Hinc, quoties Principes pro se, sive Episcopi ipsi pro subditis suis hanc optarunt dispensationem, toties ad Romanum Pontificem confugerunt.

(1) Cfr. Moser, op. cit. cap. 13, *De Matrimoniis Catholicorum cum hæreticis*, pag. 51 et seqq.

(2) Sane Pontius, op. cit. cap. 3, num. 2, scribit : *Nullum legi hactenus, qui diceret, ita esse illicitum conjugium hæretici cum catholico, ut in nullo casu liceat ; quamvis audivi non paucos, qui adeo periculum perversionis conjugis et prolis, quod in hoc Matrimonio reperitur, exaggerant, ut dicerent illud periculum evidens esse.* Deinde n. 10, adductis auctoritatibus Sanchez, *De Matr.* lib. VII, disp. 72, n. 5; Azor, tom. I, lib. 8, cap. 11, quæst. 5 ; Navarri, *Consil.* lib. I, tit. *De constitutionibus.* cons. 59 et 60; Bellarmini, lib. *De Matrim.* cap. 2, prop. 4; Estii, in I ad Cor. VII, n. 39, aliorumque, iterum concludit : *Itaque, ut uno verbo dicam, nullum legi ex his, qui scripta sua evulgarunt, qui diceret, ita illicitum esse Matrimonium Catholici cum hæretico, ut in nullo casu contrahi posset sine peccato, etiam conjuge perseverante infideli.*

(3) Cfr. Benedictus XIV, *De synodo diœces.* lib. IX, cap. 3, n. 3, ubi scribit : *Pontificiæ ergo auctoritati*

290. Posse autem Romanum Pontificem apponere conditiones, sub quibus tantum ejusmodi connubia iniri valeant, probatione non indiget. Ipse siquidem utpote Christi vicarius debet bono spirituali animarum prospicere ac bono totius Ecclesiæ sibi commissæ; debet avertere fideles quacumque potest ope a perversionis et apostasiæ periculis; atque, ut uno verbo dicam, debet uti potestate, qua divinitus præditus est, in ædificationem, non autem in destructionem. Quapropter, omnibus expensis, eas potest et debet conjugiis mixtis celebrandis conditiones apponere, quas viderit magis conducere ad propositum finem, et cum illis limitationibus, sine quibus perniciosa fieret ejusmodi dispensatio, prout ferunt locus, tempus, personæ, ceteraque adjuncta omnia. Hac sane ratione perpetuo se gesserunt Romani Pontifices in illis facultatibus concedendis (1).

injuria fit ab iis, qui illius interventu opus non esse contendunt, ut Matrimonia inter partes, alteram catholicam et alteram hæreticam, licite contrahantur. Sane Pius VII, in *Rescripto ad Episc. Galliarum* 17 Febr. 1809, ut postea videbimus, ipsis Episcopis hanc denegatam fuisse facultatem affirmat, ac, si ab ipso peteretur facultas dispensandi in his conjugiis, eam ipsis se denegaturum profitetur, dicens: *Quare, si a Nobis petitioni huic respondendum nunc esset, responsum certe nostrum a constanti hujus sanctæ Sedis regula et prædecessorum nostrorum exemplo agendique ratione dissidere non posset.*

(1) Pius VI, in *Rescripto* ad Card. de Franckenberg Arch. Mechliniensem, postquam constantem Ecclesiæ hac in re disciplinam ac prædecessorum suorum praxim Episcopis Belgii præ oculis posuisset, ut ostenderet, se nec posse nec velle talia probare conjugia, declarat, parochum catholicum, si Matrimonium nulla ratione impedire valeat, eidem materialem suam exhibere posse præsentiam, modo sequentes observet cautelas: 1° Ut tali Matrimonio non assistat in loco sacro, nec aliqua sacra veste indutus; ut etiam nullas Ecclesiæ preces recitet, neque ullo modo conjugibus benedicat. 2° Ut pars hæretica scripto ac juramento coram testibus promittat, se permissuram, ut pars catholica religionem suam libere exerceat, prolesque omnes in ea instituat. 3° Ut similiter pars catholica eodem modo promittat se hoc præstituram, ut compartis conversionem efficaciter procuret. Cfr. Moser, op. cit. pag. 61 et seq. Hæ porro cautelæ jam servatæ fuerant in Matrimonio inito a Carolo I cum Gallica Henricia, cui sacerdos quidem adstitit, sed extra Ecclesiam, ita ut nulla data fuerit benedictio nuptialis, ut fuse refert Bened. XIV, *De synodo*, lib. VI, cap. 5, n. 5, quamvis hoc conjugium

291. Demum, quod postremo loco enunciavimus, graviter scilicet peccare parochos, qui absque Rom. Pontificis dispensatione, nec servatis conditionibus quæ ab eo præscriptæ fuerint, connubia mixta præsentia sua, benedictione, aliove ritu sacro cohonestarent, aperte sequitur ex hactenus disputatis; violarent enim canones ab Ecclesia sancitos; cooperarentur positive aliorum peccato; transgrederentur limites sibi præstitutos; gravissimi scandali se reos efficerent, probarent sacrilegum conjugium, actumque denique prorsus illegalem ponerent; quæ profecto absque gravi prævaricatione fieri nequeunt (1).

DIFFICULTATES.

292. Obj. prima. adversus prim. part. Nec Rom. Pontifex dispensare potest in Matrimoniis Catholicorum cum hæreticis, nec, si dispenset, licite ea iniri possunt; nam 1° in omnibus conjugiis mixtis manifestum inest perversionis periculum tum ex parte conjugis catholici tum ex parte prolis. 2° Experientia profecto

celebratum fuerit cum dispensatione Urbani VIII, et secreta capitula, de quibus superius disserui, fuerint apposita. Prædictis omnino conformis est instructio S. Congregationis Card. Concilii Trid. interpretum circa matrimonia mixta, die 15 Jun. 1793, emissa, et a Pio VI approbata die 19 ejusdem mensis, ac missa ad pastores ducatus Cliviensis, in qua sequentia observanda præscribuntur, *ne*, ut additur, *approbationem sapiat tolerantia. — Catholicum præ omnibus vel Catholicam parochi moneant, quod contrahendo Matrimonium cum acatholica vel acatholico valide quidem contrahant, sed illicite. Atque hinc plane consequitur, nullo actu positivo ipsos posse isthæc Matrimonia probare, aut suo expresso consensu et auctoritate confirmare. Quapropter, si cogantur in hac temporum conditione, et propter leges in transactione religionis anni* 1673 *præscriptas, Matrimoniis Catholicorum cum muliere acatholica assistere, satagant, ut se mere passive habeant, atque tanquam inviti audiant utriusque consensum; verumtamen abstineant omnino a precibus recitandis, a benedictione impertienda, atque ab omni alio Ecclesiæ ritu adhibendo. Caveant insuper, ne in publicandis Matrimoniis mixtis religionem exprimant contrahentis acatholici; sed contrahentium tantum enuntient nomina et cognomina. Abstineant rursus a concedendis dimissoriis, ubi secundum canones Ecclesiæ catholicæ canonicum aliquod impedimentum sit inter contrahentes*, etc. Cfr. ibid. pag. 63 et seq.

(1) Cfr. Serarius, op. cit. cap. 3.

ostendit, hæc conjugia pessimum exitum sortita esse. 3° Hinc legimus, III Reg. XI, 1 et seq. *Rex Salomon adamavit mulieres alienigenas multas... de gentibus, super quibus dixit Dominus filiis Israel : Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras; certissime enim avertent corda vestra, ut sequamini deos earum.* Cum vero eadem ratio vigeat, imo major in connubiis Catholicorum cum acatholicis ob faciliorem seductionem, exinde constat, nullo unquam in casu ea licita fierit posse. 4° Divina porro lex quæ vetat ejusmodi conjugia cum moralis sit, nunquam a quacumque demum auctoritate, etiam suprema, potest relaxationem admittere. Ad hæc majus pondus accedit, si observetur, 5° nunquam licitam esse Sacramenti profanationem, quæ in talium conjugiorum celebratione semper intervenit, sive minister Matrimonii dicatur Sacerdos, sive dicantur ipsi contrahentes; nam Sacerdos, in priori sententia, administraret Sacramentum manifeste indignis; quod si ministri sint contrahentes, et ipsi sacrilege invicem sibi administrarent Sacramentum et indigne perciperent. 6° Peccarent præterea catholici contrahentes etiam ex eo capite, quod communicarent in re sacra cum excommunicatis. Sive igitur accedat Rom. Pontificis dispensatio, sive non, nunquam erunt licita mixta conjugia. 7° Dicendum propterea est, Ecclesiam seu Rom. Pontificem, cum in iis dispensat, solum ea permittere seu tolerare, minime vero probare, cum semper tales commixtiones abhorrere pergat. Ergo.

293. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m prob. *Dist.* Quod tamen absolute averti seu removeri potest, *conc.;* quod absolute removeri nequeat, *neg.* Haud inficiamur, grave inesse periculum in his conjugiis, uti evincunt ea omnia, quæ in superiori propositione disseruimus. Attamen, cum ejusmodi periculum intimum non sit, nec necessario perversionem includat, quæ solum pendet ex dispositione fidelis seu catholici, hinc, si ea adhibeantur media, quæ suggerit ipsa religio, ac præscribunt Romani Pontifices, cum in his conjugiis dispensant, averti illud potest. Neque omittendum, sæpe imminere periculum perversionis, sin minus in fide, saltem in moribus, quoties aliquis etiam cum conjuge catholica fœdere nuptiali jungitur, qui depravata mente ac voluntate cum

sit, ipsam in malam partem pellicere facile posset; nemo tamen dicet, nunquam licita esse ejusmodi connubia (1).

294. Ad 2m, *Dist.* Ob pravam animi dispositionem atque ob neglectas conditiones, quæ præscriptæ fuerant, *conc.;* per se, *neg.* Si qui enim naufragium fecerunt in his conjugiis, ideo est, quia eorum fides ante ipsas nuptias infirma erat, neque christiana flagrabant charitate; quia defectu rectæ intentionis se hæretico potius conjugio copularunt quam catholico, sive ambitionis sive libidinis æstu alteriusve cupiditatis permoti. Si enim majoris divinæ gloriæ intuitu, catholicæ religionis augmento, reipublicæ tranquillitate ducti, hæretico nupsissent; si præterea orationi, humilitati, religionis actibus operam dedissent, triste procul dubio naufragium evasissent. Sane plures pii viri ac mulieres adhortationibus, bonæ conversationis exemplo ac precibus, tum infideles tum hæreticos ad veram religionem perduxerunt, eorumque animas lucrati sunt (2). Sibi propterea, non dispensationi imputare debent scandalum, quod infirmi isti Catholici sunt passi.

(1) Cfr. Pontius in *Append.* cit. cap. 8, n. 7; Card. de Lugo, *Tractat. de Sacramentis*, disp. 8, sect. 14, nec non Benedictus XIV, *De synodo*, lib. IX, cap. 3, n. 3, ubi inter cetera scribit: *Non minus graviter eamdem auctoritatem* (pontificiam) *ab illis lædi dicendum est, qui aliquo ab hinc tempore asserere et jactare cæperunt, dispensationes hujusmodi a Rom. Pontifice minime concedi posse, etiamsi gravis causa concurrat, atque omne perversionis periculum absit.*

(2) Inter cetera exempla satis sit illud afferre S. Monicæ matris S. Augustini, quæ Patritium ethnicum ad christianam fidem exemplo et adhortationibus adduxit, ut refert S. Augustinus, *Confess.* lib. IX, cap. 9, n. 22, et Sigeberti regis Francorum, qui, teste S. Gregorio Turonensi, *Hist. Francorum*, lib. IV, cap. 27, Brunichildem arianam ad Ecclesiam catholicam piis admonitionibus lucratus est; quod et præstitit Chilpericus, eodem teste, ibid. cap. 28. Idem plures alii, ut ab initio innuimus, præstiterunt. Huc propterea pariter referri potest, quod scripsit Apostolus, I ad Cor. VII: *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem.* Dummodo tamen, ut diximus, per legitimam dispensationem connubia hæc celebrentur, et justis de causis, servatisque appositis conditionibus. Quare non semper ex effectu dijudicari debet, ut pluribus ostendit Pontius, loc. cit. cap. 4, § 2, n. 14 et seqq. Hinc vulgatum illud:

295. Ad 3m, Juxta communiter contingentia, *conc.;* absolute, *neg.* Deus prænunciavit in adductis verbis, quod spectata communi infirmitate evenire solet, minime vero quod ita necessario et absolute evenire debeat; alioquin de fide jam esset, inseparabile et universim adnexum esse his conjugiis non solum periculum, sed ipsam perversionem; quotquot præterea ejusmodi connubia iniere, lapsi essent in idololatriam et in infidelitatem; quæ quam procul distent a vero, allatis exemplis edocemur (1).

296. Ad 4m, *Dist.* Si lex moralis seu naturalis vetaret aliquid intrinsece malum, *conc.;* si aliquid vetet, quod tale absolute non sit, *neg.* Porro jam ostendimus, periculum, quod inest conjugiis mixtis, ejusmodi non esse, ut absolute averti ac removeri non possit. Ad legitimam autem auctoritatem spectat decernere, quando et quousque immineat illud periculum, et media ad illud amovendum idonea præscribere. Quæ si executioni mandentur, divina opitulante gratia, periculum aut omnino cessat, aut saltem remotum fit (2).

297. Ad 5m, *Neg.* semper intervenire Sacramenti profanationem in conjugiis mixtis, sive minister censeatur Sacerdos, sive dicantur contrahentes. Sacerdos enim non peccat, si administret Sacramenta, publice ac legitime petentibus ea, quamvis private sciat indignum esse qui petit, ut notum est. Porro legitime illi petere censentur administrationem Sacramenti Matri-

. . . *Careat successibus, opto,*
Quisquis ab eventu facta notanda putat.

(1) Cfr. Pontius loc. cit.

(2) Animadvertendum vero hic est, quando Rom. Pontifex dispensat in his conjugiis, ipsum tantum dispensare in eo, quod ejus potestati subjicitur, videlicet in lege ecclesiastica prohibente ejusmodi nuptias, non autem illum dispensare aut dispensare posse in lege naturali prohibente ea conjugia ratione periculi. Quare, si adhuc, dispensatione posita Pontificia, perseveraret periculum perversionis, nequaquam liceret illud conjugium iniri, quia vigeret integra naturalis obligatio. Id porro locum haberet, quum non omnia adjuncta Pontifici patefacta fuerint. Etenim, si omnia ipsi aperte fuerint exposita, et Rom. Pontifex dispensationem concedat, non absque temeritate posset in dubium revocari, utrum licite conjugium celebrari possit; supponi enim deberet, Pontificem aut rem non satis perpendisse, aut errasse dispensando. Cfr. Pontius, loc. cit. cap. 8, n. 7.

monii. qui facultatem a superiore obtinuerunt. In veriori autem sententia, quod ministri sint contrahentes, peccat quidem pars hæretica sive administrando sive suscipiendo Sacramentum; non peccat tamen pars catholica neque in administrando neque in suscipiendo Sacramento. Nam justa ac legitima causa interveniente, potest quisque ab alio petere et accipere rem per se bonam, etsi ille qui dat ex prava dispositione peccet dando; in hac enim hypothesi alterius malum permittitur, non autem intenditur. Id ipsum dicatur de administratione, ob quam necesse non est, ut minister inquirat in interiorem actualem dispositionem ejus, qui publice ac legitime Sacramentum petit, ut modo animadvertimus (1).

298. Ad 6m, *Dist.* Si absque legitima dispensatione communicarent cum excommunicato in re sacra, *conc.;* si cum legitima dispensatione, *neg.* Hæc enim communicatio solis ecclesiasticis legibus prohibita est; quare, si legitima auctoritate freti Catholici ineant conjugium cum hæreticis, hoc ipso ab illa prohibitione soluti sunt.

299. Ad 7m, *Neg.* Romanorum enim Pontificum mens, in ejusmodi dispensationibus, est omnino in conscientia tutos eos efficere, qui talibus connubiis consociantur; alioquin nulla opus esset dispensatione. Licet vero Ecclesia seu Rom. Pontifex abhorreat ab illis nexibus, et quoad fieri potest, impedire satagat (2); si tamen gravis intercedat causa, quæ religionem ac

(1) Cfr. Card. de Lugo, loc. cit. sect. 14, n. 226-229; et Benedictus XIV, loco pariter cit. nec non Collet. tract. *De Matrim.* cap. 2, sect. 5, concl. 4, num. 314.

(2) Cfr. Bened. XIV, *De synodo*, lib. VI, cap. 5, atque Moser, op. cit. ubi profert quamplura documenta ex Rom. Pontificibus qui semper ejusmodi conjugiorum detestationem professi sunt. Ne longiores simus, nobis sufficiat attulisse, quæ scribit Bened. XIV, in decretali rescripto dato die 4 Nov. 1741 ad Epp. Belgii, § 3, ubi scribit: *Dolens in primis quam maxime Sanctitas sua, eos esse inter Catholicos, qui insano amore turpiter dementati, ab hisce detestabilibus connubiis, quæ S. Mater Ecclesia perpetuo damnavit atque interdixit, ex animo non abhorrent, et prorsus sibi abstinendum non ducunt; laudansque magnopere zelum illorum Antistitum, qui, severioribus propositis spiritualibus pœnis, Catholicos coercere student, ne sacrilego hoc vinculo se se*

publicam tranquillitatem promoveat, indulget saltem, ut licite contrahantur.

300. Obj. secunda adversus reliquas propositionis partes. 1° Parochi melius quam Episcopus aut Supremus Pontifex cognoscere possunt, quid in casibus particularibus tum contrahentium tum reipublicæ bono melius conferat; 2° saltem poterunt Episcopi ejusmodi dispensationem, cum opus fuerit, tribuere; 3° præsertim cum olim ita receptum fuerit, et 4° contraria consuetudine contraria lex abrogata censeri possit, ut non pauci auctores docent, et 5° cum sæpe impediantur cum S. Sede communicare. Ergo.

301. Resp. Ad 1m, *Dist.* Si præter hanc cognitionem practicam non requireretur præterea legitima auctoritas, *trans.*; si hæc requiratur, *neg.* Jam vero hic non agitur de sola rei notitia, sed de legitima et idonea auctoritate derogandi legibus ab universa Ecclesia solemniter constitutis, non solum ad unius vel alterius individui, sed ad totius Ecclesiæ bonum, conservationem et augmentum. Hæc autem auctoritas, uti ostendimus, soli supremo Ecclesiæ hierarchæ adjudicanda est.

302. Ad 2m, *Neg.* Ut patet ex modo dictis. Eadem enim ratio, quam adduximus in superiori responsione, valet pro Episcopis singillatim sumptis (1).

303. Ad 3m, *Neg. cons.* Quidquid enim potuerint quondam Episcopi juxta antiquum jus, certum est juxta recens jus a pluribus seculis in Ecclesia vigens, id jam amplius Episcopos non posse. Quare Pius VII testatur, nunquam a S. Sede fuisse Episcopis concessam facultatem in his conjugiis dispensandi, quamvis instantissime eam postulassent : *Apostolica Sedes*, inquit, *ægre admodum multaque cum cautione ad præfatum periculum* (perversionis) *quoad fieri posset removendum, nec nisi gravi aliqua intercedente causa, eaque fere publica, licentiam hanc consuevit impertiri. Episcopis vero, licet instantissime postulantibus, eamdem licentiam dare, in Europa præsertim, nunquam concessit* (2).

hæreticis conjungant, etc. in, Bullario, tom. I, pag. 88. Eadem ferme repetit Pius VIII, in Brevi cit.

(1) Benedict. XIV, *De synodo*, lib. IX, cap. 3.

(2) Apud Moser, op. cit. pag. 53.

304. Ad 4m, *Neg.* Ut constat ex duabus constitutionibus Benedicti XIV, quarum altera incipit : *Magnæ Nobis* (1), altera vero cujus initium : *Ad tuas manus* (2). Priori constitutione Summus Pontifex rumorem quemdam per Poloniam grassantem, quod Sedes Apostolica conjugia mixta indulserit celebrari, acriter impugnat, ac *nonnisi per injuriam et intolerabilem calumniam excogitatum atque disseminatum* fuisse affirmat; simulque ostendit antiquam Apostolicæ Sedis disciplinam ac regulam, qua talia conjugia semper reprobaverat, ad sua usque tempora constanter servatam, tunc quoque integram vigere ac religiose custodiri (3). Altera autem constitutione confutat Pontifex falsam illam persuasionem, quasi ex consuetudine, cui nemo in illo regno se opponebat, Ecclesiæ consensus vel dispensatio recte deduceretur : *Tolerat quidem,* inquit, *in aliquibus locis Apostolica Sedes Matrimonia inter Catholicum et hæreticam, vel hæreticum et Catholicam, cum nequeat impedire*, *et ecclesiastica quadam prudentia, ne majora mala enascantur, dissimulat ac tacet*; *at quod Apostolicæ Sedis auctoritate gratiosa in hisce Matrimoniis dispensatio super gradu aut alio impedimento concedatur, fieri nunquam potest, nisi præcedat hæresis abjuratio, juxta ejusdem Sedis Apostolicæ disciplinam.* Hinc Episcopum quemdam, qui cum duobus Lutheranis dispensaverat in gradu

(1) Dat. 29 Jun. an. 1748, in ejusdem Bullario, tom. II, pag. 413.

(2) Data 7 August. ejusd. anni, ibid. pag. 491.

(3) En Pontificis verba : *Prædecessor noster Clemens* XI, *in Congregatione S. Officii coram se habita die* XVI *Jun. anni* MDCCX, *mandavit inhiberi per litteras Archiepiscopo Mechliniensi, ne ullas omnino licentias aut dispensationes impertiretur pro Matrimoniis inter contrahentem catholicum et alterum hæreticum celebrandis, nisi abjuratio hæresis prius præcessisset; Theologos autem, qui contra hujusmodi praxim opinati fuerint, acriter admonendos decrevit.* Paulo ante jam asseruerat : *Neque vero necesse habemus ea omnia in medium proferre, quibus luculenter demonstrari posset antiquitas ejus disciplinæ, qua semper Apostolica Sedes Catholicorum cum hæreticis conjugia reprobavit. Sed aliqua dumtaxat afferre sat erit, quibus ostendamus, eamdem disciplinam ac regulam, ad nostra usque tempora constanter servatam, apud Nos et Apostolicam Sedem non minus integram vigere et religiose custodiri.* Deinde subjicit documenta.

prohibito, ob spem, quæ præfulgebat, ut ad fidem catholicam adjungerentur, graviter redarguit (1).

305. Ad 5m, Resp. in his rerum adjunctis posse Episcopos passive se habere, nec ullam omnino positivam dare dispensationem, cum eam dandi facultate careant. Sic ansam non tribuent acatholicis Ecclesiam magis opprimendi (2).

PROPOSITIO III.

Non possunt acatholici, quin omnia lædant æquitatis jura, cogere Sacerdotes catholicos ad honestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quæ neglectis canonicis sanctionibus, contrahuntur.

306. Ut plenius intelligatur, quid sit illud, de quo præsens quæstio instituitur, animadvertere quædam oportet scitu apprime necessaria. Ea vero sunt:

307. 1° Inter cetera fidei nostræ dogmata hoc quoque firmissimum constare atque certissimum, nemini scilicet, qui extra Ecclesiam catholicam culpabiliter ex hac vita decedat, ad æternam salutem patere aditum posse (3).

308. 2° Ecclesiæ pastoribus id munus commissum esse, ut ad catholicam Ecclesiam, quæ sola vera est, adducere pro virili curent quoscumque ab hac salutis semita aversos noverint, sive ii infideles sint, sive hæretici, sive schismatici; rursumque provideant, ne Catholicis ullum periculum sit, quo a recta fide avertantur; de summa enim agitur rerum omnium.

(1) Sic enim loquitur summus Pontifex : *Nos ignoramus, quid egerint Episcopi prædecessores; id solum Nobis compertum est, quod, si dispensaverunt in Matrimonio non contracto, sed contrahendo, in Matrimonio inter duos adhuc in hæresi permanentes, perperam ac male egerunt, grave admiserunt peccatum, multorumque malorum reos se fecerunt, qui, quia facultates eis concessas attento animo non considerarunt, ex quibus veluti ex fonte omnis delegata auctoritas dimanat.* Loc. cit. pag. 493.

(2) Cfr. Serarius, op. cit. cap. 4, istud argumentum docte ac luculenter evolvit.

(3) Cfr. in tract. *De vera religione* part. II, n. 265, quo sensu exposuerimus, quod hic dicitur *culpabiliter*, ne quis nos arguat quasi nimium veritatem hanc urgeremus. Quæ porro illic scripsimus, hic pariter intellecta volumus.

309. 3° Non posse propterea eosdem Ecclesiæ pastores, quin gravissimo apud Deum scelere teneantur, et animarum, quas Christus redemit sanguine suo, proditores sint, inertes aliquid prætermittere, quod ad duplicem illum finem obtinendum pertineat.

310. 4° Canonicas leges, quæ vel a primis Ecclesiæ seculis circa Matrimonia mixta sancitæ sunt, eo demum referri omnes, ut duplex ille finis obtineatur.

311. 5° Romanos Pontifices, qui præcipui sunt canonicarum legum custodes ac vindices, nunquam non fuisse sollicitos pro eo munere quo funguntur, ut illæ sartæ tectæ servarentur, ne æterna cujusquam salus in discrimen adduceretur; et propterea tanquam illicitas semper exhorruisse, et vero etiam damnasse nuptias mixtas ab aliquibus forte initas his neglectis canonicis legibus, quod ex paulo supra demonstratis compertum est.

312. 6° In his Pium VIII, s. m., quanquam iniquis temporum conditionibus aliquantulum cesserit, atque ut loquitur Gregorius XVI, *suam eo usque protulerit indulgentiam, ut ipsa verissime dici queat illos attigisse limites, quos prætergredi nefas omnino sit* (1), legibus tamen essentialibus prorsus inhæsisse. Hæ autem præcipue duæ sunt : tum nempe ut mulier catholica præsertim cum viro acatholico nuptura *diligenter* ab Episcopo vel a parocho edoceatur, quæ circa hujusmodi nuptias ecclesiasticorum canonum sententia sit, *serioque* iterum atque iterum admoneatur de gravi scelere, quod admittet, si eos violare præsumat; tum ut agnoscat sese in filios, quos a Deo expectat, acturam crudelissime, si in iis, quas contrahit, nuptiis, illorum institutionem viri acatholici arbitrio esse permittendam intelligat (2). Ad hæc decrevit, quod, si posthabitis hisce monitis mulier illicitas nuptias inire velit, *abstinere debeat catholicus pastor non solum a nuptiis, quæ deinde fient, sacro quocumque ritu honestandis, sed etiam a quovis actu, quo approbare illas videatur;* atque adeo permittit tantum *assistentiam*, quam vocat

(1) In allocutione habita die 10 Decemb. 1837. Cfr. *Esposizione di fatto*, etc, doc. 16, pag. 84 et seq.

(2) Ibid. docum 3, pag. 6.

passivam. Demum ut querelis omnibus præcludat aditum, declarat veras ac ratas, scilicet validas nuptias mixtas, quæ a dato Brevi celebrari contigerit, non servata forma a Tridentino præscripta (modo nullum aliud obstet dirimens impedimentum), in diœcesibus Coloniensi, Trevirensi, Paderbornensi et Monasteriensi (1).

313. 7° *Gubernium* Borussicum pontificias has litteras, quas idem expetierat, vel saltem Episcopos ut illas expeterent auctoritate sua adduxerat, primo per fraudem occultasse (2), tum secreta conventione habita earumdem vim eludere (3),

(1) Ibid.

(2) Hæc omnia referuntur in cit. *Esposizione*, a pag. 5 ad 9.

(3) Juverit hic ipsa verba describere, quibus usus est Gregorius XVI, in Allocut. cit. : *Quis porro*, inquit, *futurum putaret, ut pontificia isthæc declaratio* (Pii VIII), *indulgentissima licet et semel atque iterum per regium in urbe oratorem accepta, eo sensu adhiberetur, qui inconcussa catholicæ Ecclesiæ principia perverteret, et hujus Apostolicæ Sedis menti penitus repugnaret? Verum quod nemo unus fingere aut excogitare posset, quodque vel leviter suspicari crimen fuisset, id artificioso secularis potestatis impulsu factum est. Vix rem non sine maxima animi molestia novimus, nihil distulimus quin expostulationes Nostras iis, ad quos pertinebat, deferendas committeremus, una simul declarantes, quanta Nos ex apostolico munere teneret necessitas fideles opportune monendi, ne illud ab sancta hac Sede profectum arbitrarentur, a quo ipsa plane abhorret. Cumque ita Nobis fuisset responsum, veluti nullo querelæ Nostræ inniterentur fundamento, epistola accessit alterius ex prædictæ regionis Præsulibus, qui instante morte redditurus æterno judici rationem villicationis suæ, misso ad Nos apographo instructionis traditæ ab Episcopis urgente civili Gubernio, accurate significabat, se, damna gravissima exinde Ecclesiæ oritura læsosque illius canones divinæ gratiæ lumine inspicientem, errorem, cui subscripserat, libera mente motuque proprio retractare. In curam proinde statim incubuimus, ut, perlato ad serenissimum Regem germano istius apographi exemplo, magis magisque innotesceret, Nos initam a memoratis Episcopis rationem interpretandi Apostolicas prædecessoris Nostri litteras, utpote Ecclesiæ principiis ac legibus adversantem, omnino reprobare.* In *Expos.* cit. doc. 16, pag. 84 et seq. Hæc autem secreta conventio, quæ prius a Confluentibus (vulgo *Coblentz*) nuncupata est, ex qua prodiit *instructio*, reipsa locum habuit Berolini 19 Jun. 1834 inter Bunsen et Arch. Coloniensem Com. Spiegel. Illa porro ea-

demum Episcopos ac ceteros Ecclesiæ catholicæ ministros vexare, ac pessimis modis coegisse, ut, contemptis cautionibus a Pio VIII impositis, connubia mixta solemnitatibus in Ecclesia sancta usitatis ex regni statutis et legibus honestarent (1). Dira inde adversus Ecclesiam orta persecutio, quæ in dies acrior fit, apud eos scilicet, qui non modo *tolerantiæ* nomen pleno ore deprædicant, sed etiam culti politique haberi volunt et appellari (2).

314. Quibus ita constitutis, propositionis nostræ veritatem evincere operosum non est. Etenim jura omnia æquitatis postulant, ut nemo quavis ratione ea agere compellatur, quæ fidei quam profitetur, quæ reluctantis conscientiæ sensui, quæ jussis auctoritatis legitimæ adversentur, quæque hostibus Ecclesiæ subsidio essent in ipsius Ecclesiæ pestem et animarum perniciem. Atqui hæc plane agere Sacerdotes catholicos acatholici homines

dem est, de qua Bunsen, Borussiæ Orator apud S. Sedem, interrogatus ex officio, respondit : *Non-seulement l'existence d'une telle instruction est moralement impossible, mais qu'il a la certitude positive que cette prétendue instruction n'a jamais existé !* Cfr. *Esposit.* cit. doc. 6. Huic conventioni ac instructioni inde emissæ subscripserant, præter Arch. Coloniensem Spiegel, Episcopi Trevirensis, Paderbornensis et Monasteriensis. Cumque ab *Ephemeride Aschaffenburgensi* an. 1836, n. 125, cum nonnullis mutationibus publicata esset, iidem Episcopi, qui ei subscripserant, in hac ipsa ephemeride, n. 150, declararunt, hoc documentum *opus perfidum esse cujusdam calumniatoris !* Cfr. *Lettr. cit. sur l'affaire de Cologne*, Paris 1838, pag. 33. E septem vero articulis, ad quos illius conventionis instructio redacta fuerat, excludebantur conditiones duæ, quibus unice positis, Pius VIII, ut diximus, pro sua potestate declaraverat connubia isthæc mixta iniri licite posse; scilicet 1° seria admonitio facienda parti catholicæ de gravi crimine, quo se obstringeret contra Canonum leges tale Matrimonium ineundo; 2° promissio ab eadem præstanda, qua polliceretur, fore ut soboles omnis catholica religione institueretur. Cfr. *Exposit.* cit. pag. 7 et 8, et ibid. docum. 17, pag. 87 et seqq.

(1) Has leges paulo post proferemus.

(2) Annales propterea ecclesiastici posteris tradent tres præcipuas persecutiones, quas hoc seculo vertente passa est catholica Ecclesia, ab ethnicis in Regno Tunchinensi, a schismaticis in imperio Russico, ab hæreticis in Regno Borussico; simul tamen referent latas ab Ecclesia Christi victorias, quia scriptum est : *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.*

compellunt, dum eos urgere nituntur ad nuptias mixtas benedictione aliove ritu sacro honestandas, neglectis canonicis legibus. Ergo.

315. Majorem hujus argumenti propositionem ne ab adversariis quidem nostris in dubium revocari posse existimamus. Ex iis enim fere capitibus veteres christianæ religionis apologetæ ostenderunt, ab Imperatoribus ethnicis contra Christianos et leges inique fuisse latas et iniquissime sævitum (1). Rursum novatores illi, qui initio seculi XVI *reformatores Ecclesiæ*, hoc est, perturbatores, dici voluerunt, cum se ad Ecclesiæ obedientiam adduci sentirent catholicorum Principum auctoritate, nullum finem fecere clamorum et querelarum, hac una de causa, quod fidei ac conscientiæ suæ obniti contra jus fasque cogerentur. Demum iisdem clamoribus et querelis obstreperent nostris auribus ii ipsi, qui nunc Catholicos vexant, si rerum conversione facta cogerentur simile quidpiam a catholicis hominibus pati, quanquam utrique ratione juris utantur admodum dispari (2).

316. Jamvero minor propositio æque evidentissima est. Etenim quominus Sacerdotes catholici nuptias mixtas sacro ritu cohonestent, prætermissis ecclesiasticis legibus, facit inprimis ea, quam profitentur, fides. Nam fides catholica docet, ut supra animadvertimus, nemini, qui versetur extra catholicam Ecclesiam, spem ullam salutis reliquam esse. Igitur qui ejusmodi ducunt connubia, nisi spondeant sese effecturos, ut pars acatholica veram religionem amplectatur et proles omnis ex Matrimonio suscipienda in vera religione instituatur, ii perverse agunt atque impie, cum se ipsi ac sobolem suscipiendam exponant certissimo exitio. Quare eodem illo actu grave crimen admittunt, dicente Apostolo : *Qui suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior* (3). Immanem crudelita-

(1) Cfr. Tertull. *Apologetic.* n. 1, et 2; Justin. *Apolog.* 1, n. 3 et seqq. Minut. Felix. in *Octavio*, n. 35-38, etc.

(2) Cfr. Jac. Gretzeri opusc. cui tit. *Judex et dux hæreticorum nostri temporis*, præsertim cap. 11, tom. XVII, pag. 115 et seqq. opp. edit. Ratisbon.

(3) I ad Timoth. V, 8.

tem exercent in liberos suos, quos non Christo et castissimæ Christi sponsæ Ecclesiæ, sed Satanæ ejusque regno amplificando progignunt. Pessimam prævaricationem imitantur veterum Hebræorum, qui *immolaverunt filios suos et filias suas dæmoniis, et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan* (1); imo eo pejores et crudeliores Hebræis sunt judicandi, quo animæ corporibus præstantiores sunt. Dum igitur Sacerdotes catholici blanditiis, minis, vexationibus, mulctatione bonorum, exilio, carceribus adiguntur ad illicitas has nuptias ritu sacro honestandas, coguntur actu positivo probare id, quod catholica fides tanquam scelus nequissimum improbat.

317. Coguntur præterea conscientiæ suæ leges prætergredi. Neque enim possunt illi nisi reluctante conscientia actum ponere, quem impium esse intelligunt et vetitum ecclesiasticis legibus, cooperando positive, ut aiunt, per sacri ritus exhibitionem aliorum peccato et sacrilegio. Utra enim admittatur sententia de ministro Matrimonii, æque ad Sacramenti profanationem concurrerent. Nam si Sacerdotis ministerium illud sit, scienter Sacramentum conferrent positive indignis; si vero sit contrahentium, conferunt positivum actum ad sacrilegam ejusdem Sacramenti administrationem. Nefas utrumque et sacrilegum est.

318. Tertio coguntur leges infringere a legitima auctoritate decretas. Legitima enim auctoritas circa res mere spirituales, in quibus profecto continetur conjugiorum Christianorum per sacrum ritum celebratio, nulla ratione ad Principes temporales pertinet, multo vero minus ad acatholicos, scilicet ethnicos, hæreticos et schismaticos, sed in una Ecclesia prorsus consistit. Cum igitur Ecclesia quovis tempore sacris legibus Sacerdotibus interdixerit, ne connubiis mixtis adsistant, aut ritu sacro aliove exteriori actu ea probare videantur, nisi statuta canonum observentur, sequitur, haudquaquam illis licere aliter agere, quin leges infringant a legitima auctoritate sancitas.

319. Quarto coguntur Sacerdotes catholici subsidio esse Ec-

(1) Ps. cv, 37 et 38.

clesiæ hostibus in ipsius Ecclesiæ pestem et animarum perniciem. Id quod liquet aperte 1° ex inspecto acatholicorum consilio in illis condendis legibus, quibus jubent liberorum institutionem viri arbitrio relinquendam esse, aut mares quidem paterna, fœminas vero materna religione informari (1), aut etiam sobolem omnem ex mixtis connubiis susceptam ea religione innutriri de-

(1) Ut omnibus pateat ratio legislationis Borussicæ, quæ pertinet ad connubia mixta, operæ pretium nos facturos credimus, si eam hic legentium oculis subjiciamus.

I. Antequam ederetur codex civilis regni Borussiæ, id quod contigit anno 1792, sponsis diversæ communionis integrum erat per *pacta*, quæ vocant *antenuptialia*, convenire inter sese, qua religione proles esset instituenda. Matrum porro catholicarum studium, quo prolem suam imbuebant catholicis institutis, nihil fere a maritis protestantibus retardabatur, utpote qui per id potissimum temporis *indifferentismum* sectantes, non valde erant de religione soliciti. Quam rem animadvertens legislatio Borussica, in cod. civili, part. II, tit. 2, § 74-84, sequentia edixit: § 76, Si parentes diversæ confessionis fuerint, masculi debent institui in religione patris usque ad ætatis an. XIV, fœminæ vero in religione matris. § 77, Hæ leges eludi nequeunt per aliquod anterius pactum initum inter parentes. § 78, Quum parentes concordes inter se fuerint circa religiosam prolis institutionem, nemo jus habebit sese intermiscendi.

II. Hic rerum status plene immutatus est a regia declaratione, quæ data est die 21 Nov. 1803. In ea enim querelæ graves jactatæ sunt, quod ex religiosa liberorum institutione domestica familiarum tranquillitas perturbaretur; tum vero sancitum, ut in posterum *omnes* infantes institui deberent *in religione patris*, atque ut lex ista nullo inito a conjugibus pacto infringi posset. Nemo ausus est contradicere; quare decretum hoc eo facilius ad effectum perductum est, quod *indifferentismi* labes hominum animos maximam partem pervaserat, clerus autem pro iniqua temporum conditione conticuit. Atque huc certe spectant verba Von Altenstein, quibus invocat *præscriptionem* in favorem legislationis Borussicæ adversus Archiepisc. Posnaniensem. Verum cui tandem aut quando auditum est, vim ex una parte, metum ex altera constabilire titulum præscriptionis fundandæ? præsertim cum antiqua consuetudo, ut idem Archiepiscopus apertissime ostendit, et nos infra videbimus, si unum aut alterum factum excipias, in quo vis injusta intercessit, constanter obtinuerit?

III. Interea provinciæ Rhenanæ, Gallicæ ditioni subjectæ, ex *Concordato* seu conventione anni 1801 in iis omnibus, quæ ad religionem pertinerent, summa libertate fruebantur; atque adeo, cum anno 1814 in potestatem venerunt regis Borussici, nihil in ipsis

bere, quæ potissima, sive ut dici consuevit, dominans habeatur (1). Atqui consilium hoc acatholicorum eo spectat, ut sectam suam latius amplificent in exitium catholicæ Ecclesiæ. 2° Liquet ex luctuosa experientia illarum regionum, in quibus talia connubia sanctionibus ecclesiasticis contemptis usurpata passim fuere; cum enim antea solam catholicam fidem profiterentur, easdem

innovatum est. Duo etenim obsistebant maxime, tum Gallicæ legislationis ratio, quæ conjugibus in sobolis institutione libero jure uti concesserat, tum populorum in avitam religionem propensa admodum studia. Quare vicariatus generalis Aquisgrani encyclicam epistolam anno 1818, 24. Jul. dedit ad clerum universum, qua interdicebatur quævis *assistentia* ecclesiastica Matrimonis mixtiis, nisi prius sponsi *formaliter* polliciti fuerint, se instituturos *totam* sobolem *absque exceptione* in religione catholica. Similes encyclicas literas dederunt vicariatus Trevirensis et Monasteriensis ad clerum suarum diœcesium. Denique post ipsos undecim annos, nempe 17 Aug. 1825, promulgata est ordinatio aulica (*Cabinets Order*), qua 1° praxis conformis juri canonico, quæ ad hanc diem servata est in provinciis Rhenanis, est *abolita* et spectata ut *abusiva*; 2° clero catholico æque ac protestantico interdicta; 3° decretum et declaratio, die 21 Nov. 1803 promulgata, posthac in provinciis etiam Rhenanis vigeat; 4° itemque ut pacta inter sponsos antea inita circa filiorum educationem irrita sint et invalida. Cum magna exinde turbatio orta esset, Borussiæ rex auctor fuit Episcopis provinciæ Rhenanæ, ut consulerent S. Sedem, per epistolam ad eos datam Berolini 28 Febr. 1828, de qua mox dicemus. Cfr. cit. *Lettres sur l'affaire de Cologne*, pag. 25 et seqq. necnon *Esposizione documentata*, etc. pag. 1 et seqq. docum. I et II.

(1) Hæc rerum series in Imperio Russico jam inde ab anno 1825, die 13 Maii (quæ epocha notanda est, cum coincidat cum decreto dato 17 Augusti ejusdem anni a rege Borussico circa Matrimonia mixta) Imperator Alexander in *dieta*, quam nominant, Varsaviensi denuntiaverat, examen instituendum esse novi codicis civilis ad politicam regni Poloniæ administrationem instituti. Imp. Nicolaus, anno 1827, codicis hujus civilis et *ecclesiastici* primum volumen publicavit. Cum autem legibus, quæ conjugia spectabant, clerus acriter obstitisset, eæ in usum non fuere deductæ, sed in altera *dieta* Varsaviensi, habita mense Majo anno 1830, Imperatoris jussu iterum excussæ. Secuti non multo post rebelles Poloniæ motus, quibus sedatis, idem Imperator legem edidit, qua ecclesiastici omnes jubebantur usitato solemnis benedictionis ritu consecrare nuptias mixtas Catholicos inter et schismaticos ineundas, ita ut qui secus facere auderet, læsæ majestatis crimine teneretur. Nota est præclara responsio a D. Gutkowski episcopo Pod-

mox in provincias, quas vocant *mixtas*, degenerasse novimus (1), denique brevi temporis intervallo nullum prope retinuisse antiquæ religionis vestigium. 3° Liquet ex ipso acatholicorum hominum facto; neque enim vexare adeo catholicos Sacerdotes aggressi fuissent, idque in conspectu omnium gentium, quasi eos nihil puderet sævitiæ suæ, nisi fixum animo destinatumque habuissent quovis pacto provehere initas ad Ecclesiam catholicam exterminandam politicas machinationes. Verum non modo isthæc per seipsos conari omnibus artibus, sed etiam pastores, ædificandæ christianæ plebi institutos, velle cogere, ut sociam sibi operam adjungant, genus quoddam est crudelitatis et insaniæ nunquam hactenus auditum; nam si neque hoc ab Imperatoribus ethnicis tentatum, si neque ab Juliano illo apostata excogitatum dixerim, nihil præter veritatem dicam.

320. Demum ut illud quoque adjiciam iis, quæ disserui, confirmandis accommodatum, affirmo, non posse acatholicos vi adigere Sacerdotes ad connubia mixta ritu sacro honestanda, aut hæc eadem connubia tanta contentione promovere, quin suis principiis valedicant, et a se ipsis dissentiant quam turpissime. Asserunt enim vulgo, posse Catholicos in ea fide, quam profitentur, salutem assequi; illos autem e contrario *intolerantes* dictitant, quod sentiant, extra Ecclesiam catholicam salvum fieri neminem. Igitur non animarum studio, sive ut Catholicos ad salutem revocent, verum suæ sectæ propagandæ libidine et politicis quibusdam rationibus adducti, fraudulentum hoc consilium pervertendi Ca-

lachiæ Generali Golowin reddita. Rursus per edictum (*Ukase*) idem Imperator constituit, ut proles omnis in Polonia orta ex conjugiis mixtis religione græco-schismatica imbueretur, et filii, qui ante latum edictum nati essent, cogerentur ejurare catholicam fidem. Quamobrem pueri puellæque reluctantes in carcerem conjecti sunt; parentes, quibus resistendi tantæ impietati animus fuit, in exilium acti; non paucæ christianæ matres sanctissimarum martyrum, quas antiquitas memorat, fortitudinem imitantes, et catenis vinctæ, liberorum suorum exilium prosecutæ sunt.

(1) Unam hic provinciam Silesiam appellabo, quæ, antequam regis Borussici dominationi subjiceretur, tota plane catholica erat; nunc autem Protestantes numero fere ac potentia Catholicis præstant.

tholicorum mentes inierunt; atque dum verbis istorum *intolerantiam* damnant, iidem se produnt factis decantatæ adeo *tolerantiæ* acerbissimos inimicos (1).

(1) Huc videlicet spectat genus omne fraudum et malarum artium, quibus utrumque regimen, Russicum et Borussicum, pluribus retro annis obstinato consilio utitur, ad religionem catholicam in illis provinciis funditus evertendam. Quæ moliti in hanc rem aggressique fuerint sive Schismatici sive Protestantes, ea paucis complecti nequaquam possumus; pauca tamen ab illis gesta commemorabimus, ex quibus unusquisque capere ceterorum conjecturam possit. Deleti ordines monastici; templa Catholicis per vim ablata atque heterodoxis concessa; novæ academiæ institutæ et seminaria extructa, in quibus clerici catholici doctrinis acatholicis erudiantur; cautum, ut sedes episcopales vacuæ diuturnam pastorum orbitatem sustineant; novi in iisdem regionibus erecti episcopatus schismatici, qui nunquam vacui relinquuntur; Episcopi catholici ac reliqui homines e clero spe et illecebris adducti ad veram Christi fidem deserendam; Sacerdotibus, qui ad schismaticos deficiant, ducendæ uxoris per sacrilegum matrimonium, id quod antea vetitum fuerat, potestas facta; exilio mulctati, qui in avita religione constantes reperti sunt; gravissimæ irrogatæ pœnæ scriptoribus catholicis, qui se opponere machinationibus studuerunt; præmia e contrario collata iis, qui adversus religionem catholicam satyras, mendacia, calumnias in libros inverecundos congessere, atque ejusmodi librorum pestis in omnem partem diffusa. Cujus quidem in exempla proferre aliqua nobis sufficiat. Stourdza, nescio quis, turpi edito opusculo, cui tit. *Consideratio super Ecclesia orthodoxa Græco-Russa*, nobilitatem generis assecutus est, et 20,000 *rublorum*, quos dicunt, munere donatus. Item Karamsin inter optimates adscriptus est, viginti possessionibus auctus, ditatusque ingenti summa 500,000 *rublorum*, ob opus inscriptum: *Historia Imperii Russici.* Posterius hoc opus, cujus auctor furore impotens in Ecclesiam Romanam debacchatur, non modo tanquam classicum usurpatur in scholis publicis, sed etiam sumptibus Imperii Russici in omnes prope usitatas nunc temporis linguas conversum est. Constantinus Oeconomus, quod anno 1835 Petropoli satyras conscripserit in religionem catholicam, non ita pridem propositus est ad episcopatum in novo Græciæ regno, qui tamen ob effrontem impudentiam et calumnias ab ipso clero Græco repulsam sustinere debuit. Filaret præsens metropolita Moscoviensis, hortatu regiminis Russici, dialogos composuit *inter dubitantem et persuasum de orthodoxia Græco-Russicæ Ecclesiæ*; in his nihil omittit, quod invidiam possit in Ecclesiam Romanam concitare, eamque abjecta prorsus omni verecundia accusat defectionis, sacrilegii et tyrannidis. Porro hic liber Petropoli, anno 1829 primo typis excusus, jussu Imperatoris in *omnia* Imperii gymnasia invectus est, ut in usu catechismi

321. Constat itaque, quod demonstrandum assumpsimus, acatholicos nempe jura omnia æquitatis violare, proindeque auctoritate sua perniciosissime abuti, dum cogere nituntur Sacerdotes catholicos ad cohonestandas benedictione aliove ritu sacro nuptias mixtas, quæ neglectis ecclesiasticis legibus contrahuntur.

DIFFICULTATES.

322. Obj. prima. 1° Reus efficitur, qui leges patrias violare præsumit; ita porro se gerunt, qui honestare recusant consuetis solemnitatibus connubia mixta iis cautionibus prætermissis, quæ civilibus regni legibus non probantur. 2° Neque immerito non probantur, sive quia nulla externa potestas, cujusmodi est Pontificia, immiscere se potest politicæ alicujus regni administrationi sine *placito regio*; 3° sive quia conditiones, quas Catholici exigunt, tolerantiæ adversantur, ac propterea conscientiæ libertati et paci tum publicæ tum

historici ac dogmatici adhibeatur. Prætermitto iniquas artes, quibus homines agrestes coguntur ejurare catholicam fidem, ac, si repugnent, crudelissimo verberationis genere, quod ibi *Knut* vulgo nominant, cædi jubentur, ita ut non pauci in medio cruciatu vitam amittant. Hæc aliaque prope innumera, quorum documenta vulgatissima in omnium prope manibus sunt (Cfr. inter cetera, *Ukase* 10 Febr. 1830, item aliud *Ukase* datum paulo post, quo supprimuntur monasteria seu conventus 1946. *Ephemerid. ministerii interioris* die 10 (22) Febr. 1836, *Ukase* quo erigitur episcopatus græco-schismaticus 12 (24) Jun. 1835, *Ukase* 22 Apr, 1834, item aliud 23 Nov. 1835 circa conjugia mixta, etc), hæc, inquam, rei catholicæ subvertendæ geruntur in Imperio Russico. Horum exitus ejusmodi fuit, ut plus quam sexagies centena millia (vulgo 6 *milliones*) Catholicorum avulsi jam sint dimidii fere seculi spatio ab unitate catholica! Quod ad regnum Borussicum attinet, ne in similibus enarrandis videar esse prolixior, adeat, qui cupit ista cognoscere, op. cit. *Collectiones ad historiam ecclesiast.* sec. XIX, in Germania, etc. Augustæ Vindel. 1835, cui tamen plura additamenta fieri possent. Utrumque tamen hoc gubernium die 12 Sept. an. 1772, publice, solemniter ac sancte promiserat, permissurum se novis subditis liberum omnino religionis exercitium; seque pariter solemni fide obstrinxerat servando *tractatui* anni 1770, quem *pacta conventa* nominare solent, ut scilicet religio, cultus et disciplina ecclesiastica in provinciis a se recens acquisitis conservaretur in *statu quo*, ut aiunt, nihil autem attentaretur unquam impostetum, quod pervertere statum illum aliqua ratione possit.

domesticæ, atque discordias mutuas in familiis alunt. 4° Igitur istas *cautiones*, uti vocant, Principes acatholici interdixere æquissimis legibus; quas si qui prætergredi audeant, meritis pœnis jure mulctandi sunt ut pacis perturbatores ac læsæ Majestatis rei. 5° Præterea nemo est qui nesciat, quod, si forte duarum potestatum auctoritas ex adverso concurrat, subditi teneantur sui Principis auctoritati parere, alioquin status in statu constitueretur, 6° præsertim cum Principis munus sit publico bono prospicere. 7° Nulla proinde æquitatis jura acatholici lædunt, dum Sacerdotes catholicos, omissis quibusvis cautionibus, ad connubia mixta consuetis ritibus cohonestanda adigunt. 8° Falsum est, aut catholicæ religionis odio, aut suæ sectæ amplificandæ studio, quæ Catholicorum calumnia est, Principes acatholicos ista jussisse; sed ex aliis plane causis iisdemque justissimis ad hæc jubendaii fuere permoti. Ergo.

323. Resp. Ad 1m, *Dist.* Reus efficitur, qui leges patrias violat justas, *conc.;* injustas, quasque propterea salva conscientia servare nequit, *neg.* Jam vero tales leges illæ censeri debent, quibus aliquid vel præcipiturvel prohibetur, quod adversatur Religioni, qua nihil antiquius homini esse debet. Igitur qui metu pœnarum his legibus obtemperaret, ille Religioni in re gravissima injurius atque in se ipsum iniquus, non modo imbecillitatis, sed etiam impietatis pessimum exemplum proderet. Et sane, si quæ objicitur ratio vera esset, potuissent pariter Imperatores ethnici, ariani, iconoclastæ de violatis patriis legibus Christianos atque Catholicos incusare, dum hi detrectabant aut thus adolere idolis, aut arianismum reliquasque hæreses profiteri; quod nemo sanus dicet. Porro lex, quæ vetat Sacerdotibus, quominus benedictione aliove ritu sacro honestent nuptias mixtas, neglectis cautionibus præscriptis, ab Ecclesia constituta est juxta potestatem sibi divinitus attributam ad Religionem tuendam; hinc eam legem prætergredi scelus nefarium est. Quamobrem, cum ecclesiastica potestas civili opponitur, in iis maxime a quibus integritas Religionis pendet, tenetur quisque ex conscientia auctoritati ecclesiasticæ, quæ sola est in rebus spiritualibus legitima, obtemperare, civili autem *passive* resistere. Hoc ab in-

numeris etiam catholicæ fidei martyribus factum accepimus, quibus in ore fuit præclare illa vox : *Oportet obedire Deo magis quam hominibus*, et : *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo.*

324. Ad 2m, *Neg.* Tum quia juxta professionem religionis catholicæ pontificia auctoritas dici nequit externa respectu quorumcumque fidelium; nam Christus Petro ejusque legitimis successoribus omnes prorsus agnos et oves suas pascendas commisit, juxta illud Joan. XXI, 15-17 : *Pasce agnos meos... pasce oves meas;* tum quia Romani Pontifices, ut paulo ante diximus, non constituerunt leges illas, sed earum urgent executionem, utpote earum custodes et vindices. Quum vero Concilia canonicas leges ediderunt, ignotum adhuc erat novum illud de *placito regio* commentum, quod postremis his temporibus ab aulicis scriptoribus invectum est. Quod si absurdum est affirmare, Ecclesiæ leges, quæ pro objecto habent res mere spirituales, vim obligandi mutuari a *placito regio*, Principum etiam catholicorum, quanto magis absurdum et absonum est asserere, vim illam leges ecclesiasticas mutuari a sanctione Principum acatholicorum, hæreticorum videlicet, schismaticorum aut infidelium?

325. Ad 3m, *Dist.* Conditiones illæ adversantur *tolerantiæ religiosæ* seu professioni promiscuæ veræ et falsæ religionis, erroris et veritatis, *conc.; tolerantiæ politicæ* seu *civili, neg.* Possunt quidem acatholici pro ingenii sui libidine religionem cudere, dogmata contraria miscere, ex lutherana et calvinistica secta tertiam nescio quam utraque absurdiorem consuere, quam *evangelicam* (1) nominent; non enim magnum discrimen

(1) Tali denominatione insignita est nova, ut vocant, forma religiosa, quam Fridericus Guillelmus III, Rex Borussiæ invexit, ac in nova sua *Agenda* suis subditis Protestantibus servandam proposuit. Plura hic observari possent, quæ vel invito in mentem subeunt. Verum ea ita silentio premo, ut prætermittere nequeam, consuevisse veteres hæreticos fucum facere imperitis speciosi alicujus nominis usurpatione. Sane S. Augustinus, in lib. *De hæresibus* ad Quodvultdeum, inter ceteros, n. 39, recenset *Angelicos*, et n. 40, *Apostolicos*. Magnifica tamen hæc nomina efficere non potuerunt, ut magniloqui illi aut non essent aut non haberentur hæretici. Adeo verum est, magna nomina rerum naturam non immutare!

est, sive unum sive alterum errorem profiteantur, sive etiam plures simul. At id nequeunt præstare Catholici, quibus unica vera Religio est ad exclusionem absolutam quarumcumque sectarum et errorum, dicente Apostolo : *Unus Dominus, una fides, unum Baptisma* (1). Istud tamen non impedit, quominus politice omnes tolerentur. Quod si adversarii adeo soliciti sunt de conscientiæ libertate, quare hanc adimunt Sacerdotibus catholicis, eos cogendo ad id præstandum, quod ipsi salva conscientiæ libertate præstare non possunt? Si adeo ipsis cordi est pax publica et domestica, quare tanta animorum contentione promovent conjugia mixta, quæ norunt cum pace consistere non posse (2)? Pax illa, quam acatholici vellent obtrudere, quovis bello periculosior est; eo quippe spectat, ut sensus omnis Religionis ex animis hominum radicitus evellatur. Ceterum quoniam feminarum acatholicarum penuria non est, eas sibi poterunt acatholici in Matrimonium jungere, et cum eisdem pacate tandem et tranquille vivere. Quid! quod ipsi optime norunt, quibus obligationibus Catholici teneantur, ut licite valeant mixta inire conjugia? Igitur cum se ultro iisdem conditionibus subjiciant, non est cur de domesticis dissidiis conquerantur, si ejusmodi conditiones pars catholica pro suo jure servare velit.

326. Ad 4^{m}, *Neg.* Ut patet ex modo dictis; præsertim si Principes isti acatholici, qui tales leges ferunt aut tulerunt, solemni pacto se adstrinxerint ad conservandam suorum subditorum religionem in *statu quo* eam repererunt, ac se obligaverint ad nullas invehendas novitates contra disciplinam et praxim, quæ prius in illis regionibus obtinebant. Violati proinde fœderis rei dicendi sunt, qui secus agunt, ac propria auctoritate abuti contra

(1) Ephes. IV, 5.

(2) Ut zeli hujus immoderati unum aliquod exemplum referamus, notum est ex op. cit. *Collectiones ad hist. eccl. sec.* XIX, *in Germania*, etc. pag. 63, regimen Borussicum innumeros juvenes protestantes destinare ad officia civilia et militaria obeunda in regionibus seu provinciis pure catholicis, ut scilicet puellarum, genere atque opibus præstantium, sibi poscant connubia, atque ita in illis provinciis primariæ ac nobiles familiæ, quæ civitatum firmamenta sunt, incipiant lue protestantica depravari.

omnia æquitatis jura. Rationes seu motiva, quæ postea adducuntur ad innovationes honestandas et violentias, quas exercent, sunt illa ipsa, quæ in Æsopianis fabulis lupus ingerit adversus agnum, aut leo in partitione prædæ. Quod vero adjicitur de perturbatione pacis ac læsæ Majestatis crimine, solidius fundamentum non habet; siquidem ipsi Principes acatholici sunt, qui tranquillum rerum statum, qui prius vigebat, perturbarunt; ipsi omnia susdeque verterunt leges conficiendo, quæ illæsa conscientia ac salvis juribus naturali, divino et ecclesiastico servari nequeunt. Sibi propterea imputare debent, si Sacerdotes catholicos reluctantes experiuntur. Quare non magis perturbatores ac læsæ Majestatis rei dicendi sunt catholici Sacerdotes, dum renuunt latis ejusmodi legibus obtemperare, quam perturbatores ac rei læsæ Majestatis dicendi essent antiqui martyres, qui idola colere, aut arianam aliasve hæreses profiteri, secus ac postulabant Imperatorum edicta, detrectabant. Nec vero æquiori jure Principes acatholici Catholicos in præsenti pœnis afficiunt, quam olim ethnici et hæretici in christianos et catholicos suppliciis adhibitis desævirent. Par utrobique ratio omnino est, cum utrobique agatur de libertate conscientiæ tuenda.

327. Ad 5^m, *Dist.* Si Princeps non prætergrediatur suæ potestatis limites, *trans.* vel *conc.;* si eos prætergrediatur, ut in casu nostro, *neg.* Objectum enim, de quo præsentem quæstionem instituimus, est mere spirituale, atque adeo alienum prorsus a potestate politica. Alioquin si Principes acatholici cogere possent Sacerdotes catholicos ad impertiendam illicitam benedictionem, seu, quod idem est, ad probanda conjugia, quæ Ecclesia innixa juri divino et naturali detestatur, possent eodem jure potestatem exercere in Sacramenta reliqua (1), in veritates dogmaticas, quæ ipsis non probantur, et ut uno verbo complectar omnia, profani

(1) Ne videar aut conjecturis aut suspicionibus indulgere, ob oculos ponam particulam epistolæ, quam Frid. Guillelmus ad quatuor Episcopos dedit die 28 Febr. 1828, qua rex *evangelicus*, dum eis facultatem facit, ut ad Sedem Apostolicam se convertant, responsione nulla expectata, immiscet se iis rebus, quæ in tota religione sanctissimæ sunt, secretis scilicet sacræ Confessionis arcanis. En ejus verba... *Cependant, pour calmer vos scrupu-*

homines fieri possent arbitri Religionis divinæ. Hæc in Religione, seu potius secta, ut aiunt, protestantica, quæ humani cerebri artificium est, locum habeant, per nos licet; at in Religione catholica divinitus instituta non habent. Quod autem adjicitur, non debere constitui *statum in statu*, quædam est politicorum cantilena, quæ risum provocat; et fortasse iidem ipsi, qui talia proferunt, quid sibi velint, non intelligunt, nisi contendant, Evangelium ipsum in regionibus infidelium promulgari non debere, ne aliter *status in statu* constituatur.

les, je consens à ce que vous vous adressiez au Pape, auquel vous exposerez la question, et je donnerai l'ordre à mon ministre près la cour de Rome de presser la décision pontificale. Dans la confiance fondée que cette décision favorable et pacifiante ne se fera pas attendre, je veux bien suspendre la publication de quelques ordonnances, et surtout d'une loi pénale destinée à assurer l'exécution du décret du 17 *Août* 1825, *dans le cas où mes justes espérances viendraient à être trompées. En attendant, je m'en repose sur votre zèle et sur votre vigilance, pour qu'il ne se représente plus de ces irrégularités, qui, d'après votre opinion même et celle des autres évêques des provinces de l'Ouest, n'ont pas de rapport avec la question des mariages sans réserves, et qui d'après les lois fondamentales de ma monarchie sont incompatibles avec l'ordre public et avec la liberté des consciences. De ce nombre sont d'abord le refus de publier, dans les églises catholiques, les bans de mariages de ceux qui ne veulent point prendre l'engagement dont j'ai parlé; et en second lieu le refus de l'absolution, par lequel les prêtres catholiques punissent celui de leur communion dont le mariage a été béni dans une église évangélique, parvenant ainsi indirectement à arracher des deux époux une promesse forcée. Je ne puis et je ne dois plus souffrir un seul instant une atteinte si violente portée à la paix des familles et à la liberté des consciences, en dépit des lois. Ainsi donc, d'un côté, pour éviter d'exaspérer et de froisser les esprits; de l'autre, pour mettre le clergé dans l'impossibilité de dire que l'inviolabilité du secret de la Confession ne lui permet pas de déclarer que le refus de l'absolution tient à une autre cause, et pour l'empêcher ainsi, non-seulement d'échapper aux lois, mais encore de présenter sous un jour odieux une mesure indispensable à leur maintien, j'attends de vous que, convaincus de la nécessité des mesures à prendre, vous preniez celles que votre autorité épiscopale met à votre disposition, afin de prévenir de pareils abus, et de les réprimer s'ils venaient encore à se manifester.* Cfr. op. cit. *Lettr. sur l'affaire de Cologne*, etc. pag. 27 et seqq.

328. Ad 6m, *Dist.* Munus Principis est prospicere publico bono per media legitima, *conc.*; per media illegitima, *neg.* Tale profecto Principis munus est; ast nunquam Princeps publico subditorum suorum bono prospiciet, nec illud consequetur per leges, quæ ipsis libertatem auferant profitendi sancte integreque catholicam religionem.

329. Ad 7m, *Neg.* Omnia quin potius pessumdant. Etenim 1° aperte violant solemnes promissiones, quibus, ut vidimus, se obstrinxerunt (1); 2° violant libertatem religiosam Sacerdotum, et sponsæ catholicæ, cui non amplius licet in Matrimonio contrahendo ea uti juris æqualitate, qua a lege evangelica donata est (2); 3° hæc violant, quin consilium ullum aliud sibi propositum habere possint, quam ut Sacerdotes ipsos catholicos cogant sacrilegam conferre operam ad religionem catholicam evertendam. Nam hujusmodi benedictio ad valorem conjugii non requiritur, cum a servanda forma in ejus celebratione per Concilium Tridentinum jussa Pontifex dispensaverit; nec ut licitum possit reddere, quod est illicitum suapte natura; nec ad conscientiæ pacem contrahentibus conciliandam, qui probe intelligunt, ex benedictione per vim extorta nullo modo adimi intrinsecam de-

(1) Hanc solemnem promissionem in mentem revocat regi Borussiæ Arch. Posnaniensis Dunin in litteris ad eumdem datis die 26 Octob. 1837, scribens : *Lorsqu'en* 1815 *Votre Majesté prit de nouveau possession du grand-duché de Posen, elle fit le* 15 *Mai de la même année aux habitans de ce grand-duché cette promesse solennelle : Votre Religion sera maintenue.* Cfr. *Lettr. sur l'affaire de Cologne*, etc. pag. 74. Cfr. præterea, quæ de promissionibus Catharinæ et Friderici II, factis an. 1772, paulo ante scripsimus.

(2) Cfr. Cl. Joan. Joseph. Ignat. Döllinger, prof. ord. Theologiæ in universitate Monachiensi, egregium opusc. cui tit. *Ueber Gemischten Ehen. Eine Stimme zum Frieden*, seu *De Matrimoniis mixtis*, *Vox pacis*, pag. 20, edit. 4a Regensburg. 1838. Sæpe posthac hoc opusculo utar, cum ejus auctor non minus doctus et eruditus sit quam sincerus catholicus. Divina Providentia factum est, ut difficillimis his temporibus universitas Monachiensis instructa sit professoribus doctissimis et sana doctrina pollentibus, qui sese opponere valeant inanibus conatibus et perversis machinationibus adversariorum Ecclesiæ catholicæ. Inter eos distinctum occupat locum Dr. Goerres, quem vere vocaveris *evangelicorum malleum.*

formitatem conjugiis contra omnia jura initis; nec demum exigi potest, ut contrahentium votis satisfiat; nam pars acatholica eo ritu, qui a suo protestante ministro peragitur, contenta, hujusmodi benedictionem contemnit; pars vero catholica negligit, quippe quæ novit sine tali benedictione Matrimonium validum constare. Unum igitur illud restat, quod velint Principes acatholici Sacerdotes cogere, ut extrinseca quadam sacri ritus specie ostendant probare se et publice honestare hæc illicita conjugia, seu quod idem est, ut aperte profiteantur, nihil illegitimum in hisce nuptiis reperiri, et ad *protestantismum* provehendum nefario ministerio concurrant (1).

330. Ad 8m, *Dist.* Si verba attendantur, *conc.;* si facta, *neg.* Nunquam profecto dicent acatholici, consilia cogitationesque suas ad rem catholicam subvertendam spectare; imo vero, si loquentes illos audias, tutores se catholicæ religionis esse, ac si superis placet, defensores etiam atque patronos, verbis amplissimis prædicabunt (2). Verum si animum adjungamus ad ea facta expendenda, quæ lapsu temporis contingunt, tum demum intelligemus, quo pertineat catholicæ rei ab istis suscepta defensio. Videbimus enim, religionem catholicam in multis regionibus, in quibus olim florentissima extitit, nunc hisce tutoribus ac patronis ad interitum ruere (3). Atque in aliis etiam provinciis, quæ sub istorum hominum imperio continentur, idem exitus foret certissime pertimescendus, nisi supernus quidam animi vigor, quo novitatibus acriter resistant, Sacerdotum pectora communiret. Quanquam neque illud omnino verum est, adeo astute sua consilia acatholicos moliri, ut quo tendant, non innotescat (4).

(1) Cfr. Döllinger, op. cit. pag. 9 et seq.

(2) Sane Von Altenstein, Bunsen, et ephemerides mercede conductæ, certatim extollunt benignitatem, munificentiam, clementiam summam, præclare gesta a regimine Borussiæ in gratiam Religionis catholicæ eadem ratione, qua olim clementia regiminis Anglici sub Elisabetha ad sidera tollebatur, dum sanguine Catholicorum Anglia redundaret. At postea altera femina protestans, D. de Staël, eam nuncupavit *Tiberium feminilem.*

(3) Recolantur quæ paulo, ante attulimus de statu Religionis catholicæ in ditionibus Russica et Borussica.

(4) Hujus rei documentum luculen-

Ceterum si talia adversus se tentari forte a Principibus catholicis animadverterent, clamoribus implerent omnia; at cum illi eadem faciant, rem æquissimam causamque justissimam ex eorum verbis taciti æstimare debemus.

331. Obj. secunda. Atqui leges, quæ cogunt Sacerdotes catholicos ad consecranda sive benedictione sive alio ritu sacro mixta conjugia, etiam quando sponsi detrectant se obstringere ad instituendam omnem sobolem in religione catholica, innituntur principiis justitiæ et æquitatis. Ac 1º innituntur perfecta conditionis paritate, quæ intercedere debet inter utriusque *confessionis*, catholicæ scilicet et acatholicæ, contrahentes; minister enim protestans nullam exigit sponsionem, ut sponsis benedictionem impertiatur, ergo neque eam exigere debet Sacerdos catholicus; alioquin si ab utroque denegaretur benedictio, nullus jam esset reliquus conjugiis mixtis locus, quod quidem magnum civili societati detrimentum importaret (1). 2º Innituntur patrocinio, quod Princeps suscipere debet cujuslibet religionis, quam sui subditi sectantur, et maxime *dominantis*, uti solemus vulgo dicere.

tissimum exhibet, quoad Borussiam, epistola, quæ regis jussu data est ad quemdam provinciæ consiliarium protestantem, eo quod filium suum siverit ad religionem catholicam informari. *J'ai appris*, scribitur, *que vous avez fait élever dans la Religion catholique votre fils... quoique vous apparteniez vous-même à la religion évangélique. Bien qu'une telle conduite puisse invoquer sa justification dans les lois, je ne puis m'empêcher de vous déclarer que vous avez montré par là pour votre religion une indifférence coupable qu'il est de mon devoir de blâmer.* En quo tendat istorum zelus! Cfr. *L'Ami de la Relig.* 5 Juin. 1838. Quoad Russiam vero alterum non minus luculentum documentum suppeditat edictum (*Ukase*) datum ab Imp. Nicolao die 2 Januar. 1839, relatum in *Ephemeride officiali Petropolitana*, atque insertum in *Ephemer. Augustæ Vindelic.* die 19 ejusd. mensis. Hoc imperiali decreto integra promittitur libertas cunctis ad metalla aliaque opera publica damnatis, qui *profiteri velint religionem dominantem* (istorum damnatorum plerique sunt Catholici Poloni utriusque ritus, græci nempe et latini). Neque hic stetit Imperatoris munificentia, sed apostatis præterea hic honos tribuitur; ut aureum numisma ceruleo lemnisco e collo pendens deferant, ad instar scilicet equestris insignis ordinis *S. Annæ*.

(1) Ita *Ephemerides univers. Rheni inferioris*, die 6 Jan. 1838.

Admissa enim cautione, quam Catholici exigunt, ii conditione uterentur multo meliore, opesque suæ religionis non modo confirmarent, sed etiam augerent. Huc sane tendit Ecclesia catholica, quæ hac ratione promovet eam, quam vocant *tacitam reformationem*, quæ sensim quidem, ast certo illam evertet, quam tercentum abhinc annis majores nostri tanto studio peregerunt (1). 3° Innituntur ipsis Catholicorum principiis; ideo enim juxta catholicam doctrinam nequeunt Sacerdotes impertiri ejusmodi benedictionem nuptiis mixtis absque prævia sponsione, quia illæ adversantur fini præcipuo conjugii christiani, quod dignitate Sacramenti a Christo auctum est, nempe, *ut populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum et religionem procrearetur, atque educaretur*, uti loquitur Catechismus Romanus (2), seu ad conservationem et augmentum Ecclesiæ catholicæ. Atqui hæc eadem ratio æque militat pro ministris protestantibus; cum etiam Ecclesia protestans velit, ut conjunctio matrimonialis juvet ad doctrinæ suæ fines latius augendos; ac propterea protestantes ministri quoque munere et religione teneantur efficere, ut proles instituatur in religione *evangelica* (3). Quæ cum ita se habeant, patet, 4° posse quidem Sacerdotes catholicos, prout leges iis ultro permittunt, hortatibus inducere partem catholicam, ne sinat prolem institui in alia religione, minime vero posse ab utroque contrahente exigere formalem, ut vocant, pollicitationem de instituenda omni sobole in religione catholica, quod leges vetant. 5° Secus agere esset abripi principio intolerantiæ et *fanatismi* aut superstitionis, quod scilicet *nequeat Ecclesia impertiri benedictionem suam illi conjugio, cujus proles damnationi educaretur* (4); 6° eo vel magis, quod hic non agitur de aliquo fidei articulo, sed de praxi ad mutabilem disciplinam spectante, in qua proinde Ecclesia debet sese accommodare iis, quæ præsens rerum status ac relationes cum alia confessione exposcunt, prout reipsa sapienter se gerunt ministri

(1) Ita cit. *Ephemerides Rheni inferioris*, in art. inserto dieb. 8, 9, 10, 11 Feb. ejusd. anni.

(2) Part. II, cap. 8, sect. 1, n. 15.

(3) In cit. *Ephemer.* loc. cit.

(4) Ibid. in art. 6 Januarii.

protestantes, qui non abnuunt in conjugiis mixtis commendabili prorsus indulgentia suam agendi rationem *necessitati sociali* attemperare (1). Ergo.

332. Resp. *Neg. ant.* Ad 1m prob. *Dist.* Si eadem ratio vigeret pro Sacerdote catholico in exigenda prævia illa conjugum pollicitatione, quæ viget pro ministro protestante in ea non exigenda, *conc.;* si longe diversa omnino vigeat, *neg.* Jam vero Sacerdos catholicus cogitur ad ejusmodi pollicitationem exigendam 1° ex Ecclesiæ legibus, quibus ex conscientia obtemperare debet, nisi velit gravi scelere se commaculare; 2° ex ipsa rei natura, qua fit ut nequeat ritu sacro honestare conjugium illicitum et sacrilegum, cujusmodi illorum est, qui actu constituti et dispositi sunt ad instituendam sobolem in ea secta, quam ipsi fide tenent falsam esse, et in qua culpabiliter ex hac vita decedenti nullus patet aditus ad salutem; 3° ex necessitate patefaciendi horrorem, quem profitetur Ecclesia, cujus Sacerdos minister est, erga sacrilegas ejusmodi nuptias. His porro rationum momentis permoveri nequit minister protestans, qui nullam sibi superiorem auctoritatem agnoscit in religionis negotio; qui profitetur tolerantiam religiosam, ita ut in qualibet *confessione*, ut vocant (perinde ac si Protestantes fidei confessionem aliquam haberent), quilibet possit salutem æternam adipisci (2); qui demum nullam tribuit conjugio Sacramenti dignitatem. Nunc vero et illud adjicimus, falsum esse, tolli perfectam illam conditionis paritatem per catholicæ Ecclesiæ praxim, atque impediri connubia mixta. Nam si sponsi renuant se subjicere conditioni, sine qua non tribuitur illis benedictio a Sacerdote catholico, se convertunt ad ministrum protestantem, qui eam illico ipsis ex animo impertitur (3).

333. Ad 2m, *Neg.* Ut enim Princeps acatholicus æquo jure

(1) Ibid.

(2) Cfr. quæ scripsimus in tract. *De vera Religione*, part. II, prop. XII, ubi ostendimus, Protestantes recentiores passim tolerantiam hanc religiosam profiteri; qui vero secus sentiunt, pugnant cum ipsis Protestantismi principiis.

(3) Quinimo Protestantes, ut vidimus, Catholicos ad petendam a suis ministellis eam, quam vocant benedictionem, invitant; et eo nomine alliciunt, quod hac ratione in ipsorum sit potestate novas, cum libuerit, nuptias inire. Commoda plane *reformatio!*

diversæ communionis asseclas tueri dicatur, debet, prout unaquæque fert religio, iisdem patrocinari. Cum vero Ecclesia catholica profiteatur, se abhorrere ab ejusmodi conjugiis eaque detestari, profecto, qui cogit Sacerdotes ad has nuptias positive ritu sacro probandas, convincitur, his suis legibus non se patrocinari Catholicis, sed eos penitus opprimere. Id porro magis confirmatur ex eo, quod ejusmodi conjugia absque benedictionis collatione, imo absque forma præscripta a Tridentino fuerint, saltem quoad illas provincias de quibus potissimum agimus, valida declarata.

334. Quod vero adjicitur de mente Ecclesiæ catholicæ delendi reformationem tribus abhinc seculis tanto molimine inductam, possemus reponere, ipsam in hoc fungi munere sibi a Christo demandato, prædicandi Evangelium omni creaturæ, docendique omnes gentes sive infideles sive apostatas, eas revocando ad unice veram religionem, reducendo oves errantes ad unicum Christi ovile et ad pastorem a quo discesserant, ac proinde devios quosque ad salutis tramitem, quærendo quod perierat (1). Verum hoc prætermisso, si talis esset Ecclesiæ mens in cautione illa exigenda, Ecclesia promoveret, quacumque posset ope, ejusmodi mixta connubia, induceret filios suos ad has nuptias ineundas, ut Protestantes facere consueverunt. Atqui Ecclesia fideles suos

(1) Ecclesia enim catholica, quæ Ecclesia est omnium seculorum, utpote a Christo fundata, quovis seculo rebelles filios suos ad se revertentes collegit, et ad unitatem, a qua recesserant, revocavit. Ita recepit Gnosticos, Manichæos, Arianos, Macedonianos, Nestorianos, Eutychianos, etc.; nunc colligit Lutheranos, Calvinistas, Socinianos, Evangelicos, Rationalistas, et si qui alii sunt, qui a veritatis via, ac propterea a via æternæ salutis deflexerint. Missio enim, quam ipsa accepit a Christo fundatore suo, tam se porrigit ad infideles, quam ad hæreticos, et apostatas et incredulos, quicumque demum sint aut quovis nomine vocentur. Nunquam fieri potest, ut Ecclesia ab hoc salutari ministerio desistat. Omnes schismatici hæretici, et apostatæ fuerunt aliquando filii sui, saltem ratione Baptismi, ideoque multo minus potest Ecclesia negligere, quod in se est, istorum æternam salutem. Equidem novi, hæc Protestantibus non arridere. Ast velint nolint, ita se res habet. Accusent licet Ecclesiam catholicam superstitionis, intolerantiæ, *fanastismi,* perinde est; nec enim veritas immutari idcirco potest.

omni modo avertit ac retrahit ab his nuptiis ineundis; admonet Episcopos et parochos, ut omni qua possunt ratione avertere satagant subditos suos ab his conjugiis, quamvis sponsionem præmittant de institutione prolis universæ in religione catholica (1). Cum id præstare integrum Ecclesiæ fuerit, cavit tamen, ne ea conjugia fierent (2).

335. Supponunt præterea adversarii in hac difficultate, deterreri Catholicos a jungendis nuptiis cum hæreticis ob denegatam benedictionem; at experientia contrarium evincit in ordinum præsertim nobiliorum cœtu, qui aut velut inanem cultus speciem hanc benedictionem spectant, aut humanos favores æternæ saluti præferunt; ejusmodi porro hominum nunquam exiguus est numerus (3). Accedit, Protestantes, si quod detrimentum inde patiantur, abunde sibi compensare tum ex sobole, quam ex ministrorum suorum conjugiis percipiunt; tum ex statu fluctuanti et instabili propriæ doctrinæ, quæ sese attemperat individuis, ætatibus et conditionibus uniuscujusque, quo fit, ut plures semper inveniantur, qui *facilem* hanc potius *reformationem* amplecti velint, quam se subjicere rigidæ atque inflexibili Ecclesiæ catholicæ doctrinæ et praxi (4); tum ex libertate, quam tribuunt di-

(1) Cfr. hæc documenta apud Moser, in op. sæpius cit. *De impedimentis Matrimonii*. Nonnulla ex iis nos superius dedimus.

(2) Cfr. Döllinger, op. cit. pag. 24.

(3) Ibid. pag. 26.

(4) Cfr. Ibid. pag. 17 et seq. qui accurate observat, olim non parum Ecclesiam profecisse ex intestinis diversarum sectarum dissentionibus ac mutuis bellis, quibus ad internecionem usque altera alteram persequebatur; ast vero nunc ex externo fœdere inter omnes sectas inito, quæ protestantismi commune nomen usurpant, factum esse, ut non leve ex hac parte Ecclesia detrimentum passa sit. Posset recte affirmari, unicam jam dari in religione divisionem, Catholicorum scilicet et acatholicorum, quia acatholici omnes, sive schismatici sive hæretici sive infideles, unanimi prorsus ratione conspirant et vires jungunt adversus Ecclesiam catholicam, quæ præterea luget, non paucos filios suos ad inimicorum castra descivisse, et cum illis in eumdem finem inivisse fœdus. Porro rem hanc serio perpendenti, id argumento ineluctabili erit, unicam veram Religionem in Ecclesia catholica inveniri, quæ non ab alio quam a Deo fundatore suo regitur, neque in humanis ullis subsidiis spem suam collocare potest. Quam bene posset Ecclesia catholica

vortii faciendi, quando quis propriæ uxoris pertæsus sit, ac novam appetat; tum denique ex statu politico Germaniæ, in qua Catholici ut plurimum sub regimine Principum protestantium inveniuntur, qui nihil intentatum relinquunt, quo protestantismum provehant cum catholicæ religionis pernicie (1). Quare si quid in ejusmodi rerum vicibus instat periculi, totum id Catholicis instat.

336. Ad 3m, *Neg. min.* Tum quia Protestantium sectæ nullum principium seu centrum unitatis habent, et idcirco communis auctoritatis interprete quodam, et quasi nuncio destituuntur, quo fit ut plane ignoremus, quid velint aut nolint; tum quia, si negationem excipias, id est, abnegationem catholicæ veritatis, in qua sola omnes unanimi plane consensu conveniunt, nullam habent doctrinam positivam, in qua coalescant, si incipias ab articulo de existentia Dei et desinas cum articulo de futura carnis resurrectione et vita æterna, atque a primo Bibliorum libro, nempe Genesi, donec ad postremum pervenias, qui est Apocalypsis (2), nullam fidem, nullam certam ethices ac praxis

niquis his temporibus Apostolorum verba usurpare, Act. IV, 24 et seqq. *Domine... qui Spiritu Sancto, per os patris nostri David, pueri tui, dixisti: quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus? Convenerunt vere adversus puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel.*

(1) Cfr. Döllinger, ibid..

(2) Cfr. quæ scripsimus in tract. *De vera Religione*, part. II, propp. VI, VII et IX, cum appositis adnotationibus. Illis documentis nunc adjici debet opus *eminenter protestans*, quod non ita pridem vulgavit Dr. Strauss professor in universitate Tubingensi. Hic auctor protestans in *Vita Jesu* longa dissertationum philologicarum et criticarum serie sibi proposuit evertere authenticitatem omnium Evangeliorum; atque in Christo Jesu nihil aliud agnovit nisi *ideam symbolicam humanitatis.* Sub hoc respectu non abnuit Strauss admittere Jesum Christum veluti Deum hominem, veluti centrum unionis naturæ divinæ et humanæ, ac denique veluti mentem infinitam, quæ se manifestat in finito, quin amittat conscientiam pristini status sui. Dixi hoc opus *eminenter protestans*, quia profluit ex intima protestantismi essentia seu natura, quæ tota consistit in libertate examinis, et

normam (1); tum denique quia nullo scrupulo anguntur in honestandis nuptiis eorum, qui detrectant se obligare ad instituendam prolem in ea, quam vocant, religione *evangelica*. Huc accedit,

in independentia absoluta rationis seu spiritus privati a quavis auctoritate, sive in dijudicandis libris canonicis et inspiratis a non canonicis et non inpiratis, sive in sensu determinando horum librorum. Haud plane ignoro, viginti aliosve fortasse plures insurrexisse ex Protestantibus, qui calamum acuerint adversus Strauss, ut sic protestantismum ab hac impietatis nota liberarent; ast et illud novi, non nisi infelici prorsus exitu id eos præstitisse aut præstare posse ex suis principiis. Nam Strauss usus est jure suo, seu jure quod ipsi tribuit protestantismus in utroque examine instituendo, eodem nempe jure, quo ante ipsum ex eodem principio usus jam fuerat alter protestans Carol. Hase in *Vita* pariter, quam edidit, *Christi Jesu*, aliique protestantes rationalistæ usi fuerant et ad eamdem conclusionem devenerant. Quomodo itaque poterunt Protestantes sive Strauss sive rationalistas reliquos refellere, quin ipsum fundamentum protestantismi penitus subruant? Egregie porro ex hac saltem parte id ostendit Wegscheider, qui in præf. ad suas institutiones theologicas evincit, rationalismum profluere ex intima protestantismi essentia, qualis a Luthero institutus est, cujus propterea *piis* manibus suum voluit opus esse dicatum. Verum juverit hoc confirmare auctoritate hominis haud suspecti, scilicet Judæo-increduli Salvador. Hic siquidem, in op. *Jésus-Christ et sa doctrine*, tom. 1, *Préface*, pag. 19, Paris. 1838, loquens de opere Strauss, hæc habet : *Enfin, l'ouvrage du professeur de Tubingue a surtout un grand sens comme dernière expression de l'esprit du protestantisme. La réforme s'était fait illusion à elle même, en se croyant un mouvement tout chrétien, un retour pur et simple aux doctrines évangéliques.* Ex his intelligimus, 1° justos fuisse meritorum Strauss erga protestantismum æstimatores eos, qui non ita pridem ipsum elegerunt ad *cathedram theologicam* Tigurinam, perperam imperitis non paucis obnitentibus, qui nondum pervenire potuerunt ad legitimas protestantismi conclusiones; intelligimus, 2° quo sensu Protestantes sibi adsciverint nomen *evangelicorum*, eadem nempe significatione, qua Scipioni cognomentum Africani fuit, deleta Carthagine Africæ metropoli. Quo sensu neque nos abnuimus Protestantes *Evangelicos* nuncupare.

(1) Hujus rei pariter documenta dedimus tract. et loc. cit. Hic vero, ne extra nostrum argumentum vagemur, ut magis pateat, quam bene sibi cohæreant Protestantes circa benedictionem conferendam conjugiis mixtis, satis erit conferre Protestantium leges inter se. In Borussia Protestantes exilio, bonorum expoliatione, vinculis publicis plectunt Episcopos et Sacerdotes catholicos detrectantes impertiri benedictionem conjugiis mixtis, etiamsi nulla præcesserit sponsio de educatione prolis

ut sæpius adnotavimus, nunc Protestantes aperte fateri, Catholicos in sua religione salvari posse, quod nos negamus fieri posse in ulla protestantismi secta. Catholici propterea sibi plane in sua praxi cohærent, minime vero acatholici.

337. Ad 4m, *Neg.* Hoc enim perinde esset atque contendere, posse quidem Sacerdotes catholicos admonere, instruere et cohortari fideles, quin certiores fieri queant de fructu seu exitu hujus admonitionis, instructionis et cohortationis. Deinde nemo est qui ignoret, sponsos amore captos, ut inire valeant optatum conjugium, ad omnia se paratos exhibere; nuptiis postea initis, omnia oblivisci. Quod si ita fit, etiam cum aliqua intercesserit promissio, quo facilius, illa omissa, id continget? Demum ita se gerere debent Sacerdotes catholici, quia Ecclesiæ leges id postulant, a quibus recedere sine piaculo ipsis non licet.

338. Ad 5m, *Dist.* Esset permoveri principio inconcusso fidei catholicæ, quod extra veram Ecclesiam nulla detur salus, quodque adversariis vocare lubet *intolerantiam* et *fanatismum, conc.;* secus, *neg.* Vocent Protestantes hunc fidei nostræ articulum sive *intolerantiam* sive *fanatismum* aut *superstitionem*, nostra nihil refert; ita nos credere profitemur, et juxta hanc fidei professionem nos gerere debemus. Non sunt Catholici, qui æternæ damnationi eos addicant, qui culpabiliter extra veram Ecclesiam ex hac vita decedunt; sed Christus, sed Deus est, qui eos judicabit, et pro culpæ ratione eos puniet, cum scriptum sit: *Si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* (1); *Qui non crediderit, condemnabitur* (2). Nequit tamen Sacerdos catholicus indifferens esse ac æquo animo pati, ut sponsus vel sponsa sinat filios suos institui in alia religione ab ea, quam ipsi profitentur ac fide tenent unice veram esse, et in qua sola credunt patere posse aditum ad salutem.

in religione catholica; in Anglia vero Protestantes non ita pridem, seu antequam abrogaretur codex pœnalis contra Catholicos, vetuerant sub capitis pœna, ne quis Sacerdos ullis conjugiis conferret benedictionem. Cuinam melius mentem protestanticæ religionis assecuto fides habenda, Anglo ne an Borusso?

(1) Matth. XVIII, 17.

(2) Marc. XVI, 16.

339. Ad 6m, *Neg. sequel.* Quamvis enim non agatur de fidei articulo, agitur tamen de ea praxi, quæ arcte connexa est cum fidei articulo, et juxta quam rite administrari debent Sacramenta ut salutis media. Exigere propterea conditiones, quas intima rei natura postulat, ut Sacramenta salutaria esse possint, res non est disciplinæ mutationi obnoxia, sed est dispositio, quæ necessario requiritur, constans et immutabilis, ut cum fructu Sacramentum suscipiatur. Alioquin dicendum foret, dispositiones illas, quas requirit Ecclesia in pœnitente, ut rite absolvatur, ad mutabilem disciplinam spectare. Motivum idcirco, quo Ecclesia ducitur ad negandam benedictionem sponsis, qui propositum servant instituendi prolem in alia religione, ex eo oritur, quod perversam eorum animi comparationem uti doctrinæ et mandatis Christi fundatoris sui adversantem existimet. Adeo vero conceptus hic ecclesiasticus, non cooperandi sacrilegis nuptiis mixtis, cordi est Rom. Pontificibus, ut Pius VIII derogaverit canoni Concilii OEcumenici quoad illas provincias, in quibus hæc parochi præsentia et benedictio a regimine politico vi exigitur (1).

340. Obj. tertia. 1° Falsum est, agi de praxi immutabili in ea benedictione deneganda; alioquin Ecclesia nunquam a suo hoc principio recessisset, prout novissima hac ætate recessit, cum rata duxit ea conjugia, quæ antiquitus ut illicita et invalida repudiabat. Jam vero ubi semel Ecclesia ita se gessit, nequit jam respuere consecutiones, quæ ex hac agendi ratione descendunt. 2° Accedit, in Germania fuisse ab initio consuetudine et usu receptum, postea vero etiam lege cautum *ubique* circa conjugia mixta, quod tanquam *inadmissibile* haberetur *pactum* et *sponsio* inita inter sponsos de prolis educatione ante conjugii celebrationem (2); 3° in Imperio autem Austriaco lege lata sancitum est, nullam exigendam sponsionem esse in conjugiis mixtis ad impertiendam benedictionem; Episcopi vero acquieverunt huic legi, et adhuc ita se gerunt, accommodantes sese rerum

(1) Cfr. Döllinger, op. cit. pag. 33. 45 et seqq.

(2) Ita Bunsen, in *Scripto officiali* cui tit. *Expositio*, etc. relata saltem per epitomen in *Ephemerid.* 11 Jan. 1838.

ordini, qui a legislatione inductus est (1). 4° Ratio porro harum legum aperta est; auctoritas enim paterna et jus, quod ex ea profluit, oritur tantum ex conjugio jam contracto; quare cum pater per hujus tantum consummationem jus acquirat, ac possit se obligare ad aliquid, quod ipsum conjugium afficiat, sequitur pariter, eum tunc temporis tantum se obstringere posse circa prolis institutionem (2). 5° Quæ cum ita sint, non debet Ecclesia scrupulos ingerere conscientiis delicatis earumque pacem perturbare (3); 6° attenta præsertim praxi, quæ jamdiu in non paucis diœcesibus invaluit, de consecrandis nuptiis mixtis benedictione, quamvis nulla sponsio inter contrahentes præcesserit circa catholicam futuræ sobolis institutionem (4); 7° saltem connivere debet Ecclesia, ut sponsi inter se conveniant de masculis instituendis in religione patris, feminis vero in religione matris. Ergo.

341. Resp. Ad 1m, *Neg.* Nunquam siquidem Ecclesia recessit a principio, quod vindicavimus, quod scilicet nec possint nec debeant administrari Sacramenta actu perverse dispositis. Aliud porro est agi de valida, aliud vero de legitima seu licita Sacramenti administratione. Ecclesia quamvis semper exhorruerit conjugia mixta, ea tamen habuit ut valide contracta (5). Quando suam tribuit benedictionem, non ei mens est eam conferre parti acatholicæ, quam optime novit neque in conjugio admittere Sacramenti dignitatem, neque æstimare hunc ritum sacrum, neque vinculum conjugale ut insolubile habere; sed eam tribuere intendit tantum parti catholicæ, seu filio aut filiæ suæ, quamvis ambo sponsi se coram parocho sistant (6).

(1) Ita auctor artic. insert. in *Ephemeride universali* diebus 8, 9, 10 et 11 Februar. qui id affirmat auctoritati innixus Rechbergeri, cujus opus velut *evangelium* juris canonici spectat. Attamen nos superius vidimus, pessimum hoc opus ab utraque potestate ecclesiastica et civili, proscriptum fuisse, atque a scholis omnibus eliminatum.

(2) Idem, loc. cit.

(3) Ibid. diebus 9-15 Mart. 1838.

(4) Ibid. dieb. 8, 9, 10 et 11. Febr.

(5) Sola Synodus Trullana, quæ tamen ab Ecclesia Romana recepta non est, declaravit invalida connubia mixta; cum vero Ludovicus XIV lata lege constituerit in Galliis has ipsas nuptias invalidas, Episcopi Galli in praxi eas semper spectarunt ut validas in facie Ecclesiæ.

(6) Cfr. Döllinger, op. cit. pag. 35.

342. Ad 2m, *Neg.* Etenim nec ante nec postea usu et consuetudine receptum unquam fuit in Germaniæ provinciis, multo minus lege cautum, ut *inadmissibile* haberetur *pactum* a sponsis initum ante conjugii celebrationem. Imo vero, ut nos paulo ante ostendimus, pacta *ante-nuptialia* non modo usu et consuetudine, sed etiam legum auctoritate firma erant et rata. Sane in Bavaria, ubi præ reliquis Germaniæ provinciis Catholici Protestantibus permixti sunt, juxta edictum 24 Martii 1829 et anterius aliud edictum *constitutionale* an. 1818, § 14, decernitur : *Si valido pacto conjugali conjuges inter sese statuerint, qua religione filii debeant institui, id suam habeat efficaciam* (1). Eadem lex jamdiu promulgata fuerat in Electoratu Palatino, nempe an. 1709 (2). Eadem viguit in magno ducatu Assiæ-Darmstadiensi, ubi præterea cautum est, ut parochus catholicus jus habeat negandi celebrationem conjugii, in quo cautiones ab Ecclesia præscriptæ non servarentur (3). In provinciis Rhenanis nullam usquam prohibitionem viguisse, quominus pacta *ante-nuptialia* a sponsis fierent ante celebrationem conjugii, ultro fatetur adversarius, quem impugnamus (4). Igitur, cum falsum sit, quod ipse assumit, hoc ipso tota corruit difficultas.

(1) Apud Döllinger, ibid. pag. 16.

(2) Cfr. Opus inscriptum : *Die religiöse Erziehung der Kinder aus gemischten Ehen, eine geschichtlicht.* etc. seu *Religiosa educatio prolis in conjugiis mixtis. Expositio historico-juridica*, Spiræ 1837, pag. 98, ubi narratur, quod, cum Elector Palatinus Joan. Guillelmus prius constituisset, prolem ortam ex connubiis mixtis institui debere in religione patris, regiminis Borussici minis permotus, deinde etiam violentis quibusdam artibus, quam idem regimen in vindictæ speciem exercuit adversus Catholicos suos subditos (ex his patet quam, antiquæ sint machinationes regiminis Borussici adversus Ecclesiam), tractationibus ea super re ultro citroque habitis, demum legem tulit an. 1709, qua sanxit, § 3, ut in conjugiis mixtis integrum esset parentibus educare sobolem, prout ferebant legitima pacta nuptialia, seu etiam authenticæ eorum conventiones *stante Matrimonio.* Ex quo facto constat, quantum recesserit regimen Borussicum a pristinis suis institutis.

(3) Apud Döllinger, loc. cit. pag. 17.

(4) Sed præterea praxis antea vigentis in provinciis Rhenanis testem habemus locupletissimum ipsum D. Hüsgen, qui in epist. data ad Parochum B. de F., canonicum et consiliarium ecclesiasticum, die 30 Sept. 1828,

343. Ad 3m, Negamus plane, *Josephinæ*, quam vocant, *legislationi* non fuisse sive ab Apostolica Sede sive ab Episcopis constanter et vehementissime reclamatum (1). Et vero inde spes

inter cetera scribebat : *Sur ce point* (conjugiorum mixtorum) *il n'y a eu aucune négociation entre le métropolitain et les suffragans; mais ces derniers ont, avant comme après, admis pour leurs diocèses la pratique suivie dans le diocèse de Cologne. La pratique observée par notre administration diocésaine touchant les mariages mixtes est, depuis* 1825, *la suivante: sans égard à l'éducation religieuse des enfans le mariage des futurs époux est proclamé dans l'église. Dans le cas où les époux font, par écrit ou de vive voix devant témoins, la promesse de faire élever tous leurs enfans dans la religion catholique, il est permis au curé catholique, ceteris salvis, d'assister au mariage; mais si cette promesse n'est pas donnée, le curé catholique est tenu, après les proclamations faites, de délivrer à la partie catholique testimonium libertatis ab omni impedimento canonico dirimente. Désormais le curé catholique n'a plus à s'occuper de la célébration religieuse du mariage. Si, après la consommation d'une semblable union, l'époux catholique se présente au saint tribunal de la penitence, rien ne s'oppose à ce qu'il soit admis à la participation des sacremens, ceteris salvis, dans le cas où le confesseur le trouve vraiment repentant de la démarche qu'il a faite, et empressé d'employer la douceur, une instruction appropriée, la prière et le bon exemple pour opérer le salut de l'époux hérétique et des enfans. Néanmoins la fixation du temps devra être laissée au jugement du confesseur. Par cet exposé fidèle des faits*, etc. Ita quidem Hüsgen sentiebat et scribebat. an. 1828. Nunc vero ex literis, quæ non ita pridem huc pervenerunt a viro fide dignissimo, patet, eum, commutato consilio, cogitare alia omnia. Offero paucas harum litterarum periodes. *Quæ vidimus et audivimus, testamur. Perquam infaustum nobis est, quod Vicarius Generalis Hüsgen omnia secundum desiderium et voluntatem Protestantium et Hermesianorum operetur. Si quis parochus pro re Archiepiscopi fortiter dixerit, aut pro eodem in templo oraverit, hic statim ad remotam et tenuem parochiam mittitur, licet decem et etiam viginti annorum spatio suæ parochiæ deservierit. Si vero hæc agendi ratio alicui non placeret, hic subito ab omni animarum cura arcetur. Hinc fit, quod diœcesis nostra* (Coloniensis videlicet) *optimis pastoribus orbetur. Plures parochiæ aut vacant aut ab Hermesianis occupantur*, etc. Quamvis a S. Sede concessum illi fuerit Vicarium generalem agere hac duplici addita lege, 1° ut in Matrimoniis mixtis servanda curaret, quæ in Brevi Pii VIII sancita erant et 2° ut Hermesianos in officio contineret.

(1) Quicumque de his, expostulationibus certior fieri cupiat, satis est ut recolat rescripta Pii VI, quæ paulo

non levis oborta est, quod superius adnotavimus, fore ut precaria isthæc legislatio, quæ non paucas identidem mutationes subiit, ex antiquis institutis in universa Ecclesia vigentibus omnino temperetur (1). Ceterum legislatio Austriaca, in eo quod spectat ad conjugia mixta, non est *coactiva,* ut autumat adversarius, sed est *facultativa* seu *permissiva,* ita ut, si pater sit protestans, *possit* quidem, sed non *debeat* seu non *teneatur* prolem in protestantica secta instituere. Possunt præterea juxta eamdem legislationem sponsi ante Matrimonium de prolis institutione inter se pacisci; si autem renuant obtemperare sanctioni canonicæ, qua exigitur formalis promissio de universæ prolis educatione in religione catholica ad obtinendam Sacerdotis benedictionem, non adiguntur parochi a civilibus magistratibus, ut Matrimonia hæc illicita benedictionis ritu cohonestent. In tota diœcesi Lintiensi receptum est, ut nulla tribuatur benedictio conjugiis mixtis sine prævia sponsione circa catholicam totius sobolis institutionem; eadem praxis viget in diœcesi OEnipontina (2).

344. Ad 4m, *Neg.* Adversarii enim principium est prorsus absurdum et contrarium legislationi omnium gentium. Nulla

ante commemoravimus, data ad Card. de Franckenberg atque ad reliquos Belgii Episcopos. Alia ejusmodi documenta profert Moser, op. cit. *De imped. Matrim.* et vulgatissima sunt. Attamen auctor articulorum, quos sæpe citavimus, affirmare intrepide audet: *Legislationem Josephinam circa Matrimonium permansisse in Germania ex parte episcopatus et Curiæ* (nempe Sanctæ Sedis) *sine oppositione aut molestia!*

(1) Exemplum litterarum afferimus, quas nuper piissimus Imper. Ferdinandus cuidam suæ dictionis Episcopo dedit: *Quum sponsa catholica*, ait ipse, *et sponsus protestans mutuo se obligaverint ad educandos filios omnes, quos ex hoc Matrimonio suscipient, in religione catholica, Majestas sua sibi certo pollicetur, fore ut Dom. V. Rma nullum aliud impedimentum Matrimonio huic, quod in facie Ecclesiæ celebrari potest, objiciat, atque ita negotium istud totum expediat, ut inde neque auctoritatis civilis neque auctoritatis ecclesiasticæ jus in discrimen vocari debeat.* Apud Döllinger, op. cit. pag. 56 et seq. Quid præterea jam sentiant canonistæ Austriaci de hoc argumento, patet inter ceteros ex opere D. Rost, cui tit. *Religions wissenschaftliche Darstellung der Ehe,* seu *Expositio religiosa scientifica de Matrimonio.* Vien. 1834.

(2) Cfr. Döllinger, ibid.

siquidem uspiam legislatio reperietur, qua interdicantur validæ pactiones, antequam sponsi ineant conjugium. Illud e contrario apud omnes gentes usu ipso inductum novimus, ut sponsi ante Matrimonium ineundum ad aliquid se obligare invicem possint, idque legali scripto confirmare, in rebus etiam quæ ad futuram prolem pertineant, cujusmodi est articulus *de prolis successione.* Quod si sponsi, antequam conjugium ineant, possunt inter se pacisci de successione hereditatis, ac de aliis non paucis, quæ spectent ad futuram prolem, quanto magis pacisci queunt circa ejusdem religionem, quæ objectum est longe præstantius et sanctius?

345. Ad 5m, Si ageretur de solis *scrupulis*, *conc.;* si agatur de violatione obligationis seu muneris omnium maximi, quo parentes erga Deum obstringuntur, *neg.* Utique hæretici pro sua opinandi licentia existimant, id, quod est ab Ecclesia circa Matrimonia mixta sancitum, rem levissimam esse, quam homo prudens religioni non habeat (1). Ecclesiæ autem a Christo edoctæ alius est sensus, contraria plane doctrina; sentit enim ac docet, eos Catholicos, qui ita animo sunt comparati, ut aut parvipendant religiosam liberorum institutionem, aut eam dimittant parti acatholicæ, in gravissimum crimen incurrere; quod si officium divina lege parentibus impositum, sane omnium maximum, sive per socordiam sive per contemptum abjiciant, æternæ filiorum suorum salutis proditores fieri. Quamobrem neque potest Ecclesia neque debet falsæ cujusdam pacis obtentu parentes ejusmodi in tam perversa animi dispositione relinquere.

346. Ad 6m, *Dist.* Id est, nonnullorum privatorum aut igno-

(1) Quomodo harum rerum, quas Ecclesia Catholica servat, æquos æstimatores habere Protestantes possumus, quibus præcipua fidei christianæ capita subvertere nulla religio est? Satis sit ad hanc assertionem confirmandam adducere *Catechismum ad usum Ecclesiarum et scholarum protestantico-christianarum*, editum Spiræ 1823, confectum a generali synodo protestante circuli Rhenani, et a supremo regio consilio approbatum. In hoc porro catechismo *evangelico* de *Trinitatis mysterio* et *Christi divinitate* ne unam quidem syllabam legas; dogma autem *Redemptionis humani generis* ex impiis Socinianorum placitis describitur.

rantia aut animi ignavia Ecclesiæ lex alicubi violata est, *trans.*; legitime collata est illis conjugiis benedictio, *neg.* Etenim potuerunt interdum Sacerdotes aliqui, sui obliti muneris, sive ut potestati civili velificarentur, sive honorum illecebris aut metu pœnarum eo adduci, ut sacrilegum hoc facinus perpetrarent. Verum hic non disputamus, quid ex privatorum culpa fieri possit, sed quid legitime fieri possit et omnino debeat. An vero assentatorum hominum perfidia aut ignavorum pravitas unquam efficiet, ut lex aliqua licite violetur, obsistente præsertim ac reclamante legitima Ecclesiæ auctoritate (1)? Si hoc quispiam contendat, non modo lex quævis ecclesiastica, sed etiam civilis divinaque ipsa lex poterit impune violari, cum quotidie ingens hominum perditorum turba illas prætergrediatur.

347. Ad 7m, *Neg.* Nunquam enim Ecclesia a se ipsa dissentiet, neque permittet, ut sponsi pactum ineant, quo filii patris, filiæ vero falsa religione matris imbuantur. Hoc quippe iniquum est et omni juri contrarium. Imo ne sponsi quidem ipsi pactum hujusmodi inire inter se licite possunt. Utervis enim illorum hæresim sectans, aut hanc veram esse aut falsam judicat. Si veram, cur liberis suis adeo sit inimicus, ut eadem hæresi nolit

(1) Cfr. quæ superius ex Archiep. Posnaniensis litteris ad Regem Borussiæ datis adduximus. Illis vero aliud ejusdem testimonium subnectimus. Cum enim ex occasione allocutionis a Gregorio XVI habitæ die 15 superioris Septembris (1838), qua viri fortitudo et agendi ratio commendata fuerat, *Ephemerides regni Borussici* inconstantiæ illum accusassent, ita Rmus Archiepiscopus in sua responsione impositam sibi calumniam a se removit : *On ne se lasse pas de prétendre de nouveau que tous les prêtres de mon diocèse bénissaient les mariages mixtes sans exiger une promesse préalable*; *quoique près de mille faits recueillis à la hâte dans les registres de l'église*, *et un grand nombre de contre-preuves envoyées à diverses reprises et toujours de nouveau à Son Excellence le ministre Von Altenstein, soient venus prouver le contraire; bien que le gouvernement royal, en fait, ne semble pas les avoir agréés, comme le prouve le document* (*pièce justificative A*) *qui s'en rapporte expressément à une décision ministérielle du* 30 *Mai* 1837. Cfr. *L'Ami de la Relig.* 17 Févr. 1839. Fructus porro impavidæ hujus Archiepiscopi agendæ rationis fuerunt publica vincula, ad quæ vir sexagenarius damnatus est a *clementissimo regimine evangelico.*

omnes enutriri (1)? Si vero falsam, cur non modo sibi, sed etiam liberis suis iniquus esse velit, ut impiam sectam profitentes exitio pereant sempiterno? Ad hæc libet quærere, num catholicus pater sit filiorum tantum, an etiam filiarum pater? Similique ratione, num mater catholica filiarum mater dicenda sit, an etiam filiorum? Profecto tales parentes qui sunt, ut sic velint sobolem partiri, referre mihi videntur mulierem, quæ coram Salomone rege alteri dicebat : *Nec mihi nec tibi sit, sed dividatur* (2). Imo pessimæ feminæ crudelitatem longe superant. Illa enim cupiebat, ut alienæ sobolis membra in duas partes discerperentur; isti vero prolem a se genitam sic dividunt, ut non in corpora, sed in animas sæviant, dumque unam partem Christo et Ecclesiæ, alteram impietati et malo dæmoni addicunt. Nonne in supremo judicii die filia hæretica catholicum patrem, filius autem hæreticus matrem catholicam justissime accusabit (3)?

348. Neque vero quisquam opponat, e duobus malis minus esse eligendum. Ecquis enim istos in eam necessitatem conjecit, ut alterutrum faciendum sit? Nonne satius esset, ut Catholici ab ineundo cum hæreticis aut schismaticis Matrimonio penitus abstinerent? Ultro igitur volentesque sese iis vinculis implicant, quibus deinde suæ soboli iniquissimi esse coguntur. Neque omittendum est, conjugem hæreticum aut schismaticum multis de

(1) Quid censeant Protestantes de doctrina catholica, quanquam a Socinianis et rationalistis, ut vidimus, toti sint, liquet, ceteris prætermissis, ex *Catechismo Heidelbergensi*, seu *Instructione in doctrina christiana pro Ecclesiis reformatis*, novissime edito Sulzbachii anno 1826, in cujus procemio *prædicantes* dicuntur sese eidem jurejurando obstringere. Itaque in hoc libro symbolico, pag. 36, octava interrogatio hæc est : *Quodnam intercedit discrimen inter cœnam Domini et Missam papisticam?* Resp. *Missa nihil aliud proprie est nisi abnegatio unici sacrificii et passionis Jesu Christi ac maledicta idololatria.* Nescio utrum hæc in ore istorum hominum risum magis an indignationem moveant.

(2) III Reg. III, 26.

(3) Exinde apparet iniquitas illarum legum, quibus sancitur, ut masculi patris, feminæ vero matris religionem sectentur, aut quod deterius, ut universa proles orta ex conjugiis mixtis profiteatur religionem, quam vocant *dominantem*. Eadem erat Imperatorum ethnicorum ratio, qui editis legibus omnes cogebant, ut gentium superstitiones profiterentur.

causis permoveri posse, ut ad sese universam sobolem trahat. Verum etiamsi demus, quod fidem pactis promissisque servare velit, tamen *unus ædificans*, ut verba usurpem Ecclesiastici, *et unus destruens : quid prodest nisi labor? Unus orans et unus maledicens : cujus vocem exaudiet Deus* (1)?

349. Hæc de Matrimonio paulo prolixius pro rei gravitate agere volui; in qua tractatione nihil me scripsisse profiteor, quod ex veritatis amore et catholicæ doctrinæ tuendæ studio non sit profectum. Ceterum si quid forte videatur a me dictum esse liberius, quam ut placere quibusdam possit, velim, ut æqui homines sedato attentoque animo secum reputent, quæ sanctissimus Mediolanensis Antistes Ambrosius ad Theodosium piissimum Imperatorem olim scripsit : *Sed neque imperiale est libertatem dicendi denegare, neque sacerdotale, quod sentias, non dicere... Siquidem hoc interest inter bonos et malos Principes, quod boni libertatem amant, servitutem improbi. Nihil etiam in Sacerdote tam periculosum apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat non libere pronunciare... Quod facio primum tui amore, tui gratia, tuæ studio conservandæ salutis* (2).

(1) Cap. xxxiv, 28 et 29. Cfr. Serarius, op. cit. cap. 2, § 14 et seqq.

(2) *Epist.* xl, edit. Maur. n. 2 et 3.

VERSIO LATINA LOCORUM, QUÆ EX SCRIPTORIBUS ITALIS VEL ITALICE IN HOC VOLUMINE CITANTUR.

Pag. 16 Ex *Sermone IX veteris Parochi Tusciæ.*

Res erat ædificationis plena et movendo affectu aptissima tempore sacrorum exercitiorum videre ecclesias multitudine fidelium oppletas; pœnitentiæ tribunalia omnibus fere diebus obsessa ; per vias, quæ ad quatuor ecclesias ducebant, decurrentem plebem, ut quindecies easdem visitaret, jam a primis diei horis. Nec soli operarii et e plebe homines, sed viri et matronæ opibus et nobilitate conspicui, abjecto fastu , vestitu simplici et modeste composito pedestres accurrebant. Uno verbo, sacerdos et populus, senex et juvenis, pauper et dives, privatus et qui muneribus publicis fungebatur, in pietatis et pœnitentiæ operibus cum fervore et compunctione perficiendis sancta æmulatione flagrabant. Mediolani tunc vere triumphavit fides, spes et caritas; tempora Caroli Borromæi rediisse videbantur; incredulitas ac licentia, quæ regiones has jam contaminaverant, frementes sese absconderunt.

Pag. 118. Ex. Em. Card. Pallavicini *Historia Concilii Trident.* l. XVIII, c. 15, nº 14.

Dixit, hæresim Aërii in eo sitam, quod omnes presbyteros æquales ex jure divino affirmabat; adeoque Summum Pontificem complectebatur, qui jure divino cunctis superior est. Quod spectabat ad constitutionem Martini, observavit, ab Ecclesia ut hæreticos damnari eos quoque, qui aliquid loquuntur aut faciunt contra jus ecclesiasticum, ubi per id ostenditur sententia contraria alicui veritati, quæ sit juris divini, et includatur in eo, quod est juris ecclesiastici. Hac ratione tanquam hæreticos damnari sacrarum imaginum contemptores, quia in eo contemptu, Dei ac Sanctorum despectus continetur. Igitur etiam tanquam hæresim refelli sententiam negantem jurisdictionem in Episcopis superiorem comparate ad presbyteros; per id enim negatur auctoritas, quam jure divino Supremus Pontifex obtinet, qui Episcopis majorem quam Presbyteris jurisdictionem impertit.

Pag. 166. Ex W. Cobbeti *Historia Reform.*

Episcopi catholici Collegia undecim Oxonii fundarunt. Olim nemo ibi pauper. A tempore Reformationis pauperes instar insectorum Ægypti totam Angliam inundarunt. Cum per quinquaginta annos carceribus, igne, ferro et patibulis sævitum esset, lata est lex de *taxatione* pro pauperibus, donec quidam Malthus parochus protestans nuper proposuit, ut lege sanciretur, omnibus a statuto quodam die nascituris et eorum genitoribus deneganda esse subsidia, ut naturæ pœnis subjiciantur.

Pag. 176. Ex Mahonii opere, cui titulus : *Medicina legalis et politia medica,* tom. IV, pag. 261, edit. Mediol.

Si qui, ut status sui officiis rite fungantur, vel alia de causa, naturæ voci auditum non præstant, nullum hinc sæpius patiantur incommodum; si præterea experientia constat viros, qui religionis causa cœlibatus leges rigidissime observarunt, florida valetudine ad extremam usque senectutem gavisos esse, id omnino adscribendum est illi ipsi naturæ, ab ipsis contemptæ, quæ nulla in parte magis provida videtur quam in miro artificio, quo humorem prolificum efformat.

Pag 177. Ex Mahonii citatis opere et loco.

Prolifici humoris absorptio sanguini immiscebit particulas activæ substantiæ, quæ sanitatem firmant et vires adaugent.

Ibid. Ex Cl. Laurent. Martini opere, quod inscribitur : *Prælectiones physiologicæ*, tom. X, lect. LXXXII, pag. 96.

Hæc quæstio operosissima est ; non ideo tamen prætermittenda, quandoquidem

nonnulli eam proponunt, qui vellent continentiam bonæ valetudinis legibus adversam demonstrari. Demonstrabimus igitur, imaginaria esse potius quam probabilia illa rerum adjuncta, in quibus continentia nocuisse fertur. Sine præjudicio loquimur; nec validissimis argumentis carebimus, quibus adversarios virginitatis refutabimus.

Pag. 192. Ex Filangerii opere, quod inscribitur : *Scientia legislationis*, cap. 8.

Mæsta cogitatio! vitia et libidines reciproca filiatione quadam inter se nectuntur.. Unum producit alterum, ac genitum auget vires gignentis. Sic inopia, et cælibatus violenter a quibusdam civium ordinibus servatus, dum matrimonia impediunt, publicam incontinentiam augent; et publica incontinentia efficitur, ut pauciora matrimonia contrahantur. Ubi viget morum corruptio, vir mulierem dedignatur; et ubi viget paupertas, ubi plurimi inviti cælibatum servant, ibi necessario viget morum corruptio... *Et infra :* Quantopere non intercipit civium propaginem effrænis hæc libido? Quam mirum, ex centum viris, si de majori nationum parte agatur, vix unum quotannis inire matrimonium? *Et in nota :* Evolvantur supputationes D. Sussmilch affirmantis, ex 64 hominibus in Hollandia unum esse qui matrimonium contrahat, dum in Suevia unus ex 126 statum conjugalem inire solet, in Marca Brandeburgensi atque in Finlandia unus ex 108, Berolini unus ex 110, in Anglia unus ex 98, 115, 118.

Pag. 216. Ex Em. Card. Pallavicini *Hist. Conc. Trid.* lib. XXIII, cap. 9, n. 15 (in latina edit. n. 13)

Certum sane est, contractum conjugalem natura sua et sine institutione divina sacramentum non esse, adeoque et quod illud sacramentum sit et quod sit contractus, esse duas naturas distinctas, quarum posterior sine priori persistere poterat; quamvis nunc ex divino decreto separari non possit (saltem extra casum fortuitum) inter homines, suscepto baptismo. Quemadmodum igitur, quia species consecratæ separari quidem nequeunt a corpore Christi, sed sunt ab ipso distinctæ, naturalis potentia quanquam mutare non possit Christi corpus, potest tamen species mutare, et hoc pacto efficere potest, ne Christi corpus ibi permaneat; ita pari ratione potestas ecclesiastica potest contractum mutare, tametsi nequeat mutare sacramentum; et hac via licet ipsi impedire, ne certa quædam contrahendi forma sacramentum remaneat, sicut erat prius. Quod si rem sinceris purgatisque oculis inspiciamus, deprehendimus, id usu venire in cunctis impedimentis, matrimonio ab Ecclesia injectis.

Pag. 222. Ex eodem opere, lib. XXII, cap. 4, n. 8.

Hanc sententiam complexus est Joannes Trivisianus Venetiarum Patriarcha, qui non condecentiam modo, sed potentiam negavit, arguens, irritam reddi non posse quamdam Sacramenti rationem, in qua tota insit ipsius natura, tametsi ritus debiti desint, sicut ex. gr. quamvis Sacerdos consecret absque ornatu sacro, verum sacramentum conficit, dummodo materia cum forma conjungatur. Cum igitur natura matrimonii sita sit in mutuo consensu sensibus subjecto, solumque postulentur reliqui ritus aut ad decorem aut ad probationem, ab eorum vacuitate, opponebat ille, conjugii vim auferri non posse... *Et ibid. n.* 16. Comprobavit, Ecclesiæ fas esse ejusmodi connubia irrita facere, non quidem irrito redito contractu, unde non esset amplius materia idonea Sacramenti, sicut quidam disseruerant; nam contractus conjugii inter fideles, non præcedit, imo nec distinguitur a Sacramento, adeoque facultatem perinde illius ac hujus irriti efficiendi non esse in Ecclesia, sed posse ab ea irritum reddi assensum, qui antecedens causa est ipsius contractus.

Pag. 225. Ex eodem opere, lib. XX, cap. 4, n. 1.

Cum in reliquis articulis consentirent (*Theologi*), in duobus dissidebant. Alterum

erat : Num quodcumque inter Christianos conjugium esset Sacramentum, quod *fere omnes* sentiebant ; an illud solum, quod Sacerdotis benedictionem suscepit, secundum Gullielmi Parisiensis opinionem, quæ propugnabatur a Simone Vigor et ab *aliis paucis*.

Ibid. Ex eodem opere, lib. XII, cap. 8, n. 17.

His permoti rationibus tum Episcopi, tum Oratores, tum etiam ipsi principes christiani satius habuerunt, opus esse ad efficaciam Sacramenti præsentia Parochi, ex quo ingentia bona et nullum incommodum provenere.

Pag. 262. Ex P. Sarpii *Hist. Conc. Trident.* lib. VIII, n. 65.

Multum ausa est Tridentina Synodus, dum anathema indixit asserentibus, matrimonium legitimum non consummatum per solemnem professionem religiosam nequaquam dissolvi, quum eorum opinio, si quæ altera, orthodoxa sit. Etenim, si matrimonium omnino perfectum habeatur ante cohabitationem, et non sinat Evangelium, excepta adulterii causa, ut divortio solvatur, nemo videt, qua auctoritate damnari possint ii, qui contendunt vinculum matrimonii solemni professione religionis non solvi, idque eo magis, quod solemnitas professionis sit meri juris ecclesiastici.

Pag. 270. Ex Card. Pallavicini *Hist. Conc. Trid.* lib. XXII, cap. 4, n. 30.

Hinc vero audacior progreditur ad carpendum Concilium quasi complexum mutationem aeream et utilitatis et effectu vacuam, dum narrat, a plerisque non discerni, quid inter priorem et posteriorem formam interesset, rem tamen majori Patrum numero remissam. Sed non solum revera discrimen inerat, quamvis subtilius; sed, etiamsi non inesset, convenientius fuisset Reipublicæ satisfacere.

Pag. 299. Ex pseudo-synodi Pistoriensis decreto *De Matrimonio*, § 6.

Quamvis contractus non includat essentialiter et ex sua natura Sacramentum, non ideo inferendum est, a fidelium arbitrio pendere, ut separentur. Imo cum sacramentum institutum fuerit ad conferendam gratiam, quæ necessaria est, ut onus conjugii sustineri possit, perspicuum est præceptum recipiendi illud; unde gravissimi delicti reus foret, qui id ipsum negligeret.

Ibid. Ex motivis ab Episcopo Nolano oppositis bullæ *Auctorem fidei*.

A Theologis, qui in matrimonio inter sponsos christianos inito putant rationem sacramenti divelli non posse a ratione humani contractus, doctrina de commemorata potestate originaria reputari poterit sequela illius indivisibilis nexus duplicis rationis contractus et sacramenti, quem in matrimonio agnoscunt.

Pag. 310. Ex Rechbergeri *Manuali juris canonici Austriaci*, tom. II, § 159.

Ex principiis, quæ hac de re exposuimus (I, § 780) de jure publico agentes, facile deducitur, cui competat jus statuendi impedimenta matrimonii. Enim vero hæc spectant vel 1° validitatem juridicam contractus matrimonialis, vel 2° aliquam moralem qualitatem, vel 3° sacramentum et sacramenti effectus. Impedimenta, quæ matrimonium juridice irritum efficiunt, stricto sensu dirimentia sunt, subjacent potestati summi imperantis, nec Ecclesia potest eadem instituere nisi cum expresso vel tacito consensu imperantis, siquidem matrimonii contractus, si juris ratio habeatur, vim suam a potestate civili accipiat... Tandem impedimenta illa, quæ ad Sacramentum solummodo referenda sunt, subjacent potestati ecclesiasticæ. Attamen, quemadmodum ipsa non impediunt, quominus contractus civilis validus subsistat, ita etiam si sacramenti ratio habeatur, vim dirimendi nullam habent; quandoquidem ex Christi institutione quilibet matrimonii contractus, secundum legem validus, constituit materiam idoneam sacramenti; nec competit ecclesiasticæ potestati facultas immutandi materiam sacramenti a Christo institutam. Ideo impedientia tantummodo sunt, id est, Ecclesia definivit, quid servandum sit, ut sacramentum digne suscipiatur, adeo ut, quicumque hæc omitteret, illicite quidem, sed non invalide sacramentum susciperet.

Pag. 312. Ex Em. Card. Pallavicini *Hist. Conc. Trid.* lib. XXII, cap. 1, n. 16.

Interim Oratores Galli, quorum regna fortassis hoc incommodum (*Matrim. clandestinorum*) frequentius nocentiusque patiebantur, vigesimo quarto Julii a Concilio Regis nomine solemniter petierunt, ut hujusmodi matrimonia in posterum irrita decernerentur, renovatis antiquis nuptiarum ritibus; quod si gravi de causa fortassis aliter fieri opportunum censeretur, saltem matrimonia pro non legitimis haberentur, quoties non adesset sacerdos cum tribus aut pluribus testibus; simul etiam redderentur irrita matrimonia contracta a filiis absque parentum consensu, quippe plerumque noxia ac familiis indecora, et odiorum potius quam amoris fomes inter conjuges. Verum, ut simul remedium adhiberetur parentum socordiæ in filiorum statu curando, certus annorum numerus præscriberetur, quo absoluto, si nondum filius a parente in matrimonio fuisset collocatus, fas illi esset per seipsum uxorem ducere.

Pag.326.Ex Em. Card. Gerdilii opere, quod inscribitur: *Tractatus de Matrimonio*, §12.

Apostata vere digna est hæc tetra suspicio, qua Spalatensis bonam Ecclesiæ fidem obnubilare conatur, quasi tot sancti Pontifices, tot venerabiles Patres in Concilio congregati, per longam sæculorum seriem conspirassent ad indebitam sibi usurpandam auctoritatem, qua læderentur jura civilis potestatis, nec timuissent in volontariæ suæ usurpationis patrocinium invocare Spiritum Sanctum, sub ejus invocatione promulgando ea, quæ de matrimonio statuenda judicaverant, tanquam emanarent ab auctoritate divinitus accepta et a Spiritu Dei continuo moderata ac gubernata. Stulta impudentia, quæ mentis malitiam manifestat, quin ad propositum faciat! Axioma est, nulli jurisperito non acceptum et in naturali æquitate fundatum, possessionem pacificam diuturni temporis, quam quis absque ulla intermissione frequentissimis iisque notoriis actibus exercuit, consentientibus iis, quorum interest, justi tituli præsumptionem stabilire; nec ad abrogandum jus sufficere dubium, etiamsi probabile sit, in contrarium, sed requiri omnino, ut mala fides evidenter probetur ab eo, qui eamdem allegavit.

Pag. 341. Ex Cl. Itturiagæ opere, cui titulus: *Confutatio advocati Pistoriensis*, cap. 1, § 2, vol. IV, pag. 82.

Non ita tamen restringere intendo principum potestatem ad effectus civilis contractus, ut non possit indirecte sese extendere ad effectus Sacramenti; nequaquam; imo e contrario declaro, principes sæculares propter suum dominium præditos illa potestate esse, quæ ex sua natura sufficit ad annihilandum contractum matrimonialem, ita ut amplius non sit materia idonea Sacramenti... *Et infra:* Eo tamen pacto, ut Ecclesia ad hunc effectum sua auctoritate, vel saltem permissione, concurrat.

Pag. 348. Ex Em. Card. Pallavicini *Hist. Conc. Trid.* lib. XXIII, cap. 9, n. 11.

Politicis absurdum visum est, constitui articulum fidei causas ad matrimonia spectantes, pertinere ad judicem ecclesiasticum.

Pag. 349. Ex eodem opere et loco, n. 12.

Sed hæc omnia dicta sint ad confusionem eorum, quæ Suavis assumit et objicit, non ad necessariam hujus Tridentini canonis defensionem, quæ his non indigebat, cum in illo non de constituendis impedimentis agatur, sed de cognoscendis causis ad matrimonium spectantibus. Enim vero statim ac matrimonio adjungatur dignitas sacramenti, evidenter conficitur, ad Ecclesiam pertinere potestatem ejus efficaciam judicandi, adeoque potestatem decernendi, quidnam necessarium sit ad ipsius efficaciam judicandam, sicuti conspicitur in reliquis omnibus Sacramentis.

Pag. 353. Ex G. Rechberger opere, quod inscribitur: *Manuale juris ecclesiastici Austriaci*, tom. II, § 160.

Ea de causa decretum est, nunquam negari posse, et gratis concedendas esse dispensationes, quas nonnulli tenerioris conscientiæ homines postulant pro gradu cognationis a lege civili prohibito.

LOCA NONNULLA SS. PATRUM, QUÆ INCURIA TYPOTHETARUM PRÆTERMISSA FUERUNT.

Pag. 89. Ex S. Chrysostomi, *De Sacerdotio*, lib. III, n. 3. pag. 382, tom. 1.

Διὸ χρὴ τὸν ἱερουμένον ὥσπερ ἐν αὐτοῖς ἑστῶτα τοῖς οὐρανοῖς μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνων οὕτως εἶναι καθαρόν.... ὅταν γὰρ ἴδῃς τὸν Κύριον τεθυμένον, καὶ κείμενον, καὶ τὸν ἱερέα ἐφεστῶτα τῷ θύματι, καὶ ἐπευχόμενον, καὶ πάντας ἐκείνῳ τῷ τιμίῳ φοινισσομένους αἵματι, ἆρα ἔτι μετὰ ἀνθρώπων εἶναι νομίζεις, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ἑστάναι, ἀλλ' οὐκ εὐθέως ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς μετανίστασαι, καὶ πᾶσαν σαρκικὴν διάνοιαν τῆς ψυχῆς ἐκβαλλων, γυμνῇ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ καθαρῷ περιβλέπεις τὰ ἐν οὐρανοῖς;....

Pag. 99. Ex S. Irenæo, *Contra hæreses*, lib. IV, cap. 27, n. 5.

Τοιούτους πρεσβυτέρους ἀνατρέφει ἡ ἐκκλησία, περὶ ὧν καὶ προφήτης φησιν· Δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς επισκόπους ἐν δικαιοσύνῃ.

Pag. 100. Ex Eusebii *Hist. eccles.* lib. VI, cap. 43, pag. 312 ed. Cantab. 1720.

Ὁ ἐκδικητὴς οὖν τοῦ εὐαγγελίου, οὐκ ἠπίστατο ἕνα ἐπίσκοπον δεῖν εἶναι ἐν καθολικῇ ἐκκλησίᾳ· ἐν ᾗ οὐκ ἠγνόει· πᾶς γαρ; πρεςβυτέρους εἶναι τεσσαράκοντα ἕξ· διακόνους ἑπτὰ· ὑποδιακόνους ἑπτὰ· ἀκολούθους δύο καὶ τεσσαράκοντα· ἐξορκιστὰς δὲ καὶ ἀναγνώστας ἅμα πυλωροῖς δύο καὶ πεντήκοντα.

Pag. 103. Ex S. Chrysostomi *Hom. XIV in Acta Apost.* n. 3.

Ὅθεν οὔτε διακόνων, οὔτε πρεσβυτέρων οἶμαι τὸ ὄνομα εἶναι δῆλον καὶ φανερόν· ἀλλὰ τέως εἰς τοῦτο ἐχειροτονήθησαν. Καὶ οὐκ ἁπλῶς ἐνεχειρίσθησαν, ἀλλ' ἐπεύξαντο αὐτοῖς γενέσθαι δύναμιν.

Pag. 126. Ex S. Ignatii *Epistola ad Magnesianos*, n. 3.

Καὶ ὑμῖν δὲ πρέπει μὴ συγχρᾶσθαι τῇ ἡλικίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ κατά δύναμιν Θεοῦ Πατρὸς πᾶσαν ἐντροπὴν αὐτῷ ἀπονέμειν, καθὼς ἔγνων καὶ τοὺς ἁγίους πρεσβυτέρους, οὐ προσειληφότας τὴν φαινομένην νεωτερικὴν τάξιν, ἀλλ' ὡς φρονίμους ἐν Θεῷ συγχωροῦντας αὐτῷ· οὐκ αὐτῷ δὲ, ἀλλὰ τῷ Πατρὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ πάντων ἐπισκόπῳ.

Pag. 126. Ex. S. Chrysostomi *Hom. I in epist. ad Philipp.* n. 1, tom. XI, pag. 195.

Ὅπερ οὖν ἔφην, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὸ παλαιὸν ἐκαλοῦντο ἐπίσκοποι καὶ διάκονοι τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἱ ἐπίσκοποι πρεσβύτεροι. ὅθεν καὶ νῦν πολλοὶ συμπρεσβυτέρῳ ἐπίσκοποι γράφουσι, καὶ συνδιακόνῳ. Λοιπὸν δὲ τὸ ἰδιάζον ἑκάστῳ ἀπονενέμηται ὄνομα, ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ πρεσβύτερος.

Pag. 293. Ex S. Justini M. *Apologia I*, n. 15, pag. 52.

Ὥσπερ καὶ οἱ νόμῳ ἀνθρωπίνῳ διγαμίας ποιούμενοι, ἁμαρτωλοὶ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ διδασκάλῳ εἰσί.

INDEX.

TRACTATUS DE INDULGENTIIS.

TRACTATUS DE SACRAMENTO EXTREMÆ UNCTIONIS.

TRACTATUS DE ORDINE.

TRACTATUS DE MATRIMONIO.

FINIS.

APPROBATIONES EDIT. ROMANÆ.

NIHIL OBSTAT,

PAULUS CULLEN, *Censor Theol. Deput.*

IMPRIMATUR,

F. D. BUTTAONI, *Ord. Præd. S. P. A. Mag.*

IMPRIMATUR,

A. PIATTI, *Archiep. Trapezunt. Vicesgerens.*

APPROBATIO EDIT. LOVANIENSIS.

IMPRIMATUR,

MECHLINIÆ, 17 *Martii* 1842.

J. B. PAUWELS, *Vic. Gen.*